

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

REGÉNYEK

31.

JÓKAI MÓR

AZ ÉLET KOMÉDIÁSAI

(1875)

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1967

Sajtó alá rendezte
KULCSÁR ADORJÁN

Lektorálta
FÁBIÁN PÁL

*Magy. iv. I. 3.
89,386.*

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1967

Printed in Hungary

Ő CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSÉGÉNEK

ERZSÉBET

AUSZTRIAI CSÁSZÁRNÉNAK, MAGYARORSZÁG
KORONÁS KIRÁLYNÉJÁNAK

LEGMAGASABB KEGYTELJES ENGEDELMÉVEL

LEGMÉLYEBB HÓDOLATTAL

AJÁNlja

A SZERZŐ

ELSŐ RÉSZ

„NAPÓLEON ÖCSÉM”

AMIT KÉT LEÁNY BESZÉL EGYMÁS KÖZT

— Te, Lívia: én azt hiszem, hogy mi mind a ketten meg-
öszülünk, amíg ez az oltárszönyeg elkészül.

— Nehéz mintát választottunk. Az „à la Gobclin” hímzés
időt kíván.

— Vagy férjhez vesznek bennünket odáig.

— De ha már elkezdtük, be kell fejeznünk.

— Te, Lívia, én nem engedem, hogy te férjhez menj
addig, amíg én leány vagyok.

— Nem, hercegnő.

— Csakhogy már egyszer egy „nem”-et is hallok tőled;
ámbár ez is csak körülírása az „igen”-nek. Tudod, hogy
te vagy az oka annak, hogy én olyan kiállhatatlan vagyok?

— Nem tudok sem az egyikről, sem a másiktól.

— Azáltal, hogy mindig velem vagy, úgy elkényeztetted,
hogy más asszonyi teremtést nem bírok túrni magam körül.
Én a fiatal leányokat mind igen rútnak találom. Egyedül
te vagy szép.

— Szép, ha egyedül vagyok.

— Ne csavard ~~es~~ a szavamat! Eszményi szépség vagy, ha
mondom. Koromfekete haj, s hozzá sötétkék szemek. Egy
országot lehet beszaladni, amíg hasonlót talál valaki. Ez a
mindig mosolyra álló finom ajk, ami még ha haragot akar
kifejezni, akkor is csak egy változatát adja a mosolynak;
s aztán e gyönyörű tiszta fehér homlok. Óh, milyen jól teszik
ezek a többi hölgyek, hogy a hajukat „à la kanászbojtár”
lehúzzák a homlokukra, s eltakarják azt az egyetlen báj,

amit még egyik nő is szépnek talál a másikon. A te homlokod engem mindig nagyanyám imakönyvére emlékeztet, aminek elefántcsont tábláját áhítattal szoktam megcsókolni, pedig nem értem, ami benne van; — mert latinul van; de tudom, hogy az mind szentírás.

— Csak a hercegnő jó szíve találja mindezt rajtam.

— Azért is szeretlek magasztalni, mert ez az egy tárgy az, amivel fel tudlak ingerelni, hogy nekem ellentmondj. Ezzel az eggyel tudom mindig, hogy megharagítlak. S milyen jó vagy még akkor is, amikor haragszol! Nem használod fel a fegyvert, amivel bosszút állhatnál rajtam. Nem dicsérsz vissza. Más leány azt sipogná: „óh, mi vagyok én a hercegnőhöz képest!” Hah! szeretnék tűt szúrni a nyelvébe annak, aki azt mondja szemembe, hogy szép vagyok. Hiszen tudom, hogy az vagyok! Van tükröm, van szemem, látom magamat. Termetem magas, sugár, szoborszerű; vállaim, karjaim gömbölyűek; vonásaim szabályosak; arcszínem fehér és piros; ajkaim teltek; fogsorom fehér és rendes; szemeim nem kicsinyek s van bennük elég kevélység és tűz; hajam leeresztve térdemig betakar, s aranyat játszik nap nélkül is. Ez csak elég szépség. De ha én nem tetszem magamnak!

— Ugyan mi az, ami a hercegnőnek nem tetszik magán?

— Hát legelőször is ez a termet. Mi szükség volt nekem ily magasra felnyúlnom? Szobrász-mintaképnek növekszem-e? Minden embernek a feje fölött látok el. Más nőnek zsámolyra kell felállni, ha beszélni akar velem. Mért nem vagyok inkább alacsony, hajlékony, eleven mozdulatú? Aztán nem nézhetem a hajamat undorodás nélkül. Miért szőke? Lenne inkább veres! De ha már a szemeim fekete, miért nem fekete a hajam is? Kedvem volna pert indítani a gondviselés ellen, hogy ha már szőke haját adott, mért nem adott hozzá legalább kék szemeket?

— A hercegnő úgy járhatna ezzel a perével a gondviselés ellen, mint Falbenheim Pompeia baronesse.

— Haha! Ezt jól találtad, Lívia. Ez csakugyan csodálatos egy jelenség. Egy fiatal leány, akinck az egyik szemc kék, a másik meg fekete.

— S hozzá a haja se nem szőke, se nem fekete, se nem veres; hanem fehér.

— Csak távolból látszik fehérnek és lámpafénynél, úgyhogy az ember azt hinné, egy fiatal leány, aki ősz; vagy albina, vagy rokokó parókát visel; de közlről látva és nappal, van rajta valami halavány színezete a szőkeségnek: olyan ezüstszőke. Hogy rajongják körül a férfiak, hisz láttad! Mindenki őrjöng utána. De én azért mégsem szeretnék Falbenheim Pompeiával arcot, haját és szemeket cserélni. Nekem eltűrhetlen volna az a gondolat, hogy rajtam valami felemás legyen. Hogy mikor valaki a szemembe néz közlről, sohase tudja meg rólam, hogy ki vagyok. Mert közlről, csak az egyik szemébe lehet az embernek egyszerre nézni, föltéve, hogy a ránéző nem kancsal. S mikor Pompeia kék szemébe néz az ember, derült, nyílt, őszinte kedélyt lát benne; ha pedig abba a másik szemébe néz, abba a feketébe: ravasz, csalfa, csábító szellem ül abban. Egyik szemével vonz, a másikkal eltaszít. A haja is oly csalárd. Távolról nézve szentes matrónáé. Közlről nézve a Lorelei haja. — Én ettől a leánytól félek! Kedélye megigéz, meghódít. Az első találkozásunknál „te és te” lettünk egymással. Felvillanyoz, ~~h~~ beszélek vele. Kénytelen vagyok jókedvű lenni, ha együtt vagyunk. Irigykedem rá. Megszólom érette, hogy oly dévaj, csélcsap, kacér, s magamban évődöm, hogy mért nem tudok én olyan lenni. Mikor legutóbb elváltunk egymástól, megcsókolta a szememet. Ez a szemem azóta mindig ég. Jer, tedd rá te az ajkadat, csókolod le azt a varázst vagy azt a mérget, vagy nem tudom, mit hagyott ott. Az meggyógyít majd.

— A hercegnő túlbecsül engem.

— Nem, Lívia. A te kedves ajkad sokszor meggyógyított már engem: egy okos, szelíd szóval; néha egy hallgató mosoly-

gással, amit én megérték. Nem az terajta a szépség, amit szemmel lehet látni; hanem az a te gyémánt kedélyed. Akit csak nemünkön levő teremtest ismerek, az mind „asszony” a szó legrosszabb értelmében; egyedül te vagy az, ami a „nő” fogalmában eszményi. Türelmes vagy, mint egy angyal; szenvedni mosolyogva tudó, mint egy hitvértanú; gondoskodó, mint egy jó anya; hűséges, mint egy feleség; engedelmes, mint egy gyermek; pedig az, akire ennyi jószágot pazarolsz, rád nézve se nem férj, se nem gyermek, se nem szülő: csak egy barátnő.

— Óh, hercegnő, hadd csókoljam kezét. Jó hitves, jó gyermek, jó szülő nagy kincs a földön; de ritkább kincs mindannyiánál egy jó barátnő. S ön nekem bizonyára az volt: gyermekkorom óta.

— De hát mért nincsenek ezek a jó indulatok az én szívemben, amik a tiedben?

— Azok az én sorsomhoz való tulajdonok, hercegnő. Az ön helyzetében gyöngeségek volnának azok, nem erények. Önnek más tulajdonai vannak, s azok is eszményei egy nőnek.

— Tudom, Lívia. S ha testi szépségemről nem szeretek magasztalást hallani, úgy még kevésbé érint kellemesen, ha lelki tökélyeimről vesz valaki tudomást. Én mindazzal, amit érzek, tudok, ami szívemben van, amit tanultam, ami hajlalom, szenvedélyem: elégedetlen vagyok. Én nem szeretem magamat!

— Lehet-e, hogy az, akit mindenki szeret, csak önmaga ne szeresse magát?

— Szeret-e mindenki, azt nem tudom. Sokan mondják: kevésnek hiszem el. Hanem, hogy én kevés embert szeretek, az bizonyos, s hogy e kevés közé nem számítom magamat, annak oka van. Akit közelről ismerek, minden hibáját látom; s erősebb bennem az ítélő, fürkésző szellem, mint a ragaszkodás és ösztön. Atyámat jobban szerettem, mint anyámat. Ez hiánya a gyermeki naivságnak, ami koromhoz illenék.

Meg tudom ítélni szülőim sajátságait, s azután felkeresem azokat saját magamban. Atyámtól örököltem azt, hogy ha valami jó tulajdont veszek észre magamban, azt eltitkoljam, hogy más meg ne tudja, s ha valami jót akarok tenni, azt oly alattomban tegyem, hogy rajta ne kapjanak. Még valami mást is örököltem tőle, amit majd csak utoljára gyónok meg néked, te kis papnóm; ne hagyd elfelejtenem. Anyámtól örököltem pedig a kétkedést, a gyanakodást mindenkiben: még saját magamban is. Nem hiszek magamnak, mert nem hiszek másnak sem. Amíg ezt az oltárszönyeget hímezem, azt mondom magamnak: „te most ezzel be akarod hízelegni magadat a mennyei hatalomnál!”. Mikor a beteg özvegy-asszonynak ebédet küldök, azt mondom magamban: „te most azt hiszed, hogy megvesztegeted az Istent, hogy segítsen meg valami vágyadban”. Mikor imádkozom, letérdepelve, azt hiszem, hogy komédiázok; éppen így vagyok, mikor az anyámat megcsókolom. Pedig akarok áhítatos lenni, akarok szeretni; de nem hiszek a szívemnek. Szeretném, ha szenvedélyeim volnának, mint más nőknek, amik boldoggá vagy szerencsétlenné tesznek. Ahelyett csak vágyaim vannak, amik kielégíthetlenné tesznek. Szeretnék valami lenni a magam erejéből. De mindenütt találok valakit magam előtt, aki messze megelőzött. Szenvedéllyel tudtam zongorázni; de amióta egy hírhedt művésznőt hallottam, nincs kedvem többé a piánót felnyitni. Ezért tettem le a festőecsetet is. Nőket ismertem, meg, akik a művészetben többre vitték. Szerettem énekelni is: Patti elhallgattatott örökre. Pedig ezek még csak nők voltak előttem! Gyönyörűségem telt benne, hogy verseket írjak; míg egyszer rájöttem, hogy mi különbség van a férfi által írt és a nő által írt vers között. A férfi költeménye a százlevelű róza, melyben a hímszálak változtak át szirmokká; a nő költeménye pedig a zöld róza, melyben a virág zöld kelyhe szaporodott el szirmok gyanánt. Letettem a tollat.

– Kár volt. Nagyon szép versek voltak.

— Nem nekünk való az. Mi gazdagok vagyunk és főrangúak. Atyám zászlósúr s a magyarországi három leggazdagabb birtokosok egyike. Az ő egyetlen leányának más pályát nyitott a sors vágyai kielégítésére. Ott a high life tündérvilága, az udvar Olympja. Ez a mi versenypiacunk. Itt folynak a női harcok, mikben koronák olvadnak egymásba. S én itt érzem magamat leggyöngébbnek. Minden eszközöm hiányzik a hódításra. Nem vagyok se legszebb, se legelmésebb, se leggazdagabb. Mikor azt látom, hogy mennyien vannak nálamnál magasabban, akkor érzem, hogy milyen alatt állok. És aztán ha jön is alkalom diadalra, amit mások hódításnak neveznek: én nem tudok neki örülni. — Mit akartam neked még mondani? — Mire kértelek, hogy ne hagyd elfelednem?

— Hogy még egy tulajdonát örökölte a hercegnő atyjának.

— Igen. Köszönöm. Pedig rá kellett volna jönnöm arról, amiről éppen beszéltem. Ha én egyszer valaha szeretnék, igazán, szívemből, azt úgy el tudnám titkolni, úgy eltemetni magamba, hogy soha senki se tudná meg. Arról gondolkodom napestig, arról álmodnám éjszaka; de az, akiről gondolataim, álmaim beszélnek, e beszédet meg nem hallaná soha, ha magától ki nem találná. Híve lennék annak a másik embernek, akinek nevét viselnem kellene; — becsületét őrizném büszkén; — kötelességemet ismerném iránta; — gyöngéd volnék hozzá; — és azt meg nem tudná soha, hogy szívemben nem ő lakozik. Ez atyai örökségem. Anyám beszélte el ezt. Amióta nagy idegbaja úgy elhatalmasodott rajta: valahányszor hozzá megyek, mindig elmondja előttem legtitkosabb gondolatait. Ezért félek is hozzá menni. Azt mondja, hogy fiatal leánynak jókor meg kell tudni mindent, s jobb, ha anyjától, tudja meg. Néha olyan dolgokba avat be, amik csak orvosnak valók. A női hivatásról oly realisticus részleteket ismertetett már meg velem, hogy minden kedvem elment tőle. Tehát anyámtól tudtam meg, hogy atyám ifjú korában egy bájos szép leányt szeretett, de aki csak köznemes családból való

volt, és nem gazdag, de büszke. E vonzalom nemes volt, mint minden jellemvonása atyámnak. „Azért” szülői elküldték hosszú utazásra. Körülhajózta a földet, s mire visszajött, akkorra eszményképe rég férjhez ment, anya is volt, s talán boldog. Atyám sohasem közelített hozzá többé; megnősült, rangjához illő nőt választott, gyöngéd férj lett, gyermekek atyja, példás házastárs: de azért anyám sohasem találta meg a szívéhez vezető utat. Hajdani eszményképét holtáig nem látta többé, még a temetésére sem ment el; ámde valahányszor az a nő súlyos balviszonyok közé került (férje tékozló volt), mindannyiszor valami titkos kéz kiségté a bajból őt és családját. Senki sem ismerte fel a kezét, csak anyám sejté azt. Az asszonyok e tekintetben clairvoyante-ok. Látod: — ilyen volnék én is.

— A hercegnőnek nem lesz arra szüksége. Választhat a rangjához illő eszményképek közül, akinek együtt adja szívét és kezét.

— Óh, hallod-e, én nagyon válogatós vagyok. Engem nem oly könnyű megvenni. Annak, aki engemet arra bírna hódítani, hogy én kimondjam neki a szót: „szeretek”, nem egy erénnyel, de mindazon erényekkel kellene bírnia, amik egy férfit egy nőnek „urává” tesznek. Annak szép, deli férfinak kellene lenni, nem elhanyagolt, de nem is cicomázott külsővel; arcában nemes kifejezésnek, parancsoló tekintetnek, ránc nélküli homloknak. Hangjában teljes változatosságnak kell lenni, hogy tudjon dörögni, ha indulata fölhevíti, és lágyan könyörögni, ha gyöngéd érzelmei meghunyásztítják. Edzett testének kell lenni, akit ne lássak dideregni, ha hideg van; ellankadni, ha fáradt; ne panaszkodjék apró bajokról minden szellőfúvásra. Legyen ügyes, tudjon verekedni, lőni, lovagolni, s amellet ne legyen kérkedő, veszekedést kereső; hanem lovagias és finom. Lelkének is minden tökélytel kellene bírnia. Jellemén semmi nemtelen vonásnak nem szabad lenni. A jóságnak párosulva az okossággal. Bátorinak és szelédnek

kell lennie — mindig a maga helyén. Beszédében nyugodt humort akarnék találni; de nem léha élckeresést s nem sértő szarkazmust. Szeretném, ha kitűnő szónok volna. Költői, művészi hajlamokat, azoknak megfelelő tehetségtől emelve, szívesen látnék nála. Jó gazdának akarnám látni, de nem fősvénynek. Követelném, hogy szeressen egész lelkével; de ne féltsen még egy gondolatjával sem. Tudjon nekem parancsolni, de tudjon nekem engedelmeskedni. És mindezek mellett követelném tőle múlhatatlanul, hogy nálamnál minden tekintetben magasabban álljon, még rangban is, hogy ne az én nevem tegye nemesebbé őtet, hanem az ő neve engem.

— Hát hiszen itt van princ *Alienor*. . .

— Princ Alicnor! Hát van neked jó dolgod? Hát princ Alienorra ismersz te abban az eszményképben, akit én előtted leírtam? Hiszen igaz, hogy a rangja magasabb, mint az enyim. Atyja „rendúr” (Standesherr), mediatizált német uralkodó fejedelem; de a princ maga mindannak ellentéte, amit én, mint férfieszemélykép jellemvonásait felsoroltam. Egy férfi, aki feltűnően affektálja a nőiességet, mégpedig apró hibáiban. Arcát simán tartja, s azt mondják, még festi is fehérre és pirosra; vállfűzőt visel, hogy karcsúsága kitűnjék; inggallérját szélesen kihajtja, hogy decolletirozott nyakát mutassa, mint egy kisasszony; fülében gyémánt függőt visel, s keblébe virágcsokrot tűz, kézcsuklóján karperecet hord, s a színházban és táncvigalomban legyezővel hűséli magát. S magaviseletében is mindazt a bizarr törekvést tanúsítja, hogy a férfit megtagadja magában: szereti az aprólékos emberszólást, szenzitív, szenvelgő, ideges, görcsökről, migrénről panaszkodik, ájuldozik, fél a macskától, rosszul lesz a friss rózsa szagától s végigigéekli Rosina bravúráriáját falzett hangon, mint egy ál-Catalani. Ez ugyan udvarlóm nekem, de nem eszményképem, — akivel megtörténhetik az az ő szerencsétlensége, hogy hozzámenjek; de nem az az én szerencsétlenségem, hogy belésszeresek.

— Ki tudja, hercegnő, hátha a szenvelgett nőies küllem

csak bohóskodás; — hátha amögött egy erős férfijellem rejlik; amihez mindez csak takaró álca?

— À propos: álca! Mit szólsz te ehhez a Napóleonhoz?

— Napóleonhoz? Én?

— No ne mereszd rám azt a két égglobust olyan nagyon! Nem a nagy Bonaparte Napóleon Lajos császárról akarom megtudni véleményedet, hanem erről a különös emberről, akit minden ember úgy hí, hogy „Napóleon öcsém”, s akivel többször találkoztunk itt atyámnál.

— Nem tudok róla mit mondani, hercegnő.

— Akkor én többet tudok mondani. Ez a fiatalember annak a meghalt nőnek a gyermeke, aki ifjúkorában atyámnak eszményképe volt. Mármint, ha atyám az ő anyját vette volna nőül, akkor én volnék „ő”, vagy ő volna „én”. Mégis érdeklő gondolat, hogy vajon milyen ember lehet az, akivel így cseréltünk az életben?

— Nagy bohó.

— Azt látom. De éppen azt szeretném megtudni, hogy vajon csupán *bohóc-e*, vagy pedig „*Brutus*”.

— Nem tudom.

— Te semmit sem tudsz. Volna csak itt madame Corysande!

— Miért híjuk mi Corysande-ot madame-nak, mikor még kisasszony?

— A francia oly udvarias, hogy a kisasszonyokat bizonyos koron túl madame-nak címezi.

— Akkor ő ugyan megérdemli.

— Ő nem oly idős, mint amilyennek látszik azokkal a mély ráncokkal a szája szögletein. — Az csak a sok szájösszeszorítástól van. Sokat mérgelődik magában. Hidd el, hogy mikor derült kedélyben van, tíz évvel fiatalabb. A mérgelődés nagyon véníti a nő arcát. Én sohasem fogok mérgelődni.

— Hogy kerül ki, hercegnő?

— Hát mikor valakire megharagszom, legelőször is azt gondolom meg, hogy nincs-e annak igaza ellenemben, aki

megharagított? Azután pedig azt számítom ki, hogy vajon az a veszteség, ami a haragoskodás által rám nézve származik, nem lesz-e nagyobb, mint az a nyereség, amit a megtorlás által magamnak szerzek, s ezalatt megalkuszom a haragommal.

— A hercegnőnek az lehetséges, mert a bántalmak legnagyobb részének elérhetlen magasban áll fölötte; de mit tegyen az olyan szegény teremtés, mint madame Corysande, aki azt hiszi, hogy őt mindenki bántja, sérti, bosszantja; aki minden közönyös szóban célzást keres; ha elneveti valaki magát, azt hiszi, őrajta nevetnek; ha valaki hallgat, azt hiszi, őrá haragszik; ha valaki más elvégez valamit, ami az ő teendője volt, cselszövényt fedez fel benne, s mindezek ellen nincs egyéb módja a megtorlásra, mint az, hogy ha megharagszik, hát nem eszik; azt mondja, a feje fáj, s aztán addig koplal, míg csakugyan megfájdul bele a feje, s kénytelen vele lefeküdni. Ez az ő harcmodora.

— Pedig amellet olyan áldott jó teremtés. Engem nagyon szeret.

— Éppen ez a szerencsétlenségének legfőbb oka. Ő nagyon ki tudja mutatni külsőségekkel, hogy valakit szeret, s nem hiszi el, hogy a hercegnőnek más modora van: magát mindig mellőzve látja. — Most is azért fekszik.

— Hogyan? Én bántottam volna meg?

— Azt is tudom, hogy mivel! Mégpedig igen érzékenyen.

— Te tudod, hogy mi baja?

— Sőt azt is, hogy mi a bajának az orvossága!

— Ah, te kis doktornő? Meg tudnád őt gyógyítani?

— Ha a hercegnő megengedné.

— Engedem-e? Sőt kívánom.

— De sokba kerül.

— Sokba? Mibe?

— Egy csésze bouillonba, meg egy jó szóba.

— Hát hisz az mind kikerül a háztól.

— A bouillon — elhiszem.

— Elhiszem, hogy meggyógyítaná; de hogy veteted be vele! Én magam próbáltam tegnap is odavinni neki a levest; nem fogadta el, azt mondta, meghal tőle.

— Annak a bizonyos szónak meg kell azt előznie.

— Adtam én neki eleget. Kedvesnek, drágának, angyalnak neveztem.

— De azt az egyet nem adta neki, amit várt.

— S te tudod, mi az? — Mondd neki hát.

— S a hercegnő beváltja azt?

— Ha te mondd! Ha én megtehetem! S ha ő meggyógyul tőle!

— Tökéletesen meggyógyul. Egy óra múlva már velünk fog reggelizni, s ha még arra is felszólítjuk, hogy beszéljen minékünk a vármegyében történekről, mendemondákról, akkor tökéletesen — megifjítjuk tíz esztendővel.

— No hát fogj hozzá.

AMIT A HARMADIK LEÁNY BESZÉL A KETTŐNEK

Erre a két fiatal leány felállt a nagy széles hímzórámától, s egyet nevetett egymás szeme közé. Ok nélkül, de csak nevettek.

Lívia fél fejfel kisebb volt, mint Rafaela hercegnő. Mindketten egyforma szabású öltönyt viseltek, egyforma hajfonadékot; az egyiknek fehér, a másiknak piros tearózsa volt tűzve a hajába.

Lívia becsengette a komornát, rendeletet adott neki; a komorna utasítást vitt az inasnak; az inas öt perc múlva visszatért egy ezüst tálcán, porcelán csészében gőzölgő édes illatú bouillont hozva: azzal megindultak mind a négyen. Elöl Lívia, nyomában a hercegnő, utána a komorna, leghátul az inas a bouillonnal, lábujjhegyen.

— Szt! — suttogá Lívia.

— Csendesen — parancsolá Rafaela.

— Ugyan nem tud vigyázni, hogy ne csikorogjon a csizmája! — mondá a komorna az inasnak.

A beteget ingerli az, ha szobája ajtajában csak a csizmája ropogását hallja is egy férfinak.

A beteg szobája ajtaján legelőször belépett Lívia, s óvatosan odasompolygott az ágyig. — Utána jött Rafaela, de az már az ágyfüggönyök mögött maradt; a komorna az ajtóban állt meg, az inas az ajtón kívül.

A beteg szobája úri kényelemmel volt berendezve, ágya mellett az éji asztalkán minden színű orvosságok, s válogatott minőségű compressek és cataplastmák, ő pedig maga ott feküdt

bekötött fővel hímzett vánkосai között, mint egy színpadi halott, akinek bárhogy bosszantsa is az orrát a légy, s bármiket beszéljenek is fölötte a színészek, nem szabad se a legyet elhajtani, se magát elnevetni.

— Madame Corysande...! — susogá Livia.

A lehunytt szempillák még csak meg sem moccannak.

— Hogy van ön, madame?

Erre egy mély nyöszörgő sóhajtás felel.

— A hercegnő küldött önhöz, hogy tudjam meg hogylétét.

Semmi válasz, csak a szájszeglet ráncai vágnak be mélyebben, s a szemöldök húzódnak össze.

— Nem parancsol ön egy kis bouillont?

Erre a szóra éppen félrefordítja fejét a megszólított.

Most egészen odahajol föléje Livia, s odasúg a fülébe.

— Rafaela hercegnő ma este meg akarja látogatni édesanyját.

Erre a varázsszóra egyszerre visszafordult a fej, s felnyíltak a szemek.

— Igen, madame. A hercegnő szerette volna önt magával vinni, hogyha egészsége helyreállt volna.

Most már fél könyökére emelkedett a beteg, s egyik kezével megfogá Livia kezét, s ajkai megszólalásra nyíltak fel.

— Talán — egy kis — bouillont... — rebege túlvilágról visszatérő hangon.

Ekkor Livia hátratartá a kezét a hercegnő felé, a hercegnő a komorna felé, a komorna az inas felé: — az inas átadta a tálcát a csészével a komornának, a komorna a hercegnőnek, a hercegnő Liviának, s az odatartá azt madame Corysande ajkaihoz.

Az első korty után már csillogtak a szemei.

— De igaz ez? — kérdé erősbödő hangon.

— Csak igya meg ön előbb ezt a bouillont egészen.

Most eltolta magától a csészét.

— Ön engem csak ámít. Csak vissza akar az életre hozni.

— Komolyan mondom. A hercegnő azért akarja anyját meglátogatni, hogy önt bemutassa nála.

Erre a szóra egy nagy adag bouillon elfogyott ismét. De a gyanú visszatért.

— Hol van a hercegnő?

— Abban a percben itt lesz ön előtt, amint ön az utolsó csepp húslevest kiitta.

Ez sikeres volt. A csésze kiürült.

— Igazat mondott ön? — kérde most a beteg, egészen felülve ágyában.

— Igazat, madame — szól most a hercegnő, előlépve, kinek láttára a beteg egészen friss erővel ugrott fel, paplanát leszórva magáról (teljes öltözetben szokott mindig ágyában feküdni), s hirtelen megragadva Rafaela kezét, azt odaszorítá kebléhez, ajkaihoz, s elkezdett zokogni.

— Óh, hercegnő; ha ön szívembe látna... ha tudná, mit érzek itt belül... Csukják be azt az ajtót! (Az inas csizmascikorgása hangzott, ki az üres csészét vitte el.) Én túlboldog vagyok, hogy önnek bizalmát visszanyerhettem.

— Bizonyosan mondhatom, hogy mindig bírta azt. De hogy van ön most?

— Óh, nagyon jól. Csodát tett velem az a kegy. Újjászülettem.

— Hát képes lesz velem jönni ma estére?

— A világ végére is, hercegnő.

— Akar ön most felöltözni? Segítsen valaki?

— Nem kell senki, felkelek magamtól. Most már kérem, hagyjanak magamra. Mikor felkelek, imádkozni szeretek, egyedül.

Tehát egyedül hagyták.

Madame Corysande saját szerű rítus szerint szokott imádkozni, maga elé tett tükörből, s egy rizsposros dobozkából egy gömbölyű pelyhes tárgyjal port szórva az arcába, s mindenféle töviskoszorúkkal és testsanyargató fűzőcszközök-

kel végezve penitenciáját. Azonban mi hagyjuk meg mindenkinek a maga vallását, s ne háborgassuk a szertartásaiban.

Egy óra múlva, mikor a villásreggelihez le kellett jönni, már teljesen felkészült pompájában szállt alá madame Corysande, s ki egy órával előbb éppen olyan magas volt termetre, mint Lívia, most már éppen kilenc hüvelykkel mutatott nálánál magasabbat.

A társalgóban még csak Lívia kisasszonyt találta madame Corysande. Rafaela hercegnő még toalettjét végezte szobájában. A luncheonhoz férfitvendégekre is számítottak.

Madame Corysande szívét még egy gond terhelte nagyon, s az élénk kifejezést nyert ajkainak ama bemélyedő szögletáncában. Ez a következő volt. Ha Rafaela hercegnő a mamahercegnőt meglátogatandja, s Lívia kisasszonyt is magával viszi, vajon melyiket ülteti az első ülésbe: a madame-ot-e vagy Líviát? Ez casus belli lehet.

Annál fogva nagyon szenvedő hangon és erősen bal oldalra hanyatló fejjel kérdezé Líviától:

— Hány órára parancsol velünk a hercegnő, hogy készen legyünk a látogatáshoz?

— Csak egyedül madame Corysande megy velem, én itthon maradok.

E szóra egyszerre egyenesre állt a madame feje, s visszatért hangjának erélye.

— Igazán? Csak ketten megyünk? (Óh, milyen kedves barátónője lett egyszerre Líviának!) Ön már többször is volt az öreg hercegnőnél látogatóban, ugye?

— A kérdésre pedig azt a felvilágosítást adhatom, madame Corysande, hogy esti hét órára kell készen lenni az úti toalettal.

— Este? Miért olyan későn indulni útra?

— Mert Etelváry hercegnő nem fogad korábban.

Madame Corysande megkísérlé közelebb vonni a futóárkot az ostromlott várhoz.

— A hercegnő különös nőnek látszik.

— Honnan gondolja ön?

— Kombinációim eredményéből. Fél éve, hogy idekerültem a hercegnő mellé társalkodónőnek, mely minőséget Rafaela hercegnő jósága és finom gyöngéd tapintata egész a repraesentansnői kvalifikációig emelte. És mind ez idő alatt nem tudtam rávenni, hogy a hercegnő engemet édesanyjához elvigyen, és neki mint házához tartozót bemutasson. Pedig nincs közöttük feszült viszony. Rafaela hercegnő minden hétfőn, szerdán, szombaton ír anyjának levelet, s az viszont minden kedden, csütörtökön, vasárnap küld neki egyet: csak a pénteket hagyják ki; tehát szeretik egymást. Etelváry herceg az idő alatt többször meglátogatta nejét, tehát elválva nincsenek. Mi oka mégis, hogy engem fél évig el nem vitt az anyahercegnőhöz Rafaela hercegnő?

— Azt ön az első látogatásnál meg fogja tudni.

— Talán valami kedélybaja van?

— Madame Corysande! ha tetszésére lesz, én önnek mindent elmondok az öreg hercegnőről, amit tudok.

E szóért kebléhez ölelte madame Corysande Líviát, ideges, csiklandós gyönyörrel.

— De véghetetlenül boldoggá tesz bizalmas nyíltságával.

— Ha kérdezte volna ön, korábban is megmondtam volna; — mert hiszen nincs benne titkolni való. Etelváry hercegnő nem elmeháborult, de oly idegbetegségtől van megtámadva, mely eltávolítja a világtól. Ezelőtt tizennégy évvel az a szerencsétlenség érte, hogy fiat szült, de halva, s a balesetnek saját maga volt az oka: nem ügyelt az életrendre, melyet ily állapotban a nőknek szigorúan meg kell tartani.

— Én nem tudom, mi az. Kérem, ne beszéljen róla. — tiltakozék szemérmes pruderie-vel madame Corysande. (Ő még leányka volt.)

Lívia csendes mosolyt engedett arcán végigenyészni. Majd megtudjuk, hogy mi oka volt mosolyogni.

— E balesetnek az a szomorú következése lett, hogy a

hercegnő idegrendszere egészen fel lett dülva. Annak a tudatától, hogy saját gondatlansága okozta gyermeke halva születését, az az önvád nőtt fel lelkében, hogy ő gyermekgyilkos. Szüntelen meghalt gyermeke lelkétől látta magát üldözötve. E rémlátás üldözte minden éjjel, úgyhogy minden éjjelre más szobában vettetett magának ágyat, hogy a kísértet rá ne találjon. A hercegre nézve pedig megszűnt azontúl nő lenni.

— Ezt nem értem. Menjünk tovább.

— Utoljára aztán annyira ment az idegessége, hogy nem bírt egy házban megférni az őt környező világgal; s a herceget arra kérte, rendeztesse be számára ide egy óra járásnyira fekvő ősi lovagkastélyát, hadd lakják ott saját cselédjeivel egyedül. Ez. Etelvár. Körös-körül gyönyörű ezüst levelű hársak takarják el a kastélyt.

— Ah, az nagyon regényes élet lehet.

— Igen, regényes. Reggel öt óraker, mikor a nap felkel, becsukják a kastélynak minden ablaktábláját, a függönyöket leeresztik; a kapukat elzárják; a kutyákat eleresztik láncokról, s megy minden ember aludni. Éjszaka van. S hogy annál nagyobb legyen a csalódás: az éji őrnök a távolban minden órát meg kell kiáltani, s inteni a jámbor keresztyén emberket délelőtti tíz-tizenegy óraker, hogy tűzre-vízre vigyázzanak, s menjenek nyugalomra. A déli tizenkét óra az éjfé. Ilyenkor kísértetek nem járnak. Ki vannak játszva tökéletesen. Mikor aztán az éji őrnök délutáni három óraker azt kiáltja, hogy „éjfé után óra három!” akkor felhangzik a matutina harangzó. Hajnalodik. Az ablaktáblákat félig kinyitogatják a kastélyban. A hercegnő szeret korán kelni. Már négy óraker felöltözik — délután. Akkor kísértél a parkba, élvezni a szép reggeli levegőt; télen, vagy ha rossz idő van, téli kertjében teszi meg sétáját. Kocsira, lóra soha nem ül. Este hét óraker kész a reggeli, azt, ha vendégei vannak, azokkal együtt költi el, s igen eleven társalgó. Ekkor meggyújtják a lámpákat minden szobában és folyosón, s kezdődik a nappal. Tíz óraker mise

van a kápolnában. Azalatt, míg úr és vendég ájtatoskodik, a cselédek takarítanak, söpörnek, szellőztetnek, mintha reggel volna. Pontban éjfélkor jelenti a komornok, hogy kész az ebéd. A kísértetek órája a dél. Ebéd után, ha nyár van, következik a délutáni séta az angolkertben; vagy holdvilágnál, vagy lámpafény mellett. Meleg nyári éjszakán a halastóban horgásznak, s a mindig éber hattyúkat etetik. Lámpa- vagy holdfénynél megnézik a remontans rózsákat, s beszélnek róluk, hogy melyik szebb. Séta után reggeli három óra tájon elkészítik a kártyázó asztalokat, s azután whiszteznek mintegy óra hosszant. Következik az esteli tea reggel négy óra felé. Van hozzá hideg sült és sütemények. Mikor aztán a reggeli öt órát harangozzák, akkor minden ember felkel, jó éjszakát kíván egymásnak, és megy aludni. A hercegnő addig nem bocsát el senkit. S ez így megy napról napra, évről évre következetesen.

— De hisz ez még mind kedélyes dolog. A hercegnő tehát szereti a társalgást.

— Nagyon szereti. Beszéde szellemdús, társalgása kedélyes, roppant sok ismeretekkel bír, és emlékező tehetsége bámulatos; tud beszélni egyszerre négy emberhez, folyvást négy különböző nyelven, angolul, franciául, németül, magyarul, átszökve az egyikből a másikba, intéz egymás után tíz kérdést az emberhez, s követeli a feleletet, de azalatt, míg a válaszra hallgat, már egy új tárgyról beszél, s megkívánja, hogy más is tudjon egyszerre beszélni és ügyelni.

— Ah, hisz a hercegnő nekem nagyon fog tetszeni.

— No — már nem tudom. Attól függ, hogy hogyan veszi önt? Úgy veszi-e, mint madame-ot, vagy úgy, mint mademoiselle-t?

— Miért?

— Azért, mert egészen más társalgási modort követ asszony-ságokkal és mást kisasszonyokkal szemben.

— Mit ért ön azalatt? Minő más modort?

— Én nem tudom. Mert engem sohasem vitt el hozzá Rafaela hercegnő; én csak az ő beszédéből tudom ezt.

— Tehát önt sohasem vitte még el az anyjához a hercegnő? S ön megnyugodott benne?

— Tökéletesen.

Madame Corysande kezdette magát fensőbb lénynek tartani Livia kisasszonynál.

A hercegnő belépte megakadályozá a további beszélgetést e tárgyról.

A hercegnő toalettje elárulta, hogy ma nagyon szép akar lenni. Ugyan kinek a kedvéért?

Mikor mind a három hölgy együtt volt, a herceg inasa jött jelenteni, hogy őexcellenciája menti magát, nem jöhet a reggelire, mert elment vadászni az urakkal, csak ebédre jön haza, méltóztassanak la duchesse és mesdames egyedül reggelizni.

A hercegnő kérde az inastól, hogy kik voltak azok az urak, akikkel a herceg vadászni ment?

Az inas elsorolta őket. (Francia volt és párizsi.)

— Monsieur le Saint Arteaux.

— (Értsd: „Számtartó” — magyarázá madame Corysande.)

— Azután monsieur le Jericho.

— (Azaz Kolompi úr, a „Jerichói Trombita” szerkesztője.)

— És monsieur Napóleon öcsém.

Már ennél rendreutasítá őt mme Corysande.

— Ne mondja ön Napóleon öcsém, hanem monsieur de Zárkány.

— Oui, madame: monsieur Des Arcanes.

— Vagy pedig: monsieur szolgabíró.

— Oui, madame: monsieur Saule Gaburon.

A hercegnő nevetett. Mindhárman helyet foglaltak az étkezőasztal mellett, s aztán a magára maradt három leánynak nagy kedve telt abban, hogy oly ételneveteket is ízletesnek találjon,

amiket máskor csak a férfiaknak szokás átengedni, s torkoskodják a paradicsom tiltott gyümölcséből, sorba kóstolva kaviárt, paprikás szalonnát, s rá egy nyelvhegy megégetésére elég chartreuse-t. És most szóljuk meg a férfiakat! Hisz egyedül vagyunk. A felszolgáló inas nem számít, mert az nem ért magyarul.

— Micsoda ember ez a Napóleon öcsém? — kérde Rafaela hercegnő, egyenesen Corysande-ot aposztrofálva. — Mit keres ez minálunk?

— Szolgabírája őexcellenciájának, a főispánnak.

— Azt tudom. De ezenkívül? Ön ismeri őt jól; én akarom, hogy mondjon el róla mindent.

— Valóban jól ismerem őt, hercegnő; tíz évig voltam boldogult édesanyjának társalkodónője; egész házuknak minden történetébe be vagyok avatva, s különösen Napóleonnól sokat tudok beszélni.

— De hát gúnyolják őt Napóleonnak?

— Nem azt, hercegnő. Ez neki valóságos keresztnéve. Mert ámbátor minálunk augusztus 15-én Mária mennybemenetelét ünnepelik, nem pedig annak a nagy embernek a földre jövetelét, aki e napon a Marsmezőn katonai szemlét tart, mégis támad néha egy-egy magyar úr, ki a Bonaparte-kultuszban annyira haladt, hogy újszülött fiát Napóleonnak keresztelteti, s miután e névnek alig akad még egypár druszája az országban, az ekként kiemelkedő nagy nevet aztán jobban megismerik, mint magát a családi nevet predikátumostul: „Zárkány de Sárkányháza” S midőn még azt is hozzáteszik, hogy „öcsém”, ezzel egyrészt azon nyájas elismerés van egybekötve, miszerint e névnek viselője kedvelt és társaságba való fiatalember, másrészt meg jólesik az embernek, ha egy olyan nagy császári névvel ilyen komázást követhet el.

— Napóleon szülői fennhéjázó emberek lehettek — szolt a hercegnő.

— Csak az atyja. Az rendkívüli ember volt. Mindenhez

értett, csak a kétszerkettőhöz nem. Szüntelen nagy vállalatokon törte a fejét, amikbe belevesztett. Vendégszerető volt, nyílt házat tartott. Jó barátjaitól nem tudta megtagadni a neve aláírását. Magánál nagyobb urakkal szeretett együtt mulatni, s mindennek az lett a vége, hogy mikor meghalt, a fiára egy teljesen szétzilált nagy gazdaságot hagyott, amiből az csak úgy tudott megszabadulni, hogy minden nagy terjedelmű birtokát eladta, ménesen, gulyán túladott, hogy adósságaitól meneküljön; míg magának csak egy kis udvartelket tartott meg, egy régi kastéllyal, akkor aztán nevetve mondá: „most már igazán Napóleon vagyok — Szent Ilona szigetén”.

— Könnyű vérrrel tudta azt venni.

— Mindent a világon. Legalább úgy mutatja. Tréfát csinál minden bajból. Ha fáj is talán neki valami, azt nem mutatja soha. Ő maga élcel a balesetén legjobban. Ahol más ember kérkedik, ott ő ócsárolja magát. S ha valaki részvételt van iránta, azt kineveti. — Ő maga szívességet tesz mindenkivel, aki rászorul, de azt is oly furcsa modorban teszi, hogy akit kielégített, azt egyúttal ki is neveti. Még most is megvan a múlt évekbeli udvari kancellárnál az a folyamodás, melyet egy szegény földműves kérésére készített, ki minden fórumon elvesztette a perét, s most a kormányhoz akart járulni; ezért kérte fel Napóleont, ki akkor otthon volt az atyjánál, mint fiatal jogász. Ez aztán nem írt, hanem rajzolt neki egy folyamodványt, amiben csupa karikatúrákból volt összeállítva az egész perpatvar, ami a szegény paraszt panaszát képezte. Ezt vitte az fel a kancellárhoz. És lám a folyamodásnak teljes sikere lett. Ha írva lett volna, elvetették volna a papírkosárba; így minden ember nevetett rajta, akinek kezébe került; a cifra folyamodás megjárta a legmagasabb köröket is: derűtséget idézett elő; a szegény parasztnak az ügyét elővették, megvizsgálták; rájöttek, hogy igaza van, s megorvosolták a baját. Az maig is áldja Napóleont nagyhatású instantiájáért.

— Pedig ő csak gúnykeresésből jött erre az ötletre?

— Arra ő minden percben kész. S bír a színjátszás minden előnyével. Amit játszik, az mindig komoly szerep. Nem látszik belőle az a törekvés, hogy mulattasson a bohóskodásával. Csak távol tartja magától az embereket vele. Még külsejét is el tudja tagadni. Fejét lehajtva, vállait előrehúzza, mellét begörcsítve jár, renyhe léptekkel, mint aki el van fáradva, köhécsel is; pedig alakja egy Achillesé, s minden férfias testgyakorlatban versenytárs nélkül áll az egykorú fiatalok közt. Hanem ő azért úgy tesz, mint aki mindentől fél, és minden embernek kénytelen megengedni, hogy az ő rovására rossz élcet mondjon. Mindenkinék húzelkedik, s ritka ember, aki észreveszi, hogy húzelgése irónia. Aki elárulja előtte valami gyöngeségét, az kész zsákmány rá nézve. Paródiázó magasztalásával kövérre hizlalja a mások hiúságait. Aki szereti a magasztalás nektárját, azt ő ez itallal lerészegíti. Erős utánzási tehetséggel bír, s kiváló egyéniségek modorát, szokásait, ferdeségeit remekül tudja visszaadni; amivel társaságokban, nyilvános gyűlésekben közderültséget idéz elő. Felel az előtte speechelt szónokoknak, mindeniket paródiázva: aki applombbal lép föl, aki eredetiskedik, aki mokányul hánykódik, aki kenettel perorál, azt ő mind túlhatja utánzásával. Másoktól elmondott balgaságokat mint bölcs, feljegyzésre méltó remiszcenciákat, auktoritás gyanánt idézget. A megyebizottmányi üléseken szokott egy tudálékos szónok szerepelni (abból a kategóriából, amelyen „unius libri” — egykönyvűek címmel szoktak megtisztelni), ki egy alkalmat sem szalaszt el, hogy beszédébe be ne fonja Stuart Millt, s ne idézzen belőle nézeteit támogató érveket eredeti angol szöveggel. Rendesen Napóleon felel meg neki, hasonló katedrai pedáns bölcsességgel, s idéz ellenérveket, amik szintén Stuart Millnél vannak megírva, szintén angolul. A tudós szónok az ellenészrevétel által igen megtisztelve érzi magát és bámul: először az ifjú ember olvasottságán, — másodsor pedig a publikum bornírtságán, mely Napóleon beszédét élénk kacajjal követi, s nem jön

rá magától, hogy mindaz, amivel őt Napóleon megcáfolta, először is sehol sincs meg Stuart Millben, másodszer pedig éppen nincsen angolul.

— Ez egy haszon nélküli zsenialitás — jegyzé meg rá a hercegnő.

— De tudja ezt Napóleon haszonra is fordítani. Egyszer például az atyja halála után, mikor már vagyoni állása felől egészen tisztában volt, s éppen a követelések és tartozások kiegyenlítésének sakkfeladványán törte a fejét, betoppant hozzá egy pénzügyi biztos, megfelelő kísérettel, s tudatja vele, hogy ő atyja után még a kincstárnak is tartozik ezer és sok száz forinttal, amihez az öreg úgy jutott, hogy nagy kertész lévén, mindenféle külföldi virágmagokat hozatott magának, s azokat elvetette. Azok között volt egy, amit *Cacalia speciosa* cím alatt árult a kertész. A rászák nőttek embermagasra; az öreg csak várta, hogy milyen virág lesz belőlük. Egyszer aztán megverte egy kertészlegényét, s akkor mindjárt megtudta, hogy milyen virág az amerikai *Cacalia speciosa*. Másnap nyakán volt a finánc, megmondta neki, hogy ez az ismeretlen molyhos lapu nem díszvirág, hanem dohány; a rászáit kihúzgálták a földből, megmázsálták nyersen, s csempészett dohánynak véve, elítélték az öreget horticulturái kísérleteért roppant nagy összegre. Most azt jött behajtani a biztos. „Hogy hívják önt?” — kérdi Napóleon. — „Zubka”. — „Hja, akkor önre csak az alfabét végén kerül a sor.” Hanem a pénzügyi biztos nem engedte tréfákkal elütni a dolgot; azt mondta, hogy a kincstár követelése az első, azt ki kell az úrfinak fizetni, ha a *pokolból* veszi is elő a pénzt. „Tehát megengedi ön, hogy a *pokolból* vegyem elő a pénzt? Jó, meglesz.” Azzal ott marasztá vendégül a végrehajtót, leveleket írt, s estefelé jól megvacsorálván vele, felszólítá, hogy nem volna-e kedve kimenni vele a pagonyba, szalonkára lesni. — A biztos szenvedélyes vadász volt, ráállt, vették a puskáikat, felálltak az út mellé, ahonnan a szalonkákat kapóra lehet várni:

szalonka ugyan nem jött, mert már vége volt az idejének, hanem jött ahelyett egy szekér végig az úton, s azon egy bundás ember; külsejére nézve tehetős bérlő vagy pálinkagyáros. A biztos látta őt maga előtt elhaladni, s még köszönt is neki és tüzet kért tőle, mert tűzszerszámát otthon feledte. Az utas továbbment; s amint Napóleon leshelye elé ért, az kiugrott eléje nekiszegzett puskával s pénzét követelte. Az utas előadta tárcáját, s aztán menekült lóhalálában.

— Ah, rabolt volna!

— Dehogy rabolt! Csak a biztost tréfálta meg. Az utas saját bérlője volt, akivel a tréfára összebeszélt. Azzal odament a rémületben kővé vált biztoshoz: „No cimborá, van már pénz a pokolból! Kitelik ebből a bírság, s ami fennmarad, azon megosztozunk: minthogy együtt raboltuk; ne bámulj, nem árullak ám el.” A cimborá úgy elszaladt erre, hogy hazáig meg sem állt, otthon referált, hogy a követelés behajthatatlan s azóta rendkívüli nyájassággal van Napóleonhoz, szentül meg levén győződve, hogy az egy olyan titkát bírja, amiért a veszthelyre kerülhet; azt hiszi, hogy segített neki egy utast kirabolni.

— Engedjen meg, madame Corysande: igaz, hogy ő nagyban szokott veszteni?

— Nem, hercegnő. — Nem is kártyázik soha. Versenyparipái sohasem voltak.

— És mégis úgy hallottam, hogy ő nagy dolgokat szokott elveszteni.

Madame Corysande-nak erre a szóra az orra és a szemhéjai kezdtek pirosodni. Közel volt hozzá, hogy megharagudjék és elhallgasson.

A hercegnő azonban megelőzte azzal, hogy elnevette magát, s jókedvűen ragadta meg mindkét kezével Corysande kezét. Erre aztán annak arca is felderült.

— Jól van hát! Azt is elmondom. Tudom, mit akar a hercegnő megtudni. Nem örömet juttatom eszembe, a hercegnő

kívánatára megteszem. Hát mikor az anyja is meghalt Napóleonnak: én fölszólítottam őt, hogy most már egészen fölösleges vagyok a háznál, itt nem maradhatok, ajánljon el valami előkelő családhoz nevelő- vagy társalkodónőnek. Ő ezt is csak tréfára vette, s azzal biztatott, hogy várjam meg, míg megvénül, akkor majd elvesz. Én kimondtam, hogy nem megyek férjhez, s nem várok rá, míg megvénül. Van itt egy derék öregúr a megyében, a hercegnő is látta többször, Kadártai másodalispán, ennek sok tréfát kellett kiállani Napoleon öcsémtől, ki közel rokona is; egyszer az öregúr gondolt ki valamit, amivel őt visszatréfálja, fogadásra került a sor. Napoleon öcsém szabódott, hogy ő pénzbe nem fogadhat, mert az nincs: hanem felteszi a fogadásra anyjának utolsó örökét, legdrágább klenodiumát. A fogadást elvesztette. Akkor aztán könnyező szemekkel mondá a nyertes nagybátyának, hogy holnap elküldi hozzá azt az anyjától öröklött utolsó kincset, s kéri, hogy tartsa azt megérdemlett becsben. Az öregúr clérzékenyülten fogadta, hogy megőrzi a kincset. Másnap Zárkány Napoleon engem szépen felpakolt, átküldött Kadártaihoz egy ajánló levél kíséretében, mely így hangzik: „Íme itt küldöm önnek anyámról öröklött utolsó drágaságot, madame Corysande-t, valódi klenodium. Tartsa őt megérdemlett becsülésben”. Az öregúr igen nyájasan fogadott, s én a legkedvesebb családba jutottam házánál, s csak akkor tudtam meg, mikor már a fogadás híre a herceghez is eljutott, hogy én hogy lettem elveszítve Napoleon öcsém által fogadásban. Ekkor részesültem aztán abban a szerencsében, hogy a herceg saját házához hívott meg. Jellemzi az én esetem mind Napoleon öcsémet, mind a hercegnő édesatyját. Napoleon öcsém egészen egyszerűen tehetne volna azt, hogy akár az alispánhoz, akár a herceghez beajánljon, és jól is akart velem tenni. De ezt a jót is úgy akarta tenni, hogy én ezért mégis bosszankodjam rá. A herceg pedig nem tűrhette azt, hogy Napoleon tréfája miatt egy nő helyzete humoristicus világi-

tásba kerüljön, s idehozott, hol nem teszek egyebet, mint a hercegnőt untatom.

— Ellenkezőleg. Hát nem jól mulatunk-e most is? Én nagyon szeretem az embereket megismerni, s ön, madame Corysande, az emberismereti adatoknak valódi tárháza. A csinált regényeket nem szeretem olvasni, de az olyan regényt, ami az életben valóban megtörtént, örömet hallgatom. Némelyiknek gondolkozom a folytatásán, mi lesz belőle tovább. Ön azt mondta, madame Corysande, hogy atyám nem tűrhette azt, hogy Napóleon tréfája miatt más szenvedjen, s azt jóvátenni igyekezett. — Mit gondol ön, mi köze van az én atyámnak Napóleonhoz?

— Kétféle viszonya van hozzá, hercegnő. Az egyik az, hogy mikor a Zárkány-birtokokat a megyében eladták, azokat a herceg vette meg, s a vételárból az adóssági terhek kiegyenlítését magára vállalta. Ez igen bonyolódott feladat volt.

— És a másik? — unszolá a hercegnő türelmetlenül.

Madame Corysande nem jött zavarba.

— A másik pedig az, hogy a herceg e megyének főispánja, Napóleon öcsém pedig ugyanitt szolgabíró, s így hivatalos kapocs is létezett közöttük: ami azonban aligha fog már soká tartani.

— Miért?

— Mert Napóleon öcsém nem szolgabírónak való ember. Tréfát űz a hivatalából is, és tisztársait inkább rászedni és mulattatni törekszik, mint nekik segíteni az ügyhalmaz elintézésében. Az a véleménye, hogy ha bírák nem volnának a világon, az emberek nem perlekednének. Az is nagy baj, hogy nem viseltetik a felsőbbjei iránt azzal a devotióval, ami a társadalmi rendnek fenntartója, sőt még az intézményeket is persiflálja. Most legutolsó casusa az volt, hogy a megyegyűlés kezdetén ő is felvetődik a székvárosba, s ott összetalálkozik a megyei főügyésszel az utcán. Az megszólítja: „Mi bajod, kedves barátom?” Napóleon abban a percben gondol

ki a megszólító számára valami tréfát. „Nagy bajom van, mondja neki: képzeld, tegnapelőtt behoztak hozzám két oláhot, akik lólopással vannak vádolva. Én kivallatom őket, meggyőződöm róla, hogy a vád igaz, s másnap reggel felakasztatom mind a kettőt. Csak később jut eszembe, hogy előbb össze kellett volna hívnom a statáriális bíróságot: azt illette meg az ítélethozatal. Mármost mondd meg, mit tegyek?” „Hja, barátom, ez nagy baj!” — szörnyűködik a főügyész. „De majd rajta legyünk, hogy azt valahogy *elcsináljuk*.” „Kérlek, ne szólj felőle senkinek.” — „Dehogy szólok!” Persze, hogy legelső dolga volt a főügyésznek az egész várost beharangozni vele, micsoda szörnyű balfogást követett el Napóleon, aki ellen másnap a megyegyűlésben egész vihar támadt a felakasztott két oláh miatt. Az első vádat maga a kedves jó barátom, a főügyész emelte ellene. Kadártai alispán mély sajnálatát fejezte ki ez eset fölött, a román képviselők nemzetiségi kérdést kalapáltak ki belőle, s a jobboldali ellenzék bűnvádi vizsgálat elrendelését szorgalmazta a hatáskörét áthágotgolt szolgabíró ellen. Napóleon engedte az egész záport fejére zúdulni, s csak a vihar végeztével szólalt fel: „Hiszen ezt az egész dolgot én csak álmodtam.” — A főügyész ekkor dühösen förmedt reá: „De hát minek kérdezte ön akkor tőlem, hogy mármost mit tegyek?” — „No igen, felelt Napóleon, azt tudakoltam, hogy micsoda számokat tegyek mármost a lutriba?” Az erre támadt általános hahota lehetetlenné tette a gyűlésnek a tanácskozáshoz megkívántató komoly habitus visszaszerzését. — A herceg főispán azután a gyűlés végén maga elé hívatta Napóleon öcsémet, kegyetlenül megmosva a fejét, s tudtára adva, hogy a gyűlésterem nem komédiaház. Alkalmasint ez ügyben jár most itt Napóleon öcsém.

— Úgy látszik, hogy semmi szíve nincs ennek az embernek — szólta a hercegnő, egy olajbogyót fenyegetve kétágú villája hegyével, mintha ez egy keresztülszúrandó férfiszív volna.

— Vagy jól el van nála rejtve. Való, hogy ha olyan emberre

akad, aki hozzá ragaszkodik, aki az eszéhez bízik, azt tréfálja meg legirgalmatlanabban. A hercegnő is jól szokott mulatni ezen a jámbor számtartón, valahányszor a herceg itt tartja őt ebédre. Az öreg tiszttviselő igen derék ember, s mint oconom, megbecsülhetlen, hanem a világi dolgokban egészen hátra van maradva. Nem olvas egyéb hírlapot, mint a „Jerichói Kürtöt”.

— Ennek a „Jerichói Kürt”-nek a szerkesztője is sokszor látható nálunk.

— A lapot a herceg tartja fenn, több főúr és főpap társaságában. Egyébiránt szükséges közlöny azon nézetek képviselésére, amik más lapokban nem nyilvánulhatnak.

— De én sohasem láttam, hogy atyám felbontotta volna a számára küldött példányt.

— A lap tartalma nemigen felel meg őhercegsége igényeinek. Azonban ha valami érdekes van benne, azt siet vele megismertetni Dumka úr, a derék számtartó, ki a maga példányát annál szorgalmasabban tanulmányozza. Ez az ő egyik orákulumuma. A másik Napóleon öcsém. Nincs az a képtelenség, amit Dumka úr a „Jerichói Kürt”-ből olvasva vagy Napóleon öcsém szájából hallva, el ne higgyen. Ezt tudva Napóleon öcsém, az ország különböző részeiből küldöz fel közleményeket álnevek alatt a „Jerichói Kürt”-nek, amiket Kolompi úr, a szerkesztő olvasatlan kiadogat. E közlemények válogatott csodákat tartalmaznak. Egy helységben csodakutat fedeztek fel, melynek fenekén egy szentkép látszik. Az a helység egy hegytetőn fekszik, ahol köztudomásra semmi kút nincsen. Majd leírnak egy pompás menyegzőt, bájos menyasszonyt, deli vőlegénnyel, ebben s ebben a városban; kiket maga a primás esketett. — Utóbb kisül, hogy a bájos menyasszony egy vak koldusnő, a deli vőlegény a sánta éji őr, s a primás a cigányprimás. Ismét: képviselőjelöltül kikiáltják egy választókerületben elveinknek leghívebb támaszát, legnépszerűbb hazánkfiát: aki köztudomásra a falu bolondja. Bankot alapított-

nak olyan jóhitelű társulatok által, amiket a hatóság rögtön-ítélő bírósággal üldöz, s hálás köszönet szavaztatik kegyes alapítványokért egy-egy megszökött cridatáriusnak. Jönnek rémhírek! A Balaton jege beszakadt egy processió alatt, nagyobb hitelesség kedvéért a vízbe fúltak árvái számára öt forint mellékeltek. — Minden húsvétkor fölmerül az a rémeset, hogy a zsidók keresztény kisfiúk vérért használják fel rettentő szertartásaikhoz, amiért aztán vagy földindulás következik, vagy a villám csap le; de a bosszú el nem marad. És ezeket Kolompi úr mind hűségesen kiadja; nem törődik vele, hogy egy hét múlva megcáfolják.

— De hát miért vesztegeti Napóleon ilyen haszontalan tréfára az idejét és tehetségét?

— Lehet, hogy ez csak Momus sugallata: bohóskodási ösztön. De az is lehet, hogy mélyebb indokai vannak. Tán éppen egyéb szándéka sincs vele, mint a herceget néha felderíteni, kit mi ritkán látunk mosolyogni; de olyankor, midőn Dumka úr komoly prosopopoeiával előadja olvasmányai eredményét, még néha nagy bámulatunkra, hahotára is hallunk fakadni. Dumka úr egy hangszer, amin Napóleon öcsém játszik. S azt a művészetet egész a virtuozitásig vitte. Abban a példányában a „Jerichói Kürt” nek, mely Dumka úr címére jár, rendkívüli dolgok olvashatók hébe-hóba. „A török szultán megkérte Victoria királyné kezét, s előkészületeket tesz a keresztény hitre áttéréshez.” — „A római pápa az idén az aranyrózsát a porosz királynak szándékozik adni, mely igen nagy horderejű esemény.” — Bismarck herceg Párizsba megy nagykövetnek, s helyét Wantrup foglalja el a minisztériumban.” — „A Rotschild-ház likvidál, s minden eddig kötött kölcsönt azonnal készpénzben követel vissza.” — „Szentpétervárott a nihilisták kikiáltották a köztársaságot.” — „A magyar országgyűlésen elhatározott Fiumének egy Horvátország alatt fúrandó alagút általi visszacsatoltatása.”

„Törvényjavaslat a hosszú szárú pipák megadóztatásáról, mint-hogy azokon keresztül tovább élveztetik a pipafüst.” — „Nem-sokára egy titokteljes mozgalom veendi kezdetét az országban, melynek vezértagjai elszámoltatnak, köztük van Dumka úr is, az etelvári számtartó.” Ezeket Dumka úr mind igazhívő pietással mondja el őhercegségének, ki hasztalan nevet rajta nagyokat. — Dumka úr megmutatja a lapot, oda van az nyomtatva mind, s minthogy mind e hírek a későbbi lapokban meg nem cáfoltatnak, tehát igazaknak kell lenniök. Ez a boszorkányság pedig úgy megy végbe, hogy a legközelebbi posta-állomás Dancsház. Az ottani postamester szobája a kaszinó, ahol az érkező lapokat az érdemes látogatók elolvassák, s azután küldik szét az előfizetőknek. Vannak köztük nagy kópék, kik a tréfát tudják tódítani. Ezeknek szerzett Napoleon öcsém nyomdai betűket, amikkel ők az általa kifundált képtelenségeket Dumka úr „Jerichói Kürt”-je példányába belenyomatják. A lapban igen nagy spáciumok vannak az egyes rovatok között, mikbe egy-egy ilyen hír belefér. Így kap Dumka úr egy extra lapot, ami egyenesen in usum Delphini az ő számára van kiegészítve.

— Ah, ez bolondság! — szólt a hercegnő kedve ellen nevetve. — Én nem szeretem az udvari bolondokat.

— Ne feledje a hercegnő, hogy azok már *udvarképesek*. A hercegnő még többet akart megtudni.

— S vajon a nők iránt is ily csalfa szokott lenni?

— A legfőbb mértékben, hercegnő; a nőkre nézve éppen legveszedelmesebb modora van. Szelíd, alázatos tud lenni irányukban; — nincs saját akarata, föltétlen rabja annak, akinek udvarol, annak szeszélyeit szolgálja; nem mond bókokat, de kitalálja a hölgy jó tulajdonait, s azoknak tömjénez! — egy lépéssel mindig hátrább marad, mint amennyire mennie szabad; — engedi magát játékszerűl használni, s inkább keresteti magát, mint tolakodnék; egész női társaságot oly élénken tud mulattatni, hogy mindenik azt hiheti, hogy ő a szíve

választotta; majd meg olyan szépen tud hallgatni, s csak azokkal a veszedelmes, mély tüzü dióbarna szemével beszélni, hogy „egy” bizonyosan azt hiszi: „én vagyok az igazi.”

A három leány közül egyiknek az arca pirosabb lett e szónál, mint volt eddig.

— És ez mind csak tréfa és színjáték tőle. Megcsalja valamennyit. Most egy éve négy szép leánynak udvarolt egyszerre, s mind a négy azt hihette, hogy fogva tartja a lepkét. Gyönyörű göndör bajusza volt, első ifjúkori dísz. Egyszer csak egy őszi táncvigalomban bajusz nélkül jelent meg. Az le volt borotválva simára. Mindenki sajnálkozott rajta, s szemrehányásokat tett neki érte, hogy miért fosztotta meg arcát e férfidíszről? De legjobban nehezteltek rá emiatt kiválasztottai. — Azokat aztán sikerült kiengesztelnie.

— Odaajándékozta nekik a levágott bajuszt? — szolt ajkpittyesztve Rafaela.

— Igenis azt tette; de nem azt a bajuszt, mely saját ajkán termett, hanem azt, ami egy havannai fajú tengeri virágselymét képezi, s mely megszáradtan tökéletesen hasonlít mahagóni színével a férfibajuszhoz; azzal ajándékozta meg őket; s a szegény négy leány bizonyosan hordja ma is nagy kegyelettel médaillonjában a „Zea mais havannensis” virágselymét.

— Ah, ez infámia! — kiálta fel haraggal a hercegnő, a kétágú villával keresztülszúrva az olajbogyót, s arra gondolt, hogy azt a vakmerő szentségtörőt, az egész kigúnyolt nőnem megbosszulásáért érdemes volna valakinek megbüntetni, vétkéhez méltó kegyetlenséggel.

S e szavaknál a három leány közül egyiknek arca halványabb lett, mint volt azelőtt.

— S szépek voltak azok a hölgyek? — kérdezősködék tovább a hercegnő.

— Megítélheti a hercegnő: ott vannak az arcképeik a fényképalbumban.

Rafaela áthozta madame szobájából a nevezetes gyűjteményt. — Százhuszonnyolc arcképet tartalmazott az, mindenféle vidéken grasszáló fényképészek remekléseit, félig fehér, félig fekete arcképeket, halálfélelemtől mosolygó ábrázatokat, napba hunyorgató fizimiskákat, levegőnek támaszkodó problematikus pozitúrákat, világtól elrugaszkodott bús vitézeket, férfiakat a leglehetőlenebb változatosságban, egymásra facsart, székre, asztalra felrakott lábakkal, kitört nyakú élő embereket s rettenetes halottakat, akik nevetni akarnak, élethívcn talált fényes csizmákat s bőkezűen megnagyobbított orrokat és szájakat, hazai szerezvényeket és világhírű bálkirálynőket a divat minden korszakainak készletében megörökítve.

És ennek a százhuszonnyolcnak mind tudja madame Corysande az élettörténetét; még tán annak az egynek is, akinek a képe egy vakablakból hiányzik. Mivelhogy az album minden lapján négy fülke van ugyanannyi arckép számára.

Azonban siessünk rögtön helyreigazítani egy első tekintetre észre nem vett hibát. Az album nem 128, hanem 124 egyéniség arcképét tartalmazza. Egy lapnak mind a négy fülkéjét ugyanis Napóleon öcsém foglalja el négy különböző kiadásban. Az első magyar népies viseletben tünteti föl, árvalánhajas túri süveggel, makrapipa a szájában, karikás ostor a kezében, valóságos hetyke „nyíri pajkos”. A második arcképe egy rongyos vándorló legény, hamisan alázatos kolduló ábrázattal; kezében egy gyűrtöt cylinder, mintha minden rajta levő öltönydarabért, sőt még az arcvonásaiért is valami kétségbeesett zsidárust juttatott volna tönkre.

— Mennyit megsirattam én a kópét ezért az arcképért. — monda Corysande. — Azt beszélte róla, hogy ilyen volt egyszer, mikor minden pénzéből kifogyott, Budapestről menekülnie kellett, s gyalog indult meg, így koldulta át magát fél országon hazáig. Egy hétig mindig tudott valami új helyzetet elmondani a kiállott nagy nyomorúságról. Akkor vallotta csak meg, hogy egy szó sem igaz abból. — Budapesten

műkedvelői előadást tartottak, ő játszott benne egy korhely ágrólszakadtat, annak a képmása ez a fénykép.

— Milyen ellentéte annak a másíknak.

— Hát még a harmadiknak?

A harmadik arcképe volt az a bajuszahyott ábrázat, divatos táncöltözetben, fekete frakk, fehér mellény, csapott kalap; arckifejezése finom, előkelő, a fesztelen eleganciát még a fotograf sem tudta elrontani rajta. Tökéletes diplomataarc, s hogy nagyobb legyen a csalódás, ott van a fekete frakk közepén a nagyszerű belső titkos tanácsosi csillag, melyről azonban, közelebbről nézve, a közepéből kimosolygó Ámorfej elárulja, hogy az cotillonérdemrend.

— És most az a negyedik.

Az meg ismét tökéletes ellentéte mind a három megelőzőnek. Egy komoly, nyílt, egyenes tekintetű férfiar; nemzeti díszruhában. Egy valódi úr; — dalia.

Most már melyik ezek közül az igazi?

Az átelleni lap négy fülkéje közül hármát viszont ugyanannyi ifjú hölgszépség foglal el; — kiket a gonosz-kodó madame Corysande szándékosan csoportosított itt össze.

— Ezek a rászedett szépségek.

Madame Corysande siet megjegyezni, hogy a valóságban sokkal szebbek.

— Hát a negyedik? — kérdi Rafaela.

Annak az arcképét nem tudtam megszerezni; pedig az a legszebb közöttük.

A hercegnő aztán tovább lapozgat az albumban, s azzal mulatja magát, hogy a férfiarokon lavateri tanulmányokat tesz; ami igen üdvetlen foglalkozás, mivelhogy az a háromlábú szörnyeteg, aki bennünket még e földön halhatatlanokká tesz, rendszeren minden férfiarcba szokott belecsempészni vagy valami bolondost, vagy valami rossz lelkiismeretűt. Az ember az arcképével nem mer egy szobában hálai.

Mikor végiglapozta az egész albumot Rafaela, odafordult Líviához:

- Nézd! A te arcképed hiányzik innen.
- Nekem nincs fényképem.
- Nem is fényképezteted le magadat soha?
- Soha.
- Miért nem?
- Aki emlékezni akar rám, emlékezzék rám fénykép nélkül.
- Nézd! Ez jellem!

AZ ALBUMBÓL

Az urak megérkeztek a vadászatról, s ebéd idejéig átöltözni szobáikba vonultak.

Etelváry Miksa herceg udvara vendég nélkül is elég népes szokott lenni. Mikor idelelni lakott uradalmában, (tavasz és ősz idején) vele volt orvosa, etelvári uradalmának főszám-tartója, titkárja és etelvári prépostja.

Igenis. Az etelvári hercegi uradalomnak saját prépostja van. Az egyházi javadalmakat maga a hercegi család alapította, s az etelvári prépost jövedelme fölért másfél miniszterével. A megüritült papi hivatalra a hercegi családfő maga nevezi ki jelöltjét. Az etelvári prépost a legfüggetlenebb főpap.

A jelenlegi prépost: nagyságos és főtisztelendő Barcsák Timotheus, a közbeszédben „páter Timót”, hajdan ezredpap volt a huszároknál, a reverenda alatt most is veres huszárnadrágot és sarkantyús csizmát visel. Erős, egészséges, duráncai alak, gömbölyű piros orcával, katonás magatartással. Arról nevezetes, hogy szeret igazat mondani, nyersen és gorombán mindenütt és mindenkinek. Ezt megkapja tőle a herceg is, a hercegnő is, és a fiatal úrhölgyek meg madame Corysande, a megyegyűléseken a szónokok, a közönség és az elnök. Ez ellen nem véd meg senkit se fensőbbség, se alázatosság, se párthűség, se hízelkedés. Sohasem biztos felőle senki, hogy előre üt-e vagy hátra?

A főtisztelendő úr az első, aki az ebédhez megjelenik. Ehhez hozzászoktatták még a refectoriumban. Mielőtt a hercegi szalonba lépne, előbb útba ejti a konyhát, megtudakozza a

szakácstól, mi lesz a menü; betekint az ebédlőbe, megszámlálja, hányra terítenek; értekezést tart a pincemesterrel a felszolgáltató borok érdemeiről, s csak azután halad át a szomszéd terembe. Az a társalgó. Ott még senki sincs. Csupán a zenélő-óra. Annak meghúzza a zsinagét, mire az a kedveért eljátssza a „búsul a lengyelt”. Azután áttér az olvasóterembe, ott a kerek asztal beterítve hírlapokkal. Azokkal ő nem rontja az egészségét. Továbbhalad a fegyverszobába, mely egyúttal a férfitársaság gyűlhelye is. Még ott sincs senki. Innen egy becsukott ajtó a herceg hálószobájába vezet. Az egyházi méltóságnak oda is mindenkor szabad bejárása van. Kopogtatás után benyit. A szobában a herceg van csak jelen és az orvos.

A herceg ötvennégy éves férfi, magas, egyenes alak. Vonásai híven emlékeztetnek azokra az ősökre, kiknek arcképei a címerteremben néznek le az új ivadéokra; csak hogy az élő arca halaványabb, mint a festett kísérteteké: alig látszik élni; ritkán szól, beszéde halk suttogás. Fején a sűrű haj galambfehérré őszült, míg erős szemöldökei s röviden tartott bajusza hollófeketék. A hercegnek idült szívbaja van, s az látszik meg rajta, mintha mindig szíve rendetlen verését hallgatná.

Most éppen orvosa rendeletére valami csillapító port vesz be. A vadászat felizgatta.

Az orvos régi híve a családnak, szüntelen vele jár. Nagy tudományú, tapasztalt ember, csak az a hibája, hogy amit tud, nem tudja elmondani. Egy tósztot nem volna képes kisütni, ha halottat támaszthatna is fel vele. S ha valami törtenetet el akar mondani, a hallgatójának kell kivonatni a hínárból, hogy benn ne rekedjen. Lcírni igen szépen tudná azt: a tolla ékesen szóló, de disputálni nem született.

Ez a pap pedig valóságos kínzója a doktornak. Ez egy Torquemada. Annál is több. Homoeopatha. Doktor Barbo előtt azzal dicsekszik, hogy hány száz embert gyógyított ő ki itt a falun a nagy kolera alatt veratrummal!

A prépost az első üdvözlő szó után az orvoshoz fordul.

— Doktor úr, tudja ön, miért ítélték Palmert Londonban a garottra?

Az orvos megdöbbenve néz a kérdezőre. Az feleletet is ad neki.

— Azért, mert négy szemer digitalist adott be a feleségének. Hanyadik szemer ez már, doktor úr?

— Főtisztelendő úr! — szól az orvos elvörösödve. — Az orvosi tudomány. . .

De csak nem mondja tovább.

Régóta készül ezt a papot egy huszonnégy fontos gorombasággal agyonsújtani, mely így hangzanék: „az orvosi tudomány nem — breviarium.” — Amint ezt a vérmes pap meghallja, azt rögtön megüti a guta. — Azért a doktor csak megszánja őt mindig a mondat közepén, s engedi még egy kicsit tovább élni.

— Óh, dicső Hufeland! — sóhajt fel a prépost, még meg is kínozva kapituláló ellenfelét.

Azonban a túlsó teremből közeledő lépések új alakulást adnak a scénának. A herceg szobájába vezető ajtó előtt két férfihang vitatkozik a belépés „utóbbisága” felett.

— „Kérem: ön az idősebb.” — „Rang szerint ön az első.” — „Ecclesia praecedit.” — „Én a házhoz tartozom.”

Csakugyan Napóleon öcsémnek kell előbb belépni. Az a másik úr pedig, aki a primogeniturát ekként ráerőszakolta, Kolompi, a „Jerichói Kürt” szerkesztője és tulajdonosa — egyházi személy, amennyiben a papok pénzét költi és a házhoz tartozó, amennyiben a herceg pénzét költi.

Különben Napóleon öcsémnek megvolt az az előjoga magához hasonlók között, hogy mindenütt előlbocsátották, azután arról, hogy ő mit és hogyan tett, tudták meg a többiek, hogy nekik mit és hogyan kell tenni. Utánzóik voltak. Egyszer a bálban a nyakkendője csokra félrecsúszott: s félóra múlva minden táncos féloldalt hordta a nyakkendőcsokrot.

Ezúttal éppen azon nagy probléma megoldását akarná általa megkísérltetni Kolompi úr: vajon a hercegnek szokás-e, illendő-e kezét csókolni, mikor az ember a szobájába lép. Ezt ő eddig sohasem tette, s folytonos lelkiismeretmardóságokat érez emiatt, hogy nem követett-e el vétkes mulasztást az udvariasság szabályai ellen.

Zárkány Napóleon sugár, csaknem öles termetű ifjú, kissé aláhajtva hordja a fejét, mint aki megszokta, hogy minden emberhez le kell hajolnia, ha beszéd közben a szemével szemébe akar nézni. És ezekben a szemekben ígézet van. Ezek folytonos derűt sugárzanak ki. Még mikor vív is, karddal a kézben, néha komolyan is; amidőn tornaszabály szerint folyton egymás szemébe kell nézni a két ellenfélnek: az a szelíd, félig tréfás, félig szerelmes sugárzat egy percre sem ad helyet vad villogásnak. Minden mozdulatában bennszülett kellem van, mely ily magas termetnél feltűnő. Minden ember tudja róla, hogy szeret rászedni; de oly bizalomgerjesztő tekintete van, hogy mégis mindenki hisz neki.

Napóleon öcsém a herceg elé lépett, s megcsókolta a kezét.

Nem volt az szokás, illemszabály, hanem kivételes kegy, csupán az ő számára; kölcsönös hallgatag elismerése egy megnevezhetlen gyöngéd összeköttetésnek.

Hanem a hátul jövő Kolompi úr e tényt parancsoló rendszabálynak vette, s maga részéről is sietett a hódolatnak ez adóját leróni, s cuppantott a herceg kezére egy olyan hangos csókot, hogy minden addig elmulasztottakat kárpótolt vele.

Ezáltal kész prédául esett Napóleon öcsémnek.

Ez amint észrevette, hogy tisztelt barátja felkapott a nyeregbe, sietett őt meg is lovagoltatni, s tovább lépven, a doktornak is kezét csókolta.

Ennek csakugyan az lett a következtése, hogy Kolompi is, a maga szokott perplexitásában, utánacsínálta a kézcsókot a doktornak is.

Harmadik volt a prépost, annak aztán a tenyerébe csapott Napóleon, e szóval: „servus pater!”

Ekkor ébredt csak fel Kolompi, még mindig kezében tartva az orvos kezét. A két úr meghökkenten bámult egymásra, az egyiknek úgy tetszett, mintha vissza kellene kérni, a másiknak pedig, mintha vissza kellene adni az illetéktelenül lerótt kézcsókot.

Utoljára a doktornak volt annyi esze, hogy nem adta vissza.

A prépost hangosan felkacagott. Nem tudta eltitkolni, ha a nevetés rájött. Megfenyegette ökölrel Napóleont, aki minden helyen bolondot úz, s még úgy tesz, mintha nem tudna róla semmit.

— Nos! Hát mit álmodott ön megint? (Célzás az álmodott egzekúcióra.) — szólt a prépost a megfenyegetettre.

— A paradicsomról álmodom itt mindig, szent atyám — felelt Napóleon öcsém kenetteljesen.

— De hisz ön oda be nem jut — tiltakozék az egyház embere. — Majd, hogy még magát Ábrahámot is kifigurázza! Ott az ön számára nem lesz kvártély.

— Nincsenek nagy igényeim, szent atyám. Ez a tisztelt pártfogóm itt biztosított már a számomra, ha a mennybe jut, egy ágyhelyecskét a maga szállásán.

Kolompi barátunkra mutatott.

A „Jerichói Kürt” lovagja alacsony, tömzsi termet, akin minden csupa demonstráció.

A kiborotvált áll demonstrálja a lojális alattvalót, a kipödött bajusz a rendületlen hazafit; attilájának antik gombjai a tradíciók hagyományos örét, egyik inggombja lilium, az a legitimizmus helyreállítása mellett tüntet, másik inggombja egy halálzó, az a Szent Antonius egyesület tagsága mellett tanúskodik; az óraláncáról lefüggő csilingek egyike Szent György-pénz, mely a keresztény katolikus sportsman jellegével ruház fel, a másik egy aranytokú íróeszköz, az a szellem lovagját hirdeti; mellénygombjain Szent István koronája,

mint az ősz alkotmány jelvénye, bal keze kisujján címeres gyűrű, arisztokratikus tartozandóság igazolványa, sőt a szolgálattelvő személyzet tanúskodása szerint még a csizmája talpaira is az országcímer van felvéve. És amit mond, az is mindig érzelmeinek és meggyőződésének szilárdságát demonstrálja.

Azonban a prépost nem engedi őt ezúttal szóhoz jutni.

— De hiszen ennek a patrónusnak magának is pártfogóra lesz szüksége, hogy a mennybe bejusson.

— Miért? — szölt tüntető megrettenéssel Kolompi úr, mint aki azt tartaná a legnagyobb csapásnak, ami rajta megeshetik.

— Azért, mert újságíró vagy. (Volt oka a tegezésre.) Minden újságíró egy héten hatszor vét sorba mind a tíz parancsolat ellen, elkezdve onnan, hogy „ne csinálj te magadnak xylographiákat!” egész odáig, „hogy ne kívánd te a te felebarátodnak előfizetőit”.

— Akkor bizonyára nem volna rajtunk ég áldása — védémagát és osztályosait nagylelkűen Kolompi úr.

— No hiszen szép kis ég áldása van rajtatok mondhatom! Csak a szubvenció tartja bennetek a szuszt. Nem egy kis *jusculumért* jöttél-e most is ide?

A főtisztelendő úr nagyon őszinte volt, mert Kolompi megjelenését Etelváry hercegi lakában rendesen az ő részéről is meg szokta bánni egynéhány angyal (amik a bankjegyekre vannak rajzolva.) Ezért a keserves célzás a *jusculumra*.

— Az idők mostohasága . . . és az emberi hitetlenség a közöny — mutatott rá a vész indokára a betűk nagymestere.

— Ejh mit — zúgolódék az egyháznagy méltó bánattal —, ti nem értetek hozzá. Akinck újság van a kezében, annak át van adva a publikum ládájának a kulcsa. Csak ki kell tudni nyitni, van ott pénz clég. Tizenöt milliom lélek közül ha csak minden ezredik praenumerál is a lapodra, herceg vagy, s te traktálhatsz minket. Mért nem tudod őket megfogni? Mi

átadtuk neked az egész világot, mint a cigány a fiának; hogy nem tudsz megélni belőle? Kaptál rá szabadalmat, hogy vedd ki az adót a népre: tanuld meg a módját, hogyan kell azt behajtani.

Ezt a módot csakugyan nem tudta Kolompi úr, s ennél fogva nagyon meg volt akadva, hogy mivel védje magát.

Napóleon öcsém aztán segítségére sietett.

— Én itt árulást sejtek — mondá fontoskodó arccal. — A kereskedelmi miniszter, mint tudjuk, szabadkőműves.

— Ah! Ez igaz volna? — hebegé bámészkodva Kolompi.

Napóleon öcsém csak a szem csöndes hunyorításával bizonyított állítása mellett.

— Mégpedig a nagy tanács tagja. Nagymesteri praesumptiv jelölt. Mikor a walesi herceg itt járt, aki valamennyi szabadkőműves páholyok főmestere, egyszerre odasereglettek hozzá a magyarországi kőművesek, egész éjjel tanácskoztak vele, s hogy plauzibilis ürügye legyen az értekezletnek, a herceg százezer fontot hagyott nekik quasi makaón elnyerni magától, ez volt a titkos szubvenció.

— Ah, ezt az én lapomban egészen ellenkezően írták le.

— Rászédtek önt a ravaszok! A postamesterek, mint rég konstatálva van, mind a szabadkőművesek egyesületéhez tartoznak. Innen magyarázható meg már, hogy a hitbuzgó lapoknak oly kevés előfizetőjük van. Mit csinálnak ezek a postamesterek a vidéken? Ha jön valaki a „Jerichói Kürt”-re előfizetni, lebeszéli róla. Azt mondják neki, hogy a lap meg fog bukni, a pénz odavész; beírják erővel más lap előfizetői közé. Ha mégis erőszakosan előfizet, akkor megszékítozzák: minden második száma a lapjának elmarad. Vagy kap a „Jerichói Kürt” helyett „Alföldi Csimpolyát”, tót újságot, míg megunja. S ha mindennek dacára mégis oly tömegecs a hívek jelentkezése, hogy az igaz ügyet elnyomni nem lehet, akkor mit cselekszenek? Azt, amit dicső druzsám ott Párizsban praktizál a szabadelvű lapok irányában. Titkos

nyomdában újranyomják a „Jerichói Kürt”-öt, titkos szerkesztőség által meghamisítottan, s e hamisított lapokat küldik szét titkos expedíció által az előfizetőknek.

Kolompi úr a hercegre nézett e szavak után, mintha azt akarná megkérdeni, hogy szabad-e az ő jelenlétében ilyen dolgokat elhinni.

Hanem a prépost nem kérdezte azt.

A hasára csapott a tenyerével, s elkezdett nevetni.

— Bravó, Napóleon! A kalapomat tegye az úr bolonddá, nem engem! Majd bizony miniszterek, királyi hercegek, s valamennyi kőművesek összeesküsznek azért, hogy egy magyar lapocskát megbuktassanak! Megbukik az magától azért, mert élvezhetlen.

E szó elfeledteté Kolompival elébb a hercegre nézni, hogy engedelmet kérjen a tűzbe jövetelre. Ennél a szónál a szerkesztő elkezd ember lenni.

— Miért volna a „Kürt” élvezhetetlen?

— Azért, mert átabotában van szerkesztve. Beleraknak tücsköt-bogarat. A szerkesztőt ha megszorítják valamiért, azt feleli, hogy nem olvasta a lapját. Aztán goromba, nyers, szószátyár!

Súlyos vádak!

De itt van Napóleon öcsém az intervencióval.

— Au contraire! Nekem éppen az a kifogásom a „Kürt” ellen, hogy nagyon is szelíd, hogy igen kíméletesen bánik ellenfeleivel. Nem fejt ki elég zélust.

Ez már sok volt! Azon vád által, hogy a lapja goromba, csak megtisztelve érezte magát Kolompi úr; de az a vádpont, hogy ellenfeleihez nagyon szelíd, minden védelmi eszközeihez nyúlni kényszeríté. Keresztűzbe jutott. Napóleon öcsém ellen csinált arcvonalat.

— Én úgy hiszem — szólta a kötelesség teljesítését érző harcfi buzgalomával —, hogy én a szent ügy elleneseinek mindenkor a legkíméletlenebbül meg szoktam mondani az igazat.

— Igazat! Mit ér az? Igazat mondjanak a papok, mikor prédikálnak, igazat mondjanak a rabok, mikor vallatódnak; de igazat ne mondjon egy újságíró, aki előtt egy magas cél lebeg. Kinyomtatni csupán azt, ami igaz, annyi, mint gertyával világítani meg a holdat. — „Gyanúsítsunk!” mondá a nagy Széchenyi. Hát a derék Albufeda mit mond „De insidiis” című könyvében a 456. lapon: „Ha ellenfeled rossz ember, fogd rá, hogy bűnös; kétségtelen, hogy vagy elkövette már azt a bűnt, vagy el fogja követni, sőt ha ráfogod a bűnt, melyet nem is akart elkövetni, miután már rá van fogva, kedvet kap hozzá.” Ez volna a „Kürt” jelszava, programja. Így kell elbánni az igaz ügy elleneivel. Ráfogni. Kitalálni titkos bűneiket. Ha tagadják, annál gyanúsabbak. A hívek nekünk hisznek.

A prépost hahotával kacagott. A herceg pedig egy arcvonását sem mozdítá. A hírcsinálás mestere kételkedve nézett hol a nevető, hol a komoly arcra, mérlegelve, hogy mi ebben a tréfa, mi a valóság.

Szerencséjére még egy vendég érkezett: a számtartó.

A derék úr kezeit dörzsölte, mert odakinn hideg volt, s ő a kesztyűt csak a szobában szokta felhúzni, ha hölgyek vannak jelen. E kézdörzsölést Kolompi úr buzdító biztatásnak vette.

— Jöjjön, tekintetes úr, az Isten áldja meg; legyen védelmemre. Nézze, bántják a „Kürtöt”.

Számtartó úr megnyomta az orra hegyét a mutatóujjával, s kimondá a táborig jelszót.

— Éljen a „Jerichói Kürt!” Isten tartsa meg sok esztendőig!

— Íme, itt van egy hű olvasóm! — szólt Kolompi úr, belekapaszkodva az újrkezdett karjába. — Minden semestrisben ő az első előfizető a nagy könyvben.

— Még pedig lelkiismeretes olvasó: aki elolvassa a hírlapot egész odáig, hogy: „Nyomtatta Gyurián és Bagó”. A „Jerichói Kürt” igen jó lap! A legjobb lap valamennyi között.

— Hát a többi lapokat is elolvassa a számtartó úr? —
kapcáskodék a prépost.

— Nem! kérem. A pogány lapokból csak az újdonságokat olvasom, s onnan mondhatom, hogy a „Kürt” valamennyi fölött áll, mert abban minden nap találok olyan újdonságokat és kiváltképpen táviratokat, melyek semmi más lapokban nem észlelhetők.

Kolompi kissé meghőkölt. Ez sok lesz a jóból. Ő tudta, hogy az újdonságait kilenc más lapból szokta kiollózni, s a táviratokból a jó publikumnak a tegnapi sütetést válogatja, hogy meg ne ártson. Akármi egyéb magasztalásra készen volt, csak erre nem.

Pedig a nagy oeconomnak nem természete az ironizálás. Ő mindig egyenesen beszél. Illusztrációkkal is szolgál a két-kedőknek.

— No hát nem a „Kürt” hozta legelőször, hogy „Rotschild megvette Palesztinát, s a zsidó nemzetet mind az egész világból oda fogja összegyűjteni?” — Hát azt, hogy „Bismarcknak három fia — az egyik franciscanus, a másik dominicanus, a harmadik templarius barátta lett.”

— Ah! — kiáltá fel elbámulva a szerkesztő — templarius!
(Ez mégis sok volt.)

— Ahogy a következő lapban meg lett adva a felvilágosítás. A templariusok rende helyreállítattott, s vagyonaik visszaadattak.

Ezt csakugyan nem olvasta a saját lapjában Kolompi úr.

A prépost arca már kezdett lilaszínre válni a nevetéstől:

— Kegyelem! kegyelem! Ne mondjon többet ilyet, mert megszakad bennem valami.

A derék gazdatiszt pedig egészen komolyan értette, amit mondott.

— Íme a legújabb számban is, ami csak éppen most érkezett, egész csoporttal vannak a meglepő hírek, melyek más lapokban nem találhatók. „Monacóban kiütött a forradalom.” —

„Az aszantik fenékebe fúrták az angol hajóhadat.” — „Nena Sahib angol peerségre emeltetett.” — „A három északi nagyhatalom elhatározta a törökök kiűzetését Európából. Konstantinápoly a pápa leendő székhelye.”

— Per amorem Dei! — Ne mondjon többet! — könyörgött a kacagó főpap; míg Kolompi úr, kezét szája elé téve, bámult és a fejét rázta.

— Ez mind itt van nyomtatva. Kérem! — szólt a számtartó előhúzva zsebéből a „Jerichói Kürt”-öt. — Tessék. Itt van. De nini! Még több is van itt! Amit még észre sem vettem. Egy távirat Rómából: „Timót etelvári prépost excommunicáltatott, oka a veres nadrág.”

— Apátok lelke! — szörnyedt fel a főtisztelendő úr, minden tekintetről elfeledkezve.

— Itt van — mondá a számtartó, eléje tartva a lapot. — Nyomtatva van.

— Az nem lehet! — kiálta felvillanyozottan Kolompi úr. — Az nincs az én lapomban! Ezt a számot én magam revideáltam.

— Pedig íme itt van.

— Hogy történhetik ez?

— Uraim! — szólt megnyugtatólag Napóleon öcsém a felháborodott hívekhez. — Mondok egy szót. Van itt egy másik példány is a „Jerichói Kürt”-ből. Őhercegsége példánya. Künn fekszik az olvasóteremben, hasonlítsuk vele össze.

Ez az indítvány praktikusnak látszott; az egész társaságot izgalomba hozta. — A herceg arcán szelíd mosoly kezdett feltűnni.

Megengedi, kegyelmes uram — szólt Napóleon —, hogy a komornyikot elküldjem a lapért?

A herceg helyeslően inte, Napóleon a csengettyűvel jelt adott.

Hiszen közülünk is elhozhatná azt valaki az olvasóteremből — serénykedék Kolompi úr.

— Nincs még az olvasóteremben — súgá fülébe Napóleon öcsém.

— Hát hol van?

— A konyhában odafenn.

— A konyhában?

— Nem mintha főzni tanulnának belőle, de mivel oly illatos festékekkel van a lap nyomtatva, hogy a herceg egyszer azt mondta rá: „ennek a lapnak olyan szaga van, mint egy új koporsónak”, s azóta elébb mindig kiterítik a kemencére száradni.

De már ezt nem hitte el Kolompi úr. Pedig ez az egy kivételképpen igaz volt. A visszakerült hírlap még azon meleg volt, mint a most sütött zsemlye.

A herceg arcvonásain mind jobban erőt vett a mosoly, amint a most bekövetkező, hogarthi irónra méltó jelenetet végignézte. A megdöbbenés, az elbámulás, az elszörnyedés torzalakító kifejezéseit e különféle arcokon. A prépost nyitva maradó szájába befulladt a kacaj, a számtartó álla leesett, szemöldökei pedig felszaladtak; Kolompi úr beledugta a fejét az incriminált hírlapba, minden arcvonását az orra körül iparkodva összegyűjteni; míg Napóleon öcsém maga igyekezett a legnagyobb rémületet kifejezni, fejét két váll közé húzva s haját az ég felé borzolva.

— Ez hamisítvány!! Ez utánnyomás!! — hangzék fel minden oldalról.

— Felonia! Stellationatus! Larvatus! — szólt szerencsétlenkedve Kolompi úr.

— Sőt misdeemeanour! — hajszolta tovább Napóleon öcsém.

— Igenis az! Íme itt van egy utánnyomott lap! — kiálta felragadva a corpus delictit Kolompi úr. — Itt az elvitázhatlan tény! Kegyelmes herceg, én kötelességemnek tartom az esetet kegyelmességednek, mint a vármegye kormányzójának feljelenteni.

A számtartó megrántotta az atilláját hátulról, s fülébe súgott.

— Ezt a szolgabírónak kell feljelenteni; az az első instantia.

— Igen, uram, Zárkány Napóleon! Én kívánom, hogy szigorú inkvizíció tétessék rögtön ezen mis — izé — angol nevű cudarság felett.

— In flagranti? — In facie loci? — biztatá őt a — fődelinquens.

— De talán mégis — nem illenék itt őkegyelmessége színe előtt — okoskodék Dumka úr szerénykedve.

— A törvény nem ismer személyválogatást — szólt a hivatalos tekintély szigorú hangján Zárkány Napóleon, s tudta arcával jelezni, hogy mikor a szolgabíró hivatalosan működik, akkor a főispánja is csak „közönség” vagy „tanú” — cím nélkül.

S hogy tökéletes legyen az illúzió, a herceg is letette kezéből a szivart, amire éppen rá akart gyújtani s ahelyett az égő gyertyákat a komornyikkal az íróasztalra helyeztette, az ott mindig középütt álló feszület mellé.

Zárkány Napóleon helyet foglalt az íróasztal mellett, s elkezdé a benevolumot magán a komornyikon, azután került a sor a számtartóra, majd a publicistára, végül a prépostra. A három elsőnek a hitet is le kellett tenni. Mindegyiknek el kellett mondani, hogy híják, hány esztendő, nős-e vagy nőtelen, micsoda vallású, volt-e már befogva, be van-e himlővel oltva? Azután következtek a keresztül-kasul vallatások, mely műtét között olyan furcsa kérdések merültek fel, hogy az embert szinte kivették volna a sodrából, ha meg nem lett volna felőle győződve, hogy ezek mind a nagyon bonyolult bűneset kiderítésével függenek össze, s egy organikus egészzé fognak képződni az ügyes vizsgálóbíró kezében. Napóleon öcsém inkvizítori hitele meg volt állapítva azáltal, hogy e hallatlan cselszövényt úgyszólván megérezte.

A komornyik reszketett és vallott.

— Mikor szokott fölkelni? — Hát a Babette? — Együtt szokták önök olvasni az újságot? — Mikor hozza ön el a lapot a postáról? — Mit keres ön ugyanakkor a kocsisnénál? — Melyik korcsmába tér ön be útközbe? — Szokta ön a miláreszeket valami papírba takarni, amiket innen kivisz?

A számtartó izzadt és vallott.

— Mikor volt ön az aradi vásáron? — Milyen hírlapba volt takargatva az a kalap, melyet ön a divatárusnénál vett? — A teinsasszonynak vette-e azt a kalapot vagy másnak? — Kik voltak azok, akikkel ön Pestig utazva, a vagonban egy kiterített pléden egész éjjel ferblizett?

Következett Kolompi úr.

— Ön a lap szerkesztője? — Meg mer rá esküdni? — Hogy híják a munkatársait? — Szoktak-e azok valamikor, valamit más hírlapokból kiollózni? — Olvassa-e ön néha lapját? — Mely napjain a hétnek? — Szokott-e osztrigát enni? — Hol? — Miért ott? — Kik jönnek ott össze? — Emlékezik ön arra a dominóra, aki önnek a múlt húshagyón a Neue Weltben azt súgta: ismerlek? — Mi összefüggése van ennek a szabadkőművesek ismertető signaculumával? — Kikkel játszik ön calabriast? — Nyerni szokott-e vagy veszteni? — Hány előfizetője van, mikor sok van?

Végül jött a prépost; az haragos volt, alig akart deponálni.

El kellett mondania egész életrendjét, szokásait, tapasztalatait, ami nem ment minden makacskodás nélkül.

Azután következett a szembesítés.

— Komornyik! ismeri ön ezt az urat? — Szokott adni önnek borraivalót, mikor elmegy? — Mi oka lehet, hogy nem ád? — Kolompi úr! Mi célból érkezett ön e kastélyba? — Honnan ismeri ön a jelenlevőket? — Tisztelendő úr, ismeri ön ezt a két urat?

Végre kiderült, hogy együtt és külön-külön ismerik és kivétel nélkül jeles és feddhetlen egyénekkül ismerik egymást a tanúk, mely előzmények után az is konstatálva lett a tanú-

vallomások által, hogy Dumka úrnak a „Jerichói Kürt”-jében egészen mást tudósítások foglaltatnak, mint amelyek a herceg és a prépost példányaiban feltalálhatók.

Az egész benevolum alatt a herceg tekintete egyre derültebb lett; néha eltakarta zsebkendőjével arcát. Doktor Barbo nyugodt lélekkel csomagolta össze gyógyszereit, amik fölöslegessékké váltak.

Mikor aztán az egész benevolum be volt fejezve: a tanúk mind aláírták a jegyzőkönyvet. Megvan.

— Mármost tessék a jegyzőkönyvet hitelesíteni — szorgalmazá Napóleon öcsémet Kolompi úr.

— Én-e?

— Igen hát! mint vizsgálattevő szolgabíró.

— Az ám. De én már nem vagyok szolgabíró. Még tegnap beadtam a lemondásomat őkegyelmességének.

— Hát akkor miért vallatott az úr itt bennünket? — förmedtek rá egyszerre hárman is.

— Önök maguk kívánták, s tőlem nem kérdezték, hogy mi vagyok.

— Szörnyűség! — sopánkodék a számtartó —, még meg is esküdtetett, s kivallatta velem, hogy volt a szalmakalap!

— Tőlem meg az előfizetők számát is kivette, amit sohasem tudott meg tőlem senki.

— S még kikérdezett, hogy egyedül ebédelek-e, mikor magam vagyok! — veté szemére az egyháznagy.

— Én már azt hittem, hogy akasztani visznek — jajveszékelt a komornyik.

A herceg pedig nevetett. Ritka jótétemény volt rá nézve az. Egy neme a gyógyulásnak. Olyan volt, mintha egy halott elevenülne meg, mintha egy márványszobor venné fel élő mintája eleven kifejezéseit.

-- De én viszem a dolgot a minisztérium elé. A nyilvánosság fóruma elé adom. Interpellálom a kormányt — tüzeskedék Kolompi úr, hatalmába kerítve a jegyzőkönyvet.

A herceg inte komornyikjának, hogy csillapítsa le a felháborodott tengert, nem olajjal, hanem pálinkával, ki aztán sorba kínálta az uraságokat a chartreuse zöld-arany nedvével.

A szesztől még nagyobb bátorságot kapott Kolompi úr. Ivott, kalácsot evett és interpellált.

— Majd én jövök most Napóleonnal urat kivallatni!

De a herceg félbeszakítá e vállalatát. A nevetés elmúlt arcáról. Nagyot sóhajtott: szíve könnyebbülten vert utána.

— Kolompi úr! — mondá — jöjjön be velem kabintembe.

Kolompi úr e szóra békét hagyott Napóleonnak, chartreuse-nek és kalácszeletkének, s követte a herceget kabinetjébe, melynek ajtaja bezárult mögöttük.

A künn maradtaknak Napoleon öcsém néhány szóval röviden elmondta a meghamisított lapok történetét, hogy nyomtatnak a dancsvári postakaszinóban Dumka úr példányaiba extra táviratokat. Dumka úr maga nevetett rajta legjobban. Elismerte, hogy erősen megréfálták. Napoleon öcsém viszont szavát adta neki, hogy a tréfát nem fogják tovább úzni, s ezentúl Dumka úr a „Jerichói Kürt” sajtóterményeit egész természetes savanyúságukban fogja élvezhetni minden szőlőcukor és szpiritusz hozzákeverése nélkül. S ezzel szent lett a béke. Falun nem szoktak az emberek a tréfáért sokáig haragudni.

Nemsokára visszatért Kolompi úr is a herceg kabinetjéből egyedül. Nagyon komoly és fontos arcot igyekezett csinálni. Kezet szorított Napoleon öcsémmel. Azt mondta neki, hogy mégis meggondolta a dolgot. Nem fogja az utánnyomatot hivatalosan üldöztetni, sem egyéb lármát ütni belőle. A dologba könnyen magas állású személyek is belekeveredhetnének; ha nagyon firtatnák a mozdító erők kútfejét, még internacionális kérdéssé fajulhatna el e sérelem; lehet, hogy maga a walesi herceg is kompromittálva lenne általa, s az mégis az angol trónörökös, s Anglia ez idő szerint barátságos nagyhatalom; lojális embernek magánsérelemait alá kell rendelni magasabb

állami tekinteteknek; azért kéri is a jelenlevő urakat, hogy tartsák e kényes természetű felfedezést titokban.

Azok meg majd a fejük tetején ugrottak ki az elfojtott nevetésvágy miatt.

Napóleon öcsém aztán csak azért se mondta el neki, amit már azok tudtak. A többieknek sem esett meg rajta a szíve. Az már a rurális gyönyörűségek közé tartozik: lóvá tenni az újságírókat.

Kolompi úrnak pedig hát igen nemes intenciói voltak Napóleon öcsém irányában. — Karjába ölté karját s félrevonta magával az ablakhoz.

— Ön tehát elhagyja a megyei pályát? — kezdé a belekötést. — Nem is az ön tehetségeihez való az. Önnek a magasabb politikai küzdőtér kell választania; ott az ön karrierje.

— Igaz a! — szólt Napóleon öcsém felsóhajtva. — Csak akadnék olyan mesterre, akinél az inasestendőt kitöltsem.

Kolompi megszorítá a karját, s protektori hunyorítással súgá:

— Itt vagyok én. Rég szándékom új fiatal tehetségekkel felfrissíteni a lapomat.

— Igazán? — szólt Napóleon gyermeteg örvendezéssel. — Befogadna a műhelyébe úgy holmit tenni-venni? Aztán nem vernek meg, ha sok papirost elrontok? Mi lesz a kötelességem? Nekem kell-e a sajtóhibákat belecsinálni a lapba? Csak arra kérem, hogy a kisgyereket ne ringattassa velem, mert azt nem szeretem.

Kolompi úr aztán megnyugtatta; először is: kisgyerek nincs a háznál, azután meg nem fizikai működés végett, hanem szép tolláért akarja őt megnyerni.

— Az igaz, hogy nagyon szép toll — szólt önelégülten Napóleon öcsém. — Magam lőttem azt a darut a töböröcsöki pusztán.

Kolompi úr sietett felvilágosítani, hogy nem a kalapja mellé dugott tollról van szó, hanem az író tolláról: melyre Napóleon öcsém ismét becsületes őszinteséggel bevallá, hogy

biz az ő író-tolla olyan csúnyát fog, mint a macskakaparás; de e skrupulusa nagy rögtön el lett enyésztetve Kolompi úrnak azon felfedezése által, hogy valamennyi híres publicistának mind fertelmes kalligráfiája van. — Végre észrevette Kolompi úr a mókázást: akkor hátba vágta Napóleont, s azt mondta neki, hogy beszéljen vele komolyan. Ő mint vezércikkíró főmunkatárst akarja őt lapjához szerződtetni, egyenesen azon kifejtett nézetek miatt, amiket az imént közrebocsátott. Aki annyira érti in theoria, hogy mint kell az ellenséggel elbánni, annak in praxi még jobban kell érteni.

Erre aztán Napoleon öcsém egyszerre igen komoly arcot öltött, és kezet adott rá.

— Ha az igaz ügyért kell küzdeni, akkor szívesen felajánlom szerény tehetségeimet.

Ez már okos beszéd, s beillik egy kezdő képviselőjelölt programjába.

— Aztán illő díjazás is jár vele: a „Jerichói Kürt” havonként kétszáz forintot fizet.

— Ah, az nagyon sok lesz! — szabadkozék Napoleon öcsém. — Hisz annyi fizetése egy alispánnak sincs. Ha azt megtudják, minden szolgabíró otthagya a hivatalát, elmegy újságírónak, s idő jártával annyi lesz a lapszerkesztő Budapesten, mint Nagyváradon a gubás.

Kolompi úr sietett őt megnyugtatni, biztosítva afelől, hogy van gondoskodva róla, hogy a fák bele ne nőjenek az égbe, s magában megbírálta ezt az együgyű falusi talentumot, aki elég naiv ki nem találni, hogy a számára felajánlott havidíj a herceg gráciájából kerül; ki mindkettőjük patrónusa, de ki jót tenni csak kerülő úton szokott, álcázva, idegen kéz által. Pedig bizony Napoleon öcsém azt is kitalálta már, hogy ez a havi kétszáz forint a hercegnek alighanem ötszázba kerül; mert Kolompi úrnak csak le kell belőle desztillálni a maga provisióját.

— Áll az alku!

Kolompi úr aztán sietett a jelenlevőknek egyenkint bizalmasan elmondani, hogy milyen jó adquisitiót csinált. Viszi Napóleont magával. Most kell már majd a „Jerichói Kürt”-öt megnézni!

Az ifjú Zárkány pedig azt súgta az orvosnak:

— A herceg tehát azt akarja, hogy menjek el innen.

— Mert az önre nézve jobb lesz. (Az orvos, ha olyan emberre akadt, akit szeretett, Demosthenes volt, tudott beszélni.) Rá nézve pedig rosszabb. Ön mindig földerítette. De a hercegeben nincs semmi önzés.

— Majd gondoskodom a mulattatásáról ezentúl a „Jerichói Kürt” útján.

— Ah — a legunalmasabb lap a világon!

— Majd mulatságos lesz az, csak egyszer én kapjam a hónom alá a dudáját.

A befejezés nem váratott magára mely minden családi vígjátéknak a végét képezi, ti. az ebédre meghívó szózat. A herceg előjött kabinetjéből, karján vezette Rafaelát, ki mindig maga szokta atyját az asztalhoz meghívni. Az urak sorfalat képezve üdvözlék a közöttük ellebegő tündéri jelenséget, ki a viszonzás alatt egy észrevevő pillantást vesztegetett el Napoleon öcsémre. Az urak rangfokozat szerint követték őket az étterembe, hová a túlsó lakosztályból madame Corysande és Lívia kisasszony is megjelentek. Az asztalnál mindenki megtalálta a saját nevét a terítéken, tudta, hova üljön. Az asztalfőt Rafaela hercegnő foglalá el, jobbján ült a prépost, balján a herceg; átellenben az asztal végén Napoleon a két házi hölgy között.

— Az urak olyan sokat nevettek ma — szólta Rafaela szomszédjához. — Felhallatszott hozzám az emeletbe.

— S őkegyelmessége is osztotta a jókedvet — mondá az orvos.

— Óh, az Isten áldja meg, aki őt felderítette — szólta Rafaela, gyöngéd kézzel simítva meg atyja homlokát, mintha

azt akarná, hogy sohase legyenek azon e búskomor ráncok.

— De ne áldja meg! — sietett ellenvetni páter Timót. — Mert a mi rovásunkra történt. Mindnyájunkból komédiát csinált megint, még belőlem is!

— Kicsoda?

— Hát ki más, mint őkelme ott ni! Az én antipodesem. Napóleon szembeszállt a váddal.

— Miért ellenlábasa, páter Timót?

— Azért, mert ön mindig hazudik, én pedig mindig igazat mondok.

— Ami bizony nagy virtus, mikor az embert az ornatus megvédi az igazmondás minden kellemetlen következményeitől.

— Ecce! — szólt a prépost felserkenten — cz igaz volt. Lám, nekem tud igazat mondani.

— Mert ön is igazat mond nekem.

— Holott ezer embernek sorba tud hazudni.

— Mert ezer ember is sorba teszi azt velem.

— Tehát aki önhöz igazlelkű, ahhoz ön is tud hű és igaz lenni?

— Bizonyosan.

— Mindenkihez? Utriusque sexus?

— Ad interneccionem! — Bizonyítson mellettem, drága jó madame Corysande!

Mme Corysande olyan jó volt, hogy azt mondta rá: „igen!” Amin aztán a prépost nagyon nevetett, madame Corysande pedig elpirult.

Rafaëla pedig fogta a kis arany sóhintót az étszerei számlolyáról, annak a hegyes nyelével felírta e szókat a menülap tiszta oldalára: „utruique sexus” — „ad interneccionem”. E szavakat majd ők Líviával, egy szótár meg egy nyelvtan segélyével ki fogják hieroglyphozni, s megtudják belőle, hogy az első azt teszi, hogy „mindkét

nembeliekhez”, a másik pedig azt, hogy „halálnak haláláig!”

Napóleon öcsémnek a figyelme az egész ebéd alatt teljes mértékben madame Corysande-nak volt szentelve. Őt igyekezett mulattatni. Bal oldali szomszédját, Lívia kisasszonyt alig tüntette ki egyébbel, mint hogy a poharát obligát udvariassággal néha-néha megtölté.

Ebéd után a társaság átvonult a társalgó terembe. Rafaela hercegnő ismét atyja karján, Napóleon öcsém madame Corysande-ot vezette.

A társalgó terembe érve azonban, egyszerre szemközt találta magát Rafaelával. A hercegnő kereste őt.

Rafaela, két kezét egymásra téve, megállt Napóleon előtt, s azt kérdezé tőle:

— Ön szolgabíró?

— Nem többé, hercegnő; már leköszöntem.

— S miért tette azt?

— Diplomáciai cselfogásból. Megelőztem vele, hogy a közgyűlés letegyen.

— S mit fog ön most kezdeni?

— Beállok valami úriházhoz *lengyelnek*.

— Mi az?

— Az egy fölöttébb szükséges ember egy magyar háztartásnál, aki a háziúrral együtt vadászik, az asszonyságot mulattatja, a jó boroknak becsületére válik, pótolja a családban a tékozló fiú helyét, este a whistpartie-t kiegészíti, nappal siratja a hazát, a becsületért megverekszik, beszél franciául, úgy, hogy csak maga érti, s nem haragszik érte, ha az ismeretlenek grófnak címezik.

A hercegnő e tréfás öngúnyt e szemrehányással feddé meg:

— Önt Napóleonnak hívják, nemde?

— Nem egészen. Én csak Leonnak írom magamat.

— S miért?

— Hogy megmutassam, mily méltó utódja vagyok apám-

nak. Nekem nem maradt más örökségem, mint egy nagy keresztnevem. Én még annak is el tudtam költeni a felét.

— Ah, az nem szép öntől, hogy atyjáról tiszteletlenül szól!

— Kiszámított ravaszkodásból teszem. Mivelhogy a Sion hegyén ránk oktrojált tíz parancsolat hosszú életet ígér azoknak, akik atyjukat tisztelik.

— Még életunalom is! Tudja ön, hogy az férfhoz nem illik. Akinek annyi módja van magát újjáteremteni, utat törni minden új világba. Nem választott ön életpályát?

— De igen: szeretnék — úgy — *főispán* lenni, vagy nagykövet, vagy miniszter.

Amilyen komoly arccal ezt Leon elmondta (kit már ezentúl mi is így fogunk nevezni), olyan komolyan fogta fel azt Rafaela.

— Ez igen szép kitűzött cél. De avégett, hogy a magasra eljusson, elébb alant kell kezdeni.

— Úgy hiszem, elég alant kezdtem; de ha tanácsolja a hercegnő, még lejjebb is megyek.

— Először hírt s nevet kell szerezni.

— Az már van. El vagyok ismerve a leghíresebb cotillonvezérnek a vármegyében. — Nagy celebritás vagyok: ha muzsikálnak; az a kár, hogy nem muzsikálnak mindig.

— Az sem fölösleges érdem. De ön rajzolni is tud. Erről is hallottam.

— Óh, akkor bizonyosan áldott jó apám görögdinnyéiről hallott a hercegnő. Mikor jogász koromban szünidők alatt hazavetődtem, feledhetlen őszám, hogy ne törjem mindig rosszban a fejemet, szüntelen azon törekedtem, hogy nemesebb szenvedélyeket tápláljon bennem, hajtott rajzolni, kertészkedni. Ő maga, az úrban boldogult, világhírű görögdinnye-termesztő volt. Én aztán, hogy mindkét szenvedélyt egyesítssem, délutánonkint kimentem a kertbe, s a szép sima görögdinnyéit mind telekarcoltam cifra torzképekkel. Mikor aztán a dinnyék nőni kezdtek, áldott emléké életadóm rémulve

látja maga előtt Cham és Nadar egész albumát a dinnyehéjon megelevenülni. Egyet sem engedett a meggyalázott dinnyék közül asztalára felvitetni; hanem beküldte szekérszámra a városba. Ott meg kapott rajta a közönség. Agióval vették a cifra dinnyét. Erről lettem hírhedtté, hercegnő.

— Nem csupán erről — szólt Rafaela, ki el sem mosolyodott Leon adomáján. — Vannak, akik emlékeznek az illusztrált folyamodásra, mely a főkorlátnoksnál oly nagy hatást tudott eszközölni.

— Ez a vétkem még nem jó beszámítás alá, hercegnő; kiskorú voltam, mikor azt elkövettem.

— Én, ha férfi volnék, s erős tehetségem volna hozzá, festő lennék. A festő a legfüggetlenebb úr a földön.

— Igaz, hercegnő; hanem a leghíresebb festő sem más, mint csupán festő. Abból nem lesz miniszter. Íróból még lett néha miniszter, színészből is, sőt nyomdászból és szabóból is, de festőből soha még eddig.

— Hát mért nem lesz ön író, színész, nyomdász vagy szabó?

— A két utóbbi kvalifikáció csak Amerikára szól. Színész nem lehetek a természetnél fogva. Hisz a suffiták mindig eltakarnák fejemet, s az arcjátékomat csak a zsinórpadon élvezhetnék.

— Az nem igaz, ön nem magasabb nálamnál többel, mint két ujjnyival.

Valóban, amint így szemközt álltak, önkénytelen eszébe jutott a rájuk nézőnek, hogy ez a két alak nehezen talál a világban ilyen magához illő más párt. Leonnak most már emelten kellett tartania a fejét, hogy szembenézhesen azzal, akivel beszél.

— Marad az író. Nos?

— Megvallok mindent, hercegnő. A bűnbánó vallomás fele útja a megjavulásnak. Én éppen azon merényleten töprenkedem, hogy eladjam a lelkemet.

— A lelkét? Kinek?

— Egy igazhitű keresztyén rabszolgatartónak, a „Jerichói Kürt” érdemdús szerkesztőjének aki azt ígéri, hogy felváltja a napóleonomat péterfillérekre.

— No, és ön gondolkozik rajta, hogy elfogadja-e?

— Nagyon meggondolom. Hercegnő, én ismerem mindenféle módját a pénzkeresésnek, mely a törvény által nincsen üldözve: eltagadni az adóköteles tárgyat a finánc elől; elnyerni kártyán a jó barát pénzét; eladni gavallérosan a vak lovat épszemű helyett; felvenni a diurnumot, s nem dolgozni érte semmit, de mindezek között legádázabb vállalatnak tartom azt, hogy egy ember előálljon, s azt mondja ezer embernek: „nekem most jutott eszembe valami, amit én leírok; ti pedig ezeren fizessetek nekem azért, hogy ezt el hagyom nektek olvasni”. Hiszen igaz, hogy mindig szerettem elbolondítani, akivel tehettem, de annak mindig én adtam meg az árát; nem tudom, hogyan szokom meg, hogy az a jó becsületes nép, akinek publikum a neve, ezentúl nekem fizessen azért, hogy őt mindennap elámítom.

— De hát tegye ön az ellenkezőt. Mondjon igazat. Nézze az érem túlsó felét. Aki egy nagy eszméért küzd, az nem ámítja, hanem vezeti a népet, s ez nemes, magasztos hivatás.

— Leteszem a pajzsomat, hercegnő, s nem védem magam: ez valóban úgy van. De éppen azt nem tudom, hogy van-e bennem elég erő e nagy hivatáshoz? Számíthatok-e magamra, hogy megközelíthetek egy célt, amelyhez háttal fordulva indulok el?

— Hisz a föld gömbölyű. Ha valaki folyvást nyugatnak tart, egyszer bizonyosan eljut keletre.

— Tökéletesen igaz, hercegnő, de éppen az a kérdés, hogy a hosszú úthoz lesz-e bennem elég kitartás?

— No és ki fog önnek e kérdésre megfelelni?

— Majd tanácsot tartok elébb a *védshentemmel*.

— *Védshentjével?* Gondolja meg ön, hogy én vallásos

vagyok, s ha e szóval tréfát úz ön, úgy kettőt sért meg: a szentet és — engem.

— S inkább minden szenteket, mint önt, hercegnő. De Isten őrizze ajkaimat attól, hogy e szóval tréfáljak. Van egy védszentem, akit annyira tisztetek, hogy még imádkozni sem merek hozzá, még invocálni sem merem. Könyörgetlenül száll le hozzám, mikor kétségek között vagyok. Látogatása nem álom, hanem „jelenés.” Buzdít vagy lebeszél, vigasztal vagy megfedd, s amit tanácsol, azt követem vakbuzgón. Isten engem!

E szavak alatt a hercegnő érezé, minő hatása van a földi halandók szemei sugárzatának a mennybeli angyalokra, ha szemeikbe néznek.

— Mi a szent neve? — kérdé a hercegnő a varázs alatt.

Most lesüté a szemét Leon, s nem nézett Rafaela szemébe többé.

Aztán halkán mondá:

— Az egy nőnév.

Rafaela jónak látta végét szakítani a beszélgetésnek.

Az a diadala már megvolt, hogy a szarkazmusokkal vértezett embert kényszeríté páncélját letenni, s az érzés selyemköntösében jelenni meg a küzd téren. De azt még nem tudta, hogy megsebesítette-e őt?

„Az egy nőnév?”

Tehát van egy nőnév, mely egy férfira nézve oly kimondhatatlan, mint a hithű mozaíta előtt az „Úr”-nak neve.

Ez nem kérdés, ez meghódolás.

Rafaela attól tartott, hogy nem fogja magának megtilthatni, hogy álmában meg ne jelenjen Napóleon előtt, ahogy ő mondta, könyörgetlenül, és tanácsát el ne mondja neki.

Büszkesége talált ki valamit az ellen.

— Madame Corysande, nekünk még ma utaznunk kell — figyelmezteté társalkodónéját.

— Én készen vagyok.

Napóleon megcsókolá madame Corysande kezét.

— Kérem, madame Corysande, adja át e kézcsókomat a hercegnő anyjának, s mondja meg neki, hogy ez búcsúzó tisztelgésem. Holnap eltűnök e vidékről.

— Hová megy ön?

— Vagy előre: Európát elfoglalni, vagy vissza: Szent Ilona szigetére.

— Honnan tudja ön, hogy mi anyámhoz készülünk? — kérdé tőle hidegen a hercegnő.

— Az indulás késői órájáról.

A hercegnő sietett búcsút venni a társaságtól. Atyjának megcsókolta a kezét és arcát, s valamit súgott a fülébe. Azután a másik két nővel együtt eltávozott.

Tartott tőle, hogy ez az ember minden gondolatját kitalálja; még tán arra is rájön, hogy ő most azért rándul át anyjához, mert ott egész éjjel nem feküsznek le, s így meg lesz óva attól, hogy vele álmában, büszkeségének ellenére, találkozzék. Az hadd álmodják őróla; de az álom viszonzva ne legyen.

Aztán arra gondolt, hogy ez az ember mindenestre meg van már sebesítve. Az a kérdés, hogy hová fog futni sebével? Ha ki a világba, úgy az ösztönül fog szolgálni neki, hogy magásra törekedjék: egyik fényes polcot a másik után elfoglalja; lángésszel, szorgalommal a mindennapi emberek feje fölé emelkedjék, visszaszerezze, amit ősei elvesztettek; láthatóvá tegye magát — s ez jó lesz ránézve. Ha pedig vissza fog futni sebével az erdőbe; hát jól van, ott majd elzüllik, elpusztul, s meg lesz rajta bosszulva az a sok gonosztett, amit ő követett el másokon.

Negyedóra múlva útban volt a hintó a két hölgyel Etelvár felé.

AMIT EGY NŐ BESZÉL EGY LEÁNYNAK

— Ah, a kedves madame Corysande! Comme elle est charmante! Milyen régen kívántam önt már látni. Önt mindenki magasztalja előttem. Szép tudományú hölgy. Vous êtes mariée? Jamais? Annál jobb. Csakhogy elhozta őtet hozzám te, „arany fácán”. Az Isten áldjon meg, hová nősz még? fel az égbe? Hajolj le egy kicsit, hogy megcsókolhassalak! Bohó! Most meg letérdel. Térden is majdnem oly magas, mint én. No jól van. Elmehetsz. Veled nincs mit beszélnem. Te nem hallgatsz oda. Eredj zongorázni. Jó volt a zongorát feltalálni azoknak a számára, akik nem szeretik a gondolatokat. Eredj, verd agyon az eszméidet a billentyűkön. Eredj. Eleget megbámultalak. Majd ha ebédelni akarunk, hívatlak. Itt marad a kedves madame Corysande. Nos, hogy tetszik önnek ez az ócska kastély? Ugye milyen mesebeli vár? A négy donjonnal a négy szögleten, a falai mind végig befuttatva repkénnyel. Nem lepte önt meg, hogy az ablakok mind nyitvák, most szellőztetik a szobákat? A cselédek az udvaron a szőnyegeteket most porolják. Nálunk most van reggel. Mikor ott a hársfák közül a lemenő nap ide veti sugarait. Ön bizonyosan megteszi a maga jegyzetait, kedves madame Corysande. Ön okos, figyelmező hölgy. Nálunk este kelnek s reggel fekszenek. Ez így van jól. Az éjszakai élet jobb, mint a nappali. Télen úgysem nagy a különbség. Akkor az ember nappal sem lát mást, mint egy alvó természetet. De nyáron nappal a hőség kiállhatatlan, az ember izzad, egyik kezével mindig a napernyőt kell tartania, csak naplemente után lehet szabadon

Napóleon megcsókolá madame Corysande kezét.

— Kérem, madame Corysande, adja át e kézcsókomat a hercegnő anyjának, s mondja meg neki, hogy ez búcsúzó tisztelgésem. Holnap eltűnök e vidékről.

— Hová megy ön?

— Vagy előre: Európát elfoglalni, vagy vissza: Szent Ilona szigetére.

— Honnan tudja ön, hogy mi anyámhoz készülünk? — kérde tőle hidegen a hercegnő.

— Az indulás késői órájáról.

A hercegnő sietett búcsút venni a társaságtól. Atyjának megcsókolta a kezét és arcát, s valamit súgott a fülébe. Azután a másik két nővel együtt eltávozott.

Tartott tőle, hogy ez az ember minden gondolatját kitalálja; még tán arra is rájön, hogy ő most azért rándul át anyjához, mert ott egész éjjel nem feküsznek le, s így meg lesz óva attól, hogy vele álmában, büszkeségének ellenére, találkozzék. Az hadd álmodják őróla; de az álom viszonzva ne legyen.

Aztán arra gondolt, hogy ez az ember mindenesetre meg van már sebesítve. Az a kérdés, hogy hová fog futni sebével? Ha ki a világba, úgy az ösztönül fog szolgálni neki, hogy magásra törekedjék: egyik fényes polcot a másik után elfoglalja; lángésszel, szorgalommal a mindennapi emberek feje fölé emelkedjék, visszaszerezze, amit ősei elvesztettek; láthatóvá tegye magát — s ez jó lesz ránézve. Ha pedig vissza fog futni sebével az erdőbe; hát jól van, ott majd elzüllik, elpusztul, s meg lesz rajta bosszulva az a sok gonosztett, amit ő követett el másokon.

Negyedóra múlva útban volt a hintó a két hölgygel Etelvár felé.

AMIT EGY NŐ BESZÉL EGY LEÁNYNAK

— Ah, a kedves madame Corysande! Comme elle est charmante! Milyen régen kívántam önt már látni. Önt mindenki magasztalja előttem. Szép tudományú hölgy. Vous êtes mariée? Jamais? Annál jobb. Csakhogy elhoztad őtet hozzám te, „arany fácán”. Az Isten áldjon meg, hová nősz még? fel az égbe? Hajolj le egy kicsit, hogy megcsókolhassalak! Bohó! Most meg letérdel. Térden is majdnem oly magas, mint én. No jól van. Elmehetsz. Veled nincs mit beszélnem. Te nem hallgatsz oda. Eredj zongorázni. Jó volt a zongorát feltalálni azoknak a számára, akik nem szeretik a gondolatokat. Eredj, verd agyon az eszméidet a billentyűkön. Eredj. Eleget megbámultalak. Majd ha ebédelni akarunk, hívatlak. Itt marad a kedves madame Corysande. Nos, hogy tetszik önnek ez az ócska kastély? Ugye milyen mesebeli vár? A négy donjonnal a négy szögleten, a falai mind végig befuttatva repkénnyel. Ném lepte önt meg, hogy az ablakok mind nyitvák, most szellőztetik a szobákat? A cselédek az udvaron a szőnyegeteket most porolják. Nálunk most van reggel. Mikor ott a hársfák közül a lemenő nap ide veti sugarait. Ön bizonyosan megteszi a maga jegyzeteit, kedves madame Corysande. Ön okos, figyelmező hölgy. Nálunk este kelnek s reggel fekszenek. Ez így van jól. Az éjszakai élet jobb, mint a nappali. Tétlen úgysem nagy a különbség. Akkor az ember nappal sem lát mást, mint egy alvó természetet. De nyáron nappal a hőség kiállhatatlan, az ember izzad, egyik kezével mindig a napernyőt kell tartania, csak naplemente után lehet szabadon

lélegzeni. Ha egész nap szél fú, pedig nálunk mindennap fú, éjjelre lecsendesül. Nappal tele van léggel minden szoba; éjjel azok is alusznak. Nappal az ember az egész világot megkapja ráadásul az ébrenléthez. Minden ember jön, megy, kiabál körülöttünk, akire semmi szükségünk nincsen, aki csak alkalmatlankodik; éjjel nincs körülöttünk más társaság, csak amit magunk válogattunk össze: a többi lefeküdt. Nappal az ember az egész láthatárt körül látja, s arról, amit lát, százféle gondolat tódul kedélyére; olyan gondolat, amivel nem örmest foglalkozik; éjjel pedig csak azt látjuk meg, amit szándékosan meg akarunk lámpánkkal világítani. Aztán meg fordítva: aki éjjel alszik, az mintha el volna temetve. Nem elég, hogy nem lát: még sötétség is van körülötte. Mikor e sötétségben az ember fölbred, olyan nyomasztó azt tudni, hogy most az egész világ alszik. Számlálni az ébrenlét alatt az óraütéseket, s elborzabni annál a gondolatnál, hogy most éjfél az idő. Gondolkodni az ismerősről és az ismeretlenről. Eszébe jutnak az embernek a rémmesék és Pitaval büntörténetei. Azoknak az ideje van most. S nem találni meg az elveszett álmodót többé a nyugtalan szívdobogástól. Míg nappal az alvásnál oly megnyugtató érzés, hogy most az egész világ ébren van; zibong, munkál, örül, s ha üt az óra (az én hálószobámban öt ismétlődő óra van, mindegyik három perccel elébbre igazítva; úgy, hogy minden óranegyedet ötször hallok elkondulni) akkor a tizenkét óraütéssel is, ha fölbredünk, az jut eszünkbe: most ül le jól megszolgált ebédéhez az emberiség munkás része; most áldják milliók az Istent, ki asztalukat megáldotta; s valahányszor álunk félbeszakad, mindig megtaláljuk annak folytatását az ablaktáblák hasadékain beszűrődő napvilág vékony sugarainál. Ön meg fogná ezt az életet szeretni madame Corysande, ha gyakran eljönne hozzám. Én kérem, hogy gyakran jöjjön el hozzám. Itt is marasztalnám, de tudom, hogy nagy szüksége van önre ennek a nagy gyerekeknek. Valóságos nagy gyerek! Ez az arany fácán. Olyan túlhalmozott

minden szépségekkel, mint egy arany fácán, és éppen olyan semmire egyébre nem való, mint ránézni. Ennek az arca még hetven esztendő korában is olyan lesz, mint most. Ilyen semmit se kifejező szépség. Akarja ön látni, milyen voltam én az ő korában? Jöjjön velem, megmutatom az arcképemet. Barabás festette tizennyolc éves koromban. Semmit sem szépített rajta: még a termetet egy kissé vaskosabbra vette. Műértők azt mondják, hogy ez csak látszat, a fehér öltöny a festményeken a derekat vastagabbnak tünteti fel. No nézzen ön ide. Ugye mennyire nem hasonlít a mostanihoz? Ne mondjon semmi bókot. Én jobban megvénültem, mint koromhoz illik. S ennek tudom az okait. Sok fizikai szenvedést álltam ki. Egy gyermeket szültem és szoptattam. Egy másikat elvesztettem. Az retentő szenvedés egy nőre nézve. Avez vous des enfants? Ah, ah, pardon. Hisz ön nincs férjnél. Elszóltam magamat. Bocsánat, oly feledékeny vagyok. De az arcvonások elváltozásának egyéb okai is vannak. Az arcnak minden izomszála egy-egy különemű indulat behatására jön önkénytelenül mozgásba, s ez fejezi ki az érzelmet. Akinek arca nagyon fogékony az indulatkifejezésekre, s érzésein nem tud uralkodni, annak arcán idő jártával egészen megosztoznak a szolgálattelvő izomszálagok, s megannyi jellemző kígyóvonal örökítenek meg rajta. Jöjjön csak, kedves madame Corysande, ide a tükör elé: hadd mutatom meg önnek, hogy lesz a fiatal arcból az indulatok befolyása által vén arc. Nézze ön, itt a homlokán, ha erősen figyel valamire, s homlokizmait felvonja, támad három paralel fekkentes kígyóvonal. Ha haragot fejez ki, három függélyes vonal fut alá. Ezeket mind diagonálban érinti az a ránc, mely a fél szemöldök intecető felhúzásától ered. A jókedvű nevetés, s még inkább a kritizáló hunyorgatás támasztja a szemszögletből kiinduló négy legyczőforma redőt. A gúny támasztja ezt a hármas karéjt az orrcimpák fölött, s a kínszenvedés ezt az állkapocsszeglettlől az ajkszegletig húzódó redőt, a duzzogás a felső ajk fölött képezi ki az össze-

törekvő redőcskéket, míg a tetszelgés mély bevágásokat támaszt az ajkszegletek körül. A fitymálás kifejezése az egyik arcgödörckét alakítja át mély árokká, s azzal egyúttal félképűvé teszi az arcot, míg a sok sírás koncentrikus ívekkel fogja körül az áll környékét, végre a gőg megkettőzteti a tokát. Lássá: ez az én arcomon mind megvan. Mind láttam őket támadni, kifejlteni; magam is siettem az öregbítésükhöz azáltal, hogy indulataimon nem tudtam uralkodni. Ezért mondta azt a párizsi híres művész, kivel le akartam magamat arcképeztetni, hogy lehetetlen az arcomat eltalálni, mert az minden ülésnél más. Vigyázzon ön magára, madame Corysande. E tekintetben tanuljon Rafaelától. Más egyébben öneki kell öntől tanulnia. Mert az egy tudatlan és tudvágy nélküli teremtés. Akar-e ön felvilágosítója lenni, édes jó madame Corysande?

Ez volt az első pihenő, ahol madame Corysande-nak alkalm nyílt szóhoz juthatni.

Madame Corysande oly megsibbasztva érzé magát, mint mikor egy primadonna assoluta meghall énekelni egy másik művésznőt, aki őt egy egész olymppal felülmúlja. Madame Corysande eddig azt hitte, hogy ami az előadási tehetséget illeti, abban ő az utolérhetetlen nagyságok közé tartozik, s íme most talált egy vetélytársra, akivel szemben a párbeszéd nem lehet más, mint az egyik fél által tartott, s a másik által „oui”-val és „non”-val megszaggatott monológ.

— Jawohl, duchesse.

A beszélgetés németül folyt, franciával vegyest.

— Ön igen okos hölgy, madame Corysande. De ugyebár, az okosságot nem adják ingyen? A férfi késő vénségeig tanul, az adja neki a fölényt a nő fölött, akit gyermekkorában megtanítanak egyre-másra félig-meddig, s amint egyszer bemutatják a világnak, be van zárva a háta mögött a propylaeum: azontúl nem tanul semmit. Könyvtára regény- és traveller-irodalom. Kitől tanuljon még valamit?

— Igen hercegnő. Hanem auto—

— Az autodidaxie, akarta ön mondani? (A hercegnő nem engedett neki egy egész szót végigmondani.) Csakhogy az tízszeres fáradtságba kerül, s nem is olyan egyéneknek való, akik vagy házi munkával vagy mulatsággal vannak elfoglalva. Ehhez nagy és erős belső ösztön kell; előszeretettel valamely szakmához — különben a ferde választás egyoldalúvá, a mindent összetanulás kiállhatatlan tudákos polihisztorrá teszi az asszonyt. Isten őrizzen a tudákos asszonytól; ahol az leül, onnan férfi, asszony, gyerek úgy szalad szét, mintha a pestist hozta volna magával. — Uti figura docet!

A hercegnő elnevette magát, önmagára mutatva. Olyan kedves volt egyszerre az arca, mikor nevetett, a szétkuszált redők mindegyike harmóniába törekedett jönni egymással.

— Még a leányom is elszalad tőlem, pedig én neki csak javát akarom. Borzad a praelectióimtól. Igaz, hogy nekem kissé brusque előadásom van. Nem vagyok cicomázó. Nem szeret egy helyben ülve maradni mellettem.

— Hercegasszonyom! Talán peri. . .

— Igen, peripateticus módon (dehogyan engedte neki a szót egészen kimondani). Ez a legjobb tanrendszer. Két hölgy, teszem föl, együtt sétálgat a parkban. Egy pókháló ötlik szemükbe, melynek központját egy superbe nagy keresztspók foglalja el. Ott megállnak. Kis idő múlva a kerekre kifeszített háló egyik szélén egy felényi nagyságú pók jelenik meg. Félénken közelít a másik felé. Az lábait összehúzza mozdulatlanul vár reá. A kisebbik pók egyre közelebb jön, tartózkodó rukkolásokkal. Kétszer-háromszor körüljárja spirálkörben a nagyot. Annak pedig nyolc szem van; mindenütt rálát. Most egészen közelébe ér. Akkor a nagy pók hirtelen szétpeckeli a lábait, mire a kis pók ijedten szalad le a hálóról, és siet elbújni a falevelek közé. Ekkor ön megmagyarázza a tanítványának: „Nézze kedves, ez egy

jelcnet a pókok házaseletéből. Férj és nő. De itt korántsem a férj az erősebb, hanem a nő. Ez a hatalmas nagy pók, aki az egész selyempalota, az asszonyiség; az a félénken közelítő pedig, akinek a kuckóban a helye, az az úr. Ha rossz kedvében találja az úr az asszonyiságot, az őt elkergeti, sőt ha megkaphatja, meg is öli". Erről aztán áttér ön a corollariumokra és applicatiókra!

— Ah!

— Vagy pedig együtt ülnek a hímzésnél. Két légy a levegőből egyszerre lecsapódik a kartonra eléjük. Arról ön alkalmat vesz magának elmondani a „légy fiziológiáját”. Csak nem mosolyog ön azon, madame Corysande, amit mondok? A légy alkotása a legfenségesebb tanulmány. Az egy kiváltságolt lény a világon. A teremtés remeke! — Ha az ember azt mondhatja magáról, hogy ő a világ „ura”, úgy a légy elmondhatja, hogy ő a világ „úrnoje”. — S ezt ön megmagyarázza neki.

— De hercegnő! Én nem tudok semmit a légy fiziológiájáról — kiálta fel elszörnyedve madame Corysande.

— Ah, menjen ön! Ön tudja azt nagyon jól! De hát miről beszélünk? Lehet-e botanikát tanítani a hím és nő ismertetése nélkül? Van valami haszna az ismeretlenségnek? Tudatlanságban kell-e nevelni a leányt, hogy jó erkölcs legyen? S csak addig kell-e tartani a jó erkölcsnek, amíg az ismeret megjön? Ez a tan érhet valamit a munkás polgárosztály leányainál, kik, ha szépek, sok csábnak vannak kiteve s azért nekik jobb férjhezmenetelükig nem tudni semmit, ami női hivatásuk fiziológiai oldalát illeti; férjhezmenetelük után pedig őrizheti őket a férj, kihez az élet minden fázisában hozzá vannak varrva. De miért tartják rejtve a természet megtudásra méltó titkait azon körök leányai előtt, mikben a rang, gazdagság, megszokás a mindennapi csábokat lehetetlenné teszi; s akiknél az ismeretlenség nem biztosítja örök időkre a női erényt, mert később

a férj és nő egészen külön szférában élnek; s a nőnek mégis mindig minden esetben szilárdnak kell maradnia? Mit használ egy hercegisasszonynak nem tudni azt, amit megtudni veszedelmes egy polgárleánynak? És elvégre is a női erényt nem az ostoba ártatlanság őrzi, hanem a bennszületett szívbeli büszkeség. Egy polgárleány is lehet diadalmas minden csáb ellenében e szívbeli büszkeséggel, s ennek hiányával lehet egy hercegnő is luxurióz. Daphne, a nimfa, meg tudta védeni női büszkeségét az erdőn maga a „Nap” ellenében; míg Danae, a királyleány, a zárt kastélyban, még csak az eső ellen sem.

Madame Corysande mégiscsak kíváncsi volt rá, hogy mi lesz mindennek a vége.

— Madame Corysande, kérem önt, ne hogy azt higgye, hogy én itt száraz pedagógiai vitát akarok önnel előidézni. Én, mint anya beszélek önhöz, saját leányom fölötti aggodalmaimban. Nem vagyok én túlfeszített agyú. Ámbár nem volna csoda, ha az eszem összezavarodott volna azok miatt, amiket szenvedtem. Mert nem a csapás nagysága teszi a szenvedést nagygyá, hanem a fogékonyság annak átérzéséhez. Gondolja meg ön, hogy a legnagyobb boldogság küszöbén álltam, ami egy nőt idvezít; s akkor egy könnyelmű, oktalan tett: egy pohár hideg víz, egy nyitott ablak, talán egy fölhevülés, örökre megfosztott egész várt paradicsomtól. Mert engemet is tanítottak táncolni, zongorázni, festeni, öt nyelven beszélni, öltözködni; hanem arra nem tanítottak, ami a nő életében a végcél: hogyan kell nem lenni gyermekgyilkosnak.

Madame Corysande homloka kezdett verejtéket izzadni. Sejtette már, hogy hová megy ki ez az értekezlet.

— Avez vous des enfants?

— Még mindig nincsenek, hercegnő — felelé madame Corysande ecetesedni kezdő kedéllyel.

— Az baj. Mert így nagyon körülményesen meg kell

önnök mindent magyaráznom. Lesz ön szíves velem az olvasószobámba jönni?

Kénytelen volt vele.

Az olvasószoba az emeleten volt, éppen azon terem fölött, amelyben Rafaela zongorázott. Felhangzottak onnan alulról a változatok, amiket Chopin ábrándjaiból játszott.

A kastélyban már meggyújtották a lámpásokat, minden terem ki volt világítva. A legtöbb szobának nyitva volt hagyva az ablaka, s azon keresztül az éjjeli lepkék minden fajai tódultak be körülrepkedni a lámpásokat; néha egy-egy denevér is besuhant, a maga zezugos röptével bekalandozva a világos termet. A hercegnő nem félt attól. „Ezek az én fecskéim”, mondá.

Künn a ligetben hangversenyeztek az éj dalnokai: a csalogányok.

Gyönyörű éjszaka volt, a hold végigsütött a szobákon, a lámpáktól vetett sárga árnyékokat ezüstkéék árnyékokkal kettőztetve.

A hercegnő rendeletet adott komornyikjának, hogy a reggelit mindkettőjük számára vigyék fel az olvasóterembe. Rafaelának nem kell: ő nem szokott reggelizni (ti. este).

Madame Corysande is elengedte volna azt a reggelit, mert elébb is egy tojást kellett meginnia nyersen, azután meg teát kapott, amiről nem tudta kitalálni, hogy ambra van-e benne vagy ánizs; azután egy csigahéj alakú csészében valami gyanús rezgő anyagot kellett leküzdenie, ami alighanem héjastól összetört kerti csigák kocsonyája lehetett, s mellé pirított kenyérszeletkéék vártak reá, mik meg voltak kenve valamivel, ami erősen gyanús volt arról, hogy azt valaha tengeri pók rejtegette csontkarjaiban.

A hercegnő leeresztette az ablakok elé a függönyöket. A tudományos értekezéshez nem volt szükség az éjjeli lepkékre.

Gyönyörűen berendezett könyvtár volt ott: de ijedelem

fogta el madame Corysande szívét, amint a könyvek sarkán a címeket kezdé olvasgatni. Ez neki igazán „étrange” irodalom!

A hercegnő legelső ismertetésül kiválasztott számára egy bonctani atlaszt, melynek a legelső felnyitására madame Corysande-ot az ájulás kezdte kerülgetni. Nem! Soha rézmetsző vésűje rettentőbb működésre nem használtatott fel, mint ezeknél az ábráknál.

A hercegnő magyarázott. Madame Corysande kékülzöldült.

— Mert, lássa ön, madame Corysande — szólt a tudományos magyarázat közben a hercegnő —, a mi nőnevelésünknek halálbűne az, hogy a leányoknak csupán a szellemi kiművelésére gondolunk, s a testet, az állatot elmulasztjuk rendeltetéséhez megfelelőleg kifejtetni. Ezen mulasztás következményei aztán a boldogtalan házasságok. A fizika erősebb az etikánál. Erény és erkölcs vele születik a nővel: azt nem kell neki tanítani; de az életszervezet ismeretét: a belső organizmus csodálatos összműködését kell vele megismertetni. Látja ön, mivé lettem én amiatt, hogy az ismereteket annak idejében megszerezni elmulasztottam? A világból száműzött halott. Hasonló sorstól szeretném megmenteni egyetlen leányomat. De neki hiába beszélek e tárgyról. Ő egy rigó! Figyelni sem tud előadásomra, mindig kacag rajta, s ha öt percig magyarázok neki valamit, felugrik és elszalad. Azért nagyon szeretem, hogy önnel beszélhetek. Én önnek magyarázok meg mindent, s ön aztán enseigne-olja Rafaelát. De talán nem is kezdtem eléggé a dolgok alfáján? Ismeri ön a nőalkat struktúrájának alapzatát? Nem? Akkor én mutatok önnek egy nőalakot a maga primitív valóságában.

— Dieu! — rezzent fel galvanizáltan madame Corysande: Une dame sans habits?

A hercegnő egy szekrény elől félrehúzta a függönyt.

Attól aztán, amit abban látott, nem elpirulni, de elsápadni

volt oka madame Corysande-nak. Az az asszonyság egy csontváz volt.

E látvánnyal találkozni különben sem minden emberre nézve kellemetes; de ami madame Corysande-ra nézve még behatóbbá tette az élvezetet, az, hogy neki a női csontváz minden egyes porcikájának rendeltetését, előnyeit, hátrányait apróra végig kellett tanulmányozni, s ha elfordította a fejét, akkor azt még egyszer megmagyarázta neki a hercegnő. Született bonctanár volt!

Soha még haragszó oly szívből üdvözölve nem volt, mint a tízórai, mely a misére jelt adott, s félbeszakítva az előadást, madame Corysande-nak e spanyol inkvizítori tortúra alól felszabadulást hozott. A hercegnő ájtatosságát a tudományos szenvedély sem csorbítá meg.

— Menjünk most a kápolnába — szólt helyre téve természettani könyveit, s imakönyvét keresve elő, ami azon gyöngéreményt gerjeszté madame Corysande-nál, hogy talán már most a praelectió be van fejezve.

Rafacla hercegnő nyitott be az ajtón; de csak a fejét dugta be rajta, előrebocsátva a tudakozó kérdést.

— Csak ketten vannak önök vagy hárman?

— Csak ketten! — mondá a hercegnő, a csontváz elé húzva a szőnyeget. — Te Loripapagáj! Csak két szót tud, s azért azt hiszi, hogy beszélni tud.

Rafacla bejött s maliciózus nyájassággal kérde madame Corysande-tól:

— Nos, hogy tetszik önnek anyám könyvtára?

— Rettenetes szép.

— Mit értesz te hozzá? Te aranyfácán! Neked ha nem regény, hát nem könyv. Nesze, hozd az imakönyvemet. Ez legalább közös olvasmányunk. No nyújtsd karodat. Te óriásnő. Milyen gránátos lett volna belőled, ha férfi volnál. Jer. Imádkozzál, hogy teremtsen az Isten egy hozzád való embert.

A kápolna a kastély bal szárnyán volt, az egyik donjont foglalta el. Belseje fejedelmi pompával díszítve. Művészi remekképek és szobrok a falakon, az oltár körül. De madame Corysande itt sem tudott ájtatos hangulatába beletalálni; a képeknél, szobroknál is mindig az kísértett fejében, hogy ez itt a „musculus buccinator”, ez a „musculus masseter”, ez a „serratus magnus”, ez a „pronator”, ez a „flexor”, et caetera! et caetera!

Fél óra eltelt az ájtatos szertartással.

A kápolnából visszajövet azt mondá a hercegnő Rafaclának:

— Most eredj tőlünk. Ránk nézve hasznavehetetlen vagy. Tudom, hogy te nem szereted azokat az ételeket, amiket én eszem. Pedig azok specialiter a női rendeltetéshez vannak alkalmazva. Te a magad különönc ételcidet szereted. No hát, rendeld meg a szakácsnál, hogy mit készítsen neked külön! Ne koplalj nálam. Eredj, te szép páva.

Rafacla megköszönte az engedélyt, s trillázva futott végig a folyosón.

— Mi pedig menjünk a múzeumomba.

Madame Corysande könnyebbülten sóhajta föl. Tehát nem a könyvtárba. Mégis használt hát Szent Rókusához folyamodni.

Már ahogy vesszük. A „használás” relatív fogalom.

Madame Corysande a „hercegnő múzeuma” alatt képzelt magának egy ritkasággyűjteményt, antik ékszerekből, becses festményekből, régi hímzetekből, viseletekből, bútorokból; porcelánokat, majolikákat, vén emlékeket, ahogy ezeket fel szokta az ember találni előkelő nagyúri családoknál.

Rettenetes csalatkozás várt reá.

Az egy anatómiai múzeum volt. Összeállítva mindazon borzasztó szép remekmintázásaiból a — természetnek, amiken, ha egy kíváncsi” laikus végighalad, egy hónapra elmegy a kedve ételtől, italtól, minden felebarátjától és saját magától.

S e borzasztó múzeumban másfél óráig kellett madame Corysande-nak hallgatni és nézni a hercegnő felvilágosításait

patológiai misztériumokról, az emberi belső részek titokteljes működésének revelációiról, hipochondriaköltő felfedezéseket; amikkel a jószívű előadó annyira megtöltte a madame minden érzékét, hogy az valamennyi megismertetett bajt és nyavalyát érzett már testének minden belső részében.

— No, lássa ön: az igen jó, hogy önnek elmondhattam — szólt a hercegnő nagyon elégtlen. — Azt a nagy aranyfácánt hasztalan hozom ide, mert az felkapja a szoknyájáról a volant, az arcára teríti, hogy ne lásson semmit.

De bizony madame Corysande szerette volna az egész esőköpenyegét a fejére borítani!

— És lássa ön: ezek azok, amiket az előkelő családok leányainak mindenekfelett megtanulniok kellene. Ezen ismeretek hiánya az alapja minden családi szerencsétlenségnek, oka annak, hogy a férfiak nejeiket elhanyagolják, hogy a nők boldogtalanok. Megjegyzett ön magának mindent? El tudja majd mondani a tőlem hallottakat Rafaelának? Nem felejtí ön el ezeket?

(„Tartok tőle, hogy nem”, mondá magában madame Corysande.)

Most értette már, hogy mi volt az értelme annak a szónak, amit Líviától hallott a hercegnő felől; azt is kitalálta már, hogy Rafaela miért nem hozza el anyjához Líviát soha?

Nem vélünk a világtörténelembe hamis adatot becsúsztatni, amidőn azt állítjuk, hogy ez volt az első eset, amidőn egy élő testtel felruházott ember az éjféli rémes tizenkét óraütést mint szabadulása hangját áhította. Madame Corysande úgy volt értesülve, hogy az etelvári kastélyban az éji tizenkét óra kondulására tálalni szoktak. Ez az órakondulás azonban az egész kastélyban szabályszerűen van berendezve. Ahogy más uraság családi orvost tart a kastélyában, akként a hercegnő egy családi órát. A szakács órája három perccel előbb jár, mint az étterem órája. A nőcselédesség azt pletykázta, hogy ez a kísértetek confundálása végett van így; azok nem tudják

a sok óraütés közül kiválasztani az igazit; a férficselés ellenben azt állítja, hogy ez a tálalás rende végett van így; a hercegnő csak teljesen kihűlt állapotban engedi az ételeket feladni: ezért a szakács jeladó csengettyűje s a komornyik „le dîner est servi” jelentése között három percnyi időköz van hagyva.

És ez a három perc időköz még éppen elég arra, hogy a hercegnő madame Corysande előtt legrejtettebb szekrényét a viaszminta múzeumnak felfedezze, s őt ama borzalmas misztériummal contemplative megismertesse, mely II. Lajos magyar király és Macduff életében az első végzetterhes eseményt alkotta.

Madame Corysande-ot a hideg lelte. Néhányszor el akart ájulni.

Egy kastély, tele kísértetekkel nem kínoztta volna így meg, mint e borzasztó tudományos előadások.

Még az ebédre hívás után is, amíg a lépcsőn az étteremig lehaladtak, nem szűnt meg a hercegnő az érkekezést folytatni materialisztikus életnézetéről, s meg-megállt a lépcsőn, madame Corysande-ot nekiszorítva a falnak, s bebizonyítva neki, hogy minden rossz indulat, szenvedély, jellemgyöngeség a testi életműszerek hibáiból ered; ez a baj ilyen lelki állapotot idéz elő, amaz meg amolyant; s aközben ujjai hegyével gyöngéden érinté áldozatának magyarázat alatt levő alkatrészeit.

Az ebédhez csak hárman jelentek meg. A hercegnő nem volt bőkezű azon kegyével, hogy valakit asztalához ültessen. Madame Corysande-ra nézve az valódi kitüntetés volt. És mindazok, akiket e szerencsében „nem” részesített a hercegnő, valóban, mély hálaért ezért lekötelezve: mert a hercegnő rettenetes menüt tartott.

Csak annyit bocsátunk előre, hogy számára minden ételt csaknem só nélkül, de igen sok cukorral készítettek.

Aztán minden ételnek célja volt nála. Hiszen célja van a

szegény ember ételének is: az, hogy a gyomrot ellássa. De a hercegnő ételeinek nemcsak a gyomor számára volt nemes küldetésük. Azoknak üdvös hatása számítva volt a test minden életszerzetére: az egyik ide, a másik amoda hatott; azokból az ember nem azért evett, hogy jóllakjék, hanem hogy üdítő, zsongító, lágyító, szíverősítő, vértisztító, izzasztó és álmhozó szereket szedjen be magába, s ha valakivel együtt ebédelt a hercegnő, azzal dicsérte az ételeit, hogy ez erről, amaz arról jó: csak az éhségről nem volt jó egy se; s ha aztán a vendég végigkóstolta az egész patikát, akkor csakugyan fölösleges volt neki kedves egészségére kívánni az ebédet.

— No te nagy arckép! Kiléptél a rámádból? — ezzel a szóval köszönté leányát a hercegnő. — Valóságos arckép! Mozdulatlan minden vonása. Szoktál gondolkozni valamiről? Érzesz valamit? Éhséget ugye, semmi mást? Szeretsz valakit?

— Igen. Tégedet.

— Senkit. Magadat. Nos, mit főzettel magadnak ebédre?

— Amit a cselédek számára főztek. Az nagyon ízletes. Burgonyaleves és pörkölt hús, tarhonyával.

— Az pedig egyik sem neked való. A burgonya túlságosan sok fehérnyét ad a vérnek, a sápkórra tesz hajlandóvá, a paprika pedig izgatólag hat a zsigerekre. Ezt majd magyarázza meg neki, madame Corysande.

De nem hallott abból semmit madame Corysande, mert annak a figyelmét más tárgy foglalta el. Egy gyönyörű nagy fülesbagoly, mely a hercegnő karszékének támlányán gubbaszkodott. Madame Corysande irtózott a bagolytól, s nem volt felőle bizonyos, hogy eleven állat-e az, vagy csak kitömött példánya egy bagolynek. Mindenesetre sajtóságos díszítménye egy karszéknek.

Végre annyira kihűlt a leves, hogy le lehetett hozzá ülni. Az valami rókaszínű folyadék volt, melyből amint egy evőkanállal bevett madame Corysande, úgy érezte, mintha egy rébuszt vett volna a szájába, amelyet addig nem lehet lenyelni,

amíg a nyelvvel ki nem találja a tartalmát. Ilyet ő még sohasem ízlelt.

A hercegnő előtt állt egy felnyitott doboz, melyből ő kis aranykanálkával a leveshez hasonló színű — valami süredéket szedett ki, s azt a leves közé keverte, hogy még tartalmasabb legyen.

— Ez kengurukivonat-leves — magyarázá a hercegnő hűledező vendégének, ki azt képzelé e szónál, hogy a kenguru még húskivonat korában is megtartotta ugrási tehetségét, s irigy szemmel tekinté Rafaelára, ki azalatt tele tányérral étvágyingerlő burgonyalevest fogyasztott egész mohósággal.

— Ez a leves az izmok szilárdságát mozdítja elő — igazolá a keserédes főzeményt a hercegnő. — Szükséges azoknak, kik a női idomok plasztikai egyöntetűségét sokáig fenn akarják tartani. Egyék még, madame Corysande.

Lehetetlenséget kívánt a hercegnő. Ételei mind olyanok voltak, hogy azokba csak belekóstolni lehetett, de belőlük enni épp oly erős meggyőződésre volt szükség — minő az övé.

Az ember nem tudta nála, hogy mit eszik! Tészta boríték alatt gyanús, rezgő, nyúló anyagok lappangtak; százféle fűvagdalék komplikált hospóttá keverve, rejtegetett félelmes, csúszós, mézgás falatokat, miknek lenyelésekor végigborsózott az embernek a háta; majd meg csak akkor vette észre, mikor a foga alatt valami megroppant, hogy most olyan állatot eszik meg, aminek sohasem vétett életében. Megörül valaminek, mikor a villájára kerül, azt hiszi, hogy palacsinta, s mikor beleharapott, akkor veszi észre, hogy kolbász, s mikor lenyelte, akkor kezdi sejteni, hogy az valami csúszómászó állat volt.

A hercegnő menüjében lényeges alkatrészt képeztek a hidegvérű állatok, halak, rákok, békák, kagylók; madame Corysande pedig delejes irtózáttal gondolt mindezekre. Ő a

halat sem ette soha, de a hüllőkkel meg éppen nyílt ellenségeskedésben élt.

S a hercegnő olyan kegyes volt, hogy meg is magyarázta neki, mi előnyük van a vízlakó állatoknak emberi táplálék alakjában; s föltette róla, hogy azokat majd odahaza is meg fogja honosítani, s e célból körülményesen elmagyarázta neki, hogyan kell elkészíteni a békát feketekává mártással; mit használjon a minestrához, ha azt kínai holothurokból (tengerpuhányok) készítteti; miért kell két tengeri pókot használni egy grancevolihoz; hányféle fű, laboda, paréj vagdaltatik össze a macedoine-hoz; mi mindenből áll ezeknek a kis lilaszínű, uborkába ojtott bogyóknak a tölteléke, amiknek a neve melonzani. Ahogy jó gazdasszonyok szoktak kedveskedni vendégeiknek, mikor azok valami új ételt nagyon megszerettek. — A húsнемűekből a hercegnő csupán a vadaknak engedett polgárjogot, de azok is olyan csodálatos alakban voltak feladva, hogy az ember inkább hitte volna, hogy az valami csokoládszínű sajt, amit felmetszenek előtte, hogysem nyúlhús; s mikor egy bepácolt mahagónibarna tömegről azt az ajánlatot hallotta madame Corysande, hogy az hódcomb, fogadást tett magában, hogy még a castorkalapját is elpusztítja, ha hazakerül, nehogy erre a tárgyra visszaemlékeztesse.

De ezek az ételek mind különösen női életműszerek üdítésére, zsongítására valók.

E közben a hercegnő egyre zsémbelt Rafealára, hogy azokból a parasztételekből oly jóízűen eszik, s az övét meg sem ízleli.

— Ezek az ételek neked valók. Sohasem lesz jó hozzád a férjed, ha ezeket meg nem szokod.

— Mama. Inkább sohase veszek férjet, mint hogy azt a sok csigát, békát mind együtt elvegyem vele.

— Így beszél a „menyasszony kacsá”. Ön nem iszik, madame Corysande? Ön nagyon keveset eszik és éppen nem iszik.

Ital pedig sokféle volt ott: az is mind langyos, mint az

ételek. Ez a fogak épségben tartása végett van így rendelve. Bor, ser nincs azok közt, de különféle üvegekben árpavíz, kenyérvíz, édes savó, savanyú cibere, narancsvíz. Ezek közé a komornyik kegyes csalásból egy málnavíz feliratú üvegbe valami könnyű veres bort csempészett Rafaela számára az asztalra. Rafaela megszánta madame Corysande-ot, s abból töltött az ő poharába is: amiért madame Corysande örök hálára lett iránta lekötelezve, e pohár veres bor mentette meg attól, hogy a hideg ebéd után kilclje.

— Ön, látom, hogy más ételekhez van szokva — mondá a hercegnő. — No várjon, most jön valami, ami önnek tetszését meg fogja nyerni. A legnemesebb része a marhának. Ez a kérődző állatoknak egyedüli alkatrésze, mely érdemes nők táplálékául szolgálni.

Ugyan mi lehet az? — Behozták. — Egy roppant nagy marhaszív volt spékelve.

— Az állatok szíve mint eledel erősíti a női szívet. A női szív, mint tudjuk, egy 8-ad résszel kisebb, mint a férfiszív. Ezért az ösztön minden ifjú nőnél csirkék s egyéb szárnyasok szívet elkölteni. Ösztönszerű védelem a cardiopalmus ellen. De leghatásosabb erre az ökörszív. Egyék belőle, madame Corysande. . .

De nem volt a világnak olyan kincse, amiért azt madame Corysande megtette volna! Eszébe jutott a trubadúr szíve, melyet a kegyetlen férj nyújtott feleségének szarvasszív gyanánt elkészítve, mely után a nemes hölgy éhen ölte el magát.

— Te sem? — kínálkozik Rafaelához fordulva a hercegnő.

— Nem, mama; megosztott szívet nem fogadok el.

— Úgy látom — szól elszomorkodva a hercegnő —, hogy az én lakomámat megint nem osztja velem senki más, mint Jakab.

Erre a névre a szék támláján gunnyasztó bagoly meglibben-tette a szárnyait, s madame Corysande akkor lett bizonyossá felőle, hogy az csakugyan élő állat. Most aztán annál jobban

félt tőle: amióta megtudta, hogy azok a nagy világló szemei nincsenek üvegből, hanem azokkal az emberre ránéz. A pompás éjmadár feltátotta száját a nyújtott falat elé, s lenyelte azt, mint egy gép. A hercegnő nagy gyönyörűséggel rakta a madár szájába a falatokat egymás után.

— Ez a legokosabb állat a világon. Éjjel van ébren, mint én, s megeszi azt, amit én.

Mély szomorúság volt e szavakban. Rafaela könnyelt szemekkel nézett anyjára: kinck egyedüli igaz élettársa — egy bagoly, aki együtt ébred, együtt alszik, együtt eszik vele. — Senki más. — A többi mind kényszerűségből teszi azt, ez az egy rokonszenvből.

A bagoly huhogott. Ez volt az asztaláldás nála. Meg-meg-rebbenté szárnyait, mintha el akarna repülni, de azért erősen fogta karmaival a szék támlányát, mintha a hercegnőt is magával akarná vinni.

Madame Corysande ájultozott attól a gondolattól, hogy ha az az ő fejére találna repülni, s titokban megtapogatta a chignonját: elég szilárdul van-e az alapzathoz hozzáépítve?

— Ugye mily pompás állat? — magasztalá őt a hercegnő. — Mily okos arc, mily gondolkozó fő, milyen szép szemek! És minő hatalmas karmok! Képes volna egy férfival megvívni. Csak nőket enged magával bánni.

— Gyönyörű! — rebegé madame Corysande.

— Ha meghalok, önnek hagyom Jakabot, madame Corysande.

— Óh, hercegnő, én mindennap imádkozom, hogy az ég tartsa meg sokáig a hercegnő életét.

Egyszer aztán mégiscsak szerencsésen vége szakadt az úri ebédnek.

Rafaela odament az anyját megcsókolni. Ekkor a hercegnő odavonta őt az ölébe: ezt a diánai alakot.

— No jer ide, te kis ölbeli baba; te parányi. De rég nem voltál az ölemben. Hát mondd el, hogy viselted magadat

azóta, hogy nem láttalak. Fűztél-e már rabláncra férfiszíveket? Hogyan? Egész olvasószámra? He? Vagy még most is babával játszol? A leveledből nagyon keveset tudok meg. Nagyon röviden elbánsz az ifjakkal, akiktől írsz. A Jenő jó lovas; a Béla nagy bohó, az Alienor kiállhatatlanul szép ember. Nos, hát mi történt tovább? Mi van a Jenővel?

— Még mindig jó lovas.

— Hát a Béla?

— Valamivel nagyobb bohó, mint azelőtt.

— És az Alienor?

— Épp oly szép és kiállhatatlan, mint eddig.

— Azt szeretem, hogy hidegvérrel tudod megítélni a férfiakat. Minden nőnek van eszményképe. De az nem szükséges, hogy abban az emberben, akihez nőül akar menni, eszményképét keresse. Az nagy szerencsétlenség egy nőre nézve, ha történetesen azt kapja élettársul, akit bálványoz, mert annak rabjává lesz. A középszerűség jellemzi a jó férjeket. Az olyan házasság a legboldogabb, amilyen Zenobiáé volt Odenatusszal. A férj ne legyen se nagyon híres ember, se nagyon eszes. Inkább őseitől örökölt ranggal bírjon, mint olyannal, amit öntehetségével szerzett. A nőn fordul meg a család sorsa. Ép nő csinálhat egy beteges férjből egészséges embert; gyáva férjből nagy jellemet; egyszerű férjből okos embert és megfordítva: egy túl erős férj mellett a nő elcsenevészhet betegessé, nagyon erélyes jellemű férj mellett a nő félénk báb lesz, s fölöttébb eszes férj mellett a nő együgyű, akarat nélküli, gondolkodni nem tudó lényvé idomul át. — Atyád egészséges-e?

— Most derült volt, hogy eljöttünk. Csókoltat általam.

— Köszönöm. Vidd át neki a viszonzókot. Mi nagyon gyöngédék voltunk egymáshoz. Azt te jól tudod. De őneki hivatása van, ami nem engedi, hogy egy asszony szeszélyei nyugózzék. Neki a világban kell élni, nekem a világon kívül.

Övé a nappal, enyim az éjjel. Kérdezősködnek-e utánam látogatóitok?

— Üdvözetüket mindig megírom levelemben.

E szónál madame Corysande-nak eszébe jutott, hogy az ő lelkét is nyomja egy átadandó üdvözet.

— Megengedi hercegnő, hogy én is átadjak egy rám bízott búcsúkézcsókot?

— Kitől?

— Zárkány Napóleontól.

— Ah! Napoleon ott volt nálatok? — Erről az egy emberről nem írtál leveledben.

— Nem jutott eszembe — felelt Rafaela.

A hercegnő odanyújtá kezét madame Corysande-nak.

— Köszönöm Zárkány Napoleonnak a megemlékezését rólam. Ebből az ifjúból nagy ember lesz még valaha. Megmondhatja ön neki, hogy én mondtam. — Nagy ember lesz belőle.

— Miért hiszed azt? — szólta Rafaela.

— *Azért, mert nem akarják őt észrevenni.*

A további magyarázatot félbeszakítá egy villámlás, mely a nyitott ablakon át egyszerre vakító világot terjeszte szét a teremben. A zivatar olyan gyorsan jött, hogy csak az első villámlásra vették észre megérkeztét.

Az ablakok nyitva voltak, a függönyök csak félig lebocsátva, a villámfény teljes pompájában jelenhetett meg a lámpákat elhomályosítani.

— Ah, mily gyönyörű zivatar! — kiálta fel a hercegnő, s egészen félrehúzatta a függönyöket az ablakokról, hogy teljesen élvezhesse e nagyszerű tüneményt.

Madame Corysande pedig szerfelett félt a villámlástól és mennydörgéstől; mikor zivatar közeledett, olyankor ő bezárkózott szobájába, s ha nagyon mennydörgött, bebújt a dunnája alá, s amellet az az előítélete volt, hogy a villám nyitott ablakon át örömet belátogat a házba. A hercegnő

pedig megfogta a két másik hölgy kezét, s odavitte őket magával az ablakhoz, hogy onnan bámulják e gyönyörű fénypezár-lását a természetnek, e cikázó napsugarakat a fekete éj-ben.

— Az ilyen ünnepélyes percben rejlik a teremtés titka — súgá a hercegnő a reszkető Corysande-nek. — A kiáradó villanyosság termékenyítőleg hat növényre, állatra, emberekre. A villámlás alatt terem meg a szarvasgomba. Ez a tudósok által elismert tény.

S azután olyan szépen elmagyarázta a hercegnő fogva tartott áldozatának a villanyosság közvetlen teremtő erejét, hogy a jó madame Corysande lassankint kezdett a villámtól olyan-formán félni, mint valami garázda férfitől.

— Az ilyen szép zivatarok az én ünnepnapjaim — szolt elragadtatással a hercegnő. — Ez az én koncertem, az én látványom, amiben a nappal élők nem gyönyörködnek. Ezalatt elfeledem, hogy a földön vagyok és ember vagyok. Azért szeretem ezt a vidéket, hogy olyan sok szép zivatarai vannak. Milyen egyenesen csapott le most az a lángsugár az égből! Mily dörgő orgonahang ez utána! Mily fölséges éjjeli zene!

Kár, hogy rövid ideig tartott. A zivatar nagyon hamar elvonult a tájról.

De a hercegnő egészen felfrissültnek látszott utána.

Éjfél után két óra volt az idő.

E helyen ebéd utáni két óra.

— Most lesz legszebb idő sétára, madame Corysande.

— Talán a folyosón, hercegnő.

— Nem, nem a folyosón. Ki sétálna fedett helyen ilyen időben, mikor étellel, villannyal, ózonnal van tele a lég. Ki a szabadba; a parkban fogunk sétálni.

A hercegnő csöngetett, s a komornyiknak parancsot adott. A leányok készítsék el a lámpákat, a gondolat lássák el.

Tchát mégis gondolán fognak sétálni, vigasztalá magát

madame Corysande. Hisz másként nem is lehet. Az utakon most sár van.

De gyanús maradt előtte mégis az a szelíd szemszögletből való félremosolygása Rafaelának, amit e szavak után feléje vetett. Itt még valami következik.

Mikor jelezték, hogy készen áll a gondola, a hölgyek felvették nagy kendőiket, s a kastély hátsó lépcsőjén leszálltak az oszlopcsarnokig, melynek küszöbét egyenesen a tó habja locsolta. Szép nagy halastó volt, partjai szegélyezve nymphacákkal. Kövér potykák ugráltak fel a víz színére, a tó felett táncoló szúnyogok után kapkodva. Szép, kedves éjszaka volt; az égen szivárványszikrázó csillagok ragyogtak, a hold eltűnőben volt már a magas fasudarak között; a falevelek hegyén ragyogtak az esőcseppek, mint megannyi gyémánt; minden fű, fa, virág tízszeresze adta ki illatát az eső után; kéjmámmorral volt tele a lég.

Négy köpcös leánycseléd kísérte a hölgyeket rúdra akasztott lampionokkal, s feltűnő volt madame Corysande előtt, hogy az evezősök is mind nőcselédnek voltak.

A rezgő tó tükre messze veté a lámpák világát, s karcsú hattyúpárok indultak utána a tovasikló csónaknak.

A gondola egy kis sziget felé tartott, mely a tó közepéből emelkedett ki. A sziget tamariszkbokrokkal volt környezve, s e bokrok keretén belül széles pázsittábla terült el, megmegtörve egy-egy virágcsoport által, melyek rózsákból s ritka délvirágokból voltak összeállítva.

Hanem út nem volt e szigeten sehol. — A zöld pázsit szőnyege szakadatlanul teríté azt be.

— Hol fogunk mi itt sétálni? — sугá aggódva madame Corysande Rafaelának, amint észrevette, hogy a gondola a szigetnél kiköt.

— A fűben — felelé neki Rafaela.

— Vékony brunellcipőinkben? — mondá ijedelmesen Corysande.

— Nem. Mezítláb.

Madame Corysande azt hitte, hogy ez csak tréfa. Hanem aztán rémülve győződött meg a rettentő valóságról, mikor meglátta, hogy a nőcselédek hozzáfognak a hercegnőnek és Rafaelának a lábait megszabadítani cipőiktől, harisnyáiktól, s ruháikat térdig feltűzködni.

Madame Corysande még aludni sem szokott mezítláb, s a lábát soha negyven fokon alul levő vízbe bele nem dugta.

Márpedig ezt a mulatságot együtt kell élvezni.

— Je me meus! — rebegé az ártatlan áldozat. — Ebbe én belehalok.

— Biztosítom önt — mondá neki a hercegnő —, hogy a női organizmus megerősítésére, idegbajaink eltávolítására ez a legsikeresebb óvszer. Egy séta mezítláb a harmatos fűben, de még inkább a meleg záportól áztatott fenyéren. Ezt mindennap megtegyék önök Rafaelával. Korán reggel, hajnal előtt.

Mit volt mit tenni? Oda kellett engednie magát a halálveszedelemnek, s eltűnni, hogy a szolgálók az ő lábairól is lerántsanak minden oltalmazó hüvelyt, s öltönyeit magasra feltűzködjék.

A hercegnő maga volt az első, aki a gondolából kiszökött, a gyepre. S azután a lámpavivő leányokat kétoldalt bocsátva, sorba elvezette kedves vendégeit a térdig érő fűben, megmutogatva nekik holdfénynél gyönyörű rózsacsoportjait, yukkáit, kaktuszait, jázminbozótjait, fikuszlugasait, keresztülkasul csatangolva a kaszálatlan vadborsóban: kecskebékák, levelibékák ezrei ugráltak kétfelől szanaszét az éjjeli sétálók csoportja előtt; madame Corysande csak azon imádkozott, vajha egy béka rá ne ugranék a lábára, s lelkét Istennek ajánlotta arra az esetre, ha egy kígyó találna feltekerődni a bokáján.

A hajnal kezdett derengeni az ég alján, mire a séta be lett fejezve, s a társaság ismét visszakerült a gondolához.

A cselédek itt meleg flannellel ledörzsölték a hölgyek lábait, s ismét felöltöztették azokat a megillető öltönyfélékkel,

mely után kényelmes felfrissülés érzete terjedt el az egész testen; hanem azért mégiscsak azt hitte madame Corysande, hogy holnap ilyenkor nem beszél már ővele senki, mert akkorra ő már meg lesz halva; de ha Isten úgy engedi, hogy élve maradjon, már hisz akármilyen bölcs, okos és kedves teremtés legyen is ez a hercegnő, de nem látja az őt többet a kastélyában, ahol a vendégeket éjfélig anatómiai felolvasással, délben kengurukivonattal traktálják, s ebéd után egy óráig meztláb sétáltatják az ázott fűben.

Most már egészen igazolva volt előtte Rafaela, ki anyjának minden másodnap ír levelet, de csak minden hat hónapban látogatja meg egyszer.

Mikor a gondolából a verandára kiléptek, így szólt a hercegnő:

— Mindjárt reggel lesz; most nálunk mindenki aludni megy. Tudom, hogy ti másként vagytok szokva: ti nappal éltek. Nem tartóztatlak. A hintó előállhat. Csókolj meg, te márványszobor, s add át e csókot atyádnak. Madame Corysande, nagyon örülök, hogy önt megismertem. Ne felejtse el Rafaelával mindazt közölni, amit önnek megmagyaráztam. Látogasson meg minél többször. Zárkány Napóleonnak vigye meg viszontüdvözlétemet. Ha útra kel: mondja meg neki, amit felőle hallott tőlem. Egyéb útravaló neki nem kell. Jó reggelt! Ti mondjatok nekem „jó éjt”

A VÉDSZENT, AKI LESZÁLL

Az etelvári kastélytól a „herceglakig” (ahogy a herceg úrlakát nevezték) jó lovakon másfél órai út volt.

Rafacla meg volt elégedve magával és tervének jól sikerültével.

Az a nagyszerű terve sikerült, hogy ki tudta játszani Napóleon öcsémét. Ez a vakmerő fiatalember még arra mer gondolni hogy álmában találkozzék övele. S az álmország csodálatos birodalom! Ott nem azok parancsolnak, akik hatalmasok. De sikerült őt kijátszania. Tessék neki egyedül álmodni akárkiről, de álma nem viszonztatik. Minő vakmerőség!

Még ugyan hátravan ez a veszedelmes másfél óra, s reggel három órától ötig a herceglakban még álmodni szoktak, s az is megesik, hogy akik az egész éjjelt ébren töltötték, mikor kocsira ülnek, a szempilláiknak nem bírnak parancsolni; hanem hiszen itt van madame Corysande, majd az eltöltött éj élményei, a körül ébredező természet látványa annyi tárgyat nyújtanak a beszélgetésre, hogy könnyű lesz mellette ébren maradni.

Az út egy ezerholdas búzavetés sima táblái között vonult el. A leggyönyörűbb zöld szőnyeg; se búzavirág, se pipacs közte: tiszta búza ez, jól művelt földbe vetve; most bújnak a kalászhaj, s minden levelén, s végig a kalászhaj érdes toklászain az eső és harmat billió cseppje ragyog. A nap most kel föl, s visszfényt támaszt a kalásztengeren, melyben az utasok futó árnyékát egy fényoszlop kíséri: a fűszálakon támadó szivárvány.

— Nézze, hercegnő — szól madame Corysande —, minő dicsfény veszi az ön fejének az árnyékát körül.

— Én látom az én fejem árnyéka körül képződő „halo”-t: de az, mit ön lát, az a *saját* árnya körül támadó glória. Kiki a *maga* szivárványát látja. Ez a megtört napsugarak tüneménye.

— Ah! a hercegnő is természettudós! — sóhajtja fel sajnálkozva madame Corysande.

Rafaela nem állhatta meg, hogy el ne mosolyodjék.

— Ön talán nagyon megelégtette a természettudományokat?

— Ellenszenvem van irántuk, hercegnő: — az én lelkemet a hit tartja fenn; szeretek hinni a csodákban, a természetfölöttiben, s minden megmagyarázott csoda, amit a természettudomány a maga anyagi mozderejére visszavezet, olyan fájdalmas kiábrándulás érzetét költi bennem, mintha valaki megcsalt volna, akit én híven szerettem. A természettudomány nem egyébre való, mint az embereket hitetlenkévé tenni. S mit használ a természet rejtett titkait megtudni? Mozdítja-e elő a gyógyászatot egy hajszállal is az, hogy a chirurgia oly nagy haladást tett? Az orvosok közül csak azt tűröm, aki delejességgel gyógyít, s a sympatheticus gyógyszerek hatásában hiszek. Ragaszkodom a földfelettihez, s nem engedem magamtól ábrándjaimat elokoskodtatni. Nekem a mennydörgésben Isten haragja szól, s a szivárványban Isten bocsánata tündököl. Én a fénykört fejünk árnyéka körül felavató dicsfénynek tekintem. A mindent tudás lehet férfierény; de a nőre nézve szerencsétlenség az. Minden nőnek szüksége van jó adag tudatlanságra, hogy fel ne lázadjon a természet ellen annak a tudatában, hogy az emberi hivatás terheit és örömeit oly egyenlőtlenül osztotta fel a férfi és a nő között. Irigyelem a parasztnőt, aki minderről nem tud semmit. S nem lennék hercegnő: nem kellene ez az egész birtok, ahogy a láthatárig elterjed, azzal a föltétellel, hogy mindent megtudjak, ami a természetben történik.

A jó madame Corysande annyira meg volt telve visszafojtott

gondolatokkal, hogy amint egyszerre alkalma nyílt beszédének szabad folyást engedni, ezt a szabadságot teljes mértékben felhasználni is sietett, s beszélt aztán Rafaelának ideális, transzcendentális fogalmakról annyit, hogy Rafaela szerencsésen elaludt mellette.

S amint pedig Rafaela szemeit lehúnyta, abban a percben odavitte őt a csodatevő álomtündér Napóleon öcsémhez. Hogy került hozzá, az homályban maradt előtte. Mintha ő maga egy rájárába foglalt kép volna, mely a hozzá fohászzkodó kértére megelevenedik. Napóleon öcsém hírhedett publicista lett, kinek munkái általános feltűnést okoztak. S mintha mind e művek alapeszméit az a védszent sugallná lelkébe. Az emberek bámulva kérdezik, ki adott neki ilyen inspirációt. Ki? A védszent. Rafaela tudja magáról, hogy ő az a védszent, s haragszik érte magára, hogy miért az. S az ifjú feljebb halad: népképviselő lesz. A védszent most már ott ül a képviselőház karzatán, s hallja a csodahatású szónoklatot, amit amaz ifjú tart a teremben. Ki sugallja neki e remek mondatokat? Ki adja neki e magas felfogást, ez igaz lelkesülést? A védszent. Rafaela szeretné elhagyni a karzatot, de nem mehet, meg van ígézve. Most eltűnik a védenc. Senki sem tudja hová lett; egyedül a védszent. Ő olvassa leveleit, miket a távol országokból küldöz; rejtelmes, nagy horderejű államtitkokkal terhes leveleket; ő ki tudja találni e titkos jelírást, ő tudja, mi nagy mű van rábízva. A mű sikerül. Jutalom, kitüntetés várnak a visszatérőre. Érdemrendek ragyognak mellén; magas hivatalok várnak reá. Ki adta azokat neki? A védszent. Az vezet mindig feljebb, feljebb. A magas gúla tetejéig. Grófi, hercegi korona, gazdagság vár reá. Kormányhatalomban osztozik. A védszent még itt sem engedi pihenni. Fel, fel, egész a gúla tetejéig. Mi van a gúla legmagasán? Egy koporsó. S abban a koporsóban fekszik egy szép, halott szűz, fényes öltözetben, s e holt hajadonban Rafaela önmagát ismeri meg. — S a védenc odajön a koporsóhoz, és sír fölötte. — És az álmodónak

eszében van az, hogy ő most álmodik. És még arra is tud eszmélni, hogy az álomnak magyarázata van. Hogy egy leánynak halottul látni magát: menyasszonyságot jelent! S afölötti haragjában, hogy miért álmodja most ő azt, szemöldei összehúzódnak, és homlokán veríték gyöngyözik.

Pedig kár a szép hercegnőnek ez alabástrom homlokra gyöngyöket idézni emiatt, Napóleon öcsém nem várja őt álmában, mert az már ébren van, és a herceglaki gesztenyefasorok alatt sétál.

Az egyik fasor alatt ő, a másik fasor mentében Livia.

Mind a kettőt egy gondolat hozta ide összebeszélés nélkül.

— Ön a hercegnő elé sétál, Livia kisasszony?

— Igen. Ön szintén?

— Könnyű kiszámítani visszaérkezését. Reggel három óra után Etelvárott lefeküsznek; a hercegnő akkor elindul, s most már közel jár ide.

— Én is így számítottam.

— Lássa: egy gondolon voltunk. Hallotta az éjjel azt a nagy zivatart?

— Nem hallottam. Én igen mélyen alszom.

— Egészen megújult utána a természet.

— S ma igen szép, derült nap lesz.

A kelő nap éppen az egyenes sétány végén látszott meg, s mint egy arany folyosón tündökölt végig a gyönyörű egyforma gesztenyefák sorain, a háttérben meglátszó várkastély minden ablaka tűzben látszott állni a reggeli fénytől. E hosszú sétány félmérföldnyi vonalban szelte át a gyönyörű parkot, melynek egyik végéről a másikig lehetett látni.

— Igen kellemes az ilyen reggeli séta — jegyzé meg Napóleon öcsém.

— Én megszoktam, hogy mindig eléje menjek a hercegnőnek, mikor Etelvárról hazajön.

— Megengedi, hogy én is önnel mehessek?

— Ahogy tetszeni fog.

Most egy dűlőúthoz értek. Ez az egyenes fasorból a park vadaskerti osztálya felé kanyarult.

— Most melyik úton menjünk? — kérdezé Napóleon öcsém Livia kisasszonytól.

— Melyiket választja ön?

— Én azt hiszem, hogy a hercegnő a dűlőúton fog jönni.

— Miért gondolja azt?

— A körülmények összevetéséből. A kocsis, ki a hercegnőt vitte, jó barátságban van a csaplár leányával, ki a telepen bort mér; mikor egyedül jön, mindig a csárda felé tér le, s ott meg szokott állni, maga egy korty törkölypálinkát kap, a lovai egy falat kenyeret a szép csaplárleánytól.

— De most a hercegnőt hozza.

— Úgy van. De az egész éjjel fenn virrasztottak mindannyian. S most az úton szépen szunnyadnak: az úrhölgyek a hintóban, kocsis, inas a bakon. Az okos két szürke pedig kocog csendesen, s ki nem tér a kerékvágásból. Hanem amint a dűlőút bekanyarodásához érnek, ott eszükbe jut, hogy ők erre szoktak járni, s eszükbe jut a csemege, amivel a csaplárleány fogadja őket rendesen, s azzal szépen maguktól rátérnek a dűlőútra. Akar ön velem fogadni, hogy így lesz?

— Nem. Inkább elhiszem.

Azzal tehát letértek a mellékútra, itt már nem voltak rendes fasorok, amik külön válasszák őket: mögöttük eltűnt a százablakú kastély, előttük a mindenüvé belátó nap; az összeboruló hársfák boltozata eltakarta őket.

Leon közelebb húzódott Líviához, s karját nyújtotta neki.

Livia szelíden odasimult hozzá, s karjára fűződött.

Akkor Leon megállt, s karjára nyugtatott kezét másik kezével megszorítva, azt kérdezé a leánytól:

— Hisz-e még bennem?

— Amíg csak élek — felelé a leány.

— Ismersz-e még engem?

— Egyedül én téged.

— Viseled-e még gyűrűmet ujjadon?

E szóra lehúzta kesztyűjét a leány, s megmutatá ujján azt a vékony platina gyűrűt (amit ezüstnek is nézhetett akárki).

És akkor odaszorítá Leon ezt a kis rózsaszínű ujjat azzal a fehér gyűrűvel ajkához és végtől végig csókolá azt, halkan suttogva a halk csókok közben:

— Én szentem, — én védangyalom. Örömem és szomorúságom. Reményem és nyugtalanságom. Életemnek egyedüli célja! Ne dobd el ezt a gyűrűt magadtól, kérlek. Mindenkinek bolondja vagyok — tréfából, de igazán csak teneked, mert nálad tartom az eszemet. Hallottál rólam eddig is sok rosszat, hallani fogsz ezentúl is eleget. Mondani fogják neked, hogy hűtelen vagyok mindenhez, hogy megcsalok mindenkit, hogy gúnyt űzök mindenkiből, ami rám lett bízva: nép zászlójából, ország címeréből, király koronájából, papok pástorbotjából, holtak keresztjéből, szerető szívekből. Lehet igaz, lehet nem igaz. De ezt az egy szentséget, ezt a te jegygyűrűdet meg nem csalom soha. Hiszed-e ezt nekem?

— Mindent hiszek neked, Leon. És én viszont azt mondom neked, hogy ha mindazt a sok szentséget, drágaságot cserébe kínálnák nekem ezért a gyűrűért: nem adnám azt oda soha.

Leon szemében könnyek ragyogtak. E drága gyöngyöket nem látta azokban senki, csak az Isten, ha egyedül volt, s ez a leány: ha ketten voltak.

— S most tanácsodat kérni jöttem; — fogózzál karomba; s hallgasd meg, mit mondok. Aztán válassz, merre menjek. Előttem is választút áll most.

Az ifjú pár karöltve haladt a csendes hársak között.

Nem a tündérszép, a tündérkevény hercegnő volt Leon védszentje, kinek sugallatára várt; hanem egy szegény árva leány!

— Lásd: énbőlőlem mindenki bolondot csinál. Valóságos jogát tartja hozzá. Legnagyobb bolondot csinált belőlem az apám. Nemcsak azáltal, hogy gyermekkoromtól fogva tréfál-

kozó pajtásának tartott, s abban gyakorolt, hogy melyikünk tud a másikon nevezeteseb kópéságot elkövetni, de legkülönösebben azáltal, hogy mágnásnak nevelt, s szegény legénynek hagyott. Tanultam én mindent, amivel egy ember, ha előkelő úr, ha nincs egyéb gondja, mint a világban élni, nevezetes ember lehet; de semmit sem, amiből meg lehessen valakinek élni. Azzal, amit én tudok, egy gróf és gazdag ember lehet diplomata és miniszter; egy szegény legény lehet sarlatán. S minthogy én az előbbi nem vagyok, roppant hajlamot érzek az utóbbihoz. Megadóztatni az emberek gyarlóságait! Adót vetni az együgyűekre, s robotoltatni az ostobákat. Csak két ember tart tőle vissza. Te és a herceg. Egyedül az egész világon ti ketten vagytok azok, ákikre ha gondolok, gyermeknek érzem magamat, s azt hiszem, hogy jó vagyok. Olyankor fölébred egész büszkeségem, s nagyravágyó leszek, mint egy gyermek. Ne neves ki érette!

A leánynak hő kézszorítása biztosítá róla, hogy komolyan hallgatnak rá.

— Egy életpályát látok magam előtt, melyen a nagy tehetségek s a nagy sarlatánok futnak. Néha a sarlatánok jutnak el a célhoz, s a tehetségek maradnak le a pályáról. S mind a kettőnek kell mind a kettőből bírni valamit, s a nagy világ sohasem tudja meg felőlük, melyik volt az igazi, csak amikor a függőnyt leeresztik, mikor a haldokló Augustus azt mondja: „tapsoljatok, vége van a komédiának.” Mert komédiát játszani kell. Azt, aki ki hagyja magát tanulni, a világban rosszul látják el. Ha azt tudják meg felőle, hogy gyöngé, félretolják az útból, ha azt látják, hogy erős, mindenki szövetezik ellene. De milyen bolond vagyok én, hogy úgy beszéljek veled, mint egy tanár a katedrából.

— Én nagyon szeretem azt hallani.

— Az egyik ösvénye a válaszütnak hosszú és tekervényes; ha ezen elindulok, sokáig nem látsz, néha majd egészen is eltűnök előled, úgy, hogy híretem se hallod. Majd meg olyan

híreket hallasz felőlem, amik hitedet megingatni jönnek. Szégyenleni fogod magadat miattam.

— Nem fogom azokat elhinni.

— Ugye nem? Nehéz megpróbáltatásokat fogsz majd kiállani. Minden valószínűség kiáltó bizonyítványt fog ellenem adni. Saját szemeid fogják mondani, hogy hűtelen vagyok hozzád.

— Saját szemeimnek sem hiszek. Azt fogom mondani, hogy álmodom.

— Fogsz rólam olyan hírt hallani, amely azt hirdeti, hogy mélyen buktam, s oly alacsonyságba süllyedtem, ahonnan nem érdemes egy tiszta nőnek kezével fölemelni. — Vagy pedig hallasz rólam olyan hírt, hogy magasra emelkedtem, dicsőség, világi fény vesz körül, amelyben nem szokták meglátni a régi szerelmet, s el szokták felejtetni az egyszerű, hallgató, hű leányt. Bízni fogsz-e még akkor is bennem?

— Akár bukol, akár emelkedel: tudom, hogy visszatérsz hozzáam.

— S ha ez nagyon soká fog tartani? Ha év múlik év után, s minden év egy elvesztett halott lesz rád nézve?

— Várom rád, s tudom, hogy ha megvénülök is, értem fogsz jönni.

— Magadat is csábítani fog a jó szerencse; amit gyémánt szíved megérdemel. Reád méltók, nálamnál méltóbbak fognak versenyezni, hogy emlékemet kitörüljék abból, képemet fölváltsák.

— Nem adom azt oda soha. Ezt a gyűrűt nem cserélem föl máséval soha.

A leány mind a két kezét összekulcsolá, mintha imával akarná védni azt az ereklyét.

— Áldott jó lelkem. Tehát kész vagy rám várni a végtelen időnkig és hinni és tűrni örömtelenül, s temetve tartani közös reményeinket. Ez a válaszút egyik ága. A másik ösvény sokkal

közelebb ér véget. Az az én kis Szent Ilona-szigetemre vezet. Egy kis nemesi udvartelek; ami egész birtokomból megmaradt. Hogy apám jó hírnevét megmentssem: anyámtól maradt örökömet is odahagytam hitelezőinek, s most csak Szent Ilonám van még. Terem rajta búza és tengeri, amennyi egy család szükségeire elég. Ha magam utánalátok, újig mindig kitart, s adóra is marad. Dohányt is lehet rajta termesztetni jó sikerrel. Van hozzá egy kis regále, s ha a tagosztályi per véget ér, a közös legelőből is jut még valami. Kis ősi házunk kevés tatarozással lakhatóvá tehető, s a régi bútorok még kiszolgálják egy nemzedéket, s én ismertem már embereket, akik ilyen házban boldogok voltak. Láttad házunkat ugye? Emlékezel a nagy diófákra, amik kétfelől beárnyékozzák? Tudod a kis patakot, amely a kerten keresztül folyik? a szép gyümölcsfák alja terítve nyáron érett gyümölcscsel? Nem szeretnél e házban lakni? Nem volnál ott boldog velem? Válassz számomra a két út közül. Kezedbe adtam sorsomat. Ha azt mondod: menjünk a Szent Ilona-i házba, ma kihirdettem esküvönket, s két hét múlva egymásé vagyunk. S aztán nem fogja híremet hallani többé senki. Otthon ülő, csendes, hűséges férj leszek, tüzes gazda, jó feleségtartó, cselédrendben-tartó, nagy dohánytermesztő. Hivatal után nem látok, kártyapajtás nem kell. Nem lesz más örömöm, más bánatom, csak a tied. Akarod-e?

A leány megállt, és kezét homlokára tette. Arca elhalványult. Oly csábító volt a boldogság eszméje ily közelből. Nekidőlt egy mohos fának, melyet végig befutott a repkény, s tekintete elmélyedt az erdő labirinthjában.

Olyan jó volna elkezdeni a boldogságot.

Öntudatlanul leszakítá egy levelét az örökzöldnek, s azt, mintha válasz volna, odanyomta kedvese kezébe.

— Ne felelj rögtön reá — szólta Leon, gyöngéden visszautasítva az ajándékot. — Még itt maradok estig, addig gondolj végig azokon, amiket neked mondtam. Sorsom kezében

van. Küldhetsz, ahova akarsz. Amit választasz számomra, azt fogadom el.

A leány a boldogság gyönyörével simult még szorosabban hozzá, s arcára visszatért a lángoló pír. Szíve magasan dobogott arra a gondolatra, hogy ő e férfi sorsát most kezében tartja. Egy szavától függ annak fordulata: „menj” vagy „jőjj!”

Többet aztán nem beszéltek erről, hanem magasztalták a rigókat, amik oly szép hangversenyt rendeznek az erdőben.

Egyszer a parkból kivitt az út a szabadba.

Mintegy ötven-hatvan holdat tevő szabad tér nyílt meg előttük, melyen az út átvezetett. E téren már nem voltak szálfák, csak egy-egy elnyomorodott bokor, néhol a földben hagyott reves tuskók, kiirtott erdő korhadó emlékei.

Göröngyös ugarok, embermagas gazzal, vetéstáblák, amik virítnak a pipacstól, csükküllőtől, aszú legelők szikfűvel lepve; egy olyan gazdaság, amit a gazdája évtizedek óta felében szokott kiadni. Semmi háziállat nyoma rajta. Az utakat kétfelől szegélyezi a szerb tövis.

— Milyen szép pénzt bevehet a vadpalatinus az idén a papsajtból — mondá Leon. — (Az pedig nem sajt, hanem gyom.)

— Miért hívják azt palatinusnak?

— Diák korában az apja kérkedett vele, hogy az ő fia magyar nemes, abból pedig minden lehet: még palatinus is. Azóta rajta maradt a palatinus név.

— Rossz ember ez vagy bolond?

— Szép harmóniában egyesül nála mind a kettő, s igyekszik egymást gyarapítani.

— Hogy léteznek ilyen alakok a hercegi kastély közelében?

— Úgy, hogy mikor a herceg a park kiterjesztése végett a szomszédságába eső közbirtokosokkal mind kiegyezett telkeik megvétele iránt, háromszoros árat adva meg nekik, ez az egy szomszéd (igazi neve Tukmányi) nem akarta a magáét tízszeres áron alul adni. Ezért a hatvan holdért hatvan-

ezer forintot kért. A herceg nem adta meg, s e nélkül készítette el a parkját. Megbánta később nagyon. A palatinus nagyon kellemetlen szomszéd. Mindenféle bosszantás nemeit kigondolja a herceg ellen. Vadait ellövöldözi, s még azonfölül folyton hajtja a kártalanítási pöröket az uradalom ellen. A birtoka hosszú, keskeny, az országútról az erdei csárdához okvetlen az ő tagján kell keresztül jönni, s ezt az utat ő nem zárhatja el, mert szolgálat kötelezi a fenntartására; hanem azt megteszi, hogy helyel-közzel az út két oldalán mély vermetek ás, amik éppen csak hogy megengednek két szekérkeréknek a közöttük átvonulást. A herceg megbánta már nagyon, hogy eleinte meg nem adta neki a kívánt hatvanezer forintot, de azóta valahányszor megkísérték vele az alkudozást, mindig többet kér; most már nem elég neki százezer forint, még azonfölül holtig való ellátást követel.

— Pedig ugyan nyomorúságos élet lehet neki itten.

— Kevéssel beéri. Meg van elégedve sült krumplival meg avas szalonnával; ruházatra nemigen költ.

— Azt mondják, hogy felesége is van.

— Hol van, hol nincs. Az egyik oka a mostani állapotának éppen az asszony. Legény korában jómódú, ügyes fiú volt; akkor elvett egy szegény leányt, azért, hogy majd az jó háziasszony lesz. Hanem a leány, amint asszonnyá lett, egyszerre megváltozott, elfeledte, hogyan kell dolgozni, préda, cifrázkodó lett, veszkedő, patvarkodó. Mindennap verekedtek, s egy-egy nagy ütközet után az asszony elbújdosott a háztól. Idő jártával megint hazakerült, s újra kezdődött a nibelungenharc. Még most is folyik. Az asszony hónapokig odavan. Senki se kérde tőle, hol jár; aztán megint beállít, akkor megverik; másnap ő kezdi el a verekedést, s ez megy szépen felváltva. Arról tudni meg, hogy mikor van itthon a palatinusné, hogy olyankor a férj elmegy kóborolni a régi ismerősökhöz, azokkal is minden fölött összevész, ott is rendesen megverik; beül a malom alá politizálni, s hecceli a parasztokat. Azalatt

az asszony, ami csak elpusztítható van a háznál, azt elprédálja; mikor aztán odább megy, akkor a férj szépen hazakerül. Néha elvannak fél esztendeig is csöndesen a közös házban; olyankor nem szólnak egymáshoz. Az egyik a pitvarajtón jár ki, a másik a konyhaajtón. Amit egymásnak tudtára akarnak adni, azt felírják krétával egymásnak az ajtajára kívülről; az arra menők olvashatják az egész épületes levelezést, mely kezdődik a leggyöngédebb címeken, amik között a „te boszorkány” és a „te zsvány” a legszelídebbek közé tartozik. Mikor otthon van az asszony, akkor a gazda mindennap hátához veri a kozmás ételt, avas rántást, a főzetlen babot lábasostul, mikor aztán maga marad, akkor jó dolga van, süthet magának burgonyát, s hogy jól mulasson, egész nap kártyázik; de minthogy se játszótársa, se pénze nincsen hozzá, játszik tarokkot egyedül; ha nyer, azt felírja, ha vesz, akkor nem fizet; ha nem jár jó kártyája, összevész a képzelt játszótársakkal, s felrúgja a székeiket, s aztán játszik pasziánszt egyedül. Ebben telik le az egész élete.

— Félelmes embernek mondják.

— Ha valaki megijed tőle, azzal goromba. Kutyára nincs szüksége a háznál, maga is meg tudja ugatni az embereket.

— Egyszer elmentem a háza előtt, s rám kiáltott, hogy mit nézegetek ott körül. Pedig bizony nem órá voltam kíváncsi, hanem az udvarban egy szép sárga rózsabokrot láttam.

— Igen. Ez képezi éppen az ő büszkeségét. Ez a szép aranyszínű centifolia. Ennek a dugványát az ő nagyapja a Louvre kertjéből hozta el a tarsolyában a francia háború alatt, s büszke volt rá, hogy a rózsát Wellingtonnak híják. Igazán egyetlen példány. Maga az eredeti rég elveszett; ez pedig egész bozottá lett már. Nincs olyan ár, amiért e rózsából hagyján egy ojtóágot vagy dugványt adna oda az öreg, de csak egy rózsát is le hagyna szakítani. Azt ő körülkerteli tövissel, s nyílás idején őrzi puskával. Ez az ő szimbóluma. Koronkint új nevet ad neki. Egy időben elnevezte Bemnek:

Wellingtont elcsapta. Az volt az ő legnagyobb embere. Azután Napóleont tisztelte meg vele. Most Garibaldinak híja.

A sétáló pár e beszélgetés alatt elhagyva a park hűs, árnyékos fáit, az ugaron átvezető út hosszában haladt előre, külön válva. Az irigy út választotta őket el egymástól, mely közepén sáros volt, s csak a két oldalán volt egy keskeny pázsitos mezsgye, amin száraz lábbal lehetett előrehaladni egyesével.

Az úttól néhány ölnyi távolban feküdt a vén világkerülő háza. Igazán feküdt, mint egy kifáradt mastodon, aki várja már az özönvizet, ami eltakarja. Falairól lehullott minden vakolat, kifutva a ronda vályograkást; a háztetőn több volt a lyuk, mint a zsindey. Hanem egy szegletén a rozzant, ronda vityillónak virított egy rengeteg rózsabokor, mely még a szarufákon is túlemelkedett, s ráborult a rongyos háztetőre. Az a rózsabokor tele volt aransárga virágokkal, amik a rózsák között a mammutok; mintha aranypalást volna egy rongyos koldus vállára vetve; — ez a rózsabokor pedig körül volt kerítve egy túsésánccal, a tövisek egész gyűjteménye volt a körül embermagasságra összehordva, egy minden ostrommal dacoló mamelon.

A különös védelem annyiban indokolt volt, hogy az udvarnak mind a két kapuja kidőlt már a sarkából; az járhatott rajta keresztül, aki akart.

- Menjünk az udvaron keresztül — mondá Líviának Leon.
- Félek, hogy ránk kiált megint az az ember.
- Szabad-e neked félned, mikor énvelem vagy?
- Ne tegezz itt! Meghallják.
- Alszik ez a fenevad most.
- Lépteink felkölthetik.
- Ne féljen tőle. Nyújtsa karját. Szabad-e önnek félni, mikor én mellette vagyok?
- Nem magamért félek. Engem csak nem bánt, de önbe belevesz.
- Ne féljen semmit. Én ismerem őt jól. Tudok a nyelvén

beszélni. Jöjjön oda velem. Én kicsalom az odújából. Meglássa, hogy megszélidül majd. Még ráveszem, hogy ajándékozzon önnek a rózsából.

Lívia gyermeketeg odaadással kapaszkodott Leon karjába, aki aztán odament vele az egyik ablakhoz, mely legközelebb volt a rózsatóhöz.

Az ablakon nem volt függöny, egy tábláján hiányzott az üveg, az be volt ragasztva papírral: azt a papírt is kilyukasztotta valami baleset, s ott be volt ragasztva másik papírral. Lívia félrehúzódott az ablaktól, átállva idegen férfi szobájába belenni; Leon azonban egyenesen odaplántálta magát az ablak elé, s benézett rajta.

Az asztal előtt, melynek egyik eltört lába téglával volt felpóckolva, ült a világkerülő. Hatvan éves lehetett, talán ősz, talán kopasz, azt nem látni, fejébe van húzva a vidrasüveg; minden öltözete rongyos, szurtos, meszes a faltól, sáros az úttól, zöld a fűtől, arca céklapiros a pálinkától, s szemei tüzesek, orra megfekszi a bozontosan előrenyúló bajuszt, mely háromféle színű a dohány mindenféle kromatikus befolyásától. — Kártyázik egyedül. — Háttal ül az ablaknak, hogy a nap ne süssön a szemébe. Kever, emel, oszt, felszedi a kártyát, kiteríti az ellenfeleiét, elégülten krárog. Tele a marka tarokkal, tous les trois, quint major. Leon odavonta Líviát is, hogy nézze azt az embert.

Lívia kíváncsian várta, hogy fog ezzel Leon elkezdeni „szépen” beszélni.

Hát úgy, hogy hirtelen ráütött az öklével az ablakfára, s bekiáltott medveriasztó hangon:

— Kontra a pagát ultimónak!

A vadember e szóra és robajra, mint a meglőtt vadkan ugrott fel helyéből, s első ijedelmében az ajtónak akart rohanni, hanem aztán mikor váratlan látogatójának arcát meglátta, odajött csendesen az ablakhoz, s kinyitotta a fél szárnyat, s igen szelíden szólt a békezavaróhoz:

— No, mi kell, barátom, Napóleonkám?

— Semmi barátom! Urad és bírád! Fel vagy jelentve, hogy játéklarlangot tartasz: társaid feladtak, hogy hamisan játszol, s elnyered a pénzüket.

— Csak mindig bolondozol te énvelem, Napóleonkám — szabódék a saját házában megtámadott.

— Semmi komázás! Azt akarod-e, hogy én menjek be tehozzád, vagy te jössz ki énhozzám?

A pseudopalatinus kitekintett az ablakon, s igazán meghök-
kent, amint egy nőalakot is megpillantott. A pipáját a túlsó
oldalra fordította a szájában. Pedig az nevezetes pipa volt:
a kutya megállta, annyira vadszaga volt.

— Te! Ki az? A feleséged? — kérde Leontól.

— Hát ki volna más?

Erre a szóra elkezdett szatírmódra vigyorogni az öreg;
kétfelé törülgette a bajuszát; egész jó kedve lett. Azon örült
talán, hogy íme megint beleesett egy ember a csávéba, amiben
ő ki lett cserezve. Fiatal ember elvett egy fiatal leányt. Harminc
esztendő múlva ezek is így fognak verekedni, mint mi ketten.

— No, hát mért jöttetek ide, Napóleonkám?

— Majd megmondom, ha kijössz. Fogni akarom az üstö-
ködet. Veled csak úgy lehet beszélni. No, szedd fel magadat,
s hozd ki a fejedet. Hanem előbb szépen gombolkozzál össze.

A vén medve engedelmeskedett; kinyitotta a nyikorgó
ajtót, s megjelent látogatói előtt. Alacsonynak látszó, görbedt
hátú ember volt, az egyik válla lejjebb állt, mint a másik.
Semmi sem volt rajta szép.

— A fejéhez van ám növe a kalapja — mondá Leon.

Erre csakugyan kihúzta a fejét a vidrasüvegéből.

— No, annyira már rávettem a medvét, hogy mikor egy
asszonyt lát maga előtt, megemelje a tökfedőt. Velem is kezdet
szorítanál ugye, ha olyan piszkos nem volna a kezed, hogy
félsz, hogy hozzám ragad? Mikor mosdattak meg utoljára?

A furcsa alak nevetett.

— Hehe, Napóleonkám, nem akarok én már szép lenni. Majd a te kezed is pipamocskos lesz, ha megvénülsz.

Lívia bámulta Leont, hogy ezzel a rettegett erdei manóval ilyen hangon mer beszélni.

Pedig még egy sokkal merészebb kísérletre is vállalkozott Leon. Ez olyan, mint mikor az állatszélidítő a tigrisnek párolgó nyers húst ver az orrához.

— Te palatinus — szólt Leon, karját bizalmasan öltve a diogenesi alak karjába. — Nem hiába jöttem én tehozzád; hanem azért, hogy valamit kérjek tőled.

Lívia gondolta magában: sárga rózsát. Volt annál még veszedelmesebb tárgy is.

— Lásd, én most fel akarok lépni képviselőjelöltnek. Nagyon rá vagyok szorulva, nincs miből élnem. Ha bejutnék, egy kis hazaárulásért nekem is adnának majd valami jó zsíros hivatalt, s az nekem jól esnék. Neked nagy befolyásod van a parasztoakra. Kérem a pártfogásodat.

Ez volt az a tárgy, amivel vad oroszlányt lehetett csinálni a barlanglakóból.

— Mit? — kiáltá fel, szerteszét köpve a szót és a dohánybűzt. — Tégedet választani meg képviselőnek? — s azzal kirántá a karját Leon kezéből. — Inkább Rózsa Sándort, Patkót, Bogár Ferkót! Az egész fiatal nemzedék ágyúból kilőni való! Gyávák, hazaárulók vagytok valamennyien! Muravjeff, Nena Sahib kell nektek, nem országgyűlés! Hozzátok ide Orsinit, arra rászavazok, aztán a guillotine-ra, az legyen az alkotmányotok!

Leon ijedt arccal csapta össze a kezait.

— Szerencsétlen ember, mit cselekedtél?

Erre az ijedt arcra maga a dühösködő még jobban megijedt.

— No hát mit cselekedtem?

— Miket beszéltél most, *két tanú jelenlétében*.

— No hát adjatok fel! Aztán mi lesz érte? Hát levágják a nyakamat!

— De nem vágják le a nyakadat; hanem rosszabbat tesznek veled.

— Mi rosszabbat?

— Te! Tudod, hogy mit csinál most a feleséged?

— Az ördög tudja. Hát mit csinál?

— A bíz abban mesterkedik, hogy tégedet, mint örültet becsukasson, s akkor azután ha bekerültél a vörös toronyba, majd ő veri el a szép domíniumodat. Márpedig az ilyen beszédért okvetlenül odakerülsz. Ketten hallottuk. Ha a feleséged ránk hivatkozik: datum Lipótmező.

Lívia megszánta a szorongatott embert. Ez már kegyetlenkedés volt az ő szemében. Egy crős embernek egy gyöngét nem szabad így kínozni.

— Ne féljen, Tukmányi úr — szólt bele szelíden —; én nem fogom elárulni Tukmányi urat.

A vadembert meglepte az, hogy saját nevén szólítják. Már hozzá volt szokva egészen a gúnynevéhez. Először körülnézett, hogy nem más ember-e az, akihez szólnak. Azután nagyon meghatotta a kegyes pártfogás. Hihetetlen, de igaz, hogy a mosdatlan, káromkodástól bélpoklos száj e szókra idomulhasson.

— Csókolom a kezeit a ténsasszonynak. — S azzal, hogy egyszerre más fordulatot adjon a beszédnek, azt kérde, hogy —: Láta-e már az én szép rózsámat? Adok belőle egyet a tekintetes asszonynak.

Leon színlelt bámulattal mondá.

— Te ajándékozni kezdesz Garibaldiból?

— Semmi Garibaldi! — förmedt fel a vadpalatinus — annak már vége van! Garibaldi is pecsovics lett, áruló lett, királpárti lett, megadta magát. Mazzini az egyetlen igaz ember. Tetszik-e Mazzini rózsájából! Ha nem tetszik, nem adok. Ha Garibaldinak mondják, nem adok belőle!

Nagyobb feladat volt az annál, hogy hogyan lehet hozzájutni Mazzinihoz, mert az jobban körül volt véve gyilkos

fegyverekkel rózsá alakjában, mint valóságban. A vadember nem restellte vasvillával rést törni a saját várán, s a szűk nyíláson átfurakodni, kockáztatva, hogy rongyos kabátját még rongyosabbá tépi; azon átesve azután, kikereste a rózsák legszebbikét, azt törte le Lívia számára.

Ez olyan ajándék volt, aminőben még nem részült semmi hercegnő. Mi vette rá a barlanglakót? Lívia szelídsége? Vagy Leon kegyeskedése? — Tán együtt mind a kettő.

— Látod — szól Leon, a furcsa háziúrhoz, miután Lívia szépen megköszönte az ajándékot —, pedig mi ketten olyan szépen megélhetnénk együtt, ha társaságba lépnénk. Én tudok mindenféle nyelveket: eljárnánk Európa nagy városaiba; van jó hangom és előadásom; azután mutogatnánk tégedet, mint magyarországi troglodythot, aki megeszi a csirkét nyersen s a cserebogarat elevenen, s majdnem úgy rőfög, mint egy ember; sok pénzt bekeresnénk vele.

— Csak nagy ördög vagy te! — védé magát gyöngén az inzultált házigazda. Azonban más jutott most eszébe. Megfogta Lívia kezét, amelyikben a kapott rózsát tartotta. — Hanem arra kérem ám, hogy ezt a rózsát oda ne ajándékozza ennek itt ni. Mert félek, hogy ojtani talál belőle.

— Nem! Nem adom oda senkinek — szól kedélyesen Lívia.

— Lovagi szavamat adom rá, hogy nem ojtom el a szemeket róla — biztosítá Leon pátosszal.

— Ej, a te szavadra nem adok én semmit. Férfiszó, becsület-szó, esküvés mind hazugság; de a fehérszemélynek hinni lehet: amíg férjhez nem ment.

— No, de micsoda gorombaság ez? — támadt rá Leon, tüntetőleg vonva Lívia kezét karja alá.

— Dejszen nem feleséged ez neked! Mert ha feleséged volna, már azóta veszekedett volna veled.

— Akarod, hogy megtépázzam az üstöködet?

— Azzal nem bizonyítasz semmit, öcsém, hosszú Napóleon! hanem hát merd megcsókolni, ha feleséged.

Erre a szóra a füléig lángvörös lett Livia arca; nem is várt be több szót, hanem futásra vette a dolgot, s Leont is magával ragadta.

A troglodyth kacagott utánuk; a két oldalát fogta a tenyereivel, a falnak támaszkodott, azt verte az öklével, úgy kacagott; a papucsait felrúgta a levegőbe, úgy kacagott; hanyatt vetette magát a kutyakaport közé, s a lábaival kalimpázott a levegőben, úgy kacagott. Még a távolból is hangzott utánok leányszalasztó röhöje.

— Minek bántál olyan kegyetlenül szegény emberrel? — duzzogott Livia Leonra (hogy a félbeszakadt témát más textussal helyettesítse).

— Mert rászolgált. Mikor szembeáll neki valaki, akkor meghunyászkodik, de amint hátat fordít neki, már rosszban töri a fejét. Ezt minden mellette elmenőnek érdemes oldalba ütni; ha ma nem érdemli meg, majd megérdemli holnap; ha nekem nem vétett, vétett valakinek másnak. Ezt meg kell verni, hogy beszéljen, s meg kell verni, hogy hallgasson. Bizonyos vagyok benne, hogy rászolgált ma is arra, amit kapott. — Ott van ni! mit mondtam?

— Jézus Mária!

Mi történt?

Rafacla álmodott tovább. Az ifjú hős már elérte a gúla magaslátát; már ott áll a koporsóban fekvő ragyogó alak előtt; megfogja annak kezét, s arra a halott összeszorítja ujjait, úgyhogy a kezeik nem bírnak többé elválni egymástól, ujj ujjba kulcsolódik; — akkor elkezd az egész nagy piramid ingadozni, egy rémséges robbanás: s azzal holt menyasszony és vőlegény együtt zuhannak a mélységbe alá.

A hercegnő felriad álmából, s ébren is Leon arca az, amit maga előtt lát.

— Mi történt? — kérdi felriadva.

— Szerencsére nem nagy baj — felel Napóleon öcsém. — A két első kerék egyszerre zuhant az árokba.

— Hát a kocsis és az inas?

— Az egyik az innenső, a másik a túlsó árokba esett, most másznak ki, semmi bajuk, csak nyakig sárosak.

— De hogy történhetett ez?

— Bizonyosan aludt minden jó lelkiismeretű lélek, a lovak félretértek a dűlőútra, ahol olyan közelre ásta az a vén gonosztevő a két tiltó árkot, hogy mind a két kerék belézuhant. Nem mondtam, Lívia kisasszony?

— Lívia! Te itt vagy! Ugyan jó, hogy elém jöttetek. Most mit csináljunk?

— Kiemeljük a megfeneklett hintót, aztán visszafordítjuk; a két cseléd ilyen sárosan nem ülhet fel a bakra, azok hazamennek gyalog; én majd hajtom a lovakat.

— Nem jó lesz — ellenezé a hercegnő. — Ha ön hajtja a lovakat, atyám meglát bennünket, s ez őt felizgatja. Majd én hajtom a lovakat, akkor azt hiszi, kedvtelésből tettem.

Hanem akkor a hercegnőnek kell Napóleon öcsém mellé ülni.

Így sem jó lesz.

— Lívia mellém ül; ön pedig uram, madame Corysande-hoz.

Így egészen jó lesz.

Ezalatt a cselédek ismét kerékre állították a hintót. Ugyan áldották, aki azt az árkot vájta. Az pedig most hasra feküdt, úgy kacagott.

Hazaérve Lívia mindenkinek eldicsekedett a nagyszerű ajándékkal, amit a rossz szomszédától kapott. Ebéd felett ez volt a társalgás tárgya. Mindenki tudott felőle valami hallatlan badarságot felhozni, amiknek összefoglalásából a barlanglakó egy tökéletes majommá visszafajult darwini őspremekké domborult ki.

...— *És ez az ember ezelőtt harmincöt évvel éppen ilyen kedélyes, derült, jószívű, elmés ifjú volt, mint Napóleon öcsém —*

jegyzé meg végül az öreg számtartó. — Még szép is volt, a leányok bolondultak utána.

...Mikor délután Zárkány Napóleon elbúcsúzott a hercegi családtól, a kézszorítás közben, mit Líviától kapott, egy repkénylevél maradt a kezében. Ez örökzöld levél azt mondá: „Menj! Rád várok ...”

MÁSODIK RÉSZ

„A RENDŰR”

A „FÜRST” ÉS A „PRINC”

— Kedves princ Alienor, megbocsát ön, hogy itt az előszobájában egy férfinak (azt hiszem, a komornyikja volt) egy pofont adék, s egy másik állatot, akinek a neme után nem tudakozódtam, innen az ön szobájából nyakánál fogva kilőkék. . . Ez már az én modorom valahová bekocogtatni, ahová nem akarnak beereszteni. Egyébiránt az ön hibája, hogy elmulasztotta utasításba adni, miszerint azon bizalmas személyek közé, akiknek szabad bejárásuk van önhöz, az apja is odaszámítandó. Azért kérem, ne dúlja fel magát, még csak reggel tizenegy óra van: a legszebb hajnali álom ideje. Ha kívánja, idehozatom a csokoládéját; az ágyfüggönyöket csak félig húzzuk szét, s aztán beszélgethetünk. Ön azalatt kibontogathatja a hajából a papillotokat, vagy ha ezt a friseur nélkül nem teheti, felveheti a peplumot, ledülhet a kerevetre, s én majd kezébe adom a nargiléhjét, kedves princ Alienor. Csak nem szégyenli ön magát tőlem? Igaz, hogy én férfi vagyok, s ön ezzel a hímmzett hálófőkötővel, ezekkel a függőkkel a füleiben úgy tűnik fel, mint egy kisasszony; hancm hiszen mi benső viszonyban állunk egymással, s nincs okunk titkolózni, még ha két külön nemhez tartoznánk is.

— Ugyan, édes „Fürst Pratz von und zu Nornenstein”, széles birodalmad nagyszámú alattvalói között nem talál senkit mást, akit untass, mint engemet?

— Au contraire, kedves princ Alienor; én önnek gratulálni jöttem a születése napjához: huszonkettedik születése napjához.

— Merci! A huszonkettedik nem érdemes a gratulációra.

— Mert még kettővel hátrább van a huszonnégynél. Látta ön, éppen ezért jöttem ma önhöz. Mert én nem tartozom önnek a szeretői közé, akik azért gratulálnak, hogy ékszereket kapjanak ajándékba, sem cimborái közé, kik a pezsgőt várják a nyájas üdvözlés után!.

...— Hanem az apáim közé.

— Biztosítom önt róla, hogy e szónak csak singulárisa van, mint a „halál”-nak. Én hoztam önnek valamit a gratulációhoz. Éppen arról akarok önnel beszélni, hogy szándékom van a hátralevő két fatális évet anticipálni, s önt nagykorúsítani.

— Már ezt meg lehet hallgatni.

— No ugye? Most már kiment az álom a szeméből? Még tán fel is öltözködnék? El van készítve számára a légfűtő szekrényben a burkony és selyemsalavári, hogy meg ne hűtse magát fölkeléskor a hideg öltönydarabokkal. Kezébe adjam? Tehát nem volna önre nézve kellemetlen, ha két évvel ideje előtt birtokába vehetné anyai örökségét s évdíj helyett egész vagyonával rendelkezhetnék? — Nem kívánok minden kérdésemre választ. Tudom méltányolni azon gondot, mellyel ön szép fogainak és szájpadrólásának tartozik; csak vegye ön tele a száját az anatherinvízzel, s ha helyesli, amit mondok, majd bólintson a fejével, ha nem helyesli, rázza meg azt, én érteni fogok belőle.

— — — — —

— Tehát én ki akarom önnek adni anyai örökét. (Mellesleg megjegyezve, azt nem jól teszi ön, ha a „keleti szőrvesztő szert” használja arra, hogy karjáról és lábszáraitól a férfias pelyhet eltávolítsa, attól a bőr érdességet kap; a rómaiak azt izzó dióhéjjal szokták elperzselni, attól a bőr egész nőies simaságot kap.) — Azonban kedves princ Alienor, én önnek anyai örökét csak egy föltétel alatt vagyok hajlandó kiadni két évvel a törvényes idő előtt, s a föltétel az, hogy ön az apai örökségnek is átveendi egy részét.

— Ah! Kezdesz érdekes lenni.

— Úgy van, kedves princ Alienor; önt nagyon fösvényül részesíté az apja mindazon lényeges tulajdonokban, amiket ő maga őseitől örökölt. Legelőször is — hasonlítsa ön össze külsőnket. Én az idén töltöm be az ötvenedik évet, s bár homlokom tarkóig kopasz s hajam, bajuszom szürkül: — nem festem, nekem az így illik —, azért tökéletes délceg férfi vagyok. Egészségem vas; kezeimmel patkókat török szét; megvívok a medvével a vadászaton, s megállok a hózivatarban napestig, még be sem rekedek utána. Ön pedig egy huszonkét éves ifjú, aki, hogy nőiesebbnek lássák, kitepi a szőrt az álláról, festi az arcát, ajkait, elfárad a táncban, s kiszalad a színházból, ha a darabban lőnek.

— Valóban nagyon különbözünk egymástól.

— Mikor én ilyen idős voltam, mint ön, már kilenc párbajom volt, egy orosz ezredet megöltem kardviadalban; háromszor voltam nyertes az epsomi és longchampi akadályversenyen saját magam lovagolta paripával; kezemet, lábamat törtem s kigyógyultam; átúsztam fogadásból a nagy vízesés medencéjét Schaffhausennél, s felmáztam a Dhawalagiri csúcsára. Harminc esztendőskoromban ezredese voltam az osztrák hadseregnek, s viseltem mellemen hét ország érdemrendét. Egy praetereálás miatt odadobtam kardbojtot és érdemrendeket, s elmentem hadakozni Abd el-Kader ellen, mint önkéntes, s verekedtem beduinokkal és oroszlánokkal.

— Ezt én mind nem csinálom utánad.

— Tudom. És sok egyebet nem. Én nemcsak atléta voltam, hanem gavallér is. Én is szerettem az asszonyokat; de nem azokat, akiknek bírása olcsó gyönyörűség, hanem akiknek megnyerése fáradság és veszély. Nem én voltam bolondja a nőnek, hanem az őrjöngött értem. S e genre-ben nem volt előttem semmi elérhetlen. Csókot kaptam nyilvános tornában egy királynétól s elszóktettem a török szultán háreméből a nagy bejram ünnepi kegyencnőt.

— S utoljára elvetted egy amszterdami kereskedő leányát feleségül.

— De aki harmincmillió mark aranyat hozott nászajándékkal, s a világ első szépsége volt, s huszonnégy kérője közül választott engem, akinek nagy szükségem volt rá, hogy uralkodó fejedelmi házam vagyoni állását rehabilitáljam.

— És egy kis lány kereskedővért olts bele a Nornenstein fejedelmi erekbe.

— Sajnos, hogy így van. Ön e vérvegyülék hybriduma. Akiben mind a két faj jó tulajdonai kárbavesztek. A hollandiból megkapta ön a lágyságot, a hidegséget, az önzést; a vendből (mert mi azok vagyunk) a pazarlást, az élvkeresést, a kevélységet; az első paralizálta az utolsóban a férfias bátorságot, a nyugtalan tettvágyat, a lelkesülést: az utóbbi kiölte az elsőből a családiasságot, a szemérmet, a megfontolást.

— Akkor ez nem az én hibám, hanem a vegyészé.

— Meg a nevelőé. Anyja keze alatt nevelkedett ön. Az csinált önből, férfiből, leányt.

— Látod, milyen kár volt, hogy nem te vállaltad magadra Mentor szerepét. Ha mindennap nyers hússal etettél s jeges vízbe mártottál volna, most meglehet, hogy méltó utódod volnék.

— Tettem volna azt is, ha ennél nagyobb küldetés nem várt volna rám a világban. Ön nem is álmodott még eddig arról. Azt hiszi, kedves, hogy a férfierő csak verkedésben s asszonycsábításban nyilvánult nálam? Életemnek évtizedei voltak arra szentelve, hogy vasakarattal, szívós makacssággal küzdjek egy eltaposott ügy mellett, melyre egész Európa ráépítkezett már, s melyről én még most is le akarom szórni az új építményeket. S ön erről mit sem tud?

— Rotteckben nem fordul elő a neved.

— A nevem nem, de tetteim igen. Olvasott ön a német „rendurak”-ról (Standesherrn), a mediatiszált uralkodó fejedelmekről valamit?

— Már elfelejtettem.

— De azt tán nem felejtette el ön, hogy ősei is uralkodó fejedelmek voltak „von und zu Nornenstein”. Olyan jó uralkodók, mint a Brandenburgiak vagy a Coburgok. Egyenrangúak a Görzökkel, Platenekkel, Nájpergekkel. Akik határaiton vámot szedtek, fővárosukban rezidenciát tartottak és testőrsereget, halál és kegyelemjogot gyakoroltak, újoncokat szedhettek.

— S katonáikat eladhatták, mint a hesseni választófejedelem.

— Azt is megtehették. — Kedves princ Alienor, én kockázatom azt, hogy önnek a türelmét kimerítsem, amidőn elmondom önnek a „Pratz von und zu Nornenstein” uralkodó fejedelmek történetét.

— A kék öreg Istenre Bajorországban! ez sok lesz.

— Nagyon örvendek, hogy egy férfias tényre már kényyszeríttem önt. Ön már káromkodik. Éspedig ez volt az ön nagyatyjának kedvenc erő kifejezése: „beim blauen Herrgott in Bayern!” Az ön nagyatyja még tettleges uralkodó fejedelem volt Nornensteinban; országfejedelem, s mikor meghalt, kététi országos gyász volt hirdetve egész Nornensteinra.

— Amit meg is tartottak — a kéményseprők.

— Negyvenkilenc országfejedelemség volt Németország területén. Szuverén önálló birodalom, mely saját törvénnyel, saját pénzzel, saját mértékkel, saját országos színekkel, saját hadi egyenruhával bírt.

— És saját államadósságokkal.

— Mikor a brandenburgi vakmerő erőszakkal bekebelezte a nevzetes két Giech és Schönberg uralkodó fejedelemségeket, az jeladás lett a többi apróbb-nagyobb királyoknak, fejedelmeknek, hogy a területükön alapult uralkodó fejedelemségeket felfalatozzák.

— Királyi kannibalizmus!

— Negyvenkilenc uralkodó fejedelem s huszonöt őrgrof egyhangú tiltakozása áll örökké útjában ez égbekiáltó jogtapo-

dásnak. — A Bundesarchiv őrzi ezüst tokba elzárva a mindannyi Durchlaucht és Erlaucht pecsétjével szentesített okmányt. — A gonosz emlékü bécsi kongresszus megkísérté ez ország-rablást szentesíteni, s paragrafusra szedte jogaink elrablását. Azontúl elneveztek bennünket mediatisált fejedelmeknek. Csupán Metternichnek volt irántunk rokonszenve, ő bennünket „szomorú áldozatok”-nak címezett.

— Kérlek jobbágyi hódolattal, fenséges „szomorú áldozat”, majd ha vége lesz, — költs fel.

— Nem fog ön elaludni rajta, kedves princ Alienor, majd mindjárt fog következni valami, ami az újabb kor ivadékát is érdekelni találja. Annyit talán hallott ön udvarmesterétől, hogy első Napóleon kedvenc eszméje volt a „rhenusi szövetség”, ami ránk nézve egyértelmű a paradicsommal. Gaugrójaink csoportosan harcoltak Napóleon táborában. Ezért bántak el velünk a győztesek oly irgalom nélkül. Szuverén jogainkat elébb átalakították privilégiumokká. — Kimondták, hogy a „rendur”-ak képezik a német birodalom *legkiváltságoltabb* osztályát; elől ülnek az országgyűlésen, birtokaik a katonai szolgálat alól fölmentetnek, s ha nekik tetszik a hadi pálya, bármely ország hadseregébe szabad választás szerint beléphetnek; a családfők testőröket tarthatnak, s jobbágyaik fölött első folyamodású bíróságot gyakorolhatnak! Gyalázatos alábbszállítása uralkodói hatalmunknak: de bár töredéke a trónnak, még mindig ereklye. Meg akartuk azt őrizni. Mikor én önnek anyját nőül vettem, mely házassági tény a Bundesacte 75. §-a szerint minden német uralkodónak bejelentendő s azok által tudomásul veendő volt, azt mondtam: jól van, nem akarjátok elismerni a mi isteni jogainkat in theoria, bizonyítsuk be azoknak létezését in praxi. Önnek anyja, mint mondtam, harmincmillió mark aranyat hozott a házhoz nászadományul. A Bundesacte 89. §-a megtiltja a renduraknak hitbizományokat alapítani oly nászhozományokból, melyek nem fejedelmi származású nőtől erednek. De azt nem tilthatták meg, hogy

a meglevő birtokba beruháztassanak. A nornensteini hercegség fővárosában fejedelmi várkastély emelkedett, nagyszerű városháza épült ötven lakosztállyal, gyönyörű színháza vete- kedett a weimarival, s télen dráma, nyáron olasz stagione volt benne. Amellett az egész terület utai téglá burkolatú klinkerutakká alakították át, hogy amint az utazó a branden- burgiak területéről a mienkre belépett, bár nem voltak is ott festett korlátaink, rögtön megtudta, hogy ez Nornenstein tar- tozandósága. Egy fogadalmi templomot is kezdtünk el épít- tetni, de az már félbenmaradt. A demokratikus lavina, melyet egykor pajkos suhancok megindítottak a lejtőn, rohant alá feltartóztathatlanul. A kimondott elv maga után vont a követ- kezményeket. Amidőn a nagyfejedelmek elnyelték a kis feje- delmeket, ki lett mondva az ítélet, hogy a királyokat el fogják nyelni a még nagyobb császárok, s valamennyit elnyeli a Mo- loch, a nép!

— Fenséges uralkodó fejedelem, biz Isten, olyan szépen pré- dikálsz, mint pater Klinkowström.

— Várjon csak, kedves princ Alienor, még sebben is fogok. Egyszer az a követelés jutott eszébe a demokráciának, hogy az igazságszolgáltatást egyszerűsíteni kell. Mi a felsőházban hasztalan protestáltunk ellene: egy páirtoloncozás, s le vol- tunk szavazva. Elvették tőlünk a törvényszék jogát, s azzal a nornensteini pompás városháza, közepén az aranyos torony- nyal és óraművel, üresen maradt.

— A szegény parasztok nagy örömére.

— A szegény parasztoknak még nagyobb örömük is követ- kezett. A Molochnak mentül jobban tágul a bendője, annál éhesebb. L'appetit vient en mangeant! Következett a jobbágyok felszabadítása az úri szolgálat, a dézsmafizetés alól. Egy toll- vonással megszűntünk a mi népünknek urai lenni, hitvány mammonnal fizettetve ki isteni jogainkért. A Dagon bálvány követelése még tovább ment. Magának vindikálta az egyházak fölötti patronatus jogát, s mi egy ballotázása után a mezit-

lábás képviselőknek megszűntünk az egyház pártfogói lenni, templomunk nem a mi templomunk volt többé.

— Szegény fejedelmek! Már az úr Istennek sem parancsolhattatok.

— Még nem értünk a keserű pohár fenekére. Astaroth bálvány újra éhezett, Belial pokla égett, új áldozat kellett. Kimondatott a nagy carbonari szövetségben, melynek parlament a neve, hogy nincsenek többé kiváltságok: minden ember csak ember és semmi más, az én fejem csak olyan fej, mint a kefekötőé, s az én kezem csak olyan kéz, mint a cserzővargáé: mind a kettőnk fejére egyformán kivetik az adót, s mind a kettőnk tenyere egyformán tartozik azt befizetni.

— Ahelyett, hogy egy tenyér fizetne meg mind a két fej helyett.

— Még ez sem bírt elúzni az őseimet uralt földről. Új megaláztatás következett. Dacára a Bundesacte 33. §-ának, mely örök időkre megállapítja a „rendurak” férfitagjaira nézve a fegyveres szolgálat önkényességét, kimondatott a heródesi rendszabály, hogy minden lakosa a német területnek alá van vetve a hadkötelezettségnek, ki-ki azon országban, mely fölötté szuverén, s az én egyetlen gyermekem, ki akkor kétesztendő volt, azért lesz fejedelmi gonddal felnevelve, hogy egykor a potsdami fändrich csizmáit tisztítsa.

— Nem tettem volna meg neki.

— E kolerahírre önnek az anyja elhagyta Nornensteint, s elment Amszterdamba, elhatározva, hogy fiát minden egyébnek fogja nevelni, csak katonának nem. Én még helyben maradtam. „Nec civium ardor prava jubentium!” (Már Horác tudta, hogy ha a „Burger” parancsolni kezd, az csak rosszat parancsol.) Vártam a jobb sors fordulatára: bízam az örök igazságban, s hittem az európai bonyolulatok non putaremeiben. Végre eljött az utolsó csapás a vasúti törvények alakjában. Egy, a gergezenusok ördög szállta disznóiból alakult konzorcium engedélyt kapott rá, hogy sínvonalát a nornensteini

területen keresztül rakhassa le, s a civilizáció vandáljai neki-álltak a kisajátításnak, lyukat fúrtak magán a szent Nornenfelsen keresztül, melyen maga Odin isten tartotta ítéleteit hajdan; kettévágták töltéssel a parkomat, pocskékká tették a vadaskertemet, áthidalták a halastavamat, rést vágtak a hárserdőmön keresztül, s odafészkeltek az indóházukkal a kastélyom tövébe, ahonnan minden pasasér beleláthatott a számba; ahol nekem magamnak meg kellett állnom a sorompó előtt, s várnom engedelmesen, míg egy vonat birkákkal, ökrökkel és filiszterekkel rakva végigrobog; s mikor egyszer hajtóvadászat alkalmával az űzött szarvas után átugrattam a korlátot, a kriminál elé idéztek, s a szemtelen publikánus, a staatsanwaltok legkreténebb példánya, még hat esztendei várfogságot kért rám: Nornenstein uralkodó fejedelmére!

— Ez elől aztán elszöktél.

— És ami mind ennél még nagyobb baj volt, az, hogy a sine nobis épült vasút elvitte magával a szomszéd városba Nornensteinből az ipart és kereskedelmet is.

— S neked nem maradt se zsidód, se csizmadiád!

— Amely állam nem tartja meg kötelezettségeit fiai irányában, annak fiai is feloldva érzik magukat az állam iránti tartozásaik alul. Én rögtön felmondtam tőkepénzeimet, piacra dobtam állampapírjaimat, elárúsítottam minden fekvő birtokomat a hitbizományon kívül, s e pénzerővel kerestem magamnak egy olyan országot, mely hajlamaimnak legjobban megfelelt, s kitűzött céloom szolgálhatására elég közelséggel bírt. Ez volt Magyarország. Itt még olcsón lehetett nagy területeket vásárolni, itt még a földesúr uralkodó fejedelme volt az ő jobbágyainak, a megvett birtokkal a pallosjog is együtt járt, itt még a kiváltságolt osztály nem fizetett adót, nem tartozott katonaszkodni, a magyar nábob méltán nevezte magát „kis király”-nak: valóban az volt.

— De te ugyan „pünkösdi király” lettél közöttük. Egy esztendő múlva, hogy ide telepedtél, kiütött a forradalom,

itt is felszabadították a parasztot, itt is kifizették a kis királyokat papírpénzzel, s aztán kivetették rájuk az adót, elvitték a fiaikat katonáknak, s átszelték a birtokaikat vasutakkal.

— Az mind igaz; de azért mégis ég és föld a különbség az itteni és az otthoni állapotok között. A magyarra nézve német vagyok, az osztrákra nézve magyar. Egyikhez sem köt le semmi tekintet. Azt fogadom el tőlük, ami nekem tetszik, s azt adom nekik, ami nekem nem kell. Otthon parancsszóval sem tudtam rávnni a parasztot, hogy segítsen nekem szidni a kormányt: itt megteszi nekem egy kurjantásra. Otthon minden garasomat számbavették: itt annyi adót fizetek, amennyiben a becselőbiztossal megalkuszom; — a fiamat megváltottam a katonáskodás alul egy ezer forinttal, s a vasútvonalat oda tracírozattam, ahol nekem legkényelmesebb volt, és végül itt azzal és afelől konspirálhatok, akivel és amiről nekem tetszik, ha csak dolányt nem csempészek, nem szólít meg senki.

— Kérlek, nekem valamit el ne mondj ez intrikáid közül, mert tudod, hogy én vagyok a városban a legpletykább ember.

— Szép férfitulajdon! De annyit mégis megtudhat ön, amit már minden ember tud, hogy amidőn 1865. március 30-án a frankfurti „rendurak” egylete Heidelbergben bizottsági ülését tartá: e titkos ülésben oly határozatok hozattak, melyek az európai bonyodalmakkal szemközt messze kiható terveket állapítanak meg, s hogy e titkos ülésnek egyik másodelnöke Fürst Octavian Pratz von und zu Nornenstein, önnek testi édesapja volt.

— Remélem, hogy azon határozatoknak semmi közük sincs az én gyakorúsításom tervéhez.

— Igen nagy közük van hozzá, kedves princ Alienor. Mint előrebocsátám, ön a törvényes idő előtt csak akként juthat anyai örökéhez, ha apai örökének egy részét átveszi; az ön atyjának van férfias bátorsága és vannak magas ambíciói. Nem kínálok mind a kettőt: engedek közülök választani. Én mint apa, nem teszek le arról a hitről, hogy ön az ifjú Achillesként, kit leánynak neveltek, a kínálkozó alkalom esetén rögtön és

meglepően fogja elárulni férfilétét, s utánakap a kardmarkolatnak. Én abban is megnyugvást fogok találni, ha ön távol akar maradni azon politikai chimeráktól, amiket mi vének még egyre üldözünk, s azt mondja, semmi közöm nekem a rhenusi szövetségtekhez, apró fejedelemségeitekhez: az én birtokom Magyarországon fekszik, én azt akarom szaporítani: ideházasodom; elveszem Etelváry Rafaela hercegnőt, aki az országban legszebb, leggazdagabb és tegyük hozzá: legszellemdúsabb úrhölgy; itt alapítok családot, leszek ebben az országban főispán vagy képviselő: feje az arisztokratikus demokráciának. — A nornensteini fejedelmek története be van fejezve, s kezdődik a Nornenstein-Etelváry hercegeké. Én ebben is meg fogok nyugodni.

— Talán én is.

— Csakhogy egy körülményt ne felejtsem el. Etelváry Rafaela hercegnő, bár nem uralkodó princessz, de azért oly büszke lélek, akit e sardanapali magaviselettel nem lehet meghódítani. Az csak igazi férfinak adja meg magát.

— Kívánod, hogy bajuszomat meg hagyjam nőni?

— Nem, kedves princ Alienor; a férfi bizonyítványai a szíven vannak és a karban; a jellemben és az észben. Önben minden alszik, ami a férfit teszi. Bizonyosan megvan, de én azt hiszem, hogy alszik. Ön egész álmjáró. Ébredjen föl! Adja valami jelét férfilétének! Merjen valamit! ha megbukik is; nem árt semmit. Nem bánom: legyen az bolondság, de férfias bolondság. Áruljon el valami ambíciót. Álljon be lázító korifeusnak a demagógok vagy az ultramontánok közé: nekem az mindegy. Legyen veszekedő; kössön belé valakibe, hívja ki, vagdalja meg; vagy vagdaltassa meg magát. Tegye magát nevezetessé valami fogadással: legyen az távlovaglás vagy versenyúzás; vállalkozzék valami egzotikus utazásra; alapítson valami férfias klubot: legyen az tűzoltó, atletik, rókavadász vagy krikettjátészó klub; lépjen föl magyar országgyűlési képviselőnek, beszéljen bolondokat, verekedtesse össze

a korteseket, s választassa meg magát tenger bor árán; de tegyen valamit, mert biz Isten, azt fogja önnek mondani Etclváry Rafaela hercegnő, ha őt megkéri, hogy: két asszony nem lehet egy háznál. Nos, mit válaszol ön? Vállat vonogat? Ez a válasz? No hát jól van. A szokott bolondságokban nincs kedve nyilvánítani a férfiasságot. Juttassa hát azt érvényre az ész és lelki erő útján. Menjen el Németországba: csatlakozzék a ligához; ajánlja fel szolgálatát Ehrenbreitstein fejedelmi rokonunknak, annak lesz esze az ön számára is, meg fogja mondani, mit cselekedjék; tolni fogja önt előre: annak van egy leánya, nagyon csúf, de uralkodó fejedelelnő, s azt megkérheti per procura, csak a fotográfiáikat kell kicserélniök; a hatalmas összekötetés elősegítve egy jól vezetett európai cselészövény által, vissza fogja önt helyezni ősei birtokába, fényes uralkodói állásába. Nos, princ Alienor, hát a körmeitől kér ön tanácsot? Felcljen, mi tetszik? Vagy még nem ébredt fel? Kinyissam az ablaktáblákat? Bántja önt a világosság talán? No, a háromezer ördögbe is! hát ne tegyen úgy, mintha a fogaival nézne s az orrával hallgatna rám, hanem feleljen! Akarja-e ön rögtöni nagykorúsítását s anyai örökének átvételét azon az áron, hogy valami önhöz méltó életjelt adjon magáról?

— Semmit sem. Várok még két évig, s addig csinállok adóságot anyai örökömre.

— Nem lehet, édes princ Alienor. Legalább sokat nem.

— Miért nem?

— Mert a hitelezők okos emberek.

— El volna tán költve anyai örököm?

— Óh, nincs, kedves princ Alienor; mind megvan teljes értékben, és be van ruházva az ősi hitbizományba.

— Vagy tán túl van terhelve?

— Egy fillér teher sincsen rajta. Olyan tiszta a hypotheca, mint az Aphroëssa sziget, ami most merült fel a tengerből. Ott van az anyai öröke először is egy gyönyörű várkastélyban,

mely fejedelmi rezidenciának volt építve, azután egy gót stílusban épült városházában, azután egy remek dalszínházban, mely igazi trianoni minta, továbbá egy fegyvertárban, egy fogadalmi templomban, egy múzeumban és végül huszonnégy mértföldnyi példányszerű klinkerutakban. Az egész harmincmillió márká arany ott van becsületesen elhelyezve. Ez az ön anyai öröke. Nagy kincs, ha egyszer ismét visszajuthat ön a normensteini uralkodói trónra; akkor Normenstein ismét a régi gazdagság gyűlhelye lesz, a várpalota hajdani, tallérokka kirakott falazatú szobáját behúzathatja ön papírszőnyeg helyett porosz tallérjegyekkel, privilégiumot oszthat kereskedőknek és iparosoknak, s korlátot zárhat a vasúton keresztül, s adót, vámot szedhet ismét, és balettet tarthat a saját költségén; de amíg ez a fordulat be nem következik, addig, bizony Isten, nem ád önnek senki az ön várpalotájára, színházára, templomára, városházára, országutaira s etceteráira egy számkivetett osztrák ezüstforintot sem.

— Ezer milliom lobogó mennykő!

— No hála a lorettói szent szűznek, hogy végre mégis káromkodik ön! Attól féltem, hogy e felfedezésnél el fog ön ájulni, s magamnak kell majd szalamia-szeszért szaladnom. Csakugyan sikerült önt kiugratnom az ágyból. Ez már első lépésnek jó. Mármost csak folytassa, édes princ Alienor. Kezdje el az apján, szidja össze, minek volt olyan bolond, hogy ennyi pénzt vert bele olyan beruházásokba, amik csak fejedelmeknek valók. Majd ebből azután belejön a mások ellenében kifejtendő erélyes kedélyállapotba is, s végül az anyagi veszteség gondja rávezeti önt magáért a nagy eszméért való lelkesedésre, s megértendi ön, mit tesz az: önkényes számkivetésben lakni az osztrák-magyar monarchiában, az uralkodó fejedelmi címmel pecsétnyomó gyűrűnkön; s mi dolgunk van nekünk mind ez elemek közepett, amik segítenek nekünk bontani ott, ahol bontani kell! s majd megtudja aztán, hogy minő eszméláncolat fűzi össze az ön nagykorúsításának tényét a heidelbergei

rendúri titkos ülés március 30-i határozataival. Nos princ Alienor, kezdjen hozzá!

De bizony princ Alienor nem kezdett semmihez, hanem azt tette, amit haragba jött asszonyok szoktak tenni, hogy elkezdett szótlanul járkálni fel s alá a szobájában, karjait összefonva mellén, a hosszú, tarka selyempeplum lebegett utána, a feje körül kötött hímzett hálófőkötő még nőiescbbé tette halavány arcát, mint maga az erélytelen harag kifejezése. Időközönkinti csuklása clárulá, hogy görcsöket kapott.

Fürst Octavian Pratz von und zu Nornenstein csak várta egy darabig, hogy mikor fog megállani, s mikor kezd el beszélni. Mikor látta, hogy hiába vár, vette a kalapját, s ott-hagyta a princet.

Mikor az előszobába kiért, a komornyiknak egy napoleon-d'ort nyomott a markába.

— Ez a pofonért. — S most menj be az uradhoz, és mondd meg neki, hogy ha ő megteszi a kedvemért azt, hogy valakivel, akárkivel megverekszik, nem pisztolyra, hanem kardra, amely afférban vér folyik: akkor én magam fogok neki kölcsönözni a nornensteini monumentáira.

A „JERICHOI KÜRT” GÉPEZETE

— Nos hát, hogy van ön meglegedve a „Jerichói Kürt” szerkesztőségével, barátom Napóleon? Megismerkedett ön kollégáival, az én munkatársaimmal? Mind kitűnő fiatal emberek. Ott van Buksy úr, nagytudományú férfiú, fordít angolból, franciából, olaszból... („Német szótár segélyével.” A zárjelben Napóleon öcsém beszél.) Ő a mi külföldi rovatvezetőnk. Ahányszor Viktor Emánuel országablónak, Bismarckot Heródesnek nevezi, annyi szivart kap a hónap végén extrabonificatióképpen. Azután Pökhendi úr: kitűnő tudományos férfiú, aki ír nemzetgazdaságról, conjecturalis politikáról, egyházpolitikáról és magas diplomáciáról. (Lásd Welker és Rotteck „Staatslexiconát”.) Az a komoly tekintetű, magas termetű szikár alak különösen megbecsülhetetlen egyéniség. Neve Stomfaksz úr. Az ő feladata összegyűjteni azon híreket, melyek a pártunkhoz tartozó főurak körül történnek, azoknak megérkezését, elutazását jelezni, a családjaikban történt örvendetes és gyászos eseményeket felsorolni, kitűnő egyháznagyok mozdulatait figyelemmel kísérni; jótékonyaságaikat elismeréssel jutalmazni, péterfillérek gyűjteményeit megköszönni. Ugrik úr kezeli a színházrovatot: feladatának teljes magaslatán állva, mellőzi a haszontalan szépműtani és művészeti szempontokat, egyedül a dogmák szempontjából bírálja meg a darabokat. Semmi sem kerül el figyelmét e tekintetben, s a visszaéléseket lángostorral korbácsolja. Tapló úr azzal a szőke kecskeszakállal és ragyás orral, referál a képviselők és méltóság főrendek üléséről, szellemdús aperçukkel

fűszerezve a szónokok előadásait, s találó sziluetteket nyírva a kiválóbb alakokról. („S tanulmányozza a régi lőcsei kalendáriumot adomáékért, miket felfrissít.”) Bámba úr teljhatalmú függetlenséggel dolgozik in spiritualibus. („És in spirituosis.”) Éles, kemény, választóvízbe mártott tolla van. Nem kímél senkit, nem válogatja a szavakat: oda sújt, ahol legjobban fáj és sohasem revocál. Végül ott találja ön Karakán barátunkat. Ő úgy látszik, mintha nem dolgoznék semmit, mintha egyéb feladata sem volna, mint feljárni a szerkesztőségbe a többieket infestálni, elanekdotázni az időt, senkit sem engedni dolgozni; úgy, hogy mikor jön a metteur en pages a kéziratért, akkor nyakra főre kap mindenki az ollóhoz, s vágja ki a töltelékét a többi lapokból, míg végre egyesült erővel ki nem lökik Karakán barátunkat a bureauból, hogy dologhoz foghassanak. — Ez pedig a legszükségesebb tagja a szerkesztőségünknek. Hallgasson ön ide, és bámulja azt a furfangosságot, mellyel én hadjáratunkat berendeztem. Mint ön és mindenki tudja, a „Jerichói Kürt” feladata mindenkinek megmondani az igazat. Ezt tesszük. Mindenkint megostorozunk, aki ügyünknek ellensége. Ez veszélyes merénylet. Hasonló a keresztes hadjáratához. Az igazhívők táborának szüksége van egy „oroszlánszívű Richárdra”, aki a hitetlenek ellen karddal is kész legyen megvédeni a zászlónkat. Ez a mi oroszlánszívű Richárdunk Karakán úr. Láta ön azokat a karokat, vállakat? Egy Sámson! Úgy tud vívni bal kézzel, mint a jobbal. Katonatiszt volt, de le kellett neki köszönni a sok verekedés miatt. Mindenkibe belekötött, s mindenkit megpiszkolt. Ez százötven forinttal van szerződötve a laphoz („Ecclesia militans”), igenis: azon célból, hogy ha a „franc maçon”-nak kedve kerekednék a divatszerű ellenargumentumokhoz folyamodni, s ügyét a kard élére apellálni, az ordaliákhoz megtalálja nálunk is a maga emberét. E vértezett lovag pajzsának oltalma alatt mindenki írhat mindent bátran és szabadon. Cikkeink mind álnév alatt jelennek meg. Karakán barátunk készen áll azoknak bármelyikéért

elvállalni a felelősséget, ha valaki sértve érzi magát, megverekedni vele. Ugyanó a sajtóbírótság előtt is helytáll, ha szükség, s elítéltetés esetén kettőzött honoráriumért kiüli a fogságot.

— És sok párbaja volt már a „Kürt” cikkeiért Karakán úrnak?

— Egyetlen egy sem! De csak egy sem. A kollégák tudják, hogy mi lakik a bokorban, s még csak mukkanni sem mernek. Őrizkednek a kesztyűt idedobni.

— Lássá ön, ez nagy baj. Ön gondoskodott arról, hogy meg legyen védve; de nem gondoskodott arról, hogy meg legyen támadva.

— Micsoda? Ezt nem értem.

— Dehogynem. A „Jerichói Kürt” hadakozik a saját árnyékával, mert nincs ellenfele. A többi lapok nem vitáznak vele, tudomást sem vesznek róla, agyonhallgatják. Ligát kötöttek, s megállapodtak benne, hogy a „Jerichói Kürt” akármit mondjon róluk, még ha azzal vádolja is őket, hogy ezüstkanalat loptak, az se tekintessék sértésnek. Ebből aztán először is az a baj származik, hogy a közönségnek tizenkilenchuszad része azt sem tudja, hogy vagyunk-e a világon; a többi lapok nem költik fel irántunk a kíváncsiságot. De nagyobb baj ennél még, hogy a mi magas pártfogóink, miután egyedül kiabálunk, senki ellenünk nem mond, egészen fölöslegesnek tartják a buzgalmunkat; megszűnünk rájuk nézve égető szükség lenni. Nem értik, miért haragszunk; miután senki sem bánt bennünket. Nem fogják fel, mit védelmezzünk; miután semmi sincsen megtámadva; sőt vannak közöttük finnyás emberek, akiknek az ízlését az esztétika annyira elrontotta, hogy egészséges, jól odamondott kifejezéseinket nem találják alkalmasaknak, amidőn ellenünkben hasonlót senki sem használ. Nekünk az a bajunk éppen, hogy nincs ellenségünk, aki bennünket mindennap mérgezett nyilaival keresztüllövöldözzön, fogaival megmarcangoljon, üvegcserepeken meghengergessen, hogy mi azután sebünkre hivatkozhatunk, s vértanúságunk jeleit bemutat-

hassuk. Nekünk egy jó telivér ellenségre volna szükségünk, aki küzdelmeink értékét kellő világításba helyezze.

— Napóleon! Ön csakugyan nagy ember. Igaz a, hogy az a legnagyobb bajunk, hogy senki sem akar bennünket bántani. De hát hogy lehet ezen segíteni? Hogy lehet valakit arra rávenni, hogy támadjon ránk, és bánják velünk kegyetlenül?

— Márpedig múlhatatlan föltétele egy diadalmas harcnak: egy magát megveretni vállalkozó ellenség.

— Nem lehetne megvesztegetni valami desperatus zugírót, hogy adjon ki ellenünk egy pamfletet?

— A pamflet jó eszme; de a zugíró nem. Először is az ilyen nem marad titokban, s nevetségessé tesz bennünket. — Azután meg valami üresfejű piszkolódást visszaverni semmi dicsőség. — Nekünk olyan megtámadóra van szükségünk, aki a harcot komolyan veszi, aki meggyőződésből beszél, s amit mond, abban eszme, gondolatok magva van, aki azután a megkezdett vitát egész hévvel folytatni is tudja, s aki egyúttal oly társadalmi állással is bír, mely őt arra kötelezi, hogy kilétét titokban tartsa, s magára ismerni ne engedjen.

— Napóleon! Önnek van már ilyen embere! A felsőbb körökhöz tartozó egyéniség? Micsoda?

— Nem szólok többet. Elég volt önnel sejtetnem, hogy mit akarok! A többi az én gondom.

— Napóleon! ön nagy ember!

Hogy mint járt el ezek után feladatában Napóleon, azt szabad legyen egy ideig eltitkolnunk.

Tíz napra e párbeszéd után egyik pesti könyvtárúsnál, aki abban a hírben áll, hogy a „Nagy Orient”-hez tartozik, jelent meg egy röpirat, ezen címmel: „Mcne, Tekel, Fárész!”

A röpirat általános felpezsdülést gerjesztett, s az első kiadása három nap alatt elkelt.

Magas szempontból ítélő ész tűnt ki belőle: modora finoman gunyoros volt, és amellet merész; iránya az ultramontán

és konzervatív eszmék ellen volt intézve, nem sokat elméletezett, hanem adatokat hozott elő, jártasságot árult el a magas körökben, élesen jellemezve azoknak vezértehetségeit, fűszerezve előadását csípős adomákkal, repülő mondatokkal, meglebbentve titokfedő függönyöket, mik alatt még több is rejlik az elmondottaknál, s nem kímélve még a női hiúságot sem.

Ez már aztán gazdag fogás volt a „Jerichói Kürt”-re nézve: ez méltó ellenfél volt Leonhoz. Tíz napig volt neki miről írni. Tette is egész buzgalommal. Kimutatta alaposan a névtelen szerző irányának veszélyes voltát; ad absurdum vezette le minden okoskodását: adatairól bebizonyította, hogy azok egytől egyig hamisak; végül kegyetlen beszédet tartott neki erkölcsiségről, kegyeletről, nők iránti tiszteletről, és mindezen filippikának aláírta a nevét. — Első eset, hogy valaki a saját neve alatt írt a „Jerichói Kürt”-be.

Napoleon öcsémnek e cikkek sok nagybecsű kézszorítást jövedelmeztek.

Hanem aztán tíz nap múlva megint jött a „Mene, Tekel, Fáresz”. A második füzet.

Ez már az eszményi álláspontokat védelmezve, nem feledkezett meg azoknak megtámadójáról sem. Napoleon öcsém ugyan kikapta benne a magáét. Le volt benne rajzolja — a Dunába ugrásig — az a nevetséges szerep, amire ő vállalkozott. Egy ifjú, aki pénzért ráadja a fejét, hogy a szabadelvűtlen eszmék mellett buzogjon. Meg volt neki mondva magyarán, hogy zelusa csak nagymérvű hypocrisis és sarlatánság. Be volt mutatva a világnak, mint egy Don Quijote, s egész helyzete a világ előtt a legkegyetlenebbül lett diffamálva.

Mikor ez a második füzet megjelent, Karakán barátunk dühösen rontott fel a szerkesztőségbe, hol már Napoleon öcsém dolgozott a válaszon, ki levén előtte terítve a sértő röpirat.

— Ezért meg kell verekedned! — ordította Karakán úr. Olyan volt, mint egy bika.

— Először is nem verekedhetem, mert nem tudom, hogy

kivel. Másodsor: az eszmék harcát csak eszmékkel hiszem végigküzdhetőnek; végül pedig nem ízlésem a verekedés, nem is érték hozzá, nem voltam katona.

— Ez gyávaság! — mormogá rá Karakán barátunk.

De annál jobban megnyerte ez a válasz Napóleon öcsém munkatársainak és főnökének tetszését. Igenis, a szellem harcát a szellem fegyvereivel végigharcolni! Ez volt az ő jelszavuk is. Nosza tehát: „kaszát, ásót, vasvillát ragadjatok!” (Értve mindig szellemi ásókat, kaszákat és vasvillákat.) Valamennyien mind nekiestek a névtelen pamfletírónak, s azt a megtámadott főmunkatárs becsületeért szellemi dorongokkal úgy elcsépeltek, szellemi bivalylábakkal úgy megtérdelték, szellemi kuli-mással úgy bekenték, hogy az, ha egy csepp szeméremérvet van a testében, kénytelen rögtön inkognitó kivándorolni Európából.

De fájdalom, hogy ez egy megátalkodott ember volt, aki a névtelenség álarca alatt nem bírt elpirulni, s annál fogva újabb tíz nap múlva jött a III. füzet „Mene, Tekel, Fáresz”. Ez még amennyire lehet felülmúlta az első kettőt. Folytatta az elvi harcot komoly indokokkal is, de egyúttal nem szalasztá el az alkalmat az ellennézetek pártszeleiteiről az oldalról is megtámadni, ahol legérzékenyebbek voltak: az egyéniségeket mutatva be, remekül torzított körvonalakban, akik az ügyet szolgálják. Itt azután sorban kijutott a „Jerichói Kürt” szerkesztőségi tagjainak is a fekete levesből; de senki sem került ki a csávából olyan jól kicserzeten, mint Kolompi úr, a laptulajdonos maga.

De már ez több volt az elégnél. Kolompi úr nem az az ember, ki ily megbántásokat megtorlatlanul elvisel; sajtópert indított a kiadó ellen, mivelhogy a szerző nem volt beperelhető.

E pernek kettős haszna ígérkezett: először a büntetés, másodsor a szerző felfedeztetése; mert az kétségtelen volt, hogy ha a kiadó megkapja a félévi fogságot, amit fejére kértek, akkor majd kiadja a szerzőt, hogy üljön be a kóterbe az.

Ámde az a sajtószertő anomália következett be, mely többször fordult elő az esküdtszékek történetében: hogy amidőn a bíróság elnöke feltette az esküdtek elé azt a kérdést, hogy „foglatatik-e az incriminált pamfletben becsületsértés Kolompi úr személye ellen?” nyolc szavazattal négy ellen azt felelték rá: „igenis”. Mikor pedig azt a kérdést tette fel eléjük, hogy „bűnös-e tehát azon cikk szerzője vagy kiadója?” arra tíz szavazattal kettő ellen azt felelték, hogy „nem”

E szerint Kolompi úr megkapta ugyan a visum repertumot arról, hogy a becsületén tetemes kék foltok és bőrlehamlások találtak; de egyúttal megvigasztaltattott, hogy ez neki jólesett; fel se vegye!

Most már Kolompi úr Napóleon öcsémnek esett neki, hogy mondja meg, ki ama vakmerő röpiratok szerzője.

— Én nem tudom.

— Ön nem tudja? Hisz ön vállalkozott rá, hogy szerez nekünk valami ellenséget, aki bennünket megtámadjon.

— Hát hiszen szereztem is; hanem azért nem tudom, hogy az kicsoda! Nekem csak a kiadó ismerősöm. Én azt szólítottam fel, hogy írasson ilyen irányú röpiratot valakivel; de hogy ő kire bízta ezt, ez az ő titka. Ez pedig maga is szabadkőműves, s azok inkább el hagyják fűrészeltetni a lábukat, mint valami titkát a Nagy Oriensnek elárulják.

— Vigye a tatár az ön ötletét azzal az ellenségszerzéssel.

— De hisz ön nagyon jól meg lehet vele elégedve. Amióta önt ütök, azóta a párthívei elárasztják önt kegyeikkel. Küldöznek önnek finom borokat, vadpecsenyét, déligyümölcsöket, mint valami lábadozó betegnek. A szubvenció bővebben folyik be, s az előfizetők száma szaporodik. Ön ünnepelet férfiúvá lett. Köszönje meg szépen. A kéményseprő-mesterség együtt jár a füsttel.

Kolompi úr és az egész világ azonban nem akart ezzel a nézettel megelégedni. Az irodalmi körök és a közönség fel voltak izgatva, kitudni a titokteljes szerző kilétét.

Annyi bizonyos volt, hogy akárki írja e röpiratokat, annak a bécsi és budapesti magasabb körökben egészen otthonosnak kell lenni, s az országban szétágazó cselszövényeket legjobban ismerni. Gyanúba vétetett minden tollfogható mágnás. A kasszinóban a habituék gyanús szemmel néztek egymásra esténként, s óvakodtak a társalgást irodalmi tárgyakra átvezetni.

Vége egy világsugár hatott át a rejtélyes homályon.

A füzetek kiadójának volt egy fordítója: ez nem volt szabadkőműves, s annál fogva elárult egy lényeges útba vezető körülményt. Az ismeretlen szerző a röpiratokat eredetileg német szöveggel szokta megküldeni a kiadónak, az fordíttatja le azután magyarra.

A detektívpolitikának a dolga ezzel nagyon egyszerűsítve lett. A mű szerzője egy olyan főrangú úr, aki német.

A vak is rátalálhatott, olyan közel esett a rejtély kitalálása. A „Mene, Tekel, Fárezs” senki sem más, mint princ Nornenstein Alienor. Ez a fölfedezés, mint a békalencse, egy éjszaka megtermett, el is terjedt, virágzásnak is indult. Most már számosan voltak, akik vissza tudtak emlékezni rá, hogy csakugyan hallottak ők egyszer-másszor princ Alienortól ilyen meg ilyen nyilatkozatokat, amik találkoznak a füzetekben kifejezetekkel. Ez excentrikus ember. Kitelik tőle, hogy titokban „ír!”

Princ Alienor először meghökölt, mikor gyanúsítással a szeme elé léptek; hanem azután mikor látta, hogy semmi veszedelem nem lesz belőle, hagyta a megtisztelő gyanút magán száradni, s ha találkozott fejszóváló, szemforgató, mutatóujjal fenyegető alakokkal, titokteljesen mosolygott reájuk. Engedte magát a „Mene, Tekel, Fárezs” veszedelmes nimbuszától körülderengetni.

Mi azonban nem késünk azon gyanúknak kifejezést adni, hogy azokat a pamfleteket alighanem Zárkány Napóleon maga írogatja, leszidván azokban saját magát, ahogy megérdemli, teljes kedvtelése szerint.

KARAKÁN BARÁTUNK TRAGÉDIÁJA

De senki sem fente annyira a fogát princ Alienorra, mint Karakán barátunk. Fogadta, hogy ha egyszer megkaphatja, bizony princhúst fog enni! De nehéz összetalálkozni e két úrnak: Karakán úr nem jár a kaszinóba, a princ meg a „Kis Pipába” nem; az utcán az egyik gyalog jár, a másik kocsin; a princ a színházak közül a németbe jár, Karakán úrnak pedig fogadása tartja oda be nem tenni a lábát; — a „Jerichói Kürt” munkatársai mind telivér magyar know-nothingok.

Egy szép reggel a szerkesztőségben egy ylang-ylang illatú levélke várt Karakán úrra, melyet felbontva, nagy bámulatára Nornenstein Alienor princ névjegye akadt kezébe, e rövid sorokkal:

„Uram, izenje meg, hol lehetne önt megtalálnom?”

Ez nagy szó! Nemcsak a merénylet vakmerősége miatt, hanem azért is, mivel csakugyan nehéz rá megfelelni, hogy Karakán úr hol lakik. Ő minden harmadnap változtatni szokta a szállását. Az oroszlánnak is van az a gyöngesége, hogy fél a kakaskukorikulástól. Karakán úr is sok ilyen kakast ismer, akik korán reggel azzal kukorikolják fel az embert, hogy „mikor fizet már.”

Legjobbnek találta a princnek a hotel „Hungáriá”-ban adni találkoztól holnapra. Ott bérelt szobát erre az időre.

Princ Alienor pontosan megjelent a kitűzött órában à la bon enfant hajfodrozva, kezében napernyővel. A brilliánt gyűrűt ujján vékony aranylánc csatolta a kézcsuklóját szorító karperec-

hez, arca, halántékai remekül retusolva kárminnal és ultramarinnal.

Amint belépett, s bemutatta magát, rögtön a dologra tért.

— Uram. Én azt hallottam, hogy ön engemet mindenfelé keres, azon célból, hogy velem megverekedjék. Kedves szolgálatot véltem önnek tenni azáltal, ha magam helyébe jövök. Nekem is éppen az a szándékom, ami önnek.

— Uram! princ! Ha ez nem tréfa!

— Részemről nagyon is komoly dolog. Én tudom, hogy ön híres kardvívó. Én akarok önnek egy vágást adni.

— A mennykőbe!

— Egy szép, derék vágást, amitől az ember a karját két hétig a nyakába felkötve hordozza, vagy a képére valahová, ahol jobban meglátszik.

— Ohó!

— Igen egyszerű dolog. Én vívni nem tudok, ön pedig mester benne; annál fogva szükséges, hogy ön az első odavágásnál megkapja a sebet. Igen világosan beszélek. Nekem szükségem van arra a vágásra az ön testén; majd azt is elmondom, hogy mi okaim vannak e szükség beismerésére. De előbb hallgassa meg ön az én ajánlatomat. Én önnel szerződésre akarok lépni. Ahány centiméter hosszúságú vágást ejtek én az ön karján, annyi ezer forint fizetésére kötelezem magamat.

— Az istenfáját!

— Kérem, ne káromkodják ön, az nekem idegrángásokat okoz.

— Hiszen nem káromkodás az. „Istenfa” egy jószagú virág: *Artemisia camphorata*, szagos üröm.

— No hát szídjon ön valami másféle bokrot. Hát mit szól hozzá: ha én egy tíz centiméternyi vágást hagynék hátra az ön nagybecsű bőrén: nem volna-e az tízezer forinttal jól meggyógyítva?

— Tízezer forint!

— Ha pedig arra tudná ön magát elhatározni, hogy egy

látható helyen, a homlokon vagy arcon hajtassék végre ilyen műtét, annak minden futó centiméterje háromezer forinttal lenne kárpótolva.

— Méltóztatik tréfálni?

— Nem én. Egészen komolyan beszélek, s ha megegyezhetünk, a föltételek iránt, önt nemesi szavammal is biztosítom. Elmondom az indokokat is. Én egy előkelő hölgynek udvarlok, aki még ragaszkodik a középkori regényes lovagiasság eszméihez. E napokban e hölgy a sokat emlegetett „Mene, Tekel, Fárezs” röpiratról beszélve, úgy nyilatkozott, hogy ez iratok szerzőjétől nem lovagias felfogás ellenfeleit álnév alá rejtőzve piszkolni, míg azok nyíltan lépnek föl ellene. A megrovás egyenesen rám volt célozva. Nem tudom miért, el van terjedve a vélemény, hogy azon füzetek szerzője én vagyok. Nem segíthetek rajta. A névtelen szerzőt illető megrovásokat mind nekem kell fölszedegetnem. Nekem érdekemben van az említett hölgy véleményét lovagiasságom felől megtéríteni. Mármost remélem, hogy tökéletesen megértett ön engem?

— Tehát komolyan áll az ezer, meg háromezer forint centiméterenkint?

— A vista fizetve. Ahogy önnek tetszeni fog, a karra vagy az arcra.

— Óh, kérem alássan, tessék a bőrömből kisajátítani rőf számra azért az árért, amennyi tetszik; kaptam én már olyat ingyen is eleget, ebsont majd beforr. Itt a kezem rá.

— Tehát a karjára?

— Nem. Inkább a pofámra. Ide ni, a fültől kezdve a szájig. Az lesz önnek a dicsőség, ha majd a hírhedt viador Karakán Absolon viseli, mint eleven trophaeumot, önnek a manupropriáját a cifferblattján: akár aláírhatjuk, hogy „Sculpsit Alienor”. Ebnek fáj az, nem nekem, harmincezer forintért.

— Tehát tíz centimétert enged ön.

— Nem lesz baj, ha hosszabban üt is ki.

— De természetesen, ön nem vág vissza énrám. Mert ha ön is megbesésít, akkor az egész szerződés semmis.

— Vigyázni fogok.

— De nem sérthet meg akarata ellen a karddal?

— Óh, semmi esetre sem. Én nem a „német” szablyavívást követem, melynél a kart és a kardot előrenyújtják, ahogy Magyarországon is tanulják a vívást; hanem a francia modort, mely szerint a kar fel van húzva, s a kard felemelve. Nézze így, princ Alienor. Mintha ez a bot volna a kard, s az ön napernyője a másik kard. Én így állok ön előtt en garde: most célozzon ide a bal pofámra azzal a napernyővel. Csak bátran. Nem fáj az a kutyának! Úgy ni! Bravó! Pompásan volt. Az első vágásra, amint a vér foly, a négy szekundáns egyszerre közberont, a kardjaikat kettőnk között keresztbeteszik, s kinyilatkoztatják, hogy a közöttünk fennforgott ügy a lovagiasság követelményei szerint elintéztetett.

— Ezzel tehát, reményelem rendben volnánk. De mármost előbb valami ürügyet kell találunk az összekoccolásra.

— Úgy gondoltam, hogy a „Mene, Tekel, Fáesz” . . .

— Nem! Annak a szerzőségét nem akarom a világ előtt elvállalni. Valami mást kell kigondolnunk.

— Nekem van egy jó eszmém. Én újságíró vagyok.

— Azt tudom.

— Naponkint el szoktam járni a nemzeti színházba. — Az ön imádott hölgye jár-e oda?

— Páholya van ott, s minden este ott szokott lenni.

— Tehát a mai előadás alatt jöjjön fel a princ a délnő páholyába, s ahogy az urak szokták, az előadás alatt társalogjanak mentül jobban fennhangon. Én azután majd iktatok be a „Kürt”-be egy hatalmas megrovást a színházban fennhangon fecsegő úrfiak és úrnők ellen. Ön az által magát és hölgyét találva érzendi, rögtön küldi a segédeit a szerkesztőségbe. Ott felfedezik a cikk szerzőjét. A kihívás megtörténik, s önnek tenyerébe hull a diadal pálmája.

A szerződés ekként mind a két gentleman által megállapítván, s nemesi parolával és kézzorítással megerősítettén, nem volt hátra más, mint a jól betanult színműnek nyilvános előadása, ami kétségen kívül igen fényesen sikerülendett. Karakán úr soha könnyebb mesterséggel nem jutott még ilyen szép összeg pénzhez, hogysem az alkalmat elszalassza, míg princ Alienor elég olcsón vásárolta meg azt a dicsőséget, hogy a büszke Etelvály Rafaela hercegnő szép szemeiért a főváros leghetvenkedőbb viadorát legyőzte, s azzal egyszerre kimutatta, hogy a szenvelgett asszonyos külső alatt mi lakik.

Arról nem szükség senkinek tudni, hogy a princ atyjának felfedezései, ígéretei és fenyegetései mennyi befolyással voltak e furfangos tragédia fogalmazására.

A szerepek igen jó kezekben voltak. Az esteli előadáson Alienor fellátogatott Rafaela hercegnő páholyába: szokott fesztelen modorában ott fecsegett vagy egy félóráig, nem törődve a közönség elégtelenségével, mely elég háládatlan nem köszönni meg, ha egyszerre a színpadon is, meg a páholyban is játszanak. Princ Alienor nagy megelégedéssel ügyelt a páholy alatt megtámaszkodó Karakán mogorva alakjára, ki a felvonás közben fejébe vágta kalapját és elsietett.

Ment egyenesen a szerkesztőségbe, megírni azt a bizonyos cikket.

A „Jerichói Kürt” szerkesztőségében az a jó rend uralkodott, hogy ott minden munkatárs akkor jelent meg, amikor neki tetszett, s azt írta a lapba, ami saját testének jólesett, és egyik munkatárs a másik rovatát soha nem olvasta; a szerkesztő pedig egyikét sem, ennélfogva megtörtént, hogy egy és ugyanazon dolgot két külön rovatban megírtak, egymásnak ellentmondó értesüléssel, vagy amit az egyik már tegnap közölt, azt a másik holnap, mint legújabb eseményt adta elő; a revizor, kinek az egész lapot át kellett volna olvasni mindennap, este beült a „Kis Pipá”-ba, s éjfélig ki sem jött onnan, s a metteur en pages, ha már egyszer ki volt valami szedve, akár avult el,

akár volt megcáfolva, azt ő belenyomta a lapba, mert már pénzben volt a szedés, s azt a közönségnek el kellett fogyasztani; s ha néha az is megesett, hogy a lap nem telt meg, és sehonnan semmi fiókból nem lehetett már előkeríteni tavalyról felmaradt szedést, amivel a hiányt pótolni lehessen, maga a főszedő fogta az ollót, kivágott egy megfelelő hosszúságú hasábot a legelső istentelen hírlapból, s beszédette azt a jámbor életű „Jerichói Kürt”-be; csakúgy szikrázott tőle másnap a kegyes olvasó szeme!

Csupán egy tagja volt a szerkesztőségnek, aki becsületben járó dolognak vette a hivatását: Leon. Ő is azon furcsa emberek közé tartozott, akik szeretnek titokban saját maguk tudtára csupán becsületesek lenni; ösztön ez, mint a macskánál a mosdás, ki ha besározza a talpát, nem nyugszik, míg tisztára nem nyalja: — a kutya hagyja sárosan.

Tehát Leonnak az a különös szokása volt, hogy késő este, mikor vacsoráról jött, mielőtt hazament volna, előbb mindig felnézett a szerkesztőségbe. Ott már akkor egyedül volt — a füstölő olajlámpás, mely elé hosszában lerakta a főbetűszedő a hasábok kefelevonatait, s megint elhordta onnan, akár nézett beléjük valaki, akár nem. — Leon nem tűrhette, hogy egy olyan lapban, melybe ő dolgozik, mindenféle banális ostobaságok jelenjenek meg, s a sajtóhibák legyenek a legmulattatóbb rész. Minden este ő olvasta végig a kefelevonatot: igazgatott, szelídített a kifejezéseken, elfogdosta a hircusokat. Őrködött a társaság hangulata felett. Úgy volt, mint mikor egy józan ember hét részeggel egybecimborázva kerül illedelmes közönség elé.

Ezen a napon is megjelent a tête à tête-re a füstölő olajlámpával. Tanúk nélkül lehetett jelen. Korrektor és revizor az új schwechatit próbálgatta az átelleni Gambrinus-templomban. Ő egyedül szedegette egyik papírlbbcencset a másik után elő, melyeknek mindegyikén ott volt először a szedőgyerek ujjainak helye, másodszer a masiniszta hüvelykének a nyoma,

harmadszor a főszedő tenyerének önlenyomata, s kergette végig a sorokat. És aztán elgondolkozott magában, hogy milyen furcsa az, hogy a dicsőség útja itatós papirosból van.

Írni meggyőződésével ellenkező dolgokat s azokat még ki is korrigálni és a többiek hallatlan gallimathiásait is elolvasni és kitatarozni, s szégyenleni magát maga előtt. Ha szidják, haragot színlelni, ha dicsérik azért, amit ő maga megvet, azt még meg is köszönni. Azonban ez a nagyság útja.

Hát egyszer az újdonságok végén rátalál arra a kakukktojásra, amit Karakán barátunk iktatott be frissiben a színelőadásról, melyben azonban a darab címén kívül semmi sem vonatkozott a művészeti részre, annál több gorombaság egy szám szerint is kipécézett páholy látogatóinak a közönséget sértő magukviselete ellen.

Hiszen a dolog érdemére nézve igaza volt a cikkírónak, csak hogy a rétori virágok, melyek hozzá voltak kötve, mind olyanok, aminőket az irodalmi kertből tisztességes ember ki szokott gyomlálni.

Leon nem restellte a fáradságot, az egész cikket újraírni, s a pimaszságokat kihagyni belőle, s úgy adni be újra. A metteur en pages ugyan protestált ez eljárás ellen: ez már egészen új szedés, s kilenc órán túl a 24 krajcár per mille „n” betű duplán számíttatik: Leon azt is megfizette a saját zsebéből; még egy miláreszt is adott ráadásul.

Voltaképpen sejtelve sem volt róla, hogy a gorombáskodás éppen Rafaela, sőt Lívia ellen volt intézve. Ő, amióta e pályára lépett, nem járt se színházba, se látogatóba: megfeszített szorgalommal tanult odahaza, mikor dolgát végezte a szerkesztőségben.

Másnap korán reggel (még csak nyolc óra volt) szokatlan látogatás lepte meg Fürst Nornensteint: a fia, princ Alienor.

Nagy dolognak kellett történni, hogy ez ilyen jókor fel legyen öltözve. Kifestve ezúttal nem volt.

— Nos? Mi dőlt fel?

— Olvasd ezt — szólt princ Alienor, odanyújtva a „Jerichói Kürt” festékszagú számát atyjának, melyben veres plajbással körülkoszorúzva tűnt elő az olvasásra méltó cikk. — A nyilvánosan megrótt főúri társaság egyik részese Rafaela hercegnő, s a másik én vagyok. Teendőm világos előtted. Én a szerkesztőségtől lovagias elégtételt akarok kérni. Lesz-e párbajsegédem?

A fejedelem érzékenyen ölelte meg trónörökösét.

— Tehát mégis!

A vér nem válik vízzé.

— Ember vagy fiam! Mátul fogva tegezni foglak. Rögtön sietek ügyedet elintézni. Tartózkodjál odahaza; — a többi segédeid gondja lesz.

Azzal forrón megrázta fiának a kezét, lekísérve őt a bérkocsijáig, maga sietett legbensőbb barátját, gróf Kolabinszkyt felzavarni, második párbajsegédül.

Gróf Kolabinszky szívesen vállalkozott e lovagias feladatra, de kikötötte, hogy semmi irkafirka ne legyen a dologból, mert az ő melle rossz, a doktor megtiltotta neki az írást, meg hogy a kocsikkal egész a harc színhelyéig menjenek, mert a gyaloglás az ő egészségének megárt.

A szerkesztőséghez hajtattak egyenesen.

Gróf Kolabinszky, mielőtt belépett volna, beküldte az irodaszolgát recognoscálni, hogy nincs-e egy ablak nyitva az irodában, mert neki megárt a légvonat.

Az irodában még nem volt senki más, mint Leon.

A rendúr bemutatta magát és társát Leon előtt; elmondá, hogy ők princ Nornenstein Alienor képviselői: ki magát és másokat érzékenyen találva hisz a megjelölt cikk által, s annál fogva azon cikk szerzőjét fölfedeztetni kéri.

Leon nem habozott a válasszal.

— Azt a cikket én írtam.

Igazat is mondott — betű szerinti értelemben.

— Azon esetben kész-e ön a megsértettnek lovagias elégtételt adni?

— Szíveskedjenek önök e tárgyban az általam felkérendő két barátommal értekezni, akik a megállapodást majd tudatni fogják velem.

Ezzel Leon két névjegyét átadta Alienor képviselőinek, megnevezett két barátjához intézett felhívásával őt ez ügyben képviselni.

Gróf Kolabinszky csak az iránti aggodalmának adott kifejezést, hogy nem laknak-e azok az urak a harmadik emeleten, mert neki a lépcsőmászás életveszélyes merénylet. Leon biztosítá róla, hogy mind a két gentleman első emeleti szállást tart.

Azzal meghajtották magukat; — a két főúr eltávozott. Napolcon pedig leült polémiát írni a „Menc, Tckel, Fáresz” ellen.

Fél óra múlva megnépesült az iroda. Jött nagy zajjal a nemes cimboraság; felültek az íróasztalokra, leheveredtek a hírlapokkal terített pamlagokra, és élceltek a főszerkesztőre, akit feltréfálni minden munkatársnak legkomolyabb feladata.

Karakán barátunk is berontott. Első dolga volt előkeresni a hírlappetrence közül a saját lapját, abból elolvasni a saját cikkét. „Hm! de kisimította valaki, én ezt nyomatékosabban írtam meg.”

Azért maradt elég ok a megncheztelésre.

— Nem keresett engem itt valaki? — kérdé türelmetlenkedve társaitól.

Azok élceltek rá. Dehogynem, „Szipoly” úr, „Nadály” úr, ismeretes uzsorások.

Ő más látogatókra lesett.

— Nem járt itt két idegen úr?

Az irodaszolga mondá neki, hogy korán reggel volt itt két finnyás úr; bizonyosan mágnások lehettek, mert nagyon fintorgatták az orrukat, mikor ebben a bokáig érő összesepretlen

papírhalomban végig kellett gázolniok, de akkor még csak Napóleon úr volt itt, azzal beszéltek.

Karakán barátunk bajt kezdett szimatolni. Napóleon egy kis mellékodúba húzta félre magát, hogy dolgozhassék; benyitott hozzá s megszólítja.

— Napóleon, te!

— Nix ungrisch! — volt rá a rövid felelet a sürgős dolgozótól.

De végleg megállapodott Karakán barátunk gyanúja, mikor félóra múlva két fiatal urat látott belépni a szerkesztőségbe, kik már egyenesen Zárkány úr után tudakozódtak, s vele egyedül óhajtottak beszélni, aztán bementek hozzá, az ajtót gondosan betették maguk után, odabenn igen csendesen érkeztek és igen rövid ideig, aztán megint kijöttek és eltávoztak.

Karakán alig várta, hogy kihúzzák a lábukat, rohant be Leonhoz:

— Mit akartak ezek az emberek itt?

— Velem volt dolguk, az én magánygyemben.

— Ezek párbajsegédek voltak!

— Arról nem szokás beszélni.

— Ki igazította ki az én cikkemet a páholyi fecsegőkről?

— Én.

— S ennélfogva most te fogadtad el a kihívást e cikk miatt princ Nornenstein Alienortól.

— De mi közöd neked az én dolgaimhoz?

— Szerencsétlen! Tönkretettél! Koldussá tettél! kiloptad zsebemből a nagy „treffert!”

Azzal tombolt ki és le és fel a nyomdába; torkon ragadta a szerencsétlen metteur en pages-t, addig ki nem eresztette a markából, aníg az elő nem kereste neki egy határ országos szemét közül az ő eredeti ősz igazi cikkének kefelevonatát, melyet szerencsésen megtalálva, futott lóhalálában egyenesen princ Alienor lakására.

Princ Alienort ezalatt már siettek felkeresni a segédei.

— Minden a legjobban el van intézve. Az ellenfél segédei kardot választottak, mi megegyeztünk „első vér”-re, holnap reggel hat órakor a szentlőrinci erdőben.

— Sokkal jobb szerettem volna — szólta gróf Kolabinszky ha zárt teremben történik; reggel deres a fű, az ember könnyen meghúti a lábát.

(Átkozott önzők az ilyen párbajvívók, hogy azoknak csak a saját egészségükre van gondjuk: a segédekével nem törődnek).

— Tehát korán kelj — szólta a rendúr, fiának atyai utasításokat adva —, s reggelire igyál egy pohár rumot, mely fölmelegít, meg egypár lágy tojást. Ma délután aludd ki magadat, mert az éjjel izgatott léssz.

— Ne legyen miattam aggodalmad — szólta princ Alienor —, az egész dolog még csak fel sem izgat. Tapintsd csak az üteremct.

— Bámulatos! oly nyugodtan ver, mintha csak foxhunting-ról volna szó. Nekem az első párbajom előtt egész nap lázam volt, s nem tudtam se ülni, se feküdni, folyvást szaladnom kellett. Ez a hidegvér már hollandi örökség. — De tudsz-e te vívni? Megállj, tanítalak egypár mesterfogásra. Elhozattam a vívókardokat. Jer, tedd fel a viálarcot.

— Ah. Hagyj nekem békét ezzel a tréfával. Az én dolgom lesz az.

— De nem árt ezeket a fogásokat tudni. Állj csak ki a mensurába.

— De meg találsz ütni.

— No ugyan nagy baj lesz! Életlen karddal.

— Csak mutasd te azt úgy a levegőben, nálam nélkül.

Nézzed csak. Mikor az ellenfél en garde teszi magát: így ni, a kard belső felével egyet csapni a keze fejére, mindjárt vége van. Vagy ezt ni. Kétszer felül egymás után, a második vágás az ellenfél támadó tempóját szelve keresztül, okvetlenül annak a karját találja. Aztán meg ezt. Az ellenfél alvágását nem

parírozni, hanem a kart felkapni, az ellenfél vágását átsuhantani s egyidejűleg eléje vágni, ez bizonyosan pofát talál.

— De ne hadonázz azzal a karddal, mert én csiklándom! Bizonyos vagyok én magamról, ne félts.

— No hiszen, ami az ellenfeledet illeti, az iránt egy nagy kő esett le a szívemről. Megvallom: egy kicsit szepegetem. Ön tudja jól, gróf, az a mennykő-fickó, az a Karakán, a híres krakéler, csak azért van szerződötve a „Jerichói Kürt” szerkesztőségéhez, hogy ha jön valaki elégtételt kérni valami cikért, előálljon, s azt mondja: én írtam azt! Aztán tessék vele verekedni, akit az ezredétől is azért bocsátottak el, mert mindenkit összevagdalt. Attól féltem, hogy nekünk is ötlet fogják idetolni, s akkor nem lett volna más hátra, mint hogy magam verekedjem meg a fickóval. Szerencsére nagyon jókor jöttünk, s találtunk helyette egy görbe hátú, nádtermetű, tintás ujjú diákot, aki az első ijedtségben kivallotta, hogy ő írta a cikket. Igazság! meg se mondtuk neked az ellenfeled nevét. Micsoda bolond neve is van? valami Napóleon? Sárkány, vagy Tárkány, vagy Párkány. Nini. Mi bajod lett egyszerre Alienor?

Mi ám? Az, hogy akármiféle Napóleon legyen is az a bizonyos, de ez nem az az ember, akivel princ Alienornak szerződése van ennyi meg ennyi centiméterre.

— Rögtöni szívdobogás... — hebegé Alienor.

— No, az ugyan rosszkor jön! Micsoda kisasszonyoknak való betegség ez! Igyál egy kis hideg vizet. A Poncius Pilátusra! Hogy ver egyszerre az ütered! Nem szeretem ezt a bajt sehogy sem. Egészen reszketsz. Még a szád is fehér lett. Teringettét. Igyál inkább egy pohár rumot, s lélegzelj egyet nagyon. Hiszen csupa cró, izom vagy. Két olyan fickót megennél kenyérre kenve, mint az ellenfeled. Egy ínséges Napóleon.

De princ Alienornak egyszerre az egész kedve odalett. Ez a quiproquo neki semmiképpen nem tetszett.

— Én nem tudom . . .
— Mit nem tudsz?
— Nem fog-e Rafaela hercegnő megnehezteni?
— Csak nem bántad talán meg a kihívást?
— Óh, azt nem. De úgy látom, hogy ti mégis követtetek el egy inconvenientiát a kihívásnál.

— Teringettél! Te adsz nekem leckét abból, hogy mik a párbaji konvenciók?

— Journalsértésnél mindig alternatívát szokás feltenni, vagy revocálja a cikkíró a sérelmet, vagy fegyveres elégtételt ad. Ti az első meg sem kíséreltetek.

A két főúr megdöbbenve nézett egymásra. Az igaz, hogy az első se kérve, se ajánlva nemigen volt.

A rendúr kezdett kétségbeesni fia fölött. 'Az rettenetes volna.

E kényelmetlen helyzetet egész alkalmilag szakítá meg a belépő komornyik.

— Egy úr van itten, erővel be akar jönni. Nincs látogatójegye. Valamit beszél Jerichóról, hogy odavaló.

Princ Alienor arcát egy reménysugár deríté fel.

— Bocsásd be.

Karakán barátunk rontott be a szobába. Fújt a sietségtől, s a homloka csupa izzadság volt.

— Alásszolgájuk uraim. Az én nevem Karakán Absolon, a „Jerichói Kürt” főmunkatársa. Csak most értesültem, hogy önök, uraim, princ Alienor megbízásából, a szerkesztőségben jártak, s ama bizonyos színházi cikk szerzője után tudakozódtak. Azon cikk szerzője, uraim, én vagyok!

(— Nos, mit mondtam? — dörmögé gróf Kolabinszkyhez Nornenstein fejedelem.)

— Becsületemre esküszöm, hogy én írtam azt a cikket heveskedék Karakán Absolon —, itt van az eredeti kéziratom, azon módon, ahogy a szedőinas bepiszkolta a festékes ujjával, itt az eredeti szedés, ahogy én azt megírtam; az a másik

úr, aki a szerzőséget magára vállalta, csak átídomította azt; maga ott sem volt a színházban. Én vagyok a szerző, igaz katolikus hitemre esküszöm. Önök tartoznak nekem hitelt adni. Tanúkkal is bizonyíthatom. S én azt nem engedhetem, lovagias érzületem tiltja, hogy az én vétségemért más valaki bűnhődjék. Én nem bújok el senki háta mögé. Amit írtam, azért helytálló, ha ott maradok is.

— (Ettől féltem, dörmögé Nornenstein Octavian rendúr. No ez szép fordulat. Tudtam előre.) — Aztán nyugalmat erőltetve fordult Karakánhoz. — De uram, ha ön lovagiasságára hivatkozik, akkor tán megengedi magához azt a kérdést intézni, hogy nem találná-e helyesebbnek egy olyan megbántást, mely nőket is érintett, szintén hírlapi úton helyrehozni?

Most egyszerre mindkét segédjének bámulatára előlépett princ Alienor. Arca büszke volt és fejtartása vakmerő.

— Semmi egyezkedés! Én nem kívántam revocálást! Az csak ráduplázás volna a bántalomra. Én fegyveres elégtételt kértem, s azt követelek.

Nornenstein Octavian fejedelem azt hitte, hogy fiából most a hamis becsvágy beszél, s csitítva súgá oda neki:

(— Te, fiam. Ez a legveszedelmesebb verekedő a monarchiában.)

Princ Alienor fennhangon válaszolt rá.

— S én nem bánom, ha vívómester is! Ő még dicsekszik azzal, hogy engemet, és még más valakit, akinek én védelemmel tartozom, megbántani merészelt. Én e megbántás emlékét oda akarom neki a pofájára feljegyezni.

Karakán Absolon arca ragyogott a dicsőségtől. Oda! oda! Egy tíz centiméter hosszúságút!

Fürst Octavian Nornenstein pedig meg volt dicsőülve. Odament fiához és keblére szorította.

— Most ismerem a saját véremre benned! Éppen így szoltam én, mikor egy névtelen megbántás okozójául egy óriást,

az orosz czeiredest találtam magam előtt; gyermek voltam: az meg egy hős; — én is azt mondtam, amit te. Mindegy! Én meg akarom azt az embert ölni! És megöltem.

(Jaj, hogy dörszöli a képemet a szakállad!)

— Nos, hát uram, Karakán Absolon úr, nevezze meg ön a segédeit, akikkel értekezzünk, s mondja meg, hogy a nap folytán hol találhatjuk meg, ha szükség lesz rá.

A nagy viador mondott két hozzá méltó gentlemant, s olyan nagy volt az öröme afölött, hogy ajánlata elfogadtatott, hogy még búcsúra is nyújtá kezét princ Alienornak, mikor eltávozott. Szerencsére ez jobban betanulta szerepét, s eldugta a kezét a háta mögé.

— Futóbolond! — dörmögé utána Octavian fejedelem.

— Nem szeretnék vele egyedül találkozni valami erdőben — volt gróf Kolabinszky észrevétele.

A két úr azonnal fölkerekedett, és ment azt a két gentlemant innen-amonnan összeszedgetni, akik az ellenségek lesznek; — gróf Kolabinszkynek ismét nem kellett sok emeletet járni, mert mind a két disztíngvált úr a kávéházban volt található. Délig rendbehozott az ügy.

Nornenstein Octavian fejedelem túl a rendén meg volt elégedve utódjának magatartásával. Első vérre fog menni. Itt minden a pillanatnyi sugallattól függ. Végtére is Alienorban fel van ébresztve a férfiszellem; ez volt a főcél: ez a tiszta nyereség. Lehet, hogy ő is sebet kap; annál jobb rá nézve. Az első sebbel fel van az ember avatva hősnak.

Amellett az urak érdemesnek sem tartották még Zárkány Napóleonnal vagy annak segédeivel is szóba állani, s a változásról őket értesíteni. A dolog nagyon érthető volt. A szegény tintásujjú megszeppent, mikor megtudta, hogy karddal fognak a nyaka körül járni, s sietett hirtelen maga elé tolni a conventionatus viadort, az most örül, hogy kihúzhatta a lábát a sárban hagyott csizmából, s mezítláb megmenekülhetett. Jó lesz szegénynek békét hagyni.

Hanem ennek a téves felfogásnak aztán az a következése lett, hogy Zárkány Napóleon másnap reggel jóval a kitűzött óra előtt első volt a kijelölt helyen megjelenésben segédeivel és orvosával együtt, s jó öt percet várt, míg a szentlőrinci úton egy másik fedett hintó is utána érkezett; melyből megint Karakán barátunk és segédei ugráltak elő. Ezek nem hoztak magukkal felcsert, gondolták, majd hoz a princ.

A két összetalálkozó konzorcium aztán rettenetes farkasszemt nézett egymással. Tévedés nem lehetett a dologban; mind a kettőnek az utasítása: balra a csőszháztól, a tölgyes közepén levő tisztás volt.

— Hát ti mit kerestek itten? — kérdezé Karakán Absolon Leontól.

Azt én kérdezhetem inkább tőletek, aki elébb foglaltam el a tért.

— Adjatok nekünk helyet, mi most verekedni akarunk.

— Azt nekem nem szükség megtudnom. Verekedhetsz, amennyit akarsz, de itt és ebben az órában nem.

— Miért nem?

Azt mondják el egymásnak a segédeink, ha jónak látják.

— Napóleon öcsém, ne hozz ki a türelmemből. Én nem parlamentarizok sokat. Nekem ma itt párhajom van princ Nornenstein Alienorral.

— Az nem lehetetlen; mihelyt az enyim be lesz fejezve ugyanazon gentlemannel.

— No most már elég. Princ Alienor az én ellenfelem. Ő provokált engem szabályszerűen.

— Az én kihívásom épp oly szabályszerűen esett meg.

— De az tévedés volt; — félreértésen alapult.

— Erről engem nem világosított fel senki.

— No hát felvilágosítalak én.

— Te pedig nem vagy Nornenstein képviselője.

— No hát vagyok a magam képviselője, s már most én

mondom, hogy tisztulj innen; mert különben velem gyűlik meg a bajod.

— Az is megtörténhetik.

— Zárkány úr! Én nagyon röviden szoktam azokkal elbánni, akik a lábukat előttem keresztbe teszik.

— Nem kétkedem benne.

— No hát, az istenfáját! vagy elmegy ön innen, vagy velem verekszik meg elébb.

— S minthogy nem megyek el innen, amíg mások nem engedik meg...

— Hát akkor csak le a kabáttal, aztán ki a gycpre! Egy, kettő, három, az idő rövid.

— Az megint igaz.

A segédek hasztalan vetették magukat közbe; Karakán hengegett pogányul, Leon pedig csak vállát vonogatta. Egyik sem akart tágítani. Utoljára is rájuk kellett hagyni, hogy verekedjenek össze impromptu.

Levetköztek. Karakán bika erejű test volt. Zárkány Napóleon karcsú, nyúlánk; de hosszú karú és lábszárú.

Karakánnak megvoltak a professionatus hengegő modorai. Markába köpött, mikor a kardot a kezébe vette; mutogatta a foga fehérét, gyönyörűséggel, valódi étvággal mosolygott ellenfelére, ravaszul hátrahúzta magát, s karját úgy összehúzta, hogy öklével vállát érinté, s mikor előre csapott, vadállati horkantást hallatott, s a lábával nagyokat dobbantott. Mindez könnyen megzavarja a tapasztalatlan ellenfelet. Aztán az volt a szokása a vívásnál, hogy nem sokat törődve a védmozdulatokkal, első rohamra, mint a medve, legázolta ellenfelét, s annak nem engedett időt a támadásba átmenni. Ezzel rendesen megpiszkolta elleneseit, s ha maga is sebet kapott, az nem sokat számított.

Hanem ezúttal mégis olyan vívóval akadt össze, akinek szintén megvoltak a maga sajátságai. Leonnak meg abban állt a fortély, hogy hosszú karjai voltak, s azokkal úgy be

tudott vágni az ellenfél kardján keresztül, hogy az maga sem értette, hogy jutott ahhoz a vágáshoz. Amellett a hosszú lábainak is jól tudta hasznát venni. Szökellt előre és hátra. Nem lehetett rárohanással letörni, mert ő éppen olyan gyorsan tudott hátrálni, s hátrálás közben finom, kimért visszavágásokkal ellenfelének meggyűjteni a baját. Úgy elszökött Karakán elől, hogy nem bírta kardhegyre kapni. „A táncmesteres istenfádat.”

A csetepatének credménye ez lett:

Először kapott Karakán barátunk Leontól egyet a jobb pofájára, ami, ha princ Alienornak számított volna, megér huszonnyolcezer forintot. Akkor Leon egy kicsit hagyta magát kergetni, s eközben ott felejtett neki a mellén egy tizenöt centiméternyi vonalt, tizenötezer forint értékben, azután nem tagadhatott meg tőle egy tizenkét centiméternyit a karjára, végül megtisztelte pour la dame a kezefejére egy ötezeressel: úgyhogy az együtt egy igen csinos összeget reprezentált volna, ha princ Alienortól vette volna eredetét. Az utolsó vágás egyúttal harcképtelenné is tette ellenfelét. Ez volt az utolsó cotillonfigura.

Mikor princ Alienor a segédjeivel és orvosával megérkezett a találkozás színhelyére, már akkor Karakán ki volt terítve a gyepre, s három ember varrta és ragasztotta össze a bőrét, míg körülé vérázott szivacsok heverték.

Alienort az ájulás környezte e látványra.

Leon segédjei nem késtek a felvilágosítást megadni Alienor segédjeinek. A két munkatárs összeveszett azon tisztesség felett, hogy melyiknek legyen joga princ Nornenstein Alienornak elégtételt adhatni a „Jerichói Kürt”-ben megjelent s mindkettőjük által jogosan sajátul elismert cikk miatt. Zárkány úrnak kedvezett a sors, akinek a cartellje különben is fennáll.

Ezt nem lehetett eltagadni.

És mostmár az az ember, aki a gyakorlott spadassint így

tönkreaprította, hogy fog még táncba kerekedni princ Alienorral.

(— No most már, fiam, csak hidegvér! — dörmögé Octavian Alienor fülébe.)

Princ Alienor halavány volt, mint egy sápkóros leány; hanem azért erőt vett magán, hogy ideges borzalmát el ne árulja. Ideges ellenszenvé volt a köszörült vas iránt, amit ott szeme előtt törölgettek meg a harasztban a vértől. S neki most azt a vasat meg kellett fogni, és szembeállni azzal az emberrel, aki már egyet lefektetett a fűbe. De meghalni könnyebb, mint visszalépni.

Mikor apja odalépett hozzá, hogy a fekete selyemkendővel átkösse a kezét csuklóban, hogy az üterét ne érje a vágás, ijedten sугá neki:

— Neked lázad van.

Mielőtt az ellenfeleket levetkőztették volna, gróf Kolabinszky, a segédek egyike, hogy ezúttal a párbajszabályok minden szakaszának eleget tegyen, fölterte a kérdést a vívandók elé, hogy nem hajlandók-e kibékülni; nevezetesen a sértő fél nem akarja-e a sértést megkövetés által helyrehozni.

Ezt mindig meg szokták kérdezni, de a felelet rá rendesen az, hogy „nem”.

Ezúttal azonban kivétel történt. E felszólításra Zárkány Napóleon azt felelte:

— Igen.

És azzal oldalzsebébe nyúlt, s kihúzott egy iratot.

— Én ezennel nyilvánítom önök előtt, hogy ama cikkben foglalt megsértéseket bánom és rosszallom, s azokért a sértetteket megkövetem, és tőlük bocsánatot kérek, ezt írásban is adom, s felhatalmazom önöket, hogy e megkövetést hírlapilag közzétegyék.

Princ Alienor új életre feltámadva érzé magát. Egész hévvel ragadá meg Leon kezét, és kérte, hogy nevezze őt ezentúl barátjának, egyedüli igaz barátjának.

— Erről ismerni meg az igazi gavallért! — szólt beavatkozva a kézszorongatási duettbe Octavian fejedelem. Ez a nemesi bátorság: elismerni és visszavonni a megbántást férfiasan, ha megérdemli a bántott fél.

Napóleon pedig nem szorongatta vissza a kezeiket. Csendesen mosolygott. Gondolta magában: mégiscsak én vagyok itt a legnagyobb komédiás; megkövetést teljesítek egy cikkért, amit egy harmadik írt, s amiben az megsértett egy hölgyet, akit én tisztetek, s egy másikat, akit szeretek; s még ezért agyba-főbe hagyom magamat dicsértetni.

Leon pedig e váratlan ötletével annyira meghódította a kedélyeket, hogy még gróf Kolabinszkynak is az jutott eszébe, hogy felső kabátját rásegítse, nehogy meghűtse magát a felhevülés után, s egy percre mégis elfeledkezett saját magára vigyázni.

A TRAGÉDIA VAUDEVILLE-BEN VÉGZŐDIK

— Jó reggelt, kedves Zárkány barátom — köszönte be egy reggel Leonhoz Nornenstein Octavian fejedelem —, lássa, már úgy vagyunk önnel, mint a megszorult adós a jótékony hitelezővel: mentül jobban eladósodtunk nála, annál többet követelünk tőle. Ön minket lovagias eljárásával teljesen lekötölezett, s mármost azt nyerte vele, hogy le nem rázhat a nyakáról. Annak a fatális afférnek még folytatása is van. Nézze csak: micsoda levelet ír nekem az a rettenetes Karakán! Olvassa csak el. Senkivel sem merem közölni, mert ha kipattan belőle valami, akkor kivándorolhatok a fiammal együtt Tasmaniába. Egyedül önhöz van bizalmam. Ön olyan nagyon megnyerte azt. Nos mit szól ehhez a históriához? A fickó leírja, hogy micsoda szemfényvesztési kísérlet volt ő közöttte és fiam között. A fiam megvette az ő pofáját, hogy ráhúzhasson egyet, drága pénzért. Én azt el is hiszem, ez az ötlet nagyon hajaz az én fiamhoz. Egészen beillik a conduite-jába. A bramarbas ám megkapta a vágást a pofájára; de nem a fiamtól, hanem öntől, per procura. Persze, hogy ennek most Alienorra nézve semmi bece nincsen. De Karakán úr csak viseli azt mégis. Mármost ez az ember azzal fenyegetőzik, hogy ha én neki ennyi meg ennyi pénzt rögtön le nem teszek, hát ő ezt az egész történetet kinyomatja, minden hírlapnak megküldi, annyival is inkább, mert Kolompi úr ama párhaj indokai miatt, de még inkább a következményei miatt neki felmondott, most ő kenyér nélkül maradt, harc- és írképtelenné lett: ezt

a levelet is balkézzeel calligraphiázta. Mármost mit csináljak én ezzel az emberrel? Tanácsoljon ön. Agyonüsem-e? Befogassam-e? Vagy kifizessem? Hogy elhallgasson.

— Egyiket se kísértse meg ezek közül magasságod. Az agyonütést ily esetben hazai törvényeink tiltják, a befogatást pedig nem rendelik el. A kifizetés végre semmi célra sem vezetne, mert amint a pénz elfogy, megint itt volna a fenyegetéssel, hogy szólni fog, ha nem adnak. Magasságod erszénye fölött örökösen egy damoclesi zsebmeteszőkés függne. Hagyja nálam ezt a levelet, holnap reggelig elintézem az egész dolgot.

— Tartok tőle, hogy már eddig sem egészen titok az a cselszövény, a kaszinóban csipkelődő észrevételeket hallottam clejtegetni.

Másnap reggel a „Jerichói Kürt” tárcájában teljes szövege szerint megjelent Karakán Absolon levele Nornenstein Octavianhoz a princ Alienorral kötött szövetség meséjével együtt.

Nornenstein Octavian az ágy mennyezetéig ugrott fel fektéből, amint ezt megpillantotta: „Perfidia, toronymagas!”

Hanem aztán mikor végigolvasta a cikket, akkor kellemesen volt megnyugtatta. Zárkány Napóleon zárszavai a közönséget hívták fel ítélő bírónak, hogy lehet-e hitelt adni ily ízetlen, esetlen eszmeficamnak, amit egy gyanús egyéniség gondolt ki, egy a közvélemény előtt magasan álló család megsarcolására, mely e kicsikarási szándék és rágalom ellen legjobb védelemnek találja azt szórul szóra közölni, átadva a fenyegetőt a közvélemény törvényszékének. Az egész vad mese különben nem is eredeti gondolat, szórul szóra volt az megírva Grandmesnil: „Le duel payé” című vaudeville-jében, amit a Port Saint Martinban előadtak, ki is fütyöltek az első előadásnál. Tehát nemcsak rágalom, hanem még plágium is hozzá.

Fürst Nornenstein sietett Zárkány Leonhoz.

— No, ön szépen megijesztett! Hanem aztán megvigasztalt. Így csakugyan agyon van ütve a mendemonda. De ugyan

mondja csak ön: valóban létezik egy ilyen monsieur Grandmesnil, aki egy hasonló tartalmú „Le duel payé” című vaudeville-t írt?

— Nem tudom; mert én sohasem hallottam a nevét.

— Eszerint ez misztifikáció? magyarul, hazugság?

— Olyan hazugság, aminőt az ember a rablónak fel van jogosítva mondani, ki pisztolyt szegez a mellére.

— De kockáztatja ön, hogy valaki nem restelli azt a fáradságot, hogy elmenjen Párizsba, s felkutassa a Port Saint Martin színház könyvtárát, s kiderítse, hogy az a darab nem is létezik.

— Azalatt rég elfelejtik itthon az egész ügyet, s ha kiderítik a misztifikációt, csak engem nevetnek ki érte; én pedig újságíró vagyok, rajtam elfér.

— Köszönöm. Mármost mit gondol ön, nem jó volna, ha ön ezt az egész ezer forintot ebbe a hírlapba betakargatva, annak a fickónak elküldené.

— De az bizony annak nagyon jól fogna esni.

Ezért ugyan aztán Leon kapott Karakántól egy levelet vissza, melyben elneveztetik a világ minden nyelvén tolvajnak, rablónak, haramiának; hanem az ezer forint nem küldetik vissza.

Ezzel aztán princ Alienor első kirohanása a tettek mezejére szerencsés visszavonulásával végződött, azt azonban mindenki tudta, ha nem mondta is, hogy ezúttal a nornensteini Pratz dinasztiának Zárkány Napóleon volt a Szobieszkyje.

Azt az érzékeny szívűek megnyugtatóására megjegyezhetjük, hogy azért Karakán barátunk nem maradt kenyér nélkül: átment a radikális irányáról ismeretes „Jsten ostora” című szélsőbali laphoz főmunkatársnak, ahol tárt karokkal fogadtattott.

POMPEIA

— Kedves Leon, úgy látom, hogy ön nem azzal a szándokkal jött a bálba, hogy táncoljon; hanem inkább látni szeret. Látni pedig sokkal jobban lehet az embernek másodmagával, mint egyedül. Tehát innen a jázminbozót mögül legjobban körültekinthetjük az egész világot, anélkül, hogy útjába esnénk valakinek, aki megzavarja beszélgetésünket, azzal a szeretetreméltó kérdéssel, hogy jól szolgál-e egészségünk. — Gyönyörű szép terem! Az egész Etelváry hercegi palota hasonlít az én nornensteini várlakomhoz „kicsiben”. Csak a felséges szép park hiányzik körül, ami oly múlhatatlan kiegészítő része egy úri laknak; azok a fenséges négyszáz éves hársfák, azok a nemesi címerei egy kastélynak. Hja biz azt egy varázsszóra előidézni nem lehet. Épületet lehet emelni pénzért, de a szép terebélyfa ősök hagyománya, s egymást tiszteletben tartó ivadékok öröksége. A szép ősfák hiánya még sokáig el fogja árulni önök fővárosáról az újonsült nemességet, hogy ez csak egy európai Chicago, a palotasorok még magukban nem teszik meg. A másik, ami első tekintetre az amerikai keletkező új városokra emlékeztet, egy nagyobb-szerű templom hiánya. Minden világvárosnak van legalább egy cathedráléja, mely messze kimagasodik a ködből, amiben a többi házak tömkelege összefoly, s jellemet ad a városnak. Önök ezen könnyen segíthetnének. Csodálom, hogy rá nem jöttek még maguktól. Ausztria hercegprímása Bécsben székel, Franciaországé Párizsban; az önöké pedig Esztergomban. Milyen könnyen megtehetnék önök, hogy az is tegye át

székhelyét Budapestre, s emelje gazdagságával, fényével a fővárost. Akkor azután majd lenne Budapestnek bazilikája is. Hanem azt persze nem azon kellene kezdeni, hogy a hozzá tartozó elemeket szószekről és hírlapokból folyton-folyvást inzultáljuk. Nem önt értettem: ön kivétel a sok közül. Annyi bizonyos, hogy egyik irány a másikat kizárja. Gyárkérmények és bazilikák egymás szomszédságában egyidejűleg nem emelkednek. Prága ős nemesi fényét csak az Altneu zsinagóga kor-mos barlangja egészíti ki s a zsidóváros síkatorai. Én nem azt mondom ezzel, hogy az újabb kor nemességének meg kell vetni az üzletet. Ellenkezőleg. Az üzletet magát kell nemessé tenni. Mi voltunk a földbirtok fejedelmei hajdan; lehetünk mi pénzfejedelmei a jövőben. Miért engednők a pénzbáró, pénzkirály rangját másoknak, mikor azokat magunk is megtarthatjuk? Ön előtt bizonyosan eléggé ismeretes lesz, hogy a katolikus szövetségnek, mely Európa sorsát intézni fogja örökké, nem a péterfillérek perselyében áll minden gazdagsága. Az legalább harmadfél milliárd franknyi tőkével rendelkezik: egy teljes ezermillió osztrák forinttal. S irányt ad a brüsszeli és párizsi pénzpiacoknak. E tőkének nagy része a jelenleg bizonytalan viszonyok között rendelkezhető állapotban van, s csak egy kedvező véleményáramlatnak kell megindulni az ön hazájában, s ez olcsó pénztömeg önkényt ideomlik, s önöknek egy varázsütésre támad minden intézményük, eszközük, ami gazdagodásuknak életföltétele; lesz jegybankjuk, világkereskedelmük, hitelük, gyáriparuk. Ezek nem dogmatikus subtilitások, ifjú barátom, ezek korszükségek. Ez föld és kenyér. S egy ilyen lendületnél az olyan tehetségnek, mint az öné, magas emelkedés kínálkozik. Egy az ügynek tett jó szolgálat, s ön mint félmilliomos ébred föl. — Én nem tréfálok. Ön ismeri azt a keleti mesét, ahol egy bűvös lakban alvónak tizenkét dzsinn jelen meg éjjelenként, kezébe adnak egy vasvesszőt, aztán ott táncolnak előtte, nem hagyják aludni, végre mindenik dzsinn odadob neki egy rézaspert, s azzal

cltűnnek; a nyomorult így éldegél tizenkét aspernyi alamizsnából. Egyszer az öccse hál helyette a megbűvölt szobában, s az a dzsinnekre ráver a vasvesszővel, s ez ütésre azok egyszerre aranszobrokká változnak. Így lesz önnel is. Az ön rézaspergyűjtő főnökét rövid időn megérdemlett nyugalomba helyezük, s ön lép helyébe, mint lapvezér, s akkor kezében lesz már a vasvessző, melytől a dzsinnek arannyá válnak. De a fecsegés közben egészen elfeledkeztünk a társaságot szemügyre venni, mely előttünk hullámszik. — Ímc, itt a magyar „high life”. — Ez is új szerzemény: csak azóta támadt, amióta sikerült önöknek az udvart megnyerni — vendégül. Mert még csak vendég az; itthon nincsen. A budai királyi lak nem rezidencia még, csak királyi leszálló hely. Most mégis látni már egy magyar főúr táncvigalmán fényes katonai egyenruhákat és rendjeldíszített férfiakat. De ezek még mind nem a legfőbbek közül valók. A küldiplomáciának nem a nagykövetei, csak a konzulai vannak itt. A jelenlevő katonai celebrítások közül legkitűnőbb Falbenheim lovag, de ő még csak tábornok, bár derék vitéz, ki Sadovánál nagy érdemeket szerzett, s pártunknak kitűnő híve: az ő pályafutásának magasabb része azonban még a jövőben van. Majd meg fogom önöket ismertetni egymással. Ő ugyan az írók irányában kissé feszes, mint akik merő ellentétei a fegyelemnek, szubordinációnak, hanem önért kivételt fog tenni, úgy hiszem. Az is feltűnő, hogy ilyen ünnepélyen alig látható egy főpapi palást. Más ország előkelő terméből az nem hiányzik. Alig látok többet egypár violaszín soutane-nál, s azok is inkább akadémikusok, mint prelátusok. A születési arisztokrácia, az meglehetősen együtt van. Az ilyen főurak, mint Etelváry herceg, valóban mindent megtesznek, hogy az elmulasztott helyrehozzák. Odahagyják Párizst, ahol annyi a finom élvezet; nem mennek Nizzába, a hyerei szigetekre telelni, amit egészségük megkívánna; lelépnek a küludvarok fényes parkettjáról, ahol szerepet lehet játszani, s hazajönnek, palotákat építenek

a fővárosban, elnökölnek a közgyűlésekben, feljárnak a múzeumba főrendeket játszani, ölelkeznek a bundás hazafiakkal, szónokolnak anyanyelvükön, úgy, mint aki nem szokott hozzá, hogy mezítláb járjon a göröngyös úton; olvassák a németből fordított újdonságokat magyar hírlapokból. szamaritanus felebaráti szeretettel hallgatják végig mindazt, amit a Scala, Covent Garden, Théâtre Français, Odeon és Varietésben külön találtak fel, itt együtt; vesződnek a közintézetekkel; nevelnek szülőiktől elhagyott gyermekeket, adakoznak minden ínség és művészet számára, keresik az elveszett tehetségeket, színdarabokat játszanak, tablókat komponálnak, lacikonyhán árulnak szent célok gyarapítása végett, felöltöznek középkori lovagoknak nemesi ünnepélyek alkalmával, törekszenek a népet kevesebb káromkodásra s több istentiszteletre szoktatni; munkát adnak az itthoni iparosnak és kereskedőnek, s mindezzel azt nyerik, hogy torzképeket, karikatúrákat csinálnak róluk az élclapokban: de azért mégis folytatják, mert meg akarják mutatni, hogy az a „kis” ország, mely nekik ideáljuk, mely őseik hazája, nem „volt”, hanem „lesz”. Lássá ön: ez az, amiben *egy hiten* vagyunk. De most veszem észre, hogy nagyon is belemerültem a politizálásba. Önkényt jön. A magyar high life férfairól beszéltem, s itt önkényt merül fel az az észrevétel a szemlélő előtt, hogy a magyar főrend nem az a büszke, önérzetteljes kaszt, ami az angol, az orosz, a német, még a cseh is; a magyar mágnás érzi azt, amit én, az indigena érez Magyarországon, hogy keresni kell a nagy zsarnok, a közvélemény jóindulatát, s eltűrni önkénykedéseit. — A magyar főúr már nem is a neve elé, hanem a neve után írja azt, hogy „gróf” „báró”, „herceg”; mintha első volna a lába, azután jönne a feje, utoljára a koronája. Hanem aztán ami a hölgyrészét illeti a társaságnak, az előtt porrá lesznek feltétlen hódolatomban. Hivatkozhatnám első Sándor cárra, ha szükségem volna tekintélyekre, aki azt mondta a magyar hölgyekről egy táncvigalomban, hogy „cz egy csupa király-

nékből álló társaság!” Mily gyűjteménye a szépségeknek! És mily különfajú szépségek; az arcok metszése, az arcszín, a szemek, a hajzat, a termet plasztikája, mintha a világ minden nemzetének szépségei tartanának nemzetközi kongresszust. De mindannyi között, valljuk meg az igazat, legjobban meghódít Rafaela hercegnő szépsége. Párisnak ezúttal aligha összeütközése nem lenne a mitológiával. Junónak adná az aranyalmát. Ilyen lehetett Juno leánykorában. A férfi semmivé lenni érzi magát mellette. Istennő! neked társul nem elég egy fejedelem, neked egy isten kell férjül. Csak a végtelen jószág, szelidség, mely arcáról sugárzik, teszi halandókra nézve elviselhetővé emberek közötti megjelenését. Mennyivel másnemű szépség az a másik! Az a miénk. Az német szépség. Falbenheim Pompeia, a tábornok leánya. Az a haj nincs rizsporozva, magától oly fehér, mint a len, mint az oxidált arany. Hosszan zilált hullámokban hagyja leomlani, hogy lássák, miszerint nem mesterkélte színű. Mennyi elevenség arckifejezésében! Báj, humor, kötekedés egymást felváltva gyorsan, s néha bűvszerű összekeveredésben. A szellem egyesülve a szépséggel. Akarja ön, hogy bemutassam neki? Most éppen végződött a francia négyes, s ő helyére ment.

— Kérem, magasság!

— Hanem aztán vigyázzon a szívére!

— Nem nagy kár érte, ha elvész.

Ezzel karon fogta Nornenstein fejedelem Leont, s odavezette a magas társaságon keresztül Falbenheim Pompeiához, bemutatta őt, s aztán utána dobta az úszókötelet; evickéljen ki a partra, ahogy tud.

— Igen örülök, hogy önt megismerhetem — szólta Pompeia Leonhoz —. Nornenstein megígérte nekem, hogy alkalmat ad rá önnek bemutatásával. Én vártam önre.

Leon úgy találta, hogy Pompeiának a fekete szeme is épp oly szelíd, szende ragyogású, mint a kék. (Ez veszedelmes asszó volt első fogadásra.)

— Bárónő, tekintse, hogy én a gyenge nemhez tartozom.

— S bánjak önnel irgalommal, nemde? Sajnálom, hogy nem tehetem. Annak bizonyságául, hogy milyen bizton számítottam önre, nézze táncrendemet. Itt a füzértánc helye betöltetlen van hagyva. Akarja ön, hogy odaírjam az ön nevét?

— Soha fényesebb lapra ne legyen írva a nevem.

— Én ezt is meggondoltam, hogy nem kockáztatok-e vele valamit. Ön lehetett volna a füzértáncre már más valakivel foglalkozva. De én kiszámítottam azt is, hogy nincsen. Én ügyeltem rá, hogy mely hölgynek mutattatja ön be magát. Láttam néhány szót váltani Rafaela hercegnővel és elválhatlan barátnőjével, Livia kisasszonnyal, azontúl senkivel sem. Princ Alienortól viszont azt tudtam meg, hogy ő foglalkozott a hercegnővel a cotillonra, s így bizonyosan számítottam önre.

Leon úgy tapasztalá, hogy Pompeiának a kék szeme is éppoly csábító, oly csalfa, mint a fekete.

Kettészakítá a társalgást a rázendülő polka, melynél Pompeia bárónőt a táncosa sietett elrabolni; arra aztán Napóleon is elszédelgett a társaság közé.

Akinek egy hölgy a cotillonrovatot hagyja fenn, annak nagy oka van e dicsőségével elbizakodni. A két óráig tartó füzértánc alatt több idő van az ellenőrzetlen társalgásra, mint a keringőre. A kedélyes zűrzavarból mindig visszatér mindenki a maga párjához, s két órai megszokás egymást a maga párjának tekinteni: már egy darab együttlét.

A füzértánc csak a nyugóra után kezdődött; mikor egy lelkesítő vacsora behatása vállalkozóbbá teszi a kedélyeket, mikor a mellbokréták már el vannak hervadva, a hajfürtök lelankadtak, s a csipkefodrok gyűrődöttek; mikor már azt mondja az ember mindenre: bouqueta, hajfürtre, csipkére és — szívre: hadd pusztuljon, ha elkezdett!

Nornenstein Octavian fejedelem mérgesen jött ki a férfihűféből. S fennhangon gondolkozott, úgy, hogy akárki meghallhatta:

(„Átkozott flamand vér! Nem hiába almaboron hízott mijnheer volt az anyai őőd! Három pohár pezsgő leüti a lábáról. Én csap alul tanultam inni a bort, nem folyondárvirág tölcseréből. De azért se fogod csúffá tenni a Nornenstein-címert!)

Azzal fölkereste Rafaela hercegnőt, s így adta neki elő a bajt.

— Hercegnő! Az én Alienoromon az a baj esett, hogy elcsúszott egy narancshéjban, s kifecamította a lábát. Sebj; minden jól lesz. Én jövök magamat felajánlani a fiam helyett táncosul, s ígérem, hogy becsületére fogok válni a cserének.

A hercegnő kecsesen nevetett, és kezét adott rá. Octavian fejedelmi rendúr élére állt a colonne-nak, s az egész társaság egyértelmű véleménye az lett, hogy soha még elmésebb, ügyesebb cotillonvezér nem működött a küzdőterén, mint aminőt a véletlen ajándékozott. Octavian délceg és ideges férfi volt, könnyen táncolt, s táncosnői repültek inkább, mint lejtettek vele. Az egész mulatságnak új érdeket, verve-t adott az a körülmény, hogy az öreg gárda lépett a sorompóba, s bizony megszegyenít minden fiatalat, — Nornenstein hangja, alakja uralkodott az egész teremben.

Azalatt fcsztelen beszélgethetett egy ifjú táncosnőjével, annak széktámlájára támaszkodva.

— Én mindent elolvasok, amit ön ír. És az mind úgy jön nekem, mintha mindazt a gondolatot ébresztené fel bennem, ami eddig csak álomban élt nálam. Mások is írnak e tárgyokról; de azokon meglátszik a kényszerített buzgóság. Az ön mondatain áttündöklök az egyszerű meggyőződés. És aztán nemcsak azt olvasom, amit ön ír, hanem azt is, amit ön ellen írnak. A „Mene, Tekel, Fársz” minden füzete megvan nálam. Az egy rendkívüli ember. Nem is ember, hanem démon. Ötletei elkábítók, világnézete képes a gyöngye fejűt elszédíteni; megremít vakmerőségével, s dühbe hoz kegyetlenségével, mellyel ellenfeleit megkínozza; gyanúsításai úgy hasonlítanak az igaz-

sághoz, hogy szinte fájnak az olvasónak. Mondja csak, hogy tudnak az írók egymással ily kegyetlenül bánni?

— Biztosíthatom róla, báróné, hogy az nekünk nem fáj. Úgy vagyunk már trenírozva, mint az angol öklözők; egy öklöcsapás, amittől más ember szerteszét hullana, számításba sem jön.

— Jól van, azt elhiszem, hogy annak, aki kapja az ütést, nem fáj az, de hogy nem fáj annak, aki adja? Hogy nem érzi az ösztönszerű visszaborzadást saját tettétől egy mívelt, becsületben, erkölcsben nevelt ember, mikor egy pályatársát lelkileg megsebesíteni, kínpadra vonni, megölni törekszik?

— Bárónő! a kannibálok nem azért eszik meg egymást, mintha haragudnának egymásra, vagy rossz erkölcsaik volnának, hanem: mert egymást megenni először is hőstett, másodszor pedig delicia.

— És ön azt mégsem teszi soha. Az ön viszonzásai mindig oly nyugodtak, oly hideg méltósággal vannak tartva. Ez, ami önre nézve nyert ügyé tesz minden vitát. A hidegvér meghódít. Én nem jó volnék az ön helyében. Én dühbe jönnék, s mindent elrontanék, mikor mindent megtámadva látok, ami előttem szent. Így aztán nem tudok más bosszúállást kitalálni, mint hogy előveszem a gombostűt, s összeszurkálom a „Mene, Tekel, Fáresz” minden lapját: azt hiszem, hogy azt mind megérzi az, aki írta.

— Ah, a bárónő tehát egész harcot folytat mellettünk.

— És azonkívül, ahol önt támadja meg, ott ollóval kivágom a sorból az ön nevét. Szidja a semmit! — Aztán tömjénfüst fölé tartom, s ráteszem a fülemet: úgy hallgatom, hogy sírnak benne a rossz szellemek!

Egy újabb cotillonfigura félbeszakítá e társalgást.

Mikor visszakerültek helyükre, Pompeia, még a tánctól lihegő kebelrel, újra fölvevé az elejtett fonalat. Tudniillik azt a fonalat, amiből a hálót szövik.

A bókok, a hízelgés már bevégezték szerepüket, következett a bizalmasság második stádiuma: az ismerősök megszólása.

— Mily hévvel vezényel a fejedelem őmagassága, s maga is átugrik a kifeszített fátyolon, s kapkodja a felvetett zsebkendő, és pihenés közben elmondja minden összetalálkozónak, hogy neki most Alienort kell helyettesíteni, aki szegény kifecamította a lábát, s aztán mindenki hasonló komoly arccal sopánkodik rajta, s ajánlja a jeges borítékot.

— Ezt valóban én is baráti kötelességemnek tartottam emlékezetbe hozni.

— És amellet mindenki gondolja magában, hogy „az ám: megártott neki az, amit a ‚fehér lapból‘ tanult”.

Pompeia nem akarta azt mondani, hogy megártott neki a bor: elég volt a ‚carte blanche‘-ra céloznia.

— Szívdobogást kapott tőle — menté Leon.

— Nem igaz sem az egyik, sem a másik. A princ csak teszi magát gyöngéledőnek. Ki akarta magát húzni a cotillonból. Ez az egész. Ő kényelmes, önző és lusta. Azt nem bánná, ha az egész hölgytársaság őt mulattatná; de hogy ő mulattassa azt, ahhoz rest. Valami más oka is lehet. De a restség az alapok. Semmi ambíció nincs benne, még csak a cotillon-előtáncosi dicsvágy sem. Készebb azt a szégyent eltűrni, hogy borszédítettnek higgye az előkelő világ, mint hogy kényelmes helyét odahagyja.

— Cotillon! — hangzék a fejedelmi vezényszó, s arra Leonnak kötelessége lett hölgye karcsú derekát rögtön átölelni, magához szorítani, s nekieredni vele a világnak; az ezüstszőke fürtök röptében arcához verődtek, az egymásnak ellenmondó szempár szeméibe tüzelt közvetlen közelből: a tündéri zűrzavarban el-elhagytak egy táncoló párt, a táncosnőben Leon Líviára ismert. Az nem látta őt meg. Lesütött szemmel táncolt.

Ismét visszatértek helyükre.

— Hallja csak ön: ez önt személyesen is érdekelni fogja.

Nornenstein Octavian gyakran eljár atyámhoz, s előttem fesztelenül beszélgetnek. Természetesen: én vagyok a háziasszony. Egyszer azt mondja a fejedelem atyámnak: „Ennek az én trónörökösömnek mégis kellene már valami állást szerezni a világban”. — „Mért nem küldöd a hadsereghez?” — mondá rá az atyám, ki előtt egyedüli rang a katonai. Őelőtte az, aki kard nélkül jár, lehet akármilyen nagy herceg, de nem lehet férfi. Erre azonban a fejedelem dühbe jött, s arra fakadt: „Tán markotányosnének küldjem oda?” Akkor aztán elmondta, hogy micsoda bizarr ötlete volt nemrég a princnek. Felöltözött hölgyruhába, egészen journal szerint, s úgy ment el egyikébe azoknak a báloknak, ahova a hölgyek kíséret nélkül is beléphetnek, s mulatta magát azon, hogy egypár fiatalembert elbolondíthatott. A rendőrség azonban felismerte, s nem látszott tréfára venni az ötletet. Octavian fejedelemnek sok fáradságába került a dolgot elsimítani, hogy botrány ne legyen belőle. Harcias hajlamai nincsenek. Tehát a fekete frakkos világban kell neki valami fényes állást szerezni, hogy számot tegyen a társaságban. „Lehetne belőle képviselő a magyar országgyűlésen” — vélte a fejedelem. Atyám nagyot nevetett rá. „De hát ért ő valamit a magyar törvényekhez, alkotmányhoz?”

„Annyit, mint a ház háromötöd része. Vannak ott poéták, sportsmanok, papok, kereskedők, vannak világ karikatúrái, vannak, kik a tanácskozás nyelvét nem értik; vannak, kik a büfén túl nem is keresik a helyüket; mért ne lehetne Alienor is ott?” — „Az már igaz — mondá az atyám —, de hát tulajdonképpen mi haszon lenne őrá nézve, s mi változás állna be a világban, ha Alienor princ (megelőzvé a nagykorúsítást) fiadból atyáddá emeltetnék?” — „Óh, Alienor nagyon jó helyen volna ott — mondá Fürst Octavian —; ő nevezetes celebritás fogna ottan lenni. Nem a szószéken: az rá nézve pitoyable début lenne, hanem a kulisszák között. Nincs olyan cselszövő a világon több, mint Alienor. Ez az asszonyi tulajdon nagyon nagy tökéletességre van benne fejlődve. Pártokat

aláaknázni, kormányférfiakat kitúrni a helyeikből, vakon rohanó töredékeket eszközül felhasználni, frakciókat összebitoronálni nagyon jól értene ő. S a miniszteri székek nagyon közel vannak a képviselői padokhoz.” — „Tán még utoljára miniszter is lehetne belőle!” — szólt atyám felkacagva. — „No hát mi nevetni való van ezen? Egy magyarországi nagy birtokú dynastából? Hiszen úgyis olyan kevés válogatásuk van már a mágnásokban, hogy kénytelenek a professzorok közül szemelgetni minisztereket. Mi teszi a jó minisztert? A jó államtitkár, meg a jó miniszteri ebédek. Csak arra kell ügyelnie, hogy az osztálytanácsosainak a dolgába bele ne szóljon, s valódi pezsgőt adasson fel. Tán nem láttunk már ilyen minisztereket még különb országokban is? Bismarck az iskoláit sem végezte, Persigny nem tudott helyesen írni, s Gladstone fiatalkorában a kakasviadalon kívül egyebet nem kultivált.” — Az atyám erre egyre kacagott. — „De hát mégis miféle reszortot szántál Alienornak?” — „Hát akármelyiket. Legkönnyebben a honvédelmit.” — „De hiszen magad mondtad, hogy nem való katonának.” — „Katonának nem, de honvédnek igen: olyan katonának, aki csak tartalékul szolgál; hadgyakorlatoknál vaktöltéssel lövöldöz, háborúban ágyúdörejtválra campíroz, s akinek a minisztere végre is csak akkor köt kardot, amikor névnap van az udvarnál. Mindez pedig nem tréfa. Te tudod, hogy mik a végcéljaink. Azokhoz minden eszközt fel kell használni. — A magyar parlament is egyik eszköz. Amerre az megindul, viszi magával Ausztriát is . . .” — De most vegyen karjára: a vezér cotillont kiáltott, rajtunk a sor.

Leon ezúttal nagyon kicsinyre szabta az ellipsoid kört, hogy mentül előbb helyére érhessen Pompeiával.

— Szóljon közbe ön is valamit. Aki ránk ügyel, észre fogja venni, hogy mindig én beszélek önhöz.

— Igazolni fogja azt az önzésemet, hogy önt örömezt hallom.

— Tehát azután az atyám azt kérdezte a fejedelemtől: „De hát hogyan fogsz hozzá, hogy fiadat a házba behozd? úgy tudom, hogy a publikumot olyankor haranguirozni kell: pohárral és szóval.” — „A pohár meglesz — szólta Pratz Octavian —; pénzt szántam rá eleget. Szónoklatokat a fiam nem tud tartani, hanem van neki egy igen jó barátja, aki ért hozzá.”

— Az bizonyosan én vagyok.

— Szeretem, hogy kitalálta ön. Aztán mondá: „Különben is le vagyunk ennek a fiatal gentlemannek kötelezve.”

— Tehát annál fogva én vagyok az ő adósuk.

— Várjon csak, Normenstein fejedelem nagyon sok jóakarattal van önhöz; csakhogy abban a hitben — mondom: tévhitben — él, hogy jóakaratot tanúsítani gazdag embernek leginkább pénzzel lehet. Az ő terve princ Alienort az etelvári kerületben választatni meg, a herceg befolyásával — és az ön vezetésével.

— Ah, tehát már emelkedem a sors létrafokán, már kortesvezérré kandidálnak.

— Teljhatalommal az affér pénzügyi kérdéseiben.

— Ami a kortesvezérré nézve felér egy szindikátussal.

— Azután elmondtak előttem mindenféle cselfogást, amikkel választások idején a választókat megnyerni, elfogni, elijeszteni szokás. Ezeket, úgy hiszem, sokkal jobban ismeri ön, mint én, és azok az urak, akik azt mondják, hogy ők nagyon értnek a cselszövéshez. Hanem mi nők mégis jobban értünk hozzá. Ugyebár, azok után, amiket önnek elárultam, valódi megbántás lesz az, ha önt fel fogják szólítani, hogy vigye el princ Alienort az etelvári kerületbe megválasztatni: „Coûte que coûte”. És én azt mondom önnek mégis, hogy fogadja el a megbízást. — (Vigyázzon! Ránk ügyelnek.) — Tegyen úgy, mintha egy szál jácintot kérne a virágsokromból, s én azt kínálnám önnek. — Nos? Elfogadja?

— A jácintot nagy triumfussal, hanem a megbízást. . .

— Azt még inkább. Mondok önnek valamit. Ha beleviszi princ Alienort a választási mozgalomba, ahogy én a színészt és a színpadot ismerem, ő a fele játék alatt megszökik az előadásból, s akkor ön marad ott a helyén, kitűzi a saját zászlóját, s maga hozza el az etelvári kerület babérjait.

— Mivelhogy a tábornok önagyméltósága nincs jelen, aki erre az obligát nevetést ismételve, engedje meg bárónő, hogy azt magam teljesítsem.

— Rossz helyütt alkalmazná ön azt. Ön ismeri jól saját értékét, s annak a helynek a nagy becsét is, amelyet a képviselői mandátum megszerez. Ön nem menne oda cselet szőni, áskálódni, hanem nyíltan és lelkesen küzdeni egy eszméért, aminek még most oly kevés előharcosa van; és amely nekem és sokunknak egész lelkünket betölti. Mi a nem közönséges embert látjuk önben. — S ha önnek mondják azt, hogy a képviselői padhoz a miniszteri szék nem messze van: az nem hiú szólásforma. Lehetnek, akik önben vélik feltalálni azt, aki egykor maga után viszi Magyarország vitéz légióit: nem azokat, kik ágyúdőrejtávolban táboroznak, hanem azokat, akik előremennek az igaz ügyért harcolni. De vigyázzon ön! Forduljon meg! A hölgykeringő járja; a hercegnőt látom közeledni: az önért jön.

Rafacla hercegnő valóban Leonért jött. Megszégyenítette. Ő egy fordulóra sem kérte fel a hercegnőt. Azért is egy hálósipkás cotillonrendet akasztott mellére.

Mikor helyére ért vele, meg is feddé.

— Ön észre sem veszi hajdani ismerőseit. Nagyon elveszté magát az ezüsthajú tündér szép szeméibe.

— S az ország nehéz gondjaiba.

Visszaadom önt napjának.

— Még nem, hercegnő.

Azzal Leon meghajtá magát a hercegnő előtt, s egy lépést tett Livia felé.

A leányka elérte a közelítést, s karjára támaszkodott. Leon

vitte őt magával. Most már szemébe nézett. A tánc szilaj lejtése közben azt súgá Leon: „szeretsz-e még?” Livia visszahúgott: „örökké” — Senki sem hallotta, mit sugdostak.

— Természetes! — szólt csípősen Pompeia hazakerült táncosához —, ha a hercegnő elvitte önt, akkor önnek az elválhatlanjával is kellett egy fordulót tennie.

— De kedves gyermek!

— Én mégsem értem a hercegnőt: mit akar vele? Úgy tartja, mint saját magát. Ezzel szerencsétlenné teszi szegény leányt. Főrangú úr nem veszi el, mert tudja, hogy szegény és nem magas születésű, szegény ember pedig nem mer hozzá közelíteni, mert úrnőnek volt szoktatva. Én nem tudom, hogy mi lesz ebből?

— Én sem tudom, bárónő.

A cotillonnak vége lett a legelmésebben szabályozott zűrzavar után. Leon búcsút vett táncosnőjétől, s gomblyukába tűzte a nyert rózsaszín jácintot, az Isten kegyelméből uralkodó bálkirálynők becsületrendjének csillagkeresztjét, s a megfordulásnál szemközt találta magát Octavian fejedelemmel.

Ily nagy munka után a rendúr még csak nem is izzadt.

— Nos? hát? Lehet önnel még prózában beszélni? Ön tökéletes hódítást követett el. Láttam, ügyeltem önökre. Az egész cotillon alatt a többi férfitársaság nem létezett a bárónőre nézve: a cotillonjegyek mind ott maradtak a fauteuiljében heverve, felhasználatlanul. S mily hévvel beszélt önhöz, és milyen közelből! Hogy az ajkaival mit beszélt, az persze titok; hanem hogy a szemével mit beszélt, azt érthette, aki rávigyázott. S még ez a virág is a gomblyukban! Tökéletes a hódítás. Mármost csak törekedjék ön minél gyorsabban gazdag emberré lenni. Egyéb nem kell. Akarja ön, hogy bemutassam a bárónő atyjának? Éppen itt jön.

Zárkány Napóleon úr.

Falbenheim tábornok nem tagadhatta el, hogy Pompeiának édesatyja. Éppen olyan világosszőke haja volt; szemöldei és

szempillái hasonló fehérek, s à la Haynau bajusza, mind két halászmadárszárny verte a levegőt röptében. Tíz érdemrend volt a mellén.

A kitűnő hadvezér, miután a bemutatott úr nevének sem előtte, sem utána nem hallott semmi felvilágosító minőséget, csakis olyan fejbólintással vevé tudomásul a bemutatást. Amit Leon rögtön észrevett, s azzal katonásan, ujjai hegyét homlokához emelve, sietett a mulasztást készségesen utánpótolni; előadva minősítését:

— Kiszolgált egyéves önkénytes káplár extra statum a hadseregnél.

Erre megmutatta neki a fogait a bajusza alatt a tábornok, ami annyit fejezett ki nála, hogy elmosolyodott.

— Ön leányom táncosa volt a cotillonban — szólta aztán leereszkedőleg. — Látogasson meg egyszer bennünket.

— Élni fogok ez engedelemmel.

Azzal „jobbra át”-ot csinált, és eldefilírozott.

A társaság oszlóban volt. Leonnak még alkalmá nyílt a ruhatárban előkerestetni Pompeia burnuszát és capuchonját, s azokat felsegíteni, aztán sikerült neki három kengyelfutó fiatal óriás között a leggyorsabbnak lenni, s éjben, ködben leghamarább feltalálni Falbenheimék bérkocsisát az urasági szekérvár között, s azzal diadalmasan visszatérni, és tartani a hintó ajtaját, amíg a tábornok úr kisasszonyát felsegíti a hintóba, s aztán becsapni az ajtót, jó éjt kívánni, és megmondani a bérkocsisnak, hogy hová hajtson, amik mind határozottan kitűnő előnyök.

Pompeia, amint hazaérve, éji toalettjét bevégezé, mielőtt nyugalomra tért volna, elővett egy dobozkát: olyanformát, aminőkben műkedvelő entomologok lepkegyűjteményciket tartják. Azt felnyitotta. Sajátságos gyűjtemény volt az. Kártyából kivágott alakok, gombostűvel a doboz oldalához tűzve. Legtöbb a veres alsó, de makk filkók is feles számmal. Pompeia most elővette a pasziánszkártyát, s kikeresett belőle

egy „valet de coeur”-t, azt kis hímzettollójával kinyírta a lapból; aztán hátuljára odaírt egy nevet: „Zárkány Napóleon.”

Tehát csak „valet de coeur!” Csak a „szív szolgája”

Ezt is odatűzte gombostűvel a doboz oldalához.

Olyan bizonyos volt már felőle.

A sok kártyasziluett között van egyetlenegy, a „szívkirály” is; hanem hogy annak a hátlapjára minő név van írva, azt nekünk Falbenheim Pompeia nem mutatja meg.

Leon is hazatért: ő sem vetette magát az ágyra mindjárt. Előbb kivette a kebléből azt a médaillont, mely annak a véd-szentnek a képét rejtí, akivel ő tanácsot szokott tartani, s amíg ahhoz beszélgetett, az is lassankint elmondott neki mindent szépen.

„Hogy Falbenheim Pompeia téged oly felötlően kitüntett: az azt jelenti, hogy te egészen közönyös vagy rá nézve; de van valaki más, akit féltékennyé akar tenni teveled.

„Princ Alienort gúnyolta előtted, leszólta, nevetségessé tette. Tehát bizonyosan ez az, akit szeret. Ez a *„szívkirály’*.”

„Nornenstein Octavian bemutat téged Pompeiának, őt magasztalja teelőtted, tégedet öelőt. Belétek akarja vitatni, hogy szerelmesek vagytok egymásba. Még azzal is biztat, hogy majd valami országos hitelmívület alkalmával gyorsan szerzett vagyonhoz segít, s akkor semmi akadály sem lesz közöttetek.”

„Ezt Nornenstein Octavian azért teszi, mert fél, hogy Alienor bele talál bolondulni Pompeia ezüst-arany hajába, s fogva marad benne, mint egy légy”.

„Alienor pedig aligha fogva nincs már. Ittasnak színleli magát inkább, csakhogy ne legyen a füzértáncban társa Rafaelának Pompeia láttára.”

„Octavian pedig semmiképpen sem engedi, hogy Rafaela megmeneküljön a játékból; inkább maga áll be fia helyett táncosának. Tehát Rafaelát akarja Alienornak megtartani.”

„Most azután kioldózik az egész cselszövény csomója.

Ezért törekszik Pompeia meghiúsítani azt a vállalatot, hogy Alienort az etelvári kerületben képviselővé megválasszák, ami őt a legszorosabban csatolná az Etelvály herceg családjához, míg egy bosszantó megbukás, visszalépés összeforraszt-hatatlan törést idézne elő közöttük.”

„Te vagy az, aki azt végrehajthatod.”

„És így jössz bele, te, barátom Napóleon, ebbe a credóba, képviselőségeddel, miniszteri karszékeddel, honvédezerdesi paripáddal együtt: — meg azzal a jácinttal ott a gomblyukadban.”

... Ezeket beszélte az a parányi védszent abban a kis arany dióhéjban Leonnak.

Leon rázárta a képre a födelet, s „azután” megcsókolta azt, ahogy illik a sanctuariumnak csak az ajtaját érinteni halandó bűnös ajkkal, nem magát a szentet; azzal felkacagott egyesegyedül magában, késő éjszakán.

— Hahaha! Főuraim és delnőim! Hahaha! Hiszen én magam is komédiás vagyok!

Azzal elfújta a gyertyát, ágyába vetette magát, és elaludt ringatás nélkül.

— Méltóságos, kegyelmes és excellenciás uraim! A nagy hadvezér Montecuccoli azt mondta, hogy egy hadjáratához három dolog kívántatik meg: pénz, pénz és ismét pénz. Én a most megnyitandó alkotmányos hadjáratra aláírok a magam részéről háromszázezer márkát; másik háromszázezer márkát a rendúri egyesület részéről. Kegyelmes herceg Etelváry, méltóztassék az aláírást folytatni, s az ívet a többi főuraknak körüladni.

(Tíz perc múlva visszakérül az ív a mediatizált fejedelemehez.)

— Az eddig aláírt összeg tehát körülbelül kétmillió forint. Vannak azonban még távollevő ügybarátaink, kik részvételük-ről biztosítottak, több főpap hozzájárulása az elmaradhatlan események közé tartozik, az is be fog bizonyulni, hogy a „cassa nemonis” nem ábrándkép. Innen könnyen kitelik a harmadik millió. A negyedik millióra bizton számíthatunk több barátságos bécsi bankárház részéről, kik vasúti vállalkozás, s országos hitelmíveletek érdekegysége által vannak ügyünkhöz kapcsolva; némelyiknek legolcsóbban teljesíthető vágya: csupán a magyar nemesi cím megnyerése.

Borcsák Timót prépost úr nem állhatta meg, hogy azt az észrevételét ki ne mondja, hogy mégis égrekiáltó: annyi tenger pénzt a tisztelt választók torkába beletölteni. A rendúr megnyugtatótá őt azzal a mondattal, hogy „a háború nem történik meg vérontás nélkül, s ott is minden egyes elesett ember annyi pénzbe kerül a hadviselő félnek, mint egy megválasztott

képviselő. Minden halottra negyvenezer forint hadiköltség jut. Ennyit egy képviselő is megér. Van eszerint eszközünk eddigelé száz darab képviselőt hozhatni be, aki saját zászlónkat fogja követni.”

— Lássuk magát a zászlót!

Az is kibontatik.

A jelenlevő főurak, egyházi és világi méltóságok fölöslegesen tartják egymástól parolát venni előlegesen, hogy nem árulják el a titkot: hiszen anélkül is „noblesse oblige”.

A program érthető, világos és mindent magában foglaló. Ezüsttáblájú tokba van foglalva: ezért neveztetik ezüstkönyvnek.

A legtöbben jól ismerik már annak tartalmát. — Csak néhány faluról jött adeptus kíváncsi azt végigtanulmányozni. E kíváncsiak közé tartozik páter Timót, az etelvári prépost.

Kilenc szakasza van a sybillakönyvnek. Első szakasz: vallási és nevelési ügyek; program: az *æcumeni concilium határozatai, az encyclika*. (Ezt még érti páter Timót.) 2. szakasz. Sajtóügy; program: az *index, a syllabus s hírlapokra nézve a párizsi szeptemberi conventió, a megintési rendszer*. (Már ezt nem egészen érti.) 3. szakasz. Alkotmányügy; program: a *soproni XII. pont*. (Hát azokat ki adja elő?) 4. szakasz: hadügy; program: az *innsbrucki megállapodás codicillusa*. 5. szakasz: bankügy; finandális kérdések; program: a *vöslai értekezlet eredménye*. 6. szakasz: kereskedelmi, vám, vasútkérdések; program: a *badeni összejövet cartellja*. 7. szakasz: nemzetközi viszonyok; program: a *frohsdorfi entente cordiale reciproque*. 8. szakasz: külpolitika és szociális kérdések; program: a *heidelbergai rendűri gyűlés jegyzőkönyve*. 9. szakasz: európai véd- és dacsövetség; program: a *gasteini entrevue corollariumai*.

— De hát én czecket megtudva, éppen oly okos vagyok, mint azelőtt. — mondá ki igazmondó őszinteséggel véleményét páter Timót.

— Vannak, akik egész fenéig értik a dolgot, főtisztelendő úr — nyugtatá őt meg az elnök; mire néhányan a jelenlevő celebritások közül komolyan bólintának fejekkel, a többi pedig hallgatott, nehogy kinevessék tudatlanságáért, mint ezt a faluról jött papot.

„Encyclica, index, conventió, punctatió, codicillus, resultatium, cartell, entente cordiale, protocollum, corollarium! Ki megy ennek mind utánjárni a Vatikánba és a többi helyekre? Talán nem is találna rá ottan azokra az urakra, akik útbaigazítják, hogy hol keresse ezeket. Inkább aláírja az ember, s elhiszi, hogy akiknek a neve az ezüstkönyvbe belekerült, nagyon jól tudják, hogy mit cselekesznek.

Következik a táborkar megalakítása. Elnökség, jegyzők, pénztárnok, szűkebb bizottság.

Azután kerül napirendre a leendő harctér topográfiai felvétele.

A magyar képviselőház padjainak négyszáznegyvenhárom ülése van, melyeknek ugyanannyi választókerület felel meg a térképen. Vannak különböző nagyságú, kaliberű, nemzeti-ségű, vallású választókerületek. Vannak drága és olcsó, szabott árú és ingyen megkapható választókerületek. Vannak kerületek, melyekben az alkotmány iránti buzgalom hihetetlen nagy fokú szomjat szokott felköltetni, mely okvetlen eloltásra vár; vannak olyanok, amikben húsz szavazó jelen meg a választásra; megint olyanok, amikben nyolcezer szavazót kell összehordani tíz mértföldnyi kerületből szekéren; vannak lelkes, tántoríthatlan választókerületek, kik tűzbe, vízbe mennek a kedvenc vezérükért, megint olyanok, kiknek minden választáskor új képviselő kell; vannak választókerületek, amikért egész nibelungenharcot kell folytatni, aztán megint olyanok, amiket el lehet lopni. A jó hadvezér első feladata azt kikémszemlélni, hogy melyik kerület meghódítható; második kérdés, hogy ki által meghódítandó, ki ott a „posszibilis ember”. Mert nem minden ember mindenütt posszibilis.

Ahhoz sajtátszerű kombináció kell, mint az orchideák, calceolariák tenyésztéséhez: saját lég, saját talaj, saját komposzttrágya és alkalmas plánta.

A haditanácsnak az a legnehezebb feladata: „possibilis” embereket állítani fel a „disponibilis” kerületekben. A többi azután az alvezérek dolga, kiket „kortesvezérek”-nek neveznek, mely szó valószínűleg a spanyol „cortes”-től származik, s egyike azon idegen szavaknak, amikhez a nyelvújítók szentségtelen keze még nem mert hozzányúlni.

E terhes munka, nem képzelné az ember hogy mennyi időt vesz igénybe. Az egy olyan statisztikai tanulmány, aminek pontos összeállításáért végtelen hálára érezhetné magát lekötelve az egész tudományos világ, az ezzel foglalkozó szakférfiak irányában. Ez a tudomány igen sok paragrafusra oszlik. Bár bizonyosak vagyunk felőle, hogy véghetetlenül untatni fogunk vele mindenkit, kivéve a szakférfiakat és (miért ne mondanók?) a szakhölgyeket; mégis az utóbbiak kedvéért nem mulaszthatjuk el, hogy legalább a fejezeteit el ne mondjuk e katekizmusnak.

I. kérdés. Mennyi a választók száma most? mennyi volt a múlt összeírásakor? (Ebből tudható meg, ha fogyott-e, vagy szaporodott; hogy jó adófizetők-e azok vagy rosszak, következőleg kell-e oda pénz és mennyi.)

II. Minő vallásfelekezet mekkora contingenst szolgáltat e számhoz?

III. Minő nyelveken beszélnek ott? (Ennek eldöntésétől függ, hogy pálinkát kell-e oda küldeni vagy bort.)

IV. Hány község tartozik hozzá? Azok megint micso-dások?

V. Hány volt a többsége a múlt választásnál a győztesnek?

VI. Mit ígért nekik, amiért megválasztották? s mit nem tartott meg?

VII. Mibe került neki átlag egy szavazat?

VIII. Ki ott a nagybirtokos, aki felcs kukoricaföldekkel rendelkezik?

IX. Melyik párton vannak a Mózes-hitű polgártársak? Vannak-e felmondható bérlleteik?

X. Milyen számarány van a pártok között?

XI. Hány szavazatot lehet az ellenpártból reklamáció útján kitörültetni? (Ez a legolcsóbb agyonverése az eleven embereknek.)

XII. Vannak-e ellenjelöltek? jelöltaspiránsok? jelöltségért duzzogók, s más efféle gyanús személyek a kerületben?

XIII. Ha vannak, mi hibáikat lehet felfedezni? Mi puhatolható ki ellenük egész életük lefolyásából?

XIV. Vannak-e híres verekedők, akikkel meg lehet rémíteni az ellenpártot, hogy otthon maradjon?

XV. Kik a legnevezetesebb népvezérek ott helyben? s mit kell nekik ígérni, hogy szolgálataikat rendelkezésre bocsássák hivatalt vagy készpénzt?

XVI. Ki a választási elnök? és a mi emberünk-e az?

A nagyméltóságú bizottság mind e kérdéseket esetről-estére tüzetesen megvitatni el nem mulasztotta, s oly szerencsésen oldá meg feladatát, hogy háromnapi permanens ülésés után már csak az etelvári kerület maga volt hátra.

Az értekezlet feszült várakozással leste az elnök szavait, ki előtt egy hosszú lajstrom állt, tele kék és veres irallal aláhúzott nevekkal: abba sokat nézegetett, vajon kit fog jelöltül hangoztatni?

Ömagassága nagyon törni látszott a fejét. Összeráncolta a homlokát, s felnézett a plafondra.

Ekkor felemelkedék székből Kolompi úr, ki ott mint jegyző működött s engedelmet kérve nagy vakmerőségeért, melyet mentsen ki az ügy iránti nagy buzgalom, e véleménynek adott kifejezést:

— Több hí elvtársaink nevében is bátorkodom azon ajánlatot tenni, hogy ha az etelvári kerületben diadalunkat bizto-

sítani szándékozunk, cz csupán egy névnek égisze alatt lehetőség, s e név nem más, mint princ Nornenstein Alienor.

— Ahaha! uram — kiáltá fel az elnöklő rendúr, szerteszórva kezéből plajbászt és lajstromot —, ön talán csak tréfál? Az én fiam! Egy gyermekember! Egy tudatlan fickó. Egy ilyen magas hivatásban! Mit gondol?

— Bocsánatot kell kérnem őmagasságától, hogy ezúttal vakmerő vagyok ellentmondani, de az ügy szentsége kényszerít felemelni szavamat még azon veszéllyel szemben is, hogy őmagassága neheztelését magamra vonjam. Hazánknak új, ifjú erőkre van szüksége, s egy ilyennek ismerjük mi princ Alienort, aki mind éles elméje, mind széles ismeretei, mind magas állásánál fogva országgyűlésünk legkiválóbb díszei közé fogna tartozni. Nekünk áll legfőbb érdekünkben, hogy hazánknak ily kedves fogadott fiát ily erős kapcsokkal láncoljuk le hazánk földéhez, s a Nornenstein nevet kitörülhetetlen betűkkel írjuk be nemzetünk aranykönyvébe.

E szép beszédet itt-ott helyeslő mormogás követte.

— Nagyméltóságú uraim — szólt erre Nornenstein Octavian mély megilletődéssel —, ha az ajánlat csakugyan komolyan van értve, akkor én kénytelen vagyok e termet elhagyni, s felkérni őkegyelmességét, alelnökünket, herceg Etelváryt, hogy foglalja el az elnöki széket, mivelhogy én magam nem elnökösködhetem akkor, midőn a gyűlés családóm tagja fölött határoz.

Azzal fölkel az asztalfőről, s elhagyta a szobát. Helyét Etelváry herceg foglalta el.

— Főtisztelendő prépost úr legjobban felvilágosíthatná a tanácskozmányt az etelvári kerület viszonyairól — szólt Kolompi úr, páter Timótot aposztrofálva.

Páter Timót egy kicsit vonogatta a vállait, de végre is átlátta, hogy itt nem lehet azzal felelni, hogy „non sum paratus”, hát csak rászánta magát.

— Hiszen ha parancsolnak velem kegyelmességtek, én

elmondhatok mindent, úgy, ahogy van; de én csak igazat fogok mondani. Ha megengedik?

Felhatalmaztatott rá, hogy mondjon hát igazat: ha már nem tud másképp.

— Tehát az elején kezdve mondhatom azt, hogy az etelvári kerület a múlt választásoknál is mindig rossz kerület volt, mindig megbuktunk benne, akárhogy felhasználtunk minden rendelkezésünkre álló eszközt. Az arány ez: 1900 választó közül 900-nál többet mi soha nem tudunk összeszedni. Ez a mi négy hű községünk közül telik ki, melyek név szerint, Már, Bátok, Kopron és Csiva. Ezek, ha *lefoglaltatnak*, bizonyosak. Ellenben meghódíthatlanok Turó, Gezetlen, akik nyakas kálvinisták, s maga a választókerület központja és választási helye, Sipota mezőváros, melyben dominálja az egész lakosságot a csizmadia és fazekas iparúzó osztály. Ezeket semmi pénzen megvenni nem lehet. Ez kuruc nép, akit megijeszteni sem lehet. Próbáltuk őket már megszöktetni is a választástól olyanformán, hogy elzárattuk őket a katonasággal a várostól ki a mezőre, ahol még csak vizet sem kaptak, s elébb a mieinket szavattattuk le; de azok meg sem mozdultak onnan, étlen, szomjan kiállták, s leszavattak az utolsó emberig; még a kolerabetegeiket is felhordták szavazni. Egy ott halt meg a választás színhelyén, öt perccel azután, hogy a szavazatát beadta. Tehát ezer áll kilencszáz ellen. Most még egy újabb veszedelem is fejlődött ki. Az eddig megválasztott képviselő: Nagybaróty Sámuel, régifajta, balközépi ember, vonakodik a jelöltséget újból elvállalni; beteges voltát vetve okul; de ami nem igaz. Inkább az áll, hogy a menyecske féltékeny, s nemigen szereti, hogy férje abban a veszedelmes Pestben mindenféle csábító alkalmaknak legyen kitéve.

(Általános derűtség.)

— Erre a neszre, hogy a balközépnek nincs jelöltje, hirtelen ott terem a szélsőbal, valami Karakán Absolon személyében.

— Ah! az én volt munkatársam.

— No ezt szépen kinevelte az úr, mondhatom. Bezzeg tud az a nép szája ízén főzni. Ígér ez a népnek olyan dolgokat, hogy az embernek a háta borsószik tőle.

— Be kell őt fogatni, mint lázítót!

— Jó lenne; de van ám neki annyi emberi esze, hogy a piac közepén, a népgyűlés előtt nem mond el semmit, amiért a hatóság rátehetné a kezét a gallérjára, hanem kijár a mezőre, a tanyára, ott ül össze az egyes gazdákkal, azoknak mondja el, amit tud, azok megint továbbadják; már van neki négyszáz szavazója, s nem tudom, hogy nincs-e közte a mienk is, mert nagyon megérthető ígéreteket osztogat ám, amik erősen hasonlítanak a kommunizmus tételeihez.

— Fel kell világosítani a népet.

— Hiszen ez az, amit én is mondok. Szükséges volna egy olyan férfiút állítani e veszélyeztetett helyre, aki mind szóval, mind tettel meghódítaná a közönséget. Azért ha még egyszer megengedik, kegyelmes uraim, hogy egy kis igazságot elmondjak, csak akkorát, mint egy mustármag: tehát nem tarthatom titokban, hogy akármilyen derék és eszes ember legyen is az a princ Alienor, de az Isten áldja meg őtet, amint azt a szót kimondja a népgyűlésen, hogy „Tisztelt polgártársak!” s a nép meghallja, hogy nem tudja az „r”-et kimondani, mind fölkiált rá, hogy „köpje ki a szájából azt a kását, úgy beszéljen!” s azzal vége van.

E nyilatkozatot elfojthatlan közderűtség követte.

— Ne aggódjék emiatt főtisztelendő úr — szólta a nyugalom helyreálltával Kolompi úr. — Van arról már gondoskodva kellőleg. Mint hajdan a bölcs törvényhozó Mózes, ki maga dadogott, kísérte az ékesszóló Áron, princ Alienort a mi legügyesebb, legbátrabb, népszerűbb barátunk fogja jelöltségi körútjában kísérni, aki majd meg tudja nyerni hathatós szóval is a kedélyeket, s leveri a Góliátot.

— S ki legyen ez a nagy férfiú?

Zárkány Napóleon.

— Micsoda? Napóleon öcsém? — kiáltá fel bámulattal Timót prépost.

— Talán nem találja őt elég ügyesnek?

— Elég ügyesnek? Sőt inkább. Hanem mikor Napóleon öcsémre gondolok, mindig az jut eszembe, hogy bizony jó, hogy én vagyok az ő papja, s nem ő az enyim; mert ha ő volna az én papom, s nekem kellene azt elhinnem, amit ő prédikál, de keservesen szolgálná meg az én lelkem a mennyországot!

Kételkednék tán benne?

— Kételkedni nem kételkedem; de nem szeretnék vele medvevadászatra együtt menni; mert soha sem tudnám, hogy nem az én bőrömet hozza-e haza a medvéé helyett?

— Van gondoskodva róla, hogy igen erős érdekekkel legyen ügyünknek megnyerve.

Páter Timót csak fejét rázta; előhúzta a hátulsó zsebéből a burnótszelencéjét, nagyot szippantott belőle, s azzal ismételve megrázta a fejét; aztán elővette zsebkendőjét, az orránál fogva még jobban megrázta a fejét.

— Nem ismerik kegyelmességtek azt az ifjút. Nagyon csalatkozik az, aki azt hiszi, hogy azt az ifjút meg lehet venni; s aztán annak, aki őt megvette, csak egy óráig is híve marad. Legyen bár azon ár, amiért őt megvásároltnak hiszi valaki, pénzösszeg, vagy halálból való megváltás. Hanem én tudok egy árt, amivel őt hívünknek biztosíthatjuk. S ez nem sok: csak egy jó szó. De attól függ, hogy kitől jön. — Ne méltóztassanak egymásra nézni kegyelmes uraim; az nem ül közöttünk. Az a szó nem férfiútól váratik.

Általános felkacagás következett.

Erre aztán a pap tűzbe jött.

— Én nem tréfálok. Ismerem az embereket. Azért kimondom kereken, hogy ha azt akarjuk, hogy Zárkány Napóleon testtel-lélekkel nekiinduljon zászlónk győzelemre juttatásának az etelvári kerületben, erre csupán az lesz az egyedüli biztosíték,

ha őhercegsége elszánja magát arra az áldozatra, hogy a választási előmozgalmak alatt kegyelmes családjával együtt Etelvárra lejöjjön. Egy bokréta a hős kalapja mellé tűzve gyöngéd és tiszteletreméltó hölgykezeketől nagyobb jutalom és buzdítás leendhet a világ minden kincseinél.

Páter Timót nagyon elbámult, hogy ezt az ötletét nem tapsolták meg.

Gondolta, hogy még jobban meg kell azt magyarázni.

— Úgy gondolom, hogy a kecses hercegnő ez áldozatot meghozhatja princ Alienor kedvéért.

Erre meg már éppen sziszegni kezdtek az uraságok.

Az elnök befejezé a kérdést.

— Úgy látom, hogy a tanácskozmány helyesli és elfogadja Nornenstein Alienor princ etelvári jelöltségét. Felkérem fő-tisztelendő Borcsák Timót prépost és tekintetes Kolompi Zoltán urakat, méltóztassanak őmagasságát a határozatról értesíteni, s őt a terembe meghívni.

Amint a két úr a teremajtón kilépett, Kolompi úr azt sűgá misemondó hangon a prépost fülébe.

— Erravit pater!

Mire az hasonló hangon antiphonált vissza.

— Tace magister!

— Nem kellett volna a princ és a hercegnő közötti viszonyra példálózni.

— Már miért nem? Hiszen köztudomású dolog, hogy a princ megkérte Rafaela hercegnő kezét.

— Igen, de a herceg azt felelte Octavian fejedelemnek, hogy ő csak egész embert fogad el vőül, nem felet, s egyenesen attól van feltételezve, hogy lesz-e kézfogó: hogy megválasztatik-e Alienor az etelvári kerületben képviselőnek. Mert akkor, hogy a törvény szerint választható legyen, Octaviannak a fiát nagykorúsítani kell; a nagykorúsítással Alienor egyúttal anyai birtokának tulajdonába is belép. Itt tehát sok érdek forog a kérdésben.

— És mégis Octavian fejedelm vonakodott tőle.
— Az csak az etikett végett volt.
— Csak az etikett végett? Csak tette magát, hogy nem kell neki?

— Hát természetesen. Hiszen már itten is van a deputáció Etelvárról, amely meghívja a jelöltség elfogadására Alienort. Főtisztelendőséged a küldöttség szónoka.

— De már úgy segéljen, az nem igaz. Én nem speechelek. Otthon is káplányomra hagyom. Nekem egy hétig kell készülnöm a prédikációra. Én nem dikciózok.

— Csak lassan! Már meg is történt. Már ki is van nyomtatva. Itt a zsebemben a korrektúraív a holnapi „Kürt”-ből, ahol le van írva, milyen szépen beszélt főtisztelendőséged a princnek, s milyen dicső szavakat hangoztatott ő vissza a meghívásra, mely után harminc terítékű lakoma következett a Grand Hotel Hungariában.

— S mikor történt ez?

— Ma este nyolc órakor.

— S tenálad már délben két órakor ki is van nyomtatva az, ami este nyolc órakor — nem is lesz igaz!

— De igaz lesz; mert nyomtatva lesz; s nem fogja senki meghazudtolni.

Páter Timót mellére ütött tenyerével, s nagyot fújt az orra alá.

— No — ezt még nem tanultam a szemináriumban.

A meghívott rendúr ismét elfoglalta elnöki székét, s aztán töredezett hangon, melyen érezhető volt a mély meghatottság, köszöné meg a nagyméltóságú tanácskozmánynak azon elhatározását, mellyel családját megtisztelni kegyeskedett; fogadkozván, hogy a szeretetnek e nyilatkozata által örökre az ország sorsához kötve érzendi maga és egész családjá jövődjé történelmét.

A HADJÁRAT ELŐKÉSZÜLETEI

— Drága Pompeia baronesse. Hölgyek ízlése az ilyen dolgokban csalhatatlan. Milyen tolljelvényt tanácsol ön Alienor számára? A jelvény igen nevezetes tényező. Ki fogunk osztani ötezer darabot. Hadd viseljék még a gyermekek is. Jó lesz-e: fehér toll zöld levéllel, arra a név arannyal nyomtatva, s mellette piros sombogyók? — No nagyon örülök, hogy ízlésünk így összetalálkozik. — Azután jön a zászlókérdés. Én azt a szokásos háromszínűt igen mindennapinak találom. — Nem szebb lenne-e tiszta fehér lobogó, piros és zöld szegéllyel körül? Középen a név arany nyomattal. Ugye, hogy ez meglepő fog lenni? Alienor neve a fejedelmi koronával igen jól fog illeni rája. Titokban megsúghatom, hogy Etelvár hercegnő (ti. az anyahercegnő) sajátkezűleg hímezett egy fehér selyemzászlót Alienor számára, melynek közepét az országcímér foglalja el; körüle e szavak arannyal: „in hoc signo vinces” — Ezzel fogja őt meglepni a választás napján. Óh, a hölgyek igen buzgó pártharcosok. S hogy értenek a cselszövéshöz! Milyen titoktartók! Gyakran a választás utolsó estéjétől reggelig meg tudják fordítani a harc kimenetelét. Én a hölgyek pártfogására igen nagy súlyt fektetek. Az ő lelkesedésük ragadja magával a férfiakat. Politikai titkokat csak nők tudnak megőrizni; férfiak azt kifecsegik. Én nem nagysádnak közreműködését fölkérni, drága baronesse.

— Én is zászlót hímezzek princ Alienor számára?

— Annál sokkal több az, amire igénybe veszem. Nézzé ezt a kis albumformát. Találja ki, mi van benne?

— Költemények?

— Az ám. Lám milyen egyszerre kitalálta, drága baronesse. Egy híres szerző művei, akinek neve Meyer.

— „Meyer!” Hisz ilyen név legalább kétmilliom van, s egy híres költőt sem ismer közte a világ.

— Ezt különösen nem, mert olyan apró betűkkel van írva a neve, hogy csak górcsóvel lehet elolvasni. Ez a Meyer az osztrák bank cassendirektora, aki azt a költeményt írta ezekre a lapokra, hogy ezeknek mindegyike megér ötven forintot.

— Ah, tehát állambankjegyek.

— Igenis. Ebben a csomagban van ezer darab ötvenforintos állambankjegy.

— S mit kell énnekem megbámulnom ezeken a jegyeken?

— Arra kérem önt, baronesse, hogy tegye meg nekem azt a szívességet, fogjon egy ollót, s egyenkint mindenik újdonat bankjegyet vágja ketté: úgy, hogy a metszés éppen a kettős sas közepén fusson végig, s azt a darabot, melyen a férfialak van az oroszlánnyal, tegye azután ebbe az egyik borítékba, a másikat, a nőalakkal ebbe a másikba.

— Mi lesz abból?

— Hát hiszen tudom, hogy akárkit kérnék erre a szívességre, mind ugyanezt a kérdést intézné hozzám: micsoda vad gondolat ezer darab ötvenforintos bankjegyet kétféle vagdalni; s én nem mondhatom el e felvilágosítást másnak, mint egy nőnek, ki oly buzgó híve ügyünknek, mint a baronesse.

— Valóban kíváncsi vagyok rá.

— Tehát ezen a pénzen lelkeket fogunk vásárlani: nem „holt lelkeket”, mint Gogol regényhőse, hanem eleveneket. Ez választási „foglалó”. Ötven forint egy szavazat ára.

— Ah, mármost értem. Nehogy a tisztelt pogártárs zsebre tegye az ötvenest, s aztán elmenjen máshová szavazni: csak a fél bankjegyet adják a kezébe a szavazás előtt, s a másik feléért megjelenhet akkor, ha híven szavazott. Ha elpártol, nem veheti a fél ötvenesének semmi hasznát.

— Kitalálta, baronesse. Az így kettémetszett fél bankjegyek egyik csomagát elküldjük Dumka úrnak Etelvárra, ki az ottani pártunk pénztárnoka. Ő ezeket kiosztja azon polgártársak között, kik híveink lajstromába beíratják magukat.

— Ezek tehát „választási szelvények” — mondá Pompeia.

— A másik csomagot a másik felével a jegyeknek átadjuk Zárkány Napóleonnak. S ez azt csak a választás utáni napon kézbesíti Dumka úrnak. Olyan elővigyázati rendszabály ez, mint mikor a tűzmentes pénzszekrénynek az egyik kulcsa a pénztárnoknál, a másik az igazgatónál áll.

— Nem tiltja a törvény a vesztegetést?

— A jelöltnek igen. Annak az előmunkálatok alatt még alamizsnát sem szabad adni, sem borraivalót a pincérnek, mert azt mind megvesztegetési ténynek nevezhetnék; hanem hogy valaki megjutalmazza azon derék emberek fáradságát, kik nem sajnálják a közügyért félbenhagyni munkájukat, sőt éjszakáikat is feláldozni, s reggelig virrasztani a tanyahelyeken, egymást kapacitálva, néha még ütlegeteket is eltérni: ez úgy hiszem, hogy összefér a törvénnyel és igazsággal. Sem Dumka úr, sem Zárkány Napóleon princ Nornensteinnak nem rokona, nem alattvalója; magánemberek, akik oda szórhatják a pénzüket, ahová nekik tetszik. Valamint a környékbeli korcsmárosok is megtehetik azt, hogy ha nekik tetszik, mérik a bort a vendégek számára iccénként egy krajcárért.

— De hátha mégis eszébe találna jutni valakinek a törvény szigorát komolyan venni? ha a képviselőház vizsgálatot rendelne el, s a kiküldött tag vallatásokhoz folyamodnék, hogy hol vették Dumka és Zárkány e nagy összeg pénzt, nem derülhetne-e ki önök ellen valami kellemetlen tény: az a két úr aligha szokott hamisan esküdni.

— Meggondoltam én azt is, drága szép baronesse. S éppen ez hozott arra az ötletre, hogy önnek a közreműködésért esedezzem. Tudja ön: úgy vagyunk, mint a sorshúzásnál,

szükségünk van egy ártatlan kézre, mely a szerencsekerékhez közvetlen hozzányúljon. Ez az, amit öntől kérek. Ha ön lesz oly kegyes, hogy a bankjegyeket kétfelé vagdalja, akkor, kérem, az egyik csomagot adassa fel postára: Dumka szám-tartó úrnak címezve Etelvárott, a másik csomagot pedig küldje el hordár által Zárkány Napóleonnak. A borítékra ne legyen más írva, mint ez: „iratok: érték nélkül”. Ez összeg egy „fond perdu”, senki sem tudja, honnan jött a kezéhez; a célt, melyre fordítandó, mind a kettő jól ismeri; mennyit fordítson rá belőle, tetszésétől függ: senkit sem fog találni, akinek számot adjon róla. Önnek éles elméje és tapintata eltalálja már, hogy miért arcátlankodom e kéréssel önnél, bárónő. E feladattal csak oly kivételes lényt bízhatok meg, akinek magas jelleme s elvbaráti hűsége elég biztosíték rám nézve arra, hogy ez összeg rendeltetése céljához eljut, s aki mégis oly állásban van hozzám, hogy miattam nem kompromittálhatja magát, s még hozzá nő, ki megtudja őrizni a titkot. — Nos tehát, baronesse: idekölcsonzi-e nekünk ehhez a sorsjátékhoz ezt a drága szép ártatlan kezét?

Pompecia elmélázott, lesütve kétféle tűző szemeit és arra gondolt, amíg a rendúr kezét cirógatta: „Így jössz te az én kezemet megkérni; de úgy, ahogy én akarnám, nem kéred azt! Arra kell neked ez a szép kezem, hogy segítsen neked abban a sorsjátékban, melyben a nyerő szám díja nem a szegény magyar országház (dehogy ház, csak gunyhó) iskola-padja; hanem a hatalmas Etelváry Rafaela hercegnő keze” És aztán kedve lett volna neki azzal a drága, szép liliomkézzel az egész bankjegycsomagot a szeme közé vágni.

Hanem valami mást gondolt hirtelen.

Jól van. Magamra vállalom azt.

Octavian fejedelem megcsókolta a kezét a szép hölgynek.

-- Bizonyos voltam felőle. De kérem, e titkot még a tábornokoknak sem szükség tudni.

— Az természetes.

Octavian fejedelem ezzel búcsút vett a baronesse-től, s otthon lehúzta a kocsisának a béréből a farmatring árát, amit az elvesztett. A rendúr meg tudja becsülni a pénzt, s egy krajcárt sem enged el a cselédnek, ha az kárt tesz.

Mikor eltávozott a rendúr, Pompeia kiteríté asztalára a bankjegyeket, fejét tenyerébe hajtva, gondolkodott sokáig; míg egyszer az arca elveresedett attól, amit gondolt — szégyenében.

Tán ilyen gondolatmenete volt:

„Mily tömérdek pénz egy rakáson!.. Egy tábornoknak hét esztendeig kell szolgálni, míg ennyi pénz lát.. Ötven hivatalnoknak családostul együtt egész éven át kell ennyiből megélni... S most ezt kidobják az ablakon... Megissza a homok, elröpíti a szél.. Senkinek sem lesz hasznára: csupán azt fogja eszközölni, hogy ezer ember egy hónapig a korcsmát járja, s nem dolgozik... Eladott lelkek bündíja ez, amiért megválasztanak egy embert képviselőnek, aki azzal az országgal nem törődik... Bolondok adják bolondoknak... Senki sem számol róla senkinek... Elveszhet a postán, útközben: az a két ember összeheszélhet, eldugja felét, akár az egészséget... S ha nem teszik azt; hanem becsületesen arra a célra fordítják, amire küldve van: akkor követik el a legnagyobb rosszat — az országgal — és két nő szívével... Mert az egyik nő éppen olyan szerencsétlen lesz azáltal, hogy Alienort megnyeri, mint a másik azáltal, hogy elveszíti... Ez a pénz elég volna arra, hogy egy vagyontalan katonatiszt árvájának jövője biztosítva legyen vele... Ezen a pénzen mindazt az álgyémántot, hamis gyöngyöt, amivel egy szegény baronesse a többi úrhölgyek között ragyog, igazgyönggyé, valódi gyémánttá lehetne átalakítani...”

Ennél a gondolatnál pirult el önmaga előtt Pompeia. Aztán haragosan tekintett tükrébe, mintha megfeddené önlélkét, hová akart büszkeségéből alásüllyedni? Hát nem magasabb-e az ő célja?

Hirtelen elkezdett nevetni. Jó ötlete támadt.

Elővette ollóját, s elkezdé a bankjegyeket kétfelé vagdalni.

S közben vidáman énekelt.

Mikor készen volt vele: két csomagot csinált a bankjegyekből, azokat borítékba tette, lepecsételte, címet írt rájuk.

Azután megállt öltözőtükre előtt, s saját magára nevetett, és hunyorított szemével hamiskásan. Meg volt elégedve magával.

Shawlját, kalapját vette, s saját maga sietett a postára, a két csomagot feladni.

Visszatértében egy papírkereskedőnél olyan téntát vásárolt, mellyel az ember saját maga könyomda nélkül sokszorozhatja írását.

Vajon mi cselszövényt gubancol össze?

A KÉSZÜLŐ ZÁSZLÓ

— Kedves Leon, parancsodra megtettem, hogy bajszot eresztettem, s most úgy néztek ki, mint egy facér vidéki színész, aki azalatt, amíg nincs engagementje, nem borotválkozik. Mármost még arra is rávetettem a fejemet, azaz a lábamat, hogy rendeletre pantalon collée-t, avec beaucoup des soutaches húzzak fel, s tetejébe még hosszúszerű csizmát, hogy mikor végignézek magamon, azt hiszem, valamennyi gamin mind utánam éneklje az 59-i párizsi kuplét: „Il a des bottes, il a des bottes de Bastien! — Pour battre les Autrichiens!” Parancsolsz-e még valamit?

— Ez még csak a kosztüm.

— S mi van még hátra?

— Egy egész népszínmű.

— Szerencsére te énekledd benne a főszerepet, én csak némajátékos vagyok.

— De azért neked is kell mondanod valamit; nehogy azt higgyék, hogy torokgyíkban szenvedsz; mikor felköszönt egy-egy küldöttség (minden faluvégén várnak rád), akkor mondani fogod: „nagyon örvendek e kitüntető megtiszteltetésnek”, — másutt megint: „át vagyok hatva a hála legmélyebb érzetétől”, „szívemből üdvözlöm önöket, szeretett polgártársaim”. — „Ígérem, hogy éjjel-nappal az önök javán fogok munkálkodni”.

— Te, én azt nem állom meg nevetés nélkül.

— Ha olyan faluba jövünk, hol tótok laknak, a felköszöntésre ezt feleled: „Za zwlaštni štesti si držim, wám slaužiti moči”

— Te! Valami olyat ne mondass velem, amiért megdobálnak.

— Ne félj. Ez annyit tesz, hogy „különös szerencsémnek tartom önöknek szolgálatára lehetni”. A kerület végén pedig van egy oláh falu, ott románul felelsz az üdvözlésre; „Primesce multiemera mea cea mai ferbinte, din launtru pentru acca” Ez annyit tesz, hogy „fogadja ön legforróbb, legbensőbb köszönetemet”.

— Lelked rajta! Én elmondom.

— Az etelvári állomásnál azonban kissé össze kell szedned magadat, s ezt a tíz sorból álló választ szóról szóra betanulnod, amit itt leírtam, mert ott vár az összes kerületi intelligencia.

— De már hogy tanuljak én be egy választ egy olyan megszólításra, aminek a tartalmát senki sem ismeri!

— Én ismerem. A szónok Dumka úr lesz, a pártvezér. Ő köszöntötte fel már két választás alkalmával a párt jelöltjét, mindkétszer ugyanazzal a beszéddel, a te kedvedért sem fog újat betanulni; beszéde így fog kezdődni: „Te, ki kora zsenge ifjúságodtól fogva folyton a haza ügyeinek szentelted napjaidat”, s végződni fog ekként: „melyet is (tudniillik sorsodnak az élet dagadó hullámaintól hányt vetett gályáját), hogy kedvező szellők biztos kikötőbe repítsenek, az mindnyájunknak a legforróbb óhajtása”

— S nekem ezalatt egy vonást sem szabad félrehúznom az arcomon?

— Nem ám, hanem szép alázatosan le kell hajtani a fejedet, és a csizmád orrára nézned mozdulatlanul.

— S meddig fog az a mulatság tartani?

— Ha mindenütt pontosan órára megjelenhetünk, akkor három napig, különben négyig. Etelvár a kiindulási pont, onnan bejárjuk a hű községeket. Azoknak a lelkesedését magunkhoz csatolva, elindulunk meghódítani a hűtlenkedőket, akkor bevesszük általános rohammal a központot, s végül ismét visszatérünk diadallal Etelvárra.

Az elindulás előtti éjjel Leon ott hált Alienornál, hogy el ne mulassza az idején fölkelést. Ő maga segített neki azután a nemzeti öltözetet fölvenni, amihez a komornyik nem értett. Ezt itthon is hagyták. A kortesvezér még a komornyikot is pótolja útközben.

Alienor nagyon megnyugtatta érezte magát azért, hogy ilyen korán indulnak, amikor még nem járnak emberek az utcán, akik kicsúfolhatnak a darutollas kalapjáért.

Leon figyelmezteté őt ugyan jó eleve, hogy az előkészületekről sehol semmit ki ne fecsegjen; de Alienornál nem állt meg a titok; ő ezt a tréfát napok előtt sietett elmondani mindenkinek a kaszinóban, a szalonokban, a budoárokban, a klubban, a turfon, aminek az lett a következése, hogy amint a hintóból leszálltak a vasúti indóháznál, s szokás szerint a trafiknál útravaló hírlapokkal látták el magukat, a legelső lap, amely gyönyörködtetésükre vállalkozott, az ellenpárt élclapja volt; mindkettőjük fertelmes torzképével.

A torzkép még hagyján; de a hozzá való szöveg! Az éppen egy méregpohár volt, melyből pókok isznak, s varangyok másznak elő.

Alienor elszörnyedt az infámis persziflázs olvastára.

— Mit fogunk ez ellen tenni?

— Ez ellen? Már volt rá gondom. Én meg a mi élclapunkban torzképeztettem le az ő jelöltjüket, s most visszük ezt magunkkal számos példányokban szétosztás végett.

— Hát ez elégtétel? Hisz ezek az embernek a becsületében gázolnak.

— Becsület? Hja, ez most nincs. A választási előmozgalmak alatt minden becsületről való fogalom és szabály fel van függesztve. Minden neme a dehonestationnak felszabadítatik, s a rágalom háromheti moratoriumot kap. Ezalatt szabad és szokásos a jelöltekre s azoknak a hozzátartozandóira minden kigondolható nemét a bűnnek és gonoszságnak ráfogni, s a megtámadottnak azért megharagudni nem szabad. Ezalatt

nincs se párbaj, se törvényszék. Ha terólad azt mondják, hogy apád raubritter; te magad zsebmetsző vagy: neked azt kell állítanod, hogy ellenfeled veremfeltörésért, váltóhamisításért van kurrentálva. Az sem fogja magát megbántva érezni. Most a választásokig mind gazemberek vagyunk. A választás után megint mind becsületes emberek leszünk. Ki ijedezne a sártól, mikor rókavadászat van?

— Én annak se nagy barátja vagyok.

— Pedig én a rókavadász-jelmezedet is bepakoltattam.

— Csak nem akarsz tán veres frakkban bemutatni a választóközönségnek?

— Ki tudja?

Alienor aztán kibékült azzal a gondolattal, hogy e mozgalmas időben a jó mulatságok közé tartozik: az embernek azt olvasni, hogy mint szidják és élcelik becses személyét.

— De neked mégis jobban kijutott, mint nekem.

— Látod, te azon mulatsz, hogy engem gúnyolnak, én meg azon, hogy téged; s a közönség mulat mind a kettőnkön. Ezt a lapot visszatért ott fogod találni minden ismerős úrhölgynek az asztalán.

— Én még jól jártam: engem csak majomnak rajzoltak, de téged medvének.

— Ezért mi visszatorlásul az ellenjelöltet mint oroszlanbörbe öltözött füles barmot fogjuk bemutatni.

— Abominable párbaj!

A vasúti állomásnál, mely Etelvárhoz legközelebb esett, már nagy sereg küldöttség várta az érkező argonautákat, zászlókkal és cigányzenekarral. Leszálláskor lelkesült éljenzés fogadta hőseinket.

Princ Alienor csak akkor kezdett valami nyugtalanságot érezni, mikor a gyorsvonat odábrohant, részvétlen közönységet tanúsítva a nagy nap mozgalmairánt, s ő ott találta magát egyedül, hatvan ismeretlen arctól megbámulva s körös-körül fogva; akik közül egy eléje lépett, egy széles

vállú, kurta nyakú hazafi, s azon kezdé, hogy hatalmas tenyerét eléje nyújtá, és bikányi hangon rádördíté: „Légy üdvözölt, dicső princ Alienor!”

Alienor úgy tudta, hogy illendő lesz a nyújtott tenyérbe a saját kezét beletenni, mire ez aztán ott is maradt; mert a szónoknak az a szokása volt, hogy ha a megszólított kezét megkaphatta, azt azután az ökléből ki nem eresztette, hanem ott tartotta a beszéd végeig, s minden mondatnál egyet rántott rajta, hogy a felköszöntöttnek ropogtak bele a csontjai, s csak úgy emelgette a lábait sziszegve; mikor pedig eleresztette a szónok, akkor nyomott neki az arcára egy akkora csókot, mint egy papucs.

— No nekem mind szétment a kesztyűm ettől a kézszorítástól — sopánkodék Alienor Leonhoz, mikor felültek a rájuk váró ötlovas hintóba.

— Jobb is, ha lehúzod máskor a kesztyűt, mikor kezet szorítasz, mert a polgártársak kevélységnek tartják, ha valaki kesztyűs kézzel csap a tenyerökbe.

— Csak legalább megmosdanának clébb! — nyafogott princ Alienor.

— Jegyezd meg, hogy két dolog nem jó megmosva: a szülő s a szerető kéz szorítása.

Amint fenn ültek a hintóban, újra felharsant az éljenriadal, a cigányok rázendíték a Klapka-indulót, s megindult a díszmenet. Elöl negyven lovasból álló bandérium. Por pedig nagy volt az úton, s azt mind a megtisztelt uraknak kellett elnyelni odahátul.

— Jobb szeretném, ha hátul kísérmének bennünket ezek a lovasok, nem clől — kényeskedék Alienor. — Megfulladunk a porban. Nem lehetne őket megállítani s hátraparancsolni?

Leon megkísérté utánuk kiáltani a lovasoknak, amire azok még jobban elkezdtek vágatni: az ember a felvert por miatt se eget, se földet nem látott.

— Mire megérkezünk, olyan leszek, mint a vályogvető

cigány — lamentált Alienor, s oldaltáskájából előkeresett egy selyemfátyolt, azt köté fel a kalapjára, hogy arcszínét megvédje a kegyetlen fekete portól.

(„No ez szép parádé lesz! — mondá magában Leon —. Egy képviselőjelölt, aki lefátyolozott arccal jelenik meg a választók előtt, mint valami gyanús magaviseletű dáma.”)

Csak azt várta, hogy egyszer egy nagy tócsa elé érkezzenek, amilyen volt ott az út mellett elég. „Várj csak! a fátyolod le akar oldódni a kalapodról.” Aztán segített rajta: egészen leoldozta; a fátyolt belevitte a szél a pocsótaba.

Alienor jajgatott a fátyoláért; de miután az nem volt kihá-
lászható többé, előrántotta az en-tous-cas-t, s felfeszítve azt, ily módon védte meg por és napsugár ellen érzékeny arcszínét: ami ismét igen kompromittáló első benyomás a jelöltjét váró publikumra. Parazolt tartani a nap ellen egy képviselő-jelöltnek, akinek a jégesőt is begyűrt kalappal kell fogadni!

De biz arról Alienor nem hagyta magát lebeszélni: ő cigánnyá nem bronziroztatja magát a magyar alkotmány kedvéért, s megtette azt a parádét, hogy kifeszített napernyővel vonult be Etelvár helységébe, s mikor a diadalkapu mellé felállított hófehér szüzek keresztűzbe vették koszorú- és bokrétaalövegekkel, vállig rántotta magára a napernyőt, hogy képen ne találja valamelyik a kassairózsa-bombával.

A helységház kapuja előtt várta őt a párt intelligenciája, élén Dumka úrral.

Dumka úrnak asztrakánprémes panyóka volt a nyakában s nyusztkalpag a fején, oldalán széles ezüstös pallos, amihez két ember kellett, ha ki akarták húzni. De nem is arra való volt. Kesztyű is volt a kezén, aminek az ujjai még túlc süngtek a bőrhüvelyét nem egészen betöltő kéz ujjain, ami nem kevésbé emelte a jelenet ünnepélyességét. A többi honoráciorok is mind ünnepiesen voltak öltözve.

S ezekkel szemben az üdvözölt nagy férfiú úgy lépett fel, hogy az egyik kezét a zsebébe dugta, a másikkal pedig feltartá

a napernyőt. Félt már, hogy az is elkapja a kezét, s duettben deklamál vele.

Dumka úr elkezdé áhítattal az üdvözlő szöveget.

„Te, ki kora zsenge ifjúságodtól fogva folyton a haza ügyeinek szentelted napjaidat.” (És így tovább ugyanazt a szónoklatot, amit Leon szórul szóra elmondott Alienornak.)

Alienor majd a bőréből bújt ki a nevetésvágy miatt, s hogy meg ne sértse a derék becsületes hazafit, eltakarta az arcát a napernyővel, mint egy pajzssal, s csak egy hatalmas lábára taposása valamelyik fontos talpú honoráciornak bírta annyira ellensúlyozni jókedvét, hogy az teljes hahotában ne törjön ki, mikor ama bizonyos „dagadó hullámoktól hánytvetett gályára” került a sor. Képtelen volt azonban a választ elmondani a lelkes üdvözlőre. Aztán Leon állt elő helyette, körmönfont viszonyüdvözlőt rögtönözve a gyülekezethez, melyből senki se értett semmit; a felharsogó éljenriadal alatt pedig odalépett a megtisztelthez a környék legmagasabb papja. (Nem a rangját értve, hanem a természetét.) A tisztelendő úr kinyújtá hosszú karját széles tenyerével, hogy megáldja a mi választottunkat, s miután annak a fejéhez nem férhetett hozzá a parazoltól, arra tette rá a kezét, s megáldotta őt napernyőstől együtt.

Akkor aztán Dumka úr bemutogatta egyenkint a választókerület párthű honoráciorait: bíró úr, jegyző úr, tisztelendő úr, kántor úr, ispán úr, kurátor úr, kataszteri becslőbiztos úr, postamester úr, patikárius úr, káplán úr, útbiztos úr, — Julius Cæsar-i emlékező tehetséggel sorolva fel mind a hatvanak vezeték- és keresztnéveit. Mindazokkal Alienor kezét szorított és nagyon örvendett, hogy őket megismerheti.

Innen elvitték a helység kaszinójába, ahol díszlakoma volt rendezve a tiszteletére, melyen az említett honoráciorokon kívül az eddigi kíséret tagjai is részt vettek, s melynél a nagy lelkesültséget aligha lehetne mással kifejezni, mint azzal, hogy az ember, amíg a villáját egyszer a szájához vihette a

rászúrt falattal, addig háromszor kellett a ráköszöntött tósztot viszonzoznia.

Mikor aztán végre princ Alienor mindenkivel pertu lett, akkor megfogták innen is, túl is, s minden ember elkezdte neki a maga panaszt az egyik az egyik fülébe a másik a másikba kimagyarázni, kívánva tőle egymással ellentétben levő dolgokat, lehetetlenséggel határos dolgokat, szövevényesen összebonyolult dolgokat, soha senki által meg nem érthető dolgokat, amiknek kedvező clintézésétől függ a választókerület jóindulatja. Leon ezalatt el nem mozdult a háta mögül, s felelt helyette mindenkinek, s mikor már nagyon szorították, véget vetett a dicsőségnek e vezényszóval:

— Urak! Kocsira, lóra mindannyian! Még ma nagy utat kell tennünk. A hercegnő vár bennünket ebédre; s éjjelre még Bátokra kell eljutnunk.

A jelszó engedelmes fülekre talált. Alienor siettett a napernyőjét megkapadni, s első volt, aki a kocsiba felült. Nagyon örült, hogy ennek a lakomának már vége van.

A nagy áldomásozásnak azonban az a csodálatos hatása van, hogy a szilaj kedv még a lovakra is elragad. A továbbrobogó alkotmányos karaván, melynek szekerei eddigelé szépen sorjában követték egymást, most egyszerre hármásával, négyesével nyomakodott előre; a szekerek leszorították a lovasokat az országútról a kaszálóra, a csász az apja lelkét szidta a megtiszteltnek, s a jelöltet vivő kocsis maga is azon kedélyállapotban volt, amelyben annál jobban hajt az ember, mennél jobban kéri, hogy ne hajtson.

Mikor a diadalmenet már a hercegnő kastélyának láttávolába ért, egy töltésen kellett végigmennie, melynek két oldalán szikkadófélben levő mocsár volt. Ezen a töltésen haladt előttük végig egy oláh szekér, amelyiken egy félfenekű üres hordó volt, a nyitott részével hátrafelé fordulva.

Leon előre látta a veszedelmet.

— János — mondá a kocsisnak —, jó lesz megvárni, míg

a szekér letér arra Pityód felé, mert az az ostorhegyes nem megy neki annak a hordónak: azt hiszi, hogy ágyú.

De iszen beszélhetett valaki Jánosnak! Csak azért is kieresztette az ostort, s odacserdített az első lovak közé.

— No, most mindjárt megtudjuk, hogy fogott-e az áldás a napernyődön? — mondá Leon, kiszabadítva a lábát a köpenyeg közül, s ugrásra tartva magát készen.

E percben a kastély előtti dombon elsütöttek egy mozsarat. A lovak azt gondolták, a hordó lőtt olyan nagyot; azzal félrekaptak, le a töltésről, mind hintóstul együtt bele a mozsárba.

Leon előre kiugrott, s vele nem történt más viszontagság, mint hogy térdig esett a puha iszapba; de Alienor úgy nyakkant bele a lágy agyagba, hogy ott maradt az egész megfordított bas-reliefje, mint egy szobrásminta.

Baj nem történt semmi: a megijedt lovak az elszakított hámfával együtt előre elnyargaltak hintó nélkül haza a kastélyba, s a szárazra kimentett képviselőjelölről a hívei bicsakkal lefaragták a rátapadt agyagot, mint egy Pompejiből kiásott antik szoborról; hanem a napernyő csakugyan ízzé-porrá törött.

— No, most így nem mehetünk a hercegnőhöz látogatóba — mondá Alienor tönkrejutott magyar kosztümjére mutatva, amint nyugalját ismét visszanyerte.

— Sőt éppen így leszünk érdekesebbek — vigasztalá őt Leon. — Látod ez kedvező ómen; nem is választás, ahol a jelöltet fel nem borítják, s az a kritériuma a jó szerencsének, ha a felborulás után épkezláb marad. A sárpróbát már kiálltuk. E szalto mortáléval száz percentet emelkedtek a sanszaid. A hölgyek odalesznek rémületükben miattad, s a választók imádni fognak, amiért így besároztad magadat. Ennek a kocsisnak adunk jutalmul egy fél ötvenest.

— Igen: huszonötöt.

— (Ad vocem „fél ötvenes” — súgá Dumka úr Leon fülé-

be. — A fél bankjegyek erősen megteszik a hatásukat: tudja ön?

— Tudom — sűgá vissza Leon —, a másik fél jegyek nekem küldettek meg. Nem értem, miért nem önnek egyenesen.)

— Annak jó oka van. Én a választásnál egyik „bizalmi férfi” leszek, akinek ott kell ülni a bizottságban az egész szavazás alatt, s ott csak nem oszthatom a szavazóknak a bankók másik felét; úgy vannak már utasítva, hogy önhöz menjenek érte, akinek itt semmi hivatalos minősége nincsen.

— Hány fogyott már el?

— Nyolcszáznak akadt gazdája, aki a nevét beíratta a mi lajstromainkba. Eszerint még legalább százhatvanat kell kiszorítanunk.

— Dolgozni fogunk, amíg csak Dumka úr azt nem mondja, hogy „üres a tok!”

Ezalatt a szíves választók letisztogatták valahogy princ Alienorról a sarat, késsel, lókefével, ahogy lehetett, s felültették a két hőst Dumka úr kocsjába, s attól fogva aztán szép rendben, csendesesen történt meg a felvonulás a kastélyig: a mozsarasoknak is megizentetett lovas nyargoncok által, hogy ne ágyúzzanak többet.

A hercegasszony kastélyában csoda történt! Délben tizenkét órakor talpon volt minden ember, nyitva minden ablak. Amit sok év óta senki kedveért meg nem tett a hercegasszony, az alkotmányos izgalom rábírta arra, hogy az ébrenlét óráit az éjszakáról áttegye a nappalra. Az agyrémeket, a szeszélyeket, amik jobban uralkodnak az emberi szíven, mint a hit és meggyőződés, le tudta győzni erre a napra, tömlöcbe zárta képzelődését, s kijött a napvilágra.

A leglármasabb, zajosabb, izgatottabb napot választotta hozzá; amikor száz meg száz alak jön és megy, akinek örül az ember, mikor jön, s örül, mikor elmegy.

A termekben, a tágos korridorokon hosszú asztalok voltak megterítve vendégek számára.

A hercegasszony maga divatos öltönyt viselt, a gyűlöletes corsettel, amivel a legnagyobb kitüntetést fejezte ki várt vendégei iránt.

Ott voltak nála ez alkalommal Rafaela hercegnő, madame Corysande és Lívia. S a hercegnő ezúttal nem gyötrötte őket anatómiai múzeumával. Ellenkezőleg, éppen női kezek számára való munkát adott nekik: azt a selyemzástól hímez-ték.

Mind a négyen dolgoztak rajta a hímezőráma négy oldalán, hogy gyorsan elkészüljön: csak napok vannak még hátra a választásig. A címer már kész, selyemmel és arannyal hímezve, körülé a jelszó ezüsttel áttört aranybetűkből, most még csak a szegély van hátra, melyet zöld babérfolyóka képez, piros bogyókkal; azzal sietnek mind a négyen.

A mozsárlövés tudatja velük, hogy vendégeik közelednek, arra félbehagyják a munkát, letisztogatják öltönyeikről az odaragadt selyemszalakat, hogy senki észre ne vegye mit dolgoztak. Nehány perc múlva azonban szalad be a komornyik, ki a donjon tornyában kémszemléstett, elhült arccal, s rémülten jelenti, hogy az „urak” lefordultak a töltésről az árokba; s nemsokára hangzik a pariparobaj, amint a három első ló, az elszabadított hámfával, bevágat az udvarra.

A hölgyek mind lefutnak az előcsarnokba: s közöttük van egy, akinek arca nagyon elhalványult.

Ámde nyomban ott terem egy vágató lovas banderista, ki siet a megnyugtató izennel.

— Ne tessék megijedni, kegyelmes asszonyom. Semmi baj sem történt.

— Ki küldte önt? — kérdi a hercegasszony.

— A Napóleon úr.

Arra a halvány arcra ismét visszatért az élet színe.

A hercegasszony a két fiatal leányt felküldte szobáikba. Az érkező vendégek olyan állapotban lesznek, amikor nem lesz előttük kellemes fiatal hölgyekkel találkozni.

— Madame Corysande gondoskodni fog róluk.

Óh, madame Corysande azt megteszi a legnagyobb örömmel. Szenvedőket ápolni: ha tán valamelyiknek a homlokán daganat van, azt késfokkal lenyomkodni, jeges borítékot a zúzott karra kötözgetni, ez neki a kiváló kedves foglalatosságai közé tartozik.

Nagyon meg kellett volna azonban változni az emberi természetnek, ha a két fiatal leány onnan felülről a lecsukott redőnyök közül nem leste volna a szerencsésen bukfencezett argonautákat, kik néhány perc múlva minden éljenzés és muzsikaszó nélkül érkeztek meg a kastély udvarára.

Nem volt rajtuk semmi elegancia. Sáros volt mind a kettő fülig. Hanem éppen az ilyen állapotban tűnik ki az igazi ember. Alienorra alig lehetett ráismerni. Őt mindig lilim- és rózsarccal szokta az ember látni; most a szép fekete pomádétól összefelve csakugyan elmehetett volna a vályogvető cigányok közé. Amellett bosszús volt, tenyerét a fél derekán tartotta jajgatva; s úgy látszott, mikor a kocsiból leemelték, mintha sajnálná a jobb lábát. Pitoyable figura volt. Leon ellenben, ki annyiban még sárosabb volt, hogy őt le sem kfélék, ruganyos créllyel szökött le a hintóból, s amint derült arccal sietett a lenn maradt két hölgy elé, a sáron, piszkon keresztül, is kitűnt belőle az igazi lovag.

— Semmi bajunk se történt, kegyelmes asszonyom! A kocsis nem hibás, magam voltam az oka a balesetnek.

— Menjenek önök szobáikba átöltözködni. Kérem, madame Corysande, gondoskodják a vendégeinkről. Dumka úr lesz szíves elhelyezni a többi társaságot.

(— Még most is az a legelső gondja, hogy a hibás cselédet kimentse, nehogy megbüntessék — sугá madame Corysande a hercegasszonynak.)

— Nem szoríthatok kezét, kedves madame Corysande, amíg meg nem mosdom — tréfálózék Leon.

Madame Corysande, a hercegasszony visszavonulása után,

teljhatalmúlag rendelkezett, hogy a komornyik segítsen a princnek az átöltözésnél, a hajdú pedig Leonnak.

— Csak bízson bennünket sorsunkra, drága jó madame Corysande. Engemet, tudja, hogy soha nem öltöztetett hajdú életemben, a követjelöltnek, amíg együtt járunk, én vagyok a komornyikja, azt én öltöztetem, mosdatom, fésülöm, költöm és fektetem. Ez már a kortesvezér kötelessége és kiváltsága.

És csakugyan nem is engedte magát ez előjogától megfosztatni.

Princ Alienorról pedig úgy kellett késsel lenyesni az átázott, szűk öltönydarabokat.

— No legalább megszabadultam ez átkozott kosztümtől — szólt megkönnyebbülten Alienor.

— Jaj, dehogyan szabadultál meg; szegény, szájalomra méltó áldozata az alkotmányos joggyakorlatnak Magyarországon, te! Itt van a bőrröndben még az „Attila”. Amit most lehántottam rólad, az csak a „Zrínyi” volt, s ha azt is elviseled, hátra van még a „Kazinczy”, sőt még egy „Victoria” is ólompitykékkel, amit népics látogatások alkalmával fogsz felvenni. Rám bízta az apád a bevásárlást.

— Minden szentekre! Te egy egész théâtre garde-robe-ot hoztál el számomra!

— Nemhogyan megköszönnéd.

Alienornak újból fel kellett öltözni magyar lovaggá. Leon még a bajuszát is kipödörte neki hegyesre.

— No nézd meg magadat a tükörben, nem különb legény vagy-e, mint otthon? Ez az egynapi út is egész életszín adott az arcodnak. Mire hazaérsz, rád sem ismernek, annyira emberi képed lesz.

— S még túrnóm kell a gorombaságait, mert kezében vagyok kényre-kegyre!

— Minden hölgyszívet meghódítasz ma.

Leon úgy *kicsípte* magát védencével együtt, hogy megakadhatott rajtuk akárkinek a szeme.

A fatal accidentből maradt még némi ború Alienor arcán, hanem azt is sikerült Leonnak eloszlatni, amint Dumka úr bekocogtatott hozzájuk nyájasan, édes arccal, hogymintlétük után tudakozódva.

Kész préda Leonnak!

— Ugyan, édes Dumka úr. Egy nagy szívességre kérném. Meg akarom írni a „Kürt”-nek a mai dicső nap eseményeit; a nagy sietségben nem értem rá lefotografizálni azt a remek szép beszédet, amivel jelöltünket fogadni méltóztatott. Nem szíveskednék nekem azt lediktálni?

Dumka úr pontosan a lépre ragadt.

— Nagyon szívesen! — s azzal mindjárt hozzákezdett a demosthenesi remekmű megörökítéséhez, mondatról mondatra morzsolva azt Leon clé, ki egész élvezettel gyorsírta ezt jegyzőkönyvébe, utána mondva minden szót: „te, ki kora zsenge ifjúságodtól. . . fogva folyton a haza. . .” stb.

Alienor csak tűrte egy ideig, hol a zsebkendőjét, hol a kesztyűjét dugva a szájába; majd a kalapja karimáját kezdte el harapdálni; Leon csak szótagolta tovább a remekművet: „a sors dagadó. . . hullámain hintáló. . . gályádat duzzadó. . .” Alienor nem állhatta tovább: puff! úgy vágta Leont hátba, hogy kicsett a plajbász a kezéből; azzal kirohant az ajtón, az éppen szemközt jövő komornyiknak nyakába esett, annak a keblén kacagta ki elfojtott érzelmeit, aki megint bámulatában azt is elfelejtette, hogy miért jött.

Dumka úr a fejét rázta: azt kezdte hinni, hogy jelöltjüknek a nagy eséstől alkalmasint megzavarodott az agyveleje. El nem bírta gondolni, hogy mi nevetnivaló van azon, hogy „életed gályáját kedvező szelek biztos kikötőbe fuvallják”; mikor ezen két más jelölt antistes könnyekig elérzékenyült egykoron.

(— De ugyan minek kényszerítettél engemet ennek a derék,

becsületes embernek a rovására nevetni? — pörölt négyszemközt Alienor Leonra.)

(— Hát azért, hogy ne csinálj majd a hölgyek előtt olyan kámficsorodott képet.)

A hajdú ebédre híttá az urakat. A nagy címerteremben harminc vendég számára volt terítve, a többieknek a hosszú korridor szolgált étkezési helyül, ahonnan nemsokára felhangzott a jelöltért mondott áldomások lelkesült zsvivaja. A teremben is fesztelen, jó kedv honosult meg, miután a magas vendéglátókat megnyugtatá Leon aziránt, hogy semmi nevezetes baj nem történt, csupán csak a követjelölt „ismerkedett meg” egy kissé közvetlen érintkezés által a választókerületével, s annak kétségtelen ragaszkodása tanújcleit elhozta magával.

Dumka úr sorba megsúgta minden vendégnek, hogy a hercegnő nem szereti, ha az asztalnál tósztot mondanak. Ezzel saját magát védte meg azon vád ellen, hogy a jelöltre poharat emelni elmulasztá. Ezt nem vétkes gondatlanság, de magasabb tekintet okozta.

A fényes úri lakoma végeztével a hercegnő megszólítá Leont.

— Jöjjön velem, mutatok önnek valamit. Princ Alienor maradjon itt a hölgyekkel. Neki nem szabad azt még látni: mert ránézve ez meglepetésnek készül.

Azzal bevezette őt a hölgyek dolgozószobájába, s feltakarta előtte a készülő zászlót. Aztán elmondta neki, hogy az milyen rövid idő alatt készült, mind a négy hölgy dolgozott rajta; Rafaela ezt a részt készíté, Lívia amazt; minden betűt elmondott, hogy melyik hölgynek műve, s elégült mosollyal fogadta Leon bámulatteljes magasztalásait.

— Ez a győztes diadaljelvénye lesz, ha visszatérnek.

— Mindent el fogunk követni a diadalért, hercegnő.

Azonban búcsút kellett venni. A nap már alkonyatra járt, s még estére Bátokra kellett eljutni, ahol a hű párt zöme van; ott a jelöltet nagy dáridóra várják. Sok mindenféle hajcécú

lesz. Ki-ki sietett magát ajánlani, és megtalálni a szekerét, meg az útitársát. Alienorék számára ezúttal a hercegasszony legszelídebb fogata állt készen.

Mielőtt eltávoztak, Lívia azt súgá Leonnak: „vigyázzon magára”.

Leon visszasúgott: „van, aki érterem imádkozik”.

Mikor a kocsiba ültek, Alienor azt mondá Leonnak:

— Te! Ez a Lívia kedves egy gyerek. Rafaela értékét nagyon növeli a körülmény, hogy ők „elválhatnak”.

Leon ránézett a szemöldéig nyomott kalap karimája alul, s ebben a nézésben az volt mondva: „te! ha egyszer én fordítalak föl, akkor kitörök a nyakad”.

A díszmenet százhusz kocsival, ötven lovassal tovarobogott az országúton. Minden szekéren volt egy zászló, minden lovasnál a csizmaszárba dugva egy lobogó, a jelöltet szállító kocsi koszorúkkal körülfonva. Minden kalap mellett fehér toll, az ő nevével.

Milyen szép az a dicsőség!

★ ★ ★

A honn maradt hölgyek a lármás vendégsereg tovavonultával a dolgozószobát keresték fel. Sürgős volt a munka. A babérgirland sok pepecseléssel jön létre; nem lehet az időt tékozolni. Alig hordta el a szél az eltávozottak porfellegét, ők már a hímzőkeret mellett ültek, s járt ujjaik közt a hímzőtű szorgalmasan.

— Milyen jó színben volt ma a princ — kezdé el Lívia.

— Valóban használt neki, hogy megsütötte a nap, s kifűtta a szél: szépsége férfias kifejezést nyert vele — folytató madame Corysande.

— A változás modorára és jellemére volt legtöbb hatással — monda a hercegasszony. — Ki van ragadva eddigi tespedéséből: kezdi érdekelni magát országos ügyekért; tettvágyra van hangolva. Ember lesz belőle.

— Óh, bizonyosan igen derék ember: oly nyájas és szelíd —
mondá Livia.

— Egészen az én ideálom egy férfiban — tódítá madame
Corysande. — Énnekin az ilyen férfiak tetszenek legjobban,
akik szelídek, odaengedők; követelés, uralkodásvágy nélkül.

— S van jó humora és éles ítélőtehetsége — mondá a
hercegasszony.

Rafaela nem szólt semmit. Csak Líviára nézett néha, mikor
az princ Alienort úgy magasztalta előtte, mintha ki akarná
belőle nézni, hogy mit gondol.

— Óh, én bizonyos vagyok győzelmem felől — heveskedék
Livia.

Ekkor megszólalt Rafaela hercegnő.

— Azt igen rosszul teszi princ Alienor, hogy Zárkány
Napóleont hordja magával beajánlóul.

— Miért? — szólt az anyahercegnő. — Az a legalkalmasabb
ily szerepre. Nagy szónok. Ismeri a népet. Találékony, ügyes,
rettenthetlen. Buzgó és kifáradhatlan. Képes akárkit meg-
nyerni.

— Annál rosszabb princ Alienorra nézve — mondá Rafaela
hercegnő.

Erre mind a három hölgy belesúrta a hímzőtűt a kelmébe
és rábámult.

— Hogy érted azt? — szólt vállait csodálkozóan vonogatva
a hercegasszony.

— Azért ne álljatok meg a munkával; hímezve is beszélhetünk.
Adj kölcsön a selymedből egy szálat, Livia. No nézd,
hogy összeszorítottad a markodat: mintha nem tudom, mit
kérnek tőled kölcsön? — Hát ugyan mondjátok csak, ha a
nők is bírnának szavazatjoggal, Nornenstein Alienor princ
és Zárkány Leon közül melyik vinné haza az etelvári kerület
képviselői mandátumát?

— Ah! Hah! — szörnyűködék fel egyszerre a hercegasszony,
valamint madame Corysande. — Ez sok! Ez sok!

Livia tűjéből pedig kiszaladt a selyem. Ijedten bámult Rafaelára.

(„Te is?”)

Rafaela mosolygó fölényel tekintte hol anyjára, hol madame Corysande-ra.

— No hát jól van. Tegyük egy próbát. Itt most négyen vagyunk asszonyok. Csináljunk próbaszavazást. De titokban.

— Hogyan?

— Itt vannak e tányérok cukor- és csokoládbonbonok, fehérek és feketék. Ballotáljunk velük. Mindegyikünk kivesz egy fehéret és egy feketét a markába. Az egyiket a szájába teszi, a másikat bedugja ide a hímzőkosárba. A fehér Zárkány Leoné, a fekete princ Alienoré. Aztán majd meglássuk, hogy hány fehér lesz a kosárban?

— Egy sem lesz! Egyetlen egy sem — heveskedék madame Corysande. — Még csak gondolatnak is, képzeletnek is képtelenség ez.

— No hát tessék a bonbonokhoz nyúlni. Mama megengeded? Járulj te is a tréfához.

A hercegasszony derült kedélyben volt.

— Ah, akkor négyen leszünk, s a szavazatok egyformán üthetnek ki.

— De nem, nem! — bizonyozott madame Corysande. — Egy fehér sem lesz közte!

— Kérlek — szólta Rafaela anyjához —; játsszál velünk alkotmányos szavazást.

— Jól van — mondá a hercegasszony, s első volt, aki a bonbonok közé nyúlt.

— Szavazzunk keresztneveink alfabeti rendje szerint — indítványozá Rafaela.

— Akkor madame Corysande az első. Ismétlem, hogy a fehér Napóleon, a fekete Alienor.

Madame Corysande szenvedő ízetlenkedéssel kelt föl a hímzőkeret mellől, s járult az asztalhoz, melyen a szavazat-

szedő urna: a hímzőkosárka állt. Egyik bonbon behullott, a másik madame Corysande ajkai közt szétmajszoltatott.

— Következik Livia.

A leánykának láthatólag reszketett a keze, mikor szavazatát a kosárba rejté.

— Azután jövök én — mondá a hercegnő. Az ő neve Madeleine volt. — És végül te, Rafaela.

A ballotozás bevégeztetett. A szavazatgolyókat kiönték az asztalra — és íme — óh, csodák csodája: három fehér és csak egy fekete bonbon hullott ki belőle.

Három szavazat Napóleconra és csak egy Alienor mellett!

Három áruló négy közül!

Ez mégis hallatlan valami.

A négy hölgy egymásra bámult.

Az az egy, amelyik a fekete golyót vetette be, az tisztában lehetett a másik hárommal. De vajon melyik volt az az egy?

Rafaela felkacagott.

— No, ugye megmondtam!

Azzal mindnégyen hozzáfogtak — tovább hímezni azt a zászlót.

HARMADIK RÉSZ

ALKOTMÁNYOS HARC

A HÍVEK TÁBORA

— Barátom, Leon — monda Alienor, mikor a kocsiiban fenn ültek —, lesz-e még ma valami ivás, mert én ma már annyit ittam, szokásom ellenére, hogy úgy emelem már a fejemet, mint Atlas a földglóbust. Többet ki nem bírok.

— Ne félj semmit, az eddigit kirázza belőled Bátokig a kocsi, s kifújja a szél: még meg is szomjazol. A korteskedés jó étvágyat csinál, s kimíveli a torok képességeit. Ma pedig még szörnyű nagy eszemiszomság vár ránk. Bátokon lesz csak az igazi választási lagzi, s abból úgy sem maradhatsz ki, mint a menyasszony a lakodalomból. Hanem tanítalak egy praktikus fogásra. Ha nem vagy erős ivó, s tartasz tőle, hogy egy—két—tizenkét pohár levág, akkor adass magadnak veres bort, tölts a poharadba vizet, s a borból csak annyit, hogy mikor iszod, lássék, hogy színe van; azután minden pohárkocintásnál arra legyen gondod, hogy a poharad tartalmának felét a kettőtök közé eső hazafiak nyakába locsantsd, így aztán kevesebb felhajtánivalód marad. Hanem inni kell: ez már regula. Ha vízbe ugrol, vizet kell innod; ha borba ugrottál, bort kell innod.

Alienor megköszönte szépen a jó tanácsot s köpönyegébe takarózva, oldalt vetette magát, s aludt volna, ha minden öt percben el nem rikkantja magát egy-egy banderista a fülébe: „éljen a lion úr!” s arra aztán minden lovas legény rákezdí „a lion úr” (Alienor népies neve) nótáját: a szokott daltamra.

„A lion úr azt izente,
Hogy nincs elég regimentje,
Ha még egyszer azt izeni,
Mindnyájan el fogunk menni,
Éljen a pirinc!”

A szomszéd márfalusi lovas legények svábok voltak, azok ugyanezt a szöveget németül énekeltek, ami igen szépen hangzik:

„Herr Aljonur liesz uns sagen:
Er hat nicht genug Soldaten.
Wenn ers nochmals läszt verkünden:
Werden alle uns einfinden.
Es lebe der Prinz.”

Azután meg a folytatását az ellenjelöltre vonatkozó szöveggel:

„Karakánnak nem kell hinni,
Mert az jégre akar vinni.
Nincs itt annak semmi jussa:
Üres a pügyellárussa.
Éljen a pirinc.”

Amárfalusi banderisták műfordítása még sokkal erőteljesebben hangzott:

„Dem Garakan sollst nit trauen.
A schlechtes Bier thut er brauen.
Leer ist immer sein Geldbeutel:
Hol' ihm der krumpete Teufel.
Es lebe der Prinz!”

Alienor azon aggodalmát fejezte ki Leon előtt, hogy vajon Karakán nem fogja-e magát sértve érezni, ha ezt meghallja?

— Csak te aludjál békével — vigasztalá meg Leon. Azt aztán meg is fogadta Alienor, s minden kocsirázás, éneklés, éljenzés mellett átadta magát a keserves kocsinalvásnak, amitől az ember tudvalevőleg jobban elfárad, mintha gyalogolt volna.

Egyszer aztán rettentő harci zajra ébred fel. Lövöldöznek mozsárból, puskából, pisztolyból rettentő módon, s a világra

ébredő ott találja magát az ütközet kellő közepén. Egy dombtetőről mozsarak durrognak, a szekeret tomboló lovasok veszik körül, akik veszedelmesen pisztolyoznak fel a levegőbe, keresztül-kasul a hintóban ülők feje fölött, le a lovaik hasa alá, a garád mögül korpával csőszájig töltött puskák sortüzeleése ropog; dob pörög, trombitahang rivall, s ezernyi szá kiált torkaszakadtából valami harci jelszót.

— No Alienor, itt vannak a mi bátoki híveink!

Nem ütközet az, csak egy kis üdvözlő felköszöntés a lelkesült párthívek táborából.

Az álmából felriadó jelölt maga előtt látja a tiszteletére emelt diadalkaput, ami díszesen ki van világítva sárgatök héjából készült lampionokkal. (Ami zseniális ötlet, akárki fejében termett!) Este lévén ti.! Mintha emberkoponyák lógnának ott, fogaik közül mécsvilágot derengetve.

Az „éljen”-harsogató sokaság közül kiválik az üdvözlő szónok alakja, kinek a lovak lábai közt valahogy helyet csinálnak, hogy a hintóhoz furakodhassék, mivelhogy a jelölt rá nem bírható, hogy a kocsiról leszálljon.

Hanem az nem akadályozza a buzgó párthíveket, hogy a megállapodott hintóra minden oldalról fel ne kapaszkodjanak, a bakra, a felhágóra, a kerekekre, s onnan ne harsogtassák Alienornak a fülébe a saját nevét, hogy el ne felejtse, míg a diadalkapu magaslatán álló szűzek georgina, kassai rózsa, pulykaorr, kenyérbélvirág, égő szerelem, pézsma, boldogasszonytenyere koszorúkkal, s ami egyébbel az Isten megáldotta, igyekeznek kocsiját telehajigálni.

Egy nagyszájú kortes onnan a bakról aztán csendet kiabál a többieknek: „halljuk a szólnokot!”

A „szólnok” egy vén, fogatlan tisztelendő úr, akit nagyon megviseltek már az idők. Csak minden harmadik szavát lehet már hallani, s azt is oly keservesen mondja, hogy az üdvözlő beszéd hasonlít egy halotti búcsúztatóhoz, melyet egy reményteljes ifjú sírja fölött elzokognak.

— Nagyon be van már „káfolva” az öreg ilyenkor este felé — magyarázza a nagyszájú kortes a bakról. — Kiáltsatok éljent, fiúk, mert különben nem lesz ám ennek vége soha! — Aztán Alienorhoz fordult. — Nem hallja ám ezt az öreg; süket ez, mint a föld.

Csakugyan az is lett a vége, hogy a siralmas üdvözet végét agyonéljenezte a türelmetlen publikum, a szónokot pedig felkapta két ember a vállára, úgy szabadította ki az oratiója hínárjából, s azzal tódult a sokaság be a faluba, a jelölt hintáján elől-hátul annyi ember, ahány ráfér, fél lábbal kapaszkodva. Az éljenriadalt puskalövések élénkíték, s a kísérő zenekar igyekezett bele még nagyobb zajt keverni.

A hívek arcán meglátszott, hogy ez az este már egy tethdús napnak a befejezése csak, s az üres hordók nem ok nélkül vannak a tanya udvarára kihengerítve. A jelölt kísérői, kik mai napság már két díszlakoma feladataival küzdöttek meg, a harmadik küszöbén éppen semmi előnyben sem látszottak lenni a rájuk vártak fölött.

Bátok nem olyan helység, ahol előkelő uraságok laknak; itt nagy vendéglő, táncterem nincsen, hanem van egy nagy, hajdani urasági dohányszárító pajta, ami azóta, hogy a hajdani úrbéresek az úri szolgálat alól felszabadultak, s a legelő-elkülönítés megesett, a községnek jutván, üresen áll; váltig török rajta a fejüket az előljárók, hogy mit csináljanak egy olyan épületből, aminek harminc öl a hossza, s hat öl a szélessége. Dohányt meg már nem termesztenek.

Hát most ezt az épületet szerelték fel a díszlakoma helyiségeül. Elfér benne ötszáz vendég kényelmesen, három hosszú asztal mellett. A falak zöld gallyakkal és lobogókkal, a gerendázat virágfüzérékkel van festőileg feldíszítve.

Az a kis baj megvan ugyan benne, hogy a százesztendő dohánypor úgy belevette magát a padlóba és gerendázatba, hogy azt akárhogy kitakarították, az ember az első belépésnél azon kezdi, hogy nagyot tüszent, s ha az a sok ember

elkezd majd egyszer mozogni, vagy éppen táncolni, s meg-
rázza az épületet, nem győzik majd egymásnak a sok „kedves
egészség” kívánást megköszönni.

— Itt fogunk mi lakmározni? — kérde Alienor Leontól,
gyanúsán szimatolva a levegőt — hisz itt megfulladunk az
emberi kigőzölgéstől.

Biz azok az úri vendégek nincsenek parfümozva. Szűr,
ahogy megázott, ködmen, ahogy megkeseredett, csizma,
ahogy a szántásból hazajött, azon módon jelenik meg a tiszt-
ességadásra; az asszony nép sem fürdött otkolonban, pedig
az is szép számmal van képviselve; nem ugyan mint vendég,
mert az úri szokás, az asszonyfélét is az asztalhoz ültetni; de
mint néző sereg; s mindez Alienor essbouquethoz szokott
szagérzékét nem kellemesen csiklandozza. De hát mit akarunk?
„Monsieur, c'est la guerre.”

Itt nem sokáig ceremóniáznak: asztalhoz ülnek mindjárt. A
középső asztalnál a főhelyre ültetik a jelöltet, mellette kétfelől
a tisztelendő, aki megérkezéskor felköszöntötte, és Leon, tovább
Dumka úr és az együtt jött honorációr kísérők; háta mögött
az a nagyszájú kortes, aki úgy látszik, hogy itt a „rendező”

Mögöttük van egy padozaton felállítva a cigánybanda, derék
falusi művészek, akik remekül tudják játszani a „Kerekes
András nótáját”, hanem a prímásuk ambitionatus ember,
s hogy most egy princet kaphatott a színe elé, el nem engedi
magának azt a dicsőséget, hogy végig ne húzza a háta mögött
„Ördög Róbert” opera kivonatát, ami Alienor zencfinnyás
idegeinek ördögi élvezeteket szerez.

No de hozzák az ételt, s ez minden más beszéd tárgyat
háttérbe szorít.

Malomkő nagyságú cseréptálban cinóbervörös lé között
tornyosuló húsfalatok. Mi lehet ez?

— Pörkölt hús, kegyelmes princ! — kínálkozik vele a
nagyszájú kortes. — Én magam készítettem. — S azzal oda-
tartja eléje a nagy tálat.

— Ah, tehát maga a szakács — mond Alienor, mire a nagyszájú arcáról rögtön eltűnik a mosolygás a neheztelő duzma felhői mögé.

— Nem szakács — siet Leon helyrehozni a tévedést. — Csajkos uram helybeli birtokos; ő egyenesen a jelölt iránti tiszteletből vállalkozott a nemzeti eledel elkészítésére.

— Ah tehát nemzeti eledel? — mondá Alienor, s nagyon kíváncsi volt megtudni, hogyan kell abból azzal a nagy fakalánnal valamit kivenni; s mi abban a megengennivaló.

Végre Csajkos uram (kinek most már tudjuk a nevét), megszánta a jelölt gyámoltalanságát, fogta a nagy kanalat, s rakott neki a tányérjára annyit a paprikásból, hogy azzal elmehetett volna napszámba kukoricát kapálni.

Egy másik polgártárs viszont egy tál ecetbe csinált zöldpaprikával kínálta meg; azt mondván, hogy ez magyar ananász. Abból is kellett kivenni egyet a becsületért.

Alienornak tökéletesen elég volt abból a nemzeti eledelből egy falat.

Azt mondá rá, mikor szóhoz tudott jutni (mert a lélegzete két percig elmaradt utána), Leonnak:

— Te! Én azt hiszem, hogy én most vitriolban főtt csörgőkígyóhúst ettem meg. Ez valahol kirágja magát az oldalamon.

— Harapj hozzá egyet abból a magyar ananászból.

Alienor gyanakodva nézett rá, de miután azt látta, hogy Leon maga egész gyönyörűséggel harapja ketté azt a zöld gyümölcsöt, s csak úgy harsog a foga alatt; ő is nekibátorodott, s beleízelt: akkor vette aztán észre, mikor már rágni kezdte, hogy hisz az égő parázs zöld burookban, ami az embernek a száját agyonégeti. De kiköpni nem merete, mert nagyon nézték; most rá kellett tenni az életét, hogy bátorságát, kimutassa: hát csak lenyelte valahogy. De sietett hirtelen egyet inni utána, hogy cloltsa, mielőtt a gyomrát kiégetné.

Az a poháremelés pedig egyenes felhívás volt a jobbján ülő papnak, hogy felemelkedjék, s ekként kezdje a szót.

— Az előttem szólott kegyelmes jelölt úrnak felköszöntésére sietek válaszolni —; (süket levén, a jó lélek, azt hitte, hogy mikor a jelölt iszik, akkor egyúttal tósztot is mond) s elkezdett aztán egy bibliai felköszöntést elzokogni Józsefről, ki az ő testvéreinek az ínség idején enni és inni ad. Csakhogy a tósztot senki sem hallgatta, mert nagyon hosszú volt, és igen jámbor volt; a közönség pedig igen jókedvű volt; beleéljeneztek neki; ő azért csak mondta tovább. Már egy másik tósztot is elmondtak közbe, a cigányok is rákezdték a Luiza-csárdást, a szónok azért csak tátozott folyvást, s a vele szemben ülő Leon hallgatta nagy áhítatosan és szemöldökével igyekezett kifejezni a mondottakkal tökéletesen találkozó véleményét, amiknek sohase lesz vala vége, ha Csajkos uram oldalba nem üti az elpusztíthatlan tósztot-mondót egy tótkalap nagyságú tállal; melyre odatekintve, a szónok e nem várt retorikai fordulattal végezé tósztyját: — Túrós csusza! De már abból eszünk! — Aztán leült.

— Ezt meg a feleségem készítette! — dicsekedék ragyogó orcával Csajkos uram, a tálat Alienor elé tartva, s aközben, odasúgott gondonkahangon Leon felé. (Ilyet, tudom, a hetvenhetedik öregapád sem evett fejedelem korában, ott Nornensteinban!)

Már az igaz, hogy pompás eledel volt: apró csipedett, fehér-sárga, mint a kisasszony bőre, úszott a zsíros tejfelben, s elkevert morzsált kapros túróban, ami sűrűn volt fedezve apró vágott tepertyűvel.

— Hát ez micsoda? — rebegett Alienor Leonhoz fordulva; tűzkő, friss oltott mésszel, légy lábakkal keverve és csizmatalp darabokkal felcifrázva, s dehogy mert volna belőle enni: attól félt, ez is megharapja, kivált mikor egy galuska, amit fel akart szúrni, kiugrott a villája alól, olyan kemény volt. Leonnak az sem ártott meg. Úgy evett, mintha egész nap

kaszált volna, s most látna először főttet. Meg is nyerte a hívek tetszését. Az az igazi ember, aki jóízűen tud enni. Mit ér az olyan vendég, aki csak turkapiszkál a jó ételben.

Közben harsogtak a lelkes áldomások. Biz azokat nem gyorsírta le senki, mert nem is lehetett az asztal egyik végétől a másikig hallani, csak látni, hogy ki mit beszél. Bizonyosan mind jót kívántak Alienornak, s ilyenkor a felköszöntő szónokkal nemcsak összeinni, de összecsókolózni is napirenden levő kérdés volt.

Alienor alattomban az asztal alatt felnyitotta a mindig zsebében hordott otkolonos üveget, a markába töltött belőle, s azt olyan mozdulatokkal simította végig a homlokán, mintha valami gondolatokat terelne össze benne.

Lassankint kezdett rossz kedve lenni a sok megivott vizes veres bortól, amivel a világot bolondította. Leon vette azt észre, s odasúgott valamit Csajkos uramnak, mire az tenyerébe csapott, s azt mondá: igaz a! s azzal ugrott a menyecskék közé.

Éppen akkor hozták fel a káposztás rétest, azon módon tepsiben összegöngyölítve tekercsben, mint az alvó kígyót.

— Ahol jön még a boa constrictor! — ijeszgetőzött Leon. — De már abból nem eszünk. Asszonyoknak való az a csemege. Hagyjuk azt a táncos menyecskéknek.

Erre a szóra odapenderült a néző tömeg közül a cigányok elé nyolc darab idei menyecske, akik most farsangon mentek férjhez, szép, eleven, ruganyos alakok, piros arcokkal, tüzes szemekkel, a népdivat örökszép viseletében: fekete mellénykék, széles piros vállcsíkokkal, átkötve fehér csipkekendővel, a fejükön aranycsipkés, lobogó pántlikás főkötők; a szájrancú tarka szoknya fölött színes selyemkötények, s azok ott elkezdtek egymással táncolni: nő nővel, egyik kezét csipejére téve, másikat társa vállára nyugtatva. Azon vidék sajtyszerű tánca volt ez: a *nők toborzója*. Valóban eszményi szép tánc; szelíd, ábrándteljes: a zenéjét sem tudja más, csak az ottani cigány húzni.

Alienornak rendkívül megtetszett az.

— No, ugye, hogy ezért magáért érdemes volt Budapestről Bátokig jönni? — mondá neki Leon.

Alienor figyelmét különösen lekötötte egy karcsú, darázs-derekú, bogárszemű menyecske, aki tripla villámokat szórt felé a szeméből, s a selyemszoknyájával söprötte előtte a tért. Úgy suttogott hozzá az a selyemviganó!

— Az éppen Csajkos uramnak a menyecske leánya: húshagyókor ment férjhez, ott áll a férje, a jegyző, abban a molnárszínű dókában — világosítá fel Leon; ki ismert a hajdani szolgabírói járásában minden embert, s különösen menyecskét.

Hiszen szép az a csupa asszonyok tánca; de mégis csak többet ér az, ha férfival van tarkítva. Csakhogy legény kell a gátra, akinek elég oroszlánszíve legyen, odarontani a villik közé, és megbontani a tündéri falanxot.

Taszigálnak is előre egy-egy legényt, hogy merjen közé-vágni; de az még egyik sem ivott annyit, hogy ezt meg merje tenni.

Egyszer aztán kitör a zsvajból egy harsány „ujuju!”, mely a vállalkozó vakmerőt jelzi, s a bámuló társaság egy vendéget lát felugorni az asztal mellől, akiről senki sem tette volna ezt fel.

Dumka úr ez: a jámbor, szelíd, higgadt eszű férfi. Csak egyszerre lecsapja az asztalra az ezüstös kardot, amitől addig meg nem vált volna a világért, ledobja nyakából a panyókat, kiugrik a közepre, az egyik vállát felhúzza, a másikat aláereszti; összezsapja a két tenyerét, rácsap a csizma szárára, szügyébe vágja a fejét, belekiált a cigányba: „hogyan volt hogy?”; s azzal elrikkantja a csatajelszót: „utucucu! szűk az utca!”, közibe veti magát a menyecskecsoportnak, egyet mindjárt nyalábra kap, s azt úgy megpörgeti, forgatja, mártogatja, hogy senki jobban, s míg a sarkával kirakja a taktust, addig még el is dalolja a nótáját a kopogósnak: „száraz dió csörögdögél, — a vén asszony dörögdögél, — hap, hap, hap, — eb lesz pap, —

egyszer voltam, kicsaptak!” — hogy minden ember majd szétdűl a nevetéstől. Ugyancsak tapsolnak neki.

Ez tűzbe hozza Alienort. A bátorság ragályos. Sohasem hitte volna, hogy Dumka úr valami dologban merészebb legyen, mint ő. A versenyvágy is nagy dolgokra kényszeríti az embert. Alienor ráadta a fejét arra a vakmerőségre, hogy a szép parasztmenyecskét, akinek a férje ott áll vele szemközt, az apja meg a háta mögött, kiszakítsa a falkából, átölelje, s elkezdjen vele csárdást táncolni.

Ez már férfias tett! Bizton melléje állítható Fürst Octavian Nornenstein bajrám ünnepi kegyencnő rablásának. Az bizonyosan látatlanul történt, fekete éjszaka, alvó örök mellett, ez pedig ötszáz paprikaevő ember láttára.

S a menyecske éppen nem volt vad. Inkább ő forgatta a táncosát, mint az őtet; oda is tapadt hozzá, ha átszorította, s nem hunyta le a szemét, ha bele akart nézni. A közönség tapsolt, éljenezett; a zene is biztatta: „szorítsd hozzád: nem anyád!” Egyszer csak az történt, hogy Alienor a szép farsangi menyecske rózsarcára egy csókot nyomott.

Ettől aztán maga is megijedt.

Emlékezett rá, hogy látott ő egyszer egy népszínművet, ahol egy ilyen úrfiadta csókból rettentő három felvonás származik, a csókadónak irgalmatlan agyonveretésével végződő.

De nem így van ez az életben.

Annak a csóknak egészen más lett a következése. Az lett belőle, hogy amint Alienor azt a menyecskét eleresztette, nyalábra kapta őt magát egy másik, ez forgatta meg; attól is kapott egy csókot. Attól megint elkapta a másik, úgy vándorolt kézzől kézre. Megforgatták, megcsókolták. Hisz a mi képviselő-jelöltünk ez. Aki a képviselőjét megcsókolja, csak annyi, mintha sajátmagát csókolná meg.

Aztán szép fiú is volt Alienor, megérdemlette e tisztességet.

Azzal ugyan meg is lehetett elégedve.

Elhalmoztatott a szeretetnek legcsalhatatlanabb jeleivel.

Csakhogy a szeretet jeleinek van aztán örege is.

Amint az idei menyecskék kézről kézre sorba adták, jött a nagyja a mulatságnak. A derék tenyeres-talpas asszonyságok magok is kedvet kaptak a folytatáshoz: mindjárt legelöl maga Csajkosné asszonyom, a szép süldőmenyecske szülője, két karral átérhetlen termetű hölgy, piros karokkal, mint a cékla; kerek, ragyogó orcával: az kapta öltre a mi jelöltünket: aki most tudta már meg, hogy mit tesz a jelöltnek egy csókot rabolni: azt, hogy kap utána százat ingyen. És minő csókokat? Hatalmas, őszinte, jó szívvel odaszánt, tetézve adott csókokat, fokhagymától emlékezetes csókokat, káposztás rétestől ihletett csókokat, cuppanó csókokat, amiktől a füle megcsendül, s az állkapcsa félrelődül. Közel volt hozzá, hogy Orpheus sorsára jusson; amitől egyedül az mentette meg, hogy egyszer csak bekiált valaki a nyitott ajtón ezzel a rémszóval: Tűz van a faluban!

S az ablakon át csakugyan látható volt a tűzfényben vereslő ég.

A társaság képe rögtön megváltozott.

— Ezt a Karakán emberei tették! — ordíta a zsvajon keresztül Csajkos uram, s azzal rohant minden ember, egymást taposva, az ajtónak.

— Csak a jelöltre vigyázzatok! — figyelmezteté őket Leon; az ajtónál megszorult tömeg agyonszorítással fenyegetett minden gyöngébb alkotású embert. Elvégre is Leon felkapta Alienort a nyakába. „No most már hasonlítunk ahhoz a képhez, amit a bolond lapban adtak rólunk”.

Így vitte ki Alienort a zúrzavarból, mint Aeneas Anchisest Trója romjai közül, s addig meg sem állt vele, míg szállására nem jutott, a pap lakára, aki maga is fél stólája kárbavesztével menekült haza a nagy veszedelemből.

Pedig hát semmi baj sem volt. Egy kukoricagóré gyulladt meg a mezőn, pásztorgyerekek vigyázatlansága miatt, Csajkos uram maga jött a megnyugtató hírt bejelenteni.

Alienor félholtra volt fáradva. Ennyi szeretetet és ragaszkodást, végigélvezni, csakugyan sok egy napra: kivált néki, aki a világ leglustább emberének ismerte magát. Tíz mértföldet vágatni, feldűlni, három lakomát végigenni, inni, utoljára még táncolni, s fiatal és vén asszonyokkal csókolózni, más idegeknek való.

— Most már menjünk aludni — mondá Leonnak.

— Még nem lehet, kedves barátom. Itt van még Csermő uram, Bátok nagyérdemű bírása, aki megérkezésed óta itt vár reád a folyosón ülve. A lakomára sem jött fel, csak azért, hogy józanon maradjon a derék ember. Nehány szóval el akarja mondani Bátok helység leglényegesebb panaszait, ezt még ki kell hallgatnod. Ez egy igen derék, okos ember.

— No hát hadd jöjjön be — mondá Alienor, nagyot ásítva s két lábát szétvetve, végigvágta magát a pamlagon.

Csermő uram, az érdemes helységbíró csakugyan igen derék, okos és tanult ember volt; de éppen ez volt az ő tulajdonsága, amiért őt Alienor fél óra múlva a bátoki legmélyebb kút fenekére kívánta.

Mert éppen fél óráig tartott az az egypár szó, amivel Csermő uram a képviselőjelölt úrnak Bátok község égető kérdését érthetővé tenni megkísérté.

Elmondá neki Bátok község keletkezésének történetét. Hogy települtek ide le az ősök, hogy nyerték privilégiumaikat; hogy vették el azokat tőlük, hínek maradtaktól a protestáns erdélyi fejedelmek, s hogy nem adták vissza a császáriak? Hogy kerültek földesuraság alá? Hogy volt faizási joguk az erdőben, amíg erdő volt, s hogy lettek szőlődezmások az erdőkiirtás után? Hogy kaptak sok vizet a Tisza-szabályozás után, ahol azelőtt legelő volt? Milyen commassationalis pereket folytattak a földesuraság ellen? Hogy kötöttek végre egyezséget? Hogy bánták azt meg? Hogy semmisítették meg a szerződést; s hogy bánták meg ismét, hogy a szerződést megsemmisítették s a törvényre apelláltak?

Hasztalan ásított Alienor egyiket a másik után: a derék ember nem félt, hogy elnyeli; folyt ajkairól az előadás, mint a csergedező patak. Úgy tudta azt a dolgot, hogy nincs az a prókátor, aki jobban értsen az informáláshoz.

S nem haszontalan mendemonda volt, amit előadott. Idézte a törvényeket II. Ulászlóból, Mária Teréziából, pontosan évszám és paragrafus szerint. Hivatkozott az 1836-i és 1842-i idevonatkozó törvénycikkelyekre, amiket a tisztelt jelölt úr bizonyosan nagyon jól fog ismerni; — felemlgette a curialis decretumokat és kegyelmes királyi leiratokat, amik e tárgyban történtek.

Alienor már a mutatóujjával támogatta fel a szeme pilláit, hogy le ne ragadjanak. A rettenetes derék ember még mindig nem érte fenekét a tudományának.

Elmondta, ha micsoda kísérletek történtek ez ügyben a lefolyt országgyűlés alatt. A volt képviselő mikor nyújtotta be a kérvényt, hányadik szám alatt utasított az a kérvényi bizottsághoz, hogyan tette az azt át az igazságügy-minisztériumhoz, hogy indorsálta rá az igazságügyminiszter, hogy az a belügyminiszterre tartozik, hogy adatott be új kérvény megint, hogy utasítá ezt a kérvényi bizottság most már a belügyminiszterhez, de időközben belügyminiszter is más lett, igazságügyminiszter is változott, most meg a belügyminiszter indorsálta a kérvényre, hogy ez az igazságügyminiszterre tartozik.

Alienor közel volt hozzá, hogy nyakon ragadja a derék, becsületes, okos embert, s valamennyi miniszterével együtt kidobja az ajtón.

Végre Leon megszánta, félbeszakítá az előadást.

— Jól van, édes bíró uram. Mindezt írják le még egyszer, s küldjék fel kérvény alakban Budapestre. Ezúttal majd olyan képviselőjük lesz, aki a kormányférfiakkal tud beszélni, s ha nem hallgatnak ránk, akkor megbuktatjuk őket. Most pedig hagyja a jelöltünket kissé magára. Tetszik tudni, hogy még ma mily fontos nagy feladat vár reá.

Csermő uram okos ember volt. Engedett az indokoknak, s nagy emberségtudással búcsút vett és eltávozott, ígérve, hogy még visszajön.

Alienor azonban gyanakvó aggodalommal kérdezé Leontól:

— Te, ugyebár, ez csak ürügy volt tőled, hogy még ma valami nagy feladat vár rám? Én már alszom.

— Ne is álmodj arról, hogy alszol. Persze, hogy fontos feladat vár még ránk. Ez a nap koronája.

— De már én köszönöm, nem kívánok semmiféle koronát. Ami még van, halasszák holnapra, reggelre.

— Már ez pedig olyan dolog, amit nem lehet reggelre halasztani; mert ennek okvetlenül sötét éjjel kell végbemenni.

— Mi a csoda az?

— Hát mi volna más, mint fáklyászene? Hogy képezed azt, hogy egy ilyen nap végbemenjen fáklyászene nélkül? Hisz az annyi volna, mint búcsú mézeskalács nélkül. Ha fáklyászenét nem kapnánk, azt írná rólunk minden újság, hogy kivertek bennünket. Az a lyuk, amit a kalapunkon a szuroksziporka éget, a diadalunkat szentesítő (L. S.) „Locus Sigilli” De azt már el kell fogyasztanod.

— S még dikciózni is fognak?

— De még milyen szépen. A jegyző lesz a szónok. Annak a szép menyecskének a férje, akit megcsókolnál. Most reszkess a bosszújától; nem lesz az nagy, de hosszú.

— S ki fog neki válaszolni?

— Ha akarsz, te magad.

— Az nem jó lesz; mert én azt fogom neki mondani, hogy menjenek már aludni!

— Hát akkor majd én felelek neki.

— De csak röviden.

— Lhet is azt! Mikor az *érdemeidet* kell elősorolnom: ami valóságos „embarras de richesse”

— Én közbe fogok kiáltani, hogy hazudsz!

— Hallod, már pufog is az öreg dob. Jön az elkerülhetlen sors!

A zenehanggal egyidejűleg ébred fel az utcát bevilágító fáklyafény is. S jött a tengernyi sokaság az utcán végig impozáns látványt képezve, elől ahány kuvasz volt a faluban, egymást keresztül-kasul ugrálva, utána az összes mozgósítható gyerekhad, virtust csinálva belőle, hogy ki tud jobban cigánykereket hányni; azután a zenebanda az öreg dobbal; végre nagyon sok száz fáklyavivő, kik közt zászlókíséret mellett lépdelt a felköszöntéssel viselős szónok; az asszonykép kétfelől a kerítés mellett.

Mikor az ünnepélyes menet a paplak elé ért, hol a tisztelt követjelölt volt szállva, százszorosan zendült fel a lelkes éljenriadal. A házigazda miatt ugyan zendülhetett, mert az már lefeküdt és aludt: Alienor nagy irigységére; hanem a megtisztelt férfiak tudták már kötelességüket, hogy ilyenkor meg kell jelenni a tisztelgők előtt, s kimentek eléjük. Az utcaajtó mellett volt egy felfordított ladik. (A helységet sokszor járta a víz árja.) Erre a rostrumra állította fel Leon Alienort, hogy mindenki gyönyörködhessék benne. Mire a tisztelgők szónoka, az egyenmagasság elérése végett, egy széket kért magának szószékül; azt hoztak is neki, arra felállt, s aztán rágyújtott a hatalmas szónoklatra, aminőhöz hasonlót nem hallott még Bátok.

Mintha helyre akarta volna hozni azt a hibát, amit Csermő uram, a helységbíró elkövetett azáltal, hogy szűk látköréből nem tudott más feladatot szabni a jelölt elé, mint Bátok község agrári panaszainak megorvoslását: addig Mujkos János jegyző európai magaslatra emelkedett, s tartott egy hatalmas leckét a jövőndő képviselőnek az európai bonyodalmak fontosságáról, a német hegemoniáról s a francia imperializmusról s azoknak Nagy-Britannia ellen irányzott szövetségéről, az orosz terjeszkedésről Khíván át Afganisztán felé, Nagy Péter cár testamentomáról s az ebből Törökországot fenyegető veszélyes

komplikációkról; az észak-amerikai bankkrízisről és a veszélyesen terjedő szabadkőművességről s annak válfajáról, a nazarénusságról: közben megemlékezett Magyarországról is, melynek feladata lesz az öt világrész közül legalább kettőt megmenteni örökölt bajaitól.

Nagyon szép beszéd volt az, csakhogy nagyon hosszú volt, és semmi kilátás, hogy a szónok berekedjen. Olyan hangja volt annak, mint a vízduda. A közönség sokallta is már.

— Végezd már Jancsi! mert a körmünkre ég a fáklya! — kiáltott bele Csajkos uram; de amit veje ura egészen hallatlanná tett, s most már áttért annak az elemezésére, hogy mit vár az öt világrész attól a férfiútól, akit az etelvári kerület megválaszt képviselőjének. Itt azután tetőtől talpig feldicsérte Nornensteini Alienor herceg úrfit, megrakva őt a bölcsesség és erényesség minden válfajaival. S ki tudja, hol végezte volna, ha az a fatális incidens közbe nem jön, hogy egy nagy csikasz komondor a fáklyások közé tévedvén, azok addig rugdalták innen oda, onnan ide, míg a nyomorult pára a középre menekedett, s ott meg a zászlónyelekkkel fogadtatván barátságatlanul, utoljára a végső szűk menedékbe, a szónok széke alá furakodott be; de ott sem pihenhetvén meg üldözői miatt, tovább rohant, s a székeket is magával vitte: a szónok éppen Gibraltár magasán járt e percben, onnan esett le a földre; képzelhetni, hogy betörte az orrát.

Sebaj! Katonadolog! Rögtön készen állt Leon a remek szónoklatra egy még remekebb rögtönzéssel megfelelni.

Követte nyomról nyomra a felköszöntő szónokot Nagy-Britanniába, Oroszországba, Törökországba, átment vele a Csendes-tengeren; idézett angol és arabs mondatokat kitűnő államférfiaktól; világosságot derített a szocializmus és saint-simonizmus tanai körül, az ateizmussal sokat foglalkozott, s Anglia egyedáruskodását megtámadta erősen; kiterjeszkedett Magyarország legégetőbb kérdésére: a jus placetira, s miként hinné azt megszüntethetőnek. S végül, miután elmondta

nézeteit a proletariátus szép jövődjére s az erénygyesületek szükségessége iránt, áttért a mi tisztelt jelöltünknek megismer- tetésére. Először is feldicsérte annak apját, minden ivadékát; összekötetésbe hozta a genealogiáját a híres *Crouy Chanell* családdal, s ezáltal egyenesen *Árpádtól* származtatá le, majd elmondta mindazt a szép és jót, ami magáról a jelöltről köztudomású.

A fáklyák azalatt egyenkint leégtek, a közönség sötétben maradt, a kakasok kezdtek éjfél utánra kukorítani.

Leon csak folytatta.

Elmondta Alienorról, hogy milyen vitéz a harcmezőn, milyen bölcs a tanácskozásban, mily híres költő és hány tudós akadémiának a tagja. Amellett mily jótékony. Hány kiseddóvó intézetnek az elnöke, hány bölcsödének a megalapítója, aki minden jövedelmét a mezítelenek felruházására fordítja az ó- és az új-világban.

(— Soká fogsz még itten szemtelenkedni? — dörmögé a fü- lébe Alienor.)

(— Csak amíg az utolsó fáklya is kialszik.)

S csakugyan szavának állt; kihúzta addig a speechet, amíg az utolsó legény is eldobta a körmére égett szurokcsutakot, s sötétben maradt a tisztelgő sereg.

Akkor aztán végzé e szavakkal:

— No mármost jójcákat kívánok mindnyájuknak; — külön- nösen a mi szeretett hazánknak! — „Éljen”!

Alienornak az a véleménye volt, hogy az embernek egy ilyen választási körút végeztével lehetetlen, hogy olyanná ne legyen a bőre, mint a bagaria: először a portól és napégetéstől, másod- szor attól a sok érdemtelen magasztalástól, amit nyilvánosan szemébe mondanak.

— Majd lesz annak böjtje is, csak várj — vigasztalá őt Leon.

De már most csakugyan ideje volt lefeküdni, a nap fáradal- mai után.

Alienor előbb kénytelen volt egy olyan lefekvés előtti foglalkozást elvégezni, ami csak a töröknél szokásos: a „*thüharet*”-ot, az éjszakai mosakodást (vagy az „*abdesztán*”? nem merünk rá megesküdni.)

— Kétezer polgártársnak a tenyere . . . . dörmögé fennhangon . . . Kétszáz vaskos delnőnek a csókja . . . Minő tenyerek! Minő csókok!

Csak azután tudott lefeküdni, hogy azoknak az emlékeit selyem bőréről lemosogatta.

Azután levetette magát az ágyba. Azt hitte, rögtön el fog aludni.

Az pedig olyankor megy legnehezebben, mikor az ember nagyon ki van fáradva. Zúgott, forrott a fejében a mai nap zürzavaros képe: zeneszó, üdvkiáltás, lövöldözés most engedett mind ki a füléből, mint báró Demanx vadászskürtjéből a belefagyott hang; Leon már rég horkolt a másik szobában, ő még egyre forgott az izzó kínveremben, aminek pelyhes ágy a neve, s mikor már azt hitte, hogy végre mégis kibékülnek az agyában összeveszett tömeges rémalakok egymással, s a bódulás álomba megy át, akkor egyszerre megharsan az ablaka alatt valami rémületes hang, hasonlatos ahhoz, amit Cooper Fenimore világhírű amerikai regényeiben leír: mikor a rettentő oncida indiánok éjjeli orvtámadással megrohanják az álomtól elnyomott utasok tanyáját, s egyszerre rázendítik ötven torokból vérszomjas riadójukat.

Alienor rémülten ugrott ki az ágyából . . . Első dolga volt a gyertyát elfújni. (Asszony módra mindig gyertyát égetett, mikor aludt). Azután a sötétben átrohant Leon szobájába, ott feldöntötte az éji szekrényt gyertyatartóstul, órástul, poharastul.

— Mit keressz itt? — rivallt rá Leon.

— A revolveremet! Nem hallod? Az ellenség megrohanta a házat.

— Eredj aludni szépen. Mi jut eszedbe? Hisz ez a helybeli dalárda. Neked énekelnek most itten norturnót. Nem hallod?

Csakugyan „notturmo” volt. Valami szárazföldi barcarole.
„Szunnyadjál csendesen . . . Csak csendesen . . . Csak csendesen . . .”

Pianissimo . . . csend . . . des . . . sen . . .

S azután fortissimo fel a hetedik évig: . . . aludjál csendesen!!! hogy attól még a mákonyrészegnek is fel kellett volna ébredni.

— Mégis jó volna a revolverrel egypárszor kilőni az ablakon, attól talán elszaladnának — ezek a mi tisztelőink — mondá Alienor.

Leon megszánta, kiszólt az ablakon a tisztelt dalárdának.

— Nemes barátim. Nem ebben a szobában alszik a képviselőjelölt, hanem a kertre nyílóban, oda lebegjenek el zengedezni.

De a dalárdának is van ám esze. Nevetnek ők ezen állításon. Tudják jól, hogy a kerti szobában Rebék asszony alszik, a gazdasszony, az pedig minden gyanún felül áll. Van hatvan esztendő. Azért csak ott maradnak, s az első dal végeztével újra összhangolni kezdenek: „cisz, e, d, gisz”!

— Hallod-e Alienor! ezek nem egyhamar hagyják abba. Ismerem a repertoárjukat. Egyszer már nekem is végigénekeltek szolgabíró koromban. Most következik a „Jer vidám csónakos, jer Fidelim”! Azután a „Múlik, mint az árnyék, ez az élet”, s ha még el nem felejtették, a „Mars műhelyén, vér mezején!” szép dalt. Hanem annyit bizonyosan mondhatok, hogy legutolsó az a gyönyörű „Éji őr dal” lesz: „Midőn, minden állatsereg. S az emberek nyugosznak: Csak a kísértet ténfereg. Csak a rossz lelkek kullognak: Én lándzsám kezembe ragadom. A várost bebarangoholom. Hu—hu—hu—hu!—Huhuhu —hu! Kiáltom! Huhuhu!”

Alienor megsemmisülve rogyott Leon ágyára mint egy agyonvert ember. Ott mégsem kapta olyan közvetlen első kézből a megtisztelést, mint a saját ágyában.

— Mondok neked valamit — szólt Leon —, gyűjtünk gyerityát. Ennek az éji szekrénynek a fiókjában bizonyosan lesz

kártya (hiszen papnál vagyunk); pikétezzünk addig, amíg ebben tart.

Alienor azt mondta, nem bánja. Gyertyát gyújtottak; csakugyan megtalálták a kártyát, s aztán egy ágyban fekve, egyik innen, másik onnan, elkezdtek a paplan fölött kártyázni. Csakugyan kijátszottak hat játszmat, mire az utolsó dalra került a sor.

De már a végső „huhuhu” biztató kadenciájánál csakugyan elnyomta az álom Alienort, s ott, Leonnak lábtól fekve, elaludt; a másik percben elaludt Leon, a harmadikban a gyertya, s ott aludtak egy Munkácsy ecsetére méltó zsánerkép: két korhely, egymáson keresztülhajigált lábakkal, betakarva elszórt kártyákkal, s megvilágítva a tartójába beégett, fel-fellobbanó, füstölgő gyertya kanóca által.

Ha ezt Octavian fejedelem láthatná!

Princ Alienor aztán aludt édesdeden (pedig vánkos sem volt a feje alatt; ez mind Leonnak maradt) és álmodott csodadolgokat, összeállítva bőszült fantázia által a lefolyt nap tarka eseményeiből. Vágtatott megszilajult gőzkocsikkal, s belcesett egy bortengerbe: segítségkiáltásaira népsereg jelent meg, mely leitta róla a bortócsát, úgy szabadult meg. Megmentőinek a neveit mind meg kellett tanulnia, s azokkal mind kezét szorítani, és a sornak nem akart vége szakadni. Dumka úr táncolt előtte és szónokolt egyszerre, s arra őneki kézen fogva, mint a menüettben vissza kellett táncolni és szónokolni. Aztán minden ember táncolt, ott volt a hercegnő is, az öreg; mintha az akart volna vele mindenáron táncolni. Félt tőle. Felmenekült Leon nyakába, akkor Leon táncolt vele, mint a medve. Akkor Leonnak vis-à-vis-je támadt Csajkos uramban. Az meg a feleségét vette fel a nyakába, úgy táncolt. Neki egy vakmerő gondolata támadt. Hirtelen megragadta a deli amazont, lekapta férje nyakából, saját vállaira emelte, s azzal kétezer fáklyás ember sorfala között vesszőt futva, akik mind azt énekelték neki, „aludjál csendesen!”, elrohant a kétmázsás eszménykép-

pel a vállain, hazarohant Octavian fejedelemhez, betört az ajtaján: „itt van! méltó pendantja a bajram ünnepi kegyencnőnek: ez az én menyasszonyom: áldj meg bennünket!” A fejedelem erre dühbe jön, puskát ragad; ő elől, a megrabolt férj hátul keresztüllövik őt; de nem érnek vele semmit: a bőre olyan vastag már, mint a krokodilusé. Most az üldöző férj egy fakalán paprikás pörköltet tart feléje, azzal akarja megmérgezni, míg az a rettenetes káposztás rétes, mint eleven anakonda fonódik lábszárai és dereka körül, s megfojtással fenyegeti.

Valódi jótétemény volt rá nézve az a duplapuska-ropogás, amivel az álmát elriaszták összeszorult kebléről.

Ez volt ugyanis a kissé drasztikus jeladás a rendezőség részéről a fölébredésre.

AZ ELLENFÉL TÁBORÁBAN

Alienor úgy érezte magát, mint akit gyöngén kerékben törtek.

— Te, Leon — panaszkodék egyik tagját a másik után próbálgatva, hogy az övé-e még, bajtársának, ki amint ébredt, egyszerre ugrott is ki az ágyból, s első dolga volt a hideg víznek menni és kegyetlenül megmosakodni. — Te Leon! Mindennap így fog ez menni?

— Óh, nem. Most egy kis változatosság áll be a dologba. Ma az ellenpárt vidékét fogjuk meglátogatni. Ott minden egyéb lesz, csak fáklyászene nem.

— No hála a magas égnek! Csakhogy már a jó barátok közül kiszabadulunk. Vágyom már az ellenségek után.

Alienor azt hitte, hogy a tegnapi nagy dáridó után a csatátért rakva találja csatában elesettekkel; hogy úton-útfélen fognak heverni, akiket a bor lábaikról levert. Nem ismerte a kortes természetét. „A gárda iszik, de meg nem adja magát”! Évkönyveinkben nincs följegyezve olyan eset, hogy egy kortes egy nap annyit ivott volna, hogy másnap újra ne tudta volna kezdeni.

Mire a két hős kilépett a paplaktól, már szekéren, lovon találta tegnapi kíséző seregét, mely harsány üdvriadallal fogadta ünnepeltjeit.

A tisztelendő úr még egy búcsúztatót zokogott az eltávozók fejére, azzal hintóikba ülték, s vágattak seregestül, és énekelték Alion úr nótáját és közben lövöldöztek, amint illett. Nehány ember ingadozott; de a lováról le nem esett senki.

— Szeretném én ezt a tábort valahogy elveszteni magamtól — mondá Alienor nyílt bizalmassággal Leonnak.

— Ne búsulj, mindjárt elmaradnak.

Amint kikaptak a gyepre, s elértek a hármás halomhoz, ahonnan meglátszott a legközelebbi falu tornya, ott egyszerre, amint kétfelé válik az út, a domb előtt felállt a lovas bandérium szép katonás rendben. Itt aztán a szekerek is megállapodtak, s ki-ki leszállt a kocsijáról.

— Itt búcsút veszünk a híveinktől — mondá Leon Alienornak, aki aztán odament a lovasokhoz, megdicsérte lovaikat; megkérdezte tőlük, hogy nem fáj-e valamijök így szőrin ülni a lovat. S még egyszer kezét szorított a notabilitásokkal. A kísérettel asszonyok is jöttek: azok fenn maradtak a szekéren; ott volt a darázsderekú menyecske is.

— No Alienor — biztatá Leon védencét —, nem adsz egy búcsúcsókot a szép táncosnénak?

De köszönte az szépen a ráadást, s örült nagyon, mikor már fenn ülhetett a hintóban, s egészen megkönnyebbült a lelke, mikor azt látta, hogy elmarad és visszafordul az egész szekérvár. S nem verik már a port a szemébe, s nem kiáltják a fülébe a keresztnevét.

Egy kocsi sem kísérte már. Még Dumka úr is hazaküldte a magáét a díszköntössel és az ezüstös karddal együtt, egészen civilbe öltözött, s átült a jelölt úr hintójába a szemközti ülésre. Még aztán Csajkos uram csatlakozott hozzájuk a nagy nemzetiszín szegélyű fehér zászlóval: a kocsis mellé ült fel. Többen nem voltak.

Mikor mind fenn ültek, akkor azt a kérdést intézé a kocsis Leonhoz, hogy melyik úton induljanak el.

— Hát csak arra, ahol az a falu tornya ragyog.

— Az ott „Gezetlen!” — mondá a kocsis, aggodalomteljesen mutatva ostorával arrafelé.

— Az ott Gezetlen! — ismétlé Csajkos uram a bakról és Dumka úr a szemközti ülésből duettben.

— Hát hiszen tudom, hogy Gezetlen, elégszer voltam benne adót egzekválni. Szeretnek ott engem nagyon. Éppen azért megyünk belé, mert ő Gezetlen.

A három polgártárs nagyon csóválta a fejét, még a lovak is csóválták a fejüket, azonban csak nekiindultak Gezetlennek. Nagyon csendesek lettek azonban valamennyien.

Leon biztatni kezdte őket:

— No Csajkos uram; most danoljuk már a nótánkat: magunk vagyunk hozzá! — S ő maga kezdte rá: „Füge legény a Karakán! Kendermadzag van a nyakán!” — De csak nem akart neki senki kontrázni. — Nagyon szolid életet kezdtek el folytatni. — Aztán meg Dumka úrba kötött bele: — No kedves urambátyám, Gezetlenben vannak ám még szép menyecskék, azokkal táncolunk ám még nagyot! — amire Dumka úr nagy mogorván azt felelte, hogy a Lucifer táncoljon az egész Gezetlennel!

Fele útján Gezetlennek, mikor a nagy tábla kukoricaföldek közé jutottak, jött rájuk szemközt valami egylovas szekér, az az egy ló az első lábára sántított, s a hátulsóra meg volt merevedve; egy ökölnyi kis gyerek hajtotta, ahányat ütött rá az ostorral, annyit rántott a száján a gyeplővel, s így igen jó taktusban tartotta. A hátulsó ülésben pedig egy növendék leány ült bekötött fejjel.

Amint az uraságokat megpillantá a szekéren ülő leány megállítatá a lovat, mely kívánatnak az sokkal könnyebben tett eleget, mint a szekér, mely szeretett volna még a lejtőn egy kicsit odább menni.

— Álljanak meg! Álljanak meg!

Az urak is megálltak aztán.

— Ez a Jakab korcsmáros leánya — monda Csajkos uram. — A Száli.

— A biz a Száli! — bizonyítá Dumka úr.

— Csakugyan a Száli! — erősíté a kocsis.

— No mi baj, Száli? — kiálta rá Leon.

— Jaj, rettenetes nagy baj van, tekintetes, nagyságos uraim — jajveszékelt a Száli, mindjárt a síráson kezdve. — Bele ne menjenek ma Gezetlenbe, az Isten szent szerelmiért; tele van a falu gyilkosokkal, haramiákkal. Amint tegnap este a tátele kitűzte az odaküldött fehér zászlót a házhiuba, egyszerre odarohantak, voltak legalább ezeren, késsel, baltával, fokossal; csúnyául káromkodtak, az Istent szidták; minden ablakot bevertek; az ajtót bedöntötték, minden iccés poharat összetörték, rontottak; a tátelének a fejét három helyen beszakították; most megyek be a tilógusért Sipotára, hogy jöjjön ki visum repertumot meg flastrumot adni a szegény tátelének. Van legalább ötszáz forint ára kárunk. Ki tudja, ki fizeti meg? Ha ma éjjel mind meg nem ölnek bennünket, hát sohase érjem a holnapi napot. Be ne menjenek ma Gezetlenbe tekintetes, nagyságos uram; a gyilkosok ott állnak a falu végén, s mind valamennyit gulyáshúsnak felaprítják!

A megszeppenés nagy volt. Csak Leont nem hagyta el a jó kedve.

— Hahhó, hűgám! Korábban kelj fel, ha engem bolonddá akarsz tenni. Rá se hallgassunk, uraim. Ismerem már ezt a fogást. Régi kortestempó: eleibe küldenek a közeledő jelöltnek egy ijesztő postát vérengző rémhírekkel, s ha aztán a gyöngeszívű visszafordul, megszalad: nagyot nevetnek rajta. Mondd meg nekik, hűgám, akik elejbénk küldtek ezzel a hírrel, hogy nem veszek belőle: magam is azzal kereskedem. Hajtson kocsis!

A Száli még ezután is esküdött mennyre-földre, hogy de biz a tátele fejét nem pro forma szakasztották be három helyen; de már arra nem hallgatott senki; az urak a jelölttel robogtak tovább Gezetlen felé.

Az a biztos derült kedv, amivel Leon ezt a hírt fogadta, egészen megnyugtató Alienort, kinek számtalan hasonló fogást mesélt el a kortesvilágból, amikor a küzdő ellenfelek egymást rászédni törekesznek.

Ő maga ugyan meg volt győződve róla, hogy amit Száli elbeszélt, az mind egy szálra igaz; de nem akarta elrémíteni embereit; attól tartott, fele úton visszafordulnak. Így pedig még ők nevettek nagyobb.

Csak akkor győződtek aztán meg a valóságról, mikor egy nyárfaerdőből kibukkanva, maguk előtt látták Gezetlent.

Gezetlen „kulcsos” város volt: amennyiben körös-körül levén szőlőkertekkel befoglalva, abba akárhol csak az egyenes úton lehetett bejutni, mint egy avar körsáncba. Dülő-úton, „kertek alól” megkerülni sehol nem volt rá mód.

Az az egyenes bejárás ugyancsak meg volt szállva az ellenségtől.

Roppant népcsoport, asszony, férfi, gyerek hemzsegett a két szőlőgarád között, s hogy minő szándékkal, ezt tanúsíták a botok, csákányok, miket a levegőbe emeltek, midőn a kibukkanó hintót a fehér zászlóval a bakon megpillanták, valamint az üvöltő riadal felzendülése, aminek magja is volt, egy hatalmas közáporban, mely nem érte ugyan el a hintót, de a jó szándékot legalább kimutatta.

— Jó lesz visszafordulni — véleményezé a kocsis.

— Jó lett volna becsavarni a zászlót, s nem mutogatni messziről.

— Csendes vér, urak — mondá Leon, széttekintve a csatamező területén. — Nem eszik a levest olyan forrón, ahogy főzik.

— De én nem akarom magamat a magyar alkotmányért skalpoztatni — tiltakozék Alienor.

— Ne félj semmit, míg engem látsz.

— Én visszafordulok.

— Nem fordulsz vissza. Én vagyok a kortesvezéred. A vezérnek engedelmességek minden ember. Most én kommandírozok. Nem vagyok én vándorsáska, hogy engem nagy lármával el lehessen kergetni. Másforma peteket is láttam én már! Mi az egy határigazítási per ítéletének végrehajtásához

képest? Ott igazán csatát kell vívni. Ezek mostan jó emberek, jókedvük van. Odar megyek, s ha beszélek velük, lebeszélem a szűrt a nyakukból.

— Az Isten szerelméért, oda ne menjen ön — kiáltá Dumka úr.

— Leon, én nem bocsátlak — heveskedék Alienor.

De már akkor ő le is ugrott a kocsiról, s a kocsisnak azt parancsolta, hogy álljon félre addig a lovakkal a nyárfa árnyékába, míg ő visszakerül.

Hogy pedig semmi kétség ne legyen az utat elálló népcsoport szándéka iránt, az úton fölfelé egy lovas legény jött száguldva, aki amint hangtávolba jutott, fokosát megrázva a levegőben, ezt az üzenetet adta tudtul:

— Be ne próbáljatok jönni, aki a rézangyalatok van! mert a kutyák isszák meg a véretek!

— Ejnye de szép kancád van, Bandi — szólta Leon, odalépve a legényhez —; meg sem ismernéd a lóhátról a szegény embert.

A lovas herold abbahagyta addig egy kicsit a káromkodást.

— Hát addig, amíg a kutyák meginnák a vérünket, nem adnál egy kortyot abból a kulacsból? Szörnyű meleg van ám ma.

A szilaj legény csak leakasztotta a kulacsot a nyakából, s odanyújtotta Leonnak. Az jót húzott belőle.

— Magad bora van ebben ugye, Bandi? Érzik rajta, hogy nem a Jakab mérte. Hát termett-e sok?

Ezzel aztán belekeveredtek a diskurzusba. A lovas legény szép csendesen léptetett Leon mellett; az kikérdezte minden otthon levő pereputtyának állapotját, katonaviseltségét, vőlegénységét, azt a szép bokrétát kitől kapta a süvege mellé, s az a nyeresége volt belőle, hogy a kölykek nem hajigálhatták meg a szőlőgarád mellől, a kísérő lovas legény miatt.

— Hát ki a pártvezér? — kérdé végre Leon. — Ugyebár Tukmányi úr?

- Az: a vadpalatinus! Disznó túrja ki a tövéből!
- Szeretitek ugye?
- Mint az ördög a malacot.

Leonnak nem nagyon kellett tudakozódni a pártvezér hol-
léte iránt; mert amint odaért a népcsoport zöméhez, hol egy
pár trikolor zászló is díszelgett, ő maga jött eléje.

Azaz, hogy nem egyedül maga, hanem feleségestől együtt.

Igenis; az alkotmányos izgalom csodákat képes előidézni.
Etelvárott kényszeríté az éjjel élő hercegnőt a fényes nappal
előtt is kinyitni ablaktábláit, s a parlagi házban kibékíté a férjet
és feleséget: most együtt járnak korteskedni, s ha a férj kifogy
a szónoklatból, az asszony soha.

Most is karöltve jönnek Leon elé. A barlanglakón csak az
a különbség van azóta, amint legutoljára láttuk, hogy jól
kiette-itta magát a faluzásban, s tökéletes kiegészítő részére
talált visszakerült élete párjában. Még a vonásaik is hasonlí-
tanak egymáshoz; két veszekedő élettárs arckifejezése rendszeren
egymáshoz idomul. A delnő öltözete épp oly piszkos volt
és sasoktól tépett, mint a férjeé, lábain két felemás cipő, fején
horgacsolt főkötő volt, de abból mint szeg a zsákból, törtek
elő minden lyukon a fésületlen fakó hajpamatok; hanem aztán
mindent jóvátett egy irgalmatlan nagy veres haraszból készített
rózsa, ami a feje búbjára volt feltűzve. A karján hosszú szalag-
hurokra akasztott ridikült hordozott, mely gyöngy helyett
tökmagokból volt hímezve, s tartalma súlyos lehetett.

— Szervusz, kedves cimborám, Palkó — üdvözlé a nagy
férfiút Leon, tenyerébe csapva kordiólisan. — De megnőttél,
amióta nem láttalak. Üdvözlöm szép nagysádat, tekintetes
asszony. Ejnye, de jól néz ki! Csókolom a kezét.

S meg is tette, amit mondott. Kezet csókolt a vadpalatinus-
nénak. Amivel azt rögtön annyira lefőzte, hogy amint egy
pákosz kölyök Leonra a nyelvét öltögette, azt a derék amazon
úgy becsületre tanította, hogy rögtön megeredt az orra vére.

— Hát mért nem akartok minket beereszteni, kedves cim-

borám? — enyelgett Leon a félelmes ellenségi főnökkel. — Úgy megijesztitek az embert, még a vére is meghűl.

— Hát mit kerestek itten! — förmedt rá Leonra a vezér, kirángatva a kezét annak a markából.

Erre aztán Leon a karja alá ölté a kezét, s hamiskodó arc-kifejezéssel súgott oda neki.

— Te, pajtás, hát olyan sok pénzetek van, hogy magatok kibírjátok a választást; nem kell ellenjelölt?

— Van az ördögnek! A zászlókat is úgy kértük össze az asszonyoktól; egyik a fehér szoknyáját adta ide, másik a vöröset a harmadik a zöldet: abból csináltunk trikolort.

— Hát akkor mi a patvarnak akadályoztatok meg, hogy az ellenjelölt bejöjjön a faluba, aki pénzt hoz, meg enni-innivalót? Hát szárazon akarjátok dicsérni az urat? Azt gondod, hogy én ezt a majmot azért hordom a hátamon, hogy megválasztassam képviselőnek? Van eszemben! De hát hadd költse a pénzét a bolond: úgyis annyi van az apjának, hogy felveti, mint nagypéntek estén az elásott pénz. Aztán tudod, nekem is csak marad belőle egy kis „psóres”. Az ilyen szegény legénynek, mint magam, tíz-húsz ezer forint is jólesik. De bolond volnék, ha el nem venném. Hahaha.

— Hehehe! — már ennek a troglodyth is nevetett.

— Ugye, Palkó, hiszen emlékezel rá, hogy még eddig-clé minden választásnál megtette Gezetlen azt a tréfát, hogy engedte az ellenjelöltnek megnyitvatni a tanyáját, kitűzetni a zászlóját, eljárt oda meginni a borát, hazahozta a mészárszékéből az ingyen vágott húst, táncolt neki, ivott neki a választás napjáig; akkor meg aztán ellene szavazott mind egy lábbig; de csak írmagnak se kapott az egy votumot soha. No, nem úgy volt?

— A biz úgy volt.

— Hát mit akarsz mostan, új rendet csinálni; mit állod el a bornak az útját, ami a szomjasokat enyhíteni jön? Csak nem hiszed tán, hogy ha behozom hozzátok azt a fancsali

feszületet, az egész táborod mind hozzá áll, s pápistává lesz a kedveért?

— No már attól nem félek; hehehe! A viaszbábtól nem szoktam félni. Olyan mézeskalács huszártól nem ijedek meg.

— Hát akkor szépen beeresztesz bennünket a faluba.

— Tudod, nem félek, az ördögtől sem félek. A pénzetektől sem félek. Hozzátok ide! Nem vesztek meg rajta senkit. Hanem tetőled magadtól mégis félek. Te átkozott calefactor vagy! Ha tégedet beszélni hagyunk, befűtesz nekünk, attól félek.

— Palkó, ugyan legyen eszed! Hisz ismered a programunkat. Lehet azzal valakit Gezetlenben eltántorítani? A „Jerichói Kürt” elveivel meg lehet ingatni valakit Gezetlenben? Meg biz a botot! De olyan bolond sem leszek ám, hogy azt én itt elprédikáljam a piacon, s beveressem a fejemet. Hanem mindössze is annyit fogok mondani, hogy édes atyámfiaim, itt hozok nektek hat tulkot.

— A hetedik a jelölt.

— No, ne gorombáskodj! Mert hátba váglok itt a táborod közepén! Csókolom a kezét, kedves nagysád, hogy megadta neki a hátbavágást helyettem. Ugyan szedje ráncba kérem, ezt a rakoncátlan kópét! — Hát az lesz az egész, hogy itt a csapszék, itt a mézárszék; ahol a zászlónk kitűzve, minden embernek ingyen mérnek a választási szent napig. Adja Isten egészségetekre szeretett polgártársaim! S azzal „ámen!” Ha pedig valami veszedelmes dolgot találnék mondani, ami ellenetekre volna, hát hiszen ott leszesz te; ott lesz Tarifás rektor uram (már akkorra az is odafurakodott, s a két beszélő közé dugta a veres orrát), majd megcáfoltok rendén. Hát hiszen intelligens emberek előtt beszélünk, akiket nem lehet elbolondítani. Először szóltok ti; kifejtitek programotokat; azután szólunk mi, s végül megint a tietek az utolsó szó. — Te! hiszen az valami gyönyörű komédia lesz, mikor ez a német elkezd magyarul beszélni, aki nem tudja az „r”-et kimondani, aztán az orrán át

nyekeg; — hogy akarod ettől a mulatságtól megfosztani a publikumot?

A vadpalatinus már nevetett; de Tarifás, a rektor keményen tartotta magát.

— No, én csak félek az urakat beereszteni a városunkba.

— Micsoda? — kiálta fel Leon — hát magyarok vagytok ti? Háromszázan vagytok, s félték egy szál némettől? Még csak közel sem meritek magatokhoz eresztetni?

— No hát nem félünk, azért sem félünk! — kiáltott közbe türelme hagyottan Tukmányi nagyasszony, karjára gyúrve a fűzős oldaltáskát. — Jöjjenek elejbénk! Nézzenek a szemünkbe. Halljuk a szép szót. Itt is van ész elég. Nem félünk a nagy uraktól. No hát tessék beszélni.

— Köszönöm, óh tisztelt honleány, tekintetes asszony! kegyes pártfogását. Bátor leszek további kegyességét magam és társaim számára kikérni.

Az asszonyság aztán megtette érette azt a barátságot, hogy a gyermekeknek megparancsolta, hogy ne merjenek az eltávozó után hajigálni; úgy látszik, ennek a falanxnak ő volt a commendánsa.

A kocsin maradtaknak nagy volt az elbámulásuk, hogy Leont épkezláb visszatérni látták; de még nagyobb lett, mikor elmondta alkudozásai eredményét; hogy nemcsak akadálytalanul bemehetnek Gezetlenbe, sőt a zászlójukat is kitűzhetik a tanya fölé, s azt onnan senki le nem fogja tépni. Sőt mindezek fölött még az is megengedtetik nekik, hogy programjukat a népgyűlés előtt a vásártér közepén elmondják.

— Ön ezermester! — nyilatkozik Dumka úr.

— Valami spiritussa van — véleményezé Csajkos uram, megint kibontva a zászló lobogóját.

— Utoljára mégis csak az lesz a vége, hogy itt agyonvernek bennünket — sóhajtá Alienor.

— Te pedig legkevésbé sóhajtazzál. Te mondtad, hogy bár csak már ellenséget látnál. Hát itt van.

— Ellenséget láni! igen; de nem verést kapni.

— Mais c'est la guerre, monsieur.

A hintó tehát megindult a helység felé. Az ellenfél tábora szépen két oldalra sorakozott előtte, nagyszerű gúnyhahotával fogadva a közből elhaladókat.

Bezzeg hallott most már Alienor egyebet is, mint hízelkedést! Egy csoport a gúnydalt énekelte rá: „Nincs a németnek . . .” (bizonyos öltönydarabja), másutt meg a póznára akasztva mutogatták fel az élclapban megjelent torzképét, s egy siheder óriási kulacsot vitt a hintaja előtt, nagy meszelőrúdra tűzve, arra volt írva: „In hoc signo vinces”. S a vexillifer egyre süvöltözé: „Éljen Alienor, zászlónk vezére!” (Ez a rektor ötlete volt.) Mire száz meg száz torok bömbölte rivallva: „Éljen Karakán Absolon!” Egy suhanc belekapaszkodott a jelölt hintaja kocsifogantyújába, úgy szaladt mellette, visítva: éljen Karakán; a túlzó oldalon pedig egy cigányasszony futott vele versenyt, egyik kezében egy visító malaccal, a másikban egy ökörkolomppal. Valahonnan egy bógácsból összeragasztott koszorút dobtak a hintájába. Szép változatosság a tegnapi diadalúthoz.

A Jakab kocsmája előtt volt a megállapodás: azt volt a fehér zászlósok tanyája.

No hiszen, nem fogadták itt Alienort üdvözlő szónoklattal; hanem amint a Jakab meglátta azt a fehér zászlót a bakon, jajt kiáltott ijedtében, s maga felfutott a padlásra, a felesége meg le a pincébe. Csakugyan igaz volt, amit a Száli mondott, Jakab feje be volt kötve, s az ablakai mind beverve. A tanyára betérő urak csak nagy könyörgéssel bírták előcsalni a pincéből az ifjasszonyt, hogy adjon nekik egy kis vizet — megmosdani.

Szívzaggató volt az érdeemes hölgy panaszát hallani, kivált midőn az összetört üvegek rémes recsegését elmondta. A rémület ékesenszólását toll nem képes visszaadni. Itt ismét kitűnt az a bizonyos varázserő, melyet Leon gyakorolt a vele érintkező emberekre, s melyről nem tudni, a szemeiben vagy hangjának

ércében rejlik, vagy delejes fascinációnak nevezendő-e; de annyi bizonyos, hogy amint azt mondta a halálra rémült asszonynak, hogy az eddigi szenvedések ötszáz forinttal kárpótoltatni fognak, s hogy ezentúl Dumka úr számlájára éjjel-nappal mindenkinek, aki értejön, a székben marhahús és juhús méretik ingyen, a söntésben pedig idei nyolc krajcáros, amennyi csak el akar fogyni, szintén ingyen: az ideges reszketés egyszerre mintha el lett volna fújva az asszonyság tagjairól, keze nem reszketett, feje nem vacogott többé, a hangja is megjött egyszerre, sőt gyógyulása még a padláson levő férjre is elragadt, annak is csodamódon begyógyultak egyszerre a fején ütött veszedelmes sebek, amint a lépcsőn alásietett e szóra.

— Te Leon, elmehetnél nyavalyatörösöket és betört fejűeket gyógyítani a világba — monda Alienor, ki egy percre elfeledte, hogy maga is a betegek sorába tartozik.

A népség ezalatt felgyülekezett a térre, mely a korcsma előtt volt. A korcsmával szemben a község háza.

Közepén volt a kút: annak a kámváját ez alkalommal befedték egy keresztbe tett pincaajtóval, elmés találékonysággal rögtönözve abból szószéknek való emelvényt. Az ajtó jó vastag volt, a szónoknak nem kellett attól tartani, hogy keresztülesik rajta, s megfürdik a kútban; míg jó volt neki tudni, hogy alatta víz van; ha rosszul beszél, beledobják.

De ki beszélne ilyen helyen rosszul? Beteg ember és képviselő-jelölt mind igen szépen szokott beszélni.

A Jakab korcsmájában levő uraságok nemsokára, lelkes éljenzések szünni nem akaró vihara közepett látták megjelenni ellenjelöltjük személyét, a nép vállain emelt Karakán urat.

Dehogyan „urat!” Zseniális gondolat volt tőle egészen parasztnak öltözni, lobogós borjúsájú ingben, meg abban a másik öltönydarabban, ami a németnek nincsen; pitykés mellénye volt, túri süveg a fején, meg tulipános szűr a nyakában. Sohasem mondta volna senki, hogy nem most szalajtották el a Bakonyból a disznókonda mellől.

A lelkes szónoklat is egészen abból a szűrkelméből volt szabva.

„Szeretett testvéreim! Látjátok, hogy én nem vagyok úr. Szegény paraszt vagyok, miként ti is. Szüleim alacsony származásúak voltak: magam is tenyercem törésével keresem hazánk véráztatta földéből verítékkal sózott kenyeremet”.

(— Sohasem volt kártyán kívül más szántóvető eszköz a kezében — jegyzé meg rá Leon, közbevetőleg.)

„De hát miért kell minckünk, tinektek, a népnek, hazánk véráztatta földét verítékünkkel kövérítenünk? Azért, hogy az urakat hízlaljuk, akik bennünket kirabolnak, lenéznek, kicsúfolnak, eladnak, mézárszékre hordanak”

A többit elnyomta a tetszésnyilvánítás.

Alienort kezdte a hideg lelni. A fogai vacogtak össze.

A szónok azután áttért egyenesen az ide most megérkezett urakra. Azokat ugyan szépen learcképezte. Az egyik: a számtartó, az nem más, mint faraónak a tisztartója, aki a szegény néppel téglát vettet, s még polyvást sem ad hozzá; a sarcoló, commassáló, szegény zselléreket telkeikből kibecsülő vén gonosztevő, kinek több a bűne, mint fején a haja szála. (No, nekem kijutott szépen; monda Dumka úr.) A másik, az ifjú óriás, az a Napóleon: no hisz ezt ismerheti Gezetlen, mint hajdani kegyetlen adóegzekváló, újoncbehajtó, tömlöcbe csukató, közmunkára elhajtó istentelen törvényszolgát, ki most ifjú és férfi létére nem szégyenelte eladni magát, beállni rabszolgának, a papok és főurak zsoldjába, tányérnyaló kutyának.

— Hüh! — szörnyedt fel Alienor.

— Hahaha — kacagott fel Leon.

A szónok folytatá: „Íme most pedig, hogy gyalázatosságait megkoronázza, még beáll majommutogató komédiásnak, s idehoz közétek egy orángutángot, hogy válasszatok meg képviselőnek.”

Ekkor aztán következett Alienor.

No, ha tegnap nagyon megcsömörlött a magasztalásoktól,

hát ma megkapta mindannak az antidotumát. Borzasztó csodaszörny volt, aminek most leírták, párosulva benne az irtózatossal a nevetségessel.

Alienoknak most már melege volt: még izzadt is. Sohasem hitte volna, hogy jöhessen egy olyan helyzet, amelyben ilyen dolgokat mondhasson el valaki füle hallatára.

Nem jutott azonban eszébe a harag; hanem a félelem. A hallgatóság fenyegető helyesléskiáltása megrémíté.

— De hát nincsen itt katonaság, financ vagy pandúr, aki az ember életét megvédelmezzék? Hisz ez felakasztat itt bennünket sorba.

— Csigavér! — csitítá Leon. — Félóra múlva mind megváltozik az, csak hagyd te azt énrám. Vagyok én olyan legény mint Karakán. Két vége van a botnak.

Miután az ellenfeleit olyan szépen helybenhagyta, áttért Karakán barátunk saját becses személyére, hogy ki ő, és minő alapelvek nyomán szándékozik Gezetlent a paradicsom központjává varázsolni, ha megválasztatik.

„Az adó természetesen leszállítatik, s azt is csak akkor fizeti az ember, mikor már kiszakad a tarisznyája a sok pénztől, az adóegzekúció neve még szótárból is kitörültetik.” (Lelkesült éljenzés.)

„A katonáskodás megszüntettetik: minden ember nemzetőr lesz, aki az ellenséget pusztá megjelenésével elkergeti.” (Zajos taps, tetszэшangok, különösen a hölgyközönség részéről).

„Dohányt természeteni szabad lesz mindenkinek, a trafika eltörültetik”. (Általános helyeslés.)

„Az államadóságokra egyszerűen kimondatik, hogy azokat nem fogadjuk el.” (Zajos tetszés.)

(— Mi van még? — szólt alá a szószékről a szónok. Kétfelől ott álltak mellette pártvezérei, Tukmányi és Tarifás, a rektor.)

(— A vasút — súgá neki Tukmányi.)

„Igenis. A potyománd-gezetleni vasút országos kamatbizto-

sítás melletti létrehozatala első feladatunk legyen.” (Lármás helyeslés.)

(— Nevelésügy — súgá Tarifás uram.)

„Igen. Fő súlyt kell fektetnünk a népnevelésre különösen az ütenyrendszernek az iskolába behozatalára.” (Erről sokat beszélt neki a rektor, annál fogva nem tudta tisztán, hogy mi az.) „És a felnőttek oktatására.” (Mit felejtettem még el?)

(— Egyházi javak — súgá Tukmányi úr.)

„Igazság! Semmi sem olyan méltányos, mint hogy a papok jószágát vegye el az állam, annak több szüksége van rá. A papok dolgozzanak, ahogy mi dolgozunk. Az apostolok is dolgoztak. Ki vámszedő volt, ki halászott.” (Ez is tetszett nagyon.)

(— No még mi van?)

(— A nemzeti bank.)

„Éppen a nyelvemen volt. Nem kell nekünk német bankó: csináljunk magunk nemzeti bankot; nem kell annak semmi czüstalap; ha nem fogadja el a külföld, legalább magunknak marad, annál több pénzünk lesz.” (Ezt már csak gyöngén éljenezték meg: ebben az egy kérdésben megszűnik a kedélyesség.)

(— Mi a végszó?)

(— A polgári házasság.)

„Igenis. A polgári házasság. E nélkül hazánk alkotmánya nem tökéletes. E nélkül nincs meg a polgárok közötti tökéletes egyenlőség. A polgári házasság okvetlenül behozandó (Erre csak sporadice éljeneztek. Bánták is azt!)

Éljenezés nélkül végezni pedig a beszédet öreg hiba volna egy jelöltől. Vette azt észre Karakán, s annál fogva még egyszer rágyújtott arra a lelkesítő témára, hogy minden bajainknak az okozói az urak, ezek nyúztak bennünket századok óta: elkezdve II. Ulászló alatt, amikor Dózsa Györgyöt tüzes vas-trónusban sütötte meg Szapolyai János.

Erre aztán megéljenezték a szónokot is, Dózsa Györgyöt is, meg Szapolyai Jánost is.

Végezte. Nagy munka volt. Belc is izzadt erősen. Meg is törlé a homlokát a lobogós ing ujjával, igaz parasztleány módjára: amiért újra megéljenezték.

(— Mind agyonvernek ma bennünket — szurkolt Alienor — ki mindezt a kocsmablakból hallgatta és nézte.)

És most következett a szónokok másodika: Tukmányi úr. Ő mászott fel az emelvényre.

Neki nem kellett arra hivatkozni, hogy ő kinek az embere? Látták. Rongyos volt. Azzal bizonyította be a szegény emberek iránti szeretetét.

Hangja rekedt és recsegős volt, s előadása nem kellemetes.

Hanem, hogy mára való esze volt több, mint a tisztelt jelöltnek, az bizonyos.

Sietett megmagyarázni az egybegyülteknek, hogy miután meghallották a jelölt remek programbeszédét, annak buzdító szavait ne akként vegyék ám, mintha már most itt volna az ideje az urakat tettelegesen eldöngetni; mert ennek rossz következései lennének. A képviselőjelöltek és kísérőik személye szent és sérthetetlen, aki azoknak a fejét beveri, a szolgabíróval meg a csendbiztossal jön barátságtalan érintkezésbe; katonaságot küldenek érte, az ellenállókat megszurkálják, s a vezéreket becsukják egypár esztendőre; mert most a zszarnokoké a hatalom. Annálfogva az a lelkes szózat, mit a jelölt úr hallatott, hogy „fennyen villogtassuk ellenségeink feje fölött fegyvercinket”, csak mint bibliai mondás értendő. Csupán alkotmányos fegyvereinkről van szó: szavazatainkról: azokat villogtassuk. Méltó haragunkat pedig temessük keblünkbe, és most hallgassuk ki az ellenpárt szónokait is, igazságunk bevehetetlen várának sáncaira könyökölve, s nagyokat köpve azoknak ostromlóira, kik nem érdemesek arra, hogy botjaink végét beszenyezzük az ő megérintésükkel.

— Ez derék, okos, becsületes ember — rebegé Alicnor könnyebbült szívvel. — Ebben van keresztyéni érzés.

— No énbennem nem lesz annyi keresztyéni felebaráti

szerepet — mondá Leon —; mert én megdögönyöztetem a két kedves barátomat, most mindjárt a saját népe által.

— Tehát csakugyan ki akarsz hozzájuk menni?

— Veled együtt.

— Ilyen úri ruhában? Mikor fel vannak bőszítve a fekete kabát ellen.

— Ezt le is vetjük. Hoztam magammal más kosztümöt is. Te felveszed a rókavadász piros frakkot, én meg a francia zuávegyenruhát a múlt jelmezbálról.

— Csak nem bolondultál meg?

— Sőt egészen megokosodtam. A fekete kabátot gyűlölik; de az egyenruha imponál nekik. Meg lesznek lepve. Én csak kiosztom a szerepet. Te angol vagy, én francia. A többit bízd rám. Most siess öltözködni. A közönség már türelmetlenkedik. Siess. A színpadon vagy. Nincs hová menekülnöd, mint a sűgölyukhoz. A fejed épsége, az életed függ tőle, hogy jól játsszál. Ha most innen elfutunk, utánunk szaladnak, s kékre-zöldre páholnak. Közéjük kell rontanunk merészen, mint egy operettlibretto eszeveszett hőseinek, s azon lennünk, hogy mi veressük meg velük az ő vezéreiket. Tertium non datur; itt más választás nincs.

Alienor ráadta a fejét a veszedelmes komédiára. Nem mert Leonnal ellenkezni. Ez volt egyedüli védelmezője a szavannák indiánjainak wigwámjai között. Csak felvette a veres frakkot, amint látta, hogy Leon egy fütty alatt felrántja a zuáv kantust a veres bugyogóval. Leon még koszperdrül is gondoskodott a számára, s a kiegészítő háromárbovos kalapról, s hogy tökéletes legyen a kosztüm, feltűzött a mellére egy nagy ezüst cotillon-rendcsillagot. Aztán maga is felkötötte a kardját. No mármost „all right” — „vogue la galère?”

Künn rettentően halljukozott már a kíváncsian türelmetlen sokaság.

Az idegen, felöltő egyenruhák láttára rögtön a bámuló meglepetés hallgatásába halt el az eddigi zaj; utat nyitottak

előttük, s a legközelebb állók még kalapot is emeltek nekik, amíg a kútig eljutottak. Itt Leon felsegíté előbb Alienort, s maga egy erőyes szökéssel melléje ugrott, s rögtön kezdé a megszólítást.

„Felséges nép!”

(Felséges! Nem: „hallják kentek!” nem: „ti barátim!”, hanem „felséges!”)

„Mert ez a cím illeti meg a szuverén népet, kinek színe előtt szabad legyen néhány szót szólanom.”

(— De micsoda maskara ez? — dohogott Tukmányi a szószék mellett.)

„Nem szükség magamat bemutatnom a népnek, ismer engem a nép: tudja mindenki, hogy én vagyok Napóleonnak az öccsc.”

Erre kellemetes morgás támadt, hiszen az egész világ úgy ismerte, hogy „Napoleon öcsém”

(— Még csak nem is lehet megcáfolni! — dörmögött Tukmányi úr).

„Annak a dicső nagy Napóleonnak, aki Solferinónál legyőzte az osztrákot, s akinek köszönhetjük, hogy nem ül többé nyakunkon a cseh zsandár és mindnyájunkat be nem csuktak Olmücbé, Józsefstadtba, hanem szabadon megválaszthatjuk képviselőinket. Éljen a hős francia nemzet! Éljen az én dicső bátyám és druzsám, Napoleon!”

Ezt az éljent lehetetlen volt megtagadni.

No, már egy éljent kicsikart a hallgatóságból.

„Ez az én tisztelt barátom pedig, kit ime önöknek bemutatok, a nagy nevű princ Alienor, uralkodó fejedelmi sarj, fia annak a hatalmas Angliának, mely a magyar menekülteket vendégszeretően fogadta, melynek hatalmas hajóhada előtt reszket az egész világ; azon hatalmas Angliának, mely minden elnyomott népnek leghívebb barátja, mely Lengyelországot már felszabadította, s most meg Magyarországot fogja felszabadítani a járom alól.”

(— Te! Ezért meg a kormány akasztat fel — szepegett Alienor.)

(— English spoken, mylord! — dörmögött rá a szakálla közül Leon s folytatá:)

„Igen, a dicső Angliának küldötte ő: az angol hajóhad commodore-i egyenruhájában, mellén a Victoria regia érdemrendével.”

(— Hisz az vízi virág! — kiálta fel tudákosan Tarifás rektor úr.)

„Az ám; mert ha borvirág volna, akkor ő is az orrán hor-daná azt, mint Tarifás uram.”

Tarifás úrnak igaz, hogy nagyon veres orra volt, annál-fogva a hallgatóság nagyszerű röhejben tört ki a találó vissza-vágására a szónoknak.

Már meg is neveltette őket. Ez a második bevett sánc.

(— Mondtam, hogy ne engedjük ezt az embert szóhoz jutni! — dörmögé Tarifás úr.)

„De hát mit keres egy ánglus a magyar országgyűlésen, azt kérdi tőlem a felséges nép? Megfelelek rá. — Nagyon helyesen mondá az előttem szólott igen tisztelt képviselőjelölt, kinek tehetségei és hazafiúsága előtt én mindenkor meghajlom, hogy az adófizetést végképpen meg kell szüntetni. Én is egy véleményen vagyok vele. De nem mondta el az én nagyon tisztelt barátom, hogy mi módon hiszi megszüntethetőnek az adófizetést hazánkban: pedig ez a nyele a dolognak. No majd megmondja ez az ánglus. Mert tudd meg, óh én népem, hogy mikor dicső nagybátyámat, azt az első Napóleont, a többi potentátok leverték 1815-ben, akkor nagyszerű hadikárpót-lást csikartak ki tőle, amelyből Magyarországra is jutott nyolcszáz millió. Ezt a pénzt azonban, ahelyett, hogy akkor kiosztották volna a nép között, ahogy illet, inkább megtar-tották, és betették az angol bankba. Ez most is ott van. Ez az ország pénze. Ez azóta kamataival együtt felmegy két-ezermillióra. Ez a kétezermilliót kipörölni az angol bankból és nekünk juttatni, leend feladata az általam bemutatott képviselőjelöltnek.”

(— Hüh, hisz ez felségsértés, amit te itt beszélsz. Én elszaladok innen — monda Alienor.)

(— Nye krics, ha angol vagy — dörmögött rá mérgesen Leon; el pedig nem szaladhatott, mert fogta a karját.)

Ez a felvilágosítás pedig rendkívül tetszett a hallgatóságnak. Lám, ezt Karakán úr vagy nem tudta, vagy elhallgatta előttük.

„S ha azt megkaphatjuk, nem hogy mi fizetnénk az államnak, hanem az állam fizet nekünk. Mert legelőször is hadsereget nem fogunk tartani. Ebben én is egyetértek tisztelt barátommal, Karakán úrral. De semmiképpen nem helyeslehetem azt a módszert, amit ő nekünk ahelyett ajánl. A nemzetőrség! Nem kell a nekünk! Itt van Czuppan uram, itt van Dézsás uram, akik negyvennyolcban nemzetőr hadnagyok voltak, tudják jól, mit tesz nemzetőrnek lenni. Familiás embernek házáat, tűzhelyét elhagyni. Kenyéren, vízen Nagy-Bányáig gyalogolni, szűr nélkül, kalap nélkül hazaérkezni; itthon a feleségnek hűlt helyét találni. Nem hiszem, hogy még egyszer kedvük legyen a ‚bőrseregbe‘ beállani.”

(„De nem bizony! De kell biz a kányának!” — kiáltozának minden oldalról a hallgatóság öregebb férfiai.)

A nemzetőrség tehát forma szerint megbukott.

„A mi jelöltünk azonban majd megtanítja az országgyűlést arra, hogyan lehet mind a katonáskodást megszüntetni, mind a nemzetőrséget fel nem állítani. Ezt úgy hívják, hogy ‚garancia‘. Ha Franciaország meg tudja védelmezni Algírt, pedig az pogány nép, Anglia pedig Kelet-Indiát, aki csupa cigány: ketten együttvéve hogy ne védelmezhetnék Magyarországot is, s akkor nekünk nem kell magunknak fáradni vele; ami igazság is: mi háromszáz esztendeig védtük egész Európát: most védjen bennünket Európa. Mi majd csak nézzük.”

Ez igen érthető és természetes megoldása volt a védelmi rendszernek.

„Ami az államadosságok kérdését illeti, arra nézve a tisztelt előttem szólott barátom nézetei ellen semmi kifogásom nin-

csen, csupán azt szeretném hozzátéetni, hogy minekelőtte kimondanók, hogy az államadósságokat nem kell fizetni: fölöttébb szükséges volna, hogy az állam minden egyes polgárának a magánadósságát vállalná el magára, s abból is lenne államadósság. Így legalább addig is, amíg azok eltörültetnének, nemcsak mi szegény adósok nem fizetnők a keserves uzsorát az adósságainktól; hanem a cudar hitelezők maguk is fizetnék a saját követeléseikért járó kamatokat.”

Ez meg már oly világos pénzügyi projectum volt, hogy azt lehetetlen egy hallásra meg nem érteni akárkinek; hangzottak is sűrűn a fölkiáltások: „De jól beszél! Nagyon jól beszél! Halljuk, halljuk!”

(— Te Leon! Ne bolondítsd a népet ily infámis módon! — zsörtölt rá fel a vadpalatinus.)

(— Ha ilyen százmázsás bolondságok alatt le nem szakad ez az ajtó, amin állunk, hát akkor sokat megbír — mormogá Alienor.)

„Halljuk! halljuk!”

„Amit a dohánytermesztésről mondott a nagyon tisztelt előttem szóló: azt az eszmét sem találom egészen tökéletesnek. Mert hogy mi szabadon természetthessünk dohányt, az nagyon helyes kívánság; hanem, hogy minden ember természetthessen dohányt, az már csak istentelenség volna. Hát akkor ki veszi meg a mi dohányunkat, amit magunk el nem pipálunk? A mi jelöltünk oly törvényjavaslatot fog behozni a képviselőházban, mely szerint dohányt csak a kisbirtokosnak szabad természetni, a nagybirtokos vessen zabot, abból is megél. A kormány pedig ezentúl is vegye meg a dohányt. Tehát legyen szabad dohány, ne legyen finánc, de maradjon meg a trafika.”

Rémséges éljenkiáltás fogadta ezt a törvényjavaslatot.

(— No bizony még elbolondítja a népet a kezünkről — aggodalmaskodék Tukmányi úr. — Elég már a pletykából, Napoleon!)

„Mi van még? — szölt hozzá fordulva Leon. — Úgy! A potyománd-gezetleni vasút. Hát hiszen, felséges polgártársaim, ha csak vasút kell, az olyan könnyű dolog, hogy azt minden képviselő rázhat ki a kabátja ujjából a maga választóinak. De az a kérdés, hogy kell-e nekik? Hát mi haszna van a népnek a vasútból? Az, hogy a búzának az ára felmegy, s a szegény nép drágábban veszi; a talián napszámosokat behozzák, s azoktól az itthoni munkás nem jut keresethez. (Igaz a!) Százötven derék becsületes polgártárs van Gezetlenben, aki azzal tartja a családját, hogy fuvarba jár; amint ide vasút jön, agyoncsaphatja a lovát, s beállhat vasúti bakternek: vége a keresetének. De legfőbb az, hogy ki nem tudná, mikor tavasszal megáradnak az erek, ha azoknak a lefolyását egy hosszú vasúti töltéssel elzárják, minden kertészgazda ki lesz öntve a házából, mint az ürge. Hát azért kell Gezetlennek a vasút, hogy békát természetünk a káposztáskertjeinkben.”

(— Nem kell! Nem kell! Vesszen meg a vasútja! Igazsága van neki! — hangzott fel a tömeg közül.)

(— Te asszony, ördög bújjék a sarkadba — nyájaskodék Tukmányi úr gyöngéd élete párjával —, minek szóltál amellet, kogy ezt ide beeresszük? Tudtam én, hogy ez nagyobb akasztófáravaló, mint mi vagyunk. Kilicítál bennünket a helyünkből. Mármost eredd, tedd jóvá a dolgot. Eredj, csinálj valamit a kölykekkel.)

Az a valami abból állott, hogy a gyöngéd élettárs felbízott egy csoport vásott iskolakerülő suhancot, hogy csináljanak sárból galacsinokat, hozzávaló anyag van az árokszálen elég: jó, szikkadó fekete agyag; azzal aztán, mikor legjobban beszél a szónok, teremtsenek oda a füle közé.

Leon azalatt folytatá a hátralevő témát:

„Helyeslem nagyon, hogy a papok jószágai elvétesenek; de ne az állam által, ahogy tisztelt előttem szólott kifejezé, hanem miáltalunk, nekünk több szükségünk van arra.”

(— Hisz ezért meg excommunicálnak bennünket! — hüledezék Alienor.)

Igyekeztek itt-amott Leonnak közbekiabálni az ellenpárt kortesvezérei; kik vették észre a romboló hatást, amit beszéde költött, de nem bírtak vele, olyan hangja volt, mint a jerichói kürtnek; dúlt előtte a fal.

Még csak a bankkérdést igyekezett megoldani: felvilágosítva a tisztelt előtte szólottnak azt a tévedését, mintha a magyar nemzeti banknak nem kellene ezüstalap; de nagyon is kell, sőt inkább az kell; de hát mire való a kvóta? Ha az osztrák adósságnak harmincas kvótáját hátunkra nyomták, akkor az osztrák bank ezüstjének harmincas kvótája is minket illet, úgysis a mi bányáinkból került az ki. Ez ismét igen érthető és elfogadható proposíció.

(— Te, hisz ez meg éppen kommunizmus! — szörnyűködék Alienor.)

Eközben vette észre Leon azt a szép törekvést, hogy a kis polgártársak hogy furakodnak a kút közelébe, nyomogatva a markaik közé gömbölyű sárgombócokat, s sejtette a stratagémát. Várt, míg egészen közel jönnek, akkor rátért a nevelésügyre.

„De tisztelt, felséges polgártársaim; merőben kénytelen vagyok ellentmondani egyben a tisztelt előttem szólónak, s ez az, hogy ő a népiskolákba be akarja hozatni az *üteny*rendszert. Tehát *üttetni*, botoztatni akarja a mi gyermekeinket? Ezt a gyönyörű sarjadékot, melyre örömmel tekintünk, e kedves magzatokat, a haza reményeit ismét mogyorófavál, virgáccsal akarja, mint a barmot, üttetni. Mit? Hogy nem igaz? Hát nem világosan kimondá-e az *üteny*rendszer behozatalának szükségét a népiskolába? Óh, ti ártatlan, vidám gyermekek, hát azért ujjongtok-e ti e mai napon oly örvendezve, hogy ezentúl mindennap tizenkettőig vágjon benneteket a rektor? Ez a ti nyereségtok a követválasztásból? Hej, te Pista, Marci, Gyurka! tapogathatod a helyét előre is.”

A gyerekhad felzendült!

Karakán sem vette tréfára a dolgot.

— Tiltakozom szavaim elferdítése ellen! — rikácsolá, fel akarván kapaszkodni harmadiknak a két szónokhoz az emelvényre; de abban a percben Pista, Marci, Gyurka úgy teremteték nyakon, pofon az agyaglövegekkel, hogy egyszerre látást-hallást vesztett, s visszaesett a párkányról.

— Nesze ütény! — sivalkodék a fiatal „krethi és plethi.” A rektornak is jutott belőle vagy kettő, sőt Tukmányiné asszonynak is letrafálta egy löveg a fejről a piros rózsát.

Leon úgy tett, mintha nem is tudná, mi történik oda alant, biztos volt már róla, hogy ötet meg nem dobják.

„Nagyon sajnálom — folytatá a szónoklatot —, hogy az érdeemes ellenjelölt urat kénytelen vagyok nézeteiben megtámadni, mert én a legnagyobb tisztelői közé tartozom, s teljesen meghajlom előtte, nem tekintve azt, hogy ő csak egy zsidógyerek.”

Ez volt a legnagyobb petárda.

Azt mondani az ellenjelöltről, hogy zsidó! Ez kegyetlenkedés.

Lám, Karakán olyan emberséges volt, hogy az ellenjelöltről nem mondott mást, csak azt, hogy az német, sehonnai, tolvaj, majom és számár, s ezek elég irgalmatlanok a végsőre vete-medni, s azt fogni rá, hogy ő „zsidó”!

Mármost, hogy cáfolja azt meg?

Az ellenfél pedig felülkerült.

„Igenis, az! hát mi tagadni való van rajta? A zsidók is derék emberek. Ismertem az apját is, becsületes pipakupakoló volt Gyertyámosban; a Jakab szomszéd is mindjárt ráismert, amint meglátta.” (No a szegény Jakab erre a mondásra rögtön elbújt egy üres kád alá, hogy meg ne kapják.)

— Nem igaz! Hazugság! Gyalázatos, szemtelen hazugság! Le vele! — kiáltozának Karakán főemberei.

(— No most már végünk van! — sóhajtja fel Alienor.)

„Hazugság? — rivallt éles hangon Leon. — No hát majd én bebizonyítom, hogy ő zsidó. Én bebizonyítom a saját beszédéből.”

„Hát nem hallotta-e az egész közönség, hogy mit mondott utoljára? A polgári házasság okvetlenül behozandó. Hát mit tesz ez? Azt, hogy aki már megunta a feleségét, odamehet a jegyzőhez, leteszi az öt forintot, s az rögtön elválasztja tőle; s akkor aztán másik öt forintért összeesketi valami szép zsidólánnyal: a kapufélfa lesz az oltár. Ez az a polgári házasság.”

Meggondolandó, hogy a hallgatóság vegyítve volt feles számú asszonyokkal, minden korosztályból.

„Ezt éljenezték meg az urak ökegyelmeik olyan nagy lelkesedéssel! — folytató Leon. — Jó volna ugye a maga öregét oly könnyűszerelemmel kifiruncvancigolni kinek-kinek a házból, aztán új menyecskét hozni haza? Bezzeg Tukmányi uramisugyan csak tapsolt két első lábával a polgári házasságnak. Tetszenék ugye a hűséges, jámbor hitestárs helyében a vadaskerti csapláros Rákhelét a házhoz állítani a polgári házasság útján?”

Tukmányi úr e nem várt orvttamadás ellen gyors és erélyes védelemre készült, de nem volt ideje rá: mert a hűséges hitvestárs ott volt a háta mögött, s az amint Leon eltalálta azt a kulcsot, mellyel szívéhez lehetett férni: se kérdett, se hallott többet, hanem marokra fogta a tökmagos ridikült, s olyat húzott vele Tukmányi úr fejére, hogy az a nyelvébe harapott tőle; s aztán nemcsak egyet, hanem igen sokat azzal a ridiküllel; az pedig nehéz volt mindenféle cókmoáktól, és a zenéhez a recitativót is hangoztatá.

— Hah, te vén akasztófárávaló! Hát Rákhel kell neked! Polgári házasság kell neked! Nesze Rákhel! Nesze polgári házasság! (Az pedig mind egy-egy ütés volt a fejére, a hátára.)

S a jó példa nem maradt követetlen. Egy féltékeny asszony százat csinál. Ez a nyavalya a legragályosabb a világon. A sok ifjú és vén menyecske rohant a hallgatóság közé, kiszemelni a maga életpárját, mintha félne, hogy már viszik is polgárházassodni, s húzta-vonta ki onnan, ha megtalálta. És amíg a böszült zűrzavarban Alienor utolsó óráját hitte már elérkezettnek, addig Leon pokoli gyönyörűségét találta benne, hogy még

olajat töltögessen a tűzre, s a dühbe jött asszonyokat még név szerint is heccelje az uraikra.

„Ugye, Siskáné asszonyom, ugye, Bendekné asszonyom nem kell már a parasztházasság, polgári házasság lesz már eztán! Majd lesz itt farsang egész esztendőn át!”

Azok aztán mentek a jussukat keresni tíz körömmel.

De senki sem járt olyan gonoszul, mint maga a legelől szólott nagyon tisztelt képviselőjelölt, aki a hercehurcából kifelé menekülvén, éppen egy csoport hajlott korú matróna keze közé került. E haragos amazonok bosszúálló tenyerei közül csupán tulipános szűrűnek hátrahagyásával bírt a bíróság ajtaján bemenedülni, még ott is üldöztetvén a jogaikra féltékeny legitim házastársak felzúdult cohorsai által.

Leon diadala ezúttal tökéletes volt. Ellenfelét sikerült nemcsak kiverni a sakktábláról egészen, de meg is veretni saját emberei, s mi még rosszabb, saját asszonyai által.

S hogy győzelmét, jó hadvezérként, még teljesen fel is használja: amint a helyzetnek kizárólagos ura maradt, ismét felhangoztatá az emberzajt túlkialtó hangját.

„Felséges nép! Halljad tovább beszédemet.”

Olyan nagy volt már varázshatalma a sokaság felett, hogy csend lett szavaira: abbahagyták a veszekedést szépen.

„Én elmondanám mondandóimat, s hálát rebegek érte a felséges népnek, hogy azt kihallgatni kegyeskedett. Most azonban, uraim és úrnőim, hallgassák meg azon szavakat, melyeket tisztelt jelöltünk fog önök előtt elmondani.”

Most rettent csak meg Alienor.

(— Csak nem bomlottál meg, hogy velem is akarj beszéltetni?)

„Óhercegsége angolul fog szónokolni, melyet kegyes engedelmükkel én bátorkodandom zengzetes hazai nyelvünkön tolmácsolni.”

(— Eredj a gutába! Nem tudok én semmit angolul könyv nélkül egyebet, mint Hamlet monológját Shakespeare-ből.)

(— No hát elmondod azt; de csak hamar, itt nem lehet sokat teketóriázni.)

S Alienornak nem volt más menekülése, mint előállni, nekiköszörülni a torkát, s elmondani a gezetleni kút tetején azt a szép philosophi beszédet „Hamlet”-ből: „To be, or not to be, that is the question”

Nem sült bele. Elmondta végig; a hallgatóság áhítatos figyelve mellett.

Akkor aztán előállt Leon, és megmagyarázta a beszéd tartalmát, melyet a Shakespeare-commentatorok mind e mai napig hasztalan törekedtek tökéletesen felfogni.

„Uraim és úrhölgyeim. Az elmondott szavakban dicső jelöltünk szentül megfogadta azt, hogy mindazon programtetteket, melyeket én szerencsés voltam önök előtt bemutatni, az utolsó betűig beváltani kötelességének tartandja. A három nyári hónapot, mikor nincsen országgyűlés, mindig Gezetlenben fogja tölteni, s akkor mindenkit szívesen lát úri asztalánál. Vesztegetni a mi jelöltünk nem kíván; ez nem is szép, s Angliában nem is szokás; de ha valakinek valami titkos kívánsága volna a mi úri barátaink közül, azt Dumka úrnak elmondhatja, aki két szóból is ért, olyan ember. A mi jelöltünk maga is nagy gazda, ő küldeni fog választóinak olyan egyiptomi múmiabúzákat ami százhatvan magot ad, olyan jersey-i káposztamagot, aminek a feje egy lépés, olyan yorkshire-i emsét, aki hat mázsára meghízik s olyan aargau-i tehenet, aki negyven icce tejet ad; a hölgyeknek pedig olyan brahmaputra tyúkokat, amiknek strucctolluk van, mindennap kétszer tojnak, s kakasuk sem kukorikol, hanem énekel: hogy megemlegessék róla. A reményteljes fiatalságnak pedig, míg csak a mandátum le nem telik, kijár minden napra Ábrahám boltjában a medvecukor”.

(Ez mind benne van Hamlet monológjában.)

„Egyébiránt áldást, békességet kíván mind közönségesen, s élete legfelejtethetlenebb napjai közé fogja számítani ezt a mai szent csütörtököt.”

Az általános éljenzés elnyelte a többbit, a két ifjú hőst vállalkra emelték a férfiak, s úgy vitték a fehér zászlós tanyáig vissza.

— No te Leon — monda Alienor —, ha minket ezért a sok veszett bolondért, amit te itt most elmondnál, rögtön perbe nem fog, s be nem csukat az államügyész, akkor ugyan hiába cszi a kormány kenyerét.

— Soh' se búsulj. Azért, amit a képviselőjelölt és kortesei beszélnek a piacon, épp oly kevésbé szokták perbe fogni, mint Macbeth személyesítőjét, amiért Duncan királyt megölte.

— No de mármost iramodjunk innen, ahogy csak a lovaink visznek!

— De gutát iramodunk! Most jön még a feladat gyakorlati része. Ha elfoglaltuk a csatatért, az után kell néznünk, hogy hadizsákmányt is ejtsünk.

— Hadizsákmányt?

— Igen bizony. Szavazatokat kell gyűjtenünk most hevenyében, amíg meleg az embereink; azért jöttünk ide, nem pedig a te angol szavalatodat meghallgatni, amit a concert spirituelben is hallottam én már tőled. Aztán meg ember az ember. Én legalább annak érzem magamat. Nem tudom, te mi véleményen vagy. Én megéheztem. Most harangozzák éppen a delcet. S a legközelebbi falu fél napi járásra van. Én odáig ki nem állom.

— Hát majd ad valami ebédet Jakab.

— No nézd! Ez bizony azt hiszi, hogy én neki kortese vagyok, s Jakabbal akar megtraktáltatni. Kell ez nekem! Menjen csak Csajkos uram Nagy János uramhoz: ismeri ugye, bíróviselt ember; jelentse be az asszonynál, hogy odamegyünk hozzájuk ebédre: négyen leszünk. — Mi meg addig vessük le ezt a jelmezt, öltözzünk vissza tisztességes embereknek; mert Nagy János uram nem szereti a tréfát.

— Hát ez nem látott így bennünket?

— Dehogy jön *olyan* ember, mint Nagy János uram, *ilyen* helyre!

— Hát az a Nagy János megint miféle Isten teremtése?

— Ez, barátom, egy közönséges parasztember, akinek van húsz, jó évében harmincezer forint évi jövedelme, s ki amellettt télen-nyáron maga lát a gazdasága után, schova nem megy, ahova nem kénytelen, s nem beszél, amíg nem kérdezik; de ha aztán menni kell valahová, onnan el nem marad, s amit kérdeznek tőle, arra megfelel.

— Úgy látszik, hogy az nem tartozik a mulatságos zsánerek közé.

— Éppen nem. Hozzá csak azért vizlek, hogy ott kipihend magad. Kapsz nála igen jó ebédet. Ne félj semmit a tegnapi vitriolban főtt csörgőkígyóhústól: jó konyhát tart. Még tószttal sem kell lefizetni az ebéd árát. Ebéd után pedig minden szégyenkedés nélkül lefekhetel. Ne félj addig, amíg ti hárman, Dumka úrral és Csajkos polgártárral, ki ide, ki amoda el nem feküsztek, akár szavát se halld. Énelöttem néha-néha megszólal, ha jó kedvében találok.

— Furcsa bagoly!

A hetes jött is már Nagy Jánoséktól, hogy szívesen látják az uraságokat: tessék odaköltözni kocsistól, lovastól, poggyászosztól.

— Tehát nem a kutyák isszák meg a vérünket?

Nagy János egyedül lakott tágas kőházában a feleségével. Harmadik asszony volt már, és három-négy esztendőös kisgyerekek játszottak a folyosón. Ezek a legkisebbek, vannak nagyobbak is. Maga életerős hatvanas férfi, felesége szelíd, kellemes modorú, csinos menyecske, élete javában.

Nagy János uram nemigen nyújtogatta a más keze után a magáét szorongatás végett, hanem aki meg akarta az övét fogni, azt visszaszorította.

Lakásában otthonias kényelem volt, minden paraszt pompa nélkül. Semmi sem volt kirakva tüntető szemlére: se cicoma, se könyv. Nem szokott ő se azzal dicsekedni, amiye van, se azzal, amit tud.

A vendégeket olyan traktára várták, hogy leülhetett mellé a kínai császár! S ez az első vendégség volt útközben, ahol a tisztelt jelölt a szíves házigazdának semmivel sem fizette meg az ebéd árát.

(Az etelvárit sem véve ki: ott fejedelmi koronája volt a díj.)

És talált Alienor valamit, amit, ha meg tudott volna érteni, emlékezete igazgyöngyei közé foglalta volna: igaz szeretetet.

A ház asszonya úgy fogadta őt, mintha édes gyermeke lett volna. Az anyja nem kényeztette jobban: pedig az már ugyancsak elkényeztette. Felhordott elé mindent, amiről gondolta, hogy ízleni fog neki, s olyan mézédeseen tudott kínálgatni mellé, hogy a kínálás maga fűszerezte az étkeket. Aztán olyan szívesen el tudott sopánkodni a princ által kiállott nagy veszedelmeken. Micsoda nagy porban kellett utaznia, milyen rekkenő melegben! Hogy le is fordult a tőlétről a hintóval, de a jó Isten őrizte drága életét, áldassék érte szent neve! Hát még ezek közé a gyilkosok közé bejönni! Milyen gonosz nép! Óh, hogy merete kockáztatni kedves szép fejét: ha ezt szülői tudnák!

S annál a szónál könny ragyogott a szemében. Drágyagyöngy.

De Alienornak nem volt szíve hozzá, hogy az ilyen drágyagyöngy értékét meg tudja becsülni. Látta ő ezt a könnyet tulajdon édesanyja szemében is ragyogni. Ott sem értette meg, hogy mi az. Önző volt, amióta csak eszmélt.

— No de legyőztük az ellenségeinket! — mondá, a házigazda szemébe tekintve.

Nagy János nem felelt, csak a fejét ingatta csendesen, ez azt jelenté, hogy „nem”. — Le is sütötte a szemeit tányérjára: ő szégyenlette magát a kérdező helyett.

— Ön nem volt ott a népgyűlésen? — folytató Alienor. (Olyankor bátor volt, mikor magánál félénkebb emberre tállt, s Nagy Jánost annak nézte.)

— De hallgattam azt egy házból.

— S mért nem jött ki a nép közé?

— Nem nekem való hely az.

— Ön úgy látszik, hogy arisztokrata.

Nagy János nem felelt, csak a vállát vonogatta.

Alienor azt hitte, hogy nem értette meg az idegen szót.

— Hogy ön: gazdag ember?

— Igen, az vagyok: van hat fiam és három vóm, s mind a maga emberségéből keresi a kenyerét.

— Nem úgy értettem, hanem hogy büszke ember?

— Felfogtam a szót, kegyelmes princ. Nem vagyok büszke, csak válogatós. Mint maga a törvény, mely cenzust szab meg, s aszerint nevezi az embereket egyeseknek és nulláknak, ahogy azon felül vagy azon alul esnek: csakhogy az én cenzusom más, mint amilyet a törvény állít fel.

— S milyen az az ön cenzusa?

— Minthogy parancsolt velem a kegyelmes princ, tehát megmondom. Annak a gyülekezetnek, mely előtt kegyelmes-ségtek szónokoltak, fele asszony- és gyereknép volt; tehát szavazat nélküli szájak. A másik felének fele összecsdített napszámosnép, szolgalegények, az adóalapot eltagadott kontár mesteremberek, állandó lakhely nélküli fuvarosok, cigányok: tehát nem választóképes egyének. A megmaradt rész, mely valóban szavazattal bír, állt azokból a kertészekből, zsellérekből, kik egy viskóval bírnak, melyben két lakrészt van, amit az adókiivetők elől nem lehet eltagadni, s annálfogva emberszámba mennek a szavazás alkalmával, s akiket mi, ahogy tetszett mondani, „arisztokraták”, egyszerűen „gányók”-nak.

és „duhaj”-oknak szoktunk nevezni, és igaz, hogy a társaságukba nem kívánczunk. Azon a népgyűlésen nem láttak kegyelmességtek egyetlenegy telkes gazdát sem. De azért itt nincs arisztokrácia, mert ez azt jelenti, hogy a „jók uralkodása”. Itt a duhajok uralkodnak. Választások alkalmával az ő akaratok teljesül, ők jelölnek, s nekünk nincs mit tennünk, mint vagy arra szavaznunk, vagy itthon maradnunk. Mert sem a fejét, sem az ablakát senki közülünk beveretni nem akarja; sem attól nem akar reszketni egész éven át, hogy a pajtáját felgyújtják, a lova füleit levagdadják, a vetését lelegeltetik, az újságba kiíratják a nevét s legyalázzák, hát inkább félrehúzza magát, és hagyja őket ilyenkor uralkodni. Ez nem büszkeség, ez csak őrizkedés. Ez a duhaj nép az én rétemen legelteti a marháját, az én szénámon teleteti ki a lovát; az én szőlőmet szedi meg, s azt hordja be a hetivásárba; ha fuvarba fogadom, megdézsmálja a gabonámat; ha munkaidő van, olyan napszámot követel, mint egy kiküldött hivatalnok, ha munkát nem ad neki más, maga nem keres, hanem éjjeli munka után lát; ha pénze van, azt mentül előbb megissza, ha nincs, hét rébbe gyúri a gyomrát, s inkább koplal, mint hogy kosarat fonna, vagy töltést csinálna napszámában. Ezekkel nemhogy magamfajta ember keverednék egy társaságba, de még a béreseim is kizárnák maguk közül azt, amelyik olyan korcsmába belépne, ahol a duhajok isznak. És énnekem nem fér össze a természetemmel, hogy akikkel egész esztendőn át éreztettem, hogy tőlük őrizkedem, a választások alatt odamenjek közéjük, velük együtt inni, csókolózni, ölelkezni. S ami a legfőbb: hallgatni azt, amit ők beszélnek. Hogy én hallgassam azt, mikor nekem a duhaj elkezd hazafiúi érényekről beszélni! ő, a duhaj! aki az adófizetést csak a nemteljesítésből ismeri, s a katonáskodás elől vagy megszökik, vagy nyomoréknak teszi magát, lúdtalpúvá neveli a gyermekeit, hogy be ne váljanak! és nekem! ki minden negyedben ott vagyok az adóhivatalban tartozásomat leróni, s soha az államot egy font

csempészett dohánnyal meg nem csaltam; — aki magam a szabadságharc alatt az utolsó fegyverletételig harcoltam a házáért; — mind a hat fiammal sorba leszolgáltattam a katonáskodást; akinek a hozzájárulását megtalálják minden adakozásnál, ahol emberiség, közmívelődés, nemzeti intézet követeli az önkényes áldozatot! *Ez az én cenzusom, kegyelmes princ.* Aki ezen felül esik, az az egyes, aki alul esik, az a nulla. S mármost aztán menjek én oda közéjük, s nézzem el és hallgassam el, hogy nekem ott álljon fel az asztalra egy Tukmányi, s beszéljen előttem nemzetgazdaságról, az ország felvirágoztatásáról! ő! akinek kidűl a háza oldala; nekem! aki a magam keze keresményéből építettem fel az új iskola-házat. Vagy hogy elém álljon a részeges rektor, akit tegnap hordtam le keményül mint egyházgondnok, amiért a gyermekeknek az algebrát és a hazai történetet hitványul tanítja, s ma meg engemet tanítson ugyanaz legmagasabb pénzügyi tervezetekre s Európa nagy történelmére, s végül mind a ketten toljanak fel elém egy követjelöltet, mint Karakán, s az mondjon nekem egy programot, józan, ép öt érzékkel bíró, írni-olvasni tudó embernek: ő! akinek az Úristen csak egyet felejtett el megadni a tökéletességei kiegészítéseül: egy pár címeres nagy szarvat.

Általános hahota tört ki, miközben Alienor azt mondta Leonnak:

— Egy „drôle de corps” ez a mi gazdánk.

Ő nem talált benne mást, csak fontosságot, hogy ezek a parasztok egymás között éppen olyan kínai falat tartanak, mint a nagyságos, méltóságos, kegyelmes és fenséges urak odafönn: holott egyforma sáros csizmájú fickó valamennyi.

— De aztán a mi beszédünkkel meg volt ön elégedve, Nagy János uram? — szólt, bátorságot véve mókázni a házigazdával, aki elárulta magáról, hogy vele mindent szabad elkövetni.

— Tökéletesen. Amit princséged szavalt, azt ugyan nem értettem, mert angolul nem tudok: de annyit kivettem belőle, mert skandálva mondta el, hogy jámbusokban volt írva: tehát vers volt.

— Ah! Észrevette, hogy skandáltam? No de Napóleon beszéde csak jó volt?

— Nagyon jó volt. Egészen hozzáillett a közönségéhez. Én megértettem azt. Aki maga félbolond akar lenni, abból egész bolondot csinálni virtus. Arra az „adjon Isten”-re, amit Karakán mondott, jobb „fogadj Isten”-nel nem lehetett volna válaszolni. De énnekem az arcom égett volna ki a szégyentől, ha engemet látott volna valaki, amikor azt a beszédet hallgattam. Egyik vőm házából hallgattam azt, a leeresztett ablakfüggönyök mögül. Oda sem a kíváncsiság vitt, hanem valami más. Nem szeretem a gyalázatoskodást. Megmondtam Tukmányinak a népgyűlés kezdete előtt: „Hallja az úr: feleljen érte, hogy minden szép rendben menjen végbe, és az ellenjelöltnek és kísérőinek valami goromba tettel megbántásuk ne történjék; mert itt leszek én, meg a hat fiam és három vőm”. — No én nem vagyok valami természetes ember (csak hat láb magas volt, egyrőfnyi széles vállakkal), hanem a fiaimat tetszenék látni. — „Aztán ha valami tettelegességet talál-nának kezdeni az ellenjelölttel a duhajok, akarom mondani, a tisztelt polgártársak, ami a községnek szégyenére válnék, hát akkor előjövünk ám mind a tízen a petrencerudakkal, aztán öt perc múlva nem lesz ám egy csepp népgyűlés se a vásártéren.” — Mondok.

— Az Isten áldja meg érte — mondá Leon.

— Én csak a község becsületét őröm; úgyis elég rossz hírből állunk. Nem kívánok én a követjelöltektől semmit, csak azt, hogy hozzanak olyan jó törvényeket, amik mellett az ország boldogulhat. Azért szégyenlek odamenni, ahol vónokolnak; mert úgy beszélnek hozzánk, mintha éhenhalók volnánk, s ők ráznák le a mannat az égből s olyan ostobák

volnánk, akik mindent elhisznek. Mikor idejönnek, összevissza csókolnak, ölelnek, kedves János bácsinak neveznek, s amint a választási oklevelet megkapták, s betették a sarkukkal maguk után az ajtót, soha többet felénk se jönnek; s ha mi megyünk fel hozzájuk, ránk sem ismernek. De hagyján! a magunk apró bajai! De hát azok a szép programok, amikben országos nagy dolgok vannak ígérve. Nem mondom, hogy azokat teljesítenék; de csak legalább ne olvasnók a neveiket szavazások alkalmával a távollevők között.

Ez unalmas beszéd alatt legalább hatot ásított Alienor, minden tartózkodás nélkül.

— Jobbat mondok én — szólt bele a háziasszony. — A mi kedves vendégeink el vannak törődve. A múlt éjjel bizonyosan nem is aludtak. Engedjük őket lefeküdni és kipihenni magukat. Tudom én, hogy szeretik az urak a délutáni álmat. Parasztember is szereti, hát még aki ezt a törődést nem szokta.

Ezért az indítványért még Alienor is hálás köszönetét nyilvánította a háziasszonynak, őszintén megvallva, hogy ő minden porcikáját úgy érzi, mintha másoktól kapta volna kölcsön, s azok most mind visszakérnék.

— Bizonyosan meg is csömörlött a lelkem drága princ attól a sok zsíros ételektől. No ez ellen meg éppen jó lesz egy kis megkenés.

Alienor soha hírét sem hallotta e falusi profilaktikus gyógy-módnak, s azt hitte, mikor ágyba fektették szépen levetkőz-tetve, s aztán a berendelt béresné elkezdte a hátát izmos tenye-reivel megdömpöckölni, a karját, csuklóit megropogtatni, hogy szétmegy minden csontja ízeiből, a kenő asszony azonban nagy műértellemmel kidagasztotta a hátából a csömört, s utána úgy elaludt a princ, mint egy ürge.

Dumka urat is lehúzta a feje a kanapéra, s rögtön elkezdett a színhelyén horkolni, míg Csajkos uram kiment a méhesbe átadni a testét a déleesti nyugalomnak. Csak Leon maradt ott

Nagy János urammal az asztalnál, melyről mindent eltakarítottak, csak a borosüvegeket és a poharakat hagyták ottan. A két férfi még kvaterkázott tovább, és hallgatta a másik kettő horkolását.

— Biz úgy van az, kedves János bátyám — kezdé rá egyszer Leon, odakocintva poharát a házigazdáéhoz.

— Hát hiszen én mindent megértenék, és mindenben megnyugodnám. Még abban is, hogy mikor arról van szó, hogy Etelvár kerületének szószólót kell küldeni az országgyűlésbe, akkor ilyen ember, mint ön, jön ide ajánlani képviselőül olyan embert, mint ez a herceg. Az urak odafenn jobban értik, mint mi, hogy ennek mért kell így történni. Hanem egy dolgot mégsem tudok magamnak megmagyarázni. Azt beszélik, én nem tudom, igaz-e; hogy ez az úr itt, Dumka úr, a választóknak négy faluban már fél bankjegyeket, ötveneseket osztogatott, szavazataikra foglalólul.

— Igaz.

— És hogy azok a lefoglalózott választók azt a biztatást nyerték, hogy a választás napján bankjegyeik kiegészítő felét az ön kezéből fogják megkapni. Így hallottani.

— Az is igaz.

— No mármost ez az, amit nem értek. Hogy ön tréfát űz a választókból, azt értem: — aki táncolni akar, annak dudás kell, aki muzsikál, nem pap, aki prédikál. Hogy ön angol princnek mutatja be a jelöltjét, azt is értem: — ezeknek itt vagy zsíros süveg kell, vagy koronás csalma, vagy közülök való paraszt, vagy idegen potentát. De hogy ön: Zárkány Napóleon, aki szolgabíró korában börtönbe csukatta azt a peres félt, aki önt meg akarta vesztegetni, s aki semmi ajándéknak hozzájárulható nem volt, hogy ön most magára vállaljon olyan megbízatást, mely nem egyéb, mint pénzzel való megvesztegetése a népnek, amidőn az mint bíró ítél az ország politikai vezetői felett! hogy ezt ön elvállalhatta: ez az, amit nem tudok megérteni.

Napoleon öcsém most kelepcébe volt szorítva. Ezek a parasztemberek veszedelmes őszinteséggel tudják a becsületbe vágó kérdéseket föltenni, úrféle ezt hallatlanná tenné, s csak a háta mögött szólná meg érte.

Leon odanyújtá jobbját Nagy János elé, az asztalra fektetve, tenyerével fölfelé. De Nagy János nem tette bele a magáét.

— Fog ön hinni a szavamnak?

— Attól függ, hogy mint lesz mondva.

— A fél bankjegyeket nem én osztottam ki, az tehát nem az én bűnöm.

— De a másik felét ön fogja kiosztani a szavazóknak.

— No hát én erre adom önnek szavamat, hogy a nálam levő fél bankjegyekért senki, de senki nem fogja jelenteni magát: visszakapja egy csomagban az, akinck sajátja.

— No akkor a csodák világa következik be!

— Kétkedik ön abban, amit mondtam?

— Uram! Én nem ismerek Bátokon, Csiván, Kopronon és Máron olyan embert, aki egy fél ötvenesnek a másik felét otthagyná, mikor elveheti.

— És én mégis azt mondom, hogy sem én, sem senki más a nálam levő bankjegyeket a választók megvesztegetésére kiosztani nem fogja, és hogy azt azok maguk sem fogják kívánni. Erre becsületesem kötöm le.

Rögtön beletette a kezét Nagy János uram Leon tenyerébe.

— Ez a legnagyobb szó, ami után csak az elhívés következik: ámbátor megvallom, hogy ezt éppen olyan vakon kell hinnem, mint a feltámadást; ami szintén nehezen fog menni, de azért szent, hogy meglesz. Tehát tudni most sem tudok semmit, de hinni: hiszek.

— Én pedig tudok is, hiszek is.

— S ez éppen az elsőbbsége az úrnak a paraszt fölött.

A beszélgetést egyszerre nagy hangos beszéd szakította félbe: valaki a folyosón künn a háziasszonytól tudakozta

lármásan, hogy megebédelték-e már az urak, be lehet-e hozzájuk menni; mire a háziasszony azt felelé, biz azok most nagyobbrészt alusznak, de Zárkány úr meg a gazda ott ülnek még az asztalnál.

Azt a nyers, ráspolyzengésű hangot a benn levők is felismerték, s bámulva mondák egymásnak egyszerre:

— Tukmányi!

— A vadpalatinus!

Már akkor nyitott be rájuk, előretolva a hosszú szárú pipáját, amit az agyari között tartott.

Egy karmolással több volt az orrán, mint reggel; egyéb változás nem történt az arcán. Csakúgy mosolygott, mint máskor, ha jó kedve van, vagy ha haragszik.

— No te gézengúz! — kiálta barátságos ökölfenyegetéssel Leonra. — Minket ugyan szépen lefőztél! Az ördög se bír többet ezzel a néppel, úgy elrontottad. Most aztán ígérjen neki valaki többet! S még az asszonyokat is a nyakunkra huszítottad. Engem a feleségem úgy elvert, mint a szapult ruhát. Sohase veri ki többet senki a fejéből a vadaskerti csapláros Rákhelét. S csak legalább igaz volna. De az a leány rám se néz. Mégis majd kikaparták a szememet érte. De megállj, tüzes béka bújjék beléd. Ezt nem viszed el szárazon. Ezért rettentő bosszút fogok állani rajtad. Meg azon az ánglus hercegen, aki Árpádtól származott! Milyeneket tudtál kigondolni! s csak úgy hevenyében! — Az Isten éltesse Nagy János uramat! hát ugye, hogy jól viseltük magunkat? ugy-e, hogy szavamnak álltam?

Ezzel odalépett az asztalhoz, s felvett egy borospoharat.

Leon megfogta a kezét:

— Ugyan ne igyál már többet, hisz most is tele vagy.

— Igen, rossz vinkóval. Annak pedig csak egy orvossága van: az, hogy igyék az ember rá még több bort, de jót: ugyebár, Nagy János uram?

A gazda azt mondta neki rá, hogy „tessék”.

keze között. Pipogya ember! Kell is nekem többet ilyen nyámsnyila követjelölt! Nem tudom, hogy gázolt ki a sömlyékből, ha beletévedt. Kuruttyolhat ott a békáknak! Minek fog olyan dologhoz, amihez nem ért? Mondtam én, hogy nem való medvének a papucs! Többet ide ne tegye a lábát, mert én dobom ki, a nyakánál fogva!

A másik kettő meg volt felőle győződve, hogy Tukmányi olyan részeg, mint a tök.

Akkor pedig nem ismerték az ő természetét.

Ő józanon is volt olyan részeg, mint más ember, mikor már sok borfélért bevett, s amit ennek a tetejébe ivott, az őtet már egy cseppel sem tette részegebbé, mint amilyen éhómra volt.

Tudta ő most is, hogy mit beszél.

Mind alapos volt a fenyegetés, amit ő hallatott.

Künn az utcán zeneszó és sűrű rivalgás közeledett Nagy János uram háza felé. Nem valami különös tünemény egy ilyen napon.

— Gyerünk csak az ablakhoz, nézzük meg, mi az — mondá Tukmányi. S miután a másik kettő nem fogadott szót a meghívásra, ő maga ment az ablakhoz, kikönyökölve rajta, s a hosszú szárú pipát kilógatva az utcára s nem törődve az indecens pozitúrával, melyet az asztal mellett ülők irányában tanúsított.

A lárma, zenehang, rivalgás egyre közelebb jött, végre az egész népcsoport megállt Nagy János uram háza előtt. Nagy tömeg volt. Ott elcsendesültek. Akkor egy hórihorgas legény felemelve a nemzeti zászlót, elkiáltá magát recsegő hangon:

„Éljen Zárkány Napóleon, képviselőjelöltünk!”

Utána valamennyi, ki vékonyan, ki vastagon, egy riadó „éljen”-t! melyre még a pamlagon alvó Dumka úr is felhorkantott, álmában rebegve: „hogyan volt? hogyan?” Mire aztán Tukmányi odahajolt hozzá, és a fülébe kurjantott:

— Éljen Zárkány Napóleon, etelvári követjelölt!

(— Ne muzsikálj a fülembé, cigány! — morgott rá az alvó,
s tovább horkolt.)

Tukmányi pedig, miután még kétszer ismételteté jeladással a riadó jelszót, most már diadalérzettel dugta a pipát a szájába, s győzedelmesen lépegetett Leon elé, minden lépésnél felemelkedve a sarkáról a lába hegyére.

— Nesze! Megkaptad! Ha te elverted az én követjelöltemet: elverem én most a tiedet! Teveled magaddal! Ránk licitáltad a képviselőséget: mármost maradjon rajtad! Te idehoztad a hátadon a princet: mármost vigyen téged haza a hátán a princ! Én megválasztatlak képviselőnek tégedet magadat. És ezzel aztán annak a te húszezer forintodnak is fuccs! Kapsz a princről ezt ni: fűgét! Ez az én bosszúm! Mondtam ugye? Pernicies tua ex te Israel! Agyiő húszezer gyöngé forintok! Majd megemlegeted te még a vadpalatinust! Megválasztatlak, te hétfejű sárkány! Oda nyomom bele a hét fejedet a képviselőházba. Szervusz neked húszezer ártatlan forint!

Azzal kacagva, röhögve eltántorgott; még az ajtót is nyitva hagyta maga után. Ott künn aztán összeölelkezett a kortesekkel, s együtt dalolta velük a frissensült új nótát:

„Napóleon a fiskális!
Pöröl az a királlyal is.
Kivívja jussunkat Zárkány:
Bár rajta üljön a sárkány!
Éljen Napóleon!”

A princ és a számtartó még erre sem ébredtek fel.

De felébredt valami más alvó: a gyanú Nagy János uram szívében.

Odaállt Leon elé, olyan közel, hogy a bajuszaik hegyei érintkeztek.

— Mi volt az a húszezer forint, amiről az a részeg ember példálódzott?

Leon elmondta neki az egész dolgot, szóru szóra, úgy, ahogy történt.

— Tehát semmi igaz sincs az egész húszezer forintból?

— Azt elhiheti ön.

— Csak az ő elbolondítására lett az mondva. S mármost ez az ember, abbeli hitében, hogy önt húszezer forinttal megkárosítja, mindent el fog követni, hogy önt megválasztassa, s önmaga által buktattassa meg a princet?

— Kitelik tőle.

— Pedig hát egy szó sem igaz abból az ajánlott pénznyereségből? No jól van. (A gazda még gyanakodott.) Hát mit szól ön hozzá: ne fogadjam el ezek után a pártelnökséget Gezetlenben?

— De kérem, hogy fogadja el — sietett Leon válaszolni.

Nagy János most már megszorítá a kezét ifjú vendégének.

— Jó. Most már nemcsak hiszem, amit hiszek, hanem tudom is, amit tudok.

(Hogy mit tudott meg e szóból Nagy János uram, az majd kiderül az események további folyásából.)

A KÖZÖNYÖSEK TÁBORA

Alig lehetett lelket verni a két alvó úriemberbe. A harmadik ott a méhesben szintén elaludta azt a nagy lármát, amit a polgártársak csaptak a ház előtt. Nem volt semmi tudomásuk arról a nevezetes fordulatról, ami azalatt történt, amíg ők a túlvilágon voltak. Az egyetlen ember, aki ezt megmondhatta volna nekik, a hercegnő kocsisa, csak másnap reggel ébredt fel. Annak meg olyan baja volt. Azt ott is hagyták Nagy János uram gondviselése alatt, s innen tovább az ő jó négy lova vitte az urakat, amiket Nagy János uram legifjabb legény fia hajtott.

Alienor egészen felfrissülve érezte magát e pár órai alvás után. Talán a béresné magnetizáló tenyere is járult a fölépüléséhez.

— Mit kellene ennek a mi háziasszonyunknak ajándékba küldeni ezért a szíves ellátásért? — kérdezé Alienor Leontól.

— Ha már olyan nagylelkű kedélyállapotban vagy, hát tedd meg azt, hogy vedd fel a karodra a kis háromesztendős leányát, s kérdezd meg tőle, hogy hívják. Ezzel egész életére boldoggá teszed az anyját.

Még útravalóval is telirakták a szekerüket.

A Pista legény kiereszté az ostort, a lovak egyszerre neki-rugaszkodtak, s a szekér kirobogott az utcára, a háziak sokáig köszöngettek még utána.

A Jakab korcsmája előtt nagy csoport vigadó ember lézengett.

— Jó jel! — mondá Csajkos uram.

Ugyancsak ő figyelmezteté az urakat, mikor a templomon túlhaladtak, egy házra: „ez a rektor lakása”

Rá lehetett ismerni a besározott ablakokról.

— No ez kemény darab munka volt — jegyzé meg Alienor. — Remélem, hogy ennél nagyobb már nem jön.

— Dehogy nem jön! — sóhajta fel Leon. — Most jön még az örege.

— Micsoda? megint ellenség?

— Az még csak jó volna.

— Az Istenért! meg ne ijessz! Csak nem jó barátok ismét?

— Se nem ellenségek, se nem jó barátok; hanem a legrosszabbak: a közönyösek. Az eddigiekkel gyerekmunka volt elbánni, ahhoz akármelyik kocakortés ért; de ami most jön: a sipotaiak, azok próbálják meg a mestert, hogy mit tud. Azokat egyenkint kell megmozgatni a helyeikből, s mind-egyiknek az ajtajához más kulcs kell, hogy be tudjon az ember hozzájuk jutni. Sipota az a félelmes hely a kortésnek, ami a köd és szélcsend a hajósoknak. Abban pedig háromszáz szavazó lakik, s dönt, mert választási hely.

Dumka úr szomorúan bólintott rá a fejével: a biz úgy van.

Jó este volt már, mikor megérkeztek Sipotára, aminek a külseje falu, a belseje város, még emeletes házak is vannak a piacán. Itt lassan kellett hajtani, hogy a döcögős kövezeten el ne harapja az ember a nyelvét.

Nem volt itt sehol semmiféle zászló kitűzve, amin Dumka úr mód nélkül csodálkozott. Hisz ő küldött ötven darab zászlót ide Stipsics úrnak, aki hajdani hű pártbizományos, s a zászlók kitűzésének speciális nagymestere. Nem kapta volna tán a levelet, hogy hol vegye át a zászlókat?

Kapta biz azt Stipsics úr, de a másik kabátjában felejtette az okuláréját, s mikor hazament, akkor jött a majorosa jelenteni, hogy a tanyán dobkört kapott két tehén, siessen a troikárral. Akkor aztán megtalálta a kabátját az okuláréval, de otthon

felejtette azt a másikat, amelyikben a levél volt; majd a választás után megtalálja, s akkor el fogja olvasni.

Itt bizony senki rájuk se hederített.

Nem is várta őket senki, nem is állta el az útjukat senki.

A „nagy” vendéglőben, ahogy az „Arany Sas”-t nevezték, nem fértek el mind valamennyien, mert csak egy üres szoba volt, a többit elfoglalták a katonatisztek, akiket gyalog és lovas hadakkal iderendeltek a választás alatti rend és béke fenntartására. Dumka és Csajos uraknak tehát el kellett menni a régi „Fehér Lóba”, ahol jobban is el lettek látva; hanem azért Dumka úr, amint átöltözött, visszajött az urakhoz, hogy együtt menjenek a kaszinóba.

Ez a gyűlhelye az intelligenciának éppen átellenben van az „Arany Sas”-sal. Vállalkozó urainknak nem nagy utat kellett tenni odáig. Dumka urat előreküldték a lépcsőn, hogy dörzsgyufák segítségével csináljon világosságot a hátuljövőknek, mert ott sötét van, s a lámpás luxus.

Innen egyenesen a kaszinóba lehetett bebukni, a szó szerinti értelemben, a folyosó fél lábbal magasabb levén, mint a szoba pádimentoma; úgy, hogy oda az idegen vendég rendszeren azzal a szóval szokott beesni „aláz-szolgája” helyett, hogy „utcu kutya, disznó, emez amaz!” kijövet pedig annál nagyobb balettfigurával vehetett búcsút: „a herkópáterét!”

Az ott mindjárt a „szála” volt, aminek a közepét egy tekeasztal foglalta el; annál gyakorolta magát egyes-egyedül a karambolpartie-ban egy rendkívül borzas hajú ifjú úr, aki a belépő uraságokat, látván, hogy idegenek, rögtön felvilágosította a biliárdnak arról a malíciájáról, hogy az kutyaúl húz, s a golyó minden lökés után még egyet ögyeleg rajta a maga contentumára, mielőtt megállna valahol.

Miután a princ sem ahhoz nem mutatott nagy kedvet, hogy biliárdozni kezdjen, sem a falakra körülakasztott kardforgató tablókat nem szándékozott sorba nézni; az olvasószobában pedig mind olyan hírlapok voltak az asztalra fel-

terítve, amiket az ember otthon még tegnapelőtt olvasott: eszerint indikálva lett benézni a kártyázó szobába.

Ott már csakugyan volt négy úr, aki egy asztalnál ült és paskevicset játszott: mint tudva van, ez az ország nagy hállára van lekötelve e hírhedett hadvezérnek; azért is nevezték el a kedvenc tarokkjátékot az ő nevére.

Az is bizonyos, hogy mikor valaki paskevicset játszik (föltéve, hogy lelkiismeretes ember, érti a dolgot és pénzbe megy a multság), akkor arra nézve a külvilág meg van halva, s sokkal könnyebb egy imádkozó törököt feleletre bírni, mint egy paskevicssjátékost. Annálfogva, mikor Leon bemutatá az uraknak a bevezetett vendéget teljes címe szerint: „Princ Nornenstein Alienor”, senki azt se mondta neki rá, hogy „tessék leülni!” s valószínű, hogy ha Leon Dumka urat meg azzal mutatta volna be, hogy ez meg itten IX. Pius pápa, egy hajszállal sem eszközölt volna vele nagyobb hatást.

Nem volt mit tenni, mint várni a később érkezőkre.

Ezt nevezik aztán „csallóközi szerencsének!” (Ti. mikor az ember át akar menni a vízen, s éppen ott találja a révben a kompot.) A legelső, aki az ajtón utánuk benyitott, maga Nagybaróthy Sámuel úr volt, az elmúlt országgyűlésen képviselője a kerületnek.

Nagybaróthy Sámuel úr egyike volt azoknak a meghatározhatatlan kifejezésű arcoknak, amiket, ha az embernek mindennap bemutatnak, mindennap megint elfelejti a tulajdonosának a nevét, akiről az országház folyosóján, miután jól ki-diskurálták vele magukat a kollégák, amint hátat fordít, mindenki azt kérdezi egymástól: hogy híják ezt a mi barátunkat? aztán egyik se tudja megmondani; akit a gyorsírók és riporterek minduntalan összetévesztenek egy másikkal, meg egy tizenharmadikkal, akik éppen olyan megjegyezhetetlen alakok, mint ő, s akinek folytonos hadjárata van a szerkesztőkkel, kik minduntalan a „jelen nem voltak” lajstromába sorozzák a nevét, holott ő ott volt és szavazott.

Leon sietett egymásnak bemutatni a két celebritást: a volt és a leendő képviselőt. Mind a kettő szerfölött örvendett ennek a különös szerencsének.

Leon azonban mindjárt karon fogta Nagybaróthy urat, s kivitte az olvasószobába.

— Legelőször is egy kérdést, amire őszinte feleletet kérek. Akarsz-e újra föllépni képviselőül e kerületben? Mert ha akarsz, akkor ebben a városban, ami egészen a tied, fel se nyitjuk a szánkat; megyünk odább. Igen vagy nem?

— Igen nagyra becsülöm, hogy ilyen megtisztelő kérdést intézesz hozzám. Ezt vártam is tőled. Én tehát egész határozottan mondhatom neked, hogy nincs a török szultánnak meg a perzsa sahnak meg a nagy mogulnak: együtt a háromnak annyi kincse, amiért én rá hagynám magamat vétetni, hogy még egyszer odaragadjak ahhoz az amerikai bőrhöz, amivel az országház padjai be vannak húzva. Én kimondtam, hogy visszavonulok, itt sem leszek a választások alatt, megyek feleségemmel Koritnyicára. Én már kiszolgáltam a magamét. Elég volt abból három esztendő, Kínlódjék más is.

— Eszerint tehát nem lesz semmi kifogásod az ellen, hogy összehíjam a sipotai választókat, a mi jelöltünk programbeszédének meghallgatása végett.

— Bátran teheted; csak azt ne kívánd tőlem, hogy én is odamenjek, mert én még a híretől is irtózom minden dikciónak.

— Jól van. Akkor gyere vissza Alienorhoz, s mulassátok magatokat együtt, míg én eljárók a nyomdába a meghívó falragaszokat kinyomatni.

Azzal újra visszavitte a kiszolgált államférfiút a praesumptiv utódhoz, s rájuk hagyta, hogy keressenek valami olyan közös témát, ami fölött eldiskurálhassanak: ami ment, ahogy mehetett. Nagybaróthy úr sokakat ismert Alienor ismerősei közül; csakhogy azok mind nem azok voltak, akiket Alienor ismert, s végül kérdezősködött a testvére felől, aki függőket visel;

mire Alienor felvilágosítá, hogy az apjának csak egy fia van, s veheté észre az elbámulásból, hogy ez most azt nézi az arcán, hogy hát most miért nincs kifestve. Aztán, hogy ő is mondjon neki valami kellemetést, felhozta, hogy milyen sokszor látta őt a képviselőházban nagy tetszés közt szónokolni; amihez aztán megint Nagybaróthy úr csinált furcsa képet, mivelhogy az ő fényes szónoklatai, amiket három év alatt (igaz, hogy mindig általános nagy tetszés között) tartani szokott, rendesen ez egyetlen szóból állottak: „elálllok!”

Leon ezalatt futott a nyomdába.

A nyomdász maga nem volt otthon: a mocsári szalonkának az ideje volt, s ilyenkor ő a lesben szokott ülni. Hanem otthon volt a faktor: aki egy személyben betűszedő is, meg nyomdász is; ő, az egész személyzet, a gőzgépet is személyesítve. Azonkívül olyan siket, hogy mikor jön hozzá valaki, csak nyújtja neki előre a papírtülköt, aminek az egyik nyílását a saját fülére illeszti, míg a másik az üzenet elfogadását várja.

Éppen betűszedéssel foglalkozott Lapci úr, mikor Leon berontott hozzá, s nagy figyelemmel hallgatá az alagúton keresztül azt a megbízást, hogy Nornenstein Alienor meghívóját ki kellene holnap reggelig nyomtatni; három sorból áll az egész.

Az érdeemes szakférfiú nagy szomorúan tette le a kezéből a sorzót, a homlokáról a papiros ernyőt, s a szeméről a pápaszemet, s fejét búsan megcsóválva, mondá:

— Az lehetetlen.

— Mi rajta a lehetetlen? — kurjantott a hangcsőbe Leon.

— Hát ez ni. Most szedem a holnapi színlapot: „Moor Károly”. A felhívás címe pedig Nornenstein Alienor. Mind a kettő „verzál”. A kettőben együtt fordul elő öt darab O betű. A szekrényben pedig nincs több, csak négy verzál O betű. És így a két szedés egyszerre nem „állhat”, egy „formába” sem tehető.

— Hát nyomják ki előbb a színlapot, aztán a plakátot — kiáltotta fülébe Leon.

Ez meg már oly megvetést keltő kívánság volt, hogy Lapci úr még csak feleletre sem méltatta azt, hanem letette a hangcsövet, s folytatta tovább a szedést.

És igazsága volt. Mikor ő maga az egész nyomdaszemélyzet. Aztán van a rendelkezésére egy Gutenberg korszakából való fasajtó, amit neki magának kell háromrét feltakarni, a papírt beleilleszteni, megint háromrét letakarni, azután a hengert a nyomdafesték fölött meggurítgatni, s ismét a szedés fölött végigdörmöckölni; akkor a rámat ráfektetni, s végül a sajtórudat kétszer-háromszor rárántani. Amíg így ötven színlap elkészül, akkorra éppen éjfél van, s az embernek aludni is kell.

Leon nem tudott másképp segíteni a dolgon, mint hogy felkereste a színigazgatót a kávéházban (aznap éppen nem volt előadás), s rábeszélte, hogy engedje Moor Károly vezetéknevét csak egy O-val nyomatni; amit sikerült tőle megnyerni, annyival inkább, mert még azíránt is meg kellett alkudniok, hogy holnap délelőttre a vendéglő nagytermét engedje át gyűlésteremnek, ott levén különben felállítva a színpad. Két páholy árában letett egy darab százas ratifikálta a szerződést.

Így aztán sikerült Leonnak megoldani azt a bonyolult kérdést, hogyan lehessen a színlapot is, meg a meghívót is kinyomatni holnap reggelig.

Alienor pedig azalatt haza is ment, le is feküdt.

De majd megette Leont, mikor az elmondta neki, hogy a gyűlést holnaputánra hívta össze.

— Hát miért nem holnapra? Hisz én, ha egy egész napot itt kell ülnöm ebben az átkozott fészekben hiába: hát megzöldülök az unalomtól!

— Csak ne jöjj tűzbe. A harag nem egészséges. A meghívónak kell egy nap, hogy azokat a közönség meglássa a falon. Te pedig nem fogod magadat megunhatni azalatt. Van gondos-

kodva felőle. Délelőtt látogatásokat teszünk. Meg kell tisztelnünk a társaság sommitásait, akiktől a kedvező fogadtatás függ. Már tudtul adtam az irányadó céheknek és közintézeteknek, hogy azokat is meg fogjuk látogatni. Ez jó hatással van. Délután majd deputációk jönnek hozzád, s ami üres idő marad, azalatt meg kell tanulnod könyv nélkül azt a rövid kis szónoklatot, amit holnapután elmondandó lesz a gyűlés színe előtt, este pedig díszelőadás lesz a tiszteletedre, azt végig kell nézned, és ugyancsak tapsolnod annak az úrnak, aki Moor Károlyt és Ferencet fogja játszani, — egy személyben, — aki ugyan nem választó, de nagy kortes, s sok helyre bejár.

— Hüj! Tyhüj! Atyaúrsten Bajorországban! — szörnyedezett el Alienor. — Hiszen Napóleon Lajosnak nem került nagyobb munkájába magát Franciaország császárává megválasztatni, mint nálatok valakinek magyar képviselővé.

— Az is igaz. — hagyta rá Leon, s aztán ő is lefeküdt.

Alienort aztán egész éjjel háborgatták mindenféle deputációk, amik nem jönnek ugyan fáklyászenével, hanem az embernek a bőrén annál érzékenyebb emlékeit hagyják üdvözlő csókjaiknak.

Másnap reggel azt mondta Leon, hogy most legelső látogatás a csizmadiacéhnél leend: mert ma hetivásár van, később ki kell menni a mestereknek a piacra.

Princ Alienort ketten Dumka úrral közrefogták, hátul Csajkos uram kísérte: semerre se szaladhatott el. Kellett neki menni a csizmadia céhházhoz.

Ott nagy frekvencia fogadta; leültették az asztalfőre. Leon tartott az egybegyűltekhöz egy beszédet, melynek folytán kifejté, hogy ő és jelöltje a magas politikában a Bentham-iskolához tartoznak, melynek alapelve, mint ezt tudni méltóztatik, az, hogy a céheket fenn kell tartani, s a bécsi susztereknek nem kell megengedni, hogy itt nálunk boltot nyithassanak.

Ez a beszéd nagyon tetszett.

Dumka úr, ki egy kissé hátramaradt az urak eltávozta után, csakhamar utolérte s ragyogó orcával tudósítá őket, hogy ez a látogatás a legjobb eredményeket szülte: itt most bizonyos harminc szavazatot nyertünk. Be is írta azt a lajstromba.

Innen a fazekascéhbe mentek. Ott azt szónokolta Leon, hogy a legközelebbi világtárlaton a sipotai cserépkorsóknak első helyre kell tétetniök.

(— Húsz bizonyos szavazat! — rebege Dumka a jegyzőkönyvébe firkantva.)

Azután meglátogatták Golyhó urat, a legtekintélyesebb fűszerkereskedőt, aki a boltjában fogadta őket, a pudlin ülve, s onnan beszélt le hozzájuk a lábait lógázva, s odaveregetett Alienornak a vállára, olyan kontemfinter, mintha Sipotán csakúgy henteregnének a princek, aközben tartott neki értekezéseket a hazai kereskedelem hátramaradásának indokairól, végül biztosította magas pártfogásáról.

(— Ez tekintélyes ember a városban — sűgá Dumka úr —: ahova ez szavaz, a kereskedők mind odamennek.)

— De mármost, ha a „Fehér Elefántnál” voltunk, akkor a „Fekete Kutyához” is elmenjünk; mert ezek rivalizálnak, s ha megtudja, hogy amott voltunk, itt meg nem: ellenségünk lesz.

A „Fekete Kutya” meg posztókereskedő volt. Az finom, udvarias ember volt. Alienornak még a csizmáját is leporolta; s a legvékonyabb hangon biztosítá az urakat, hogy ennél nagyobb szerencse a házát sohase érte, s kényszeríté őket a boltból a szobába bemenni, bemutatta nekik a két fiát, az egyik rajzolt, a másik hegedült. Alienornak meg kellett nézni a rajzokat, s meg kellett hallgatni egy Chopin-etüdöt, s végül megígérni, hogy mind a két ifjú lángészt becsinálja valami akadémiába odafenn Budapesten.

— Lesz-e még sok ily látogatásunk? — kérde Alienor.

— Csak egy helyre megyünk még: Brnyasztevicz Tózsó úrhoz. Ez okvetlen meglátogatandó. Itt szerbek is laknak,

s azoknál mindennap megfordul, nagy szükségünk van a barátságára. De nézd, micsoda szerencse. Éppen itt jön az utcán Brnyasztevic úr. Szervusz, goszpodine!

Azzal elfogta a szemközt jövőt: beszédbe eredt vele, mégpedig rácul, s ahogy tősgyökeres szerbek szoktak, egyszerűen beszélt mind a kettő, kérdezett is, felelt is, mégpedig igen fennhangon, végre Brnyasztevic Tózsó úr úgy látszott, meg lett nyerve az ügynek, mert elváláskor megszorította a kezét Alienornak. Olyan hideg volt a keze, mintha jégbe lett volna hűtve.

— Ki volt ez az úr, akinek a neve kimondásához két ember kell: egyik aki prüsszent, a másik, aki kedves egészségére kívánja.

— Ez a város orákuluma.

— S mi programot mondtál neki a nevemben?

— Ő azt kívánta tőlünk egy lélekzet alatt, hogy szabadítsuk fel Boszniát és Hercegovinát, az oláhoktól vegyük el a templomot, s az omladinát törvéncikkelyezzük be, én még mindezek fölé azt is megígértem neki, hogy törvényt fogunk hozni, melyben a szakállviselés megtiltatik. Ennek nagyon megörült, s felcsapott rögtön.

— Talán borbély?

— Persze hogy az.

— Ejnye, ha tudtam volna! Megkértem volna, hogy borotváljon meg. Már három napja, hogy nem vagyok borotválva; csak úgy ég a képem.

Leon nevetett. Gondolta magában: „Szegény princ! ő azt hiszi, hogy nincs megborotválva”.

— Hová megyünk még?

— Hát a paphoz. Azt csak nem kerülhetjük el. Szükségünk van az áldására meg a szavazatára.

S ha már a paphoz elment Alienor, a tanítót hogy kerülhetne volna ki, akit Leon professzornak szólított, s nagyon megdicsérte a szép rendet, amit iskolájában talált.

A polgármestert pedig éppen nagyon illendő volt meglátogatni, mert ez igen sokat tehet.

De megbocsáthatlan bűn lett volna elmellőzni Igrici Lőrinc fiskálist, akinek legtöbb kliense van, s ő a takarékpénztár ügyvédje: tőle függ, hogy a választópolgárok váltói felmondassanak-e, vagy prolongáltassanak, ami igen hatályos koefficiens a választások alkalmáva¹. Ezt tökéletesen lekenyerezte Leon azzal a biztatással, hogy ha Alienort választják meg, Sipota is kap törvénytörést.

(— No ez legalább tizenöt szavazatot hoz magával! — örvendett Dumka úr, s bejegyezte ezzel a kontingenssel a jegyzőkönyvbe.)

— Járunk-e még sokat? — kérdezé Alienor összeroskadófélben. — Nekem a lábaim már kiálltak. Hisz ez az atletikaklub tagjainak való. Ezen a rémséges kövezeten! Úgy hiszem, szándékosan rakták ezeket a köveket így le, hegyeikkel fölfelé, hogy elvegyék az asszonyoknak a kedvét a házból kijárástól. Nem koldultunk még elég szavazatot össze?

— Még nem — felelt őszintén Dumka úr —; még hiányzik hatvan szavazat.

— Üssük azokat már agyon!

— Az nem lehet; a katonaság nem engedi.

— No. Vége van. Nem megyünk több látogatóba — mondá ki Leon. — Most már megyünk vissza a tanyára ebédelni.

— Csúnya hidegvérű nép ez a sipotai! Sehol sem marasztottak meg ebédre. Pedig a vendéglői lakomától már borzadok.

Borzadhatott is. Sütötték már a számára a birkacombot, amit úgy adnak fel eléje, mint „Reh-filet à la princ Alienor”

Amint azonban hazafelé mennének, az utca túlsó végén jön rájuk szemközt egy úriember, fején szajkótollal díszített vadászkalap. Kezében lovagostor; mintha ő volna a legnagyobb vadász és lovas a városban.

— Hó! ez elől meg kell szöknünk! — mondá Leon, visszarántva karjánál fogva Alienort.

— Miért? — szólt elbámulva Dumka úr — hisz ez Potyási barátunk.

— Éppen azért tűnjünk el előle.

— De ez a leghíresebb kolompos a városban. Első kortes.

— Tudom én azt. Csakhogy ez olyan ember, akinél egy kézszorítás ötezer forint. Ez a nulla. Azon fölül kezdődik az egyes.

Ettől a szótól aztán Dumka úr megszeppent.

— De hová meneküljünk? Már észrevett bennünket, s nekünk tart.

— Meneküljünk be ide Kalán mesterhez.

Kalán mesternek a kapuja fölött egy pléhtábla lengett, amire egy szétterpesztett olló volt kifeszve: ami azt tanúsítá, hogy szabó.

— De hisz oda is utánunk jön.

— Azt nem teszi, mert tartozik Kalán mesternek húsz forintjával már három esztendő óta.

Csakugyan bemenekültek e biztos várba.

— De hát mit csináljunk idebenn? — patvarkodott Alienor. — Csak nem teszünk Kalán mesternél staatsvisitet?

— Szabatunk vele Dumka úrnak egy paletot-t.

Dumka úr hasztalan szabadkozott: neki kellett magát feláldozni a közügyért, hogy Sipotáról paletot-t vigyen haza.

— Azalatt Csajkos uram maradjon a kapuban, s lesse, hogy elment-e már a félelmes ember, s adja hírül.

Kalán mester semmi rendkívülit sem talált benne, hogy ily magas megiszteltetés érte. Ő nemcsak szabómester volt; hanem versíró is. Ahol csak üres papirost talált, azt mindjárt teleírta verssel. Megígérte, hogy délutánra kész lesz. Nem a paletot, amit Dumka úrra szabott, hanem a győzelmi költemény, amit a princ számára fog varrni.

Hogy Csajkos úr sokáig nem jött be (az a veszedelmes úr bizonyosan ott ólálkodott az utcán), Leon előkerestette Kalán mesterrel azokat a szép verseket, s felkérte, hogy legyen szíves azokból a princnek néhányakat felolvasni, mely kérelemnek bőségesen elég lett téve.

(— Ez is egy szavazat! — vigasztalá magát Dumka úr, mikor végre Csajkos uram jelt adott, hogy ki lehet már jönni.)

— Egy országot egy lóért! — rebege Alienor, ki közel volt hozzá, hogy valamelyiknek kísérői közül a hátára kapaszkodják, s úgy vitesse magát haza.

Otthon aztán, amint az ebédet ki-ki a háta mögé dobálta, Leon nem hagyott neki addig nyugtot, míg elő nem vette a számára készített programbeszédet, s meg nem tanulta könyv nélkül. Akkor aztán elszavaltatta vele maga előtt az egészet: oktatta védencét a szavak magyaros kiejtésében, hogy a kettős betűket világosan megpattogtassa: az „ö”-t: az „ü”-vel, a „b”-t a „p”-vel semmiképpen fel ne cserélje a mondatok végső tagját franciásan meg ne húzza; ne hadarjon, hanem csendesen potyogtassa a szót, s a végső három sort emelkedett hangon, teljes torokeröltetéssel mondja el; mert akkor lesz nagy a hatás.

— Nem! ilyen kegyetlen kínzást még az udvarmesterem sem követett el velem kisgyerek koromban! — sóhajta fel Alienor, mikor Leon felszabadítja, hogy „mára elég lesz, majd holnap reggel még egyszer elővesszük”

Most menjünk a színházba!

Még aztán Moor Károlyt végignézni! Sipotán!

Ezen az éjszakán már az forgott a fejében Alicornnak, hogy ő megszökik ez elől a dicsőség elől. Csak azt várja, míg Leon lefekszik aludni.

Csakhogy ez a szándéka amiatt nem volt kivihető, hogy Leon egész reggelig nem feküdt le. Kinyitatta magának a vendéglő nagytermét, ahol a színpad volt, s ott csinált Dumka úrral, meg Csajkos úrral egész éjjel — statisztikát.

Mert ez a leglényegesebb része a feladatnak. Összeírni név szerint mind a híveket, s azután felosztani őket, kit, honnan, milyen alkalmatossággal, melyik kortesvezér felügyelete alatt kell majd behozatni; hogyan gondoskodni ellátásáról; ha a tanyára kiment, utána küldeni, lefűlelni, behozatni erővel; ha beteg, kihúzni az ágyból; ha halálán van, biztatni, hogy várjon még egy kicsit, és aztán vigyázni, hogy a sok közül valakit el ne fogjon a kánya! ahol ingadozást venni észre, oda apostolokat küldeni szaporán a megtámasztás végett. Ez nagy munka!

Reggel aztán nem volt mit tenni Alienornak, mint megadni magát, és nekiöltözni a programbeszédnek; amit még egyszer elreclitáltatott vele Leon.

— Soha életemben ilyen nyomorultul nem éreztem magamat, mint most — panaszkodék Alienor, izgatottan járva fel s alá a szűk szobában, mint a menaszériás tigris a ketrecében. — Mintha egy óra múlva kivégezni vinnének. Ha egy ajtót becsapnak, minden izom megrándul a nyakamban. Csak már átestem volna rajta.

Leon vigasztalá, hogy „ez csak az első alkalommal van így; harmadik, negyedik választásnál föl sem fogod venni”.

— Dejszen, nincsen az atletik-klubban az a gyors futó, aki engem utolérjen, ha még egyszer azt mondják, hogy menjünk képviselőjelöltnek!

— Jó lesz egy kis veres bort innod.

Leon hozatott Alienornak veres bort. Attól meg úgy elkábult a feje, hogy az egész programbeszédet elfelejtette. Hirtelen aztán hideg vizet ivott megint nagy mennyiségben, amivel aztán úgy megbolondította a gyomrát, hogy egészen odalett.

Végre eljött a rettegett perc. Megérkezett a küldöttség, mely a jelöltet meghívja a gyűlés elé. Dumka úr volt a szónok.

Te ki, kora zsenge ifjúságotól fogva. . .

Egyszóval: a közönség felgyülekezett, s várja a programbeszédet.

A jelöltet a folyosón át vezették azon ajtóhoz, mely a színpadra nyílik. Az leendett a szónoki emelvény. A hallgatóság a nézőhelyet foglalta el.

— Tele van a terem! — súgá örvendezve Dumka úr.

Mikor Alienort bevitték a színpadra, azt hitte, Sidrák, Misák és Abednego tüzes kemencéjébe taszították bele. Ember hátán ember volt a teremben, s a kánikulai hőségben úgy süttött fel a színpadra az embertömeg, mint a befűtött kemence. Gőzfürdői atmoszféra volt.

Alienort az ájulás környékezte. Az a gondolatja jött, hogy onnan a trempolinról leugorjon: lehetetlen, hogy ez a vastag levegő fenn ne tartsa: keresztülúszik rajta, az emberek fejei fölött.

Ott előbb Leon bemutatta őt a választóknak, s aztán felkérte, hogy adja elő programját.

Alienor megküzdött vele. Elmondta a betanult beszédet, oly hangon, amilyenen beszélhet valaki, akinek egy gyapjús zsákot tettek a mellére; nem hallott abból senki semmit. Hanem azután előállt Leon, s elmondta, hogy ime rövideden ezek azon alapelvek, amik a jelölt politikai meggyőződését képezik, s amiket ő bátor lesz bővebben kifejteni.

Tartott ezután egy szép, komoly és okos beszédet, melyben mindazt elmondta, amit a választóknak szükséges volt megérteni. A beszéd hétnegyed óráig tartott.

Alienort azalatt a halál minden gyötrelmei környékezték. Neki is ott kellett állni azalatt tolmácsoló barátja mellett. Nem látott ő már emberarcokat, csak kék és zöld káoszt a szeme előtt, s nem hallott beszédet, csak egy megszűnni nem akaró patakzúgást a fülében, közte süvöltő szélrobajjal (ez volt a közönség helyeslő éljenzése). Az izzadság csorgott végig a hátán, s a lába szárjai bizseregtek, mintha hangyák szaladgálnának rajta, s az egész épület mintha körös-körül forogna vele.

Hétnegyed óra alatt a választó közönség is, a jelölt úr is porhanyóra meg volt főve; akkor aztán kitöltötte őket a serpenyőből a szakács. Meg lehetek vele elégedve.

Alienor maga sem tudta, hogy került vissza a szobájába.

— No barátom — mondá Leonnak, mikor újra visszanyerte öt érzéke használatát —, a dahomeyi szultán, aki az idegeneket kullancsokkal tölt verembe vetteti, s úgy kínozta halálra, hozzátok képest kegyelmes ember.

— Ugye meg vagy vele elégedve?

— Nem kívánom az ismétlését.

A siker azonban kézzelfogható volt.

A gyűlés után egyik küldöttség a másiknak adta a kilincset, megannyian teljes meglegedésüket nyilvánítva a hallott dolgokkal. Ott volt Nagy János uram is Gezetlenből, s nyilvánítá, hogy ez a mai beszéd már egészen jó volt.

De legkedvesebb meglepetés várt Alienorra akkor, amidőn a sipotai érdemes csizmadiacéh küldöttsége megjelent előtte, s elhozta számára a mesterlevelet, melynek tanúsága szerint Nornensteini Pracz Alienor princ megválasztatott egyhangúlag a sipotai becsületes csizmadiacéh tiszteletbeli tagjának, miről is a pecsétetes levél mai napon kiállítattott.

— Te! — mondá Alienor Leonnak. — Hát mármost én ezcknek a csizmadiáknak kollégájuk vagyok? Nagyon jó. Legalább, ha ezentúl Octavian fejedelem nem akar pénzt adni, azzal fenyegethetem, hogy kiakasztom a cégért a lakásom elé: „princ Nornenstein Alienor csizmadiamester ajánlja magát a tisztelt közönségnek sarukat és topányokat foldozni”

Délután felé már Alienoron kezdtek mutatkozni gyöngeszimptomái a bekövetkező sárgaságnak.

Dumka úr és Csajkos úr nagy dologban voltak.

Egész délután szaladgáltak alá s fel a városban, s jöttek haza kipirult orcával, izzadó homlokkal, jelenteni Leonnak, ki egy helyben ült, mint valami jótékony célú tombola pénztárnoka: „A Csonka Nagy Mihály aláírta az ívünket!” —

Azután megint: „A Kulimász Gergő annyi, mint bizonyos!”

„Megfogtuk szerencsésen Talyiga uramat, a fiával együtt.”

„Töbörtsög Máté azt ígérte, hogy akkorra hazajön a hosszú fuvarból.” — „Annak a szegény Coki Péternek felmondták a kölcsönét a takarékpénztárnál: egypár sort kellene írni Igricinek!”

Leon jegyzett és correspondeált.

Közbe-közbe felszaladt Kalán mester, hozta a diadalnótát a jelölt úr számára. Nagyon szép vers volt. Egy óra múlva megint előkerült: néhány új strófát hozott, amik még annál is szebbek voltak.

Leon segített neki azokat eldalolni.

Alienor közel érezte magát a csendes megtévelyedéshez.

— Te Leon — nyögé elhaló szóval. — Én már magam is annyira bele vagyok heccelve ebbe a választási izgalomba, hogy azt képezem, ettől függ Magyarország felvirágzása, Európa békessége, a keresztyénség diadala és mindnyájunknak lelki üdvössége, s ha megbukunk, nem marad számomra más hátra, mint levegőbe röpítenem magamat egész Sipotával együtt.

Délután hat órakor Dumka úr és Csajkos úr azzal a leverő hírrel tértek meg, hogy még mindig hiányzik huszonöt szavazat, s az már sehonnan elő nem teremthető. A túlsó párt még annyival erősebb.

— De hisz uram s én Istenem — monda Alienor —: hisz még ellenjelöltünk sincsen.

— Dehogy nincsen! — lamentált Dumka úr. — Csak titkolja még az ellenfél a nevét. De meg van az dugaszban. Az utolsó órán rukkolnak elő vele. Mindig így szoktak tenni az ármányosak.

— No hát mármost majd én is gondolok ki valamit — mondá Leon. — Én megyek ki szétnézni a városban. Dumka úr maradjon itthon.

Azzal nyakába vette a várost.

Késő este vetette haza.

— Heuréka! — monda az otthon levőknek. — Megtaláltam, amire még szükségünk van. Lesz még negyven bizonyos szavazatunk.

— Halljuk! — De halljuk!

— Hát legelőször is tíz bizonyos szavazatot fedeztem föl: — hol? — a kolerakórházban. Ott van tíz darab reconvalescens beteg, aki senki másnak nem jutott eszébe. Holnap korán reggel meglátogatjuk a kórházat, s mind a tíz szavazat bizonyosan a miénk, s ez az egész lakosság közt a legjobb szenzációt fogja költeni.

Erre még Dumka úr is fintorgatta az orrát.

— A második felfedezésem még nevezetesebb.

— Halljuk! — De halljuk!

— A Mózes-hitű polgártársak e városban harminc szavazattal rendelkeznek. Most tudtam meg, hogy az éjjel a sakternek fiú magzatja született. — Elővettem: rábeszéltem, hogy hívja fel princ Alienort a vallási felavatás szertartásánál keresztapának. A derék férfiú megígérte.

— Mit? Micsoda az? — vágott közbe Alienor.

— Óh, igen egyszerű ceremónia. A keresztapának ott semmi egyéb dolga nincsen, mint a végzett szertartás után leülni a terített asztalhoz. Az operatőr akkor elkezdi chaldeai nyelven imádkozni; azután fölvesz egy poharat, telve borral, azt megízleli, továbbadja. Az asztal körül mind sorban megízlelik, míg visszakerül az a keresztapához, ki a maradékot fenékig kiissza. Az egy igen szép patriarkális szertartás.

No ez ugyan jó gondolat volt Leontól! Ezzel minden semita eredetű honpolgár a mi jelöltünk számára van megnyerve!

Ezzel a három fő kortesvezér kiosztotta egymás között a szerepeket. Az éjjel Leon a felső városban, Csajkos uram az alsóban fogják sorba járni a korcsmákat, s a polgárokat kapacitálni, míg Dumka úr otthon marad a „Fehér Lóban”, s az

érkező izeneteket átveszi, a tisztelt jelölt urat pedig hagyják ez éjjel magára, hogy kedve szerint kipihenhesse magát.

Abban maradtak aztán.

Reggel három órakor, mikor Leon hazafelé vándorolt a korcsmainspiciálásból, szemközt rohan rá, ijedt ábrázattal Csajkos uram; ezzel az örvendetes hírrel:

— Az éjjel princ Alienor megszökött, Dumka úr pedig megbolondult!

— Mi történt? — kérde Leon, megfogva Csajkos uram gallérját két kézzel, hogy tovább ne rohanjon.

— Hát tudom én? Reggel, mikor az utolsó tanyán elvégeztem az inspiciálást, mentem haza szépen a „Ló”-ba; a kapuban majd összeüttük az orrunkat az aranysasi házszolgával: egy levelet hozott Dumka úrnak. Mondtam, hogy én majd átadom neki, azt mondta, hogy ő maga akarja átadni neki, erre én azt mondtam neki, hogy jól hátba vágtam. Erre ő azt mondta, hogy elszaladt. Akkor beviszem a levelet Dumka úrnak. Dumka úr, nem tudom én, részeg volt-e, álmodott-e valamit; amint a levelet elolvasta, kiugrott az ágyból, hasba lökött, azt mondta, hogy szaladjak mindjárt, fogassak be; elszökött a princ! ő szalad utána. Akkor én kifutottam az istállóba, nagyot ütöttem a kocsisra, hogy mért nem fog már. Aztán segitettem neki felszerszámozni; Dumka úr ezalatt felpofozta a pincért, hogy mért nem siet a számadással; azután kijött, megpálcázta a kocsist, hogy mért nincs készen; a kocsis aztán végigverte a lovakat. Nagy verekedés volt ott! Mikor már ment a szekér, akkor dobta le nekem ezt a levelet a számtartó úr, hogy hozzam el a tekintetes úrnak, olvassa el, de pofon ne üssön aztán maga is!

Leon átvette az összegyűrt levelet, s kisimította annak ráncait a térdén.

S aztán olvasta a levelet fennhangon.

„Uram!

Négy nap óta hagyok már magamból önök által bolondot csináltatni, olyan nagyot, amilyen valaha a Bedlamen kívül szaladgált. Járok nyaktörő utakon részeg parasztok táborával, szorongatok piszkos tenyereket ezerszámra; eszeni és iszom egy vályúból mosdatlan vadállatokkal, olyan méregkeverő szakács készítette ételekből, amikkel valahol rabokat vallatnak.”

— De uram! Az én magam főzte paprikásom!

„Táncolok kemencevastag, csúf, hájszagú boszorkányokkal.”

— De uram! Az én feleségem!

„Hallgatom a sok botozni való parasztnak a sápítózó panaszait.”

— Mink: botozni való parasztok!

„Nekimegyek a halálveszedelemnek a banditák táborába: le hagyom magam szidatni egy bitang kalandor által majomnak, szárnak, tolvajnak, s rá hagyom magam vetetni, hogy szavaljak a peccsenyégek és kalmukok előtt angol verseket.”

— Mink peccsenyégek és kalmukok!

„Engedem magam lenézetni egy nálamnál nagyobb arisztokrata, egy parasztgazda által. Sorba látogatok boltost, szabót, csizmadiát, gelencsért, borbélyt, cirógatom őket, koldulom a barátságukat. Leckét tanulok és mondok fel, mint egy diák, lapáttal méríthető emberbűz közepett, sőt még csizmadiamesterré is meg hagyom magamat tétetni. De ami még most akar bekövetkezni, az már több az elégnél! Hogy én kolera-betegeket menjek látogatni, s onnan húzzam ki a ragályos ágyból a szavazókat! S hogy én, Nornenstein Alienor princ, akinek az ősei a zsidókat csak a gettóban túrték meg, most elmenjek újszülött zsidógyereket felavatni; annak keresztapjává lenni; a sakterrel meg tizenkét más hitsorsosával egy pohárból inni: azt nem teszem meg, nem az önök rongyos képviselőségéért, de a spanyol királyi koronáért sem. Csinálják

önök a választást, ahogy tudják. Mondják meg, mennyi pénz kell rá. Vegyenek meg annyi gazembert, ahány csak eladó, ami áron csak kapható! de tőlem se egy jó szót, se egy kézszorítást, de legkevésbé zsidókkal való komázást nem kaphatnak többé. Én itt hagyom önöket.

Közölje ön e levelemet a másik két úrral is.

Princ Alienor Pratz von und zu Nornenstein.”

— Tyhű, aki áldotta! — kiáltá el magát Csajkos uram. — S én ezért az emberért egész éjjel ittam! De ezt nem viszem haza.

— Mit csinál Csajkos uram?

— Mindjárt, mindjárt. Csak a torkomba dugom az ujjamat, aztán egy kicsit a fal felé fordulok. Hát hogy is mondja csak az a levél? „Mosdatlan vadállatok”. — „Méregkeverő szakács.” (Ez én vagyok!) „Kemencevastag boszorkányok!” (Tyhű, ha azt a feleségem meghallja!) „Pecsenyégek és kalmukok” (Ezek meg valamennyien vagyunk), s még „rongyos képviselőség!” No megállj pirinc! Ha rongyos, nem veszed rád. — Hüj! csak azok a fél bankók ne volnának! — Uram! Szabad nekem ezt a levelet elvinnem? („Önnek is szól.”) Megyek haza! Megmutatom a híveknek. Csak akad ember, aki nem fogad el ötven forintot úgy, hogy jobbról, balról pofon csapják vele. „Vegyenek meg annyi gazembert, ahány csak eladó!” Eladó van, de nem gazember; gazember van, de nem eladó.

— Mit csinál Csajkos uram? Csak nem akar a falra föl-mászni?

— De biz oda akarok. — S addig nem is nyugodott, míg le nem tépte a falról azt a plakátot, ami azt hirdette, hogy „Éljen Nornenstein Alienor képviselőjelölt.” Azt tizenhat felé tépte, s elszórta a szélbe.

— De hát aztán mi lesz ebből, Csajkos uram?

— Hogy mi lesz? Várjon csak, hadd szaladok előre egy kicsit.

Mikor aztán már akkora egéruat vett Csajkos uram, ahonnan gondolta, hogy Leon nem éri többé utol: akkor clordítá magát.

— *Éljen Zárkány Napóleon, etelvári képviselőjelölt!* — s azzal, ahogy csak a lábai bírták, nyargalt végig az utcán, minden alvót felordítva az álmából a fentebbi csatajelszóval.

Leon nem szaladt utána, hogy a száját befogja, hanem felment a szállására, ahol most már egyedül maradt.

Előkereste bőröndjéből azt a csomagot, mely a fél bankjegyet tartalmazza.

E bankjegyekhez egy vegytani tintával sokszorozott levél volt mellékelve.

„Polgártársaim. Azokkal a fél bankjegyekkel, amiket önöknek a választás céljából kiosztattak, az urak önöket rá akarják szedni. A szavazás után meg fogják önöknek mondani, hogy minden fél bankjegynek a másik fele ott van a szomszéd faluban. Ha a ‚vitéz’-es rész Bátokban van kiosztva, akkor a ‚leány’-os rész Máron: két ember ragassza össze a magáét, s úgy lesz belőle egész. Erről meggyőződhetnek, ha a szomszéd helységek összehasonlítják a fél jegyeiket: amit jó lesz előre tudni.”

Az, akire bízva volt a bankjegymanipuláció, el is végezte azt híven, csak azt a perfidiát követte el, hogy mind a két csomagnak megcserélte a felét. Ezt nem is volt eszében Dumka úrnak vizsgálat alá venni. Látta, hogy fél bankjegyek, s kiosztotta azokat, először Bátokon, Kopronon, majd Csiván és Máron; az első két falu kapta a vitézes feleket, a másik kettő a leányosokat.

Ezt tudva, fogadta el a másik csomagot Leon. Biztos lehetett felőle, hogy amint a polgártársak figyelmeztető anonim levelek által értesülve lesznek, kiegyenlítik maguk között a dolgot, s haragjukban fel sem jönnek Sipotára, azt hiszik, hogy félig meg vannak csalva, beérik a nyereség felével, s a másik feléért visszacsalják ők a lélekvásárlót egészen.

A végkatasztrófára is bizton lehetett számítani. Hogy Alienor nem várja be az utolsó stádiumot, arra mérget lehetett venni.

És így ezer szavazat otthon fog maradni.

Leon tehát megtette azt a barátságot Pompeia bárónőnek, hogy Alienort megszabadította az etelvári képviselőségtől, s ezzel a szép Rafaela hercegnő jegygyűrűjétől is.

És Pompeia bárónő elveszítettett Nornenstein fejedelemmel ötvenezer forintot azért, hogy el ne veszítse — Alienort.

Leon elgondolkodott rajta.

.. Milyen nagy a nők szerelme!

.. Milyen nagy a nők csalfasága!

A VÁRATLAN ELLENSÉG

Még javában aludt Leon, mikor már látogatója jött.

Ama félelmes ember volt, aki elől tegnap az utcán elszőkött.

Potyási úr!

Ez a rettenetes egyéniség, akinek egy kézszorítása ötezer forint.

Leon összeborzadt, és eldugta mind a két kezét a paplan alá, egész a füléig húzta a takarót.

Az a veszedelmes ember pedig odalépett hozzá, és leült az ágya szélére, rámeresztve azokat a kalapácszhalforma kiülő szeméit.

— Jó reggelt, kedves Leonkám; jó reggelt.

Leon összevacogtatta a fogait.

— Jaj, ne bánts. A hideg lel.

— No majd mindjárt mondok én neked valamit, amitől rögtön meggyógyulsz. Most kaptam ezt a levelet, ami Bátokon volt kiragasztva a községház kapujára. Olvasd.

— Jaj, nem dughatom ki a kezemet, mert fázom.

— No hát majd elolvasom én neked.

Azzal elolvasta, neki ugyanazt a levelet a polgártársakhoz a fél bankjegyek ügyében, amit Leon már régen ismert.

— Nos, mit szólni hozzá?

— Nagyon fáj a fejem; nem értek belőle semmit.

— Hát én majd megmagyarázom neked. Alienor hú községi megtudták, hogy a kiosztott bankjegyek két összeillő félt képeznek; szépen kiegészítették azokat; azt mondták megcsalt a német; megharagudtak a jelöltjükre, s el sem jönnek

a választásra. Nagybaróthy fel sem akar lépni, Karakán megfutott; a gezetleniek téged kiáltottak ki jelöltnek. Most te vagy az egyedüli jelölt az etelvári kerületben. Megválasztásod bizonyos.

— Jaj, nem bánám én, csak a gyomrom ne émelyegne.

— De annyira bizonyos, hogy „zikher”.

Leon csak didergett.

— No mármost. Tudod: semmi nincs hátra, mint egy kis alkotmányos előkészületet tenni a megválasztatás alkotmányos megünneplésére. Hiszen tudod te ezt. Bankett, fáklyászene, tollak, lobogók, et cetera. Ez mindig az én gondom szokott lenni. Már ehhez én értek legjobban. Más ember kétannyiba kerítettetné. De én kiteremttem félannyiból. A múlt választáskor Nagybaróthy ide nyomott a kezembe háromezer forintot, aztán belekerült a cókók meg a dínomdánom ötezer forintba. No ez nem is sok; ötezer forint egy alkotmányos aktusnál. Ez a nulla. Ezen felül kezdődik az egyes.

(Mondta ezt Leon már tegnap.)

— Tehát marad fenn a múlt választásról kétezer forint lebegő adósság. Ezt az új képviselőnek kell elvállalni. Ez már alkotmányos úzus, jól tudod. A képviselő a kerületét cum beneficio inventarii kapja meg. Ez az adósság be van táblázva az ő kerületére. Jó hypotheca. Okos ember kevés szóból ért. Én tudom, hogy te nem vagy gazdag ember: nem akarlak nagyon megtaksálni. A háromezer forint „mínusz”; az már a tied: ha még kétezer forintot kiszorítasz hozzá, abból én kinyögöm a választási parádét. Nos mit mondasz rá? Ha most nincs pénzed, add meg felét, a többit elküldheted majd a képviselői napidíjából; elvárok vele. Nem zaklatlak érte.

De már ekkor Leont úgy rázta a hideg, hogy egy szót tízfelé harapott a vacogó fogaival, amíg ki tudta mondani.

— Látom már, hogy doktort kell hívnom hozzád. Megyek, mindjárt hozom Séra urat.

De mire Potyási úr visszajött a doktorral, már akkorra

Leon megszökött a szállásáról, s a pincérnek azt mondta, hogy egész nap oda lesz.

— No megállj! Megbánod te ezt! — mondá a veszedelmes férfiú, végigcsapva azzal a korbáccsal csizmája száján, s ment más vadat keresni.

Délig akárkivel találkozott a városban Leon, mindenki gratulált neki az etelvári képviselőséghez, s kérdezősködött, hogy van-e már intézkedés téve, hogy kitűzzék a zászlóját, s kiragasszák a kiáltványait. Nincs? Hát miért nincs? Kire van bízva? Senkire! — Akkor aztán minden ember akart lenni az a valaki, aki ezt clintézni magára vállalja.

Délután azonban már nem gratuláltak neki, s nem ajánlkoztak a plakátjait kiragasztani.

Elment a kaszinóba. Itt most nagy dolognak kellett történni, mert sokan voltak, s még a paskevics hívei sem kergették a pagátot. A biliárdon körül ültek a mandanellen, egész gyűlészíne volt a társaságnak; s a jelenlevők arcán észrevehető volt a zavar, amidőn Leon közéjük lépett.

Jelen volt Nagybaróthy úr is.

Miután egy darab ideig nézett Leon és a társaság szótlánul egymás szeme közé, egyszer csak eléje ment Nagybaróthy úr, s belépett in medias res.

— Hát tudod, kedves barátom, éppen a bekövetkezendő választásról tanakodunk most, s igen jó, hogy te is itt vagy; előtted nincs titkunk. Arról bizonyosan értesültél, hogy Nornenstein prince megharagudtak a hívei, a princ búcsút vett a kapufélfától, s most azok abstineálnak: s ezzel a többség elesik; most a gezetleniek, kiktől Karakánt megszöktetted, ami igen jó tréfa volt, téged kiáltottak ki jelöltjüknek, s toborzanak melletted.

A tréfa tréfa volt: egészen hozzád illő; de azt te bizonyosan nem veszed komolyan. Gezetlen szélsőbal, s hogy te, ki — megbocsáss a nyíltságért — eddigelé a jobboldal híve voltál, most egyszerre mint szélsőbali képviselő foglalj helyet az

országában, minden politikai morál ellen volna. Egészen más, ha a balközép választana meg, amit csak egy subtilitás választ el tőletek: de egyszerre a szélsőbal! Ez „saltus in natura!” — Volt is róla szó eleinte, hogy pártunk téged karoljon fel: ma délben azonban barátaim, pártunk vezérférfiai, rám jöttek, s addig unszoltak, erőltettek, amíg kénytelen voltam a közóhajtásnak engedni, s újból elfogadni a jelöltséget. Reményilem, hogy ezáltal nem érzed sértve magadat. Ifjú vagy még, ráérsz karriert kezdeni, s nem válik szégyenedre, ha az e téren tapasztalt veterán előtt visszavonulsz, amit annyival is nagyobb racionnal tehetsz, mivel ha kenyértörésre engeded jönni a dolgot: nekünk itt Sipotán a körülfekvő falvakban hatszáz bizonyos szavazatunk van, míg Geztlen és a hozzá hajlók nem képviselnek többet háromszáznál. Azért most az egyszer nyugodjál meg ezen elhatározásunkban, kedves barátom.

(Ah! a török szultán, perzsa sah és a nagy mogul bizonyosan valami nagynénjét örökölte tegnap óta, s így léptek fel egyesített kincseikkel rávenni Nagybaróthy urat e lehetetlenséggel határos véleményváltoztatásra? Nem biz az, hanem hogy a nevezetes férfiú restellt ötezer forintot kidobni a bizonyos megbukás hitében: mit örömezt rászánt, mikor bizonyossá lett a győzelem.)

Potyási úr ott ült a kályha mellett, s önelégülten csapdosta a korbácsával a lábszárait (partem pro toto); — Leon egyszerre megértette az egészet.

(„Sic vos non vobis!” Ő küzdte keresztül az egész hadjáratot. Ő semmisített, térített meg egész táborokat, s most azt mondják neki: „Szervusz, öcsém, köszönjük a barátságot: credj haza!”)

Egy percig sem csinált kedvetlen arcot. Odacsapott Nagybaróthy tenyerébe jókedvűen, s megrázta a kezét barátságosan:

— Vivat Soroksár! kedves bátyám. Van eszemben képviselőségre gondolni! Előre megmondtam neked, itt ezen a helyen,

ahol most állunk, hogy ha te fel akarsz itten lépni, a kisujjamat sem mozdítom meg.

— Igen. Ezt el kell ismernem. Lojálisan léptél fel irántam. Akkor azt mondtam, hogy nem akarok. De azóta barátaim annyira rám estek. . .

— Jól tetted, hogy engedted a kívánságuknak, csatold hozzá még az enyimet is, s aztán Isten éltesse Etelvár képviselőjét, az én kedves bátyámat: Nagybaróthy Sámuel!

S azzal akkorát csapott a tenycrebe, mint egy kis pisztoly-lövés; összecsókolóztak: az egész társaság riadó éljenben tört ki, s mindenki sietett Leonnal most már szívélyesen kezét szorítani. Potyási is. Most már nem ötezer forint a kézszorítás (legalább nem Leonnak).

— Hát nem lel már a hideg?

— Sohasem is lelt engem.

— Csak engem bolondítottál el.

Leon súgva mondá neki:

— Nem akartam az öreget kiszúrni. Tudtam, hogy nagy kedve van elmenni.

Ekkor aztán Nagybaróthyhoz fordult:

— De nem addig van ám az, kedves bátyám, hogy „a mór megtette kötelességét, a mór elmehet”; hanem mit mond a biblia: „adj bort a szomorodott szívűnek”. Ha megszorítottál, meg is vigasztalsz ma. Ezt nem visszük el szárazon. Én ma inni akarok, de nagyot.

— Meglesz, pajtás, meglesz! — kapott rajta nagy örömmel a jeles hazafi.

— De nehogyan valami korcsmába invitálj meg, mert attól már irtózom; vannak neked jó magyarádi boraid odahaza. Aztán azt a csupa férfitársaságot is megeléglettem már.

— Ne félj, bruder; nálam lesz a lakoma. Készülnek már rá az asszonyok. Lesz ott szép leány is; van gondoskodva róla. Ismerősök a tavalyi kaszinóbálokból. Vígán leszünk.

— Kivilágos-kivirradtig!

Mindenki elismerte azt az egyet, hogy ez a Leon megenni-
való hűbéres cimborája. Nem ront ez el semmi mulatságot.

Hanem ezért Potyási úr, aki nagy praktikus, jónak látta
összeszólalkozni egynehány cimborával, hogy e perctől fogva
soha se eresszék ki a kezükből Leont, mindig legyen vele
kettő-három, aki kísérje; mert kötve kell hinni a komának!
Ha ez most a gezenicket értesítheti a történekről, vagy
beszélhet velük, amint holnap feljönnek a választásra, meg-
tehetik azt, hogy a sváb falukból jövő választókat megijeszti,
a rácsokat meg elcsábítja, s a szavazásnál még majd elverik
rajtunk a port. Legjobb lesz pedig, ha a mai esti vacsoránál
leitatjuk az öcsémet, hogy holnap délig azt se tudja: a földön
van-e vagy a mennyországban..

E dicséretes szándékkal ölelte és kísérte karonfogva minden
ember Leont egész addig az óráig, amikor Nagybaróthyéknál
meg kellett jelenni.

Leon, természetesen, a legszívesebben látott vendég volt
a háznál. A háziasszony juristakori táncosnője volt. Kedves
emlékek! Aztán Napóleon szép, ígésző szemei mindenütt
hódítottak. Veszedelmes volt azokkal játékot kezdeni.

A bekövetkezett lakománál egyik áldomás a másikat érte.
Körömpróbáig kellett inni a poharat. Leon mindjárt vette
észre, hogy ezek most őt le akarják itatni. Ez kellett neki
éppen. A kecses háziasszony maga is bele volt avatva a kegyes
complotba, mely egy alkotmányos cél elérésére terveztetik,
s ott maradt az asztalfőn, még mikor a fagyaltot elhordták
is. Tudva van, hogy amíg a háziasszony ott ül, addig senkinek
sem illik az asztalt elhagyni. Leon ott ült a jobbján, s a kecses
hölgy saját szép molett kezeivel töltögetett a poharába, s az
átellenben ülő férj nógatta a koccintásra.

A szép háziasszony kíváncsi is volt. Azt mondták neki,
hogy Leon igen érdekes alak, mikor leissza magát. Az is
volt. Tószjtjai majd költői fellengésben úsztak, majd a humor
tüzeiben röppentyűztek szerte; adomái megnevettették az

egész társaságot: mikor elmondta a négy nap élményeit princ Alienor társaságában, roppantak a vállfűzők zsinórjai a nagy kacagástól.

Közbe-közbe udvarlói tisztjéről sem feledkezett meg Leon, s hűzelgő bókokat mondott kecses szomszédnéjának, elszalasztva egy-egy áruló sóhajt ajkairól.

— Hiába, csak ami szép, örökké szép marad! — Hej, ha én akkor már szolgabíró lettem volna, amikor jurista voltam! (Egy veszedelmes oldalpillantással azokból az igéző szemekből a háziasszonyra.) Nos uraim: ezt a poharat a legszebb asszony egészségéért az egész vármegyében!

— Te Leon — mondá féltréfával Nagybaróthy. — Ha te ilyen veszedelmesen kezdesz udvarolni a feleségemnek, akkor én nem viszem fel az asszonyt Budapestre.

(— Ah — gondolta Leon —, még magad jössz kapóra elém. Milyen szépen lelőlek most!)

— Ah, azt elhiszem. Az ürügy hamar készen van, amiért a képviselő urak itthon hagyják a feleségeiket. A kis Fifine azóta bizonyosan kijárta már az énekiskolát.

— Micsoda kis Fifine? — kapott bele a háziasszony.

— No, az a kis reményteljes csemete, akit a képviselőház taníttat ki énekesnőnek. Egyébiránt a színháztéri pogácsa-árulónő többet tudna felőle beszélni.

— .Ssss! — hangzék az asztal túlsó végéről. Potyási úr már vette észre a Leon képéhez emelt puskát, s látta, hogy most mindjárt lelövi Nagybaróthyt, mint egy szalonkát.

Leon azonban hallatlanná tette az ő püsszegését, s részeg ember szelességével folytatá csak azért is:

— De iszen ismerjük a képviselő urak kópéságait! Mikor otthon elpanaszolják a feleségnek, hogy micsoda szörnyűség attól a pártelnöktől, hogy tíz órára teszi a konferenciát, s éjfél utáni két óráig nem ereszti haza a törvényjavaslatok tüzetes tárgyalásából a tagokat! Szép kis tárgyalások azok.

— Zárkány! Zárkány! — kiáltának most már többen közbe.

Erre a figyelmeztetésre úgy tett Leon, mint aki hirtelen meghökkent, s ahogy részeg ember szokott, mikor észreveszi, hogy egy vasvillára való ostobaságot vetett az asztalra, azt hirtelen igyekezik még egy petrence még ostobább magyarázattal eltakarni.

— Óh, kérem, én a viláért sem céloztam Nagybaróthy barátomra, ő kivétel a többiek közt. Ő példánya a jó férjeknek. Amint a nyolc órát üti, ő kel fel a klubban a helyéről és megy haza. A színháztéri mandoletti boltba pedig csak azért szokott bepillantani, hogy a kedves feleségének egy kis friss diós kalácsot meg pogácsát vigyen haza.

Ezzel a mentséggel aztán tökéletesen a víz alá buktatta szegény Nagybaróthy; mert ez sohasem szokott nyolc órákor hazamenni, pogácsát sem vitt a zsebében haza soha.

Potyási odaszaladt Leonhoz, s a fülébe súgott:

(— Gyere már haza, kedves barátom. Szükséged van a nyugalomra. Tudod, reggel a hideg lelt.)

(— Nagyon részeg vagyok már, ugye? Sokat ittam.)

A háziasszony is felkelt, és asztalt bontott, s igen fagyos tekintettel s feszes magatartással hagyta el a társaságot.

Leon tökéletesen el volt készülve. Úgy kellett a kalapot a fejébe nyomni, mert azt sem tudta, hogy az mire való? Aztán e két cimbora kétfelől a karjánál fogva, nagy vesződéssel vezette haza az Arany Sasig. Útközben minden házba be akart menni. A szállásán aztán levetköztették, lefektették, s rábízták a pincérre a szobakulcsot, hogy majd ha csenget, nézzen fel hozzá, — úgy holnap délfelé.

Nagy volt aztán a pincér bámulása, mikor félóra múlva hallotta a csengetést, s felszaladva a szobába, ott találta azt a holtrészeg embert az íróasztal mellett ülve, s leveleket pecsételve.

Leon a legnyugodtabb hangon mondá neki, hogy rendeljen a számára rögtön egy lovas embert, aki azt a két levelet elvigye.

Az egyik szólt Nagy János uramnak Gezetlenbe.

A másik Csajkos uramnak Bátokba.

Néhány perc múlva újra csengetett a pincérnek.

Visszakérte az egyik levelet. A Bátokra szólót.

Meggyújtotta azt a gyertyánál s elégette.

Az a hajszálrugón ketyegő finom bolondság, ami az emberi szív óraművében van meg (amíg el nem kopik), s amit becsület-érzésnek neveznek, ezt még a mámor sem bírta elaltatni, ez megsúgta neki azzal az alig hallható óraketyegésével, hogy lehetetlen az, hogy ő a bátokiak segélyéhez folyamodjék, s győzzön olyan emberek szavazatával, akik Nornenstein Alienor borát és pénzét elfogadták.

Csak a getzetleni levelet küldte el.

De nem is volt többre szükség.

A petárda megtette már a hatását.

Másnap a választásra felgyűlt városi és vidéki választók előtt az elnök egy levelet olvasott fel, melyben Nagybaróthy Dániel úr kijelenté, hogy őneki családi körülményei s egészségi állapotjai nem engedik a képviselőség elvállalását, minélfogva barátai bizalmát megköszönve, kéri jelöltetését visszavonatni.

Nagy lett erre az ijedelem.

Futottak Nagybaróthy szállására, ott azt tudták meg, hogy az már korán reggel el is utazott családostól Koritnyicára.

A getzetleniek, kik a piac bal oldalát foglalták el, azalatt lelkesülten hangoztatták Zárkány Napóleon nevét.

Az elnök határidőt tűzött ki a másik pártnak jelölt fölállítására.

Potyási lótot-futott jelöltet keresni: de minden ember hátradugta előle a kezét, tudták, hogy ez drága kézszorítás.

Lassankint terjedt a lelkesülés, s a jobb oldalon álló csizmadíák is elkezdtek hangoztatni Zárkány nevét, a Nagybaróthy-tábor kezdett átpártolni.

A végzetes határidő is letelt, most csak egyetlenegy mód van még fordítani a dolgon, azt megsúgta Potyási úr az elnöknek.

A közönség csak egy nevet hangoztat már: Zárkány.
Egyhangú lesz a megválasztás.

Csupán egy lényeges kérdés akaszthatja azt meg.

A jelölt a választás színhelyére idéztetik.

— Van-e önnek választói igazolványa? — ezt kérdi tőle az elnök.

Azt pedig ezer ember közül kilencszázkilencvenkilencnek nem jut eszébe a tárcájában hordozni. Pedig ebbe bele lehet kötni, ha nincs; mert a törvény azt mondja: választható csak az, aki választó.

De éppen Leon volt az az ezredik ember, aki azt elő tudta adni.

— Itt a budapesti választói igazolványom; s minthogy a törvény a huszonnégy éves kort és a magyar nyelv tudást is feltételül szabja a képviselőnél, elhoztam a keresztlevelemet is meg az iskolai bizonyítványomat: méltóztassék belőlük meggyőződni.

Csak akkor esett hanyatt minden ember bámulatában.

Hát ez már akkor, midőn hazulról elindult, tudta azt, hogy itt őt fogják megválasztani képviselőnek.

Irtóztató ember ez! Ilyen fiatal létére.

Mi lesz belőle még, ha a bölcsességfogai kinőnek?

S hangzott aztán az *általános felkiáltás*: „Éljen Zárkány Napóleon, Etelvár képviselője!”

S nem volt egy falragasz, nem egy kitűzött zászló a városban, mely azt előre hirdette volna.

Alienor késő éjjel rendelte meg a pesti kocsit, melyen hadjárata színhelyéről elmeneküljön. Másnap reggelre ért be Gezetlenbe. Ott le sem szállt a kocsiból, lovakat váltott, s utazott tovább. Délután lett, mikor Bátokra eljutott. Nem kellett neki sem étel, sem ital, csak friss előfogat. Ki se dugta a fejét az ernyő alól, hogy meg ne lássa valaki, aki ráismerhetne. Ebben az átkozott hosszú épületben táncolt ő a falusi nimfákkal s azoknak az öreganyjaikkal. Még a csóktól is elment már

minden kedve. A gyomra émelygett, ha rágondolt. Minden poézisát elvesztette előtte az élet. Amint befogták a lovakat, jó borraivalót ígért a kocsisnak, ha még ma eljut vele Etelvárra. Késő este volt, mikor a hercegnő kastélya mellett elhajtattott. Osonva akart keresztülmenni előtte, de a kocsis okvetlenül meg akarta a lovait itatni az út közepén levő kútból, s azalatt ideje volt kikémlelni a hintó ernyője alól.

A hercegnő palotájának minden ablaka ki volt világítva, s a narancsfák sorba rakva a terasz előtt, tele aranyalmákkal.

A kapubejárat nemzeti színű szalagokkal volt felpiperézve, s az ősi faragványok virágfüzérékkel átfonva.

Az udvar közepén állt egy roppant nagy gúla, melyen sorba rakott veres és fehér virágú pelargoniumok képeztek egy óriási „ÉLJEN”-t. A korridor boltívei mind szőnyegekkel feldíszítve, míg a kastély legmagasabb tornya hegyéről egy földet seprő nagy trikolor zászlót lebegtetett meg koronkint a fel-feltámadó esti szél. Holmi ácsok, szőnyegészek mindenféle állványokon, karzatokon dolgoztak még ez éjjeli órában is, s a kastély melletti tó szigetén erősen építettek valami écha-faudot: az bizonyosan a tűzijáték számára lesz.

És ez mind az ő tiszteletére készül.

És ő ennek mind hátat fordít.

Egyszer-egyszer úgy rémlett neki, hogy be kellene hajtatni arra az udvarra, s megkérdezni: ébren van-e, vagy alszik már az a szép leány, akinek óróla kell gondolkozni, ha ébren van, s róla álmodni, ha alszik. De csak elmúlt az is. A négy napi erőtetett tevékenység, izgalom után még mélyebben esett vissza erélytelen lomhaságába.

Nem kellett neki már se istennő, se nimfa, ha még küzdeni is kell érte.

A méreg ette belül, ha rágondolt, hogy milyen hóborodott hadjáratra engedte magát rávetetni.

A parkból szép csengő szoprán énekhang zendült fel, kísérvé egy másik női alt hangtól.

— Siessünk, kocsis!

Alig várta, hogy a kocsizörgésben elvesszen az a csábító dal.

Éjfél volt, mire az etelvári postaház előtt megállt a hintó. Sietteté az előfogatot: reggelre az indóháznál kell lennie. Még nagyon is korán érkezett. A reggeli vonat csak tíz órára érkezik meg. Tehát öt óráig ülhet ott egy helyben. Nagyon haragos volt. Az állomásfőnök azt kérdezé tőle, hogy honnan jön. Megmondta neki, hogy Sipotáról. — „Ejnye, nem tud valami hírt a princről? Itt azt beszélnek, hogy a gezetleniek levágták mind a két fülét.” — Alienor megtapintotta a magáét. Még megvolt. Azt mondta, hogy nem tud róla semmit. Azt kérdezte tőle az állomásfőnök, hogy hová akar menni. Mondta neki, hogy Budapestre. — „Ah, hisz akkor iszonyú kerülőt tett ön szekerúton. Sipotához csak egy napi járat a dancsvári állomás: arra mehetett volna.”

Erre Alicnornak egy rémgondolatja támadt.

Ha Dancsvár csak egy napi járás Sipotához, akkor Dumka úr meg Leon a vasúton még eléje kerülhetnek, megfoghatják, visszavihetik.

Ez a rémület felkölté benne az akaraterőt.

Azt kérdezte az állomásfőnöktől, hogy lehetne innen különvonatot kapni?

Ez a kérdés gyanússá tette őt a hivatalos úr szemében. Kinézte a szeméből, hogy nem jó járatban van.

— Szabad a becses neve után tudakozódnom?

— Igen hát. Princ Nornenstein Alienor!

Erre aztán csinált neki a főnök furcsa bókokat, egymás után hármat is. S futott, a sarkával előre, be az irodájába, s egy óra múlva fűtve volt a gép. Alienor princ könnyebbült szívvel ült fel a vagonba. Ide már nem jöhet utána a kortes!

A tízórai vonattal csakugyan megérkezett Dumka úr, a hátán cipelve a bundáját, amit kölcsönkért Dancsváron.

— Kit tetszik keresni? — kérdezé tőle az állomásfőnök.

— Nem látta a princet? — sugá az érdeemes úr.

— Dehogynem. Most ment el két óra előtt különvonattal Pestre.

— No akkor jójucakát kívánok.

Azzal bement a váróterembe, levetette magát a bundájára, s azt mondta a szolgának, hogy őtet fel ne költse estig. Nem tudta azonban a szemeit se behunyni. Felkelt, kocsit keresett, felvetette rá a bundáját, s hajtatott Etelvár felé.

NEGYEDIK RÉSZ

POMPEIA

AZ ELKÉSZÜLT ZÁSZLÓ

Az utolsó éjszakát Sipotán azzal töltötte Dumka úr, hogy levelet írt Etelváry Madelaine hercegasszonynak. Leírta a nehéz nap élményeit, a sűrű küzdelmeket, az életveszéllyel járó táborozást. Nagyon megdicsérte Leon ügyességét és páratlan hűségét pártunk és jelöltünk iránt. Különösen kiemelte gezetleni vakmerő hadi fortélyát, hol, mint egykor Imre király, egyedül és fegyvertelenül bátorkodott bemenni az ellenséges felfegyverezett táborba, s annak ellenkirályát hívei közepéből a históriához híven kiszakította. Princ Alienor is igen bátran viselte magát, minden strapáciát vitézül kiállt, sőt még csárdást is táncolt Bátokon, s ami nem kisebb virtus: programbeszédét igen szépen elmondta Sipotán ötszáz főnyi díszes közönség jelenlétében. A nép szíve meg van számára nyerve. Híveink lelkesültek, ellenfél fel sem meri ütni a fejét, minél fogva a diadal egészen bizonyos, s ha Isten is úgy akarja, mint magunk, holnapután este a győzelemhírrrel és a kiérdemelt koszorúkkal a princ Etelváron leend, átvencdő a győzelem legdrágább koronáját stb.

Ezt a levelet lovaslegény által el is küldte még azon éjjel Etelvárra.

Két órával később kapta aztán a princ levelét.

Első gondolatja az volt, hogy utánamegy és visszahozza.

Leonnal azonban közölnie kellett a princ levelét, mert annak szólt. Azt már nem gondolta meg, hogy ennek rossz hatása is lehet. Ő csak a princzel törődött. A félbankjegyek varázshatalmában nagyon bízott.

Úgy gondolkozott, hogy ha a princ Dancsháza felé vette az utat, akkor ott nyomja őt az állomásnál; ha pedig Etelvár felé ment, akkor a vasúton *eléje* kerül, s a peronnál csípi el, mikor fel akar ülni.

Mint láttuk, a princ túljárt az eszén.

A hercegnő kastélyában tehát készültek a diadal hőseit nagy pompával fogadni.

A hercegnő ismét követte régi életrendjét, az éjszakát téve nappallá, s gyöngéd figyelemnek vette azt a gondoskodást, hogy az alkotmányos harc hőse az esti órákban fog megérkezni kastélyába.

Az ő reggele délután öt órakor kezdődött.

Ispánok, kasznárok teljesíték az udvarmesteri hivatalt rendezve az ünnepélyi pompát; a tűzijáték sikerét Stuver maga és a szép csendes, derült idő biztosítja; madame Corysande-nak pedig tökéletes elégtétele van huszonnégy kis földészleánynak hófehérbe öltöztetésében, kik a nap hőséneke útját virágokkal fogják behinteni, egy kis murillói kövér pofájú angyalka pedig egy akkora rózsacsokrot fog neki átadni, mely valóságos rózsasalavina már.

Az úrhölgyek is teljes díszben várnak az érkezőre. Lívia rádisputálta Rafaelára, hogy fehérbe öltözzék, amit a hercegnő csak oly feltétel alatt fogadott meg, ha mindketten egyformába öltöznek. Olyanok voltak a zöld ciprusbozót között, mint két villi.

— Különös érzés — mondá Rafaela — arra gondolni, hogy az a férfi, akinek a kedvéért most ez a nagy nemzeti diadalpompa készül, egyúttal azzal a szándékkal jön ide, hogy nekem férjem legyen.

— Igen, igen.

— Milyen nagyon kapsz rajta! Mintha te örülnél rajta legjobban, hogy férjhez adhatsz, s valahára megszabadulsz tőlem. Látod: pedig énnekem úgy jön ez folyvást, mint egy kinevetni való tréfa, amiből végre semmi sem lesz. *Ez a mi*

mára várt vendégünk nem lesz az én vőlegényem soha. Vagy ha vőlegényem lesz is, de odáig nem fogja vinni, hogy engem elvegyen.

— De igen, hercegnő, igen!

— No hát fogadjunk. Szakíts tíz fűszálat, én meg összekötözöm a végeit; ha lánc lesz belőle, te nyertél; ha nem lesz, én nyertem.

— De hát mibe fogadjunk? nekem nincs semmim, ami nem Rafaela hercegnőé volna.

— De igen van: a szíved; s én arra akarok fogadni. Ha én veszték, akkor én megyek nőül ahhoz, akit te szántál nekem; ha te vesztesz, akkor te mégy ahhoz, akinek én szántalak.

— De ez nem jól van föltéve, hercegnő! Inkább megfordítva tán; a férjhezmenés a nyéréshez van kötve.

— Nem, kicsikém, a férjhez ment nő szíve elveszett tárgy: lehet, hogy a becsületes megtaláló megőrzi azt; de az bizony csak az ő kegyelmétől függ. Tehát maradunk az elébbinél: ha én veszték, én — ahhoz —, akit te nekem: ha te vesztesz, te — ahhoz —, akit én neked . . .

A fűszálat azután kötözte, kötözte, mikor mind megvolt, szétbontotta: nem lett belőle lánc.

— Én vesztettem.

Rafaela elszórta a jósló fűszálatat. Lívia pedig örvendő tapsolt.

Ha tudta volna, hogy minek tapsol.

A legzajosabb ünnepélyi előkészületek alatt nem is igen ügyelt rá senki, hogy egy poros, sáros alak, alázatosan lehúzott fővel, lomhán csámpáskodó léptekkel settenkedik keresztül a díszes népcsoporton, s mint aki nagyon jól tudja itt a járást, egyenesen megy a korridorra, s nem kérdezősködik senkitől. Az anyahercegnőt látszik keresni, ki nyugtalan tevékenységgel jár fel s alá, s oszt százfelé parancsot, hangja folyvást hallik magyarul, németül, franciául; most éppen a két leányt zaklatja, kik azzal mulatják magukat, hogy madame Corysande bokré-

tanyújtó pofók angyalkájával valami felköszöntőt igyekeznek betanítani, „mért nem végzik már toalettjüket?” — (Mi van még hátra? Még kesztyűt nem húztak.)

— Hisz arra ráérünk akkor is — mond Rafaela —, mikor az örök jelt adnak, hogy a princ közelít.

— Jaj, de azok nem fognak jelt adni — sóhajt fel a díszbokrok közül egy gyászosan búskomor hang, melyre mindannyian meglepve tekintenek oda, s ensemble kiáltanak fel a csodálkozás hangján:

— Dumka úr!

— Hát mi az? Dumka úr? Ön csak egyedül? — kérdi a hercegasszony.

— Én magam egyes-egyedül — nyög a bánatos férfiú.

— És princ Alienor?

Dumka úr úgy tett, mint mikor az ember egy legyet akar lecsapni a kezével a légből, ami azt jelenti, hogy „hol van az már?”

— Megbukott-e?

— Azt nem tudom.

— Hát mit?

— Csak azt, hogy megszökött a választás elől.

E percben eldőrdült az első mozsárlövés a Bátok felé néző domb tetejéről, s utána még két dörrenés.

— Hát az mit jelent?

Bátok felől az útkanyarulat végig látható volt a kastély korridorjáról, ez úton egy hosszan elnyúló lovascapat kezdett kibontakozni az alkonyfény aranyozta porfellegből; kilátszóttak a zászlók hegyei.

— Hát ott ki közelít?

Dumka úrnak nyitva maradt szeme, szája a bámulattól.

— Nem tudom én.

A lovasság hosszú sora után megint egy egész szekértábor közeledett, melynek nem akart vége szakadni. Azok is mind fellobogózva.

— Mi ez, Dumka úr?

— Nem tudom én.

— Dumka úr? Ön négy éjszaka nem aludt. Nagyon ki volt fáradva. Önt előre küldték hírhozónak. Az úton elnyomta az álom. Aztán azt álmodta, hogy princ Alienor megszökött.

Dumka úr ezt maga is kezdte elhinni. Az csakugyan igaz, hogy négy éjszaka nem sokat aludt; az is igaz, hogy tegnap óta egy harapást sem evett, csak minden állomáson egy kupica szilvapálinkát hajtott fel; az is igaz, hogy ő a princet szökni nem látta: de meg az a levél is eltűnt (talán nem is volt soha?), amelyikben a princ azt jelenté, hogy ő szökik. De legigazabb, hogy íme itt jön az egész bandérium és tengernyi választó népség, amint szokás megválasztott képviselőt diadalmenettel kísérni egész a vasútig. Ő azt a másik dolgot bizonyosan mind úgy álmodta.

— Kedves madame Corysande, legyen olyan jó, gondoskodjék a számtartó úrról.

És Dumka úr engedte magát jól ismert vendégszobájába vezetetni, s ott a hajdú által lehúzatni a csizmáit, s fennhangon pirongatta magát.

— Ejnye, te vén tökfej! Már micsoda bakot löttél mostan! Csak hiába! gyöngül az embernek az elméje, ha vénül. Nem bírjuk már ki a négy napi tivornyázást . . . a hazáért.

S a jó becsületes ember el hagyta magát altatni csak azért, hogy a hercegasszonynak legyen igaza.

Mikor Dumka úr azt a szót kiejté, hogy Alienor megszökött, Rafaela diadalmas örömmel ragadta meg Lívia kezét, s nagyot szorított rajta, mikor aztán a lövések dördültek, kedvetlenül taszította el a kezét magától.

A hercegasszony előhozatta három lábön álló messzelátóját, hogy a közelgő menetet a távolból is szemlélhesse, s elnézte azt sokáig oly feszült figyelemmel, hogy az egész körüllevő világ nem létezett rá nézve.

Rafaela türelmetlen lett.

— Ugyan mit nézsz rajta olyan nagyon? Az egész arcod csupa redő lesz a távcsőbe bámulástól.

— És mégsem tudok kivenni semmit. Az alkonyég verőfényében minden alak feketénck tűnik fel; csupa merő sziluettek.

— Hiszen majd itt lesz egy félóra múlva, s akkor aztán láthatod színről színre.

De ez hosszú félóra lett. A lovas csapatok csaknem lépésben jöttek, s már ott volt az égen mind a két fényes planéta, ami ez évben az alkonyt látogatta: a Venus és a Saturnus, mikor az első csoport a kastély elé megérkezett.

Nyomukban jött egy teljes lovasezred; szakaszonként különválva, ahogy a külön helységekből alakultak. Az egyik csoport lovasai sastollas süvegekkel, panyókára vetett mentéssel, a másiké piros mellényben, fehér lobogó ingujjal és lábravalóval; a harmadiké hegyes csalmákkal, kifordított gubákban, a negyedik tarka szőnyegekkel betérített lovakon, kalapjaik mellett lengő szalagokkal, csizmáik szárába apró nemzetiszín lobogók tűzve. Közel nyolcszáz lovas. Nem vasárnapi lovagok; huszárviselet legény mind vagy annak készülő, s nem rúd mellől kifogott gebék; mind gyönyörű paripák.

Azok felálltak szép hadirendben a kastély homlokzata előtt.

A hercegasszony előhozatta a hímzett zászlót, s kibontva annak lobogóját, maga tartá azt kezében, a zászló arany bojtját meglebbenté a szél, hogy a nemzeti címer kivillant egy percre; az a pillanat egy rögtöni éljenriadalt költött a lovas sorban, s a riadal közepett érkezett meg a négylovas kocsi, mely a nap hőst hozta.

Két férfi szállt le belőle: Nagy János uram és Leon.

Leon fedetlen fővel volt. Az út pora haját, szakállát behajporozta. Olyan volt, mintha egy éjszaka megöszült volna. Saját maga — harminc év múlva.

S arckifejezése is olyan komor volt hozzá. A gondolkozó

ember számvetése az, ki azt számítja, hogy a túlvitt népszerűtet árát valaha meg kell fizetni! Lehet-e az?

Az üdvriadal közepett csendesen haladt fel kísérőjével a veranda lépcsőzetén, hol a hölgyek álltak, s ott megállt előttük némán, lehajtott fővel.

Hová lett a mindig tréfára kész bohó, a nők kedélyes udvarlója, az ötletgazdag szónok? Elveszté-e minden crejét, mint Sámson, hogy haját levágták?

Tudta jól, hogy ez a pompa e kastélyban mind nem őreá várt, ezek a virágpiramidok nem az ő számára lettek emelve; ez a kivilágítás nem az ő örömeire lett meggyújtva, ezek az úrhölgyek nem az ő szép szemeiért öltöztek villiknek, tündéresszonyoknak; ez a zászló nem az ő diadalára lett hímezve, és mégis kötelessége lett ide eljönni és megmutatni: „íme ez a poros arc az, ami titeket képviselni fog; három évig én hordom a ti neveteket”.

De mondani annyit sem tudott.

Kísérőjének kellett azt helyette megtenni.

Nagy János uram régi ismerős volt a hercegasszonynál, sokszor járt közbe a család és a jobbágyok vitás ügyeinél, békés egyezséggel szüntette meg régi villongásokat. Szívesen látott alak volt Etelváron.

— Kegyelmes hercegasszonyom. Engedje meg, hogy bemutassam önnek az etelvári választóközönségnek egyhangúlag, egyesült örömmel megválasztott képviselőjét.

Rafacla ajkáról egy önkénytelen „hah” kiáltás csattant fel, melyben bámulat, diadal és dac, öröm és harag volt kifejezve, egyszerre összefonta két karját mellén, s úgy tekintett az ifjúra, ki lesütött fővel állt előtte s gondolá: „és én mindezt loptam, — és töletek loptam el”.

A hercegasszony pedig fél kezével a zászlót hátrkapva, önkénytelen kitörő eréllyel tevé másik kezét Leon vállára, mintha meg akarná állítani ezt az embert, — aki olyan nagyokat tud lépni.

Percekig nézett így reá. Amit e percek alatt gondolt, azt nem tudta meg ember soha. Éveit járta be azalatt a lélek a múlt-nak és a jövőnek a fény gyorsaságával.

Végre megszólalt a hercegasszony, halk, szelíd hangon.

— Üdvözlöm önt, Etelvár képviselője. A győztesnek mindig igaza van. Öné a győzelem. Ez a zászló Etelvár képviselője számára készült. Vegye ön kezemből e jelvényt, s emlékezzék meg arra, hogy e zászlót négy hölgy hímezte, akik közül három kívánta azt, hogy ön legyen Etelvár képviselője . . .

(— Óh, mind a négy! — mondá magában az a negyedik, s kezeit szíve fölé tette, hogy az el ne árulja dobogásával ezt a nagy titkot.)

E szónál aztán mondott valamit a megszólított: nem az ajkaival, hanem a szemeivel! Megjelent bennük a könny.

S egy könnyező szem annyit csinál, ahány belenéz.

Nagy János uram úgy látta, hogy jó lesz ennek a jelenetnek véget vetni. A kérges tenyercű embernek gyöngéd tapintata volt.

— Kegyelmes hercegnő — szólalt meg —, rövidre van szabva képviselőnk gyönyörúsége, amit vele kegyelmességtek éreztet. Ezernyi meg ezernyi nép kísérte őt idáig. Ennek egy része messziről jött; napi járó utat tett, azokat békében vissza kell bocsátani; más része tovább akarja őt kísérni egész a vasútig. Kezdeni kell a búcsúzást, mert az sokáig fog tartani, sokan vagyunk hozzá.

Köszönettel tartoztak a derék embernek mindannyian a siettetésért. Közel volt hozzá a játszószemélyzet mindegyike, hogy valami mást játsszék el, mint ami a szerepébe van írva.

Leon megcsókolta a hercegnő kezét. És az ajándékozott zászlót is. Éppen ott, ahol Lívia hímezése volt. És a leány vette azt észre. S mégis azt hitte, hogy ez csak véletlen.

— Atyámfiai! — kezdé el a szót Nagy János, kézen vezetve le a udvaron Leont, kinek úgy reszketett a keze, mint egy újonc szónoké: egy szót nem tudott volna most mondani. A székeken jött közönség betódult a kastély udvarára, s azt félig

megetté. Egy nagy rész pedig künn maradt. — Képviselőnk most újtára távozik. Emlékezzetek rá, mit mondott, mikor a választási jegyzőkönyvet kezébe adták: „Szegény embert választottatok meg, aki még ígértekben sem gazdag”. Mert hogy mindaz, ami a gezetleni kút felett mondva volt, csak merő gúny volt, megszegyenítése a nagyszájú alakoskodásnak, azt bizonyosan megértettétek. A haza nem oszt ajándékokat, a haza áldozatokat követel. Ti gazdagok vagytok; az ország a szegény! Aztán elmondta előttetek, mik egy népképviselő kötelességei, őszintén, igazán. „Ha tetszem nektek így, akkor elfogadom megbízástokat. De ha azt kívánjátok tőlem, hogy ámítsalak benneteket fényes ígéretekkel, hogy játékot üzzek a nép hitével, akkor összetépem a megbízást; válasszatok más képviselőt!” Így beszélt hozzátok. És ti egy szívvel, lélekkel kiáltottátok fel szavára az „éljent”. Ez a mi emberünk. Az ő szavai után ismerünk saját magunkra. Minden ember jobbnak érezte magát, mint azelőtt volt. Mintha álomból ébresztett volna fel bennünket. Kívánjunk neki most egy istenhozzádot a viszontlátásig. Mi adjuk neki szeretetünket; az Úr adja neki lelki erejét; s aztán ne mondja, hogy ő szegény ember. Gazdag az ilyen ember, mert kincse van, amit nem vehet meg semmi pénz, semmi hatalom.

Az egyszerű földműves szavait dörgő tetszészaj követte onnan alulról.

A tűzijátékosnak utasítása volt: az első szónoklat után megvilágítani a tájat bengáli tűzzel. Kékes, zöldes fény áradt el az udvar és környéke felett; a fény közepett, mint mozdulatlan ércszobor, állt a nap hőse, egyik kezét a másikkal megfogva, érzéketlen a körülé felzendülő riadal iránt; egy alak, mely talán él: de nem érez.

A hölgyek a magas oszloptornácról néztek le rá.

Csábító bűbáj van az ily jelenetben.

Amint az udvaron csoportosult nép lecsendesült, a kapun kívül szólalt meg egy hang.

A görögtűznél látható volt Csajkos uram alakja, ki egy szekerre állt föl, onnan beszélt a néphez.

— Atyámfiai! Bátok és szomszédságának népe! Mi is osztozni akartunk a mai nap örömeiben, s csatlakozni akartunk atyámfiaihoz, kik Etelvár képviselőjét diadallal kísérték falvaikon végig. Ők azonban elutasítanak minket e szóval: „ti nem osztozhattok a mi örömünkben; ti nem jöhettek mihozáánk, árok van miközöttünk, ami bennünket elválaszt”. Micsoda ez az árok? Az a bűndíj, az a lélekvásárra adott foglaló, amit elfogadtunk. Temessük be vele ezt az árkot. Ha a Messiást elárulta Júdás harminc pénzért, ki lesz az a Júdás, aki a mi megváltónkat eladja huszonöt pénzért? Nem vagyunk mi eladó rabszolgák, nem kell nekünk lélekfoglaló, alamizsna. Szedjük össze a közénk szórt pénzt, s mert nincs gazdája, nem tudjuk, ki adta, fordítsuk igazi helyére: építsünk rajta tanyai iskolákat.

Lázadó tapsvihár követte ez indítványt. Nagy tömegben a lelkesedés ragadós. Az emberek csak egyenként önzők, együtt nagylelkű a nép.

S e lelkesedés áthidalta az árkot, mely a két tömeget eddig különválasztá. A gzetleniek kifelé, a bátokiak befelé tódultak, az udvaron összekeveredtek, és aztán egymás nyakába borultak, ölelték egymást, kezeiket szorongatták, kedves bátyámnak, kedves öcsémnek nevezték egymást, megbocsátották a régi haragot, viszálykodást, őszintén, igazán, egész ivadékokra. Sírtak. Nem lehet az ilyen jelenetet rendezni, nem mondva csinálni. Királyoknak minden kincse meg nem vásárolhatja azt. Perc szülte azt, s évtized viselte méhében. És az egymást testvérül ölelő csoportok odarohantak ehhez az emberhez, akinek varázslátára e csodák végbementek. Felkapták Leont vállaikra, mint a hinduk Brahma bálványképét. Csókolták kezeit, ruháit, amit elérhettek. Nevettek, zokogtak. Óh, azok igazi könnyek voltak! Meggyógyult betegek, feloldott bűnösök, kiszabadult rabok, hazatért száműzöttek igazi könnyei.

Nem jó az ilyen jelenetet hölgyeknek nézni!

A nép szerelme veszedelmes csábító, a néptömeg lelkesült mámorában iszonytató varázs van, a felemelt alakot dicsfény, igézet, bűbáj veszi körül, — ami elszédít.

(— Hát te ily nagy léptekkel közelítség felém? — gondolá Rafaela.)

(— Hát te vagy az, akit én a fűszálakon elvesztettem? — aggodék Livia.)

(És büszke volt rá mind a kettő.)

A bengáli tűz most már rózsafényben úsztatta a tündéri jelenetet.

A néptömeg, mint egy hullámmzó tenger, továbbvonult. A lovas csapatok kardalt énekeltek, azt a himnuszt, mely vakmerően vitáz az Isten ellen egy nemzet mellett; azt mondva a szenvedésekre, hogy „elég már!”

A zsolozsma közé vegyülnek a fényes tűzijáték robogásai.

A szikrázó színpompánál vonul végig egyik csapat a másik után.

— Fölséges jelenet! — sóhajt fel magánkívül madame Corysande.

A hercegasszony pedig bosszúsan toppantott a lábával.

— És most következik valami, ami a fölségest egyszerre a legdrasztikusabb nevetségbe fogja alárántani; most jön a tűzijáték utolsó része: a név.

Az valóban az egész lelkesedést egyszerre démoni kacagássá átalakító tréfa lesz, amidőn a tűzijátékos, ki az itt történetkről nem tud semmit, e végjelenetnél levegőbe bocsátja azokat a röppentyűket, amikből a csillagos magasban e betűk fognak messze sugárzani: ALIENOR. Így volt megrendelve.

— Erre nem gondolt senki!

— Hátha mégis gondolt rá valaki — suttogá Rafaela. A következő percben már felrobbant a tűzijáték végkitörése, s a szétlövellő röppentyűk e betűket rajzolták a csillagos égre: LEON.

A tűzijátékosnak könnyű volt Alienor nevéből betűket felhasználni.

Csak Lívia vette észre, hogy Rafaela hercegnő a nagy diadal-mámor közepett néhány szót mondott suttogva komornyikjának, mire az sietve távozott a park felé.

.....

Dumka úr is felébredt egyszer a nagy diadalzajra, azt mormogta: „hej de nagy szél fúj odakünn”! — s aztán befordult a fal felé, s aludt jó lelkiismerettel tovább.

LÍVIA FELADATA

Mikor minden pompának vége volt, azt mondá Rafaela az anyjának:

— Hanem azért nem volt szép tőled, hogy négyünk közül hármat elárultál.

— Bocsánat, kedves hercegnő, én csak „egy” ellen követtem el árulást: aki a fekete golyóval szavazott. Nyilatkozzék, ki volt az; s én sietni fogok, hogy kiengeszteljem.

Rafaela hercegnő egy percig gondolkozott rajta, hogy ne mondja-e azt, hogy övé volt a külön szavazat. De Líviának csak fél perc kellett hozzá, hogy őt megelőzze s kimondja:

— Enyim volt a fekete golyó.

A hercegasszony tapsolt, a kebléhez ölelte Líviát, s megcsókolta a homlokát:

— Bravó, kisleány! Most megjártad te szép aranyfácány! Amíg te törted rajta a te kemény fejedet, hogy felhasználád-e az alkalmat, melyben anyád bocsánatot kell hogy kérjen tőled, addig Lívia megelőzött.

— No hát kövesd meg őt.

— Majd ha egyedül maradunk. Azt nem ígértem, hogy publikum előtt teszem. Te holnap reggel madame Corysandedal haza mégy Etelvárra. Líviát pedig itt hagyod nálam az én ösodúmban — csak egy napra.

— De csak egy föltétel alatt; hogy nem viszed őt a bonctani múzeumodba.

— Még a tájékára sem.

— S nem tartasz neki fiziológiai felolvasásokat.

— Ellenkezőleg. Csupán érdekes mendemondákkal fogom őt mulattatni.

— S a cselédek ételéből tálaltatsz neki, ahogy én szoktam magamnak.

— Nem lesz rám semmi panasza.

— És végül, — ha Lívia is itt akar maradni, ő a maga ura.

Ezen még szegény Lívia is nevetett. Ő a maga ura! Aki sohasem volt más, mint egy mindenki által kényeztetett rab. Mondta, hogy szívesen marad.

— Tökéletes némbor vagy — mondá a hercegasszony Rafaelának —, aki minden levélhez három utóíratot függeszt. Egy föltétel alatt hagyod itt Líviát, s lesz belőle négy. Tehát áll az egyezés. Ti holnap elmentek: Lívia itt marad; és semmi természettudományban nem részesül.

Óh, a szegény lánynak mennyivel kevesebb gyötrelme lett volna, ha a bonctani múzeum irtózatait mutogatták volna meg neki órahosszant, mint hogy a hercegnőtől oly barátságban részesítettet, mely elég lehetett rá, hogy az eszét veszítse bele.

Amint másnap reggel, (ti. du. négy órakor) Rafaela madame Corysande kíséretében elhagyta az etelvári őskastélyt, hogy az etelvári herceglakba visszatérjen: a hercegasszony karon fogta Líviát, s elvitte magával a parkba; ott egy művészien összerakott grotta állt, nyílt kilátással a tóra, a grottában fatuskókból kivájt székek. A hercegnő egyikbe leült, szemben az ajtón beható világossággal, Lívia ott maradt a bejáratánál egy, a sziklából kinőtt platánfa tövében.

Szokása volt a hercegasszonynak egyenesen rátérni a tárgyra.

— Az én Rafaelám azt mondta nekem, hogy én elárultam négyünk közül hármat. — Mi által követünk el árulást? Ha híveink kárára szolgálatot teszünk az ellenségnek. Ez az első. Híveinknek tettünk-e kárt? Ez a második. Sem az egyik, sem a másik eset nincsen jelen. Kezdjük madame Corysanden. Ő hármunknak bizonyosan híve, de ő Zárkányt is kegyeli.

Nem mondja ugyan szóval, de elárulja az arca, ha jót, ha rosszat beszélnek az ifjú felől az ő jelenlétében. Ő nagyon rosszul tudja indulatait elrejtteni, s ha valaki madame Corysande-nak az orrát veresnek akarja látni, hát csak kezdje el előtte Zárkány Leont megszólítani. Tehát rajta nem követtem el árulást. — A második vagy te.

Livia remegett.

— Te is hívünk vagy; családunkhoz nőve. Talán nem is tudod az okát, mi köt oly erősen hozzánk. Nemcsak az, hogy mindnyájan szeretünk, hanem a végzet maga. Te talán nem is emlékezel arra a nagy balesetre, mely után a mienk lettél.

— Négyéves voltam akkor.

— Annyi, mintha nem tudnál róla semmit. Talán senki sem is hozta azt neked azóta elő. Nem árt megtudnod. Atyád főerdésze volt férjemnek, igen kedves hivatalnok. Egy vadászati alkalmával valami véletlenül elsült fegyver ott a férjem oldala mellett ölte őt meg. A golyó, mely az ő mellén keresztül hatolt, még azután férjem arcát is megütötte, s örök nyomot hagyott rajta. Te árván maradtál, apa, anya nélkül. Nekünk Isten előtti kötelességünk volt apát és anyát adni neked. Mint teljesítettük a kötelességet, azt te magad tudod. No ne sírj; mert az engem is megindít, s én nem szeretek hozzákezdni, mert aztán nem tudom elvégezni. Tehát te is hívünk vagy. De viszont Zárkány Leonnak sem lehetsz haragosa. Ő kedvence volt a te atyádnak. Mikor oly szerencsétlenül végezte életét szegény megboldogult, akkor Leon suhanc gyermek volt, s ő is ott volt a hajtóvadászaton. Ő fogta fel összeroskadó atyádat, s azután ő volt az, aki érted ment, hogy elhozzon magával kastélyunkba, magadra maradt árvát, s ahogy te aznap sehogy sem akartál elaludni, ő mesélt neked addig, míg elnyomott az álom, s aztán ölében hozott át a várlakba. Mindez nagyon régen történt már, s aztán neked semmi okod nem volt, hogy őreá neheztelj, ugyebár?

— Nem. Kegyelmes asszonyom.

— A harmadik vagyok én a négy közül. Azt is tudni fogod, hogy a herceg ifjúkorának első ábrándjait egy nő bírta, aki később Zárkány Napóleonnak anyja lett. Férjem akarta őt nejevé tenni. Ez a nő boldogtalan volt aztán teljes életében. Egy hóbotos férj megölte kedélyét, elpredálta vagyonát, koldussá tette egyetlen gyermekét. Pedig ennek a fiúnak lángész volt adva, összekötve a géniusz szilaj vágyaival, amik vihették őt égnek vagy pokolnak. Én ezt az ifjút mint egy élő szemrehányást találtam mindig magam előtt, kinek sorsáért én vagyok felelőssé téve. Saját végzete hercegi koronát ígért neki, s az én végzetem csörgősipkát adott helyette. Nincs nagyobb szenvedés, mint az a tudat, hogy másnak szenvedést okoztunk. Férjem megértett engem. Tudta, hogy amidőn ez ifjút figyelemmel kíséri, az én lelkemnek szerez nyugodalmat; hogy minden titkos jótettével, mely Zárkány Leont éri, azon purgatórium tüzét oltja el, melyben az én lelkem ég. Ő vásárolta össze Zárkány birtokait, midőn fia azokat áruba bocsátá, hogy apja adósságait kifizesse. Nagyobb árt adott értük, mint amire becsülve voltak. A becsületét tehát megmenté Leon: nem szidják kielégítetlen hitelezők. Azt is tudom, mi célja van férjemnek e birtokokkal; helyeslem a célt. Csak holta után fogják azt megtudni végrendeletéből. Tovább kíséri őt figyelemével életútjain. Nem fogja kezét, csak az utakat nyitja meg előtte. Láthatlanul kíséri. És ezt azért teszi, hogy engemet megvigasztaljon. Tudja, mily ideges, mily rémlátó vagyok. Hogy mikor haragomban egy bosszantó legyet leütök, megbánom, felveszem a földről, s ápolom, míg feléled. Én hiszem, hogy ez az ifjú fényes polcra fog jutni önerejéből, becsületes úton. Én értem őt. Kívánom neki, hogy úgy legyen. De még azzal sem érem be, hogy őt magas állásra jutni lássam. Én még annál többet is kívánok neki. Mindent, amit az én végzetem elvett őtőle, vissza kell foglalni az ő végzetének az ő számára. Így gondolkozom én felőle. Hát lehettem-e akkor áruló?

— Nem . . . — rebege a leány, ki kezdett *fél*ni.

— Most jön a negyedik: Rafaela. Ha lehet szó ellenségről és ellenségről, úgy ő és Leon bizonyára azok. Rafaela bírja mindazt, ami lehetett volna Leoné. Azonkívül mindketten mindazt lelki tehetségekből, ami férfit és nőt egymástól elkülönít: ami mindegyiknek kizárólagos jellemvonása. Leon mint tizenkét éves gyermek többször megfordult házuknál, atyjával együtt, ki szüntelen nagy vállalatokba akart kapni férjem társaságában. Ilyenkor az ötéves Rafaela rendesen találkozott vele. Az gyakran mesélik, hogy leánygyermek a fiú iránt ellenszenvet érez. Rendesen elfut előle. De Rafaela annyira ki nem állhatta Leon, hogy üldözte őt. Fintorképeket csinált a szeme közé, ha ránézett, s egyszer a parkban abból a ragadós muharkalászközből, amikből gyermekek koszorút szoktak csinálni, egy ilyen füzért a fejéhez vágott, s ez Leon hajához ragadt. A fiú megköszönte azt, s eltette a keblébe az inge alá. Te! Az valami rettenetes: arra gondolni, hogy valaki azt a szúrós kalászcsonmagot a mezítelen testén viselje. S Leon ott viselte azt egész nap. Rafaela kért, könyörgött, sírt, dühös volt érte. De nem bírta őt rávenni, hogy dobja ki a kebléből e kínzó ajándékot. Az apja erővel akarta tőle elvenni; annak megharapta a kezét. Akkor férjem szólt hozzá egy szót. S arra az egy szóra előadta. Későbbi években nem látta őt Rafaela többé, csak akkor hallott felőle újra, amikor Leon atyja meghalt, s ő maga egyszerre szegény lett; alászállt. Egészen elfeledkezett róla. A társaságban csak mint tréfacsinálóról hallott felőle beszélni. Újabb találkozásnál megújult nála a régi ellenszenv. Te! az ellenszenv gyanús egy indulat. Mindig van benne valami elismerése annak a fölénynek, amit az antipatikus alak gyakorol a megigézettre. Az ellenszenvben már van valami egyenrangúság. — Aztán, elismert dolog, hogy a férfi búskomorsága a női szívekre vesztegető hatással bír; de van a melankóliának egy végtelenül veszedelmes faja: s ez az, mely a bohóckodás álarca alá rejtőzik. Az a nő, aki ez álarcot megbolygatja, fogva van.

Livia hevült és fázott.

— Szoktál-e te pasziánszt játszani? — kérde rögtön a hercegnő, kinek modora volt beszéd közben számtalanszor bebizonyítani, hogy van „saltus in natura” (ugrás a természetben). — Lásd, ez az okos emberek bolondsága, az otthon orákuluma. Nekünk asszonyoknak ez egy beszélgető társ. Köt hozzá valami babonás hit. Vakhit. Igazi babona. De hát ki tehet arról? Aki asszonynak született, sohasem menekül meg minden babonától. A világ minden reáltudománya ki nem irtja azt belőle. Idegei újra megtanítják rá. Óh, ezek a rettenetes női idegek! Mi megérezzük előre az esőt, a szelet, az időváltozást, miért ne sejthetnők a sorsfordulatokat is? Nekem a pasziánsz folyvást azt mondta, hogy Alicnor nem lesz etelvári képviselő. Ne vess ki! Én hiszek a kártyának. És ha képviselő nem lesz, akkor Rafaela férje sem lesz, mert anélkül atyja nem kénytelen őt nagykorúsítani, s gyámság alatt álló férfihoz Etelváry herceg nem adja leányát. Én nem bánom, hogy így történt. Mit szólsz te hozzá?

Livia úgy tett, mint akit nagyon érdekel megtudni, hogy mi van a platánfa lehámló kérge alatt, mit ujjával lefeszegtetett.

— Nos, mit szólsz hozzá?

— Hogyan? kegyelmes asszonyom?

— Azt kérdezem, hogy örülsz-e neki vagy búsulsz rajta, hogy mai nap nincs eljegyzési ünnepély az etelvári herceglakban. A kérő elillant. Eltűnt, mint egy falra vetett fényfantom. S odaállt a helyébe egy igazi férfi. Milyen nagy lépést tett egyszerre fölfelé! Mert ez magas polc — annak, aki meg tudja ülni: — persze annak, aki nem temett rá, csak kopott bőrszék. Egyik emberre nézve táltos, mely repül, másiknak pedig pálcaló. S ő nem fog itt megállni. Merész szökésekkel fog haladni följebb, följebb, míg egyszer szemtől szembe fog állni. Ez a princ Alicnor nem tetszik nekem. Egy ember, aki mindjárt oda született, ahol meg is fog maradni. A csillagászatban csak a bujdosókat szeretem, amik engedik magukat végtelenül

nagyíttatni, amik közelítenek és eltávoznak. Mennyivel más ember emez! Mit gondolsz, mi lesz még belőle? Most nyitva áll előtte a legmagasabb pálya, s mi lehet a pálya végén? Én szeretek regényt csinálni. Az olyan könnyű és háladatos munka. Az én regényem vázlata ez: Zárkány Leon a diplomáciai pályán nagy nevet szerez magának, szolgálatokat tesz országának, amikért fényes rangot nyer; bámulatos módon, amit csak én tudok, úri vagyonhoz jut, s mikor a sors minden elégtételt megadott neki, akkor megkoronázza ezt az utolsóval, egy hölgy szerelmével, akiben visszakapja mindazt, amitől a végzet születése előtt megfosztá; még az elvesztett nagy családi nevet is. Nos, nem jó regényvázlat ez?

A hercegasszony annyira bele volt hevülve regénye tervezésébe, hogy észre sem vette, hogy az a leány elsápad, s szédülve támaszkodik a platánfának, gyámolt keresve kezével a felfutó repkény indáiban.

A hercegasszony fölkelt helyéről, s aztán Livia vállára támaszkodva, tovább vitte a leányt magával sétálni.

— Lásd: én ebbe az én regénytárgyamba egészen szerelmes vagyok. Mondták nekem már, hogy engem rémlátások gyötörnek. Az nem igaz. Hazajáró lelkekben én nem hiszek. A spiritisztákat, médiumokat is mind csalóknak vagy megcsaltaknak hiszem. Hanem vannak igenis olyan gondolataim, amiktől az ember megőrülhet. E gondolatoktól én rettegek, és mégis mindig keresem őket. Ilyenek a végtelenségről való töprengések. Mi van az utolsó csillagon túl? Ha semmi, hát ennek a semminek mi a határa? Mi a lélek? Mi az örökkévalóság? Ilyen kínzó eszmém a túlvilágon való találkozásuk a szellemeknek. Itt a földön elzárhatjuk egymástól magunkat, van külön társaságunk, bemutatási szabályaink: akit nem akarunk elfogadni, az ránk nézve nem létezik. De a szellemek szabadok, azoknak a számára nincsen zárt hely. Ha mármost két olyan szellem, mint az enyém és Zárkány Napóleon anyjéé, a túlvilágon egymást fölkeresi, kik közül az egyik bírta azt a kin-

cset, amit a másik elvesztett, minő védelmet találok én a másik ellen? — Kinevetsz, látom. — Hát gyerünk az ellenkező pólushoz: a tiszta materializmus szempontjához. Te ismered Rafaelát. Alig hiszem, hogy volna férfi, ki hatni tudna rá. Túl követelő: azért közönyös az ismerős alakok iránt. Illemházasságot kész lesz kötni, azt hiszem. De minő jövődöt ígér az ilyen flegmatikus szövetség? Rangján alul nem férjesülhet, az bizonyos. Hogy közönséges férfi vegyen el hercegasszonyokat, olyan regény — lehet ugyan; de általunk nem olvastatik. De az nem tartozik a lehetetlenségek közé, hogy egy férfi, akinek szívét a nemes ambíció is hevíti, felküzdheti magát egy elérhetetlennek látszó ideálig. A világ ismert már, mégpedig itt Magyarországon, köznemesekből lett grófokat, hercegeket, minisztereket és államkancellárt. Az ilyen embernek, aki legalulról küzdte fel magát, nagyon meg kellett tanulnia az emberek meghódításának művészetét. S a parvenük az asszonyokra nézve legveszedelmesebbek. A nők leggyöngébb oldala a kíváncsiság. Gazdag embert, eszes embert, jó embert, még szeretetreméltó embert is eleget árulnak a világ piacán, de érdekes embert nagyon keveset. És aztán vannak nők, akik ebben a nagy embervásárban amilyen nagyon idegenkednek attól, hogy maguknak rabszolgát vegyenek, olyan könnyen megesik rajtuk, hogy urat vesznek maguknak. Mikor egy nő egy ilyen férfival találkozik össze, a legelső indulat, amit érez vele szemben: a harag, a félelem. Haragszik rá, mert fél tőle. Mindenki gyűlöli az erőset. De a gyűlöletben ragaszkodás van. — Majd figyeld meg Rafaelát, mikor Zárkány Napóleonnak a nevét előhózzák előtte, mit tesz akkor. Ha magasztalni hallja, ki fogja nevetni, s kész lesz őt leszólni; de szólja le csak előtte más, akkor képes lesz védelmére kelni. Figyeld meg. Hozd elő neki egyszer-egyszer, mintha véletlenül tennéd. Most már sokat fog róla beszélni a hír. Mondj neki véleményed róla különböző szempontokból. Meglátod, mily hatással lesz rá. Törekedjél madame Corysande-dal ellenkező véleményen

lenni. Kísértsd meg Alicenort magasztalni előtte. Ennek az a hatása lesz, hogy Leonhoz fog közelíteni. Mert csak kétféle ember juthat közelébe. Vagy az, akit előtte megtámadnak, vagy az, aki őt meg meri támadni. De akit előtte célzatosan magasztalnak, vagy akiről észreveszi, hogy neki kedves akar lenni, az úgy jár, mintha a távcsőt kicsinyítő visszafordításban irányzanák feléje. De hát mit vétettek neked azok a dáliabimbók, hogy ahányat útban találsz, mind letéped?

Szegény Lívia! tudja is ő, hogy mit csinál most.

— Ugyebár, mit szölsz hozzá? Férfinak is elég délceg Zárkány Leon?

— Nem tudom — kegyelmes asszonyom — rebegé a szorongatott leány.

— Eredj, te csetre! Hiszen csak néztél rajta egyszer végig? s csak van eszményed arról, hogy mi egy szép férfi? Vagy talán te szent vagy?

— Igen, kegyelmes asszonyom — monda, nem is eszmélve arra, amit mond, Lívia.

A hercegasszony kedélyesen felkacagott e vallomásra.

— Óh, be naiv gyermek! Ő szent akar lenni. Jól van, gyermekem. Tartsd ide arcodat, hadd csókoljam meg. Végre rendeltében egy apácakolostort fogok alapítani, s annak fejedelem-asszonyává teszek téged.

S ez nem volt a hercegasszonytól üres szóbeszéd. Ő sokat gondolkozott Lívia sorsa felől, s megszokta őt azon kivételes lénnyek közé számítani, akik szerelemből nem tévednek a házasságlet rögzös útjára, sorsuk szerinti férjet pedig nem választhatnak, s emiatt a kolostort tartják legkedvezőbb menedéknek. Gondoskodott róla, hogy e helyzetet mentül fényesebbé tegye fogadott leányára nézve.

E szempontot foglalva el aztán, sikerült a hercegasszonynak egy egész éjszakát arra fordítani, hogy Líviát éppen olyan nagy mértékben kétségbe ejtse lélektani fejtegetéseivel, mint aminővé tette egy éjjel madame Corysande-ot bonctani előadásaival.

Szegény leány egész agyonrémülve hagyta el a hercegasszonyt másnap. Az etika, az aesthesis, a nemezis, a religió, a metafizika, pszichológia és a biotica, s még azonfölül a költői igazságszolgáltatás is, mind közreműködtek abban a feladatban, hogy Zárkány Napóleont Rafaela hercegnő élettársává emeljék. Még csak egy kis női celszövés volt szükséges, hogy a sikert elmúlhatlanná tegye. Az áldott jó hercegasszony igen jó kézre vélte azt bízni, amidőn Líviát ruházta fel e hivatással: éppen úgy, mint mikor madame Corysande-ot hatalmazta fel rá, hogy Rafaela diaeteticai felügyeletét viselje.

Hanem Lívia kisasszony annyira szent mégsem volt, hogy a hercegasszony utasításait követte volna; hanem azt tette, hogy ezentúl erről a két ifjúról se jót, se rosszat nem beszélt Rafaela előtt.

Félt tőle és az anyjától.

Félt azoktól, akik úgy szerették; jóltevőitől: második anyjától s fogadott testvérétől.

CSATAVESZTÉS UTÁN

Hasztalan volna elsorolnunk a nevcikket azoknak a kiváló férfiaknak, akik a két főúr, Nornenstein és Etelváry elnöklete alatt, rendszeresen az etelvári családi palotában gyűlésezni szoktak, mert azokon nem igazodnék el a história. A magyar főrangú körökben a legtöbb kiváló egyént nem arról a nevéről ismerik, amelyikkel a főrendiház jegyzője szokta szavazásra felhívni, egymás között ők bámulatosan furcsa neveket használnak, amelyeket a legheterogénebb tárgytól vettek kölcsön. Házi és mezei állatok, emberi tagok és közhasználatban levő tárgyak élnek, uralkodnak és házasodnak ottan, némelyiket csak a címéről emlegetik; mást hároméves korában saját magának adott becenévéről; valamelyik egy híres táncosnőnek udvarolt, s most csak annak a neve alatt ismeretes, másik megint egy régi római költőt fosztott meg nevével, még az egyházi méltóságék sincsenek kivéve e sors alul; akiknek az apjuk mestersége vagy nemzetiségi különlegessége válik prédikátumukká. Némelyik maga is tudja, hogy mi neve; más előtt holt napjáig titokban marad, hogy kinek hívták. Így például a két klubelnök közül az egyik: Nornenstein, tudja azt, hogy őt társai egymás közt „Nagymogulnak” hívják; míg Etelvárynak sejtelve sincs róla, hogy más név alatt társai nem emlegetik, mint a „Karthauzi”; amire hallgatag modora szolgálhatott ürügyül.

A „Nagymogul” sehogy sem volt megelégedve a választások eredményével. Ki is fakadt egész keserűen a bizottsági ülésben:

— Ennyi tenger pénzt elpredálni, s ily kevés eredménnyel!

Már hiszen, uraim, azt Oroszországban is megszoktuk, hogy ha valamit meg akarunk nyerni, akkor vesztegetni kell; de legalább ott az, akit megvesztegettünk, az a mi emberünk lesz; nálatok is elfogadják a douceurt, de utána, mint Otelló asszonyai, megtörlik a szájukat, s azt mondják: „nem ettem”.

— Ez lecke a vesztegetőnek — mondá rá az igazmondó prépost.

— A leckét nem fogjuk elfelejteni, s másodszer nem lát ilyen választási kampányt Magyarország, mint az idei volt.

Kolompi úr letéve jegyzői tollát, jónak látta tódítani a panaszt.

— Legsajnosabban sújtott bennünket az etelvári roppant nagy áruulás; ahol éppen azon ember, kit bizalmunkkal elhalmoztunk, szedett rá bennünket oly perfidül! Saját pénzünkön választatva meg magát.

Ennél a szónál a lázas pirosság gyulladt ki Etelvári herceg arcán; az a vád megszólalásra bírta a „Karthauzit”.

— Én nem hiszem, hogy Zárkány Leon bármily becstelenséget tudott volna elkövetni.

Kolompi úr kapkodott a tárcájához:

— Kérem alássan, nekem adataim vannak; a félbankjegyek.

Nornenstein visszanyomta őt helyére.

— Hagyja ön azokat nyugodni. Zárkány úr bennünket erősen megtréfált, annyi igaz. De mi e tréfáért még csak egy szemrehányással sem férhetünk hozzá közel. A legkorrektebb volt az eljárása. Ő felhasználta minden eszközét a választási küzdelemnek, hogy a mi jelöltünket győzelemre segítse. Az utolsó eszközök oly drasztikusak voltak, hogy az én Alienorom előlük megszökött. Én is megszöktem volna azok elől. Zárkány egyedül maradt, és megválasztották őt. A pénzkérdésben pedig egészen gavallér módra viselte magát. A választás után rögtön még Sipotáról megküldé nekem a rábízott huszonötezer forintot.

— No hát huszonötezer forintunk mégis megmaradt — vigasztalódék a prépost.

— Dehogy maradt! Én igen természetesen visszaküldtem azt neki, azzal a szóval, hogy semmi közöm a pénzhez, nem tudok felőle.

— Hát akkor mégis nála veszett! — kapott rajta Kolompi.

— Bár nála veszett volna. De ő azt hozzácsatolta rögtön a bátokiak által felajánlott összeghez, s most a mi saját pénzünkön fognak építtetni tanyai és községi iskolák. — Szemináriumok demagógok számára. — Mert az „egyház és állam” csak ellenségek, de az „egyház és iskola” riválisok!

— Azt kellene kitudni, hogy ki árulhatta el az összeilleszthető bankjegyek titkát? — mondá fejét a furfangokon törő Kolompi.

Nornenstein fejedelem ajkát pittyeszté.

— Könnyű kitalálni. Az osztrák nemzeti bank hivatalnokai között szabadkőművesek is vannak, akiknek a révén minden cselszövény céljához talál.

— Én meg fogom támadni lapomban az osztrák nemzeti bankot.

— Csak dugja ön hüvelyébe kardját, s ne támadja meg a nemzeti bankot. Lássunk a magunk dolga után. Vegyük számon, hogy kikre számíthatunk.

Furcsa játékot játszottak az urak. Európának csináltak új térképet. Lehet játék, lehet komoly világváltozás.

Számításba jött minden közreműködő.

A sok alkatrész között, mely a világtörténet óraművét mozgatja, Magyarország is helyet foglal. Ő ez óraműben az „ütő”. Csak akkor vesznek róla tudomást, mikor üt. Mikor nem üt, akkor akár ne is volna az óraműben. Hanem ha egyszer aztán nem üt, akkor mégis utánajárnak, hogy mért nem üt?

Ennek pedig különb-különbféle okai vannak.

Pedig számítani kell rá, mert félmillió szuronnal és karddal figurál az európai koncertben.

A bizottság tagjainak a nézetei igen szerteszét ágaztak.

Volt egy csoport, mely kifogyhatlan leleményességet tanúsított azon akadályok feltalálásában, amik Magyarországot viszsztatartják minden európai akcióba lépéstől. E csoportnak Etelváry herceg látszott a központja lenni.

Nornenstein fejedelem lassankint rájött arra a bizonyosságra, hogy Magyarországon nincs olyan konzervatív elem, mely az alkotmányos életet meg tudja vetni. Különbéleképpen értelmezik azt; de mind úgy féltik, mintha a lábuk alatt levő föld volna. Pogányok! Nem kívánkoznak az égbe, ahol nincs konstitúció.

Végre kijött a türelméből s kifakadt:

— Uraim! alkotmányos élet csak nagy államoknak való. Kis államok elpusztulnak vele. A duódec fejedelmecskéket nevetségessé tudták tenni; pedig azoknál sokkal nevetségesebbek a duódec Pittek és miniatűr Robespierre-k: köpönyeg nagyságú országoknak toronymagas államférfiai.

Ez aztán egész vitát keltett föl a gyülekezetben, melyet elvégre Falbenheim tábornok a Brennus-karddal vélt Nornenstein részére eldönteni.

— Hát hiszen beszéljeteK, urak, amit akartok. Csináljatok parlamentet, kormányt, ahogy tetszik. Nekünk arra semmi gondunk. Amikor arra kerül a sor, hogy közbe kell vágni, akkor a katonai kormány adja ki a parancsot, s akinek az nem tetszik, annak a dolga hallgatás. Akkor majd el fog dűlni, hogy kik vezetik a monarchia sorsát: a szónokok-e vagy a custozzai hősök?

Az igaz, hogy ezzel a buzdító felvilágosítással a vita szépen el lett csendesítve. Nem okoskodtak többé: elhallgattak vele.

Alig bírta Nornenstein Octavian elvtársait ismét annyira belemelegíteni az ügybuzgalomba, hogy célravezető terveinek részleteit kellő figyelemmel meghallgassák. Az ülés tagjai apródonként megszökdöstek.

Az ülés után Nornenstein Octavian hintájával hazavitte Falbenheim tábornokot. Útközben azt mondá neki;

— Kár volt az uraknak azt mondani, hogy a katonai kormány minden, ők csak addig valamik, amíg ennek úgy tetszik.

— Hisz az úgy van Európa-szerte, s azt a nagy férfiak maguk is tudhatják.

— Tudják is: de szeretnek úgy tenni, mintha nem tudnák, s megorrolnak érte, ha ezt valaki fennhangon felfedezi többek jelenlétében.

Nornenstein Octavian ez estén nem is ment a kaszinóba; hazatért lefeküdni.

A korai hazatérés annyira feltűnt Vendelinnek, hogy azt kérdé tőle:

— No! Talán valami baj van?

Vendelin komornyik volt a fejedlemnél. Régi szolga, akinek már joga van ilyen kérdést intézni urához.

— Mi közöd hozzá? Eredj a pokolba! — válaszolt neki Octavian fejedelem, becsapva maga után hálószozája ajtaját.

Perc múlva aztán csengetett neki.

— Parancsol, magasságod?

— Nem parancsolok, Vendelin. Bocsáss meg, hogy megbántottalak. Rossz kedvem van. Ki vagyok fáradva. — Csináld meg éji toalettemet.

— Mibe fáradt ki, magasság? — kérdé Vendelin egy alacsony szekrényt nyitva fel, s abból egy pokrócot vonva elő.

— A komédiajátzásba, fiam. Egész nap komédiát játszani: minden embernek mondani valamit, ami nem igaz, s átvenni tőle, amit az hazudik vissza. S ez így megy egész nap.

— Nehéz sors! — mondá Vendelin, egy tigrisbőrrel bevont tábori ágyra terítve ki a vastag fehér pokrócot.

— Igazán úgy vagyok, mint Midás borbélyja; ha te nem volnál meg, nekem is egy lyukat kellene ásnom a földbe, abba kiabálnom belc, hogy „Midas habet aures asininas”

— Annyival jobb, hogy énbőlőlem nem nőnek ki nádszálak.
— Igaz, Vendelin, utolsó és egyetlen hívem vagy a világon. Az ember ötvenesztendőös koráig sokat megtud, ha tanulni szeret. Volt idő, mikor azt hittem, hogy alattvalóim szeretnek: megtudtam, hogy a hátam mögött összeesküdtek. Hittem azt, hogy szuverénem kegyel: megtudtam, hogy semmivé akar tenni. Gondoltam, hogy hű hozzám az „asszony”. Elhagyott, mikor rám unt. Aztán azt képzeltem, hogy szeretnek az „asszonyok”. Megöleltek és megcsaltak. Egyetlen fiam mind azon töri a fejét, hogyan szedjen rá; s előle kell legjobban rejtegetnem titkaimat, mert akárkinek elárulja. Szövetségéseket keresek, s minden alkalommal azt veszem észre, hogy nem én lovagolok őrajtuk, hanem ők énrajtam. S mindchhez még jó pofát kell csinálnom, s nincs más, kinek elpanaszoljam, hogy miért van rossz kedvem, csak a komornyikomnak.

— Hát panaszolja el, magasság, majd én azalatt levetkőztetem.

— Előbb nedvesítsd meg a pokrócot.

— Bocsánat: előbb kiviszem a gyertyákat a szomszéd szobába.

— Megint igazad van, Vendelin. Nehogy úgy járjak, mint János király, akit a komornyikja szintígy szokott estenkint borszeszes pokrócba bevarni, s egyszer a gyertyától meggyulladt a borlél, s a jámbor fejedelem nyomorultul elégett a pokrócban. Látod: ezt sem tudja rajtad kívül senki, hogy engem minden éjjelre borszeszes pokrócba varrnak be, úgy tartom fenn sokat elhasznált életerőmet. Ha egy ember tudná rajtad kívül, azóta ott volna a figurám az élclapokban, szépen bepólálva. Te vagy az egyedüli igaz barátom; viseled a livrémet, s hagyod magadat leszidatni és küldöztetni.

— Kegyeskedjék csak hanyatt feküdni ide a pokrócra.

— No hisz az igaz, hogy viszont te is parancsolsz nekem, s én sem fogadok szót másnak, csak neked. Egymáshoz szok-

tunk, Vendelin, huszonöt esztendő óta. Az idén megtarthatnók az ezüstmenyegzőnket. Szeretnél-e még Nornensteinba visszakerülni? A fejedelmi palotába?

— Nyújtsa ki a lábát, magasságod! Hisz így nem tudom bevárni.

— Közeledünk hozzá, Vendelin; bár minden ellenem esküdött is. Ezek a magyar urak csálnak engem. Én azt hiszem, hogy ők a mi hajónkon csak „blinder passagier”-ként utaznak. Azt nem bánják, ha a tyúkszemüket kivágom, hanem már az eleven húsukba nem engednek belemetszeni. Mihelyt valami merész vállalkozásról van szó, egyszerre azzal állnak elő: hogy így meg úgy! a magyar nép vére kímélendő. A kék Úristenre Bajorországban! Ha én nem kímélem az én német népem véréét!

— Ne tessék úgy rugdalózni, mert felfordul a tabouret.

— Csak a fiam volna egy tizedrésznyi férfi abból, ami én vagyok! Még egy olyan nyomorúságnál is, mint egy magyar képviselőség, kudarcot vallok vele. Tudod, hogy ki segített ehhez a bukáshoz? Ki nem találnád, ha fejedre állnál sem. A szép Pompeia baronesse. Miért is voltam én olyan bolond, hogy azokat a félbankjegyeket órá bíztam? Azt hittem, szereti Alienort, tehát legjobban rajta lesz a győzedelmén. Nem gondoltam, hogy túljárjon az eszemen, s észrevegye, hogy e győzelem egyúttal Rafaela hercegnő kezét is megnyeri számára. Ezt hiúsította meg az a leány. Senki sem tudja, hogy ő tette, csak én. Annak a bárgyú Kolompinak azt mondtam, hogy a szabadkőművesek tették a nemzeti banknál. Elhitte és el fogja majd híresztelni. Csak ezt a Falbenheim tábornokot tudnám valakivel helyettesíteni, hogy kidobnám a hajóból baronessével együtt! Azóta Alienor mindig az czüsthajú szépségnél ül. De keresztet húzok a szép Lorelei számadásán végig. Tudod, hogy mit csinállok? Alienort a bukás dacára nagykorúsítom, s akkor fenntartom az eljegyzési viszonyát Etelváry herceg leányával. Biz ez egy kis

mésalliance lesz. Egy magyar herceg nem sokkal nagyobb rang egy cserkesz hercegnél vagy egy oláh bojárnál. De gazdag és nagy befolyása van ebben az országban. Ha kilátás volna valami európai akcióra, nem gondolnék rá; mert akkor ott volna fiam számára az ehrenbreitsteini uralkodó fejedelem leánya. De az a kilátás most nagyon homályos, s amíg kitisztul, tartok tőle, hogy Alienor valami bolondot csinál. Az a Pompeia veszedelmes egy varázsló. Olyan, mint Circe. Hogy kidobatt velem ötvenezer forintot! Tartotta volna meg magának! Akkor most megvethetném. — Így pedig rettegek tőle. — Miért nem bíztam reád azt a dolgot? Azért, mert azt gondoltam, hogy elcsensz az ellenőrzetlen pénzből, mint ahogy bizonyosan megdézsmálod a szivaraimat, a boros palackjaimat, s percenteket veszsz a szállítványosaimtól. Ezt én jól tudom, s nem lármazóok étette. Természetesnek találom, s azért tudom, hogy tűzbe-vízbe mennél értem. Rád kellett volna bíznom ezt is. Legalább a te tőkepénzed is szaporodott volna. Szépen szereztél mellettem: úr lehetnél, ha akarnál; mégis itt maradsz nálam szolgának. Ez szép tőled. — Hát Alienort megházasítom. Vegye el a szép hercegnőt. Azzal Pompeia baronesse megszűnik rám nézve veszedelmes lenni. Mít szólsz hozzá? Tudom, hogy azt mondod most magadban, hogy „micsoda hebehurgyaság!” Hát ha időjárással úgy fordul a világ, hogy a cselekvés ideje eljön, akkor princ Alienorra nézve éppen olyan nagy baj lesz, hogy már egy magyar hercegnő neje van, mint volt rám nézve az, hogy a hollandi bankárleányt elvettem. De gondoltam én erre. Halld csak, milyen messze lát az én eszem! Mikor legutóbb a fiammal együtt Etelvárott voltunk, egy ottani parasztnak fia született. Kieszközöltem, hogy a szülők híják meg Rafaelát és Alicnort keresztkomáknak. Mármost ide figyelj. Ha egyszer arra találna szükség lenni, hogy Alienor az ehrenbreitsteini fejedelemkisasszonyt vegye nőül — az, hogy ő Rafaelával keresztszülei

rokonságba lépett, ok lesz arra, hogy elválasszák őket. Antonelli bíbornok leköteleztem: a pápa megteszi azt a kedvemért, s úgy hiszem, hogy Rafaela hercegnő, ha egyszer Alienor felesége lesz, örülni fog, ha elválhat tőle. Ugye, hogy messze jár az eszem, Vendelin?

— Engedje az éji italt a szájába töltenem, magasság.

S azzal a karjára emelte a rendúr fejét a komornyik, s meg-itatta őt egy csücskés edényből, mint valami pólyás gyermeket. Aztán felhúzta a zeneszékény óraművét, mely háromféle melankolikus dallamot játszott egymásután szakadatlanul. Enélkül a nagy ember nem tudott aludni.

— Auh, auh! Mit szólsz hozzá, Vendelin? — Eredj, imádkozzál helyettem.

A JÓTÉKONY BAZÁRBAN

Egy emberbaráti intézmény javára jótékony bazárt rendeztek Budapest előkelő és hírneves hölgyei: szépségek a főúri és művészi körökből. Az emberiség rosszabbik fele (mint tudva van, a férfinem!) sietett e bájos adószedő hivatalba, tartozását leróni.

Egy hideg süttekkel és likőrökkel kereskedő trónmennyezetben egyike volt a bájos Hébének Falbenheim Pompeia bárónő, breton pincérnőnek volt öltözve, tarajos csipkefőkötővel, kurta nagyvirágos szoknyában, mely alól kikandikáltak a rózsaszínű selyemharisnyák. Asztala leglátogatottabb volt, nagy gráciával tudott kiszolgálni, s remek talentummal bűt a boltja előtt elsunnyogó urakat odacsalogatni.

Akinek nem kellett nagy csalogatás, az Leon volt.

A választás óta nyomta valami olyan gondolat a lelkiismeretét, hogy ő Pompeiának egy „csokolom a kezét”-tel tartozik, de nem volt könnyű kitalálni a módját, hogy azt miként adja át neki.

A benső viszonynak, ami közte és a „társaság” közt azelőtt oly szépen virágzott, egyszerre vége lett a képviselőséggel, az urak igen feszesen fogadták a köszöntését, s ha Nornenstein fejedelemmel vagy Falbenheim tábornokkal találkozott a kaszinóban: azok rendesen úgy ejtették a dolgot, hogy éppen akkor egy harmadik emberrel beszédbe eredjenek. Tehát otthon nem tehetette tiszteletét Pompeiánál.

Most azonban, hogy a bárónő felcsapott pincérnőnek, ezál-

tal édes mindnyájunké lett, s egy forintért ad mindenkinek sonkaszeletet és jó szót.

— Bizony mégiscsak rám ismert — feddőzék enyelgő szóval a bárónő. — Ezer éve, hogy nem láttam.

— Pedig mutogatnak engem mindennap.

— Hol?

— Nem az állatkertben; hanem abban a nagy kiállításban, ahol a haza bölcsei vannak összegyűjtve. Én is egyik viaszfigura vagyok ottan.

— Még nem is kívánhattam önnek szerencsét hozzá. No ezt a pohár sherryt ingyen kapja: a választási diadalára.

— A másodikért aztán majd duplán fizetek.

— Sonkaszeletet is adok, de ne falja be egyszerre, hogy tovább tartson.

— Óh, majd kérni fogok még többet is.

— De akkor igen hosszú lesz a számla. — Mondja csak: mikor tartja ön a „szűz beszéd”-ét? Akkor elmegyek az ország-ház karzatára.

— Úgy igen sokáig fognak epedni a bárónő tisztelői, szónoklatra lelkesítő megjelenése után, mert én azon kevesek közé tartozom, akik „szűz hallgatással” igyekeznek kiérdekelni a képviselőház elismerését.

— De hát mi okból?

— Mert annyi ragyogó lument látok ottan magam körül, hogy átallok közöttük meggyújtani a magam mécsecskéjét.

— Ezzel traktáljon ön meg más: mi nagyon jól tudjuk, hogy ön jó hallgató az országházban; de az értekezleteken mindenkit meglep találó észrevételeivel; a szakbizottságokban felismerték, mily kincset bír tanulmányaiban, s el is halmozták munkával, ami legfőbb foka a méltánylásnak. Sajnálom, hogy olyan rövid ideig marad ön itt.

— Kevés ideig maradok „itt” bárónő! Inkább megeszem azt az egész sonkát, ha tudom, hogy ittlétemet tűrheti.

— Az „itt” alatt nem értettem az én boutique-met, s az

egész sonkát sem adom; mert ebből nekem éppen ötven forintot kell beárulnom, amire önnek tíz napi diurnuma felmenne. Hanem azt értem alatta, hogy kevés ideig fog ön az országházban maradni, mint képviselő.

— „Kikérnének” talán valami kriminálitásért?

— Hasztalan igyekszik ön védeni a vágásaimat élcekkal. Én találok. Önt rövid időn elviszük diplomáciai hivatalnoknak a külügyminisztériumhoz, s akkor el kell hagynia Budapestet, a Sándor utcai palotát és minket is.

— A bárónő mindent tud.

— Vannak nekünk „Dionysius-füleink”

— A nőknek sok közös tulajdonuk van a királyokkal.

— Ön a karrierjét már nem is vaspályán, de repülő gépen teszi meg. Diplomáciai állásra jut.

— Őszintén megvallva, bárónő, ezt az egész szerencsét annak köszönhetem, hogy a magyar ember három dolgot nem szeret: angolul tanulni, külföldön utazni és levelet írni; én történetesen mind a hármat megszoktam; a külügyminisztériumnak szüksége volt egy hivatalnokra, aki magyar is legyen, az országház tagja is legyen, s akit aztán Ponciustól Pilátusig lehessen küldözgetni, s akinek ha azt mondják, „hau du ju du?” azt ne felelje, hogy „meg ne üss német; mert visszaütlek!” — Ilyen több nem volt, csak én: faute de mieux kiszemeltek diplomáciai commis voyageurnek.

— Ön nagyon érti ennek a hivatásnak a fontosságát!

— Miért?

— Mert kicsinylőleg beszél róla.

— Tehát annyira diplomatának hisz már a bárónő, hogy minden szavamnak az ellenkezőjét kell elhinni?

— Óh, nem. Mindig és mindenkinek az igazság ellenkezőjét mondani: ez csak „udvarlónak” való erény; nem „udvaronc”-nak. Aki mindig és mindenkire nézve Machiavelli, az rossz Machiavelli. A diplomatának nem szabad mindenkit megcsalni: annak kell valakit tartani, akihez igazán hű. Annak

kell néha igazat is mondani. Néha igazat mondani annak, aki utána kémkedik: azért, hogy el ne higgye: máskor hazudni annak, akit szeret, azért, hogy megnyugtassa.

— Hisz a bárónő engem nagyobb bölcsességre tanít, mint valamennyi professzorom.

— Ott nőttem fel, ahol ezt mindennap tanítják. Férfi, asszony közreműködik ebben. Az udvaroncoknak már a gyermekei is intrikálnak. Komornát, komornyikot és fodrásznőt nagyon megbecsüljön kegyed az udvarnál, mert azok nevezetes személyek.

— Eddig is nagyon tiszteltem őket.

— Lassan szürcsölje azt a sherryt, s egyék meg egy pogácsát közben. Valamit akarok önnek elmondani. Én ismerem azt a pályát, amire ön most elindul. Olyan gyors benne az emelkedés, mint a léghajóval fel; de olyan gyors benne a bukás, mint a léghajóból le. S az egyszer megbukott diplomata holt ember örök időkre; kivált ha alárendelt egyén volt. Sok ilyen halottal fog ön találkozni a maga útján, akik intő például maradoznak el mellette. Különösen egy feltűnő alakkal fog ön találkozni mindjárt az első napokban. A nevét? (az igazat) nem mondom meg: a leírás után ráismerhet. Meg fogja önt lepni: az új hivatalnokokat rögtön körül szokta fogni. „Vaskakadu”-nak gúnyolják. Valaha szénfekete erős haja volt, melyet feje közepén felviaszkolva viselt, mint egy kakadubóbitát, most már megvénült, képe ezer ránc, de azért minden ránc most is mosolyogni törekszik, s a régen megőszült haj viaszkenőccsel most is kakadubóbitának van a feje tetején feltarajozva.

— Találkoztam én ezzel már valaha!

— Ez egy igen nevezetes diplomata volt egy időben, s a monarchiának teljhatalmú képviselője egyik al-dunai fejedelemségben. Kilátása volt egykor konstantinápolyi nagykövetté lehetni. Azon országnak nyughatatlan népe van; minduntalan clégedetlen a fejedelmével. A vaskakadunak határo-

zott utasítása volt kormányától a fejedelmet gyámolítani az elégületlen pártok ellenében. Híven és buzgalommal járt el benne. Egyszer hírül hozzák neki az ügynökei, hogy egy osztrák főtitiszt jár a fejedelemségben, aki a népet erélyes mozgalmakra buzdítja. A diplomata jelentést tesz miniszterénél, s kérdést intéz az iránt, hogy kettőjük közül melyik képviseli a kormány politikáját? Hiszen ha szükséges a fejedelmet elejteni, s az elégületleneket pártfogolni, hát azt a vaskakadu is megteszi. Azt a választ kapta, hogy csak maradjon az utasításai mellett, s gyámolítsa a fejedelmet. A főtitiszt azonban csak folytatta az alattomos izgatást. Egy napon aztán felzendült a fejedelem ellen a népe, s annak választania kellett, hogy leverje-e a forradalmat tűzzel-vassal, vagy elfusson előle? A vaskakadu éppen akkor érkezett a fejedelmi palotába, mikor erre a kérdésre csinálták a választ. A fejedelem aranyát éppen akkor öntötték viasz közé, úgy szállították hajóra. Ő maga álöltözetbe rejtőzött, s a vaskakadu szerencsésnek érezte magát, ha vele egy hajón, matrónak álcázva menekülhetett. Sietett fel miniszteréhez nagy méltatlankodva, s elmondá, hogy ő azt tette, ami neki parancsolva volt. „Igaz — felelé neki az államvezér —; s ha a fejedelem leverte volna a forradalmat, ön nagy kitüntetésben részesült volna; de mert a forradalom került felül, ama főtitiszt foglalandja el az ön helyét, ön pedig nyugdíjba lép, és diplomáciai pályáját befejezettnek tekintheti.” Attól a naptól fogva ez az ember egy halott, akit etetnek; de akivel nem beszélnek. Kegyvesztettnek „kell” lennie: azért, mert hűséges volt. Minden miniszteri bureau-ba feljár, panaszkodik, szorgalmaz, nyűgösködik, ajánlja magát mindenféle szolgálatra. Hasztalan: semmire sem alkalmazzák. El van temetve. Hazajáró lélek, akit szemtől szembe megtagadnak; akit, a tükrén kívül, senki sem akar észrevenni, S ilyen ember van igen sok; nagyobbak is; csakhogy azok megnyugosznak sorsukban, s nem járnak ki szarkofágjaikból. Ez az egy ráncos képű, fehér hajú diplomata azonban folyvást szaladgál,

és mutogatja példájában a nagyravágyó udvaroncnak, hogy mi lesz a diplomatából, akit elgázol a véletlen. Ha a fejedelem verte volna le a forradalmat, akkor a főtiszt ment volna sánkra.

— A bárónő figyelmeztetése nagy beccsel fog előttem bírní.

— Beszédmód! Ön nem is hallgatott arra, amit mondtam. A szomszédnőm türlütütűjét nézte folyvást.

— Becsületemre! Azt sem tudom, mi az a türlütütü?

— No hát, ha jó barátjának tart, ígérje meg nekem, hogy mikor válságos helyzetekbe jut, efelől engem értesíteni fog. Én meg tudom önnek mondani, hogy kinek higgyen, kinek ne.

— Legnagyobb büszkeségemnek fogom tartani, ha önnel diplomáciai levelezésbe léphetek, bárónő.

— Ez megint façon de parler! No, fogja ezt a pogácsát, aztán tegye el a zsebébe. A papírborítékot ne hajtsa el odahaza.

Leonban nagyon kevés diplomata lett volna, ha azt a papírt, amibe a pogácsa takarva volt, azonnal vizsgálat alá nem vette volna. Elbámult. Ez volt az eredetije annak a levélnek, amely a bátokiakat a félbankjegyek titkáról felvilágosította.

Leon el nem rejthető meglepetéssel hajtá meg magát Pompeia előtt.

— Ismeri ön most már a barátjait?

Leon arcán sajtászerű mosolygás derengett.

— Én tökéletesen értem önt, bárónő.

— Tehát meg fog bizalmával tisztelni ezentúl?

— Mindenkor, bárónő.

(Ha még ennyi hatalmas kegyjel sem elég valakinek, hogy beleszédüljön abba a sötét verembe, aminek nagy költőnk a szerelmet nevezi!)

— Kedves egészségére kívánom a reggelit meg az ebédet!

— szólalt meg a nagy suttogásban levők háta mögött egy mindkettőjük előtt ismerős hang: Alienoré. — Vagy talán még vacsorálni is itt szándékozol?

— Ah! olyan régen itt volnék?

— A perceket nem számláltam, hanem a sonkaszeleteket

és a pogácsákat igen. Öt szelet sonka, kilenc pogácsa. Ez még bátoki bankettnek is elég.

— Akkor úgy jártam, mint a nagybátyám, ki szenvedélyes sakkos. Egyszer a kávéházban, mikor el van merülve a gambitpartiban, odamegy hozzá a kis cukrászleány egy kosár molnár-ostyával: kínálja vele. Vidd tova, nem kell! A cukrászleány azonban csak ott maradt, s az én bátyám a játékdűhben egyenkint az egész kosár hohlhippent megcszegette. Akkor észreveszi a cukrászleányt: „Mit állsz itten? Mondám már, hogy nem kell a molnár-ostyád!”

— Az adomázás olyan némely embernek — mondá rá Alienor —, mint a tintahalnak a festék: ha meg akarják fogni, felleget csinál belőle maga körül, s a ködben elmenekül —. Pompeia bárónő hivatalosan meg fogja mondani neked, hogy mennyit fogyasztottál el a jótékony cél érdekében.

Pompeiát pedig ez a hivatkozás egy kis zavarba hozta; mert ő csakugyan nem jegyezte azt, hogy vendége mit és mennyit fogyasztott el a beszélgetés alatt. Hamis adatot mondani pedig kompromittáló lett volna olyankor, midőn itt áll a „coeur roi”, aki ellenőrizte féltékeny szemmel, hogy mennyit kapott a „valet de coeur?”

Zárkány könnyen kisegítette őt a zavarból.

— Urak nem szoktak számlára fizetni, hanem tetszés szerint! — mondá hetyke munificenciával, s azzal kivett zsebéből egy százfrankos aranyat, s ezt Pompeia rózsás tenyerébe csúsztatá. Még aztán kapott tőle egy tüntető kézszorítást is, Alienor szeme láttára.

Leon sietett menekülni a tündéri Abruzzókból. Nem volt több kiadni való százfrankosa. Ezt az egyet valaki más számára hozta ő ide. — De az a más nem volt itten.

Rafacla hercegnő Líviával együtt az utolsó nap mondott le a bazárban közreműködéséről. Hirtelen elutaztak a herceggel együtt, s nem mondták meg elutazásuk okát.

A RÓZSA CSIPKEBOGYÓI

Az a véletlen, amiért az Etelváry hercegi család oly rögtön elhagyta Budapestet, az a szomorú hír volt, hogy az anyahercegnő súlyosan megbetegedett.

Rafacla meg sem pihent a herceglakban, hanem sietett egyenesen az ős kastélyba, hol anyja lakott, s nem is vitt magával senkit madame Corysande-on kívül. A herceg is szabadságot kért a főrendiháztól, s az egész időt neje kastélyában tölté. Líviára volt bízva, hogy a herceglakra felügyeljen.

Először életében volt egyedül.

Milyen nagyon egyedül!

A roppant nagy palota vendégek nélkül, lakók nélkül; a kulcsár a cselédekkel csak takaríttatni jár bele, s már délben minden ablaktáblát betesznek.

Mennyi búskomorság lakik egy ilyen lakatlan, fényes úri palotában! Kívülről már kezdik a deszkaburkolatot felrakni a homlokzat faragványaira, belül a szőnyegetek, bútorokat vászontakaróval vonják be, a teraszról már eltűntek a narancsfák.

Lívia nem szeretett a visszhangos termekben időzni. Amíg csak tartott a nappal, künn időzött a szabadban.

Késő ős volt. A parkban mindenütt a platánok lehullt leveleit söpörték össze a napszámosok; a halomra hányt amerikai diók kopáncsait hántották le a gyermekek, s a kertészlegények kezdték a kényesebb növényeket kiszedni a virágágyakból, s a pawlowniák ágait bekötözni zsúppal. Az ember búcsúzott a szép természettől.

Egy-egy lapályoson már megütötte a dér a virágokat;

az őszirózsának csak csillagai ragyogtak még, levelei már szárazak voltak; a fák lombja festési képtelenség egyetemét mutatta fel; aransárga facsoportok, keverve lilaszín, vérvörös, rézbarna bohócokkal, mik közül élesen kirítt a virginiai boróka érett bogyókkal rakva, mint egy nefelejcskék lobor, és a rézöld tujafacsoportok, az erdei iszalag, a faltakaró bércse bíborvörös színt hazudott lehullása előtt. A természet búcsúzott az embertől.

Lívia délutánonkint, mikor az őszi nap végig aranyozta a park sétányát, besütve a láthatárról a terebély gesztenyefák boltozata alá, ott járt végig a lehullott suttogó sárga levelek közt. A csalogány elköltözött már. Az őszi erdő mulattatói, a mókusok, azok cincognak most a fákon, s hajigálóznak üres makk- és mogyoróhéjjal. A szajkó kiált közbe nagyokat s a harkály kopácsolja a fákat, mintha a közelgő tél kopogatna a csendes erdőben, kérdezve: „szabad-e?”, az állatok is érzik hogy övék már a világ, a szarvasok csordánkint jönnek fel legelni a kastély pázsitos udvarára, s az ezüsfácán ott hívogatja egymást a park díszbokrai közt, s a magányos sétáló előtt repked.

A virágok helyén bogyók vannak már, az ibolyaé sötétkék, a gyöngyvirágé karmazsinpiros, a vadrózsák tele csipkéekkel és azokkal a furcsa gubancos labdákkal, amikről azt tartják, hogy a bölcsőbe téve a kisgyermeknek álmot hoznak.

Kár, hogy nem alszunk már bölcsőben!

Idáig jöttek ők — tavaly tavasszal — egymástól különváltan.

Itt ennél a nagy hársfánál tértek be a mellékútra. Ott nyújtotta neki karját az ifjú, s azt kérdezte: „szeretsz-e még?”

Igaz az. A vén repkény, aminek szára olyan bozontos, mint az őzláb, még most is ott kapaszkodik fel arra a fára, ahogy akkor, midőn egy levelet leszakított róla.

Meg van-e még az a repkénylevél valahol?!

Azóta még csak másfél év múlt, s mily örökkévalóság volt az!

Akkor kéz kézben haladtak itt végig.

Az ifjú azt mondá neki: „nézd: kezem kezekben, szívem szívedben most; akarod-e, hogy itt maradjak? Ott füstölög a gunyhóm a távolban, akarsz-e velem elrejtőzni abba?”

És ő azt mondta neki: „menj!”

S mily messze haladt azóta!

Csak fölfelé messze, vagy talán a távolba is?

Meg van-e még az a repkénylevelé valahol?

Azóta hírneves férfi lett belőle. Szidják és magasztalják. Jól teszik. Egész férfi csak az, akinek ellenségei is vannak. A képviselői padról fontos hivatalra lépett elő. Megismerték tehetségei kincsét. Jó volt neki elmenni.

De vissza fog-e térni?

S majd ha a nagy világot bírni fogja, emlékezni fog-e még arra a kis világra, ami egy szerető leánynak a szíve?

Lívia tovább bolyongott azon a magános úton, melyen nem jött rá szembe senki.

Minden tárgyhoz emlékei voltak kötve, s minden emlék újraéledt szívében.

Még azok a vándorhangyák is éppen így jártak keresztül az úton egy szakadatlan vonalban, mint akkor, mikor ők azt mondták egymásnak: „vigyázzunk: rájuk ne taposunk a kis rovarokra, mikor mi magunk boldogok vagyunk!”

Hát más boldog emberek mért taposnak rá azokra a férgekre, akinek embertárs a neve; férgekre, akik őket nem bántják soha, csak hogy éppen útjukba akadnak?

A keresztúton volt egy kőfeszület: valami régi fogadalmi emlék; egészen betakarták már a fák, fél oldala sárga volt a mohától; Lívia a kereszt előtt letérdelt és imádkozott.

Miért imádkozott?

Hogy gyógyítsa meg az ég jótevőjét, a hercegasszonyt.

Az ég látta, hogy az imádság szívéből jött. Rá nézve rettegés volt az a gondolat, hogy a hercegasszony meghalhat.

A hercegasszony halála napvilágra hozhat oly titkokat,

amik az ő reményeinek halála lehetnek. Végredelelte Leonról is szól.

Súlyos betegsége alatt, talán végórája előérzetében, mindent el fog mondani Rafaelának, amit ővele közölt már Leon felől. S ha Rafaela anyja végóhajtását élte vezéreszméjétil találja fogadni!

— Óh, ég, ne hagyj meghalni őt!

Akkor aztán a sötét kőszobor és a mohos fák megfeddék őt.

„Tettető! hipokrita! Imádkozol jótevőd életeért, azért, hogy a magad szerelmét megvédd.”

Az esti szél végigzúgott a zörgő lombok között, a berck árnya beszélt:

„Önző lélek! Ki útjában akarsz állni a sorsnak; hová reménykedel? Mi jogod van elhomályosítani egy felkelő csillagot? Az ifjúra, kit kötve tartasz emlékeddel, magas pályafutás vár; dicsőség, hatalom, fény: amihez te csak árnyék vagy és teher és gyöngeség.”

„Ha el tud feledni téged, egykor az ország első nagyságai közé emelkedik: ha hozzád ragaszkodik, veled együtt lemerül a fenékre.”

„Hogy mersz szeretni? hogy mersz hinni? hogy mersz reményleni?”

„Hogy mersz gondolni arra, hogy versenytársa légy Rafaelának? Te! Kegyelemkenyéren élő koldus! Ügyetlen, félnék teremtés; ővele, egy istennővel!”

„S ha megtörténhetnék az, ami képtelenség, hogy akinek választása van öközte és teközted, téged válasszon: volna-e vakmerőség e diadalt elfogadni? Nem volna-e egész életeden át örök szemrehányás tennenmagadnak!”

Az egész reneteg minden falevele ellene zúdult! Az mind Rafaela vazallja volt. Mellette csak az az egyetlen egy repkénylevél szólt . . . amit Leon elvitt.

„Minden látható és láthatatlan ellentmond a te vágyaidnak.

Szépség, gazdagság a vetélytársnénál; köznapiság, szegénység tenálad”

„A sors igazságszolgáltatása kívánja, hogy amit elvett a férfitől, azt visszaadja neki. — Boldogult halottak túlvilági üdve, nyugalma rejlik e fátumban. — Hazafiúi kötelessége lesz, hogy úgy tegyen. Megvetné, kinevetné minden józan ember, ha azt tenné, hogy amidőn Magyarország leggazdagabb leányát bírhatná, engedje egy idegen nejévé lenni, csak azért, hogy a te két szemed ne könnyezzen”.

„Szörnyeteg vágy az, ami után te epekedel!”

„Kísérted az Istent, hogy tud-e lehetetlent létrehozni?”

„Essél kétségbe és mondj le róla!”

Szinte könnyebbség volt szívének, mikor az erdő szélét elérte, s eleje tárult a róna; hogy a haragos fák zúgása elmaradt mögötte.

A tarlón még kéklett a búzavirág és szarkaláb, a sík róna még világos volt az aranyban égő alkonyégtől. Az egész rétet bevonták finom selyemhálójukkal azok a kis parányi pókok, amiknek tanyája az aszú fű, s amik minden ősszel megszövik a mezők szemfödelét. Úgy csillámlik tőle a róna a napsugárban. A légben hosszan úszik az ezüstből selyemmé szőtt ökörnyal: „késő asszonyok nyara” más néven, mint egy láthatlan világ üzenete a földhöz.

Lívia tovább barangolt az ismerős úton, mely az elhanyagolt telken vezetett keresztül az országútig. Odáig szokott minden este elmenni, várva Rafacla visszatértét.

Félt tőle, s mégis vágyott utána.

Izenetet várt, amitől rettegett.

Az út egy gypes, mohás rónán vitt keresztül. Az most tele volt kökörösínekkel. Letépett egy csomót e szép rózsaszín tulipánokból, s körülűzködte vele kalapját. Azokról is magára gondolt.

„Ti is olyan virágok vagytok, miut én. Pusztán jelentek meg a föld színén, s mikor virágoztok, még nincs öltönyötök.

A zöld levelet csak a másik tavasz küldi utánatok; mikor már nem vagytok többé virág.”

Tovább kanyargott az út; a barangoló leány eljutott Tukumányi rozszant házáig. A nagy rózsabokor előtt megállt, levett szalmakalapját két kezében tartva, s ott elmerengett hosszasan.

Milyen különös, hogy a sárga rózsza csipkebogyói feketék!
Egy virágbokor, mely gyászol.

Eszébe jutott, hogy itt e rózsabokor előtt mondá azt kedvese: „igen, ez az én feleségem!” — Feleségem! Ah, minő lángveres lett az arca akkor! Ah, minő halavány most! „Ő az én feleségem. . .”

— Szép jó estét „kisasszony!”

Összerezent e köszöntésre.

Az odújába hazatérő barlanglakó üdvözölte így.

Alig volt képes neki valamit rebegni elfogadás fejében, annyira megzavarodott.

— Azon bámult ugye a kisasszony, hogy mi lesz a rózsából ha megérik? Hecsepecs. — Eltette-e azt a rózsát, amit adtam?

— Óh, igen. Szépen megmaradt szárazon.

— Ez szokása a sárga rózsának. Hát most már vigyen el még egy csipkét is róla. Lássá: az fekete. Ha mellé teszi a sárga rózsának, együtt kilcsz belőlük a nemzeti szín.

— Köszönöm.

— A kisasszony nagyon szomorú!

— Az vagyok.

— Miért szomorkodik?

— Mert úrnőm nagyon beteg.

— Már nem beteg, mert meghalt.

— Szent Isten!

— Meghalt biz az. Ebben az órában. Az orvostól tudom, akit lóhalálában vittek oda a hullát bebalzsamozni. Hallgassa kisasszony. A harangszó idehallik a kastélyból.

Lívia két kezét összekulcsolva szorítá feje fölé.

— Óh, Isten! Isten! Isten!

És elkezdett zokogni kétségbeesetten.

— Ejh, milyen nagyon megsiratja a kisasszony a szegény boldogultat! Jól járt az már! Mind utána megyünk egyszer.

— Jaj énnekem! Jaj énnekem!

S amint kezeit tördelte, kulcsolta, azt a kis vékony platina-gyűrűt észrevétlenül lerántotta az ujjáról. Leesett az a fűbe.

A vadember észrevette a veszteséget, s fölemelte azt a földről.

Livia zokogva futott vissza a herceglak parkja felé.

A vadpalatinus suhancos kötődéssel kezdte el a futó után dalolni a gyerekek gúnydalát:

„Kinek mije elveszett,
Sírva ríva keresi,
Apja, anyja megveri:
Nálam, nálam megleli”.

Livia megdöbbenve állt meg, s elkezdte magát körülnézni, hogy mije vesztetett el? Egyszerre kezére tekintett, és észrevette a gyűrű hiányát.

Halálsápadttá vált. Minden meggondolás nélkül visszafutott a vademberhez, s összetett kezeit ajkaihoz emelve, könyörgött neki.

— Az Isten áldja meg, adja vissza a gyűrűmet!

— Ahán! tudunk szépen könyörögni ugye? Hátha nem adom ingyen? Hátha azt találom kívánni, hogy jöjjön el a gyűrűjeért éjfélkor: oda lesz akasztva a kőfeszület lábujjára az erdőben?

— Eljövök érte — rebegé a leány. — Óh, édes jó Tukmányi úr, adja vissza!

— Heh, te akasztófárávaló vén gazember!

(Ezt egy harmadik személy hangoztatá közbe, s Livia megrettent a hangtól s látványtól egyaránt. A vályogház

egyik ablakán egy szörnyű fej dugta ki magát: a vadpalatinus élctpárjának rettentő ábrázata.)

A vadembert még kedvesebb hangulatba hozta ez a közbeszólás. Most már kettőt bosszanthatott egyszerre.

— Hátha azt teszem, hogy ennek a fertelmes boszorkánynak adom a gyűrűjét, s azt mondom, hogy csókoljon neki kezét, amiért visszaadja!

— Meg fogom csókolni a kezét.

Erre a bozontos asszonyfő megint visszahúzódott az ablakból, elébb jól kiöltve a nyelvét Líviára.

Tukmányi röhögött.

— No hát ne sírjon no! visszaadom ingyen. Nem olyan fekete az ördög, mint amilyennek festik. Lássá, eldughattam volna a gyűrűjét, hadd kereste volna, hadd sírt volna érte. Pedig bizonyosan jeggyűrű lesz! No ne féljen. Az jó jel, mikor egy leány elveszíti a jeggyűrűjét, s aztán megint megtalálja. Ne féljen semmit. El fogja venni az, akit szeret. Én tudom, hogy kit szeret. Haragszom rá, ellensége vagyok. Engem megcsalt, meg is veretett. Minden embert megcsal. De magát nem fogja megcsalni. Én gyűlölöm. Reactionarius, pecsovics, hazaáruló, feketesárga! Hanem azért jó férj lesz belőle. No ne féljen! Azaz, hogy csak féljen; mert akasztott ember özvegye fog lenni. Ha én egyszer megkaphatom azt a hazaárulót: én felakasztatom. — No itt a jeggyűrűje. — No ne szégyellje magát. Félrefordítom a fejemet, nem látom meg, ha megcsókolja. Hahaha! Milyen bolond az ember, amíg fiatal. Hahaha.

Azzal kuncogva, dűnnyögve, rázkódva ment a háza felé, s amint az ajtaján be akart nyitni, s azt megütötte a homlokával, mert zárva volt, elkezdte a bezárt ajtót rugdalni.

— Hej! te tuskére való boszorkány! Nyisd ki az ajtót! — Süket disznó a boglyában! Nem hal-lod? Eressz be!

Becresztés helyett nyakon öntötték az ablakon keresztül egy fazék lúggal.

Erre a vadpalatinus felszedett egy nyaláb rothadt almát a fa alól, s azzal kezdett az ablakon át bebombázni. Rothadt alma berepült, kirepült, a két házastárs szidta egymást minden csúf névvel, hogy a széles rónán végighangzott a lármájuk.

Lívia futott onnan. S amíg e veszett lármát hallotta, folyvást üldözte az a gondolat, hogy ezelőtt harminc évvel ez a két ember hogy nevezte egymást „angyalomnak, egyetlenemnek!”

Csak az erdő sötétje nyugtató meg.

Itt a suttogó fák oltalma alatt megállt, megpihent. Százszor meg százszor megcsókolá azt a visszakerült gyűrűt. — Valami, mint az álomlátomány, felmagasztalá lelkét. Nem gondolt lemondásra. Nem volt kétségbeesve. Az a gyűrű azt mondta neki: „Küzdj! Ne engedd jogodat. Szentebb az minden jognál a földön. A szív joga az!”

Úgy vette azt, mintha a láthatatlan védangyal nyújtotta volna eléje kezét. Bátorság támadt szívében megragadni ezt a segédkezést.

Valamit határozott. Valamit tenni akart.

Először életében mert tenni valamit, amivel önmagát védje.

Az erdőszélből egy kis parasztleány jött rá szemközt. Kosara tele volt vadrózsacsipkével. Megkínálta vele Líviát. Urak szeretik ezt vaddisznópecsenyével. Húsra krajcárért mind odaadja.

Lívia azt mondta neki, hogy megveszi azt tőle mind, de kosarostul.

— Úgy ötven krajcár lesz az ára.

De haza is kell vinned. Tudod, hol van a távirda?

Ahol dróton beszélnek?

Odaviszed, s ott hagyod. S egy levágott fatörzs mellé leülve, egy papírszeletkére e sorokat írta:

„Nornenstein Octavian fejedelemnek Budapesten. — Etelváry Madelaine hercegasszony meghalt.”

Azt borítékba tette, egy forintot zárva mellé, s átadta a kisleánynak.

– Ezt a levelet vidd el ahhoz az úrhoz, aki a dróttal izen, s add át neki. Tőle megkapod az ötven krajcárod.

A távirdász visszaadott a kis leánynak a forintból ötven krajcárt, továbbadta a sürgönyt, s aztán nagyot bámult, mikor az ott hagyott egész kosár csipkebogyót meglátta: holott neki se felesége, aki azt cukorba törje, se vaddisznója, amihez elköltse.

A MEGTALÁLT KÖNNYEK

Mire Livia hazaért a herceglakba, már akkor ott várt rá a hintó, melyet érte küldtek, hogy siessen rögtön az ókastélyba. Madame Corysande írta hozzá azt a néhány sort, melyben tudósíták az anyahercegnő haláláról.

Rögtön útnak öltözött, s még alkonyvilágnál megérkezett a hercegnő kastélyába.

Megérkezésekor madame Corysande fogadta. A meghalt hercegnőhöz még nem bocsáták. Az ilyen magas halottnak előbb nagy toalettet kell végeznie, mielőtt a közönség elé jöhetne. Hírhedt orvosok vannak elfoglalva azzal a nagy munkával, hogy testét az enyészettől megóvják csodahatású balzsamokkal.

Líviát Rafaela hercegnőhöz vezették.

Rafaela éppen gyászruháját próbálta fel.

Minden cselédnek ki volt sírva a szeme, akikkel Livia találkozott.

Ő maga is elkezdett zokogni, mikor Rafaela kezét nyújtá neki.

Rafaela megölelte őt és megcsókolá.

— Te is tudsz sírni — súgá neki halkán. — Mindenki tud sírni, csak én nem. Azt hiszem, csak mások láttára nem tudok sírni. Bezárkóztam szobámba, hogy egyedül legyek. Hasztalan! Nem tudok sírni. Nincs könnyen. Óh, milyen rossz az! Nem tudni érezni! Látom előttem halva azt, akit úgy szerettem, akinek egész életemben nem tudtam kimutatni azt, hogy szerettem, és még a ravatalánál sem tudom nyilvání-

tani, hogy mit érzek. Jéghideg vagyok. Nézd, milyenek a kezeim. Kívül-belül ilyen vagyok. Pedig tudom, hogy mit vesztettem. Amit nem pótol ki semmi és senki! Tudom, hogy milyen rettenetes egyedül maradtam a világban. Tudok kétségbeesni miatta; de nem tudok sírni.

— Óh, hercegnő, hisz önnek még atyja is van; egy angyali jóságú, szerető szív — sietett Livia a vigasztalással.

(Hajh milyen nagyon megszenvedett e leány azért a mondasért valaha.)

E szónál tűzfényben ragyogtak Rafaela szemci. Megragadta Livia kezét:

— Ugyebár! Angyali jóságú szív. Olyan gyémánt szív, amilyen nincs a földön második. Egy ember, aki csupa ére-nyekből van összealkotva; akiben hibát nem lehet találni, akit mindenki szeret, akinek árnyékában nyugszik az üldözött, akihez fordul özvegy és árva, akire bízva a nép frigyládáját, a király koronáját; egy szent! Az én édes jó atyám. Ugye, hogy az? ugye, hogy az? Livia!

S az indulatkitörés közben oly hévvel szorongatta kebléhez az ifjú barátnét, hogy az nyugtalankodni kezdett miatta.

— Óh, majd megtudod te azt, hogy mennyire szeretem én az én édes jó angyalom, apámat! Mit fogok én érte tenni? Majd megtudod te azt, de csak később.

És azzal összecsókolá Livia arcát hévvel, indulatosan, mint egy szerelmes nő.

— Nem ma. Majd később. Ma sírás napja van. Eredj szobádba, sírd ki magadat. Hagyj itt engemet, én nem tudok sírni. Óh, nekem oly gonosz kemény szívem van.

Annál kevésbé bocsátá el magától Líviát madame Corysande.

— Csodálatos természet ez a Rafaela hercegnő! — panasz-kodék Líviának —; más úri családban az a szokás, hogy mikor halott van a háznál, a család kiköltözik, s éppen csak a gyászszertartás idejére jön haza. Ez meg itt maradt, s egész környeze-

tét itt tartja az előkészületek alatt, ebben a megbűvölt kastélyban.

— Madame Corysande! Ön csak nem fél talán a kísértetek-től? — mondá Livia, kit bántott madame Corysande affectantiája. A madame-ra nézve igen kellemetlen volt az, hogy a hercegnő éppen ott halt meg, ahol neki is jelen kell lenni.

— Óh, hagyja el, kedves Livia. Van is szüksége kísértetekre egy olyan kastélynak, ahol a „bencék” járnak.

— „Bencék?” madame Corysande!

— Én nem is tudom, mi kedve telik a parasztnak „bencék”-nek híni őket, kik alatt mi tiszteletreméltó benedictinus szerzeteseket értünk; ezeket a fertelmes állatokat! Huh! ott mászik egy a falon! Livia! Csengessen az inasnak!

— De hát mi az?

— A legrettenetesebb állat a világon! Borzasztóbb a rinocérosznál. Most mindjárt repülni fog. Én elájulok, ha rám repül.

Livia öltönyére repült. Madame Corysande felsikoltott. Sikoltására beszaladt a szobaleány. Amint az meglátta a rettenetes állatot, elhajított mindent a kezéből s kiszaladt; bekiabálva az inast. Az inas a jajveszéklés okát megértve, sietett egy porseprűvel, egy csípővassal meg egy rézlapáttal segítségre.

— Jaj hozzá ne érjen! — igazgatá madame Corysande —, gyöngéden seperje le a lapátra! Meg ne szorítsa nagyon a csípővassal, meg ne ölje itt a szobában! Nyissa ki az ablakot, úgy dobja ki.

Persze a nyitott ablakon aztán három repült be az egy kidobott helyett, akik ott leskelődtek már a redőnyök között, s azok ellen újra kezdődött a hajtóvadászat; egy fenevad magának az inasnak a nyakára repült: arra az is elbődült, s elkezdett franciául imádkozni: „Sacré! diable d'une punaise volante”; elhányta a fegyvereit, s megfutott az egyenlőtlen tusából.

— De hát mit vétettek ezek a jámbor rovarok, hogy úgy félnek tőlük? — kérdé Livia.

— Azt, hogy oly irtóztató halottbűzük van, hogy lehetetlen

velük egy szobában megmaradni. Ezek a repülő poloskák. Aki egy ilyen állathoz hozzáér, tengeri betegséget kap tőle, s ha egyet eltaposnak a szobában, ott minden embert kilé a hideg. Ez az átka ennek a vidéknek. A közeli nádas a hazájuk, onnan jönnek elő ősszel; addig békén vannak a nyári szálláson, akkor aztán beszállásolják magukat a körül fekvő kastélyokba, úri lakokba, kolostorokba. Szegény ember házába szállnak be. Ezért tartotta a boldogult hercegasszony a baglyot a szobájában; hogy az felfalta rögtön a szörnyetegeket, amint az ablakon bejöttek. Én nem is tudom; minek teremtett a jó Isten ilyen állatokat. Csak akkor van tőlük bizton az ember, ha sötét van a szobában. — Madame Corysande előtt a repülő poloskák egészen háttérbe szorították azt a nagy gyászt, ami ezt a palotát befátyolozza ez éjszakán.

— Hát akkor oltsuk el a lámpát.

— De a sötétséget sem szeretem. Kivéve, hogyha ébren maradunk, és beszélgetünk egymással.

— Én ébren maradok — madame Corysande —, s ha ön beszélni fog, én hallgatom azt.

— De egyszer-egyszer mégis szóljon közbe, hadd tudjam, hogy ébren van.

— Hiszen nem vetkőzöm le.

— Én sem. Hiszen tudja, kedves Livia, én nem vagyok babonás, de amint sötét lesz, oly elevenen látom magam előtt a hercegasszonyt, mintha előttem feküdnék most is. Az utolsó perceig nem bocsátott el maga mellől. És nekem meg kellett hallanom mindazt, amivel végső gondolatai foglalkoztak. Rafaela hercegnő is ott volt mellette. Az utolsó órájában azt mondá Rafaelának: „Jer ide, csókolj meg egyszer, kétszer, háromszor, négyszer: — az arcomat, az ajkamat, a homlokomat, aztán credj át a terembe, ülj le a zongorához, s játszd el nekem Beethoven esz-dúr szonátáját. Kedvenc darabom”. Mikor aztán Rafaela kiment a szobából, megfogta a kezemet a hercegasszony, s azt mondá: „Én azalatt, anígy

Ő a szonátát végigjátssza, jobblétre szenderülök; nem akarom, hogy itt legyen, mikor haldoklom. Férjemnek adtak-e álomitalt? Ő is aludjék. Ne fájjon neki ez az óra. — (Húzza közelebb a székét hozzám, kedves Lívia.)

Azt Lívia szívesen megtette.

— Akkor aztán elkezdte nekem a hercegasszony az utasításokat kiadni, hogy minő halotti öltönybe legyen felöltöztetve. Hol van az mind előre elkészítve. Azután így szólt: „Tudja ön, miért kértem most Rafaelától négy csókot? Az négy ember búcsúcsókja. Mert mikor már a koporsóban leszek, akkor nem szabad arcomat senkinek megcsókolni többé. Megmondom az okát, miért. Amint lelkem elszállt, halandó részemet be fogják balzsamozni. Akkor aztán elmondta nekem, hogy mi ez a bebalzsamozás. Ah, Lívia! A hercegasszony még az utolsó órájában is oly kegyetlenül bánt velem, hogy énbélőlem a borzalom és iszonyat által kiölt minden érzést. Elbeszélte, hogy ezelőtt harminc esztendővel még ezer forintba került ez a műtét, mert persze balzsamot, moschust, chinaport, kajaputolajat használtak hozzá; de most már a Cannal-Francina rendszer mellett csak mercurius sublimatus corrosivust és arsenicumot alkalmaznak; aztán kinyitattott velem egy titkos szekrényt, abból előkerestetett velem mindenféle lepecsételt üvegeket: elmondá, melyikben milyen rettenetes méreg van. Mérgek fontszámra! Azokat ő előre elhozatta, hogy az orvos készen találja. A hideg kiráz, ha rá gondolok. Repülő mérgek, amikhez az orvos maga sem nyúlhat pusztá kézzel, s mialatt a műtétet végrehajtja, üvegálcot visel. És aztán elmagyarázta nekem a hercegnő tudományos alapossággal, minő vegyszer az, amit majd az ő ütereibe és visszereibe nagy mesterséggel be fognak fecskendezni, ami testét enyészhetlenné teendő; hogyan fog ez a műtét végbemenni. Nem szeretném, ha ezt hallotta volna ön, Lívia kisasszony! Én nem merek a hercegnő ravatalához közelíteni azok után, amiket nekem elmondott. Különben is borzadok mindentől, ami a halálra emlékeztet.

És aztán végül oly szelíden szólott hozzám. „Ezért nem szabad az arcomat megcsókolni senkinek, madame Corysande, *majd akkor!* egy ilyen érintéstől veszélyes kútegek támadnak az élő arcán. Ezt elmondja ön mind a *négynek*. Kedves Corysande” *Kettőnek* már elmondtam: a harmadik alszik.

Lívia gyöngéden megszorítá madame Corysande kezét.

— A *negyedik*, nem tudom, megérkezik-e idejére?

(Kit tart a *negyediknek*?)

— Ezután egészen elcsendesült, s hallgatni látszott Rafaela zongorahangjaira. Mikor a szonáta utolsó akkordjai elhangzottak, a dicsőült lélek is elszállt velük együtt. Én átmentem Rafaelához, alig bírva e szót kirebegni: „ő jobb hazába tért”. Rafaela kezei csüggedten estek ölébe. Aztán felállt, nagyot sóhajtott, arcát végigsimította kezével: nem könnyezett. „Atyám tudja már?” — kérdezé. „Nem: ő alszik” — „Akkor ne költsek fel, hagyják szunnyadni; majd én intézkedem”. S nehogy felköltsek az alvó herceget, ő maga fogott hozzá azt a munkát végezni, ami egy férfinak is nehézére esik. Szegény Dumka úr, úgy sírt, hogy semmi hasznát sem lehetett venni. Nekem kellett a leveleket megírnom, s a táviratokat fogalmaznom. Egy táviratot küldtem Zárkány Napóleonnak is.

Hah, milyen ideges rángással taszítá el egyszerre Corysande kezét Lívia.

— Mi lelte önt? Talán egy bogár szállta meg?

— Igen. Egy rovar! — rebegé Lívia.

— Hozzá ne nyúljon! Le ne rázza itt magáról!

— Nem. Nem. Majd kimegyek vele a folyosóra!

Lívia elhagyta a szobát. S várhatta aztán madame Corysande vissza, tenger időkig. Beleőszült a várakozásba. Ha meggyújtotta a gyertyát, rögtön elkezdtek kísértetes bőgőhúr hangon donogni körülé azok a félelmetes szárnyas ördögök, ha pedig eloltotta a világot, ott állt előtte a holt hercegnő alakja, amint magyarázza neki a titkos végzettségét a holt ember útjainban.

és visszereiben. Ki pedig nem mert volna menni a folyosóra, hogy utána nézzen Líviának, ha azt az egész kastélyt neki ajándékozták volna is.

Lívia lázas remegés közt járt alá s fel a hosszú folyosón, melyet csak az egyik végén világított meg egy ligroinlámpa.

Tehát Leonnak is táviratoztak.

Ővele is tudatva van, hogy a hercegnő meghalt.

Az a pillanat pedig elhatározó.

Amidőn a legnagyobb gyász közepett megjelen valaki, aki vigasztalást hozhat.

A nők szíve legkönnyebben megnyerhető a koporsó mellett. Azon arc, melyet a fájdalom daguerrotypja felvesz, a szív hártáihoz tapadva marad. Ez a benyomás kitörülhetetlen.

Erre számított ő, amidőn Nornensteinnek táviratozott. Hisz Alienor nemes, derék férfi. Méltó Rafaclára. Boldog lehet mellette.

A hercegnő rangjára oly büszke. Vágyait teljesülve láthatja benne.

És most egy másik kéz lerontja az egész kártyavárat!

Ha Leon is el fog jönni! Ha ő is megjelenik akkor, amidőn a női szív legfogékonyabb egy férfiarcot kitörülhetlenül befogadni! Ha ő hozza meg a vigasztalás balsamát!

Óh, mint kétségbe volt esve a leány! Óh, mint járt kezeit tördelve végtől végig a hosszú folyosón, s mint Jákob a pusztában küzdött az anyállal, aki nem sajnál egy szegény halandóval tusakodni; ne történjék ez meg! Véletlenek, csodák, rendkívüli sorsszesélyek jöjjenek az ő segítségére!

Az a másik leány nem tud sírni! Az is nagy kín! De ő meg nem tud imádkozni! Ez még nagyobb.

Nem tudja, mit kérjen, és nem tudja kitől. Szabad-e egy ilyen kéressel megjelenni Isten előtt? Van-e a szentek között egy, aki az ilyen vágyak teljesüléseért közbenjáró legyen az ég és föld között?

Óh, az rettenetes; kívánni valamit kétségbeesetten, amiért imádkozni szentségtörés! Imádkozni most egy leánynak földi boldogságért, amidőn jótevője, második édesanyja halva fekszik, s minden sóhajtásának az ő mennybeli üdveért kellene fölszállni, midőn az volna kötelessége, hogy imazsámolyára térdelve, olvasóval és imakönyvvel közeledjék az ég kapuihoz.

Madame Corysande elvégre megsokallta Livia künnmaradását, s a hetedrészig kinyitott ajtón kiszólt hozzá:

— Livia, kedves! bejöhet már. Elaludtak a rémek. Majd csak megoltalmaz bennünket mindannyitól a jó Isten.

Igaz. — Igaz. — Ki is takarna be ellenük más? — Csak te eredj nyugodtan aludni, szegény leány. — Corysande távirata nem találta Leont Budapesten; mert az távol jár most, kevesen tudják, hol; a te izeneted pedig címzetére talált, meg lett értve: és értéke elismerve. — Octavián fejedelem és fia útban vannak már Etlvár felé.

A boldogult szelleme pedig útban van a mennyország felé, csillagok útjait, szellemek útjait nem kell előttük járó imádkozásnak az égre rajzolni: az ima csak a földiek tekervényes, homályos útjain gyújt világot.

Octavian, amint a táviratot kapta, rögtön sietett Alienort felkeresni, s tudatni vele, hogy mi történt; tartsa magát az utazásra készen teljes gyászruhában: ő még maga elfutott a „Jerichói Kürt” szerkesztőségébe, a gyászhiért tudatni, s a maga részéről a következő közleményt beiktatni a személyi hírek közé:

„Octavian von und zu Nornenstein fejedelem a mai napon egyetlen fiát és fejedelmi utódját, Alienor von und zu Nornenstein princet nagykorúnak jelentve ki, a fejedelmi előjogokról lemondott, s azokat örökösére, most már Alienor von und zu Nornenstein *fejedelemre* ruházta át!”

Meg is várta Octavian, míg abból a lapból egy példányt kéziszájtóval az ő számára lehúztak; azt azon nedvesen zsebébe dugta, s aztán sietett Alienort a vasútra vinni magával.

Az egész úton aztán folyvást tartotta beszédét Alföldön.
Az pedig szeretett volna aludni, de világát valami legheregette.
Az öregúr kifogyhatlan volt.

— Fürst Octavian. Ha a te száz gőzmalom volna, irtoztató
pénzt bekeresnél vele; amennyit tudsz darálni pihenés nélkül.

— Ahhoz is gyakorlat kell.

— Miért nem szivarozol inkább?

— Tudom, hogy te nem szeretted a füstöt.

— De hát mért nem hagyysz engemet aludni?

— Azt is megmondom. Halottas házhoz megyünk. Mikor
valaki egész éjjel nem aluszik, olyankor nagyon érzékenyek
lesznek az idegei. Nagyon előnyödre fog szolgálni, ha úgy
leendezsz diszponálva, hogy a gyász látása könnyekre fakasszon.

— Ha ezt valaki meghallja, darabot ír rólunk: „Agg színész
és fia”. Eldugom előled ötkelencs-üvegemet, képes vagy
szalmiákszeszt cseppenteni közé, hogy megrikásson.

— No no! Tényleg ugyan nem sok kell ahhoz. Hiszen
Wagner „Walkür”-jének előadásán, még „Siegfried halálán”
úgy sírtál, mint egy Niobe. Ez is egy jó asszonyi tulajdonság
nálad. Ha megfáradtál, sírva fakadsz. Ha a balerinád nem
jelenik meg a légyóttan, megsíratod. Könnyebben áll nálad
a sírás, mint a hajdani híres színész Celesztintinál, aki megrendő
lésre, közkívánatra tudott sírni.

— Hát akkor amennyivel inkább engedj aludni!

Nem engedlek, mert én bizonyos akaratok lenni a dolgom
alól. Nézd csak, milyen szépek let a kukurcák!

Másnap reggel maga Rafaela tudata atyjával anyja házára.
Egész éjjel egymással beszélünk monda a herceg.

Az a lelke volt a jó hercegnőnek. Tese nála be van baba
mozva.

A herceg reggel nem alszik agyban. Szív baba nem engedi.
Nagy karszékben szokott szunyivádni felolvasással.

Vezess a ravatalhoz.

Rafaela kezét atyjáé alá ölté, s levezeté őt a földszinti nagy teremig, mely gyászpompával volt már feldíszítve; de még nem volt feltárva a látogató közönség elé.

A gyertyák meg voltak gyújtva már a koporsó körül, s két szerzetes ott imádkozott mellette.

A hercegasszony ott feküdt a koporsóban halotti mezében. De Rafaela könnyeit még ez a látvány sem indította meg. Ez éppen nem.

Az a halott arc nem hasonlított az ő anyjához. Minden ránc el volt rajta simulva; egyetlen vonás nem maradt meg az élőlől. Idegen arc volt az, sima és fényes. Nem olyan, mint a szegény ember halottjának az arca: derült, mosolygó, nyugalmas; ez egy főúri halott, kinek testéből a tudomány ércet, pergament csinált, s elvette vonásaiból az üdvözültek magasztosságát; helyette a műtői pepecselő kéz egy múmiamosolyt mesterkélt rájuk.

Rafaela visszataszítva érzé magát e látvány által.

Minden érzetét ellenszenvesen érinté az a gondolat, hogy az a bálványalak, akit ő édesanyjának nevezett, nem lehet az, amivé a gyermeki kegyelet a halott anyákat átalakítja: egy mennylakó szent; hanem amivé a tudomány alakította át: egy múzeumi tárgy.

Úgy fájt neki ez a gondolat; majd a szívét metszé keresztül, s ez a fájdalom még mélyebben fojtá el könnyeit.

Kényszeríté magát e borzalmat leküzdeni, s nem törődve madame Corysande óvásával, odahajolt, hogy megcsókolja az alak arcát.

Egész teste összeborzadt tőle.

Az orvos elővigyázó volt. A bebalzsamozott hulla arcát bevonta az arsenas sodae után vízüveggel.

Nem „személy” az többé: hanem „tárgy”.

E pillanatban a hátulsó ajtón két alak lépett be a gyászterembe. A viaszgyertyák megvilágították arcaikat.

A herceg eléjük lépett.

— Nornenstein fejedelem, Alienor princ. . .

— Nem princ többé — mondá Octavian. — Hanem Alienor Nornenstein fejedelem tegnap óta.

Alienor pedig odalépett Rafacla elé. A leány kezét nyújtá neki.

— Nézze ön: szegény anyám.

Alienor érzékeny szívű volt (nem is aludt az éjjel), e szóra ellepték szemeit a könnyek: amint a ravatalhoz ért, zokogni kezdett.

S erre, mintha a lebilincselő varázs tört volna szét Rafacla szíve fölött: egyszerre kitörtek az ő könnyei is.

— Óh, édes egyetlen jó anyám — sikolta fel, s odaveté magát a halottra, átölelve annak lábait, és azután sírt hosszasan, bőségesen: egész lelke mélységéből.

S mikor kisírta magát, akkor odafordult Alienorhoz, és megszorítá annak a kezét, halkán rebegeve.

— Köszönöm. Nagyon köszönöm önnek.

Alienor tekintete azt kérdezé, hogy „mit”?

— *Hogy megtaláltam a könnyeimet.*

Alienor is hozzáadta az övéit.

S az összevegyült könnyek frigye szentesítő erővel bír. Legalább a költők azt mondják.

— — — — —
A hercegnőt nagy pompával temették el az etelvári családi sírboltba: jelen volt közel és messze környékből minden tisztelője, úr és szegény.

Csak egy nem jött el a temetésre. Zárkány Napóleon. Azt bizonyosan nem találta még fel a gyász hír. Ki tudja, hol járt azalatt?

— — — — —
Nornensteinék még a temetés utáni napot is ott tölték a hercegi kastélyban. Úgy utaztak fel együtt Budapestre.

Az utolsó nap estéjén Rafacla hercegnő odaölelte magához Líviát, s azt súgá neki:

— Kicsikém. Menyasszony vagyok. Nornenstein Alicor fejedelemmel mai nap eljegyeztek atyáink.

Lívia arca ragyogott a boldogságtól. Tehát mégis csak vannak olyan szentek, akik közbenjárnak az ég és föld között a szegény halandók olyan vágyaiért, amiket nincs szó kifejezni!

...De ne keverjük mi a szenteket a halandók történeteibe...! Ki tudja, *mi lesz a vége?*

Bécs belvárosának utcátömkelegében van egy szűk sikátor, amit Bank gassénak tisztelnek.

Ez eldugott utcában van egy komor külsejű ódon palota. Ez *Magyarország háza Bécsben*, régi nevén „magyar királyi udvari kancellária”

Zárkány Leon új hivatalával e házban talált foglalkozást.

Ezt a házat Magyarország számára építteté Mária Terézia. Telkét Nádasdy kancellár vette meg Bécs városától, s másfél századon át e magyar főúr nevére volt ez átírva, csak az utóbbi években lett Magyarország nevére a Bécs városi telekkönyvben bekebelezve. E helyről intézték közel másfél századon át Magyarország sorsát. Benne minden a szeretett királynőre emlékeztet, s az emlékek bizonyítják, hogy a kegyelet kölcsönös volt.

A palota az örökkévalóság számára látszik építve lenni. Tömör falai most is oly épek, mint százötven év előtt voltak, kívül rajta időbarnította faragványok, homlokán az aranyozott Szent István korona és országcímer, belül fejedelmi pompa maradványai. Csak maradványai. A politika vandáljai, mikor kimondták, hogy Magyarországnak el kell tűnnie a fogalmak világából, e palotát is elfoglalták, s legelső dolguk volt a lépcsőház gyönyörű aranyozott arabeszkait — bemeszelni! Csak néhány teremben láthatók még a plafondoknak e remek arany cikornyázatai, miket az építészek mintául rajzolnak le ma is.

A termeket remekművű nagy olajfestmények ékesíték, amikben Mária Terézia megannyi ünnepélyes históriai monumentumban van ábrázolva hű magyarjai között; első kép, midőn

a koronázásra indul, elől lóháton a tárnokmester szórja a pénzt a nép közé; második, midőn megkoronázzák; harmadik, midőn megesküszik az alkotmányra; negyedik, midőn az aransarkantyú lovagrendjét alapítja; ötödiken az a jelenet van megörökítve, midőn a megtámadott királynő kis fiát bemutatja az ország rendének, s azok lelkesülten kiáltják: „vitam et sanguinem pro rege nostro!” E képeket ponyvával betakarták, félretették, hogy ne lássa senki. A termek renaissance kori bútorzattal voltak feldíszítve: aranyozott karszékek, pamlagok, miknek szövete sok ezret érő *gobelin kézmű*; külön-külön a hímezőfestések egy-egy remeke mindegyik humorisztikus állatmesék ábráival; azokat leküldték a félszerbe. Alkalmatlanok irodai használatra.

Nem jutott hasonló szerencse a nagy tanácssterem falait takaró felséges gobelinszőnyegeknek; ezeket a szeretett király-asszony ajándékkul kapta XV. Lajos francia királytól; három remek mitológiai csoportozat istenalakokkal helikoni tájképek között. Azoknak a felső részébe, mintegy a ráma risalitjával, a megrendelő királynő odahímezte Magyarország címerét. A politikai vandálok aztán nekiálltak, s beragasztották csirizzel, papirossal a magyar címet a gobelinson! papirostra aztán megfelelő terjedelmű embleákat festettek! Csak a negyedik gobelin menekült meg az iconomachusok haragja elől, azáltal, hogy egy félreeső pitvarba szorult; ez ábrán a művész saját szerű fantáziája a bikával játszó Európát és társnőit, híven az etnográfiahoz, fahéjbarna szecresen hölgyekül állítja elő.

Az antik órák, bronz- és ébenfaállványaikkal, a pompás kristálycsillárok, zománczott kandeláberek felhordattak a padlásra. Útjában voltak a civilizáló egyformaságának. A két nagy porcelánkályhát csak tömörsége őrzé a ninivei rombolástól, mindegyiknek tetejét tízezreket érő aranyozott bronz troféumok képezik, múzeumi ritkaságok ez idő szerint.

S a szép, fénymázolt, aranyozott thékából (kellett az máshová garde-robés-nak) kihányattak a „*liber regiusok*”. A magyar

nemzet „*arany könyve*”, históriai kincsel! mely ötvenezer nemesi családnak nemeslevelét őrzi; mikben minden magyar nemesnek ősi címre gyönyörű festői remekben van megörökítve, felírva ősapjának érdemei, viselt dolgai, miként nyerte a nemességét, szentesítve királyi névaláírással. Hatvankét könyve Magyarországnak, huszonhét könyve Erdélynek aranyozott pompás bőrkötésben. Egy históriai unikum! — Belökték azokat egy sötét lomtárba mind, az egereknek. De az egerek jó emberek voltak: nem ették meg.

Mikor aztán Magyarország és Ausztria között megtörtént a kiegyezés, Magyarország visszakapta a saját házát is Bécs városa közepében. Most itt vannak a király személye melletti miniszter, a külügyminiszteri államtitkár, a közös pénzügyminiszteri államtitkár lakásai és irodái. Itt üléseznek az országos bizottságok Magyarországból, s adják folytatását minden évben a *vitam et sanguinemnek*: „*avenam quoque!*”

A régi gazda aztán nekifogott megint lecsiszolgatni a be-meszelt aranyozásokat: előkeresgette padlásról, fészerből az antik bútorokat, kargyertyatartókat, órákat, csillárokat, miket a műértő, a régiségkedvelő ha meglát, a hideg leli ki örömeiben. A régi gazda nekiállt a becsírizelt gobelinoknak, s kávéso-prűvel, káposztalével letisztogatta róluk a maszatot, kiszabadította az országcímert; a gyönyörű históriai képeket kitataroztatta (egy csakugyan eltévedt belőlük, az, melyen Mária Terézia a királydombra fellovagol. Ki tudja, melyik exzellenz padlásán lepi a por?) S az aranykönyveket is felkereste a lomtárból, s minthogy a szép fénymázás théka már nem volt sehoh (négy lába volt, elment), összeácsolt a számukra egy deszkaállványt, s rárakta kincseit. És aztán hozzálátott az *aranykönyv* folytatásához. — Már azóta egy új (hatvanharmadik: az erdélyivel együtt kilencvenedik) „királyi könyv” is megtelt félig.

Leon nagy gyönyörűséggel tanulmányozta ez érdekes könyvet. Az újabbkori nemesség diplomáit.

10. A hajdankori címerekben kardos vitézek, lovagok, levágott török fők, üstökön fogva vagy pallos hegyére szúrva; nyilak, sasok, griffmadarak, oroszlánok tündökölnek. Az újkor nemesi címereinek jelvényei a korszellemet képviselik.

Az *Aesculap*-bot a felkúszó kígyóval az orvosi érdemeket jelenti; *törőkalapács* van a bányász címerében; egy vasöntöde alapítójának címere *fogaskerek*; egy vasúti igazgatóé *mozdonykerék*; az irodalmi érdemek nemesi jelvénye keresztbe tett *toll* és *pálma*, *hármás halom mögül kiemelkedő arany nap*; a békekötésnél működött diplomatáé *galamb, olajággal*; a pénzügyi téren emelkedett nagyság nemesi jelvénye a nevét visszaadó *arany hegy*; arany *méhek* és arany *búzakévék* jutottak az oeconomusnak; az erdészet és faüzlet terén kitűnt új nemes címere zöld *fenyőfa* arany mezőben; a kereskedőé *vasmacska*; az első gyorskocsizás megalapítójáé *felszerszámozott fehér ló*; a vízépítészé ezüst *csatorna*; a mérnöké arany *cirkalom*; a bortermelőé három *szőlőtő*; a bíróé *serpenyő* és *pallos*. A heraldika jelvényezőtára nagy supplementummal szaporodott meg. Elmésőbb ötletet alig találni a sok között, mint egy derék vászonkereskedőét, ki magának egy arany mezőben álló, felül kockás oxford ingbe, alul fehér rumburgi vászongatyába öltözött griffmadarat választott jelvényül. Azt is megtudta végül Leon, hogy egy igen kedves ismerőse, egy lovagias megjelenésű bankár miért visel télen-nyáron ibolyát a gomblyukában. Ennek a nemesi címerében négy szál *ibolya* a jelvény.

Aztán jönnek a nemességből bárói, grófi rangra előléptettek címerei. Egész kombinált tablók. Négyes mezők, még egy tetejükbe jött ötödikkal rigolirozva. Újkori érdemek, új szimbólumokkal.

Gyakran elnézegette Leon azokat a nevezetes történelmi festményeket, amik Magyarország házának elnöki termet ékesítik. A kecseljes királynő hú magyarjaitól körülvéve. Van azokon mit nézni, mint művészi alkotáson is. Azonkívül minden alak egy jól talált arckép. Mind nevezetes államférfiak,

fő-fő zászlós urak, magas rangú úrhölgyek képmásai azok. Az öltözetek egész jelmeztanulmányt képeznek. Az akkor divatozó francia hímzetzazarlás, magyar szabású dolmányra, mentére alkalmazva, csizmák skófiummal hímezve, nyuszt-kalpagok kócsagtollal, s e kócsag, nyuszt-, párdubőr között simára borotvált arcok, a piros, duzzadó, erőteljes magyar típus a versailles-i, trianoni udvaroncok mintájára borotválva, hajporozva, hátul szalaggal átkötött varkoccsal! Egy magyar dalia, ki kardjához kap, királya védelmére lelkesülten, s hátul a copfja billeg, s bajusza, szakálla sehol sincs. Torzkép nekünk most. Pedig történelmi arckép.

A magyar Pompeji omladékaik közül nemcsak antik szobrokat és szőnyegetek ástak ki, hanem eltemetett élő embereket is.

Leon megismerkedett azokkal az alakokkal, akik az épület falai között évtizedek óta voltak eltemetve. Jó hazafiak, derék emberek, nagy talentumok: még költői tehetségek is. Lappangó életet éltek eddig; üldözve, gyanúval kísérve egyfelől, félreismerve, kitagadva másfelől.

Most a rejtett életerő újra felmelegedett bennük. Levegőhöz jutottak, mely életföltételük volt. Lett tárgya dicsekvésüknek. Elbeszélték nehéz küzdelmeiket — tehetetlen kézzel — a hatalom emberei ellen: a kettős szenvedést, önmagukért és honfitársaikért; megmutogatta ki-ki, amit a nagy hajótörésből megmentett; ott vannak a királyok pecsétnyomói, a tányér nagyságú ércminták az uralkodók homorművű alakjaival. (Egyen hiányzik a kettős sas a magyar országcímer körül: ez Ferenc pecsétje.) A kancellárok roppant ezüst országcímer mintái; az ezüst szekrényben őrzött levél, mit a nagy királynő egészen sajátkezűleg írt hű magyarjaihoz, fekete szegélyű papíron (meghalt férjét gyászolta akkor). Aztán előhordták a tarkabarka adomákat a lefolyt korszak embereiről, akik éppen olyan élő halottak, olyan járókelő múmiák lettek most, mint voltak ők eddig.

S e múmiák némelyike — be sincsen balzsamozva.

A V A S K A K A D U

A legelső tanúja az ősidőknek, aki Leont Magyarországnak bécsi házában fogadta, mindjárt a folyosón, volt egy mopsz. A hajdani kávéénikék, a nyugdíjazott államhivatalnokok oly elválthatlan kísérője, mint Szent Péternek a kakas; egy agyonkényeztetett állatfaj, mely kiveszett a nagy ápolás miatt, melynek utolsó deficiensét rég el is parentálták a német lapok; íme egy legeslegutolsó példánya még itt maradt, Bécsben ugyan, de Magyarország házának födele alatt: a mopsz-nemzet utolsó ivadéka.

A mitológiai állat széles, fekete, feltűrt orrával megszagolta az új kor jövevényét, végignézett rajta, klasszifikálva, hogy tekintetes-e vagy nagyságos vagy éppen excellenciás? Regisztrálta. Leon bizalmaskodó fittyet pattintott felé. Arra elmordult. Semmi konfidenskedés! Akkor aztán Leon megemelte előtte a kalapját. Akkor a mopsz egyet csóvált felkunkorodott farkával, s megrázkódtatta zsemlyeszínű bőrét. A bemutatás megtörtént.

De már a második személy, aki a kőlépcsőn Leont fogadta, csakugyan a vaskakadu volt.

Éppen olyan, aminőnek őt Pompeia leírta. Képe úgy tele rajzolva ráncokkal, mint egy földglóbus meridianusokkal, postavonalokkal, vasutakkal és folyóvizekkel. Két kis hegyes, szürke bajusz, erősen kifenve felső ajka fölött s egy festőecset az alsó alatt, s amily nyugtalanul táncol a két hegyes bajusz beszéd közben, éppen olyan szökelléseket követ el a nyugtalan szemeket őrző szemöldökpár, mely még hegyesebb, előre-

Jókai Mór Erzsébet királynénál

Korteskocma (Szemplér Mihály rajza, 1880)

állóbb, mint a bajusz. — A névadó kakadubóbita, a felfésült haj, alul töben sárgálló ősz, felül pedig rótilaszín, hajdani rosszul sikerült hajfestés emlékeül.

A nevezetes férfiú felülről jött, Leon pedig felfelé indult a lépcsőn. A vaskakadu egyszerre ráismert, és nevén szólította; pedig sohasem látta.

A legelső lépcsőnél már tegézték egymást.

Kész volt Leont felkísérni a lépcsőn, bár éppen most jött le rajta.

A második lépcsőn elmondott neki egy adomát a volt osztrák miniszterelnökről. („Ha szárazság van Magyarországon, miért nem öntözik a parasztok a búzájukat?”)

A második lépcsőn elpanaszolta neki, hogy a volt osztrák igazságügyminiszter, született magyar gróf, a palotájában levő pompás freskókat a plafondon bedeszkáztatta takarékos-ságból, hogy kevesebb fa fogyjon.

A harmadik lépcsőnél megmutogatta neki azokat a bizalmas leveleket, amiket a múlt, jelen és jövő állampolgárok őhozzá írogattak.

A negyedik lépcsőnél elszámlálta Leonnak azokat a fontos szolgálatokat, amiket ő közvetlenül és közvetve az országnak s az ország egyes fiainak tett; hányat szabadított ki annak idejében a fogságból? Hány menekülőnek szerzett suttyomban útlevelet?

Az ötödik lépcsőn beavatta Leont az odafenn működő új és régi állampolgárok jellemrajzába, szokásaiba, gyöngeségeibe.

A hatodik lépcsőn megismertette őt azokkal a veszélyekkel, amik a magyar diplomatát az osztrák, orosz, német, horvát cselszövők részéről, a cseh feudálisok machinációiból, s a katonai körök féltékenysége folytán fenyegetik.

A hetedik lépcsőn figyelmeztette őt többrendbeli gyanús egyéniségekre, akiktől jó lesz őrizkednie, mert azok kémek, agent provocateurök, tizkulacos reporterek, akik minden kormányt szolgálnak, egyiket a másiknak elárulják, s utoljára

valamennyinek a titkait összeszedik, hazudnak hozzá egy csomót, ezt kinyomatják, de nem adják ki, hanem elküldik a kefclevonatot a kormányoknak, fenyegetőzve: hogy ha meg nem veszik azt tőlük drága pénzen, akkor könyvárusi útra bocsátják. Ezekről őrizkedjék, mert ezek csak azért barátoknak, hogy valami titkot kikapjanak!

A nyolcadik lépcsőn aztán elmondá, hogy ő nem olyan ember, mint azok. Az ő keblében egész Szibilla-könyvei vannak eltemetve az állam magas politikájának, s őtőle azokból vas harapófogókkal sem lehetne soha egy szót is kicsikarni. Próbálták már őt megvesztegetni a külhatalmak; de hasztalan! (Következett a kilencedik lépcső.)

Itt elmondá, hogy pedig bizony ráférne. Az a kis nyugdíj, amit az államtól húz, éppen felényit tesz a mostani pénzvisszonyok között, mint tett ezelőtt harminc évvel, s szűken lehet kijönni vele Bécsben.

A tizedik lépcsőn aztán elkezdett keservesen panaszkodni a kormányférfiakra, akik nem tekintik az ő nagy szolgálatait, amiket a közügynek tett; folyvást biztatják, de mindig adósak maradnak ígéreteikkel, s így töltetik el vele egész életét, meddő reménykedésben.

A tizenegyedik lépcsőn kisírta magát.

A tizenkettediken becsületszavát vette Leonnak, hogy őt előljárói figyelmébe fogja ajánlani. A tizenharmadikon ő kötelezte magát becsületszavával, hogy Leonnak minden válságos percben jó tanáccsal, figyelmeztetéssel fog szolgálni.

Végre, mikor már az ajtó előtt állt Leon, akkor elővont a zsebéből egy hosszúra összehajtott ívet. Szerény felhívás egy elszegényedett, de szemérmes úri család felsegélésére. Leon megértette a dolgot, s megváltotta magát egy ötössel, ami lelkiismeretesen beíratott a lajstromba, melyben már nagyságos és excellenciás nevek pompáztak, kék, zöld, veres és violaszín tintával írva, arany, ezüst, gyémánt porzóval behintve. Láthatta Leon, hogy milyen előkelő társaságba került.

Még aztán az ajtót is kinyitotta előtte, bevezette az előszobába, bizalmasan odasúgott az irodaszolga fülébe, s mint aki a helyen legjobban otthon van, sietett őt bemutatni a hivatal-szobában, s megismertetni a jelenlevő urakkal. Aztán ajánlotta magát.

A hivataltársak már előre nevettek Leonnak.

— Már elcsípte a vaskakadu!

Aztán elszámlálták neki, hogy lépcsőről lépcsőre mikkel traktálta. Úgy volt szóról szóra.

— Végül kért öt forintot egy szemérmes úri család számára? — Erre már nem akart emlékezni Leon.

Mindenki úgy ismerte a vaskakadut, mint egy alkalmatlan, tolakodó, nevetséges, dicsekedő egyéniséget, akire soha senki se bíz semmit; aki bejáratos ugyan mindenhová, de akit mindenünnen kilöknek. Egy szomorú clown a diplomáciai cirkuszban.

Leon azért sohasem tagadtatta el magát előle: sajnálta szegényt. Bizony szomorú sors: a harminc év előtt előszabott nyugdíjjal élni mai világban. Sokat fecsegni azonban nem engedte látogatóját, hanem mindjárt az első adoma után belelépett, „in medias res” azzal a kérdéssel, hogy hát ama bizonyos szemérmes úri család hogy éli világát. S minthogy arra még mindig ráfért a jó emberek részvevő figyelme, egy újabb öt forint szerencsésen befejezte a hosszúnak ígérkezett diskurzust. Amiért aztán viszont a vaskakadu szolgált Leonnak egy csempészett szivarral, egyik látogatástól a másikig elfeledve, hogy Leon nem él dohányfüsttel. Olyan embert, akiről tudta, hogy szivarozik, nem is szokott megkínálni.

— — — — —
A politikai láthatár vöröslett. Nagy zivatart jósolt. Ama bizonyos fekete pontok kezdtek bombaalakot fölvenni.

Az a szövetség, melynek egyik ágát Nornenstein Octavian fejedelem képezte, úgy látta, hogy az ő búzája virágzik.

Nornenstein Octavian ez időben áttette lakását Bécs közelébe. Badenben bérelt ki egy nyári palotát a maga számára, s az lett mindennapi gyüldéje az egyetértőknek.

Járt oda mindenféle ember. Diplomáták, katonák és papok, honfiak és külföldiek.

Mióta Zárkány Leon az új pályán működött, többször találkozott Octavian fejedelemmel, aki most minden alkalommal igen barátságos volt iránta

Ez nem ritka tünemény. Két ismerős, aki Budapesten csak ímmel-ámmal köszönti egymást, ha Bécsben találkozik össze, kezet szorít, s párbeszédbe ered.

Nornenstein Octavian még meg is hívta magához látogatóba Leont, mely előzékenységet Leon a látogatás megtevésével viszonzott is. Octavian egy szót sem beszélt vele ez alkalommal politikáról. Elmondá neki, hogy Alienor most Eteváron ül, a szép hercegnőt eljegyezte: az ősszel fognak egybekelni. Leon tudta ezt már, s sajnálatát fejezé ki, hogy jelen nem lehetett az anyahercegnő temetésén, kit nagyon tisztelt; de külföldön járt akkor éppen: későn kapta a gyász-tudósítást.

Octavian azt sem kérdezte tőle, hogy hát merre járt. — Tudta úgy is.

Azután azt is elmondá neki, hogy Falbenheimék is feljöttek Bécsbe. A tábornok elő lett léptetve vezérőrnaggyá. Sokszor eljár ide a szép Pompeiával együtt, amikor hölgytársaság is van együtt; ha egyszer olyankor ide vetődnék Leon, régi jó ismerősökre találna.

S miután áttérve a bécsi színházakra, ezt a tárgyat is alaposan kimeríték, mint igen jó barátok váltak el egymástól. (Jó barátok ti. az olyan emberek, akiknek egymás irányában nincs se kérni, se adnivalójuk semmi.)

Leon pedig tudta azt jól, hogy miért van ott Bécs közelében Nornenstein Octavian. Azt is jól tudta, hogy miért sietett a megszakadt ismeretség fonalát vele összekötni; még azt

is tudta, hogy ez a fonál hogyan téved a szép Pompeia czüst-szőke hajfürtei közé.

S most íme ez az Ariadne-fonal rá nézve az új labirinthban.

Csakhogyzúttal Ariadne fonala Theseus eltévesztésére van szánva.

Az pedig a legtökéletesebb labirinth, amibe Leon jutott.

Egy fiatal magyar diplomata, aki ezt a mesterséget eddigelé csak a vármegyén tanulta: aztán most egyszerre belejut az udvari légkörbe, amit a hagyományok otthonról pestisesnek és ragályosnak hirdettek előtte, úgyszólván szája elé tett zsebkendővel lépett bele, s meg volt felőle győződve, hogy itt minden ember ellensége neki s fájának.

S aztán ahelyett azt találta, hogy ellenkezőleg, inkább mindenütt kényeztetik, előrevonják, követelik tőle, hogy jól érezze magát.

Nem a vén Bécs ez most, hanem a fiatal, az élni, mulatni akaró Bécs, akinek még akkor a krach köszvénye nem szállta meg a csontjait, fiatal volt az egész világ. Ifjak voltak a paloták, ifjak az iparvállalatok, ifjak a börze új vezérei, ifjú a konstitúció, a diplomácia: ifjaké volt a világ.

Ezt rögtön érezheté a kérvényező seregéről, akik egész nap ostromolták az ajtaját, s jöttek a legheterogénebb tervekkel a nyakára, mikhez mind az ő nagy befolyású pártfogása igényeltetett, kíséretében a csáb, szemfényvesztés minden műfogásainak: a szem káprázott a millióktól, amik csak egy helyeslő mosolygásba kerülnek, s a szép hölgyarcok mosolygásától, amik milliókat érnek.

S hogy helyzetének fontosságáról meggyőződjk, egymást követték a kitüntetések rá nézve a magas és legmagasabb körökben, amiknek, akármilyen erős önbírálattal nézett is végig saját magán, nem tudta okátadni. Titkos protekció tolja-e előre, vagy főnökeinek van arra szükségük, hogy megbízottjuk állásának tekintélyt szerezzenek? (Mint ahogy Lipót-rend lovagjává tesznek egy színészt, hogy elhíhassák az udvari

koncertbe deklamálni.) Többször a legkényesebb megbízásokkal küldték el a berlini és párizsi diplomáciai körökhöz, s hogy eljárásával meg voltak elégedve, azt bizonyítá, hogy a megbízást ismételték.

Akárhová ment, mindenütt feltalálta ugyanazt a színpadot, ugyanazokat a komédiásokat. Ninivét, Babilont, Sybarist, az Astarte ünnepélyeket, az aranyborjú körüli táncot, Párizsban, Berlinben, Bécsben, s ő úgy játszott és úgy táncolt együtt velük, mintha elfelejtette volna egészen a gezetleni szegény paraszt baját s az etelvári erdő repkénylevelét. Pedig a szíve fölött hordta mind a kettőt. Azt hitték, mulat. Azt hitték, könnyelmű, csapodár, csélcsap. Hogy kifecsegi a rábízott államtitkokat. Pedig ez csak művészete volt. Mindenkit megcsalt: komolyan — és tréfából; csak azt nem, akinek hűséggel tartozott.

S ez nehéz feladat ott, ahol a jövevény mentül előbbre hatol, annál nehezebben tudja elhatározni, hogy kinek tartozik tulajdonképpen hűséggel. Ahol van „látható” és „láthatatlan” kormány. Kezek, amik a határozatot aláírják és kezek, amik a határozatot keresztülhúzzák. Ligák, szövetségek, amik egymás tervei ellen dolgoznak. Titkos kézszorítások egyetértő jeladása pompásan elmondott nyilvánításokkal szemben. Cukorral bevont bombák és lőporral töltött bonbonnière-k. S a hívek tábora fenn a hegy magasától le a völgy mélyéig terjed. — Kié itt a hűség? — Azt azután csak a szíve mondja meg az embernek!

S a szív: az olyan ritkaság a magas helyeken. A szív, mely fel tudja fogni: mennyi verítéket hullatott el a szegény földműves, amíg azt a forintot megszerezte, melynek milliárdjai vesznek el egy kimondott szó miatt; mennyi könnyet hullatott el a szegény anya, míg felnevelte egy fiát, aminőnek százezrei hullanak egy kard markolatára ütő kéz miatt. Ezt a szót, ezt a csörrenést alig várják ott, hogy meg lehessen adni.

S a fél világrész készül az ítéletnap találkozóra. Ninive,

Babilon, Sybaris táncol, tömjént éget Astarténak; de azalatt a Dagon templomában fegyvert halmoz össze.

Titokban keresik a szövetségeket.

Ígéretek tesznek.

„Ha te ellensége leszel az én ellenségemnek, én prédául adom neked az én barátomat.”

Ami útban áll, azt el kell hárítani. Ha megy: cselszövénnyel; ha megy: pártalakítással; — ha nem megy: erőhatalommal.

„Tegnap ellenségek voltunk ketten; holnap szövetkezzünk ketten, holnapután egy harmadikat megverjünk ketten. — S aztán megint lehetünk ellenségek ketten.”

Hogy reszket már az a kard magától is a tokjában? Hogy vibrálnak a dobverők a kifeszített bőrön érintetlenül is! Hogy bűg az ágyú torka, mikor a szél végigfúj előtte!

A háború a levegőben függött: megérve. Megkaphatta, aki utánanyúlt.

A getetleni szegény embernek pedig nem kellett a dicsőség, hanem a béke. S a getetleni szegény ember — az az egész ország.

— — — — —

Egy késő tavaszi estén Leon rendeletet kapott, hogy készen szüljön Párizsba.

Ez ugyan anakronizmusnak látszik. A gyorsposták és távirtdák idejében még futárok által küldözni leveleket. Hanem ez bizony így szokás. Mély barátságban élünk egymással, hanem azért nem hiszünk egymásnak, s nem tudunk szabadulni attól az előítélettől, hogy minden ország kormánya hódol annak a rossz szokásnak, hogy a diplomatáknak küldött leveleket felbontogatja (a mütét nyomot sem hágy), a sodronyon küldött üzeneteket pedig lemásoltatja, s egész bureaut tart, melynek feladata a titkos írásjegyekben küldött sürgönyöket megoldani. — Nem tudjuk: alapos-e a gyanakodás, de mélyen gyökeredzik, s ezért a titokban tartandó üzeneteket titkos jegyekben is írják, be is pecsételik, s még azonfelül az elszállításukat is a legmegbízhatóbb emberre ruházzák.

Leon rögtön sietett szállására, úti málháját összecsomagolni.

A megőrzendő sürgönyt magát azon oldaltáskájába zárta, amelyet az egész úton, szíjra kapcsolva, a vállán szokott viselni, annak a kulcsa pedig az óraláncán függő csecsebecsék közé volt rejtve.

Hogy annál nesztelenebbül elosonhasson, inasát elküldte a legközelebbi kaszinó-vendéglőbe, hogy hozzon számára valami estebédet, akkor aztán nem lesz kénytelen reggelig kimenni a házból, s minden vele találkoznak a kérdésére felelgetni.

Mert arról az egyről ugyan bizonyosnak kellett lennie, hogy abban az órában, amelyben azt a sürgönyt az ő kezére bízták, már tudják e küldetését olyan helyeken is, ahol nem kellene tudni.

A chiffre-olt sürgönyöknek kulcsa van. Ahány, annyiféle. Külön titkosírás az, amellyel az uralkodók egyenesen egymás között leveleznek; megint más, amellyel a külügyminiszterekhez írnak; ismét más, amelyen két ország külügyminisztere értekezik egymással; s különböző a titkosírás, mely a nagykövetek és kormányaik között folyik, s mindannyitól eltér, ami a kormányok és kiküldötteik által használtatik. A sürgönyök megoldásának kulcsát egy jelszó képezi, amely jelmondat betűi szabályozzák az alphabetet; úgy, hogy a kezdő ABC betűk minden szónál más betűre esnek. A jelszóban „A” betűnek nem szabad lenni. Aki e jelszót nem bírja, semmiképpen nem olvashatja el az írást, mert az egyik szó a másikra rá nem vezet.

Ezt a jelszót magát is gyakran felcserélik.

Azon sürgönynek a nyitját képező jelszó, mely Leonra volt bízva, ez volt: „Non semper idem”.

Ez olyan titok, amit még az sem tud, akinek a sürgöny szól, amíg a megbízott nem közli azt vele. Leon még a tárcájába sem jegyezte azt fel, elégnek találta emlékébe felróni.

Csöngettek bezárt ajtaján. Egyedül volt; azt hitte, az inasa tér vissza, s sietett az ajtót kinyitni.

Tökéletes volt a bosszúsága, amint a belépőt megismerte. A vaskakadu volt.

— Szervusz barátocskám! Jaj de szaladtam! Csuromvíz vagyok. Utolért a zápor, s én otthon hagytam az esernyőmet. Ne haragudj, hogy ilyenkor háborgatlak. De téged legközelebb talátlak. Tudom, hogy nem dobsz ki.

No bizony ezt Leon nem tudta olyan bizonyosan.

Akárkit sem látott volna most szívesen, ezt az embert pedig legkevésbé. Azon is csodálkozott nagyon, hogy most eső eshetik odakünn, holott félóra előtt, mikor ő hazajött, tiszta derült volt az ég. Hanem a kóbor diplomata leolvasta azt a gondolatot az arcáról, s eléje került a gyanúnak, nehogy Leon azt higgye, hogy ő most a városi park kertészével öntöztette le magát tetőtől talpig, hogy ürügye legyen Leonhoz berontani.

— Ilyen ez a Bécs! Az ember soha sem tudja, hogy esernyővel menjen-e ki az utcára vagy sétabottal. A Neubauban a nap süt, a Lipótvárosban a szél fú, s a belvárosban eső esik. S én otthon hagytam az esernyőmet.

— Nekem pedig nincs több egynél, s azt nem adhatom kölcsön, mert szükségem van rá.

— Nem is kívánom, majd hazajön az inasod, s hoz nekem egy comfortáblet. Addig megengeded, hogy itt lebzseljek nálad.

Csak ez kellett még!

— Leülhetsz, ha akarsz, az előszobában; de a szobámba be nem jöhetsz.

Leon nem akarta vele tudatni, hogy útra készül, amit annak a csomagolt málhák rögtön elárultak volna.

— Hehehe! Valami kellemes találkozás? — enyelgett a kopott államférfi. — Valami szép fiatal hölgy van odabenn?

— Az hát — hagyta rá Leon bosszúsan.

— Zavartam a pásztorórát? hehehe!

— Igen, zavartad. S most erdij le a házmesterhez, küldd el azt kocsiért, mert az inasom soká nem jön meg, s ha nem volna aprópénzed, szívesen szolgállok veled.

S azzal Leon kivette tárcájából az obligát öt forintot, a stereotip szemérmes úri család jutalékát, s oda akará azt nyomni a tolakodó markába, hogy megszabaduljon tőle.

Ez azonban ezúttal nem fogadta el a kegyadományt, hanem sajtáságos mosollyal hajlott oda Leonhoz, fülébe súgva:

— „Non semper idem.” — Ami azt teszi, hogy „nem mindig ugyanaz”.

Leon meghökkenve rántá vissza fejét, s rábámult a furcsa vendégre, ki az ő titkos rejtiszavával köszönt be hozzá.

Az egy ideig gyönyörködni látszott Leon elbámulásában, azután csendesen az oldalzsebébe nyúlt, s onnan kivett valamit, amit a markában tartva oda mutatott Leonnak.

Ez azon aranypecsét volt, mely jelvénnel a kormány legbensőbb megbízottai igazolják magukat. Ezt a titkos jelvényt csak a legválságosabb percben szokták megmutatni; csak a legnagyobb kényszerűség idején. Némelyik soha napvilágot nem lát, s mint lepecsételt hagyaték jut vissza megbízójához, a megbízott halotti ágya mellől.

A jelvény látása, mint a galvanszikra hatott Leonra. Ennyire nem csalta még meg ember soha, mint ez az ütött-kopott neveltséges alak.

A kopott diplomata súgva mondá neki:

— Nem minden ember az, aminek látszik. — Ugyebár? semmi szép delnő nincs rejtve a szobádban, Leon?

— Nincs.

— Hanem útra készülsz, s azt nem akarod senkivel tudatni?

— Úgy van.

— Akkor beeresztesz a szobádba.

Leon elől bocsátá vendégét.

— Nem esik ám az eső odakünn, hanem magam locsoltam össze a kalapomat a szökőkútnál, hogy ürügyem legyen

hozzád berontani. — Már össze is pakoltál: látom. Itt ebben az oldaltáskában van az a sürgöny, amit el kell vinned, ugyebár? Csak azért kérdem, mert azt el fogják tőled lopni. No, légy felőle bizonyos, hogy ellopják. — Akármit csinálsz, akárhova teszed, ellopják. Ki van már adva a rendelet, hogy ezt a sürgönyt minden áron kézre kell keríteni. — Ebben van Európa legközelebbi jövődjének sorsa. A jelszó, mely vagy elolt vagy meggyújt. Én a tartalmát is tudom. S bizony mondom, hogy drágább lakmározást Kleopátra nem követett el akkor, mikor a 80 ezer sestertiát érő gyöngyöt ecetben felolvasztva lenyelte, mint én eszem ma, aki lenyelem ezt a titkot, amiért engem „Olcsó Jánosnak” neveznének bizonyos urak, ha százezer forintért odaadnám azt nekik. Ha nem ismernének úgy téged, mint ahogy ismernek, már azóta itt volna az asztalodon három darab váltó, ugyanannyi százezer forintról szóló, azért a barátságért, hogy csak egy éjszákára engedd át ezt a lepecsételt levelet, s mondd meg a jelszót, ami a cryptographia kulcsául szolgál. — Azt nem merik tenni. — Hanem el fogják tőled lopni. Már ki van adva a rendelet. Innen Párizsig két nap, két éjszaka. Nem is gyanítod, milyen emberek indulnak el erre a vadászatra, s milyen celszövénnyel kerítenek meg. Ha férfinak nem sikerül; sikerülni fog nőnek. Mikor legkevésbé gyanítod, akkor lopják el; ahol legbiztosabbnak fogod magadat érezni, ottan lopják el tőled. Hasztalan mondod, hogy a testedhez fogod kötni, hogy rajta hálsz. Ha száz szemed lesz, mint Argusnak, nekik százegy kezük lesz, s a százegyedik meglop. — No már most eléggé megijesztettek — Ne félj semmit! Csak tréfa volt. — Már most beszéljünk komolyan. Kell egy szivar?

— Köszönöm: csak gyújts rá magad.

— Igaz: te nem szivarozol. Hát mondom, hogy ez csak tréfa. Az egész sürgöny csak tréfa. Az a sürgöny, amit most visesz, éppen arra való, hogy ellopják. Azokat bolonddá tenni való, akik vadásznak rá. Van nekik reményük, hogy

nagy megvesztegetés árán valakitől mástól megkapják a titkos írás kulcsát is, ha tőled meg nem kaphatják. De rólad sem mondtak le! Őrizkedjél a szép asszonyoktól! Csak azt mondom, hogy őrizkedjél a szép asszonyoktól! De hát mi az ördögért őrizkednél a szép asszonyoktól? Te bizony csak ne őrizkedjél a szép asszonyoktól, hanem vedd őket, ahogy vannak. Hadd lopjanak meg. Lopd meg őket te jobban. — Ez a sürgöny, amit magaddal viszesz, áltudósítás. — Ezt te elő se add azoknak, akikhez küldve vagy, még ha el sem lopják is tőled. — Élő szóval mondd el, amit tudatnod kell. — Hogy mit kell tudatnod: azt kérdezd a saját szívedtől és fejedtől. — A szíved érzi, az eszed ismeri azt, amit elő kell adnod. — Az igazat mondd mindenütt. Ne légy ravasz, ne titkolózzál, őszintén és mindenki előtt a valót, az igazi helyzetet mondd el és azt, amit az egész ország kilenc-tizedrésze kíván. Ha nem fogják elhinni, csak azért, mert igaz; ha az ellenkezőjét fogják elhinni; az baj lesz, de nem nekünk. Ha elhiszik, az jó lesz mindenkinek. Most semmi utasításod nincs. Látsz, tudsz mindent, ami előtted és mögötted van. Semmi ravaszság nincs rád bízva. Ha küldetésed be lesz fejezve, akkor visszahívatol. Ha új utasítást kapsz, sürgönyeid titkos írásának kulcsos jelszava ez lesz: „Virtute puer”

Leon kénytelen volt föltétlenül hinni ez embernek.

— Hiszesz nekem?

— Hiszek.

— Ismersz már most?

— Ismerlek.

— Mégsem olyan jól, mint én téged. Más embernél azon kezdtem volna, amin tenálad végzem. A pénzkérdésen...

(Tehát mégis!)

— Ami pénzt az útra kaptál, az éppen csak saját szükségletedre való. Azonkívül még sok kiadásod lesz. Urat kell mutatnod, hogy mindenütt ott lehess. Splendide kell föllépned, és imponálnod külsőleg a veled érintkezőknek. Feladatod lesz:

feltűnővé lenned. Fogadd ezt a csomag pénzt. Ne kérdd, ki küldi, ne számláld meg, mennyi. Én sem tudok róla többet. Nem adsz róla nyugtát, s nem adsz róla számot. — Nincs kinek. — Tedd el gyorsan! Az inasodat hallom csoszogni a lépcsőn. Kérlek, szídj ki előtte nagyon. Nevezd szemtelen tolakodónak. Fenyegess, hogy a lépcsőn dobsz le, ha még egyszer idejövök. Megszoktam én azt már. Tőled az igaz, hogy nem. — Te nem szoktál a kéregetőkkel gorombáskodni. Te a zsebedbe nyúlsz, markukba nyomod a pénzt, úgy rázod le őket a nyakadról. — Hát csak ezután is tégy úgy velem. — Add ide azt a keserves öt forintost annak az ínség-szenvedő szemérmes úri családnak a részére, s aztán mondd rá: hogy több is veszett Buda alatt! Mások meg is taszigálnak, akiknek ez a modoruk. Akinek leghívebb szolgálója vagyok, annak a kapusa botot fog rám, ha közelítek. Úgy csúfol minden ember, hogy a „vaskakadu”.

Csengettek.

A kopott emberke háttal ment kifelé, alázatosan hajlongva Leon előtt, s köszöngetve és hálálkodva neki latin nyelven, hogy az inas ne értse: „*ago gratias, domine illustrissime; Deus omnipotens faciat felicem summa cum benignitate dominationem vestram. Sancta trinitas et omnes beati sancti vigilent super passus vestras. In gratiam angelorum vos recom-mendo*”.

— O, du verfluchter Eisenkakadu! — kiáltá el magát a háta mögött valaki, rekedten dörgő hangon, s egy indiscretus kéz odamarkolt a szépen felviaszkozott üstökébe, s azt hátulról előre simította, míg egy goromba csizmaorr a térdhajlásába rúgott. — Nem az inas volt a belépő: hanem Noienstein Octavian fejedelem.

A kis kopott ember ugyancsak sietett a rendúr hóna alatt keresztülsurranni s a lépcsőt elérni: a magas úr még oda is utána kiáltott:

— Csak énnálam mutasd meg a bóbítádat, te szemtelen

jótekonysági adószedő! majd olcsó lesz a cukornád! — Orcátlan egy fickó! Csupa gummi elasticumból van. Akárhogy ledobja az ember, megint felugrik — koldul egy szemérmes család részére, s amint megkapja az ötforintot, egyenesen megy a Hotel Imperialba, s pezsgőt parancsol magának. Kellemetlen vendégtől szabadítottam meg önt, kedves Leon!

(— Au contraire — mondá magában Leon.) De azt az új vendéget csakugyan be kellett vinnie a belső szobájába.

Nornenstein Octavian még ott is úgy gesztikulált, mintha semmire másra nem gondolna, mint arra az innen kikergetett alázatos emberkére.

— Hogy eresztheti be az ilyen embert a szobájába, kedves barátom? — zsörtölt Leonra. — Hiszen ez egy valóságos komisz kém. Muszka és porosz zsoldban álló kém. Ez egy olyan ember, akinél a koldulás csak ürügy. Azt nézi, hogy mit lophasson el. Ettől az embertől őrizkedjék ön. Ez a „hárombetűs” emberek osztályába tartozik, akikre a boltos legények e három betűvel figyelmeztetik egymást, D.M.S. (Der Mann schnipft). Vigyázzon a kezére, mikor itt jár.

S e közben Octavian fejedelem szemei fürkészőleg járták be Leon szobáját, meg-megakadva tekintetükkel az oldaltáskán.

Leon azt mondá nyugodtan:

— Engem még nem loptak meg soha.

És tudott parancsolni arcvonásainak, hogy azok egy rándulással se árulják el az e válaszban rejlő malíciát.

— Nos? Hát? Ilyen nagy előkészületeket tesz ön? — szólt, másfelé fordítva a beszédet Nornenstein, s a félig csomagolt bőröndre és egyéb útitáskákra mutatva.

Leon foga alá szorítá az ajkát. Az ember kénytelen néha megfogni a száját, hogy ne beszéljen.

S azt már tudta Leon jól, hogy két nagy tudomány van a világon, amivel messze földet be lehet utazni: az egyik tudomány „nem hallani”, a másik „nem felelni”.

Nem hallotta, hogy mit kérdeztek, és nem felelt rá.

— Nos megkapta ön leveleimet?

Már erre mutatta Leon a fejével, hogy nem kapta.

— Micsoda? Nem kapott semmit? Ez mégis szörnyűség! Itt van a zsebemben a postai vevény, három nap előtről! Tehát csakugyan igaz! Hogy minden leveletem elfogják és előbb a cabinet noirba viszik, felbontják, lemásolják, s csak azután kézbesítik. Most már tetten kaptam őket. Panaszt fogok tenni a miniszternél. A levéltitok szent! No, hanem ezúttal ugyan fe'sültek velem. Az egész levelemből nem tudtak meg többet, mint azt az ártatlan dolgot, hogy én ma a badeni villámban estélyt adok, s arra néhány régi kedves ismerősömet meghívom. Ön is azok közé tartozik, kedves Zárkány. Ön ismerősei nagybecsülését kivívta. Igazán helyesen van mondva: kivívta! Megállította az embert az úton, kihúzta a hintájából, mellére szegezte a pisztolyt, s azt mondta: „ideadod a nagybecsüléset, vagy meghalsz!” Az ember meg van babonázva általa. Az ember! De hát még az asszony. Önnek nincs fogalma arról, hogy micsoda pusztítást követ el az asszonyi szívekben? No, majd meglátja ön! Micsoda szerencsés sejtelen volt tőlem, hogy ide feljöjjenek! Pedig csak egészen véletlen. Az irodában volt dolgom, s akkor jutott eszembe hogy hohó! hisz az én barátom, Leon is itt lakik. Hátha nem kapta leveletemet? Az a cabinet noir! No lett volna az én fejemenek zivatar: szép szemek villámaiból és könnyeiből, ha önt ma elő nem tudom adni.

Ismét csengettek.

Leon nem ment az ajtót kinyitni; — nyitva hagyta azt szándékosan. Majd rátalál, aki jön, hogy nincs bezárva.

Az inas jött az ételes kosárral.

Azalatt, míg az motyogott az előszobában, Octavian el akart készülni Leonnal. Megfogta a kezét.

— No csak el fog ön jönni hozzánk Badenbe?

— Alig tehetem, magasság; mert holnap reggel találkozóm van.

— Micsoda? Tête à tête vagy rencontre? Mindegy no. Egyik a kettő közül. Hány óraker kell önnek ott lenni?

— Reggel fél kilenckor.

— Megvan! Akkor bizton eljöhet ön hozzánk Badenbe: a reggeli öt órai vonat visszahozza. Nem kérdezem, párbaj-e vagy szerelmi légyott, ami önre vár? Az mindegy. Ha párbaj, nem árt neki egy éjjeli dínomdánommal megvetni az ágyát. Experto crede Ruperto. Én mindig különb dolognak találtam, ha valami rencontre várt rám, víg cimborákkal eltölteni a megelőző éjszakát, s illuminált fővel menni neki a halálveszélynek, mint otthon ülni, testamentomot írni, s bűneimen bánkódni. Ha pedig szerelmi kaland az, ami oly elhalaszthatatlan, annak megint higgye el ön, semmi sincs annyira javára, mint egy átdőzsölt éjszaka. S egy nagyon kicsiny kis hűtelenség, aminőre önt képesnek hiszem, csak hatványozza az utólagos szenvedélyt. Ez a fantáziát föleleveníti. No hát kezét rá! El fog ön jönni hozzánk az éjjel. Falbenheimék is ott lesznek.

Leon meg volt akadva.

Inasa teríteni kezdett, s figyelmezteté, hogy a beefsteak megfagy.

— Csak költsd el a beefsteakedet magad, fiam — monda neki a rendúr — s nesze, igyál hozzá egy pohár bort is. Urad ma nem vacsorál itthon.

Annyit vett észre Leon, hogy nagyobb téríméjű bankjegy volt az, melyet Nornenstein inasa markába nyomott, mint amekkorával egy pohár bort szoktak kifizetni.

— Nem tagadom meg magamtól azt a szerencsét, hogy magasságod estélyén jelen legyek — mondá Nornensteinnek kezét nyújtva.

— Ah, az utolsó biztatás fogott — enyelgett hamiskodó szemhunyorítással a rendúr. — Ezt tudtam én. A szép Lorlei is ott lesz. Csak aztán el ne felejtse ön azt a másik légyottot miatta!

— Két rencontre-ért cserébe.

— Micsoda két rencontre-ért?
— Nincs kedvem az öreg generálistól összcapríttatni magamat.

— Ah, az öreg kardcsörtető nem öli meg a leánya udvarlóját.

— Lehet, hogy azok maguk teszik meg egymásnak ezt a szívességet. S én ismerek a közelben valakit, aki erre aligha nem kész.

— Ah! Badarság! Az a valaki nincs a közelben. Arra már szavamat adom. Az a valaki most Etelvárott ül, s segít hímezni a szép Rafaela hercegnőnek. Az biztos helyen ül.

Ennél a szónál valami démoni ötlet villámlott keresztül Leon agyán. A rontás, a rombolás gondolatja volt az. Rossz gondolat.

Nem kellett volna neki megkívánni a démonok gyönyörűségét, akik annak örülnek, ha azt látják, hogy az emberi bolondság mint szakítja a saját fejére a legszebben fölépített fellegrákokat. Nem tudott ellentállani annak a csiklánynak, hogy megtréfálja azokat, akik vele játszani akarnak. Nem gondolkozott tovább rajta, hogy mi lehet még abból.

A démoni ellenszenvhez aztán még egy kis emberi igazságérzet is vegyült. Lehet-e azzal a gondolattal kibékülni, hogy Rafaela hercegnő egy olyan férj neje legyen, mint Alienor, aki őt már abban a percben sem szereti, amidőn megesküszik erre az oltár előtt. Nincs olyan közönyös idegen, aki ne sajnálja tőle azt a meg nem érdemlett kincset. Minék is választotta őt Rafaela? Nem talált széles Magyarországon magához illő alakot? Főrangú, délceg, nemeslelkű ifjak között nem válogathatott? Ez a báb tetszett meg neki? Rangkórság az uralkodó szenvedély nála? — No hát bűnhődjék benne!

— Az esteli vonatnál találkozunk — mondá a menni készülő Nornenstein előtt meghajtva magát.

— Nagyon fogunk rajta örülni.

— Legnagyobb tisztességnek veszem megjelenehtni.

Mikor a rendúr eltávozott, Leon utasítást adott az inasának,

hogy úti bőrdíjével másnap reggel várjon rá az indóháznál, most pedig készítse elő táncvigalomhoz való öltönyeit.

Az inas az oldaltáskát is a többi útimálhák közé akarta tenni.

— Ne bánts, azt magammal viszem.

— Hogyan? Az oldaltáskát táncvigalomba?

— Oda. Csak tedd le.

Amíg átöltözött, az inge alatt viselt kis medaillon, azzal a védszentképpel még egyszer megszólítja: „Nem jobb volna-e, ha ezt az estét azzal töltenéd, hogy levelet írsz annak, akinek minden gondolatja te vagy; akinek egyedül mondhatod el minden titkodat? nem jobb volna-e, ha az ő szeretettől dicsőfénylő arcát invocálnád lelked elé, s álmodnál felőle, ahogy minden éjjel”.

Ez jó szellemének szava volt. — Nem hallgatott rá. Azzal mentette magát önlelke előtt, hogy e titkot még övele sem szabad tudatni. A gúny, a rontáskedv kapott erőre szívében. Bálnak öltözött.

Mikor a lépcsőn lement, kezében tartva oldaltáskáját, valaki a sötét kapuív alatt megfogta a karját. — A vaskakadu volt.

— Rád vártam. Hátha elfelejtetted a jelszót: virtute puer!

Valóban elfelejtette már.

A kapus kergette kifelé a kopott embert.

— Ugyan ne alkalmatlankodjék már!

Leon elgondolkodott rajta magában, amíg az indóházig kocszott, hogy hát vannak az életben olyan komédiások is, akik a koldus, a könyörgő, a hányt-vetett szerepét játsszák végig. Akiknek küldetésük lenézetni, leköpdöstetni, megrugdaltatni, gúnynevet viselni, s akik egyetlenegyszer sem emelik fel a fejüket a világ előtt, hogy megmondják az igazi nevüket. Játsszák élethíven a megvetett nyomorultat végig — és soha sem tudja meg róluk senki, hogy kik voltak??

ÖTÖDIK RÉSZ

LÍVIA

Nornenstein Octavian fejedlem a Bécs melletti Badenben valóságos rezidenciát tartott, palotáját ismerte már minden bérkocsis.

Leon, ki vasúton ment oda, már otthon találta Octavian fedelmet, az saját fogatán előre sietett.

A termék már ki voltak világítva pompásan, s az úri társaság egy része egybe volt gyűlve. Azok mind saját fogataikon érkeztek: a plebejus vasutat egyedül Leon használta. Itt találta már a régi ismerősöket a budapesti gyűléből, a szent liga tagjait, mely őt egykor szellemi bajnokának hitte, s mely még most sem tudja, hogy hányadán van vele. De azokon kívül több félig ismerős arc, kikkel futtában találkozott, a diplomáciai körök sikamlós parkettjein, nagynevű hercegek és grófok, előkelő prelátusok, kik a díszlakomák alkalmával nyakukon rendjeleket, mellükön csillagokat, derckukon rendszalagot, hátukon aranykulcsot viselnek, s kiknek tömegében olyankor nagyon könnyű észrevétlenül elenyészni egy pusztá fehér nyakravalónak, fekete frakknak. — Itt azonban észrevették. — Még az inasok is észrevették. Ami nagy szó.

Mikor a ruhatár elé került, Vendelin maga sietett eléje, ott kinn lerakandó holmiját átvenni. Mosolygása jelenté, hogy méltóztatik rá emlékezni

— Monsieur Vendelin — mondá a hű szolgának bizalmas barátsággal Leon —, nekem egy táskám is van, amit nem hagyhattam otthon. Ezt szeretném valami biztos helyre eltenni.

— Óh, kérem alássan, méltóztassék velem jönni.

Azzal Vendelin a tisztelgő hajlongások minden attitűdjeit alkalmazva az új vendég irányában, átkormányozta őt egy kis sötét szobába. Ott volt egy wertheimszekrény, azt kinyitotta előtte.

— Itt egészen biztos helyen lesz.

Abban a wertheimszekrényben mindenféle pénznemek csomagai voltak rendbe rakva, aranyok tekercsekben, porosz tallérjegyek és chèque-k. Ott úr lakik.

Leon az óraláncán függő kis kulccsal felnyitá a táska zárát, a beletömött pénzcso magból kihúzott egy összeget, azt oldalzsebébe dugta, azután bezárta ismét a táskát: megvizsgálta, hogy jól zárult-e. Vendelin aztán betette azt a trezorba; rázárta a vasajtót s átadta a szekrény kulcsát Leonnak.

— No itt még maga Cartouche sem fogna hozzá nyúlhatni.

Leon megköszönte a szívességet, eltette a szekrénykulcsot, s aztán nem volt nagyobb gondja, mint hogy a kesztyűjét be tudja gombolni.

A szalonban már nagy társaság volt együtt. Leon felkereste a háziurat, az sietett őt bemutatni a legközelebb eső cseh főurnak, s aztán rájuk bízta, hogy mulassanak egymással; maga sietett hálósobájába, s csengetett a kormornyikjának.

— Vendelin! Tudsz-e te lopni?

— Furcsa kérdés!

— Ennek az urnak, aki most érkezett, útításkája is volt.

— Azt rám bízta. Én elzártam a wertheimszekrénybe, s a kulcsot neki adtam.

— De a wertheimszekrény kulcsainak a párja nálad van, s a táskához hozzáférhetsz.

— Igen.

— Az a táska is be van zárva; de te azt ki tudod nyitni?

— Nem mondom, hogy nem.

— Abban a táskában van egy Párizsba szóló levél, a hiva-

talos országpecséttel lezárva. Te fel tudod azt bontani pecsét-
törés nélkül?

— Alighanem sejtek hozzá valamit.

— Annak a tartalmát betűről betűre lemásolod: vigyázva, hogy egy betűt is el ne tévessz; mert az titkos írás. S ha készen léssz vele, a levelet ismét leragasztod úgy, hogy a felbontást észre ne lehessen rajta venni: visszateszed a táskába, s azt ismét bezárod s a szekrénybe visszahelyezed.

— Ebben nekem csak egy dolog lesz múlhatlanul szükséges. Két órai idő, amely alatt biztosítva vagyok, hogy az az úr nem jöhet rám a táskája után tudakozódni.

— Erről gondoskodva lesz.

— Miről tudom én meg azt az időt, amikor hozzá foghatok?

— Mikor azt fogom neked mondani: „eredj, készítsd el a tarokkasztalt a kártyázó szobában”

— Elkészülök vele.

Azzal ment — teát felszolgálni a vendégeknek.

Leon arra volt készen, hogy faggatni találják. Hogy próbálgatni fogják a nyitját, mint lehetne valamit kivenni azokból a súlyos titkokból, amik lelkére vannak bízva? — Csalatkozott. Várakozásával ellenkezőleg, inkább minden vele szó-lalkozó, tüntetésig látszott vinni irányában a politika iránti közönyt. Egyes csoportok minden szögletben nekihevülten vitatkoztak a borotvaélen táncoló béke és háború sorsa fölött; a porte-épée különösen első tenort igyekezett énekelni; azonban a fekete frakk is úgy beszélt a háborúról, mintha csak egy jótékony célú cavalcade-ról volna szó, melyben csak az a kérdés, hogy a főurak milyen kosztümbe öltözzenek, s aztán a bevétel nettó jövedelmét hogyan osszák ki a szegények között? Még a hölgyek is bele voltak keveredve a politizálásba, s olyan szeretetreméltó vérszomjjal kísérték a férfiak kombinációit egy megindulni készülő hadjáratról, hogy egészen megfeledkeztek a táncteremről miatta. Hanem amint Leon valamelyik

csoporthoz közelített, észrevette, hogy rögtön felhagynak diplomáciával, stratégiával, s fordítják a beszédet a tavaszi lóversenyek hőseire: „Advocate” — „Beindlstierer” futtat a mezőn: beszélnek az „Arany Chignonról”, s nagy érdeklődéssel tudakozódnak az újon érkezettől, vajon Magyarország akar-e részt venni a bécsi világtárlaton, s lesz-e ott külön pavilonja. — Úgy tesznek, mintha ők félnének Leontól, hogy az kémleli ki őket.

(— Bravó! — mondá magában Leon! — úgy énnem a mai éj munkája nagyon meg van könnyítve. Itt igazán csak mulatni kell.)

Átment a táncterembe.

Kereste szemeivel a szép Pompcia baronesse-t, akiről tudta, hogy itt van.

Máskor oly könnyű volt rátalálnia. Ahol legélénkebb volt a raj, ott rejtett bizonyosan a méhkirályné. Ő adta a társaságnak az elevenséget; élcei, csípős aperçui, néha felöltő bohóságai is felvillanyozták a pompájában elnehézkedett báli tömeget. Egész megjelenése feltűnő szokott lenni, toalettje szembezőkő, s ízlése a merészség határáig vállalkozó. Ahhoz is szokva volt Leon, hogy ahol ővele találkozik Pompeia bárónő, a hölgy az első, ki az ismeretséget manifesztálja, s a barátság jogait igénybe veszi.

Most pedig valódi kémszemlést kell tartani utána, amíg valahol egy szögletben ülve felfedezhető lesz, félig rejtve a kerevet támlájától, melyen meghúzta magát.

Pompeia bárónő észrevétlenné akarja magát tenni.

Ruhája vadgalambszín selyem: egyszerű csipkézettel, minden virágdíszítés nélkül. Szép szőke haja egész szigorú Amalazuntha tekercsben hátraszorítva, csupán egy teknőchéjfésűvel feltűzve, mely éppen oly halványsárga, nunt a hajzat. Arca halavány, tekintete részvétlen, közönyös, levert. A kezében tartott legyezőt sem mozdítja meg, hogy még azzal se árulja el, hogy ezen a világon van.

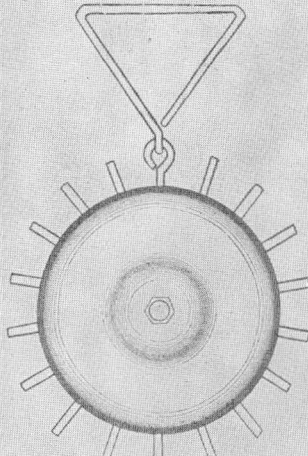

Kortések (Szemplér Mihály rajza, 1880)

Melléklet a HON 108. számához.

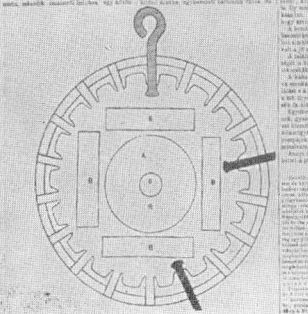
A legújabb merénylők.
Egyik újság legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

A Beary-féle bomba leírása és rajza A Honban (1870. máj. 8.)

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Az az eszköz...
A legújabb merénylők...
A legújabb merénylők...

Table with multiple columns and rows, likely a schedule or list of items. Includes a section titled 'Közlések' (Publications) and 'Vélemények' (Opinions).

A hajdani szeszélyes kötekedő tündértől könnyen tudott volna szabadulni Leon; de ez a szomorú, félrevonuló alak magához igézte.

Csak azt várta, hogy a legelső kontratáncot elkezdjék. Látta, hogy Pompeia mindenkinek kosarad ad; nem akar táncolni. Ki is találhatta az okát.

Amint egyedül maradt, Leon odasietett hozzá.

Pompeia mintegy álomból látszott fölébredni, midőn Leon üdvözlé. S aztán öröm gyulladt ki arcán, amint megismeré. Kezét nyújtá neki:

— Ah, ön rám talált!

— A bárónő igazán bujósdit játszik. Még nem is táncol.

— A garde-dame-om, az altábornagyné, táncol helyettem, s én őrzöm az ő bouquetját.

— S a bárónő egész kosarasboltot etablírozott itt, amiből a tánkra kérőket ellátja.

— Az Istenre kérem, fel ne hívjon táncolni, mert ma minden embert a haragosaim lajstromába jegyzek, aki ezt teszi velem.

— Nem is volt szándékom, bárónő.

— Ugyebár? Önnek több érzéke van, mint másnak. S aztán még azt kérdezik tőlem: ugyan, mi baja? talán beteg? — Mi bajom? — Az, hogy most itt „kell” lennem. Kell! Mit tehetek? Atyám parancsol. Mit érti ő azt? S még kérdezik tőlem, hogy mi bajom. Pedig tudják mind. — Egyedül ön nem kérdezi, aki egyedül nem tudja.

Eközben a táncoló párok Leont hol megtaszították, hol a sleppjeikkel sodrották el a helyéből, utoljára egy tour des mains-nél úgy lökték hátba, hogy térdei a szép úrhölgyéihez ütődtek.

— Ejh! — monda Pompeia bosszúsán — gyerünk erről a helyről, hisz itt mindenki elbotlik bennünk, s azzal fölkelt a kerevetről, nem őrizte tovább a garde-dame-ja bokrétáját, elhagyta a tánctermet, maga után vonva Leont is.

— Te, Vendelin, készítsd el a tarokkasztalt a kártyázószobában — mondá Nornenstein Octavian fejedelem komornyikjának.

— De ugyan hová tűnhetett el a leányom? — aggóskodék Falbenheim vezérőrnagy, nem látom sem a táncosok közt, sem a helyén.

— De mi gondod neked a leányodra? Ott a garde-dame-ja, annak a hivatala rá vigyázni. Gyere velem: a tarokkasztal szerelve van.

A vezérőrnagy szenvedélyes tarokkjátszó. Ez egy csatatér volt, melyen harcias indulatait béke idejében is kiönthette. Elemében volt, ha „pozdorjává törhette az ellenséget”, s szerencsével játszott.

Pompeia bárónő a palota erkélyére kísértette magát Leonnal. Ott egy padra leült, s kérte Leont, hogy üljön mellé. Árnyékos, titoktartó hely volt, a lámpák, csillárok világát megszünték a délszaki növények virágbokrétás sűrű lombjai; szerelmespár sem választhatott volna jobb helyet annál. Senki sem lesködött rájuk. Belülről a tánczene zsidongása hangzott ki, a kertből a csalógányok dala zengett fel, mikor a hintórobogás szünetelt az élénk utcákon.

— Ön azt hiszi, hogy szenvedek, s azért nem kérdi, mi bajom. Ezek odabenn mind részvétteljesen kérdezik, mert tudják, hogy nem szenvedek, hanem gyűlölök! S ön oly ártatlan arcot csinál hozzá: ön nem is sejti azt, hogy gyűlöletem legelső tárgya ön.

— Én? bárónő! Mit tettem én, ami ezt fejemre vonta?

— Nem az, amit tett, hanem amit nem tett. Mikor találkozott ön Rafaela hercegnővel?

— Legutoljára a képviselőválasztáskor.

— Amikor ön elfoglalta Nornenstein Alienor helyét. — Miért nem foglalta el ezt a helyet egészen?

— Bárónő!

— Kapott ön akkor egy hímzett zászlót? Kaphatott volna még egy jegykendőt is!

— Nagyon téved ön, bárónő.

— Nem tévedek. Ön gyáva. Nem tudja észrevenni előnyét? Büszkék voltak ön irányában? S nem vette ön észre, hogy az istennő mindenkihez nyájas, szíves, leereszkedő, egyedül ön ellenében kevély! Mert a hajszálai hegyéig szerelmes önbe! Az a kevélység csak a teljes meghódolást takaró álarc, s önnek nem volt bátorsága azt észrevenni.

— A hercegnő jegyben jár mással.

— Aki egészen rangjához illik. S ön nem mertte ennek a másnak a helyét elfoglalni, mert félt, mert nem bízott magában, hogy ura, parancsolója tud lenni egy nőnek, ha hercegi bölcső ringatta is azt! Önben csak a férfiúi gyávaságot gyűlölöm, de a hercegnőben az asszonyi erélyt. A szép hercegnő így gondolkozott: „Ha ezt választom, akiért égek, ez nekem uram és hódítóm lesz; ha a másikat, akit kinevetek, az szolgálóm lesz és játékszerem; majd megtartom mind a kettőt: a szolgát címemnek, a hódítót szívemnek. Úgy lesz az jó”

— Bárónő! Ön saját neme ellen követ el igaztalanságot, midőn ezzel vádolja a hercegnőt.

— Mert saját egész asszonyi nemem megérdemli ezt a vádat. Mondja csak: hiszi ön azt, hogy lehet a világon nő, aki Nornenstein Alienort szeretni tudja? Szeretni? A reá gondolástól üdvözülni? Ön nem hiszi azt. — Hanem vele pompázni! — igen. Hisz bolondulnak utána! De a főrangú hölgynek nemcsak büszkesége van; hanem szenvedélye is. S a kettő megfér szépen együtt. „Alienor” nevéből máskor is lehetett már csinálni „Leon”-t. Lehet azt tűzjáték nélkül is. — S önnek tetszik ez a szerep?

Leon kétkedve nézett Pompeia szemébe. Színjáték-c az csupán, vagy valódi érzés is van mögötte?

— Óh, nekünk nőknek csálhatlan érzékeink vannak. Ön éppen olyan szerelmes Rafaelába, mint az önbe. Ha közönyös

volna önre nézve, ott csapongna mellette, s udvarolna neki régi ismeretség jogainál fogva. De ön fut előle. S azzal árulja el magát. Mért nem kerüli ön a többi nőket? engemet? mást is? Mert tőlünk nem fél.

— Sőt megesküszöm rá, bárónő, hogy öntül egész a fegyverlerakásig félek.

— Az nagy bolondság volna. Hisz én nem akarok önből férjet csinálni; mit érnék én el önnel? Egy szegény hivatalnok bárónéja, aki maga vasalja a ruháit! Én nem ilyen ábrándokhoz szoktattam magamat. Az én kevély lelkem nem éri be a boldogsággal: az a más boldogtalanságát is akarja élvezni. Falbenheim *kisasszony* önt uram nem számítja fájdalmai közé; hanem, hogy Nornenstein Alienor *neje* — Zárkány Leon *nejének* nem okozna-e fájdalmakat, azt nem tudom.

Ez veszedelmes vallomásnak látszott.

— Bárónő! Nem jó az embernek váltót írni alá, bármily hosszú időre is; mert az egyszer mégis letelik.

— És aztán?

— Akkor fizetni kell.

— S kettőnk közül melyik a másiknak adós?

— Én vagyok az, bárónő, elismerem.

— A múltakért nem. Azzal leszámoltunk. Ki van egyenlítő. Ön megtette azt, amit kívántam, s annak akkor sikere volt. De a jövőre nézve, bizonytal mondom, hogy oly nagy adóssága van nálam önnek, aminek az értékét még egyikünk sem ismeri. — Ha Nornenstein Alienort Etelváry Rafaela férjül veszi, nekem nem marad más választás, mint kolostorba mennem.

— Ez végletekhez csapongás.

— Igaz, hogy másik véglet is van. Csakhogy ahhoz nincs elé jó szívem. Mert, higgye el ön, nagyon jó szív kell ahhoz, hogy valaki elfogadja élete céljául azt, hogy másnak mindig csak örömet szerezzen, magának pedig cserébe megvetést. De ne beszéljünk *erről*. Ha ön megengedi azt történni, hogy

Nornenstein Alienor nőül vegye Etelvárý Rafaelát, akkor én úgy fogom önt gyűlölni, mint: — mint ahogy gyűlölhét egy leány egy férfit, akinek egyszer elárulta, hogy szíve van, s az nem vette azt észre.

Leont még ez sem melegíté fel. Talán, ha egy más kép nem töltötte volna be lelkét, elég csábító lett volna előtte egy nőnek azon bizarr ötlete, hogy „segíts engem férjhez menni ahhoz, akihez én akarok; akkor szeretni foglak téged”. De nem. Még akkor sem. Sokkal ravaszabbnak ismerte ő Pompeiát, minthogy ezt elhiggye neki, s sokkal ravaszabb volt ő maga, semhogy ilyen pókhálóval el hagyja fogni magát. Nem engedte képzeletét felhevülni a kétféle szép szemek ragyogásától; a szép ajkaknak élvezte csábító szavait, érezte arcába melegítő langy lehetét, s nem kérdezte, hogy mi van még tovább?

— No hát beszéljünk másról — szóló Pompeia, könnyű bajadérjét meztelen nyaka körül burkolva. — Mit gondol ön, lesz az idén háborúnk?

— Kívánom, hogy ne legyen. Félek, hogy lesz. De remélem, hogy mi kimaradunk belőle. A jövődöt nem tudom.

— Én kívánom, hogy legyen; remélem, hogy lesz: bizonyosan hiszem, hogy mi benne leszünk, s a jövődöt előre fogom tudni.

— Olyan nagyon óhajtja bárónó atyját altábornagynak látni?

— Mit nekem az atyám? Mit törődöm a háborúval? Nekem csak egy gondolatom van. Ha megvan a biztos jelenség, hogy monarchiánk kész a háborúba belevegyülni, úgy ez csak egy irányban lehet. Azon irányban, mely a Nornensteinkat őseik fejedelmi hatalmába visszavezeti, mely a szent liga terveit megvalósítja: melyért imádkozik és konspirál most odabenn ez a társaság, melyről ön azt hiszi, hogy táncol, és kártyázik. Nem: ezek imádkoznak és konspirálnak. — Ne tekingessen ön az ajtóra; nem leskelődik utánam senki. Atyám

a tarokkasztalnál ül, s onnan őt nem engedik felkelni, mások pedig oly gonddal ügyelnek reám, mint amilyennel ügyeltek Juditra, mikor elküldték, hogy hozza el Holofernes fejét, s aztán a krónikák szemére nem vetették a hősnőnek a tête à tête-t . . . ; sőt elnevezték róla a megmentett várost Bethuliának: „Isten szűz leányának”

— Tehát az én fejemet akarja elvinni a bárónő?

— Azt. S tudja, mit nyerek vele?

— Nem tudom; nem ismerem az értékét.

— Ha én úgy levehetném ezt az ön fejét, hogy abból megtudnám, vajon csakugyan teljesül-e az, amit én óhajtok: lesz-e háborúnk?

— Akkor a bárónő ezzel lekötelezni hinné Octavian fejedelmet?

— Óh, ne higgye ön, hogy én magamat csalom meg, mindön más is meg akar csalni! Senkinek nem tartozom annyi tromffal, mint Nornenstein Octaviának. Ő engem nagyra-vágyása eszközének használni vél. Megbízottjává tesz. Csel-szövényeibe avat. Apámat heteken át magánál tartja, mintha legkedvesebb rokona volna, s nem törődik vele, hogyha fia mulatja magát mellettem, de amellet a legcsalárdabbul intézkedik, hogy gátakat rakjon közénk. Én nem vagyok a fiára nézve „partie”. Ha egész ember volna! Annak még egy kiegészítő rész kell, aki őt „valamivé” tegye. Ő enged engem hírbe hozni, csalogattatni, hízelgő reményekben élni. „Kedves kis leányomnak” nevez és nevem napjára ajándékokat hord. S a világ gúnyja olyan olcsó! Nem csodálom, hogy sokan vannak, akik a ciánkálit még olcsóbbnak találják. De nekem nincs kedvem holtan lefeküdni. Én győzni akarok. Csak egy akkora kis reménysugár legyen, mint ennek a lámpának a fénye, ami a fák közül olykor felvilágít, mikor a falevél mozdul, és Octavian rögtön felmondja a hitet Etelváryéknak, és Alienort elküldi Etelvárról Ehrenbreitsteinba.

— S mi vár rá Ehrenbreitsteinban?

— Ott vár először is a fejedelem, aki a ligának a feje, s aki a szövetségeket a monarchia táborába vezeti, ha ez akcióba fog lépni. Másodszor pedig — ott vár reá annak a fejedelemnek a leánya, aki púpos hátú ugyan és mellbeteg, de akinek keze Alienort a normensteini uralkodói méltóságba visszavezeti.

— De hisz akkor ön csak azt éri el, bárónő, hogy Alienor Etelvár helyett Ehrenbreitsteinba fog menni.

— Ne feledje ön el, hogy *közbeesik Bécs!*

— Ah! tehát egész hadilábon állunk? Egész a „qui vive?”-en.

— Lássa ön: én még a tervembe is be hagytam pillantani. A gyóntatómnak nem mondom el azt, amit önnek! pedig bigott vagyok, s félek az elkárhozástól. Ha Octavian elébb tudná meg azt, hogy egy oly fordulat van készülöben, mely az ő merész vágyait valósítani ígérkezik, ha előbb tudná meg azt, mint Alienor egybekelése Rafealával megtörténnék, akkor ez el is maradna örökre. Érti ön már most, hogy mennyivel adósom ön nekem?

Leon e percben arra gondolt, hogy a szépség egyedül még nem teszi a nőt tünderré. Az a másik leány még azt a titkát is, ami egészen kedveseé volt, csak sejteni engedte, s azt követelte tőle, hogy ha róla álmodik is, mire fölébred, elfelejtse, hogy mit álmodott!

Falbenheim Pompeia pedig csábító szép volt. S a csábot sokszorozta az a merészség, amivel megvallotta, hogy más neje akar lenni: nincsen semmi „ellenséges” szándékkal az iránt, akit szép szemeivel megigéz. Őrá nézve nem akar nő lenni; — csak tündér.

Leon sem volt gyermek.

Hanem azért mégis azt felelte a szép szirénnek erre a kérdésre:

— Mindent értek, bárónő, csak egyet nem: azt, hogy miért vagyunk mi ketten ma itt.

— Világosabban szóljon.

— Tehát először is: olyan kedves ember-e Nornenstein Octaviannak Zárkány Napóleon, hogy azt útjában el kellett fognia; mert nála nélkül e fényes estély tökéletes nem lett volna? Másodsor; olyan nagyon kedves hely-e Nornenstein Octavian badeni kéjpalotája Falbenheim Pompeia bárónő előtt, hogy mikor gyűlöli az egész világot, akkor ide jöjjön azt felkeresni, s minden migrének, görcsök s más otthon marasztó ürügyek úgy elmúltak-e örökre a női fegyvertárból, hogy atyja által ide engedte magát hozatni akkor, amidőn princ Alienort Etelvárta küldték házasodni? És harmadszor: vajon Nornenstein Octavian fejedelem azzal a szent szándékkal idézett-e ide minket kettőnket, hogy alkalmat adjon nekünk princ Alienor etelvári házasságát elrontani?

Pompeia hosszan nézett e szavak után Leon szemébe. Tapasztalá, hogy itt nem közönséges ellenféllel van dolga.

Most még közelebb simult hozzá. Egészen odatapadt Leon vállához.

— Nem. Mind a három kérdésre „nem!” Ön egészen le akar engem fegyverezni, s azt akarja, hogy pusztá kézzel küzdjek meg vele. Ugyan kérem, húzza le hát legalább az egyik kesztyűjét, hadd fogjam meg az egyik kezét. Azért akarom ezt tenni, hadd lássam, hogyan történik az meg, mikor egy férfi ijedten ugrik fel egy nő mellől, s kezét kirántja a kezéből és elfut tőle. Azt már megvallotta ön, hogy fél tőlem. Ezt látom. Most még azt akarom meglátni, hogyan *ijed* meg tőlem.

Ezzel odasúgott a fülébe.

— *Azalatt, amíg ön itt az erkélyen velem beszél, odabenn ellopják önnek táskájából a rábízott sürgönyt és lemásolják.*

E szavak után visszakarta a fejét Pompeia, s szilaj tekintettel nézett Leonra, mint aki saját vakmerő kísérletétől megrettent, s két kezével erőszakosan szorítja össze Leon kezét.

Leonnak most két teendő közt volt választania.

Vagy kirántani kezét a kedves bilincsekből, s keresztülrontani

a fényes terméken, amíg a háziúrra rátalál, ott annak a szemébe mondani: „uram önnek a házában tolvajok vannak!” s azzal sietni a rendőrhivatalba, s feljelenteni a történeteket; vagy pedig — elmosolyodva ajkaihoz vonni a szép tündérnő mindkét fehér kezét, egyiket a másik után megcsókolni, s aztán azt mondani neki: „édes bárónő, csak enyelegjünk itt, ameddig önnek tetszik (nekem tetszik); hanem aztán majd mondja meg azoknak az uraknak, hogy sohase törjék a fejüket azon a sürgönyön, amiért kár volt a lelkiismeretüket megterhelni. Az nem az igazi okirat. Az éppen csak ellopásra volt szánva. Az igazi itt van a homlokomon belül s azt nem hagyom elcsenni”.

E kettő közül kellett volna választania.

De nem tudta megtagadni jellemének alapszínét: a hajlamot a gúnyra, a csúffátévesre. Talán nagyon is kapóra jött neki e megtorlás. Rászedni azt, aki lop. Elnézni, hogy cepeli cz a kavicssal telt zsákot, abban a hitben, hogy aranyat lopott. Ezt az egész társaságot, melynek kártyavárat máskor is segített már építeni, s mikor készen volt, ráfújt, összeomlott, most utoljára hétországra szóló módon feltréfálni! Elvezetni a diplomácia kémeit az igazi nyomról, s beleigazítani a posványba — saját kívánatuk és törekvésük szerint, hogy saját maguk tegyék magukat bolonddá.

Arra nem gondolt, hogy egy ilyen tréfának oly következményei lehetnek, amiket milliók vére és könnyhullatása fizet meg!

Csupán egy kisebb katasztrófát látott előre, ami utána bekövetkezik, s ezt nem sajnálta. Nornenstein fel fogja bontani fiának eljegyzését Rafaelával, mihelyt nyílt utat lát maga előtt uralkodói méltóságába visszajuthatni. A Rajna-szövetség az ő tündérálma, s annak a naprendszerében ő s koronák keringenek. Egy olyan kis asteroid, minő egy magyar mágnás címere, azok közt elhalaványul. S Leonban volt valami gonoszság, hogy ezt meg hagyja történni. Rafaela megérdemli e

fenyítést a sorstól, hogy elhagyja a vőlegénye. Egy férfit, akit nem szeret, nem becsül, de féjtül választ, csak azért, mert annak rangja még egy fokkal magasabb, mint az övé. S a sors csak azt teszi vele ekkor, amit a gondos anya, mikor leányát megfenyíti. Sohasem lenne boldog Alienorral.

A gúny démona súgta, mit mondjon.

Csendesen mosolyogva szólt:

— Most még a másik kezemet is odaadom, bárónő, s ha nem bízik bennem: húzzon ki egy selyemszalat bajaderjéből, és kössön meg vele, hogy el ne futhassak. Hát ön valóban azt hiszi, hogy Nornenstein Octavian fejedelem ismétli énrajtam, ami Berlinben oly nagy zajt ütött, a sürgönyelsikkasztást? Hogy amit az ön varázsszava ki nem vehetett belőlem, azt majd kiveszi a tolvajkulcs? Ez megengedett fogás. Én nem is ncheztelek érte; s kész veszteségnek tartanám e műtétet megakadályozni, azon az áron, hogy ön mellől eltávozzam. Kivált ha még olyan kedves barátomnak is, mint Octavian fejedelem, mulatságot szerezhetek vele.

E közben csendesen nevetett.

Ez a nyugalom, ez a halk nevetés zavarba hozta Pompeiát.

— Mit nevet ön?

— Azon a sajtásze-ű szarkazmusán a sorsnak, hogy ugyanazon percekben, amikben én Falbenheim vezérőrnagy leányának szemeiből egy titkos jegyekkel írt rejtélyt törekedem kiolvasni: Falbenheim vezérőrnagy maga az én sürgönyöm kibetűzésén törí a fejét; s aztán amily hasztalan keresem én az én cryptographiám nyitját, épp oly sikertelenül sorozza ő a maga rejtélybetűit egymás után. Az írás kulcsa nélkül ő éppen úgy nem tud meg semmit, mint én.

— S ha ön kitalálná az én rejtélyemet — szólt forró lélegzettel a leány —: átadná nekem az ön rejtélyét?

Leon hosszasan nézett e kérdés után a csodálatos hölgy szemébe, kiben annyi ellentétes indulat egyesült, hogy nehéz volt kitalálni, melyik kormányozza a másikat: a nagyravágyás-e

vagy a szenvedély? Mi benne a ravaszság, mi az esztelen hajlam? Mi a számítás, mi az önfeledtség?

Leon kivette mellényzsebéből azt a kis jegyzéktárcát, aminek pergamenlevelei mind egy legyező nyithatók szét, s aztán azt mondá Pompeiának:

— Bárónő, én megismertetem önnel az én sürgönyöm titkos iratának kulcsát.

Pompeiának egészen oda kellett dűlnie Leon vállára, hogy a kerti lámpák rezgő fényénél az irón vonásait kíséresse mellyel a rejtély mintáját Leon megérthetővé tette előtte, amíg megmagyarázta neki, mint történik a megoldás a „non semper idem” jelszó betűi nyomán. E magyarázat sokáig tartott, s ez idő alatt kénytelen volt arc archoz érne; a leány keze az ifjú kezével együtt tartá a jegyzőkönyvet: szívdobogása áthangzott hozzá. Talán észre sem vette mindezt, úgy elfoglalta minden érzékét a titokcsomó kibontása.

— Felfogta ön, bárónő?

— Várjon csak. Adja ide ezt a jegyzőkönyvet és az irónt. Majd én kísértem meg a titkos írás szerint valamit írni. Elolvashatja-e?

Azzal elvette tőle a jegyzőkönyvet, térdére tette azt, s írt bele nagy figyelemmel betűzve szavakat: a titkos írás rendszere nyomán.

Azután visszaadta a jegyzőkönyvet Leonnak, hogy betűzze ki a talányt.

Mik lehettek e leírt szavak?

Amíg azokat Leon egymás után kibetűzte, a leány arca lassan kigyulladt, homloka kipirult, s szemci megteltek könnyel. Mikor minden szót kitalált Leon, akkor egy leányt látott maga előtt, aki sír.

— — — — —
Ki lett megcsalva?

Leon?

Vagy Pompeia?

Vagy Octavian?
Hát Livia?!

Ki lett meglöpva?
Leon?
Vagy Pompcia?
Vagy Livia?
Hát Alienor?!

A szupénál diadaltól ragyogó arccal került Pompcia Nor-
nenstein Octavian elé.

— Kezünkben van a sürgöny másolata — súgá halkán a
rendúr.

— De nálam van a titkos írás kulcsa — suttogá Pompeia.

E szóra Octavian felhúzta homlokára a szemöldeit, s fur-
csán összecücsörített száján át szívta a levegőt, ami azt lát-
szott kifejezni:

„— Hüh! kisasszony: ezt drágán fizethette ön meg”.

Pompcia elérté az arckifejezést, s mutatóujja hegyével végig-
ütött gyöngén az összecücsörített ajkon, s ezzel megint az
volt mondva:

„— Bolond! te fizeted azt meg Alienorral”

Leon amint a világosság elé lépett, kivonta kebléből a zsi-
nórra akasztott medaillont, s megnézte, hogy nem törött-e
el rajta az üveg?

Bizony nem törött el.

RAGYOGÓ VESZÉLY

Fél év múlt el Etlváry Madelaine hercegasszony halála óta, amely napon a család letette a mély gyászt, s a fekete csipkék helyet adtak a fehér díszítésnek; azon a napon bontották fel a hercegasszony végrendeletét is, s felolvasták a hivatalos személyek, az aláíró tanúk s a meghívott hagyatékosok jelenlétében.

A hercegnő figyelme mindenkire kiterjedt; madame Corysande is megnyugodhatott, számára élte fogytáig tartó évdíj volt rendelve.

A hercegasszony végrendelete úgy volt szerkesztve, hogy legelőbb is a cselédjeiről, azután a környezetéről emlékezett meg, úgy tért mindig feljebb a kedvenceire, közintézetekre, végezve általános örökösén, a férjén.

Líviáról egy nagyszerű alapítványban volt gondoskodva; a hercegnő patrocíniumi joggal bírt a zajnai Szent Erzsébet-ről címzett zárda irányában: annak hagyott nevezetes összeget, oly feltétellel, hogy a megürült fejedelmői állást az ő kegyes nővelt leánya, Lívia foglalja el. A szent gyermeket ő fejedelmennővé avatta.

Rafacla kezében tartá Lívia kezét, mikor a végrendeletet felolvasták előttük, s úgy találta, hogy a leány reszket.

Rögtön utána Zárkány Napóleonnól volt szó.

Lívia szívdobogása a lázig fokozódott.

A hercegasszony maga mondta toll alá végrendeletét: saját szavai voltak azok, miket most felolvastak.

Gyengédség és szeretet hangzott azokban. De semmi világos meghagyás. Leont egyszerűen férje szeretetébe ajánlá.

Ezt hagyta neki. Semmi célzást nem tett, mely Rafaelára vonatkoznék. Ismerte leánya büszke természetét. Tudta jól, hogy az képes önakaratóból, szerelemből meghódolni: de elajándékozgatni nem engedi magát senkitől, még egy halottól sem!

Lívia szívdobogása szűnni kezdett, s a reszketést hőség váltotta fel.

A végrendelet végrehajtásával, a család legderekabb hivatalnoka: Dumka úr lett megbízva.

A hivatalos tény bevezése után a herceg megölelte leányát, és az arcát gyöngéden megcsókolá, mindenkivel kezét szorított; de Líviát legutoljára hagyta. Őelőtte tisztelettel hájtá meg magát. Máskor annak is meg szokta csókolni a homlokát; hiszen fogadott leánya volt, de most már fejedelemasszonyi jelölt.

— Tehát menyasszonyok volnánk most már mind a ketten — szólt Rafaela, felsóhajtva, mikor Líviával szobájába visszatért. — Az én vőlegényem csak egy földi fejedelem: a tied az ég királya. Én már megnyugodtam az enyimben . . . és te?

Lívia nem adott választ, de fejével intett tagadólag.

— Hogyan? Te nem? Te nem fogadod el a végrendelet hagyatékát? A fényes polcot? Te nem akarsz apácafejedelemnő lenni? Te elutasítod ezt a dicsőséget magadtól?

— Nem érzek arra magamban sem képességet, sem elég érényt. Vessen meg érte! Én nem akarok zárdaszűz lenni!

Rafaela e szóknál egész szenvedéllyel ölelte magához Líviát, s összevissza csókolá.

— Én? tégedet megvesslek, azért, hogy lemondasz a fényes rangról, amire százan versenyeznek, előkelő családok leányai? Sőt szeretlek, öllek e szavadért! Te visszautasítod a végrendelet jótéteményét. Köszönöm ezt neked! Így nagy tehertől szabadítottál meg. Különben nekem kellett volna arra vállalkoznom, hogy lebeszéljelek róla, s az nekem nagy lelki tusába került volna: visszatartani egy tiszta lelket attól,

hog az égnek szentelje magát, s visszahozni őt ide ebbe a mi bűnös világunkba. Így nagyon jól van: te magad sem akarsz zárdába menni, még fejedelemnőnek sem. Inkább elfogadod a női hivatást, ha ideje eljön, minden terheivel, bánatával, csalódásaival. Inkább tűrsz nélkülözést s ha kell, önfeláldozást. Így szeretlek.

S csókjaival bizonyítá, mennyire szereti.

— Látod én is férjhez megyek — szólt Rafaela nagyot sóhajtván —, pedig ha végiggondolok azon, ami rám vár, nagyon elővesz a vágy, hogy magam foglaljam el azt a helyet, mely neked volt szánva, s a te vőlegényedet vegyem magaménak.

Líviának minden idege összereszt.

Rafaela keblére téve kezét rebege utána:

— Az én uramat és megváltómat.

Azután hosszan elhallgatott, szép fejét gondolatterhesen lecsüggesztve. Majd kitekintett ablakán és felsóhajtott.

— Már csak három hónapig leszek itten. Akkorra van kitűzve menyegzőnk. Belenyugodtam. Én fel fogom találni magamat mindenütt. Nem várom férjemtől azt, hogy angyal legyen; s amit más hibának tart, azt én emberi megszokásnak veendem. Engedelmes leszek és megelégedő. Igyekezni fogok tudatlan maradni s nem hallgatok a mendemondákra. Így nyugalmat biztosítok magam körül. Saját sorsom nemigen aggaszt engem; de mi lesz atyámból, ha én elhagyom? Én voltam egyetlen felvidítőja életének. Nem tudott elaludni soha, míg engem meg nem csókolt. Én nem úgy nőttem fel, mint más nagyúri gyermek, akit az apja csak ünnepnapokon lát, s csak azért beszél vele, hogy megtudja, mennyire ment már a gouvernante-tal az angol nyelvben. Én kisgyermek koromban is mindig az atyám nyakán csüngtem; mindenüvé elvitt magával, ahová utazott. S cipőimet ő húzta fel mindig reggel. Maga tanított az első ábécére. Minden ruhácskám, amiből kinőttem, félretette, ott vannak egy szekrényben sorban felaggatva, mint egy emlékgyűjtemény. Búskomorsága csak ak-

kor enyhült, ha én beléptem hozzá. Orvosának sohasem mondta el, hogy mi baja, nekem kellett azt kivallatnom vele. Minthogy éjjel keveset tudott aludni, a délutáni álommal pótolta azt. De az meg álomlátásokat szokott neki hozni, s a szívbetegség álomlátásai vagy gyönyörteljesek vagy iszonytatók. Nekem kellett pamlagánál őrködnöm és figyelnem arcára, lélegzetvételére, töredezett szavaira, hogy megtudjam, mit álmodik most; rémület, iszonyat kínozza-e, hogy felébresszem belőle. Ki ébreszti fel őt czentúl kínzó álmaiból?

Rafaela csüggedten ült le íróasztalához, melyen atyja arcképe állt.

— Ha magára fog maradni, egy évig nem él — suttogá a hercegnő.

Aztán egyszerre Lívia felé fordult, s oly gyorsan ragadta meg a leány kezét, hogy az szinte összerezett bele.

— Hát te hová léssz, ha én férjhez megyek? Velem nem maradhat sz többé. Nekem férjem lesz, aki parancsol velem. El kell tőlem szoknod. Hát itt hogyan maradsz? Palotánk megüresül. Atyám szívujával el fog utazni valamerre: tán a hyerès-i szigetekre vagy Kairóba. Kire maradsz, te kedves kicsikém?

— Az Isten majd gondot visel rám — szolt Lívia nyugodtan.

— Én gondoltam valamit. Régen főzöm azt már. Addig nem mondhattam azt meg senkinek, amíg jó anyám végrendeletét fel nem bontották; mert a te elhatározásodtól függött, hogy elfogadod-e a zárdafejedelmői állást, vagy visszautasítod azt. Most már elindulhatok. Te megmaradsz elhatározásod mellett, hogy a végrendelet intézkedését, mely rólad szól, nem fogadod el. Csak Nornensteint várom vissza; néhány nap alatt meg kell érkeznie. Különben órála bizonyos vagyok. Akkor nagy dolgokat fogsz tőlem hallani, amikből majd megtudod, hogy mi vagy te énnekem.

Lívia sejteni sem volt képes, hogy mi terve lehet Rafaelának.

A következő napokban gyakran sétáltak együtt a parkban Rafaela, Lívia és az özvegy herceg.

— Vezessük ketten az én jó atyámat — monda Rafaela, s egyik jobbról, másik balról akasztá magát a herceg karjába. A haraszt alatt tavaszi ibolyát kerestek; már egypár szál virított; amit találtak, összetették s azt Rafaela Miksa herceg gomblyukába tűzte.

— Az én apám egy kedves kis dandy! — ugye Lívia?

Egy napon aztán megérkezett Alienor. Bécsből jött; ajándékokat hozott Rafaela számára. Rafaela duzzogva fogadta, amiért Líviának semmit sem hozott, s azt kívánta tőle, hogy az ajándékokat ossza meg Líviával.

Aznap este hárman családi értekezést tartottak, Lívia nélkül.

Másnap reggel kocsira ültek négyen, áthajtottak az őskastélyba, s meglátogatták a családi sírboltot.

Madelaine hercegnő márványemléke ott állt már. A boldogult fekvő szobra művészi remekül faragva díszíté a kőravatalt.

Imádkoztak, könnyeztek mellette.

A herceg megcsókolta a kőszobor homlokát.

Rafaela és Lívia hajdíszébe egy-egy fehér rózsa volt tűzve; a hercegnő kivette azt mindkettőjük hajából, s odatette a szobor egymásra hajtott kezeibe.

Azután ő is megcsókolta a kezeket, Lívia is.

Este madame Corysande-nak rossz kedve volt, s valamit parancsoló hangon talált mondani Líviának —, csak szokása szerint.

Másnap Dumka úr korán reggel megjelent madame Corysande-nál, átadta neki egy szép újdонат új bőrtárcában az egész évre járó kegydíjat, amit a hercegnő végrendelete biztosított számára, s tudatá vele, hogy rendelkezésére áll az utazó hintó, bármikor akarja elhagyni a kastélyt.

Madame Corysande meg volt lepve, de inkább Alienorra gyanakodott, mint bárki másra, s midőn búcsúzni a her-

cegnőnél megjelent, ott találva Lívián kívül még Alienort is, erőt vett érzelmein: nem árult el semmi érzékenykedést, hálás szavakat szedett mondatokba, s megkímélte a társaságot minden teátrális jelenettől.

Lívia megsajnálta, mikor elment, utána akart indulni. Érezte, hogy annak jól fog esni, ha valakit megölelhet az itt maradók közül, hanem Rafaela megfogta a kezét és visszatartotta.

Ugyanakkor Alienor majd kitörte a lábát abban az igyekezetben, hogy a hölgyeket a lépcsőkön lekísérve, Líviát minden fordulónál jobb kéz felül eressze.

Líviának feltűnt, hogy Alienor eddigi kacér udvarlói módora egyszerre hódolatteljes tisztelgéssé alakult át.

Lovagolni mentek: mind a négyen, Rafaela, Lívia, a herceg és Alienor.

Rafaela előre bocsátá az atyját és Líviát.

— Gyönyörűen ül a lovon ez a kedves teremtés — mondta Alienornak elég hallhatólag.

Mikor visszatértek, mind a két hölgy szobájába távozott átöltözni.

Rafaela hamarabb készen volt a maga toalettjével, mint Lívia. Ő sietett át amahhoz. Amit az nagyon szégyenelt: hogy olyan soká piperézte magát.

— Jól teszed! Én azt akarom, hogy szép légy. Én büszkélkedni akarok veled. Ne fésüld úgy fel a hajadat. Az nagyon gyermekes külsőt ad.

— Hát azt akarja a hercegnő, hogy matrónás külsőm legyen.

— Megállapodottabb. Komolyabb. Így.

S ő maga igazgatta el neki a választékait, lehúzva azokat halántékaira, hogy idősebbnek tessenek.

Az ebédhez csak négyen jelentek meg, se az orvos, se a prépost, se Dumka úr nem voltak ma hivatalosak.

A társalgás nagyon vontatva ment. Meglátszott mindenkin,

hogy csak szükségből keresi azt a tárgyat, amiről beszédet kezd. Más van a fejében.

Alienor háromszor is áthágta a tilalmat, hogy háborúhírekről nem fog beszélni, amiért aztán a beszédét a szó közepén szakítá félbe Rafaela gyöngéden szigorú intése. A herceget nem szabad izgatni e hírekkel.

Ebéd végével Alienornak meg lett engedve, hogy elmehet akármerre szivarozni. Idebenn nem szabad. Miksa hercegre nézve az ebéd utáni óra az a boldog idő, amelyben az álom önkénynt meglepi. Éjszaka kerüli az. Ilyenkor, amint bágyadt fejét a karszék támlájára lehajtja, a karszék gépszerkezete a támlát félig hátradönti, hogy félfekve aludjék. Ezek drága pillanatok, amiket féltve kell őrizni.

A két leány ott maradt mellette.

Rafaela odaült a szék karjára, s legyezőjével hűselt az alvót.

— Nézd minő szép, mikor alszik! Olyan mint egy szent! Ez a szép, sima márványhomlok! Ez a szenvedésektől megdicsősült arc! Ez a kimondhatlan szépségű ajk, melynek hallgatása is imádság! Ha sokáig nézek rá, valóságos glóriát látok arca körül. Van-e ennél szebb férfi a világon valahol? Nézd, most összevonja szemöldeit. A halavány vonásokon villanyos rángások cikáznak át; lélegzete szaggatott lesz; öklei reszketnek: nyög. Rossz álma van most. Óh, hányszor imádkoztam el róla elidércnyomást. Jer ide, próbáld meg te is. — Így. Nézd. A két kezét összetenni a szíve fölött, aztán rebegni: „óh, Isten, légy hozzá irgalmas! Amen!” Látod? látod? Mily sikere van a te imádnak! Már nem nyög, nem szorítja össze ökleit, homloka elsimul. Arca mosolyogni kezd. Nézd azt a szelíd ragyogást e mosolygó ajkakon. Hagyd még a kezidet szíve fölött. Most édeset álmodik. Most boldog. Most felmagasztosult.

Az alvó jobb kezét felemelte, s a szíve fölött imádkozó kezeket hirtelen eltakarta vele, gyönyörteljesen suttogva:

— Óh, Rafaela!

Azok Lívia kezei voltak.

Az alvó észrevette azt. Talán reszketésükről, s egy percre föltekintett:

— Kegyed az, Lívia? köszönöm.

Lívia szemérmesen vont ki kezét az ő keze alól, mely a tovább alvó szíve fölött maradt. Most már csendes álma volt. Egy teljes óráig fel nem ébredt.

Ezen a napon egész estig a legderültebb kedélyben volt a herceg.

Este whisthez készültek.

Mikor már le akartak ülni: Alienor egy távsürgönyt kapott az atyjától, mely azt parancsolta neki, hogy rögtön keljen útra, különvonattal. Veszély a késedelemben.

Ennek tehát rögtön pakolni kellett.

— Azért nem bomlik meg az asztal — mondá Rafaela, mikor vőlegénye búcsút vett (mintha ez volna a legnagyobb veszteség az ő eltávoztából). — Játsszunk hárman, egy szalmabábbal.

A herceg örült az indítványnak, mint egy gyermek.

→ Játsszunk hárman! Jó lesz!

— Az én társam lesz a szalmabább.

A herceg felsóhajtott. Lehet még a sóhajtásban is szarkazmus. Ebben az volt: „tartok tőle, hogy a tied lesz!”

— Ti pedig együtt lesztek Líviával.

A herceg mind kiejtette kezeiből a kevert kártyákat.

— Ah, milyen ügyetlen vagy a kártyakeverésben.

Abban a percben pedig már nem kellett a hercegnek attól tartani, amiért felsóhajtott. Hasztalan volt Rafaelának a szalmabábot *választani*. A szalmabábot már viszi haza az ő magaságos apja, az nem fog őhöz visszajönni többet; a meglopott sürgöny már megtette hatását. Az eljegyzést fel fogják bontani. Alienorra most már két uralkodó fejedelmi címer egyesítése vár. Az egyikken egy hablcány, a másikon egy

vadember; s ezek nagyon vágnak egymás keblére borulni. A herceg kezéből kiejtett kártyákért legelőbb lehajolt Rafaela, azt Lívia nem akarta engedni, ő igyekezett azokat felszedni: ezt megint a herceg nem engedhette meg. Így mind a hárman összekerültek — az asztal alatt, amin aztán nagyon jót nevettek mind a hárman. — Máskor a hercegre nézve merénylet volt a földre lehajolni. Most nem szédült el bele.

Sokáig tartott a játék. A hercegnek egész öröme telt benne, hogy ő és Lívia sok pénzt elnyertek Rafaelától és szalmabábjától.

Rafaelának kellett utoljára is figyelmeztetni Miksa herceget, hogy már ideje lesz a lefekvésre gondolni.

A jó éj kívánásnál Rafaela szeretettel csókolta és ölelte meg atyját, s éppen oly gyöngédségi nyilatkozatokkal vált meg Líviától.

Másnap már korán reggel felkölteték Líviát Rafaela.

A hercegnő igen korán szokott kelni. Az az életmódja volt, hogy amint a hajnal hasadt, rögtön felkelt; igen egyszerű házi öltönyt vett magára, s aztán Líviával együtt lekocsizott a parkba; ott volt egy tó, melynek vizét a beleömlő meleg ásványvízforrás folyton langyhús állapotban tartotta: ott fél-óraig ketten versenyt úsztak, s aztán gyalog visszamentek a palotába.

— Használjuk fel még a rövid időt — monda Rafaela e napon Líviának —, úgysem soká tart már ez örömem is.

Az úszás után gyalog visszatérők szemközt találkoztak Miksa herceggel. A beteg férfi máskor egész éjjeli álmatlanság után csak reggel felé szokott elszenderülni, s azért későn kelt mindig. Most úgy örült neki, hogy a nap fölkelését látja s a harmatot a fűvön!

— Hogyan? Te már fenn vagy?

— Az éjjel igen jól aludtam, s azért korán lehetett kelnem.

— S nem várhattál bennünket haza, s elénk jöttél?

— Úgy van.

— Hogy fog majd az orvos csodálkozni, ha nem talál szobádban! Óh, mint szeretném én azt a te orvosodat nyugalomba helyezni!

— Hiszen majd nyugalomba fog ő lépni felőlem rövid időn, kedvesem.

— Óh, de nem úgy, ahogy te gondolod! Te rossz vagy. Látod!

A hercegnő csak olyankor tudott gyermeteg lenni, mikor atyjával beszélt.

Ez nap a reggelizés után Rafaela Líviát vállánál átölelve, a saját szobájába vitte, s aztán leültette a balsacra.

— Így. Most ülj velem szemközt. De most nem szabad nevetned. Igen komolyan fogok veled beszélni. S aztán ne hívj hercegnőnek.

— Jól van, kis mama.

— Semmi kis mama! Te nem vagy kislány többé; te nagy, eladó leány vagy. Én téged férjhez akarlak adni.

— Ah!

— De ne csinálj ilyen gyermekes képet, mert akkor az egész tervem összedől s én elszomorodom, ha te mosolyogsz.

— Hiszed-e, hogy én szeretlek?

— Sőt bizonyosan tudom, hercegnő.

— Már megint „hercegnő!”

— Kedves Rafaela!

— Hát hogyan szeretlek?

— Mint édes testvérét.

— Nem igaz. Jobban szeretlek, úgy szeretlek, mint az *édesanyámat*. Lívia! Én téged édesanyámmá akarlak tenni.

— Hercegnő!

— Hívj nevemen! Én neked adom az atyámat.

Lívia egészen elveszté minden gondolatát e váratlan villámcsapásra.

— Nem értettél meg? Én azt akarom, hogy légy te az én

atyám hitvese... Mért vetsz rám oly ijedt tekintetet?... Valami szörnyeszmének adtam kifejezést? Atyám ötvenéves, te hús: leánya lehetnél, miként én az vagyok. És én tudnék oly férfit, amilyen ő, egész lelkemből szeretni. — De hát szerelmet kívánok-e én tőled? — Nem; csupán gyöngédséget. Mindenki tudja: atyám maga is, az orvosok véleményét. Ő a tudomány törvényszéke előtt halálra van ítélve. Ki van rá mondva, hogy rendes körülmények szerint egy évig él: gondos ápolás, gyöngédség mellett tán kettőig is; szokatlan lelki izgalom, felháborodás néhány nap alatt megölheti. Gondolhatok-e egyébre, mint arra, hogy az ő életét megtartsam? Te egy szent vagy. Anyám zárdafejedelemnővé akart tenni. Én másra gondoltam, arra, amit Szent József-házasságnak neveznek. Aminek köteléke a kölcsönös tisztelet. Te tiszteld őt, ő szeret téged. Egy család voltunk eddig is. S hátha megtörténnék az, ami nem tartozik a csodák közé, hogy a te gyöngédséged visszaadná őt az életnek? Én Istenem! miért ne gyógyulhatna meg egy szenvedő szív, egy szerető szív által? Megtudnád akkor, mennyi szeretet lakik ebben a szívben, s nem cserélnéd el a birtokát semmi hízalgő ifjoncért. Ha ő még egyszer boldog lenne! És teáltalad! Ha új öröm ifjítaná meg szép arcvonásait! Ha a boldogságot, mit évtizeden át megvont tőle a sors, most későre tartogatta volna fel számára! — De ne követeljünk az égtől egyszerre mindent. Maradjunk csak a jelennél. — Engem boldogtalanít az a gondolat, hogy őt elhagyjam egyedül, szeretetlenül, ridegen. Ő nem panaszkodik arról, amit érez, amint nem kérkedik azzal, amit tesz. Élete egy folytonos munka, mely hazájának, a közjónak, az emberiségnek használ; de amelyről naplót nem vezet senki. Élete munkájáról nem a megtörtént dicsőség, hanem a megakadályozott balesetek beszélnek. Mennyi balsorsot elfordított az országról az ő eltitkolt, bölcsességteljes közbenjárása; mennyi romboló véznek állt útjába akadályul, mennyi gonoszt tört össze fészkében, mielőtt tojáshéjából

kipattanhatott volna, azt csak a férfikönnyek fogják elmondani egykor sírboltja előtt. E sírboltajtónak a kulcsa most a te kezében van. Maradhat zárva sokáig, ha te úgy akarod. Napokat, hónapokat, éveket adhatsz az ő drága életéhez. Nem akarlak megvesztegetni a nagyravágyással. Nem beszélek neked a megosztott hercegi koronáról. Mit neked a világi hiúság? De szólok az ő mártírkoronájáról. Osszad meg vele ezt. Légy jótevője, boldogítója a népnek, a nyomorultaknak, s a minden árvák és özvegyek közt legárvább hazának! Óh, fogadd el férjül az én szegény atyámat!

Livia azt hitte, hogy az ég szakad most rá, s agyonsújtják a hulló csillagok!

Oly védtelenül érezte magát, mint egy gyermek egy óriás ellenében.

Rafacla nem is várt tőle feleletet.

— Tudom, hogy megleptelek ez óhajommal, s kételyeidet látom; mert magam is megküzdöttem velük. Emlékezhetel rá, mikor jó anyám halála után találkoztunk, mit mondtam neked. Már akkor gondoltam erre. Mi lesz jó atyámból, ha én is elhagyom majd, ha egyedül marad? Miért gondoltam egyszerre terád? Hisz rangjabeli nő van elég a világon, ki két kézzel kapna az ő keze után, s tán korához illőt inkább kereshetne élettársul. De én ismerem nemünk rigolyáit, mindazok a nők, akiket közelből s messziről ismerek, az élő pokol volnának őrá nézve; kínoznák szeszélyeikkel, s amely nő nem őrizné meg jól az ő szeplőtlen becsületét, az őt megölné. Őt csak az bírhatja, aki mint egy oltárkép jön be az ő szentélyébe: nem asszony, de védszent. Te vagy az. Benned minden tökéletesség egyesül. Tőled minden hiba távol van. Sohasem árultad el egy sóhajtással is, hogy szívednek valami titkos vágya lehet. Hisz magad mondád: több voltam rád nézve, mint testvér: barátnőd voltam. Ha szeretnél valakit, azt nekem előbb kellett volna megtudnom, mint tenmagadnak. Képtelennek hiszlek oly végtelen tettetésre, hogy ezt előttem el tudtad

volna titkolni. Ez olyan fájdalom volna nekem, amit nem tudnék megbocsátani!

(Ah! de hát vallhatja-e meg egy leány azt, hogy szeret, annak, akit vágytársnéjának hisz? S Lívia őt még most is annak hiszi!)

— Én azt gondoltam — folytató Rafaella. — Íme itt van egy hölgy, aminőt valaki leimádkozhat az égből, akinek gyermekkorától a mai napig minden gondolatjáról lelkemmel állok jól. Ő eddig is családunk tagja volt, maradjon örökre az. Atyámnak eddig is kedvence volt. Ha én rosszkodtam, azt mondta: „nézd, Lívia milyen jó!” Ő szeret téged. Mikor előhoztam neki ezt az eszmét, megcsókolt érte. S azt mondta: „igazad van. Csak a címe változnék. Nőmnek nevezné a világ, s én atyja maradnék ezentúl is. Nem is soká tartana rabsága. Legszebb *hajadon korában* lenne ismét szabad. De nem köti-e le őt egy boldogabb emlék?”

Lívia szédült; szemci előtt káprázatot játszott a világ.

— Ne szólj; ne húzd össze szemöldeidet, ne törd a fejedet azon, hogy mit felelj. Ismerem én minden kételyedet. Hat hónap óta tusakodom magam is azokkal. Nézd ezeket a leveleket, amiket rokonaimnak, nagynénémnek írtam, s olvasd el a rájuk küldött válaszokat. Tudakozódtam előre, milyen néven veszi a társaság, ha atyám fogadott leányát veendő nőül. Elolvashatod, hogy mit feleltek rá. Megtudhatod, hogy mi véleményvel vannak felőled. Nyílt, őszinte megbecsülés kész fogadni a születési rang magas körében. „A magyar főnemesség társasága csak a nem nemes előélet irányában ismer zárfalakat”; így szól az egyik. A másik példákat sorol fel, mik buzdításra szolgálnak. Több grófi nőrokonunkat láthattad azóta kastélyunkban megfordulni, azok mind „leány-nézőbe” jöttek. S te nem is tudtál afelől, hogy téged megbírálni jöttek ide. Egytől egyig mind meghódítva mentek el innen, s üdvöt kívántak nekem e sugallatomért . . . . A legutolsók voltak Nornensteinék, akikkel e tervemet közöltem. Tegnap-

előtt hozta meg Alienor atyja válaszát. A büszke Nornensteini Pratz uralkodó család kész tisztelettel meghajolni a szív nemesége előtt, s Octavian fejedelem azt kívánja, hogy amidőn fia engem oltárhoz vezet, már akkor anyai áldást vigyek oda magammal: — a te áldásodat.

Livia csak lefordult eszméletlenül, ájultan a pamlagról.

Mikor magához tért, saját szobájában lelte magát, ágyában fekvve, Rafaela ott állt mellette az orvossal.

Mikor szemeit fölveté, Rafaela szelíden megcsókolá őt.

— Óh, milyen gyermek vagy te! — szólt feddő hangon hozzá. — Ugye, orvos úr, nem lesz semmi baja?

Az orvos biztosítá róla, hogy az eset nem aggodalomkeltő. Fialat lányoknál gyakori tünet ez. Vérkeringési szabálytalanság. Gyógyítani sem kell, elmúlik magától.

— Kérem, doktor úr, menjen atyámhoz és nyugtassa meg.

Azután, hogy egyedül maradt Líviával, azt mondá neki:

— Kívánsz valamit kedvesem?

— Aludni — rebege a leány.

Akkor aztán Rafaela maga leereszté ablakain a függönyöket, megigazítá vánkosait feje alatt, Livia megfogta Rafaela kezét és ajkaihoz szorítá azt.

Rafaela gyöngéd enyelgéssel mondá neki:

— Ma még te csókolsz nekem kezét, holnap már én teneked.

Azzal egyedül hagyta őt: hadd tudjon aludni.

Ah, dehogy aludni! Szegény boldogtalan leány! De arcra borulva zokogni ágyában, kétségbeesetten tördelni kezeit, s attól az ujjáról lehúzott vékony karikagyűrűtől kérni tanácsot, és azt csókjaival elhalmozni.

Hová fusson innen? — Csak az a kérdés.

Lehet-e azon rettentő talánynak megoldására találni, amit a sors eléje vetett? Mi kijárás van e tömkelegből?

Íme a legnemesebb férfi kínálja őt kezével. Rang, fény, gazdagság és igazi szeretet van eléje téve a sorstól. Ha semmi

más érzés nem, a hála kötelezné rá, hogy annyi szeretetért viszonzásul adja mindenét, amiye van: hűségét, szeretetét. Ha egy gondolatja van lelkében a büszkeségnek, úgy elhatározása nem lehet kétséges. Hercegnővé lenni, a köztiszteltet legmagasabb polcára egyszerre fölemelkedni! De ő valóban szereti is azokat, akik őt úgy szeretik. Életét, fiatalságát fel tudná áldozni azért a férfiert, akit csak bámulni és tisztelni tanult; s ha azt kívánná tőle, hogy legyen szolgálója zentúl, hódolattal teljesítené kívánatát. De az neijévé akarja őt tenni. Óh, ez rettenetes! S hogy válaszoljon erre? Hogy ejtse ki ezt a szót: „nem!” Mi okot adjon rá? Hogy álljon meg tekintete előtt, hogy viselje el azontúl az ő látását? S ha a tagadó válasz után hideg haraggal fordulnak el majd tőle mindazok, akik szerették, mivel védelmezze magát? Hová rejtőzzék el ítélő bírái elől, akik azt fogják rá kimondani: „neved vagy bűnös, vagy bolond?”

Óh, valóban, Leon sokkal jobban tette volna, ha akkor amidőn Nornenstein badeni táncstélyére elment, otthon marad, és nem keresi fel a szép Lorelei ezüst-arany hajfűrtzeit, és nem találgatja az ő rejtélyeit, s cserébe a maga rejtélyeit nem találgattatja vele; hanem elébb nézi meg azt a medaillont, hogy nincs-e eltörve rajta az üveg; s aztán szépen leül levelet írni Líviához, ahogy sugallta neki valami. Most annak a leánynak volna egy menedéke a kétségbeesés sivatagában, min megnyugodjék. Felmutathatná azt a levelet a megkísértés nehéz órájában, s büszkén üdvözülten mondhatná: „Nézd: én szeretve vagyok! Ez a vékony kis gyűrű nászjegyem, s nincs az a hercegi koronája a kerek földnek, amiért én ezt elcserélem!” — Akkor nem volna kénytelen eltakart orcával, szegyenpirulva futni innen: és nem mondhatni meg, miért?

Másnap reggel, mikor Rafacla felkeresé Líviát szobájában, hogy szokott najádi multságainak társául magával vigye, a szobát üresen találta, s Lívia asztalán egy levelet, mely hozzá volt címezve.

Felszakítá a levelet sebesen, s ezt olvasá belőle:

„Imádott hercegnő! Taszítson el, és vessen ki emlékéből engem. Én nem maradhatok itt tovább. Futnom kell innen. Legyek meghalva ön előtt. Szerencsétlen; de nem hálátlan. —”

Egyéb semmi.

Mikor ment el és mely úton, azt nem tudta megmondani senki.

Még csak egy úti felöltönyt sem vitt el magával.

Semmi útbaigazító nyom nem maradt utána.

Senki sem látta őt elmenni.

Sötét éjszaka, egyedül, erdei mellékutakon kellett elmene-
külnie, hogy tanúja nem akadt hoválétének.

Mi üldözhetette oly nagyon?

AZ OROSZLÁN, AKIT MEGÜTNEK

— Mi vagyunk a hibásak, kik őt elüldöztük — mondá a herceg, midőn Rafaela megmutatta neki azt a levelet. — „Ő szeretett valakit.”

— De ki lehetett az, akit jobban szeressen, mint engem? Kit szerethetett úgy, hogy azt el kellett titkolnia énelőttem?

— S most még őt felkeresni is kegyetlenség volna tőlünk. Tegyük el őt szépen a halottaink közé.

— Sohasem bocsátom azt meg magamnak.

Rafaelára oly kínos volt az a nap s a rákövetkező éj.

Minden útját összejárta a parknak, az erdőnek, azt hitte, szemközt fogja őt találni, amint visszajön; csak kegyetlen tréfa volt az egész; még éjjel is felkelt álmából, s átment Lívia szobájába, megnézni, hogy csakugyan nincs-e ott, hátha visszatért már.

Azután megpróbálta haragudni rá. Hálátlannak, rossz szívűnek nevezte magában. Előkereste büszkeségét, s ezzel a személyválogató igazságtalan bíróval mondatott ítéletet az eltávozottra: „Ő el tudott utasítani egy hercegi koronát magától, a koldus, a családtalan! Ízlelje hát az elhagyottság keserű kenyerét! Szentnek mutatta magát, szenvedélytelennek! iszonyodott a nők szerelmi bolondságaitól. S íme nem kívánja a csillagkoszorút sem az égen, sem a földön, nem akar zárdafejedelemnő lenni, sem egy herceg felesége, előbbvaló neki egy földi szerelem, melyet megbélyegcz a titoktartás. Az nem lehet tiszta szerelem, amit bevallani nem szabad!”

S még nagyobbra nőtt az elkeseredése az eltávozott iránt, midőn atyjával találkozott szobájában. Az orvos mondá, hogy a hercegnek igen rossz éjszakája volt.

Rafaela megdöbbsent tőle, mikor meglátta.

Akiről azt mondta pár nap előtt: „az én apám egy kis dandy!” kész öreg ember volt ma, kifáradt, sírba kész alak. Csak intve beszélt, szóltanul.

(„Volnál itt! hogy látnád őt most, te szívtelen leány!”)

Rafaela egy percre sem hagyta a herceget egyedül; igyekezett eszméit másfelé téríteni, beszélt neki közelgő menyegzőjéről; hitegette vele, hogy milyen boldog fog lenni; dicsérte Alienort és fejedelmi atyját előtte; kíváncsiságot árult el megláthatni a tündérszép normensteini székpalotát. Költött magára hiúságot, ámította őt büszkeségével; felfogta a ragyogás sugarait arcával, hogy annak visszfényét a beteg arcára vetesse.

Ebéd után, mely a hercegre nézve csak ételkóstolás volt, ismét ott maradt mellette, szokása szerint, míg elszunnyadt, és örködött álma felett. Ha nyugtalan lett, kezét odatette keblére imádkozva. A herceg ismét érinté az imádkozó kezeket és mosolygott. Aztán föltekintett, elszomorodott, s azt mondá:

— Te vagy itt, Rafaela?

(„Csak én vagyok itt!”)

Rafaela már kezdte gyűlölni Líviát, s az eltűnése utáni délestén minden bimbót leszaggatott arról a fehér rózsáról, amelyről azt a hajéket szakíták, melyet mindketten az őskastély sírboltjában hagytak, s széttépve elszórta azokat az út porondjára.

Postakürt szólta a park útján végig; a szemközt járó szekerek nagy készséggel tértek ki az ügető postaszekér útjából. Dumka úr maga jött átvenni a postától a hercegnek szóló leveleket. Rafaela nem mulasztá el a jó öreget üdvözölni. Egy kis önzés is volt abban. Észre akarta vétetni magát, hogy itt van; — ha talán ő is kapott volna levelet. — Kitől várta azt? Ha mástól

nem: hát talán Alienortól; hisz az igen természetes volna, hogy a hirtelen eltávozott vőlegény gyorsan tudassa menyasszonyával az indokot, mely mellőle elhívta, a bánatot, mit e kényszerűség miatt érzett, s az örömteljes napot, melyen ismét visszatér.

Dumka úr kitalálta gondolatját, s végigtekintve a levelek címein, alá s fel fordított tenyerével mutatá, hogy a hercegnő számára azok közt semmi sincs.

Rafaela aztán folytatta a feladatot, hogy kitudja: hány lépés az a rotunda, ami a park közepén a szökőkutat körülveszi; hányszor kell azt valakinek körüljárni, hogy akkora utat tegyen gyalog, mint innen Budapestig.

De alig tette meg a kerülő fele útját, amidőn a palota lépcsőzetén futva rohanni látja Dumka urat, kalap nélkül, ki aztán nem is, hogy a rotunda körútján sietett volna hozzá, hanem egyenesen keresztül vágott a szép vetett pázsiton, s annak valamennyi virágrabattján, a hercegnő felé.

Nagy dolognak kellett történni!

— Kegyelmes hercegnő! Siessen, az Istenért! A herceg rögtön meghal.

— Irgalom Istene! — sikolta fel Rafaela, s aztán nem kérdezősködött tovább, hanem elfogta Dumka úr karját, s egyenesen a pázsiton keresztül törve, sietett fel a palotába.

Mikor atyja szobájába ért, már akkor az orvost ott találta.

A herceg karszékében feküdt, s szaggatott, taszító lélegzetvétele tanúsítá, hogy szívgörcsökben szenved. Szempillái kinteljesen voltak leszorítva, homlokán a veríték gyöngyözött. Néha megnyíltak ajkai hirtelen, mintha kiáltani akarna.

Rafaela oda térdelt eléje.

— Atyám! Mi történt veled?

Az orvos felelt helyette.

— A herceg egy levelet kapott, annak a tartalma háborítá így fel; amidőn beléptem, az összegyűrt levél öklében volt, most ott hever lábai előtt.

Rafacla fölemelte az összegyűrt levelet.

A címer a papíron már tudatá vele, kitől jön az. A cserkoszorús vadember e jelmonddal: „In fortitudine virtus” (Erőben az erény) a Nornensteinok jelvénye.

A levelet Octavián fejedelem írta. Rafacla elolvasta azt.

„Kegyelmes herceg!”

„Magasabb állami tekintetek kényszerítenek a fiam, Nornenstein Pratz Alienor tervezett egybekelési szándokát Etelvár Rafacla hercegnővel megmásítani. Nem nagyrabecsülésem változott önnek magas családja és bámulandó hercegisasszonya iránt, hanem az európai konstellációk, melyek elutasíthatatlan kötelelőségemmé teszik személyes rokonszenveimet alárendelni a parancsoló erejű politikai kényszerűségnek. A boldogságnak hátrálni kell a ‚misszió’ előtt. Ily boldogságtól fosztom meg fiamat, amidőn ily ‚misszióval’ ruházom fel. A veszteség csak az enyim: a nyereség csak a szent ügyé. Ez ki fog minket menteni ön előtt.”

„Fogadja stb.”

Rafacla a levél olvasása után odaborult atyja keblébe, s kezei közé szorítá jobbját.

— Áldassék Istennek szent neve, hogy ez így történt! Atyám! Nem bánat ez, hanem öröm nekem. Jobb hírt nem hozhatott volna nekünk a kerek világból semmi postagalamb. Rablánc esett le a kezemről: egy bilincs! Én köszönöm azt annak, aki feloldott alóla. Nézz rám! Nevetek! boldog vagyok. Óh, ne epezsd magad miatta. Isten gondviselése ez. Egy rossz jövendőttől szabadított meg engem. Most ismét a tied lehetek. Szerethetlek, veled maradhatok. Óh, milyen boldogság ez! Egy napra sem hagylak el többet soha! vedd ki a bánatot szívedből! Elmegyünk utazni együtt, a délszigetre, az örökzöld fák közé, az örök kék ég alá, s olyan derült lesz a mi lelkünk is. Hogy tudsz felindulni ily semmiség felett! Hát veszteség ez? — Ezután két szalmabábbal fogunk játszani! Sikerült neki.

A beteget megnevetteté e szó. S ez a baj oly csodálatos. Feltámad egy rossz hírre, megenyhül egy sikerült tréfától.

Miksa herceg felemelkedett fektéből, s leányának fejét két keze közé fogva, sokáig nézett annak arcába.

Aztán keserűen felsóhajtott.

— S ők ezt a kincset elutasítják! Magasabb állami tekintetkből! Mi nekik nem vagyunk elég magasak! — De hát kicsodák ők, és kik vagyunk mi?

A főúr ennél a szónál egészen elfeledé azt, hogy szenved: alakja kiegyenesedett, hangja megcsendült.

— Mi az ő büszkeségük alapja, ha velem szemközt állnak? Őscim sorában nádorok és bánok voltak, kiknek tetteit megörökíté a történet; míg a Nornensteinok viselt dolgairól csak a chronique scandaleuse beszél. Ha mi barbárok voltunk, de hazánkat szerettük; míg ők, német létükre, minden ellenségével Németországnak szövetkeztek, s hogy maguk apró királyok lehessenek, gátolták országuk nagyvá lételét örökké. Mi béke idején iskolákat, könyvtárakat, múzeumokat alapítottunk, mikor még a Nornensteinok a káplánnal írták alá a nevüket. Mi századokon át vérrel és vagyonnal védelmeztük a szentegyházat, míg ők egyebet se tettek, mint hogy a pápa papucsát elmentek megcsókolni. Nekünk szentség volt az oltár, nekik csak kohó, melyben tört bilincseiket forrasztják össze. Mi a népet védtük fegyverrel, védtük törvényekkel, megosztottuk vele kenyérünket, előjogainkat, míg őket a maguk népe nem ismeri másról mint zsarnokságaikról. Áruló nem volt családjunkban soha: hős, vértanú elég; ők összeesküvők voltak minden uralkodó ellen, akinek csak hűséget esküdtek; s ha a mi családjánkon nincsenek is fejedelemlők nevei, de megnevesített balerinák nevei sincsenek, mint az övékén.

— Atyám! Az Istenért! Csendesülj le!

— Nem fogok lecsendesülni! Akarom, hogy ismerjenek meg valahára. Aki velem büszkeségben akar megmérkőzni,

legyen mindenben jobb, mint én! Ismerjenek meg, hogy ki vagyok! Nem a déli szigetekre fogok bujdoskolni, hanem odamegyek hozzájuk, ahol sark sarkat ér: s aztán lássuk, hogy ki lesz az erősebb! Velük voltam azért, hogy gátja legyek világbontó terveiknek. Most azt hiszik, hogy eljött az ideje a gátat félrelökni. Beszélnek új európai konstellációkról. Legyen európai neveltségé fennhőjázásuk!

A herceg arca lázas tűzben égett. Nyugtalanul járt-kelt heves léptekkel, s öklével szíve fölé vert; mintha végtusára hívná azt az ő legnagyobb ellenségét.

Rafacla odaborult keblére.

— Óh atyám! édes jó atyám!

— Nekem álmatlan éjszakáim rémképe volt ez az eljegyzés; de azt hittem: szeretitek egymást, s nem akartam elszakítani, amit Isten kötött. Most ők szakítják széjjel. S én áldom érte csillagzatomat, hogy halálom óráján Istenben vetett bizalmamat visszaadta. De nem halok még meg *nekik!* Ne higgyék, hogy halálra sebeztek. Még találkozni fognak ők velem! Utolsó lehettemmel ráfújok kártyavárunkra, s összeomlik az! Holnap utazunk Bécsbe, leányom. Nem! Még az éjjel. Nincs veszteni való idő.

Rafacla zokogva rogyott térdére, atyjának lábait átkarolva, mintha így akarná őt visszatartani.

— Kegyelmes uram — szólt az orvos —, az önnek halálát okozhatja.

— Akkor csak az történik velem, ami a jó katonával, aki a csatatéren hal meg. Készüljön útra, aki velem akar jönni.

Az indulatkitörés csodaerőt kölcsönzött roskatag alakjának. Mi fáj? Mi hibás, itt-amott, a veszni induló életszervekben? Abból nem érzett ez órában semmit.

Mint a jó katona nem érzi a kapott halálsebet — addig, amíg küzd — addig, amíg össze nem rogy.

MOST JÖVŐK ÉN!

— Most jövők én! — e szóval csapott kardmarkolatára Falbenheim Hugó vezérőrnagy, a szent liga stratégiai lumene, midőn ki lett betűzve a „megnyert” sürgöny titka. Most azután hallgassanak el a deklamáló urak, a firkászok dugják a tollaikat a füleik mellé; most a kard fog vezényelni.

— Csak lassan a testtel! — mondá neki Nornenstein Octavian. — Nem kell azt a kardot még zörgetni. „Si vis bellum, para pacem.” Nekünk a nagy hadvezér, Józsiás jelszavára van szükségünk: „állj meg nap!”, amíg államférfiaink pénzt tudnak szerezni a háborúhoz. Mert pénzzel járják a vásárt. Addig minden diplomatának esküdni kell mennyre-földre, hogy a béke örök időkre biztosítva van, hogy a kormányok között a legbensőbb egyetértés uralkodik; avégett, hogy a börze gyanútlanul fogadja a hasznos beruházásokra contrahált kölcsönt. Mert ha előre kikiáltjuk, hogy hadi felszerelésre s hadseregmozgósításra kell a pénz, olyan pánikot indítunk meg, hogy mikor senki sem kerget, akkor is szaladunk; s ahol nem lőnek, ott is elesünk. Azért nekünk nagyon a haditervünkbe illik, hogy azok, akiké a „szó” és a „toll”, még jó darabig beszéljenek és írjanak arról, hogy — ők vezetik a világtörténetet. Historice nekik kell a felszínen maradni. Párizsban hadd játsszák a kibékítő, az engesztelő, a komolyan intő szerepet; Berlinben esküdjenek a változhatlan jó barátságra. Mi pedig azalatt cselekedjünk. Ők arra valók, hogy tagadják el, amit mi teszünk; mi pedig, hogy tegyük meg, amit ők eltagadnak.

— Így már szeretem a magyarázatot.

— Most a legelső dolgom lesz Alienort hazahívni, s eljegyzését felbontani.

— És Etelváry herceggel mi történik?

— Azoknak az embereknek, akik csak beszélnek, a napja lejárt. A magyar törvényhozóktól senki sem kérdi, hogy mi történjék a külpolitikában. Ők adják a közkatonát, s többet nincs rá gondjuk.

— De hátha szeretik egymást?

— Kik? A képviselők a közkatonákat?

— Az ördögöt! Az eljegyzett fiatalok.

— Ugyan, ugyan, édes báró! Hát szokták azt valahol? — Ön tud sakkozni ugye, ha egy parasztot bevihetek az első sorba; — felcserélem a királynéval, parasztnak csak nem hagyom ott? Alienornak most legelső dolga lesz ventre à terre nyargalni Ehrenbreitsteinba; ott a rég tervezett eljegyzést a princesszel végrehajtani.

— Lesz-e hozzá kedve? A princessz nagyon mostohán lett kistaffirozva a természettől.

— A természettől megtagadott „staffierung” hiányát kipótolja az atyai „kelengye” — Ha valaki princessz, akkor okvetlenül szép.

— Azt is mondják, hogy igen csípős természete van: a környezete nem képes kiállni.

— Hát hiszen a világ elég nagy, hogy két házastárs elférjen bennc. Nem félttem én Alienort, hogy neki asszony keserűséget tudjon okozni.

— Ez hát az ő dolguk lesz.

— Az összeköttetés meghitelesíti Alienor misszióját; azon-túl nemcsak a mi nevünkben, de az egész szent szövetség égisze alatt cselekedhetik. És Alienor első cselszövő a világon. Annyit mondhatok!

— Kivéve Zárkány Napóleont, aki Alienort már egyszer szépen kiszabta abból a posztóból, amit mi valamennyien szőttünk.

— Annak nyakát szegjük. Falnak fog repülni a fejével.
— Aztán tovább?
— Akkor Alienor átmegy Hannoverbe, s a welf hívek táborában kiosztja az ordre du bataille-t. Ha azt bevégezte, ekkor aztán megy bride abattue Párizsba, közli az irányadó körökkel a felfedezett diplomáciai titkot. Azalatt én a bankárkonzorciumommal létrehozom a kölcsönt, valami nagy ipar- és vasútvállalat címe alatt; s mikor az megvan: — *akkor* jön aztán Falbenheim altábornagy.

Falbenheim nem tarthatta vissza a mosolyt a hízelgő címlelekezésre.

- Csak nagyon soká ne tartson ez a dolog.
- Amint Alienor hazaérkezik.

— — — — —
Másnap már Badenben volt Alienor.

— Hát mi bajod velem, hogy éjszaka nyargaltatsz haza?
Octavian fejedelem megmutatta neki azt a levelet, melyet Etelváry Miksa hercegnek írt.

— No ezt jó lett volna három nappal előbb közölnöd velem, mikor még a menyasszonyi ajándékokat nem vittem el neki.

— Pfuj! Nornenstein rendúr! Micsoda asszonyos kicsinyeskedés ez megint. Ilyen bagatellnek jutni most eszedbe! A te ajándékaidat úgyis utánad fogják hajigálni; ne búsulj. Most tudd meg további teendőidet. Ugyan kérlek, ne ásíts a szemembe.

— Légy mulattatóbb.

— Az leszek. Még ma este útra kelsz Ehrenbreitsteinba. A nagyfejedelem már értesítve van érkeztedről: a pályafőnél fog várni egész suite-jével; ő maga a nornensteini gárda ezredesi egyenruhájában; míg te az ehrenbreitsteini dzsidás őrnagyi egyenruhában jelensz meg.

— Potz element! Még színpadi kosztümöt is kapok?

— A peronnál a nornensteini himnuszt fogja megérkeztedkor játszani a zenekar.

- Ismerem. A „hymenaeus”-t a „Kék szakáll”-ból.
- De ugyan lehessen már veled egyszer három szót beszélni komolyan.
- Hát ne komizálj mindig.
- A nagyfejedelem leányát ott el fogod jegyezni.
- Úgy! Ez már elég komoly dolog.
- Arcképét tekintsd meg. Itt van.
- Nagyon megnyugtató látvány. Nem sok bajom lesz a féltékenységgel, azt látom.
- Gyermekek vagy, ha azt hiszed; a legrútabb leányokból lesznek a legkacérabb nők — kedvező körülmények között.
- De ezzel meg egészen elijesztesz.
- Ah, bah! Ismerlek én téged. Az a francia herceg, aki a felesége szobájából kijövő házibarátnak ezt mondta: „comment? Sans y être obligé?” nagyon hasonlít te hozzád.
- No hát tovább!
- A nagyfejedelem el fog téged látni ajánlólevellel és további utasításokkal, amiket ismeretes fufangoddal végrehajtasz. Szükségesnek tartom figyelmedbe ajánlani, hogy amit rád bízok, annak a jó vagy rossz sikere nemcsak a közügyre, de a saját személyedre nézve is fölötte komoly dolog. A jó siker téged Nornenstein és Ehrenbreitstein egyesült fejedelemségek szuverén urává fog tenni.
- Balsiker esetén pedig, ha megkapnak, főbe lőnek.
- Hát hiszen más ember is meghal.
- Ezt nálad nélkül sohase tanultam volna meg. Köszönöm.
- Hogy mennyire komoly e misszió, amit rád bízok: azt megítélheted abból, hogy az összeg, amit rendelkezésedre bocsátok, nem kevesebb, mint egy félmillió.
- Ez már „hagyja magát hallani”.
- Ezt el kell költened. Rendelkezni fogsz többel is. Brüsszelben egy nagyobb szerű kölcsön negotiatiójánál ügyességedtől fog függni, hogy egy milliót nyerj-e vagy kettőt? Én magam intéz-

ném el ez ügyeket; de ezer látszó kísér, s mindenütt megtudják, mit teszek. Terólad pedig mindenki azt tudja, hogy egy szeleburdi vagy, ki ha utazol, vadászni, lófuttatni jársz; Párizsba ha mégy, menyasszonyodnak vásárolsz trousseau-t; a nagykövetnél, az udvarnál „Schwarzer Pétert” játszol, s ha a bankárok ajtaján kopogtatsz, úgy az bizonyosan azért történik, hogy a magad számára szivattyúzod meg őket; notórius „tékozló fiú”. Ez álca alatt végrehajthatod a komoly küldetést, amit „Brutus”-nál nem gyanít senki. Tehát gondolkodjál végig a szerepeden. Itt vannak a félmillió értékig kiállított váltók, itt útikészleted becsomagolva, itt ajánlóleveleid, itt katonai egyenruhád. Ha estig értük jössz: indulhatsz az útra. Ha pedig nincs kedved a küldetést elfogadni, azt estig megmondod, s én keresek mást, akit ezzel megbíznak; te pedig mehatsz haza Budapestre, s folytathatod a „váltónyargalást”, amit én a legkellemetlenebb utazásmódnak tartok.

— Hahaha! öreg! — szól Alienor nevetve, s belecsapott az apja tenyerébe. — Ettől ne tarts! De elviszem mindenedet; még a dzsidás jelmezedet is; s ha csak az kell, hogy az embereket egymással összeveszítsem: akkor ne félj, jól foglak kiszolgálni.

Octavian fejedelem e szónál megcsókolta Alienort.

— No! Ne nyald le a képemről a festéket!

... Még aznap este a legkésőbb induló vonattal útra kelt Alienor; legnagyobb elővigyázatból még csak egy inast sem vőve magával.

— Most jövök én . . .

Ezt pedig nem Falbenheim Hugó vezérőrnagy mondta; hanem Falbenheim Pompeia baronesse. Ezúttal.

— Háromezer milliom tüzes ördög és pokol! — E rettentő üdvözlettel kívánt másnap jó reggelt Falbenheim vezérőrnagy

Nornenstein Octavian fejedelemnek, ki nyugodtan szivarozott a reggelije mellett.

— De mi szükség van olyan nagyon sok pokolra, mikor egy is elég? — kérde elbámulva a magas úr, s higgadt kedéllyel veré teás csészéje aljába a szivarhamut.

— Hallatlan gyalázat ez, uram! — szólt a tábornok, kardtokja végével csörrentve hozzá.

— No, mi az?

— Az, hogy princ Alienor az éjjel elszöktette a leányomat.

Már erre a szóra Octavian fejedelmet is ledobta a karszéke magáról, felugrott, s az égő szivart belehajította a teába.

— Az nem igaz! — ordította vissza. — Az ön leánya szöktette el Alienort!

— Az mindegy, ördög. Ők együtt szöktek. Önnek ez semmi baj, de én meg vagyok gyalázva!

— De tüzes mennykőt nem baj! Alienort ma délben Ehrenbreitsteinban várja a nagyfejedelem, akinek a leányát el kell vennie.

— Ahhoz nekem semmi közöm. Az én becsületem nem tűr foltot.

— A kék Úristenre Bajorországban! Vigyázott volna ön jobban a leányára! Minek nevelte oly szabadelvűen! Tartott volna szigorú rendet a házánál, most nem történt volna meg ez a katasztrófa.

— Csak katasztrófa? Ez nem katasztrófa! Ez point d'honneur! Nem ön adott-e nekik alkalmat a találkozásra százszor meg ezerszer?

— Bíztam a női erényben! Lehetetlennek tartottam ilyesmiről még álmodni is a mi köreinkben. Pfuj az ilyen világra!

— De én nem hagyom magamat meggyalázní! Én utánamegyek a princnek, s megölöm őt, ha leányomat el nem veszi.

— Én pedig megölöm őt, ha elveszi.

— Uram!

— Nos, mit uram?

— Itt csak egy módja van a helyrehozásnak.
— Tudom. De abból nem lesz semmi. „Vérségből” való princek rangjukon alul csak morgantikus házasságot köthetnek.

— Ez sértés ellenem és leányom ellen!

— Minden halálos mérege a földön! Hát talán hízelkedő kedvemben legyek ma?

— Ezért önnek meg kell velem verekednie!

— Meg vagyunk mi már verve mind a ketten úgy, hogy jobban már meg nem verhetjük egymást. Ez a botrány fölér egy elvesztett hadjáratnál; egy szétvert hadsereggel; egy kaptulált várral. S ezt mind ön vesztette el!

E szóra végső elkészeredés fogta el Falbenheim Hugó vezérőrnagyot, lecsatolta oldaláról a kardot, s odadobta azt Nornenstein Octavian fejedelem asztalára.

— Itt van! — tehát tessék! — szólt mélyen elérzékenyülve. — Ha én vesztettem el a hadjáratot: ne viseljem ezt a kardot tovább. Kéressenek önök nálamnál jobb hadvezért a hadjáratukhoz. Én semmivé leszck.

Nornenstein a vezérőrnagy atyai elérzékenyülése csak még nagyobb dühbe hozta.

— Még utoljára ön fog itt sírva fakadni! Holott én vagyok vesztettül megborotválva. Én elrontom fiamnak házasságát egy hercegasszonnyal, a leggazdagabb, hatalmasabb magyar dynasták egyikének egyetlen leányával, csak azért, hogy másnap összekeljen egy... egy...

— Falbenheim *baronesse*-el. Remélem.

— Igen *baronesse*-el, akinél még csak *kezdődik* az ember...

— Az ön fiánál meg már *végződik* az ember!

Ekkor meg Octavian kapta fel a kardot, s csapta oda az asztalhoz.

— Uram! Én nem szoktam sértegetéseket megtorlatlan hagyni!

— Annál jobb! akkor mégis verekedni fogunk!

S már közel voltak hozzá, hogy minden kihívás, cartell és párbajsegédek nélkül kardra kapjanak, s egymást összekaszabolják, amidőn éppen idején talált az ajtóban leskelődő Vendelin színpadi pontossággal megjelenni, egy ezüst tálcán levelet hozva Octavian fejedelem számára.

A komornyik láttára a két főúr abbahagyta a pogány lármat.

— Egy levél, magasság! — szólt mosolyogva Vendelin.

Octavian fejedelem elkapta azt a tálcáról, s feltette orrcsíptetőjét.

No igen. Ez biz Alienor írása. A levélben ez volt: „Kedves papa! Nehogy összeverekedjete Falbenheimmal, sietek veled tudatni, hogy én még tegnap este összekeltem Falbenheim Pompeia baronesse-el, az alservorstadi templomban. Szeretett nőm jó eleve gondoskodott az egybekelést megelőző törvényes előkészületekről, s mi már, mint boldog házaspár, indulunk a menyegzői útra, s egyenesen Párizsba megyünk, hová reménylem, mindkettőtök atyai áldása kísér. Írtam Falbenheimnak is. Egyébiránt amit rám bízál, azt híven elvégezem stb. stb.”

— Most már készen vagyunk — dörögé Octavian, harminckétfelé tépve a levelet, s a kandallóba hajítva.

— Nos! mi az? — kérde Falbenheim, ki nagyon különösnek találta azt, hogy egy levelet összetépnek, ahelyett, hogy neki is felolvassák.

— Csak tessék hazamenni: otthon várja excellenciádat e levélnek a párja. Egyébiránt megmondhatom: a princ nőül vette már a baronesse-t. Az okos teremtés készen tartotta a fiókjában a diszpenzációt. Azért vannak az embernek püspök jó barátjai. Oly bizonyos volt a dolga felől. Pedig Alienor még tegnap Etelváry Rafaela hercegnővel járt jegyben. — Ehhez hát gratulálhatunk egymásnak. — Hanem most kezdődik a jó mulatság. — Ez a futóbolond, az én kedves fiam, most nem megy Ehrenbreitsteinba, ott nem tudja meg, hogy mi elintézni-

való van Dél-Németországban, nem viszi el a hadjárat tervét Hannoverbe, nem hágy nekem időt a bankárokkal negotiálni; ahelyett szalad egyenesen Párizsba, ott fellármázza a világot, meggyújtja a tűzagnakat: akko aztán mehet ön neki egy világháborúnak a mi jó pénzügyminiszterünk salinenschein-jaival s a háromszázharminc nyugalmazott tábornokkal. Most már elmondhatja vezérőrnagy úr, hogy „most jövök én!” — Hanem én meg elmegyek. — Hej Vendelin! Készítsd el a fegyvereimet; megyünk medveadászni Mármarosba.

Falbenheim látta, hogy itt semmi dolga sincsen többé: vette a kardját és eltávozott.

Octavian pedig dehogya készült vadászatra menni; levágta magát a karszékébe nagy búsan, s az öklére támasztotta fejét.

Vendelin a vett parancshoz híven előhordott puskát, vadásztarisnyát, kürtöt, háromlábú lesőszéket, kulacsot, ét-szeres kosarat, bundát és lábzsákot; mintha semmi sejtelen-mel sem bírna az itt végbementek felől; s rakott mindent sorba; míg egyszer Octavian olyat ütött az asztalra, hogy minden edény táncra kerekedett rajta.

— Ne bosszants a készületeiddel.

— Hát nem megyünk medvét lőni Mármarosba?

— Nincs a mármarosi hegyekben olyan nagy medve, mint én vagyok; én pedig már meg vagyok lőve!

Vendelin aztán megint mindent elrakott szépen.

Mikor aztán eltakarította az asztalt, azt mondá Octavian fejedelemnek:

— Magasság! Nem jobb lett volna ahhoz a parasztgyerekekhez, akit princ Alicenor tartott keresztvázre, Pompeia baronessé-t hívatni keresztanyának?

TÁNC A VULKÁN FELETT

Leon Párizsba megérkezve, legelőször is hivatalos küldetésében járt el.

Ott talált már egy csomó táviratot, amiknek titkos írása az általa elhozott kulcsra várt, hogy megoldható legyen: azok mind megerősíték azon nézeteket, amiket ő már előszóval is elmondott, s amiknek összessége oda megy ki, hogy az osztrák s magyar monarchia komolyan békét akar, háború esetén semleges marad, s háborúra nem is készül.

Azt azonban mindenütt vehette észre, hogy olyan képpel hallgatják, mint akiről azt hiszik, hogy ő az a valaki, akit valaki jónak látott rászedni.

Csak azután került rá a sor, hogy számot adjon magának arról a nagy benyomásról, amit a Szajna-parti világváros gyakorolt rá. Egy város, amelynek minden részecskéje él, melynek soha sincs éjszakája, mely mint a virágzásnak induló áloé, szemmel láthatólag nő, melyben még ami kőből van, az is újjáalakul. Egy város, mely uralkodik ellenség és jó barát felett; szellemeivel meghódítja, ízlésével adófizetőjévé teszi az egész világot. Egy város, mely diktálja a divatot és a nemzeti rokonszenveket, melynek szeretetét bírni elég, hogy egy holt nemzet feltámadjon, s elég általa nem ismertetni, hogy egy élő nemzet el legyen temetve. Iskolája a dicsőségnek, klasszikus földje a szabad eszméknek, ábrándja mindenkinek, akiben fiatal vér lüktet. S az egész város egy nagy szív, mely ha hevesen kezd dobogni, minden benne lakónak a vére sebésebben dobog egyszerre tőle.

Most éppen ilyen szívdobogás ideje volt.

A tavaszi meleg éjszakák reggelig forrongásban tartották a boulevard-okat. Ma Bonaparte Péter peréről vitatkoztak, mely akkor folyt le a tours-i törvényszék előtt, s egy hétre az oecumeni zsinat és a Daru gróf jegyzéke fölötti lármát háttérbe szorította. (Az is egy jelensége volt e kornak, hogy egy császári herceg tanúkat esketett sorba annak a bebizonyítására, hogy ő kapott egy pofont, s egy republikanus vezér minden ékesenszólását elővette annak az eltagadására, hogy ilyesmi adva lett volna annak. Ha egy csepp caesari vér lett volna az egyikben, s egy csepp cassiusi chylus a másodikban, éppen megfordítva kellett volna allegálniok.)

Ez is hamar lekopott a színpadról: következett a nagy „tömegszínjáték” a plebiscitummal, senatus consultummal, baloldali manifesztummal. A szerepek mind jó kezekben voltak, az előadás összevágott, a karok dicséretesen működtek.

A közönség meguntta ezt is.

Egypár napig megtette a hatását az a hír, hogy a császár megint beteg. Harmadnapra csak mégis meg kellett neki gyógyulni.

Előkeresték az ócska darabokat a repertoárból. Hátha nem ismer rá a közönség más név alatt, hogy kétszer-háromszor is volt már adva? Fogtak egy összeesküvőt, aki robbanó granátokkal akarta a császárt megölni a longchamps-i lóverseny alkalmával, s hogy változatosság legyen a paródiában, ezúttal a bombák új mintára voltak öntve. Az összeesküvés feje volt Flourens: azt természetesen el hagyták szaladni — nagyon természetesen: Londonba; hanem fogtak helyette egy csoport stereotip összeesküvőt, akiknek kenyérkeresetük volt a gyanúból befogatás címe alatti ingyen kitelelés.

De összeesküvést néplázadás nélkül becsületes vaudeville író nem csinál. Erről is gondoskodva lett. Egyik nap a Fauburg du Temple-ban döntöttek fel két omnibuszt, barikádépítéshez; másik nap a rue St.-Martinban állt elő egy ouvrier, s a revol-

verét kilövellőzte a levegőbe, sőt a Château d'Eau mellett több ablakot be is vertek, mire a chasseurs d' Afrique ezrednek egy, providentialis véletlenből éppen közel levő escadronja megjelent a helyszínén, s az émeute-öt szétverve, s a mouchar-dok segélyével egy csoport ácsorgó statisztát összefogdosott.

Általános volt a közvélemény, hogy a császárság kénytelen háborút kezdeni, hogy a belforrongást lecsillapítsa. A nyughatatlan kedélyek szabadságvágyát csak egy népszerű hadjárat csendesítheti le; melynek csatakiáltása alatt az „engesztelhetlenek” manifesztumai, az orleansok petíciói, a börze lamentója a Szent Gotthard-i vasút miatt, sőt még a püspöki kar encyclicája is mind egy általános lelkesedésben fognak egyesülni.

Leon nem késett a jelenségekről éléthű vázlatokat küldeni megbízóinak; s egyúttal azoknak megbízását is híven tolmácsolni a diplomáciai körökben.

A külügyminisztériumnál volt egy úr, aki Leonnal egyszerre benső barátságot kötött; vicomte de Brancardier-nek hitták, épp olyan bizonytalan hivatalos minőségű celebritás, mint Leon a maga részéről. Eleven, ruganyos alak, mindig jókedvű és jó barát, lelkesült és fellobbanó: amellet hiszékeny és könnyelmű. Mellesleg: abban a hírben állt, hogy az ő resszortja a külügy tekintetében éppen Magyarországról szerezni információkat, mint ahogy voltak mások, akik Dániát, a skandináv országokat, Romániát és Szerbiát tanulmányozták: igaz, hogy térkép nélkül.

Mikor legelőször bemutatták őket egymásnak, s vicomte de Brancardier meghallotta Leonról, hogy ő „hongrois”, sietett őt szívélyesen üdvözölni, és megrázta a kezét.

— Így ni! Mi így üdvözöljük a barátainkat. Szokták-e a magyarok is megszoritani egymásnak a kezét üdvözléskor?

Leon eleinte nagyot bámult erre a kérdésre; de új barátja hirtelen kimagyarázta magát alaposan.

— No, mert a köszöntésmód minden nemzetnél különböző:

az oroszok köszöntéskor megcsókolják egymás ajkát, még a férfiak is a nőket; a lengyelek meghajtják a térdüket, s a kezüket leeresztik a földre; a törökök egyszerre mind a két kezüket adják egymásnak köszöntéskor; az olaszok megtasztatják egymást könyökkel, ha találkoznak; a berliniek azt mondják „morjen”, ami azt teszi, hogy „majd holnap!”; a bécsiek pedig azzal inzultálják egymást találkozáskor, hogy „nekem van becsülete” (*Ich habe die Ehre*); — a szamojédek az orrukat értetik össze . . .

Mikor már a szamojédekre került a sor, Leon ugyan sietett beavatkozni.

— Óh, minálunk pedig a „karikás parola” járja. Megfogjuk az üdvözöltnek a kezét így, a tenyerével fölfelé, a mutatóujjunkkal egy karikát rajzolunk a tenyerébe, aztán a könyökünkkel beleütünk, s akkor csapunk bele kézszorításra.

— Ah! Ez naiv! A könyökükkel ütnek bele! Ah, ezt Ollivier legközelebbi estélyén produkálni fogom. — Ön „hongrois” vagy „magyar”? Mert én tudom jól, hogy ez nagy különbség. A hongrois-k az arisztokraták, az uralkodó faj; a „magyarok” pedig: az a nép, az elnyomott faj. És ön micsoda?

— Úgy: valami a kettő között, olyan mesztic.

— Ah! Ez naiv. Egy fehér mesztic! Én nagyon jól ismerem Magyarországot; utaztam benne sokat. A magyar nők igen szépek. Kár, hogy mind szőkék és kék szeműek. Eggyel utaztam a gőzhajón Galacig, s attól megtanultam, hogy a „dix” magyarul is „tíz”, hanem mikor azt kérdeztem tőle, hogyan mondják magyarul azt, hogy „je vous aime”, az nagyon rosszul hangzik, azt mondta hogy „nix tájts”!

— Azt nekem is mondták már.

— Ugyan mondja csak: önöknél minden ember kardot hord most is, ugyebár? Különbén hogy jutott volna eszükbe Liszt Ferencnek is ezüst kardot ajándékozni?

— No, mert egy ezüst zongora tetemesen többbe került volna.

— Ah. Ez naiv! De hát ennél fogva önöknél minden ember katona. Háború esetén talpra áll legalább egy millió?

— Különösen reggel, mikor fölkel.

— Megvannak még azok a régi harcos osztályok: a gouilla-chok, a chiquauchok és a cannasse-ok, akik a fejszékkel, mint a bumeranggal úgy tudnak hajítani? Én láttam egyet.

Leon rettegett, hogy most mindjárt a „mamelukokról” fog tudakozódni, s az több lesz, mint tréfa.

Szerencsére a magasabb politikába szárnyalt át érdemes kollegája.

— Micsoda különbséget talál ön a bécsi, berlini és a párizsi benyomások között? Nem Baedekert akarom elmondadni magamnak, hanem azt, hogy a nép hangulata mint hatott önre, mert ezt egy idegen, akire nézve mind a három város újdonság, legjobban megítélheti. Mi véleménye van egy háború eshetősége iránt?

— Hát én így találtam: a bécsi azt mondja, „minket okvetlenül megvernek, akárki ellen háborúba megyünk”, s ezt mondja derült jó kedvvel. A párizsi azt mondja: „mi megverünk akárkit, ha hadba kezdünk”, s ezt mondja keserű lelkesedéssel. A berlini nem szól semmit a háborúról, s ezt teszi igen nagy flegmával.

— Hát a magyarok?

— Azoknak két világhírű tábormokuk van: az egyik vasutat épít, a másik csatornát ás, a többi meg czekeknek segít.

Vicomte de Brancardier megrázta a fejét hitetlenül, s vállára veregetve Lconnak, mondá:

— Mon ami, „az embernek azért adatott a szó, hogy a gondolatait eltitkolja vele” — ezt mondja Talleyrand.

— Ki az a Talleyrand? — kérdé Leon ártatlan képpel.

Barátja végignézett rajta, furcsa tekintetet vetve rá oldalvást.

— Az egy udvari szabó a palais royalban.

— Holnap szabatok vele magamnak egy frakkot.

A vicomte erre ruganyos léptekkel körüljárta Leont, s aközben védnöki oktatással mondá neki:

— Mon cher ami, még egy históriai dátummal akarom önt gazdagítani. Az első francia forradalom idején egy tábornok azt jelenté, hogy a hadsereg szűkölködik, s emiatt zúgolódik; küldjön neki kenyeret, csizmát és pénzt. Ekkor egy valaki azt válaszolá: „se kenyeret, se csizmát, se pénzt nem küldhetünk, hanem küldünk tízezer darab Marseillaise-t, osztd ki azt a katonák közt és győzzetek!” — Hanem ehhez a valakihez ne menjen ön mértéket vetetni magáról, mert az meg szokta kurtítani az embert. A neve Robespierre. Önöknek is van egy olyan híres zeneszerzőjük, mint a franciáknak volt Rouget de l'Isle; ez a nagyhírű Rákóczi, aki azt a Berlioz-féle marsot írta: szólítsák fel Rákóczit, hogy írjon még egy olyat, s ha a magyarokat fel kell lelkesíteni, ossza ki azt közöttük egy magyar Robespierre.

— Csakhogy minékünk nincsen Robespierre-ünk; nekünk csak „schwarzer Peterünk” van.

— Farceur va! Hisz ön itt engem folyvást persiflál! s én csak most veszem észre. N'en parlons plus! Ne beszéljünk többet politikáról: egyikünk sem ért hozzá! Ma együtt menjünk a Closerie des Lilas-ba; ott tartsuk készen a tilburymat, s ha valami émeute talál kiütni valahol az éjjel, együtt kocsizzunk oda. Szép lenne, ha valamelyikünket meglőnének ottan.

— Farceur va! — adta vissza neki Leon. — Hiszen nincsenek azok a puskák golyóra töltve.

Egyszer úgy éjfél után a Closerie des Lilas mulatozó köreinek csakugyan meg lett szereve az a várt élvezet, hogy egy lázadási hírral riaszták fel őket asztalaiktól, s a hír ezúttal nagyszerű volt: „fél Párizs tüzlángban áll”

Vicomte de Brancardier és Leon futottak ki a lámpafény közül az utcára, s amit láttak, az meglepő volt. Az ég déli

részén erős veres fény emelkedett fel, mint egy tűzhajnal, megvilágítva a házak tűzfalait és a tornyokat.

— Nos, mon ami! — szólta vicomte Brancardier Leonhoz —: ez csak nem komédia többé?

— Nem. Ez csak kivilágítás.

— Jön velem oda?

— Hogy ne mennék?

Azzal felkaptak mind a ketten a tilburyba. A vicomte maga vette a kezébe a gyeplőt, s Leont oda ültetve maga mellé, hajtott a tűzfény irányában.

Egész Párizs talpon volt már. A pompier-k vágattak tűzoltó készleteikkel, trombitaszó mellett az utcákon végig; dzsidások, cuirassier-k robogtak zárt falanxban, fegyver a kézben; bérkocsik, úri fogatok üzték egymást, a legtöbb hintóban hölgyeket lehetett látni hevenyészett toaettekben. A kíváncsiság nem ismeri a félelmet.

Pedig a lárma nagy volt. „A Montparnasse ég!” — „A lázadók felgyújtották a rue des gobelines-t!” — „A rue Mouffetard-ban torlaszokat emeltek és harcolnak!”

A vicomte tilburyja a Mouffetard utcai irányt választá.

Amint e hosszú egyenes utcába kiértek, azt egész végig bevilágította a tűz.

— Nos, mit szól ön ehhez? Forradalmáraink igazi orosz módra kezdik a zendülést, fél várost gyújtanak fel.

— Azt mondom, hogy ez a tűz legalább félnapi járásra van Párizstól.

— Ah, hisz akkor egy vulkánnak kellett volna kitörni, hogy ennyire ide világítson.

— Miért ne? Hiszen „vulkánon táncolunk”.

Mikor aztán fele útját megtették a hosszú rue Mouffetardnak, folytonos kocsitörés veszedelme mellett, akkor kezdtek valami akadályt érezni maguk előtt.

— A tűz kívül van az erődítési vonalakon — hangzott eljűk.

Lovas csendőrök jöttek szemközt, s kiabálták a kocsikon ülőkre, hogy ugyan ne hevítsék föl magukat. A tűz Fontainebleau-ban van: ott ég ezer acre erdő. Szép tűz, de tizenhét kilométernyire van Párizshoz.

Akinek aztán nem volt kedve hét óráig kocsin ülni, azért, hogy párizsi forradalom helyett fontainebleau-i erdőéget lásson, az gondoskodott a visszafordulásról: ami nem történhetett meg másképp, mint a rue Mouffetard-ból valamelyik mellékutcába befordulni. Arra gondolni is vakmerőség lett volna, hogy az egyenes utcán a folyvást szemközt tóduló kocsiar ellenében kísértse meg valaki a visszatérést.

— Tehát csakugyan nem más, mint kivilágítás — dörmögé a vicomte. — Önnek ezúttal igaza volt! — Akkor aztán hozzáfogott ahhoz a remekléshez, hogy tilburyjával kibontakozzék a kocsik tömkelegéből, s valahogy elérje a rue Croulbarbe-ot, amelyen keresztül könnyebbnek ígérkezett a menekülés. Ehhez ügyesség kellett és művészet. Szemközt jövő, keresztbe forduló, hátulról fenyegető kocsik között kigyóvonásban átszusamlani.

Amint egy elegáns landauert így kikerültek, Leon egy hölgyet pillantott meg abban, ki egyedül ült, úgyszólván feküdt a fehér hintóban; fejére rózsaszín bashlik volt húzva, melynek csipkézete egész szemöldökéig lejött, termete sávos beduinba vol burkolva. Szép fiatal hölgy volt..

Amint Leon odatekintett rá, a szép hölgy fejbólintással köszönté, mely ismerős mosollyal volt fűszerezve.

— Nézd, ez a hölgy köszönt neked. Ismerősöd tán? — mondá Leon új barátjának.

— Eh! Érek is én rá most szép hölgyekre ügyelni, mikor arra kell vigyáznom, hogy valami parasztszeker mésalliance-ot ne kössön a tilburymmal.

Leon még egyszer visszanézett az elkerült hintóra, s most már az abban ülő hölgy kezében tartott zsebkendőjével egyenesen őt üdvözlé.

— Tiens! Ez a hölgy nekem köszönget. S olyan ismerősnek tetszik az arca.

— Hát valami hercegnő lesz a quartier Bredából. Azoknál szokás a köszöngetés. Hahó!

— De címert láttam a hintó ajtajára festve.

— Azt is kapni kölcsön. Ohé!

Leon mégis illendőnek találta megemelni a kalapját, mit a delnő leereszkedő elismeréssel fogadott, s aztán egészen lehúzta az arcára a bashlik csipkefátyolát.

Leon egész hazáig törte rajta a fejét, hogy hol láthatta ő ezt az arcot valamikor?

Ha a *haját* is láthatta volna, akkor nem kérdezte volna azt senkitől.

Másnap délben Leon egy aranszegélyű címeres meghívót kapott: „Mr. le prince et princesse de Nornenstein Pratz” holnaputáni estélyére.

Ez nem lepte meg. Tudta, hogy Alicnor házassága Rafaela hercegnővel ez idő tájra volt kitűzve: a mézesheteket azok természetesen Párizsban fogják tölteni; s így természetes, hogy régi ismeretségnél fogva, de meg hivatalos minőségeért is őt estélyeik vendégkoszorújába illesztik.

Megnyugodott a lelke, arra gondolva, hogy tehát az ő indiszkrécioja mégsem rontotta el a házasságot. S bár sajnálta Alienortól e kitűnő hölgyet, akinek az nem fogja ismerni az értékét, de mégis elhitette magával, hogy ez már a világ rendje.

Harmadnap a kitűzött időben sietett a princ hotelét felkeresni.

Alienor fejedelmi szállást tartott; Leonnak várnia kellett, míg kocsijára kerül a sor, hogy a vestibule-be begördülhessen az előtte érkezett vendégek kocsisora miatt.

A termekben Párizs akkori legelőkelőbb világát találta együtt. Magas diplomaták, rendszalagokkal gomblyukaikban s gyémántos úrhölgyek, együtt a szépség és nevezetesség.

A belépő Leont Alienor fogadta. Házigazdai szerepében igen nyájas volt az érkezőhöz, karon fogta, s sietett őt nejeinek bemutatni.

A szépség és divat pompájától ragyogó úrhölgyben azután ráismert Leon a tegnapelőtti rejtélyére. Az Alienor neje volt: Pompeia.

Múlt este a tűzfény szokatlan világítása, s a takaró burkony okozhatá azt, hogy rögtön nem ismert rá, de leginkább az, hogy Leon éppen nem gondolt arra, hogy őt most Párizsban találja, azt pedig a mesék közé sorozta volna, hogy őt, mint Nornenstein princesszt tisztelje e helyen.

Pompeia vette észre Leon meglepetését, akárhogy akarta is az ezt eltitkolni, s mulatta magát rajta nagyon.

— Minket csak a véletlen hozott össze — szólt Pompeia. — Ha a tegnapelőtti nagy égéskor össze nem jövünk par hasard; én meg sem tudom, hogy ön Párizsban van.

Leonnak tetszett az, hogy Pompeia a férje jelenlétében ily szeretetreméltóan hazudik. Ő nem akar arról tudni, hogy Leon Párizsban van, holott a sürgönyéről, amit ide kellett hoznia, egész történetet tudna elmondani. Hát ő még tódított a hazugságon.

— Magam sem tudom okát adni, hogy kerültem ide. Miután Brüsszelbe voltam küldve valami finandális operáció miatt. De hát az embert a régi szerelme elcsábítja. Párizst nem lehet kikerülni.

— Sokáig fog ön itt maradni?

— Már sietnem kellene innen; de Gounod új operájának az előadását meg akarom várni.

— Mi pedig Biarritzba sietünk, mihelyt a longchamps-i versenyeknek vége lesz.

Úgy hazudtak, mintha olvasnák.

De ez csak addig tartott, amíg Alienor is ott volt. Amint azt házigazdai tiszte elszólította másfelé, Pompeia egyszerre megfordította a beszédet.

— Ugyan az Isten áldja meg, de későn jutott eszébe, hogy tudomást vegyen felőlem! Lehetetlen, hogy ittlétünkről ne tudott volna. Lehetetlen, hogy Alienor útja az önét ne keresztezné. Mi háborút csinálunk itt, ön pedig békét.

— A príncsel találkoztam már egyszer; de azt nem tudtam, hogy nejével van itt.

— S mikor megtudta is, akármi egyebet hitt, csak azt nem, hogy az a nő én vagyok. Az igaz, hogy nagyon hamar ment. S mint ön emlékezni fog rá, ezért én önnek nagy hálával tartozom.

— Óh, princessz az ilyen csekélység nem érdemes a köszönetre.

Pompeia olyan kedélyesen nevetett azon, hogy Leon csekélységnek nevezi — implicite — Alienort.

— Mondja csak: jó barátja önnek vicomte Brancardier, akivel tegnapelőtt együtt kocsizott?

— Több egy heténél, hogy az.

— Mert Alienornak is jó barátja.

— Köszönöm a figyelmeztetést, princessz; akkor jó lesz előtte nem fedezni fel minden titkomat. Mi Alienorral antagonisták vagyunk, vagy éppen riválisok — a diplomáciai téren.

— A vicomte pedig mind a kettőjük kéme. Oly kedvesen tudja játszani a tudatlant, a naivot, hogy könnyen rászedi vele az embert. Beszélni fog önnek badarságokat Magyarországról, mint egy gimnazista.

— Már megtette.

— És ön nem jött rá tűzbe? Nem sietett azokat helyreigazítani?

— Nem szedtettem rá magamat. Még toldottam hozzá.

— Ez kitelik öntől. Ön engem is megcsalt.

— Ah! Ki árulhatott el?

— Az a sürgöny, aminek a titkát annyi mesterséggel lehetett önből kivenni, nem volt az igazi. Önnek a küldetése:

a békepolitika mellett izgatni. Látja, hogy kitaláltam a rejtélyét!

— S anélkül, hogy a reciprocitás elvét fenntartaná.

— Ki tudja? Mi két ellenfél vagyunk; de akiket éppen az ellentét elválhatlanokká tesz. Mind a ketten képviselünk egy irányt, amelynek mögöttünk erős tábora van. Egyikünk sincs se megcsalva, se biztosítva. Amelyikünk bukni fog, az egész táborával együtt bukik. Ha az ön iránya győz: ön mint Szent István-rend lovagja, s egyik vármegye főispánja fog hazatérni; ha a mienk győz: én mint fejedelemné ülök be Nornensteinba. Amelyikünk pedig veszteni fog, abból lesz a „vaskakadu”.

— Én már kezdem a hajamat hozzászoktatni.

— Ne akarjon újra megcsalni. Az ön áramlata most előnyben van az enyim fölött. Ennyit elárulhatok önnek. — A jó szándok megvolna itt; de nem tudják megtalálni Janus templomának a kulcsát, melynek ajtaja béke idején zárva van. Az utcai zavargások nem akarnak sikerülni. Hiányzik egy szerencsés jelszó. Talán a véletlen segélyül jó. Az egész előadás sehogy sem megy még össze. Sok függ Oroszország magatartásától, ami ismét Ausztriára nézve irányadó; s amire megint ez határozza magát, az dönt a német déli államoknál. Ezeknek az elhatározása a legfontosabb kérdés. Alienornak már régen el kellett volna Ehrenbreitsteinba menni, de egy kényes alternatíva előtt áll, ahol nehéz a választás.

Itt egyszerre félbeszakítja a beszédet Leonnal a princessz, egy újon érkező hercegi pár miatt, akiket el kellett fogadnia, s arra Leon is eltűnt a vendégtömeg között.

Nagy együgyűség lett volna tőle, ha a maga fejétől is ki nem tudta volna találni, hogy micsoda kényes alternatívája lehet Alicornak az Ehrenbreitsteinba menetelnél.

Pompeia princesszel *együtt* menni oda annyit tesz: mint igen rosszul fogadtatni; *nála nélkül* menni oda pedig annyit tesz: mint Pompeiát egyedül hagyni Párizsban! Mindenképpen

gonosz kelepce! S nem lehet csodálni, hogy Alienornak nincs kedve a választáshoz. Olyan drága kincs, amit magával hordani is bajos, magától elhagyni is bajos.

— — — — —

Az estély obligát hangversennyel kezdődött; amint zongora, hegedű és hangjegy elvégezte feladatát, következett egy nagyérdékű előadás.

Vicomte de Brancardier megígérte Nornenstein Pompeia princessznek, hogy az ő estélyén be fogja mutatni egyikét azoknak a gyilkos pokolgépeknek, amikkel a császárt meg akarta gyilkoltatni Flourens, Beary Camill keze által. — Ki tudja, hányan vannak még belekeveredve? Egy valóságos eleven bombát fognak bemutatni, mely hivatva volt a társadalmi rendet felforgatni, Franciaországot lángba borítani. Ez már csak érdekes részlet egy concert spirituelhez. Szoktak ott előadásokat tartani a magasabb bűvészetből is.

A hölgyek különösen kíváncsian tolakodtak az asztalka körül, melyen a vicomte a dobozát felbontá, amibe a valóságos Beary-bomba volt rejtve, ki azután elég szeretetreméltó volt mident apróra megmagyarázni, s a bomba alkatrészeit a hölgyek kezébe adni.

„Bonbonnière!”

— Ez nem a közönséges Orsini-féle bomba — magyarázá a vicomte —, ez két darabból van összetéve, a két külön darabot ez a csavar szorítja össze, melynek fogantyúja van, aminél fogva a bombát tova lehet hajtani. Ne féljenek, uraim és hölgyeim, most nincs megtöltve durranyaggal. A két félgömbből tizennyolc szög nyúlik elő, amik igen könnyen járnak, de belül a szög feje gátolja a kihullásukat. Roppant elmés szerkezet!

— Mi lesz azokkal a szegekkel?

— Türelmet kérek. Most uraim és hölgyeim, a közép-csavart kiveszem, a bomba kétfelé nyílik, s meglátjuk mi van belül.

— A pokol? Egy arzenál? Nem ugranak élő ördögök belőle? — Tessék, négy darab üveghenger. A legvékonyabb és legtörékenyebb üveg. Ezek meg voltak töltve nitromannittal és pyroxylinnal, ami a leghatályosabb két durranyag. Egy ilyen üvegcese tartalma elég volna rá, hogy mindnyájunkat a levegőbe vettessen. Mármost ennek a tizennyolc szögnek az a hivatása, hogy amint e bomba a földre lecsik . . .

— Dieu! Le ne ejtse ön!

— Hiszen nincs megtöltve, madame! — Azonnal benyomul az egyik szög az üregbe, az üveget eltöri, s a vetanyag e törés által elrobban, s a bombát ezer darabra szakítja. Egyetlen ily bomba, az ablakon kihajítva, képes egy utcát ötven méternyire tisztára söpörni.

— Ah, azt én szeretném ötvenegy méternyi távolból látni!

— Élő ember nem maradna a közelben.

— Valószínű! Mind elfutnának. S nézzék önök rajta ezt a finom munkát! Ezt úgy nevezik, hogy „harmadik öntés” Kétségtelenül ócska vasat használnak hozzá. A mintáját művészi kéznek kellett készíteni. Alig találni a művön egy karcolást. A bombakéreg lyukai kitűnően vannak fúrva, s a két fél a legnagyobb pontossággal hermetice záródik össze. Ily munkát csak tökéletes műszerekkel lehetett előállítani. — Nézzék uraim, vegyék kezükbe, győződjenek meg felőle.

Vicomte Brancardier-nek különösen nagy gondja volt a küldiplomácia tagjait meggyőzni a Beary-bombák valóságos létezéséről. Leonhoz viseltetett annyi barátsággal, hogy azt is megmagyarázta neki, hogy miből készül a nitromannit.

Leon a kíváncsi falusi ember ájtatosságával vizsgálta összevissza a szem nem látta csodát, s miután minden ember mondott rá valami elmés észrevételt, ő végül ezzel az együgyű kérdéssel fordult vicomte Brancardier-hez:

— S mennyibe kerül egy ilyen bomba, monsieur?

— Ah! Ez nagyszerű! Ez azt hiszi, hogy ezt a bombát én csináltattam!

Hanem ezzel a szóval agyon volt ütve a bomba.

Mint a futótűz terjedt el a fényes társaságban a barbár hongrois aperçuje, s a vicomte-nak nem lehetett többet beszélni a bombájáról. Össze kellett neki azt pakolni és hazaküldeni.

S még a városban is elterjedt a furcsa bon mot; másnap monsieur Grandperret államügyészt minden ember azzal bosszantotta, hogy „mennyibe is kerül egy olyan bomba?” Nem is látta senki az ő expozéját e tárgyról soha. Az egész bombacomplot a lomtárba lett hajítva.

Elég, hogy Nornenstein princessz (la belle hongroise) szalonjában egy esteli multságot okozott, s Zárkány Leont egy napra e társaság lionjává tette.

(Szegény apja mégis jót tett vele, hogy Napóleonnak kereszteltette, most a keresztnéve is ajánló levél volt számára).

A „SCHWARZER PÉTER”

Az idő egyre borongósabb kezdett lenni; a börzék: a politika barometrumai, közelgő zivatart jósoltak; a hírlapok repülő mondatokat eregettek a szélbe.

Grammont herceg is megérkezett Bécsből, s a rá következő napokon a Nornenstein hotel nagy izgalmak színhelye volt. Ugyan mindjárt nyomába jött az a repülő mondat, amit a berlini „vasember” bocsátott világba: „Grammont herceg köztudomásra oly erős ember, hogy a két ujja között egy napóleont ketté tud törni; vigyázzon, hogy az erős kezével azt a másik Napóleont is össze ne törje!”

A parlamentben kezdték a prágai békekötés teljesítését sürgetni.

Hírlapok, interpellációk, távoli villámokat engedtek fel-pislanni: tartalékosok behívása, kölcsönök, fegyverek, csapat-szállítások híreiben.

Egyszer aztán megérkezett, ami egyedül hiányzott még a történelem új fejezetéhez: a cím!

Mégpedig olyan helyről, ahonnan senki sem várta: a spanyol félszigetről.

Pedig olyan megnyugtató a szemszédokra nézve egy ország, amelyben forradalom van. Az históriát játszik odahaza, s ha senki meg nem támadja, úgy elbánik magamagával, hogy nem marad kedve mást bántani.

A spanyolok megunták a köztársaságot, s elindultak királyt keresni.

A historikusok így adják elő a dolgot:

Rábízta a cortes Primre, hogy szerezzen Spanyolországnek királyt. A kormányférfi aztán felírta ugyanannyi cédulára a Coburg, Leuchtenberg, Montpensier, Savoya, Napóleon, Jerome és Hohenzollern neveket, azokat a kalapjába tette, azután rábízta a kis hatéves leánykájára, hogy húzzon ki belőlük egyet, s az ártatlan gyermeki kéz éppen a Hohenzollern nevet húzta ki.

Ez így történt! Az egykorú krónikaírók megesküsznek rá, hogy semmi célzat és szándék nem működött az elhatározásban.

Megkerült Janus templomának a kulcsa.

A francia diplomaták azt mondták: „elég nekünk egy Caesar keleten, nem engedünk még egy másikat délen is támadni!”

A lázadók csodamódra megtértek egyszerre; a nép, mely még tegnap torlaszokat akart emelni, ma már harci riadót énekelt, s éltette a császárt.

A diplomácia zenekarában elkezdődött a rémséges „tin-tamarre” Aki ki akart okosodni az ellentmondásokból, az belebolondult.

A spanyol küldöttség megjelent Párizsban, melynek onnan hívatása volt Berlinbe: a spanyol koronát felajánlani Hohenzollern hercegnek.

Aznap a spanyol bikaviadorokat kikergették a cirkuszból. Pedig éppen Donna Dolores de Santamula produkálta magát, aki a spadával jobbában, a veres köpönyeggel baljában, kisasszony létere a százötvenkettedik bikát volt halálra üdvözlendő, s még egy héttel előbb a „Journal amusant” 98 ezer példányt adott el abból a számából, melyben a hősnő arcképe megjelent. Ma elkergették. Ilyen múlandó a nagyság! — S a Hotel d’Espagne et d’Hongrie-t éppen csak a dualisztikus cím mentette meg valami katasztrófától.

Az egész Párizs lázas izgalomba volt helyezve.

Az osztrák követség palotája ellenben tüntető ovációknak volt kitéve egy hivatalos távirat folytán, mely igen szerencsés

parafrázisa volt ennek a dodonai oráculumszónak: „ajo te Aecidam romanos vincere posse”.

Másnap a lapok Bonaparte Napóleon Lajost Emsbe utaztatták, egy európai békekongresszus ajánlatával. Az utazás azonban elmaradt.

Július hatodikán az igazságügyminiszter estélyén azt mondta a külügyminiszter, hogy „nagy nyereség volt az összes pártoknak egyesülése a Hohenzollern herceg trónjelöltsége ellen”

Ugyanott, mint bizonyos hírt adták tovább, hogy Madridban forradalom ütött ki.

Ez azonban nem volt egészen igaz. Pekingben ütött ki a forradalom. Az összes francia papok, az irgalmasnénék, a francia ügyvivő és konzul leölettek, a francia templomot fölégették. — De hát ki törődött volna most ily bagatellekkel?

Azzal sem törődött már senki, hogy a római forradalmárok a szent feszület I. N. R. I. betűit ily értelmekkel egészítették ki, mit éjjel a keresztre felírtak: „Io Non Ricognosco Infallibilitá”

Csak az volt még a kérdés, hogy ki tud magának szövetségeket szerezni és mekkorákat.

Azzal a kérdéssel senki sem foglalkozott, hogy lehet-e nekik hinni.

Zárkány Napóleon e napokban egész lelkével átadta magát a rábízott feladatnak. Azt vette észre, hogy amit ő nappal épít, azt éjjel egy másik kéz lerontja. Kétféle utasítás, kétféle felvilágosítás működik egymással szemközt. Az egyik a bosszú, a megtorlás politikája, a másik az engesztelés, a kibékítés törekvése.

Leon egész szívéből ez utóbbi híve volt.

Rettenetes gondolat, hogy két ilyen nemzet, mely hivatva van a legmíveltebb világrész kultúráját vezetni, melyeknek egyike a vallási, másika a társadalmi reformációt adja a világnak, most minden elv és cél nélkül, egymást, mint két tatár-csorda támadja meg; hogy elhallgasson a tudomány és művészet a maga tökélyének magaslatán, s szolgálatába álljon minden

múzsza a vérszomjú harci „diráknak”! hogy ez a szorgalmában, takarékoságában mintául álló két nép menjen egymás házáat felgyújtogatni! hogy ezeket a monumentális remekeit századok jó ízlésének a tüzértudomány pokolgépei rombolják halomra! Hogy egész Európa szabadság, jólét és műveltség után vágyó nemzeteinek ne sikerüljön a két óriás közé vetni magukat: óh, ne tiporjátok el, ami mindnyájunké: e század keserves vívmányát; óh, ne verjeteck egymáson sebeket, miknek mind-egyike nekünk mindnyájunknak sebe lesz!

Az emberck táncoltak a kitörni készülő vulkán felett!

Leon ott volt a külügyminiszternek azon az estélyén, melyen e nevezetes államférfi (kinek neve *olajfát* jelent) egy ellenzéki képviselőnek amaz emlékezetes szavakat mondá:

— A császár térden áll (l'empereur est à genoux), s nekünk igyekeznünk kell, hogy őt Európa szemei előtt felegyenesítsük!

Akkor még sokan voltak, akik e szavait nem helyeselték.

— Ejh, mit urak! Ne komolykodjunk most, játszunk egy kis schwarzer Pétert.

Mint tudva van, ezzel az importcikkkel mi szolgáltunk a szép Lutetiának. S ha volna valaki, aki nem tudná, hogy mi az a schwarzer Peter, annak néhány szóval elmondjuk, hogy az egy Bécsben és nálunk a kis városokban divatozó társasjáték; amivel magunk is töltöttünk el több kellemes órát fiatal korunkban. A társaság tagjai körbe állanak, háttal, kifelé fordulva, s kezeiket hátaikra teszik. Egy választott a körön kívül jár, kezében egy korbáccsá fonott (selyem) kendőt tartva, s a körben e jelszót hangoztatja: „Rum, rum, rum; der schwarze Peter geht herum”, s a kendővel megérinti a kezeket, míg egyszer a többiektől észrevétlenül valamelyik kitüntetettnek a kezében feledi a kendőtekercset, mire aztán annak joga támad, azzal mindenkit tetszés szerint megütlegelni. Ez elmés játék legelőször a Tuileriákban honosult meg, s onnan azután, mint divatcikk leszármazott az előkelő szalonnokba.

S ez igen elmés találmány! Nagy jelentőségű, hogy egy hölgy, kinek a selyemkorbács kezébe akad, kit üt meg vele legclébb. Ez ütés a néma beszédek legérthetőbbike. Ez egy nyilatkozat, melyet a felsőbb divat szankcionált. S mentül erősebb az ütleget, annál határozottabb annak értelme. A hölgy, aki ütleget ad, adósságot vállal magára vele.

„Rum, rum, rum! Der schwarze Peter geht herum!”

A belle hongroise-on volt a sor, kinek a megelőző schwarzer Péter, vicomte Brancardier játszotta kezébe a selyemkendőt.

A csalfa tündér sorban minden vendég tenyerét megcsiklandotta a selyem kendőfonattal, anélkül, hogy valamelyiknek a kezében ott felejtene.

Mikor Leon háta mögött elment, annak a hátratartott kezeit is érinté valami. De az nem selyemkendő volt: hanem egy darab papír. Az ott is maradt a markában.

A másik percben aztán már puffogott is a hátán a selyemkorbács. Vicomtesse de Brancardier kapta azt meg, s Leon büszke lehetett rá, hogy az első ütleget ő kapta meg tőle.

Ez is nagy diadal ugyan, de még érdekesebb, hogy mi van abban a levélben.

Leon szerét tette, hogy egy ablakmélyedésbe félrevonulhasson, s ott kibontsa a kis cédulát; ezt olvasá ki belőle: „Holnap délben A... Ehrenbreitsteinba megy”.

Érthető.

Ha holnap délben Alienor Ehrenbreitsteinba megy, akkor holnap este Pompeia princessz egyedül lesz odahaza.

Sapientia pauca!

Valóban legfőbb ideje volt, hogy Alienor (ha küldetésének meg akar felelni) Németországba utazzék.

A szent liga szolgálatában levő bajor lapok erősen fútták a tárogatót, fenyegetve Poroszországot, hogy nem mennek vele, ha Franciaországgal háborúba keveredik. Azoknak biztatás kell. Aki lármázik, az fél.

De hogy merete mégis Alienor rászánni magát, hogy ifjú szép feleségét egyedül hagyja Párizsban?

A találynak megoldása van.

Azt, hogy Alienor miért nem siet Ehrenbreitsteinba, legkönnyebben kitalálta Octavian papa.

Hisz éppen ő boronálta össze az előzményeket akként, hogy Pompeia és Leon egymást érdekesnek találják. — Nagyon is sokat számított Pompeia igéző kacérságára, s most ez a fegyver ellene fordult.

E napok egyikén Alienor levelet kapott atyjától, melyet nem talált szükségesnek nejevel közölni.

Hogy miért nem, azt a levél tartalma igazolja.

„Kedves Alienor!

Neked e levél elolvasása után legrövidebb idő alatt menned kell oda, ahova küldtelek. Hogy eddig miért nem mentél, annak az okát én kitalálom; sőt méltánylom is. Feleségedet oda vinned magaddal lehetetlen; ez affront volna; de Párizsban egyedül hagynod még lehetlenebb. Én magam nem végezhetem azt el, amit rád bízam; sem kiváló barátaink közül senki. Mi mindannyian kipécézett emberek vagyunk, kik, amint a ‚vasember‘ területére tesszük a lábunkat, már rácsappan a vidravas. Ránk lesnek. Én tehát „ott” nem válthatlak fel. De felválthatlak másutt. Cseréljük meg a feladatainkat. Én ma Génuán keresztül Marseille-be utazom, ott várom táviratodat, hogy utazol a mondott helyre. Amely nap reggelén te elindulsz Párizsból, én azon nap estéjén megérkezem oda. Arról azután bizonyos lehetsz, hogy a kizlár-aga nem őrzi jobban a szultán háremét, mint én a tiedet. S ha kell valakinek nyakát törni, azt is rám bízhatod. Még úgy sem üdvözöltem kedves menyemet: ami pedig szokás. Ha tetszik, megmondhatod neki előre, hogy érkezem; ha kellemetes meglepetést akarsz neki szerezni, az is a te dolgod. Nekem mindegy. Válaszodat bizonyosan várom.”

Alienor bizony nem mutatta meg a levelet Pompeiának.

Attól fogva, hogy nejévé tette őt, megszűnt rá nézve az a varázs, mellyel leánykorában annyira elbűvölte. Pompeia nem tartotta többé szükségesnek, hogy férjére nézve bűbájos legyen. Ahelyett cseszése fölényét érezte Alienorral. A kacérságról pedig éppen nem tudott leszokni.

Abba pedig egészen belekábult Alienor feje, ha azt akarta kitanulni, hogy hol van a határvonal az asszonyoknál a diplomáciai és szerelmi cselszövés között. Ez igen bonyolódott határigazítási per.

Tetszett neki az atya által ajánlott terv; a levél felől nem szólt semmit Pompeiának. A kitűzött napon útra kelt — egyedül. Csak annyit mondott meg nejének, hogy oda nem viheti magával, ahova mennie kell.

Octavian pedig már akkor útban volt Párizs felé, ahova éjszakára kellett megérkeznie.

Octavian legjobban szeretete volna, ha úgy találta mindent, ahogy magában kigondolta.

A könnyelmű, kacér nő, ki Alienort csak hiúságból tette férjévé, egy régi barátjával összetalálkozik Párizsban, kivel már itthon is szeretett suttogni; akinek perfid módon kezére játszott a képviselőválasztások alatt; akinek nagy titkait vásárolta meg — talán még nagyobb titkok árán; az most itt a divatszalonok lionja; lehet, hogy a nő fantáziáját felhevíti a férj távolléte, s tilos élvezetekre gondol. Meglepni őket mily nagy nyereség volna! Zárkány szerepe ezáltal Párizsban be volna fejezve. Vagy a botrány által, mely megszöktetné, vagy egy golyó által, mely lefektetné. Octavian lőni is tud, még pedig igen finomul. Aztán Pompeia számára is volna igen szép alap egy válóperre.

Octavian ilyenforma conjecturákkal foglalkozott az egész úton.

Pompeia princessz azonban szintén távollátó tervező volt. A világvárosban ő az első tekintetre kiismerte a mások cselszövényeit, s tudta szükség esetén felhasználni.

Leon egész társaságot talált Pompeiánál, mikor másnap este megjelent nála; nem nagyot, de válogatottat. Négy előkelő állású úr, ugyanannyi úrhölgy, kiket ő futólag, látásból ismert.

Hajlandó volt igen kedvező magyarázatot adni e körülménynek.

Itt nem lehet szó bizalmas tête à tête-rül. Nagyon sok fej van hozzá.

Pompeia mindamellert fesztelen szívességgel fogadta, s félreismerhetlenül kitünteté őt kegye által.

Ahány hölgygel és úrral megismerteté a jelenlevők közül, titokban mindegyikről megsúgá neki, hogy ennek azzal, amannak ezzel van egytértő csillagképlete: míg Leon lassankint rájött, hogy itt mindenkinek van, akihez tartozik; egyedül ő az a bolygó, aki még a napját keresi.

S a szerelmi cselszövők nagyon jó szövetséges társak.

Ez a valódi belle alliance, mely egymást el nem árulja.

Mindenik ismeri jól a másiknak a titkát, s el van szánva azt megvédelmezni. A carbonarik, a szabadkőművesek szövetsége nem olyan erős, mint ezeké.

Egyik titok a másikat fedezi.

X. márkinő el nem árulja Z. grófnőt, és ketten együtt kimentik Y. princesszt, és hárman *együtt* lefegyverzik a rágalom minden támadását.

Ha együtt vannak, a magas politikáról beszélnek, s ha páronkint külön húzódnak, — ott — valószínűleg folytatják az égető kérdéseket.

— Éppen önről volt szó, mikor belépett — mondá Pompeia, mikor mindenki hallható. — De Colas márki úr azt állítá, hogy önt a kormánya ma vagy holnap haza fogja híni. S ez nekünk nagy nyereség lenne!

A forró kézszorítás azt mondá, hogy éppen az ellenkezőjét kell érteni.

— Rám nézve pedig kettős vesztesség. Egyébiránt köszönöm De Colas márki úrnak szíves figyelmét irántam.

Senki se vette azt komolyan, amiről ők beszéltek.

Egyik fiatal úrhölgy a zongoránál ült, s hagyott sugdosni a fülébe egy úr által, ki széktámlájára könyökölt; egy másik asszonyság egy acélmetszet-album képeit magyaráztatta magának, s úgy tett, mintha csakugyan a képek szövege volna az, amit hall; egy harmadik delnő a térképen keresett másodmagával valamit, amit nehéz volt megtalálni. S egy alá s fel sétáló pár élénk zsémbelés hangján és civódási lejtésekkel mondott egymásnak — gyöngédségeket.

Pompeia leülhetett egy nagy fikusz lombja alá Leonnal, és folytathatta a diplomataizálást.

— Én azt hiszem, hogy ön maga is szeretné, ha vissza mehetne már Bécsbe.

— Ahol ilyenkor nyáron még csak ismerősöm sincs.

— Egy mégis van. Azt önnek lehetetlen nem tudnia, hogy Etelvár herceg most Bécsben van, s hogy családotul van ott, és hosszabb ideig szándékozik ott maradni, azt érthetővé teszi ottlétének indoka. Atyám írt nekem efelől; őtőle tudok mindent. A herceg eddigi nyugodt kedélyétől egészen elütő eréllyel lépett föl ellenünk, s minden befolyását felhasználja, hogy azon áramlatnak útjában álljon, mely a mi céljainkhoz vezet. A diplomácia köreiből minden nap láthatni őt, s mert tervcinket legjobban ismeri, azoknak megghiúsítására legsikeresebben ő dolgozik. Vagyona, befolyása, összeköttetései, széles ismeretei száz akadályt képeznek előttünk. Ön is egyike az ő eszközeinek, bár maga nem is sejti azt talán. S mi csatolja önt a herceg politikájához? Van-e abban valami természetesség, hogy ön azokkal tart, és nem mivelünk? Nem volt-e a magyar előtt gyűlölet és gúny tárgya a német faj? Nem bámulták-e a francia nemzetet? Nem tartoznak-e neki régi hálával? Nem rajongott-e érte minden magyar, aki fiatal? Hát egyszerre megvénült-e Magyarország fiatalsága?

— Princsessz! még most is szeretjük a franciákat. Csak a szeretet fogalma különbözik nálunk. Egyikünk szereti őket

békességben boldognak, szabadnak látni, a másikkunk szereti őket a csatamezőn dicsőnek, itthon elnyomottnak látni. Gyűlölni pedig nem akarunk többé senkit. A nemzeti gyűlölet betegség: elmúlása kigyógyulás.

— Ah, ha ha! Milyen komolyan tudja ön ezeket a frázisokat elmondani! Kérem: itt nincsen karzat! Minek ez a magas stílus? A nagy óraműveket olyan kicsiny rugók mozgatják. Az a magas politikai eszménykép, mely az ön meggyőződését képezi, szőke hajat hord és fekete szemeket hozzá.

— Lelkemre mondom, princessz, oly távol van tőlem e merész ábránd, mint a jövő század.

— Az nem igaz! Ön oda vágyódik hozzá. Ön unatkozik itt, ahol mindenki mulat, s ön az izgalom örvényében is mozdulatlan marad. Pedig ez a hölgy önt boldogtalanná, fogja tenni! Széttépni, halálra kínozni egy nemes szívet, ez az ő istennői büszkeségének tetsző játék; de hogy boldoggá tegye azt, ahhoz nincs benne elég „ember”, elég „asszony”...

— Az én boldogságom oly észrevehetlen atom, amit az ő keze se föl nem vehet, se el nem ejthet.

— De amit ön mégis kezébe adhat. Milyen jól meg tudott ön őrizni egy nagy államtitkot, mindaddig, amíg én azt nem mondtam, hogy annak vélem közlése által Rafaela férjhez menetele könnyen megghiúsulhat. Amint az ő szép szemcire gondolt, elárulta ön azt nekem.

— Én nem úgy emlékszem rá, princessz: nekem van egy kis jegyzőkönyvem, abba van írva néhány szó.

— Ah! s ön még tartogatná azokat? Nem törölte még le a pergamentről? Emlékszik rá? — Csakhogy ön engem abban a percben is megcsalt. Én önnek az igazi szót mondtam, ön nekem nem azt. Vagy ön azt tartja, hogy diplomatát és asszonyt megcsalni nem vétek? Hát még a kettőt együtt? Lássá ön, én ahelyett ön iránt egész a vakmerőségig őszinte vagyok. Én nem titkolom azt, hogy az én ellenfelem nem az a „vasember”: az államkancellár, hanem egy jégember: egy asszony.

Ha én politikával vesződöm, csak azért teszem, hogy őellene küzdjek. Lássuk, hol vannak önnek a jobb barátai: itt-e vagy ott? Tudatta már önnel Bécsből valaki, hogy rövid időn vissza fog hívatni?

— Nem, princessz.

— No hát én tudatom; mert én megtudtam azt. E visszahívatásnak kétféle értelme lehet. Vagy az, hogy az egész politikai irány, melyet ön itt képviselt, annak pártolóiival együtt megbukott. Akkor ön pályafutása végét elérte, s mehet falura, gazdálkodni: több szerepe nincs. Vagy pedig azt jelenti, hogy megelégtelték itteni működését, s most otthon akarják önt látni. Ön nagyon is hű volt: nagyon is buzgó abban a feladatban, melyet magára vállalt; ezért meg szokták büntetni az embert: — megtagadják. Adnak neki egy érdemrendet, s a jó ember azt hiszi, hogy ki van tüntetve; adnak neki egy mosolykísérte lekötelő szót, s ő azt hiszi, hogy szerelmesek bele. Aztán repked a gyertya körül, míg szárnyát elégeti. Volnék én férfi: tudnám, hogy mit tegyek.

— Mit tenne, princessz?

— Csak asszony vagyok: csak azt tudom, amit egy nő mondana annak a férfinak ebben az esetben: „ne menj vissza!”

S e szónál keze odatapadt Leon kezéhez.

A zongorázó úrhölgy már utolsó verseit énekelte a románcnak, melynek szövegét a találkozó szempillantások magyarázták, az albumvizsgáló pár már megcgyezett abban, hogy melyik a legszebb táj; a térképtanulmányozók már rátaláltak a helyre, melyet kerestek, s a civódó úrhölgy már könnyezett: . . . Pompeia a virágligetben tovább suttogott e témáról: „ne menj vissza!”

A férfit leggyöngébb oldalán: sértett becsérzetén támadta meg. Ott nekünk nincsen páncélunk.

S ha van valaki, aki oly édes hó szavakkal maraszt, — aki egy percben amily végtelenül megkésérít, oly végtelenül megédesíti azt.

Pompeia csábító szép volt ez estén, egyik szemében a menny csillagai, másokban a pokol tüze. Ezüstszőke haja befonatlan hullámnzott alá vállain, pedig fele része még hajékül volt fejére feltúzve. Leonnak ércznie kellett, hogy őt ezek a vékony selyemszálak egyenkint körülfojják, megkötözik.

Az idő éjfél utánra járt.

A marseille-i gyorsvonatnak ilyenkor kell már megérkezni.

Pompeia azt suttogeta, hogy a szerelemnek leggazdagabb kútforrása a bosszúállás.

A kapus csengetyűje új vendéget jelentett be.

Egy mindent ígérő kézszorítás szakítá félbe a suttogetó szót.

A komornyik bejelenté az érkezett nevét.

— Vicomte de Brancardier!

Pompeia a belépő uracs elé sietett.

— Ah, ön a felcségét keresi nálam ugyebár. Azt ígérte, hogy színház után idejön.

— Nem, princssz. Nem szoktam a magam felcségét keresni. S ha azt ígérte, hogy idejön, akkor bizonyosan máshová ment. — Én monsieur Napoleon de Zárkányt keresem.

— Veletlenül itt van. De ki adta önnek azt az eszmét, hogy hozzám jöjjön monsieur Zárkányt keresni?

— Tudom, princssz, hogy ez a legfelsőbb fokú indiszkrécio, amit Párizsban valaha elkövetett valaki, s engem már nyolc helyről dobtak ki ezzel a kérdéssel, hogy mit keresi ön minálunk monsieur de Zárkányt? S ha princssz is kidobát, az lesz a kilencedik. Hanem hát rendkívüli időket élünk. Idestova az ablakon fogunk bejárni egymáshoz. Az abnormis helyzet mentse ki illetlenségemet. A külügyminisztérium és az osztrák nagykövetség fontos sürgönyöket kapott, s azok között van egy chiffre-kben írott levél, mely Zárkány úznak van címezve. . . Leon barátom a hivatalban azt hagyta meg, hogy ha éjjel nem találának rá, s akkor érkeznek számára sürgős levél, azt ott bontsák fel rögtön és betűzzék ki. Ezzel is úgy tettek. Minthogy Leon szállásán nem volt található, felbontották

a levelét, mely belül chiffre-kben volt írva. De semmiféle chiffre-kulcs nem illett rá. Az olyan sajtószertű titkosírással van szerkesztve, amihez nem tudnak a bölcseink hozzáférni. Ekkor nekem az lett parancsolva: „most fogja ön ezt a levelet, keresse fel vele monsieur Zárkányt akárhol, rontson be minden házhoz, ahova ő járni szokott, de par le roi’, amíg csak fel nem találja; az ilyen levelet nem lehet reggelig pihentetni; minden dolog borotvaélen áll most: tizenkét órai idő most egy örökkévalóság.” Ez kényszerített, hogy egy ilyen csodálatos küldetésre vállalkozzam.

Pompeia mosolygott. Arra gondolt, hogy vicomte de Brancardier-nek még két nagy oka volt ily buzgalmat kifejtetni az ismerősök házába betörésben. Az egyik az, hogy csakugyan félti a feleségét, s gyanúja van Zárkány ellen, amidőn az a schwarzer Péter selyemkendőjének ütlegeiből az első zsengetet kapta (Mintha bizony a selyemkendő is, a néma beszéd is, nem azért adatott volna az — asszonynak, hogy a gondolatait eltitkolja vele?). A másik ok pedig az, hogy vicomte Brancardier Alienornak is jó barátja. Aligha az nem bízta rá, hogy kémkedjék. — Csakhogy még nagyon korán jött.

Leont tehát csakugyan megtalálta.

Zárkány nem talált elég szavakat háláját kifejezni e nagy barátságért.

Az egész társaság összegyűlt körüle a szalonban. Sokan voltak, akik még soha sem láttak olyan titkos írásjegyző levelet.

Az ilyen levélnek egyik sajátsága az, hogy nyomtatásbetűkkel van írva, hogy a kézvonások el ne árulják azoknak íróját: legtöbbször német fraktur betűket használnak.

Leon maga elé tette a már felnyitva kapott levelet, s elkezdte azt kibetűzni.

Egy kis idő múlva elkezdte a bajuszát, szakállát rágni. Nem ment sehogy a kibetűzés.

— Nem találom én ennek a levélnek a kulcsát!

— Az lesz szép, ha önmaga sem tudja elolvasni.

Leon elővette minden tudományát. Kikereste tárcájából mindazokat a jelmondatokat, amik szerint különböző időben leveleztek vele. Egy sem oldotta meg ennek a levélnek a titkát.

Végre hátrafelé lapozva, jegyzőtárcájában talált egy lapot, melyhez egy repkénylevél volt tapadva, azon a lapon volt egy jelmondat felírva: ezt ő valamikor egy szegény jó leánycának adta, akit arra kért, hogy majd ha egyszer valami nagy bajban lesz, hogy kényszerűséggé válik ő hozzá levelet írnia, azt e mondat rejtélyével írja, nehogy el legyen árulva egy titok, amit két szív őriz.

Lívia!

Végig-végig borzongott az egész testén valami. Nagyokat dobbant a szíve.

Ő írta volna ezt?

E jelmondatot kísérlé meg alkalmazni a talányos sorokra.

És akkor aztán, akik az arcára néztek, bámulva látták azt a változást, mely azon lassankint fokozódva végbement, amint a levél szavait egyenkint kitalálta.

Elsápadt. . . Szemei merően bámultak az írott lapra. . . Ajkai reszkettek. . . Szemöldei összevonultak. . .

Most azt olvassa, hogy Rafaela mint kérte fel Líviát, hogy menjen atyjához nőül. . . A herceg szereti őt. . . Rafaela már megnyerte rokonai beleegyezését a házassághoz.

Egy pillanatra a keserű öröm görcsös mosolya rántja félre ajkait.

És akkor, midőn Lívia azt mondja: „de nekem nem kell férj, jólét, magas rang: én hű maradok tehozzád!”

Szemei egy percig nem látnak a könnytől.

S végül aztán ajkait összcharapja; arca fakó lesz, mint az ón, és homlokán nehéz veríték gyöngyözik.

Mindenki látja azt, aki ránéz.

Most azt olvassa, hogy Lívia nem talál másban szabadulást, mint elszökni, elbujdosni széles e világba!

Óh, ez a levél úgy összetörte a szívét. Úgy eltöltötte minden idegét fájdalommal.

Mit neki most Párizs, minden szép asszonyaival, mit neki most Európa minden császáraival együtt?

— Nos uram! Mi történt a világban? — kérde tőle a bűbajos tündér.

— Semmi sem, princessz. Magánügyem ez. Hazahínik.

— Nem mondtam? — súgá halkán a szép Circe. — S mit tesz ön?

— Hazamegyek.

— Ah!

— Még az éjjel.

— Ugyan? Még cz éjjel? — kérde, s szép rózsajkai amint szétnyíltak, bosszúsan összeszorított gyönyörű fogsorai látszottak ki közülük.

Leon hangja egyszerre oly rekedt lett, hogy nem lehetett megérteni, mit felelt rá. Tán éppen szórakozottságában azt tette, hogy magyarul vett búcsút a francia vendégtársaságtól.

Ekkor az az asszony odalépett hozzá, s oly arckifejezéssel, melyben csalódás, gúny és düh volt egyesítve, monda neki valamit, amit csak ők ketten értettek meg:

— *Tehát ön lett a vaskakadu.*

— Igen, madame.

Azzal bókot csinált, s elhagyta a termet.

Vicomte de Brancardier az előszobában elfogta.

— De csak nem még el anélkül, hogy elbúcsúznál a követségnél és a minisztériumnál.

— Úgy hiszem, hogy meg fogja tudni magát vigasztalni eltűnésem felett mind a nagykövetség, mind a külügyérség. Nincs időm őket meglátogatni.

— Vigasztalhatlan vagyok, hogy azt a fatális levelet éppen én hoztam el neked, és éppen most.

— Én pedig nagyon köszönöm azt neked — mondá Leon, s forrón megszorítá a vicomte kezét. És aztán amint az őt

megsajnálta (mert jószívű volt), és megölelte, akkor Leon megcsókolta a vicomte arcát. — Mi magyarok csak azt csókoljuk meg, akit szeretünk. Nagyon köszönöm ezt neked. Jót tettél velem.

Azzal sietett ki abból a házból. A vicomte egész a kocsijáig kísérté, s aztán ő is elsietett a maga fogatán.

És valóban nagy oka volt Leonnak azt megköszönni; mert Isten keze volt e percben a feje fölött, s ugyan jól tette, hogy egy percig sem időzött tovább e helyen! Mert abban a pillanatban, amelyben az ő kocsija a hotel kijáró kapuján kigördült, mennydörgött be a Nornenstein Octavian kocsija a másik kapun, s ha az ott találja őt Pompeiánál, fia távollétében, holnap ő meg van halva.

Így pedig igen kellemes praecisióval ment össze minden.

Mikor Nornenstein Octavian fejedelem a bejelentő komornyik sarkára gázolva, útikabátban belépett Pompeia szalonjába: kedves menyé a kitörő öröm sikoltásával rohant a nyakába, s csókot adott neki jobb és bal felül: mit Octavian fejedelem szépen visszaadott. Ott díszes úri társaságot talált együtt s meggyőződhetett felőle, hogy ki-ki párjával van: csupán Pompeia van *egyedül*. Az ifjú meny csupa szeretetreméltóság ipja irányában. Olyan jól illik neki a naiv duzzogás, mikor elmondja, hogy Alienor éppen ma utazott el, amit a papa bizonyosan nem tud; de mármost itt kell maradnia, amíg Alienor vissza nem tér. Aztán nem beszélünk egyébről, csak Alienorról. Politikához, diplomáciához a messze útról jött hozzá sem juthat, mindig csak a boldog házasságról beszélnek neki, míg végre meggyőződik felőle, hogy fia méssalliance-t kötött ugyan, hanem azért példányszerű hű hitvestársra tett szert.

— — — — —

A TŰZAKNA FELLOBBAN

Másnap korán reggel sietett főnökéhez vicomte de Brancardier.

Ott talált nála egy idegen urat; de neki szabadalma volt mindenkor belépni a dolgozószobájába, s azt az idegen urat, kivel főnöke beszélgetett, figyelembe sem vette.

— A várt fordulat megtörtént — mondá félhalkan főnökének.

— Hogyan?

— Monsieur Zárkány ama levélben rögtöni visszahívását kapta meg.

— Ez még nem bizonyítja a fordulatot. Lehet, hogy csak hely- vagy személyváltoztatásról van szó.

— Arca mindent elárult. Tökéletes bukását lehetett olvasni róla. Elsápadt, mint aki halálítéletét olvassa.

— Lehetett neki utasításul adva abban a levélben, hogy sápadjon el, mikor azt végigolvassa.

— Ajkai reszkettek, szemöldei összehúzódtak.

— Óh, uram; a diplomaták nagy komédiások; — térdei inogtak, fogai vacogtak. Ez mind utasításában lehetett. Még talán könnyezett is?

— Valóban a szemci megteltek könnyel.

— No mondtam ugye? Ennek én mind nem hiszek. Láttam én már ilyet.

— És rögtön elutazott még az éjjel.

— Még annak sem hiszek.

— De uram! Itt hagyott egy félbeszakadt légyottot a legszebb asszonnyal.

— Igen? No már akkor elhiszem neki, hogy megbukott. Hadd mutassam be önöket egymásnak. „Vicomte de Brancardier”, „duc de Nornenstein”.

Bizony legfőbb ideje volt. Vicomte Brancardier már éppen meg akarta nevezni azt a szép asszonyt.

★ ★ ★

Amik ezután történtek a világban, azt följegyezték a krónikák minden napról.

Július 9-én a francia hadügyminiszter kinyilatkoztatta a kamarák előtt, hogy a hadsereg csatakészen áll.

Tizedikén gyorsfutár küldetett a nagykövethoz Wildbadba, határozott utasításokkal.

Tizenegyedikén kimondatott, hogy Metznél tábort kell összevonni.

Tizenkettedikén a külügyminiszter kinyilatkoztatta a törvényhozó test előtt, hogy a nemzet becsülete van megsértve.

Tizenharmadikán nagy munkástömeg tartott meetinget Párizsban — a béke érdekében, s elhatározta a kormányt felkérni, hogy ne kezdjen háborút. A küldötség nem fogadtatott el. „A béke a forradalom!” Azt mondták.

Tizennegyedikén a porosz király azt izente a francia követnek, hogy „nincs több mondanivalója”.

Tizenötödikén megizenték neki a háborút.

Tizenhatodikán a törvényhozók megszavazták a hadi hitelt, és a hadsereg mozgóvá tételét kétszáznegyvennégy szóval „egy” ellen.

Ez elég volt egy hétre.

HATODIK RÉSZ

A VADONBAN

Egyhuzamban Párizsból a dancsvári állomásig, mely szerencsés végpontja egy magyarországi vasból csinált zsákutcának. Idáig Leon sehoh meg nem pihent. A kábító vasúti „hajrá” alatt csak egy eszme foglalta el lelkét: nem is eszme, de zűrzavara a gondolatoknak. Csak a dancsvári állomáson juttatá eszébe a legelső paprikás, hogy a földön jár. Ettől jutott az eszébe, hogy ő „sebes kutyafuttában” valami nagy dolgot elfelejtett: leköszönését benyújtani a főnökénél. Igaz, hogy Bécsset elkerülte Gänserndorfnál, különben ott is eszébe juthatott volna.

A postás régi ismerőse volt, különben is hozzá kellett folyamodnia fogat végett, mely tovább vigye (ővele egy társaságban készítették Dumka úr mulatságos extra lapjait). Itt írószereket kért, megírta lemondását, s azt ötszörösen lepecsételve, átadta a postásnak.

— Itt a szekér? (Ez a szó bizonyítja, hogy semmiféle diskurzusnak nem szándékozik helyt állni.)

— Készen van, igenis. Hanem egy alázatos kérésem van. Tetszik ismerni a Löw Hirschet?

— Még mindig várom, hogyan eszi meg az egyik fele a másikat.

— Hát nem ette meg. Sőt inkább igen gazdag bérlő lett, s most, hogy az országgyűlés kimondta az emancipációt, jószágot keres, amit megvegyen. Ott bérel nagyságod Szent Ilonája mellett. Mindenfélével üzérkedik. Megvásárolja a láthatatlan dolgokat is, virtualitást, remélhető örökséget.

Bankokat alapít a vidéken. Életbiztosításokat negociál. Most éppen a dancsvár-sípotai kiházásító egyesületet sütötte nyélbe. Már van kétezer férjhez menendő leánya, aki ötven forint befizetésre a lakodalma napján ötszáz forintot kap ki. Hát ő is hazafelé térőben van, s azért könyörög, hogyha méltóztatnék őt hazáig magával vinni.

— Jó lesz, csak nagyon sok ferslágot ne hozzon magával.

— Csak egy útitáskája van, meg egy sajtos putinája. Hanem hogy nem házásítja-e meg a nagyságos urat az úton, arról nem állok jót.

Leon útitársa régi ismerős volt, ki rögtön sietett megújítani a hajdani jó barátságot; dacára annak, sőt éppen azért, mert Leont most már nagyságolta.

— Nagyságos miniszteri tanácsos uram — mondá, mikor már egymás mellett ültek a kocsiban —; nagyon rossz út van Kolongyáig, ahol én lakom, most csináltatta az útibiztos, azért a publikum csak az út szélén törtet, a közepére senki se jár közüzni; ha mind a ketten elalszunk, a kocsis is el talál aludni, szent, hogy belefordulunk az árokba. Azért legjobb lenne, ha az egész úton beszélgetnénk.

— Nagyon jó lesz, tisztelt Löw Hirsch polgártársam; hanem osszuk fel a munkát, amikor kegyed beszélgetni fog, akkor én szundikálni fogok; mikor aztán kegyed fog szundikálni, akkor meg én fogok beszélgetni.

De biz a tisztelt polgártársra egész Kolongyáig nem került a sor a szundikálásban, mert azt az utat végigszundikálta maga Leon, s csak akkor ébredt fel, mikor a kolongyai bérlőlak előtt megállt a kocsi, s útitársa a putinával a hóna alatt s a táskával a kezében búcsút vett tőle.

— Aztán nagyságos miniszteri tanácsos uram, ahogy mondtam: huszorhatezer forint mindenért összevissza. Aztán ne ijedjen meg a Seregélytől. Alászolgája! Köszönöm alássan a kegyes gráciáját, majd egyszer megszolgálom!

— Jól lesz minden, tisztelt polgártársam — hagyta helyben

Leon, s sejtelve sem volt róla, hogy ötlet fenyegeti-e valaki huszonhatezer forinttal, vagy tőle remél valaki annyit örökölni; s hogy madár-e vagy ember az a „seregély”, akitől nem szükség neki megijedni.

Nem is törte rajta a fejét: volt annak gondja most elég, Kolongyától az ő Szent Ilonájáig aztán változik az út: a forró nyári nap aszalta rónáról hús erdők közé tér be; óriási bükkök: olyan sudárok, mint a fenyőszál, borulnak össze az út fölött, s az a megnevezhetlen lombillat, mely az erdők sajátja, üdvözli a tikkadt utazót. Itt már nem folytatta a szundikálást Leon: ez már „otthona” volt. Az út mellékén szemközt jött rá az a patak, melynek forrása az ő hegyei közt fakad, s ötször-hatszor keresztezte az útját, mintha üdvözlésére sietne. Azok a kis apró halak, amikre gyermekkorában annyiszor lesett gombostűből görbített horoggal, vickándoztak a kristály vízben: „te megnőttél, mi kicsinyek maradtunk; nem volna kedved, megint gyermeknek lenni?”

Valamennyi rigó az erdőben mind őneki füttyöngetett, valamennyi mókus a fán mind az ő jó pajtása volt.

Ezek a kiterjedt erdők már az ő kurtanemesi birtokához tartoznak. Holdszámra sok: jövedelemre keves. Makk, gubics a haszon: a fát itt nem veszik, csak lopják.

Csak ahol a patak mentében egy-egy kis lapos völgy öblösül el, van egynehány holdnyi kaszáló: hanem az aztán rét! ötször raknak rajta boglyákat egy esztendőben; salátának lehetne feladni a szénáját. Malom is van a patakon, amitől tisztességes bért fizetnek. A völgykatlan körül, ahol a falu sűrű diófák által eltakarva fekszik, domborulnak a lejtős halmok, amiken a szántóföldek vannak: nem sok az egész, s nehéz a művelése, mert kötött föld, és sok trágyát kíván; nem is ontja a magot, mint az alföldi korsónak való fekete sár; de viszont nincs is rajta soha ínséges termés; se árvíz, se aszály, se vándorhőrcsög nem teszi tönkre soha. A búzatablák még július elején is hamvaszöldek, odafoltozva középük

egy-egy sáv fehérbe virágzó haricska, meg egy-egy darab sötétzöld kendervetés, aztán még egy égszínkék háromszög: virágzó lenvetés egy szántó föld csücskéjében, mint a szegény ember napkihúzta színű köpenyegén az új posztófoltok. A délnnek fekvő dombokon még szőlőkertek is vannak, sövényekkel az irtvány közepett úgy tűnve fel, mint rámába foglalt képek szeszélyes építészetű kolnácskákkal. A halmokon túl aztán emelkednek az ősrétegekkel borított magas hegyóriások: egyik a másik fölé törekedve, a legmagasabbakon földmcredő sziklacsoportok szaggatják meg az erdőpalástot.

A völgyben folytonos csendes zúgás hangzik; a patak moraja az, mely zuhatagaival örök dalt zeng a sziklákon. Itt-amott vesszősövényvel elfogták a patakat, s ott kis tavak képződnek: azokban pisztrángot tenyésztenek; fenn kácsa, libasereg lubickol.

Alkonyat volt, mire Leon megérkezett, s bizonyosan valami ünnepnap, mert az emberek sehhol sem dolgoztak, s a gyerekek játszottak kinn az útfélen.

Egy kis halom oldalában volt a bekerített temető, a pázsit kakukkvirágtól lilaszín hamvas, teletűzködve kék, fehér, piros kereszttekkel, tarka fejfákkal, mikén sárga gyopárkoszorúk függtek. A begyepesült ó sírhalmok fölött játszott hét gyermek. Hét egyformán szöske fő, s egymásután következő, mint az orgonasíp: tízevestől háromévesig; a legnagyobbik, a tizenegy éves leány, a fűben ült, ő volt a nyolcadik, s ölében tartotta a legkisebbet, az egyévest, aki apró, karmazsinpiros lábaival mindenképpen együtt akart táncolni a többiekkel.

A gyermekek kezeikkel összefogóva körben táncoltak és daloltak.

„Ipsilánd, Ipsilánd,
Ipsilándi rózsza!
Rózsza volnék, piros volnék.
Mégis kifordulnék . . .”

A szösze raj, amint Leont megpillantotta, egyszerre abbahagyott dalt és táncot, s futott eléje a temetőkertből nagy zsvajjal.

Mind a kilencnek ő volt a keresztapja.

Elcsípték; belecimpajkoztak, felmásztak a lábszáraira; nagyokat cuppantottak a kezére.

Leon felvette a legkedvesebbiket: a kis háromesztendős Erzsikét, a karjára.

– Hát Erzsike, ismered-e még keresztapádat? Meg se csókolsz?

– Majd aztán... – felelt duzmadtan a pofók szerafim, kis kezét a szájába dugva félig.

– Mikor aztán?

– Majd mikor... mit hoztál nekem abból a Páriusból?

A bizony! Erre az egyre senki sem gondolt abban a Páriusban, hogy a Rézalján van kilenc szösze poronty, akinek vásárfiát kellene hozni. Pedig ott van ám sok mindenféle sifli!

– Mit hozott a keresztapa a Páriusból? – visszhangoztatá kórusban a többi apróság, ostrom alá véve a messziről jöttet.

A megszorult utazó összevissza kutatta a zsebeit: végre csakugyan talált valamit. Egy albumtokocskát tele azoknak a híres férfiaknak és delnőknek a fényképeivel, akikkel Leon a nagyvilágban saját képmását kicserélte; azt kiosztotta a gyercek között. Hej, hogy megörültek annak a sok cifraruhás tábornoknak, miniszternek! Magának az Erzsikének az album aranyos tokja jutott, ráamájában a csodaszép aranyhajú tündéresszonnyal. Egészen boldoggá lett vele téve.

A szösze dandár aztán nyargalt kengyelfutónak, előre belármázni udvart és házat az örömhírel, hogy megjött a keresztapa! Leon ősi háza az az ismeretes falusi kastély volt, amelyet megszégyenített a mellé ültetett diófa, azzal, hogy túlnőtt a tetején: elől virágos kertcskével, a napkeleti oldalán oszlopos tornáccal, téglapádimentummal a folyosón, szunyoghálós ablakokkal, s fél ajtókkal a bejáratnál. Cifraságnak egy szarvasagancs a ház homlokzatán.

Legelső volt, aki a pitvarból előbukkant a lármára, az anyjuk. Derék, élte virágában levő menyecske: tűzrőlpattant, életvidám teremtés. A két keze csupa kovász; amint éppen kenyeret dagasztott. De azért mégis összecsapta a két kezét, mikor Leont meglátta.

— Jézus Mária! a tekintetes úr. (Még az nem tudott Leon nagyságos címéről semmit.)

Az asszony feje tarkavirágos kendővel volt bekötve menyecskésen.

— Én vagyok biz az, komámasszony; ha ki nem vernek. Azért ne húzza le a kesztyűjét a kezéről, csak folytassa a klavírozást, ahol elhagyta.

— Éppen ma emlegettük az urammal! Majd mit mondok? Hiszen mindennap emlegetjük. Csókoltatok-e kezét a keresztapának, sok rossz gyerek?

— De összecsókolóztunk már mindenképpen — bizonyítja Leon. — Hányan is vannak csak? Ugye tizenegyen?

— Ugyan ne tréfáljon! — szólt a menyecske szemérmes restelkedéssel. — Hiszen *csak* kilenc. Elég nyűg nekem ez is. Kilenc ilyen rossz gyerek egy rakáson! Még a jóból is sok volna.

— Ej, ej, ne vétkezzél asszony! — szólalt meg egy hang a háta mögül. A gazda jött ki a pitvarból. Éppen olyan szőke hajú férfi, mint a gyerekei, akik úgy hasonlítanak hozzá, mintha mind a száján köpte volna ki őket (ahogy mi parasztok szoktuk mondani), s a szőke hajhoz gyönyörű ellentétet képzett a napbarnította egészséges arcbőr. Ingujjra volt vetkőzve, csak a mellénye begombolva; gazda ember nem szokta nyáron a ruháját szaggatni; — hát a kezében minek az a nagy hegyetlen kés? Azzal bizonyosan dohányt vágott. — Hozta Isten idehaza nagyságos komám uram! (Ez már megbecsülte Leont elől is, hátul is.)

— No csak lángost kell sütni szaporán — mondá Leon a menyecskének. — Még pedig teletetéz tállal: mert tizenketten vagyunk hozzá.

Azzal szépen megcsókolta komája asszonyának az odatartott arcát, komájával pedig hatalmasan kezét szorított, aki aztán sietett a kocsihoz, behordani Leon útitáskáját, köpenyét, úgy tért vissza.

Leon tudta vezető nélkül is a járást az ősi házban, ahonnan egykor nagyapja kiindult három testvérével együtt a világba, mint a négy Haymonfi, szerencsét *házasodni*, s melyben annyi boldog gyermekkori időt eltöltött ő maga, mikor apja későbbi kastélyából el-elszökött.

A jó Scregély egykor hajdú volt az apjánál. Mikor megházasodott, ide küldte ki az apja ispánnak az ősi házhoz, s jó gazdatiszt lett belőle. Maga is megélt, az urának is juttatott: többet, mint mikor maga járt a gazdasága után.

A belső szobában minden úgy volt, mintha naponkint várták volna Leont. A bútorok (jó ősi tölgyfaszékek, bőrvánkosokkal) le voltak törülgetve a portól; a diófa asztal fényesre csiszolva viasszal és parafával; a kandallóban megrakva a hasábmáglya, alá tett forgáccsal, s mellé készítve a tűzszerszám. A szép lancasterpuskának, amint a fogason csüngött, a csövcí bedugva csepűvel, hogy a por bele ne hasson, mellette a vadásztáska, aminek a hímzete gyöngéd kezek emléke lehet: itt-ott színehagyott is már. A padló fehérre zsúrolva finom kőporral. Az ágy hófehér patyolattal tisztába húzva. A legyek elfogdosva lépvesszőkkel. A könyvek sorba rakva a pohárszék aljában: iskolai bölcsesség tanújelei; költői olvasmányok, miket fé vármegye sorba olvasott, egy-egy kiegészítő kötet még most is vándorol huszadik kézen valamerre. Felül meg a diópálinkás üvegek. A nagy vadászcizmák puhán tartva halzsírral. A tükör mögé egy csomó levendula volt dugva, hogy üde illatot tartson a szobában.

Nagyon vártak itt rá.

Egy-egy fekete fénymázás rájában saját gyermekkori rajzai voltak felaggatva a falra (művészremek hajdan!), azokat a gyöngéd kegyelet megkoszorúzva tartá, kék búza-

virággal, piros százsorszáppal. Milyen boldog idők voltak azok, mikor az ember az ilyenekben találta büszkeségét!

Scregély uram most sem feledkezett meg arról, hogy ő a nagyságos úr házánál valamikor hajdúi méltóságot viselt: most is ő rakta el az úti holmijait, ő szedte ki a táskából a készleteket, s rakosgatta el a régi kihúzó szekrény mindenféle fiókjába, ami odavaló volt; a feltoló íróasztalba, ami oda-tartozott.

— Hát hogy áll a világ Szent Ilonán? — kérdezé Leon a sűrgölődő gazdát.

— Istennek legyen hála, elég jól. Ha méltóztatnék, nagyságos komám uram, vacsora idejéig még körültekinthetnék: de csak úgy, ha nincsen elfáradva.

Leonnak első dolga volt felhúzni a nagy csizmákat, s felszerélni a párizsi talmát az otthoni kacagánnyal, amiben már ismerik a házi állatok; s kutya, lúd nem húzza le, ha kimegy az udvarra. Biz azért a divatos lebernyegért megkergetné a bivaly!

— Dehogy vagyok elfáradva, hisz négy nap óta egyebet sem teszek, mint aluszom.

Komája aztán aközben elmondta neki, hogy a vetések gyönyörűen állanak, az árpát már levágták, az tizennégy magot adott; a búza lesz 90 fontos, ha így marad az idő; — a tavasziak felségesen mutatkoznak; majd holnap reggel körüljárhatják a szántóföldeket. Még sáska nem mutatkozott; rozsdának, üszögnek híre sincsen; a szipoly is békét hagy az idén. A szőlő, ha megmarad, megad kétszáz akót, s makk annyi lesz, hogy még bérbe is lehet fogadni idegen kondat. Pedig a saját szalontai fajta is szépen felszaporodott: az idén el lehet belőle adni ötven darabot. A juhnyáj is több lett egy negyedével, s már négy mázsa gyapjút adott az idén, aminek jó ára lesz, ha egy kis háborút ad az Isten; a méhek is jól rajzoltak, volt akácvirág elég, vadrepce, méhfű a mezőn tömérdek, az ősszel lesz húsz mázsa méz eladó. A szilvásban meg

kell támogatni a fákat, annyi rajtuk a gyümölcs, lesz dolga az asszonynak az aszalással, pálinkafőzéssel. A gubicsot is kereste már a Löw Hirsch, s foglalót is akart rá adni, de nem álltak szóba vele.

Egyszóval roppant jövedelem lesz az idén összevissza egyből-másból. Ha az ember cselédbért, adót, tiszti fizetést, nap-számot, biztosítást lehúz, még akkor is szép *summa* marad fenn belőle.

Szép *summa*!

Boldog Isten! Mennyit kell a szegény gazdának dolgozni, töpreknedni, míg ennyi összekerül? Mennyi hantot törni, sarat gázolni, gyomot irtani; korán kelni, későn fekvődni, naphosszant izzadni! kapálgatni, ojtogatni, hernyót szedegetni! gyapjút csipetenkint, gyümölcsöt szemenkint összeszedegetni; méhrajt elfogdosni, tolvajt elkergetni; asszonyt, gyereket dologba állítani; dohánnyal, kenderrel egész esztendőn át vesződni; a meglevőt megtakarítani; minden falatot magának és másnak felpanaszolni; cseléddel vesződni; állatot dajkálni! Minden bejött garast a markában megköpögetni, s minden kiadottat a fogához ütögetni! Mennyit imádkozni esőért, napfényért! S aztán mennyit utat tenni, míg vásárra viszi, amit Isten adott, s mennyit rimánkodni, esküdözni, amíg eladhatja, hogy az a *szép summa* összekerüljön! Amennyi egy családnak egész évig elég: — amennyit az ember Párizsban egy hónap alatt elcsap; maga sem tudja hogyan.

Seregély koma körülhordta Leont, s nagy dicsekedéssel mutogatott meg neki pajtát, kertet, méhest, górért, ólat, hodályt és pincét, amit még hosszú nyári estén meg lehetett vizsgálni.

— Egy harmaddal többet ér ma ez a birtok, mint tavaly ilyenkor — mondá kiérdemelt büszkeséggel a derék gazda. — S aztán még, nézze csak, nagyságos komám uram: az az árendás, az a Löw Hirsch még a nyakamra jár, s azt akarja, beszéljem rá nagyságos komám uramat, hogy adja el neki a birtokát; ád érte huszonhatezer forintot. Hát az apja lelkének? De el

is utasítottam ám. Azt mondtam neki, hogy „elmenjen innen az úr!” — De azt is csak úgy magamban mondtam. Talán csak nem haragudott meg érte.

Az asszony eközben megfőzte a vacsorát, s már a konyhajtóban leste a visszatérőket, akiket messziről hívogatott haza a jó friss rántásszag. Meg volt már terítve az asztal mindhármuk számára.

— Hát az apróságok? — kérdezősködék Leon.

— Dejst azok már rég megvacsoráltak, le is fektettem őket. Nem néz be hozzájuk? Hogy fekszenek egy csoportban?

— Dehogy nem!

Leon be hagyta magát vezetetni a hátsó szobácskába, ahol az ifjú ivadék éji tanyája volt. Négy ágy egymás szélében-hosszában és abban nyolc gyermek: a legkisebb még az anyjánál hál. Nyolc szöske gyermekfej egymáshoz bújva, karjaikkal összelelkezve. Egy-egy konzorcium még osztozik nyugtalankodva a közös területen; más már elkülönözte a gazdaságát, s egyik fejtől, másik lábtól telepedett meg. A kis Erzsike még alva is markában tartá a szép albumtokot, s almapiros arcát ráfekteté annak a csodaszép asszonynak a képére.

— No nagyságos komám uram, látott-e már *seregély-fészket*? — kérdezé a gazda atyai büszkeséggel.

— Bizony sokan vagytok édes magzataim — sóhajta fel a menyecske —; nagyon is nagy istenáldás!

— Ne vétkezzél asszony — feddé őt a férje —, mert bizony meghallja az Isten!

— Hiszen mind az enyim, tudom én azt, s ha azt mondanák, hogy adjak oda belőle egyet: nem tudnám kiválasztani, hogy melyik hát a fölösleges, akitől meg akarok válni; de csak mégis nagy dolog az, egyszerre kilenc darab kenyeret leszelni; aztán mikor egyszerre így kilenc pár cipő van sorba rakva a padkán!

— Lásd, a szomszédnak, az oláh zsellérnek, aki napszámából

él, még eggyel több van; annak tíz van; még sem esik kétségbe. A múlt ősszel hittam napszámba; nálunk dolgozott máskor; most nem fogadta el, azt mondta: „nu me tieine da járma” Nem félek a réltől! Termett a kertjében negyven darab tök, s ő kitelelt tíz gyermekével negyven portiron tökön. Nekünk pedig adott az Isten kenyeret bőven. Felneveljük őket; s ha megnőnek, mind megkeresi ez a maga kenyerét.

A menyecske végre mégis azt az egy szempontot nem engedte elvitatni magától, hogy az mégis illetlenség ennyi gyereknek lenni egy háznál, s hogy az a szülőknek egy cseppet sem válik a világ előtt becsületére. Egy leány, két fiú, az a legillendőbb. Amit azonban a családapa alaposan megcáfolt a bibliából:

— Lám Jákob pátriárkának tizenkét fia volt, s ki tudja hány leánya.

— De volt ám annak két felesége is.

— Kettő együtt se volt olyan derék menyecske, mint az enyim.

Leon csendes gyönyörködéssel hallgatta a házastársak évődését afelett, hogy minek ilyen sok az örömből.

Éjjel arról álmodott. Csakhogy magát látta a helyükben, és azt az eltűnt kedvest. Ők lakták ezt a házat. Ők voltak itten olyan boldogok. Ő szelte a kenyeret, s nem volt se vége, se hossza az érte nyúló kis kezeknek.

A hajnali kakasszóra felébredt. Rögtön felkelt, felöltözött; vállára vette a puskáját. Azt hitte: ő az első felkelő a háznál. De biz a komája már szemközt jött rá az istállóból, s a komasszonya már meg is fejt akkorra.

Ő nem szokott itt kávéval reggelizni. Egy hörpentet papramorgó, s hozzá egy darab paprikás szalonna jó rozskenyérrel: ez illeti meg a gazdaembert.

Leon azt mondta, hogy megjárja az erdőt.

Komája figyelmezteté, hogy a cserkészéshez vigye magával a kopót. De Leon ellenkezőleg azt hagyta, hogy a vadászskutyát

zárják el, hogy utána ne menjen; rőt vadra e hóban nem szabad vadászni, a puskát csak azért viszi magával, hogy véletlenül medvére is bukkanhat.

— Bizony most sok málna terngett, s lejárnak rá a mackók nyalakodni. Különben dúvadra sem érdemes most vadászni, mert megy a szőre, s tele van a bundája ilyenkor „lakóval”.

Nem is vadászni ment be az erdőre Leon. Hanem keresni az emberhangtalan magányt. Régi jó ismerőse volt ez a vadon erdő. Jobban helyre talált benne, mint egy főváros utcatömekegében. — Tudta itt a *dörgést*. Merre van a rigók, fülemilék nagy operaháza? hol tartja a süketfajd nagy belépti díjjal megszerezhető előadásait? melyik boulevard-on járnak le az igazi „őzikék” karcsú termeteiket kacérkodva fitogtatni? melyik völgyben van Isten virágos kertje, terítve fejedelmi úzdék orchideáival, turbánliliomával? hol van medve őnagyméltóságának nem minden paraszt számára hozzájárulható rezidenciája? Hol adják a legpompásabb pezsgőt: a sziklából töltve? igazi carte blanche! fölötte a hársfák összeborulnak, most virágoznak éppen: igazi, „maison d’or” S hol van a legnagyobbszerű színház, melynek díszítményeit őshegyek képezik, a háttérben kéklő havasokkal, s lenn, a nagy színpadon embercck játszanak — igazi életet. Ez a nép színháza. A mélyen fekvő völgy népe előrenyomulni látszik szántóföldeinek zöld, sárga, barna sávjaival, mind nagyobb tért foglalva a vadontól, s hódítása terét gunyhókkal őrzi, és a vad patakot mederbe szorítja, malmot, kallót rak rá, szolgálni kényszeríti. A hegyoldalakban vágott faderekak hevernek elszórva, télen készült épületfa; a bokros irtványok közt fehér pontok mozognak, legelésző tehenek, kecskék. A zöld réten fehér gondolatjelck látszanak vonva. Ott vásznat fehérítenek. A napsugár maga is dologra van fogva. Minden dolgozik itt ebben a nagy theatrumban, ahol egyedül komoly minden, ahol nincsen komédia!

Az erdők mélyében volt egy ismerős hely, amit „Monostor”-

nak híttak. Ez volt Leon gyermekkori kedvenc tanyája. Egy laktalan völgyet elzáró sziklafal fölött egy hosszan és szélesen elterülő fennsík, három oldalról körülveve ösrengeteg földte hegyhátakkal. Egy része málnabozóttal benöve, másikon rengeteggé felsarjult mogyoró gesztje, tűzőes egyenes sudarak, sűrűn egymás mellett, mint egy nádas. A sötétzöld háttérből tűnik elő a monostor romja, hajdan karthauziak menhelye; most mint egy óriási virágedény tele kolosszális virágokkal; százados hársfák nőttek ki a kemény gránitfalú palota udvarából, s a párkányon túl szoríták az odafészkelte som- és bangitabokrokat; a gót ablakokon kihajlik a páfrán hosszú szakállával, s a repkény felkapaszkodik hozzá, belefogózva a művészi faragványokba, s az egykori selyemtermő ültetvény, a krepin, miből a hajdani lakók harisnyákat szöttek, elvadultan fogja körül a lehullott romokat, s testszín virágfürteivel betakarja a felfordított oszlopfőt. A fennsík kert volt hajdan: a gyümölcsfák kivesztek már régen. A cseresznyének, meggynek csak a vadja díszlik, apró édes gyümölcsével madársereget örvendeztetve, de még a régi hársfák számlálják az éveket, elültetőik halála után. Most éppen teljes virágzásban vannak. Ilyenkor a hársfa az erdők királya. Csupa arany és méz! tündéri illatuk betölti a völgyet. Lombjaik sátora zeng a méhdöngéstől. Azok a te méheid, Leon! milyen messze eljárnak, hogy hazahordják számodra a mézet!

Annyiszor tette azt Leon régente, hogy félrekapta magát a vadásztársaságtól, idejött, leheveredett a fűbe, fejét kezére nyugtatta, s aztán bámult és bámult és nem gondolkozott semmiről.

A helyet megtalálta újra; de gondolatai utána jöttek.

Valaki azt mondta neki egyszer: „a megbukott diplomata megholt ember”

Érezte már, hogy holt emberré lett.

Nem is sajnálta az elvesztett életet.

Ha az volt az élet, s ez itt a halál, a csere nem volna rossz.

Hát aztán a szegény halottak hogy élnek tovább?

Szabad-e még nekik örülni, tenni, venni, reményleni, ábrándozni — a másvilágon?

Miért ne, ha kedveseiket is magukkal vihetik oda?

De itt a göcs!

Hová lett az, aki egész életének végcélja volt?

Elhozta magával rejtírásos levelét. Könyv nélkül tudja már, s mégis kiteríti maga elé a fűbe, s újra olvassa azt. Néha egy méh leszáll a levélre, és segít neki olvasni azt; aztán odadong a fülébe, mintha elmondaná, hogy ő már megértette azt.

Mennyi lelkierő egy gyöngé leányban! Hogy le tudjon mondani oly csábító fényes jövőről! Hogy el tudja hagyni azt az embert, akit bálványozott addig, s aki nem kívánt tőle egyebet, mint azt, hogy szeresse őt ezentúl is, mint atyját; de viselje nevét, hercegi címét. S azért cserébe kapja az élet minden kényelmeit, a világ hódolatát, a becsültetést, mindent, aminek neve „szerencse”. S ő elszökött az elől: hogy szerelméhez hű maradjon. — Hová? — Ki a kerek világba? Vitt magával nyomort, kétségbeesést, megvettetést, elfeledtetést. Semmi útbaigazító szó a levélben; semmi intés, hol keresse fel őt. Azt mondja, hogy kedvese magasra törő életpályájának ne legyen útjában: majd ha eléri az a *magaslatot*, akkor, ha még emlékezni fog régi szerelmére, feltalálhatja őt.

Elérte már a *mélyet*!

De hogy fogja ezt Lívia megtudni? A diplomácia halottait nem temetik el, nem prédikálják el, nem szegeznek ki a fekete táblára a gyászjelentéscikket. Azokat igen csendesen takarítják el, mint a kivégzetteket szokás.

Hol keresse az eltűntnek legelső nyomait? Annak semmi rokona nincsen. Ha vannak is, rég elfeledték: megszokták benne az úrhölgyet látni, akinek öközöttük nincs többé semmi helye. Ott csak gúny fogadná és szidalom. Egy leányt, aki elutasítja magától a szerencsét, s azután megy a szegény emberek baját szaporítani. Akik ismerősei, azok előtt legfőbb oka

van titkolni hová lettét. Mi lesz belőle a világban egyedül? Ha elhagyta jóltevőit, semmit sem vitt el magával: sanyarú munkával kell megszolgálnia kenyerét, hajlékát.

„S nekem van kenyercem és hajlékom!”

Nem talált semmi kiinduló pontot. Egész nap bújta a vadont, és faragott a keresztfitai számára malmokat bodzafából, meg kerckes gőzhajókat: hogy örüljenek neki, mikor hazamegy.

Furcsa vadászat!

Már tizenkét napja volt, hogy ide temetkezett, s még nem találta ki, hogy merre van az útja a feltámadásnak.

Párizsból eljötté óta nem tudott a világról semmit. Ide hírlapok nem járnak. Mezei munka ideje van, a városba sem jár be senki, hogy valami hírt hozzon ki. Nem is törődnek itt azzal, ami odakinn történik. A béke és háború csak annyiban érdekli őket, hogy ez utóbbi esetben drágább lesz a zab.

Annyit tudott neki mondani a komája, hogy megint itt járt a Löw Hirsch, s még a lábán le akart foglalózni minden terményt; aligha valami nem lesz odakinn a világban; különben nem keresnék a rozsot meg a zabot. De ő nem szokott a lábán eladni semmit. A termény csak akkor a miénk, amikor már a hombárban van.

A monostori hársfák elhullatták már virágaikat, s a méhek nem jártak ki többé Leont körülzsongani. S ő még találgatta a maga rejtélyének a kulcsát a vadonban.

A kezdő szó az, aminek kitalálása oly nehéz!

Emlékezet, képzelem, ítélő tehetség egyesíti működését, hogy azt megtalálja. Kik voltak ismerősei? minő volt jelleme? az idő, a helyzet, melyben lakhelyét elhagyá? Minck lehetett és minek kellett megtörténni? Minő helyrajza van Etelvár környékének, hogy azon egy magános úrhölgy keresztülbujdokolhasson, anélkül, hogy valaki észrevenné menekülését? Kire lehet gyanakodni, hogy elűnését valamivel elősegítette, és aztán nem fedezte fel a hercegi családnak, mikor látta, hogy az keresteti?

E töprengés oly lelkiállapotot idézett elő nála, amidőn az ember képes magát arról a helyről, ahol van, áttenni messze oda, ahol lenni akar: egy képzelmében meglátott alakot követni, csak álomban lehető szökésekkel; nem törődve térrel és idővel.

Vadásztáskáját ledobta a fűbe, puskáját odatámasztá a fához, s maga odafeküdt a fa tövébe, fejét a mohos gyökértörszre nyugtatva.

A sűrűben csörtetés hangzott. A mogyorógesztből egy őzsuta jött elő kis őzgidójával. Az anyaőz megállt a síkon, orlyukaival szimatolva; a kis baboshátú gödölye körültáncolta az anyját, keresztülbujkált a hasa alatt, s felszökellt a fejéhez.

A monostor romja mögül csergedezett elő az ősforrás, mely nefelejcszegélyes medrében a fennsík párkányáig kígyózott, s onnan omlott alá a völgybe, hulltában vízporrá törve.

Az őz eljött a patakig, lehajtotta a nyakát és ivott belőle. Azután átlépett a patakon, nyifogó rigyetéssel csalogatva maga után játszó ünöcskáját.

Leon gondolá magában: „*én nem vagyok itten: ez az állat nem lát engem. Én ott járok, ahol megtaláltam azokat az apró, keskeny lábnyomokat a homokban, s követem őket lépésről lépésre*”.

Az őz eljött odáig, ahol a vadásztáska le volt dobva a fűbe. Azt körülszaglásztá, s aztán leült mellé és megszoptatta a fiát; maga azalatt kérődzött csendesen. Abban a táskában sohasem volt elejtett vad, különben az őz elfutott volna a szagától.

— Én nem vagyok itten!

Az őz azután egyszerre csülökre kapott, megnyalta a gidójának a nyakát meg az orrát, s csendesen ellépegetett a hársfa mellett; annak egy oldalhajtásáról letépett egy levelet, a másik levél odahullott Leon arcára: úgy tetszett, mintha a vadállat merőn odanézve nagy gránátszemeivel, ahol Leon fekszik, s nem látna ott semmit.

— Én nem vagyok itten.

Dchogy lőtte volna meg azt az őzet. Pedig akkor a gidóját is elfoghatta volna, s milyen örömet csinált volna vele otthon a keresztgyerekeinek!

Ahelyett fogott egy sündisznót az útban, mely kitevédte a gyepre, azt a zsebkendőjébe kötötte, s azt vitte haza nekik.

Seregély uram nagyon csóválta a fejét: „Furcsa vadászat ez! Egész nap odajár, s egy sündisznót hoz haza!”

Hozott az mást is.

Behítta a szobájába a komáját, s azt mondá neki:

— Seregély komám; eredj át ahhoz a Löw Hirschhez holnap reggel, s mondd meg neki, hogy tisztelem: ha rögtön pénzt tud adni, eladok neki mindent, ami csak eladható termény lesz az idén; de azonnal.

Seregély koma nagyon megcsóválta erre a fejét.

— Jaj, nagyságos komám uram! Ez nem jó üzlet. Nincs annál nagyobb uzsora, mint amit az fizet, aki lábán álló termésre veszi fel a pénzt.

— Szükségem van rá, jó Seregély. Múlhatlanul kell, s ilyenkor nem kérdezi az ember, hogy mennyibe kerül a pénz, csak kapható legyen.

— De hát, édes nagyságos komám uram; micsoda önnek az az egypár ezer forint, amit így kiszoríthatunk, mikor úgy hentereg a pénze, mindenfelé, mint a polyva?

— Pénzem? Nekem? — kérdé Leon nagyot bámulva.

— Hát persze pénze. Hiszen csak én is meg tudom különböztetni a bankót a boros palackokról leszedett étiquette-től; s engem még nem fizettek ki az aradi vásáron bankó helyett ócska sorsjegyekkel, mint az egyszeri oláhot. Mikor kipakoltam az úti bőröndöt, itt egy csomó százas esett ki a csizmák közül, amott egynehány bolond ezeres repült elő a fehérneműkből, egy marék idegen bankó, amilyent én sohasem láttam, csak úgy oda volt gyűrve a papirosok közé. Én azt mind szépen rendbeszedtem, s bezártam az íróasztala fiókjába.

Ott van a kulcsa a zsebében. Ha pénz kell, hát csak négyet kell önnek lépni, s ott van: belemarkolhat.

Leon úgy érezte magát, mintha főbe ütötték volna,
Ez a pénz, amit a vaskakadutól kapott. Erre nem is gondolt.
Egész testét elállta a hőség.

— Jól van, Seregély. Ne menj hát Löw Hirschhez. Csak most hagyj magamra.

Mikor aztán egyedül maradt, akkor elkezdett, mint a verembe esett vad, kis szobájában nyugtalan léptekkel alá s fel járkálni.

Erre az egy dologra az egész idő alatt nem is gondolt.

Hogy ő egy nagy összeg pénzt kapott rendelkezésére, amivel egy fontos diplomáciai küldetést kellett végrehajtania. E pénzt felében ő már ki is adta: hanem aztán félbeszakítá az egész küldetését. Otthagytá a rábízott munkát kárba veszni, s búcsút vett a kapufélfától.

Hát hisz erre tökéletes joga volt. Azt mondhatta a magas diplomatáknak: én nem játszom nektek komédiát többé, gyűjtsátok fel a világot, ha nektek úgy tesztek; én megyek haza, a Jónás töklevele alól nézni a világot.

Hanem akkor azt a pénzt vissza kell adni annak, akitől kapta. Mégpedig nemcsak azt, ami megmarad belőle, hanem azt is, amit elköltött. Az elköltött részre ugyan azt mondhatná, hogy „jöttünk, mentünk száz forint, ettünk, ittunk száz forint, összesen háromszáz forint!” de Leon nem abból a fából volt faragva!

Meghalatni magát: azt igenis megengedi; hanem hogy azután még a halott fejére egy sírkövet is odategyenek, s arra ráírják, hogy itt nyugszik az, aki elköltötte a számlálatlan pénzt, amit a bizalom kezébe adott, aztán nem tette meg érte, ami rá volt bízva; mint sokan mások, akik *lomtárba* kerültek, azt nem engedi magával elkövetetni ez a halott!

Vissza fogja adni azt a pénzt annak, akitől kapta. Annyit, amennyit kapott. — Ha az utolsó ős apai viskó utánamegy is.

Egész éjjel nem feküdt le. Számolt.

Rátért, hogy most már neki okvetlenül fel kell mennie Bécsbe. A vaskakadunak vissza kell adni azt a pénzt; mégpedig a saját kezébe, minthogy a szállását annak senki sem tudja; az eredeti kútforrást pedig, ahonnan a pénz jött, ő maga nem ismeri.

Útközben aztán még két dolgot kell elintézni.

Rendbe hozni a dolgot Löw Hirschsel.

És felkeresni azokat az útba vezető nyomokat a homokban.

De most már aztán se kenyér, se hajlék.

Isten hozzád utolsó menedék: ős apai telek! Mézhordó méhék. Menedékadó magány!

Azért mégis fel kell őt találni! Nem ember az, aki azon aggódik, hogy mi lesz belőle, ha magáévá tesz egy nőt, akit szeret, mikor már semmije sincs a világon, csak ez az egy nő!

Még virradat előtt felkelt, kiment az istállóba és befogatott.

Ezúttal csakugyan megelőzte a komáját a felkelésben. Az már csak akkor jött ki, mikor Leon útra készen állt előtte.

— Hová nagyságos komám uram?

— Fel Bécsbe. Sietős dolgom akadt.

— Reggeli nélkül? Az asszonytól se vesz búcsút? Csak addig várjon legalább, míg felköltöm a gyermekeket.

— Nem. Ne költsd őket. Nem akarom őket látni.

Azután odahajolt komája vállára, s azt súgá neki:

— Hogy meg ne lepjen a hír: halld meg saját magamtól. Útközben betérek Löw Hirschhez, s eladom neki a birtokomat.

Azzal felugrott a szekérré és elhajtatott. Hátra se nézett többet.

Szegény Seregély, mint akit szíven szúrtak, támolygott vissza a szobájába; ott leveté magát a négy ágy közé, hol gyermekei aludtak, és sírt keservesen.

AZ ISTEN SZOLGÁJA ÉS AZ ISTENTAGADÓ

Két óra alatt megvolt az alku Leon és Löw Hirsch között, Zárkány Leon eladta utolsó birtokát, ősei bölcsőtartó házát: végső menedékét.

Bolond ember volt! Inkább meg tudott válni utolsó vagyonától, mint hogy azt a kicsiny kis foltot eltúrje a jellemén. Pedig hiszen olyan kevesen tudnának róla: alig vannak ketten-hárman beleavatva a dologba, hogy ő pénzt kapott valami titkos politikai feladat kivitelére, s aztán abból nem lett semmi, a pénz meg elkallódott. Hány ember tett már így! Aki ezért mégis gavallér ember maradt. Hiszen nem kérné tőle senki számon. Akik tudják, se mondják a szemébe. Csak éppen azt teszik, hogy mikor a neve valahová fel van írva, azt keresztülhúzzák, s átlépnek rajta. Éppen csak a beavatott körökben suttognának felőle, azok is csak nagy titokban: nyilvánosan senki sem vetné a szemére. Ott meg, ha zsenírozná ez a dolog, nem volna kénytelen megjelenni.

Hanem hát bolond ember volt no! Inkább eladta a fészket, csakhogy kigombolt mellénnyel járhasson a világban, s ne legyen kénytelen senkinek a tekintete előtt lesütni a szeméit.

Délben már zsebében is voltak a váltók, amikkel őt Löw-Hirsch kifizette; — pénzzé tehetők Bécsben a nemzeti banknál, mihelyt megérkezik. Hiszen még marad neki valamije, s kezdhet vele valamit. Most jó világ van; csak úgy terem a pénz, mint a gomba.

Éjjelre jutott el Dancsvárra. Itt hallotta meg először, ami

Párizsból eljövetele óta a világban történt. Egy új szakasz a történelemben. A hírlapok akkor hozták a wörthi, weiskircheneri ütközetek meglepő hírét. Hihetetlen híreket, miket senki sem várt.

Mindez Leonra nézve oly véletlen, sejtetlen volt, mint aki arra ébred föl álmából, hogy a mennykő beütött, s még nem tudja, hogy nem gyulladt-e meg a háza?

Tehát egészen diadalmaskodtak azok, akiknek jelszava „harc, háború” volt.

Lázás izgalmat érzett, mely kergette tovább, s nem hagyta egy helyben maradni.

Ő, aki keletkezteben látta ezt a vihart, rettegett annak kiterjedésétől.

Most már egészen porrá törve érzé magát.

Most már két varázscrő ragadta magával. Az égen a világégés tűzfénye, a földön eltűnt kedvesének lábnyomai: az üldözte, ezek vezették.

Sietett minél előbb szekeret kapni Etelvárra. A vasútnál másnapig kellett volna várakoznia. Szalált megöszült volna. — Szekéren éjjel is utazhatott.

Este volt, mikor Sipotán végigdöcögött vele a szekér. A házak falain még akkor is olvasható volt, amit két év előtt a hazafiúi lelkesedés korommal, veres márgával nagy betűkben felírt: „Éljen Zárkány Napóleón, etelvári képviselő!”

Nem él az már!

Egy kocsmá szegletén Alienor kiáltványának romjait lobogtatta a szél. — Mégis az győzött!

Másnap korán reggel megállt a szekere a prépost kapuja előtt. Leon sietett a főtisztelendő urat felkeresni.

Az már akkor a kertjében sétált, s a szegfűiben gyönyörködött.

Amint Leont meglátta a hosszú kerti út végén, csaknem megijedt tőle; hanem mire az odaért, összeszedte magát, s a régi bonhómiával kérdezte tőle:

— Hát te „nagy” ember, hol jársz itt ezen az alacsony földön?

Leon pedig egész komoly töredelemmel mondá:

— Gyónni jövök, atyám. Nagy bűnöm van. Én megöltem egy leányt. Megöltem az én szegény kis Líviámat.

— Tudom . . .

E szót szalasztá ki ajkán a prépost.

Erre Leon hirtelen megragadta a kezét.

— Akkor jó helyre jöttem.

— Már hiszen mindenesetre jó helyre jöttél, ha idejöttél. De mondd meg, hogy jutott eszedbe az a gondolat, hogy a kerek világon éppen az én kapumat válaszd ki arra, hogy azon ezt a te kétségbeesett pofádat bchozd?

— Leri róla a kétségbeesés ugye? Sok nap, sok éjszaka hánytam-vettem én ezt meg: míg utoljára ilyen számításra jöttem. Ő elhagyta jóltevője házát búcsúzatlanul; ő vallásos volt, s érezte, hogy nagy bűnt követ el, amikor megbánt egy apát és egy testvért azért, mert egy olyan nyomorultat szeret, mint én vagyok. Ezt ő nem vihette el a lelkén, anélkül, hogy meg ne gyónta volna valakinek, akitől lelki vigasztalást kaphatott. Ő az eltűnése előtti órában idejött önhöz, és meggyónta, miért szökik el.

A prépost félreapta a fején a camaorát erre a szóra.

— No, már most elhiszem, hogy a szerelmesek clairvoyantok. Erre a gondolatra rajtad kívül nem jött senki. Kérdőzöködtök fűtől-fától, madártól; csak az nem jutott eszébe senkinck, hogy engemet szólítson meg. Az én nyelvemet pedig kötve tartja a gyónás szentsége. És Rafaela hercegnő azt a parancsot adta Dumka úrnak, hogy addig a szemé elé ne kerüljön, amíg Líviát fel nem találta, és míg nem gondoskodott róla, hogy valami úton-módon helyzetét tűrhetővé tegye.

— Tehát itt volt abban az órában, amelyben a kastélyt elhagyta.

— Ezt megálmodtad. De többet ne kérdezz tőlem, mert

az gyónás titka! — S annak bizonyosságául, hogy ezt a titkot fegyverrel is kész megvédelmezni, felvett a kezébe egy gereblyét, pásztorbot helyett.

— Ha vétek az, amit valaki meggyónt — mondá Leon, az igenis titok —; de ő erényét gyónta meg.

— Micsoda? Hogy téged szeretni erény? Bűn és halálveszedelem az! De már is kivakkantottam valamit, amit nem kellett volna. Non me inducas in tentationem!

— Csak egyet akarok megtudni. Hová ment ő? Ha vétkem van: hadd siessek azt jóvá tenni.

— Ha van vétked? De ha most elkezdenél térden állva jární, s úgy járnál utána, amíg rá nem találsz: még akkor se vezeklenéd le, amennyit vétettél. Csak te keresd! Ez a te vezeklésed. — Nem tudom, hova lett!

— Isten parancsolja ezt a kegyetlenséget?

— Nem tudom, hogy hova lett! Nekem sem mondta meg. És engem ne vallass tovább. Tudod már, hogy nem vagy itten szolgabíró.

— Igen, de vendég vagyok, s meg van írva, hogy „sacerdos debet esse homo hospitalis”.

— No hát pap vagyok; vendégszerető vagyok. Mit adjak?

— Egy pohár vizet.

— Gyere velem a lugasba. Itt van, igyál.

Azzal odavezette Leont a szőlőlugasba, hol készen állt a friss víz és tiszta pohár.

A prépost maga töltött neki a pohárba.

Leon kiitta azt, s akkor hirtelen azt kérdezé:

— Hány óra tájon volt itt Lívia?

— Reggeli egy és két óra között — felelt neki a meglepett pap, ki nem vette észre a kelepécét.

Leon megcsókolta ezért a prépost kezét.

— Köszönöm, páter! Már most a második nyomot is megtaláltam.

A prépost csodálkozva nézett rá.

— No de csak nem készülsz már tovább menni? Itt maradsz nálam szépen. Megváród az ebédet, ha máshová nem vagy hivatalos.

— Ebéd? Arról el kell szoknom.

— Csak nem bolondultál meg. Miért?

— Azért, mert nem lesz, aki adjon.

— Micsoda? Becsuktak Bécsben minden vendéglőt?

— Be biz az én tárcámat. Most adtam el Szent Ilonát Löw Hirschnek.

A prépost földhöz csapta e szóra a gereblyét.

— Szent Ilonádat eladtad! Hisz akkor földönfutóvá lettél! Szerencsejátékön vesztetted el?

— A leggonoszabb szerencsejátékön.

— Hát akkor koldus vagy!

— Annál még sokkal rosszabb. „Úr” vagyok, akinek nincs pénze.

— Hát akkor micsoda lélekkel mégy te most felkeresni azt a leányt, akinek azt ígérted, hogy felviszed őt magaddal együtt majd a magasba!

— Hát hiszen oda akarom őt vinni a „magasba”

— Ugyan hova?

— Hát van egy igen magas csúcs a svájci hávasok közt, a Monte Vierge; fölviszem őt magammal annak a tetejére; ott aztán szétmészünk a gyönyörű világon, megesküszünk egymással, kiürítünk két kis üvegcsét, valami mennyországba segítő folyadékkal, s aztán ott maradunk örökre.

— Már megint elővett a bolondod! Hisz ott megesznek a sasok.

— Nem. Mert ott örök fagy van. A hullák kővé dermednek rögtön, s akkor nem bántják a késelyük. Ott megmaradnak ítéletnapig változatlanul. Az a jég el nem olvad az új kataklizmáig.

— De most csak tréfáltál ugye?

— Nem én. Gyóntam. S várom az abszolutiót.

— Várd a botot a hátadra! (Leon félreugrott, mert a gereblyenyél megint kézbe került.) Megállsz! Itt maradsz! Addig el nem csesztem a gallérod a kezemből, amíg meg nem vallod, hogy bolondoztál.

— Nem hazudhatom.

— Te! — szólt a prépost, fenyegetésre fogva az öklét. — Én tudom, hogy hol van Líviád? S ha te nekem ilyen szándékot gyónsz meg, én hamarább oda megyek hozzá, mint te: elmondom neki, hogy te őt megcsaltad, elszöktél, váltót hamisítottál, zsványnak álltál be. S rábeszélem, hogy férjhez menjen, s csukjon ajtót az orrod előtt.

Erre Leon egyszerre megszélidült.

— Igazán tudja páterkám, hogy hol van?

— No hát nem akarod magaddal együtt megölni? Add ide a kezdet. Becsületszavadra fogadod, hogy nem követed el azt az istentelenséget?

— Becsületemre.

— Szemem közé nézz! hadd tapintom meg az orrod, nem hazudsz-e.

— Igazat mondok.

— Hát mit akarsz? valld meg igazán!

— Megvallom. Nem vagyok egészen tönkrejutott. Maradt még egy kis összegem. Százféle dologhoz értek. Kivándorlok innen, oda, ahol a munka nem szégyen, keresek kenyeret, amit megosszak vele.

— Amen!

— Hát hol van ő?

A prépost alá is, fel is fordította a tenyerét.

— Hát fiam, biz én nem tudom.

— Hát szabad csálni a papnak?

— A cél szentesíti az eszközöket. Ha két lelket megmenthetünk a pokoltul, hazudni is szabad. Pia fraus. Kegyes csalás a neve.

— No hát, köszönöm szépen.

- Megtalálod te őt magadtól is, ha Istennel vagy.
- Sietek is.
- Hova?
- Őt keresni.
- A kastélyba mégy tán?
- Kastélyba; de az nagyon furcsa kastély. — Deus benedicat, reverendissime pater.
- A hercegi család nincs idehaza.
- Számomra sehol sincs az többé otthon.

A prépost beszélt még neki, marasztalta, kérte, egész a kapuig. Leon hátra sem nézett többet, felült a szekérére, visszaköszönt és elhajatott. Kereste azt a második lányomot.

A hercegi kastélyt elkerülve, a vadaskerti korcsmaházhoz hajatott, s ott szekerét hátrahagyva, útnak indult a gyalogösvényen kercszül. Ő is elhaladt a kőszobor mellett, mely előtt egykor Lívia kétségbeesetten térdpelt, s úgy tetszett neki, mintha meg kellene azt szólítani, ha nem tud-e felőle valamit. Az pedig nagyon sokat tudott volna mondani, ha volna az embernek olyan érzéke, mely a kövek beszédét megértse.

Az út, amelyet választott, a vadpalatinus tanyájához vezetett.

Ugyanaz a rossz gazdaság most is, ami azelőtt. Aszottással, bogáccsal, pipaccsal, búzavirággal, szikfűvel fölvert vetések; kapálatlan kukoricák, burgonyák, mikben alig lehet megtalálni a burjántól a vetett növényt. A lóherésben egész szérűk az arankapusztítástól, az ugar tele szerb tövissel, az útmelléken fonnak az ürgék háborgatatlán odúik szája előtt. A ház előfalán a múlt tél óta, mely nagyon nedves volt, s a háztetőket nyomta a magas hó, egy nagy repedés támadt, mintha meg akarna rajta osztozni férj és feleség. Hanem az ajtókról le volt törülve minden írás annak a bizonyosságául, hogy megint nincs itthon az asszony, a correspondentia félbeszakadt, s a konyhaajtó küszöbét benőtte valami sárga gomba csoportostul.

A háziúrhoz vezető ajtó, (megjegyzendő, hogy sajátzerű építési móddal volt az a ház szerkesztve: külön ajtaja volt a háziúrnak, külön a konyhának, hátul megint egy a kertbe kimenetelhez, a padlásra is kívülről jártak fel lábtóval, sőt még a kályhákat is mind kívülről fűtötték, azoknak az ajtajai is a szabadba nyíltak) tehát az ajtó nem volt bezárva: azaz hogy be volt csukva kilincessel, de úgy, hogy azt nem lehetett kinyitni, ha csak valaki nem tudta a fortélyát. Leon már tudta. A tenyerével lenyomni a kilincset, ugyanakkor a hüvelykujjával a kilincs nyelénél fogva felemelni az ajtót, a vállával egy kicsit fölfelé tolni, aztán a térdével egyet taszítani rajta; akkor aztán kinyílik. Életrevaló anglus pátenst kérne az ilyen találmányra.

E betörés által Leon egész véletlenül lephette meg a háziurat, mivelhogy a szobába nyíló ajtó helyét meg egy szennyes lepedő képezte nyáron, aminek egyik oldalán úgy kellett bebújni. Jó az a legyek ellen.

Tukmányi úr ezúttal nem pasziánszozott. Még annál is hasznosabb munkát mívelt. Az asztala tele volt hintve búzával, s ő abból szemelgette ki a markába az egyes szemeket.

Mindenki tudni fogja, hogy a nagyon kizsarolt földben az a szokása a búzának, hogy rövid kalászt hajt, annak a szemei elnyomorodnak, hanem aztán egy-két szem akkorára megnő belőle, mint egy kicsi kávébab. Ilyen csodaszülötteit a búzaszemeknek szedegette össze saját terméséből Tukmányi úr. Volt már egy vékára való. Ott állt mellette egy zsákban.

Leon elkezdett hahotával kacagni, mikor őt ebben a munkában meglepte.

— Óh, te gályára való mintagonosztevő! Micsoda feloniában töröd a fejedet megint! Azt hittem, hogy a gazdászat az az egyedüli mesterség, amiben nem lehet komédiázni, s most látom, hogy lehet. Te most szemenkint kiszedegeted a feles termésednek gyönyörűséges remekeit a többi ocsú

közül; — a búzák hydrocephalusait; félküldesz ilyen egy mérőnyit a bécsi világtárlatra, s szentül elnyered vele az elsőrendű arany medaillont valamennyi magyarországi mintagazdaság elől, s elviszik a hírcdet Ausztráliáig! A hörccsök, mint búza-termelő!

Tukmányi válogatott benne, hogy nevetésre vagy káromkodásra fordítsa-e a dolgot. Utoljára mégis csak nevetésre tért át.

— Bizony nagy ördög vagy te, Napóleon, hogy kitalálsz mindent! Egyszerre kisütötted amint beléptél, hogy mit csinállok én idehaza? Hát hiszen a németet bolonddá tenni: virtus. Hanem mármost én is kitalálom, hogy mit csinálsz „te” énálam.

— Vajon mit?

— A szeretőd nyomát keresed. Azét a szép leányét, akiről azt mondtad, hogy feleséged. Hahaha! Ugye most énrajtam van a nevetés sora? No ugye most már te nem nevezsz?

— Igaz — szólt Leon elkomolyodva.

— De ugyan, hogy juthattál arra a gondolatra, hogy itt az én düledező vályogbarlangomban keresd a tündérérdnek a lábnyomát? — kérde az emberkerülő, felhúzza a lábait a székre, s a térdeit átölelte karjaival.

— Elmondom őszintén. Amint az első nyomot megtaláltam, így okoskodtam: Egy és két óra között volt az idő, hogy ő a kastélyt elhagyta. Hogy észrevétlenül eltűnhessen, azt az időt kellett választania, amikor még mindenki alszik. Kocsit nem fogadhatott magának a továbbmenetelre, mert a fuvaros elmondta volna, hogy hová vitte. Gyalog kellett tovamennie. És úgy sem az országúton, mert ott az éjjel minden órájában járnak-kelnek; megláthatják. Álutakon kellett menekülnie. Éjszaka egyedül nem mehetett, nem is ismerte a mellékutakat; nem is lehetett annyi vakmerősége. De a jól ismert úton idáig, ahol te lakol, eljöhett. Te vagy az egyedüli ember, akire rábízhatta magát. Vadállat vagy; de nem rossz ember. Harag-

ban vagy az egész világgal, ami körülötted lakik; de ővele nem. Egyszer egy sárga rózsát is adtál neki.

— Mást is adtam neki! Te azt nem is tudod. Mikor elvesztette a jegygyűrűjét, tudod, azt a kis vékony ezüst karikát: én találtam meg, én adtam neki vissza. Furcsa történet volt. Úgy még nem láttam embert sírni, mint ahogy az sírt; s még úgy nem könyörögtek király előtt, mint ahogy az könyörgött énelöttem a gyűrűjeért. Meg is köszönte: olyan szépen, hogy a feleségemmel reggelig verekedtünk miatta.

— Köszönöm. Te voltál az egyetlen ember az egész vidéken, akit ha felkért, kíséred el őt mellékutakon, erdőkön keresztül valamerre, bizonyos lehetett felőle, hogy magad kedvéből senkinek ki nem beszéled; míg azok, akik őt keresni fogják, kérdezősködni fognak élőknél és halottaknál: egyedül tenálad nem.

— Ez már aztán az okos ember!

— Nem okos, csak szerelmes.

— Így kitalálni, amit nem látott, nem hallott! Mintha csak itt lettél volna. Szórul szóra azt mondta, amit te. Kivéve, hogy vadállatnak nem nevezett. No hát mármost mi kell?

— Mondd meg, hogy meddig kísérted el őt?

— De megtiltotta ám, hogy valakinek elmondjam.

— De énnekem?

— Téged sem vett ki. Mit tudom én, miért szökött el? Háttha éppen teelőled szökött? Hogy nem lopott, azt tudom, mert semmi batyuja nem volt.

— Pfuj, ember!

— No hát én nem tudhatom, mi vitte el innen? Én nem kérdeztem semmi titkát. Aztán tartozom én neked valami barátsággal? Kaptam én tetőled valaha valami egyebet, mint ütleget? Szeretem látni, hogy végre valahára neked is fáj valami. Csak sopánkodj, csak panaszkodj: az fog nekem tetszeni nagyon. Ennyit sem tudsz meg tőlem. S ha úgy bánsz velem, mint egy haramia: parazsat raksz a hátamra, még akkor sem

csikarsz ki belőlem semmit. Ugye most én nevetek? hehehe! — Hízlekedj hát egy kicsit no! Mondd, hogy „kedves palatinuskám. Édes jó Palkó cimborám. Szeretlek én téged nagyon”; tudod, mint akkor — Gezetlenben.

— Úgy? No hát áldjon meg az ég — mondá Leon, s azzal felmarkolt egy csomót a kinnal termő búzagalászokból, s azt a zsebébe tette s azzal indult kifelé.

— No, no, Napóleon! — kiálta leugorva a hintázott székről a vadember. — Mit akarsz a kalászáimmal, no ne bolondozz! Bizony kitelik tőled, hogy elviszed magaddal Bécsbe, s odatűzöd az én búzám közepébe *címernek*. No gyere vissza: add ide, kérlek. Megmondok mindent, amit kérdeztél, még többet is, látod, ha megígéred, hogy nem árulod el a búzámnak a titkát senkinek. No: szavadat adod rá, hogy nem szólsz felőle a komiténak?

— Ott sem leszek már akkor.

— No, jól van hát: gyere vissza. Ül le. Ide az ágyra, ne arra a székre! Kijár a lába: összetörik alattad. No hát elmondok neked mindent. Csak rakd ki a zsebedből azokat a kalászatokat. Mind kiraktad? egy sem maradt benn? Fordítsd ki a zsebedet: nem hiszek neked. De ki ne írj az újságba, hogy mit láttál. Hát hiszen most már úr vagy, csak nem foglalkozol kom *ígírással* többet? No hát még többet is megmondok, mint amennyit kérdeztél. Egészen útbaigazítalak. De aztán el ne árulj. Mondd, hogy „bizony Isten!” — „Fújd ki” Isten nevét! — Hát én elkísértem Livia kisasszonyt az új erdőn keresztül. Haj de sebesen tud járni! Igazán mondom, majd a nyelvemet vetettem ki, hogy lépést tudjak vele tartani. Az egész úton nem szólt semmit. Nagyon ügyelt rá, hogy az út melletti fűvön járjon, bizonyosan azért, hogy a homokban elárulta volna azoknak a piciny cipőknek a nyoma. Az etelvári indóházig kísértette velem magát. No de mostmár többet is megmondok neked. Pedig csak ennyit kérdeztél tőlem. De hogy lássad, milyen jó barátod vagyok! Pedig

te mindig morfikálsz engem. No hát halld meg. Az indóhánznál ő maga leült kívül a padra: nekem ide adta a tárcáját; s azt mondta, hogy menjek be, és váltsak neki jegyet a harmadik helyre. Ha ő maga megy, először is megnézik azért, mert olyan szép fiatal leány, aki egyedül utazik, másodszor meg azért, mert arannyal fizet. Nem volt a tárcájában egyéb, mint arany. Ő azt bizonyosan születésnap emlékül kapta, s úgy rakta félre, vagy még az apjáról maradt rá. Tizennégy arany volt a tárcájában. Éppen kiüt. Négy esztendő volt, mikor a kastélyba hozták, s annak tizennégy esztendeje. Én váltottam neki jegyet. Megmondta, hogy hová: de elébb megesküdtetted rá, hogy ezt senkinek el nem árulom. Nem is árulom el. De arra nem esküdtem meg, hogy a vasúti jegynek az árát is titokban tartsam. Azt hát megmondom neked. Harmadik helyre váltott jegyért visszakaptam két aranyból éppen ötvenhét krajcárt. Az aranyat számították akkor 5 Ft 39 krajcárba. Mármost ezzel kitudhatod az etelvári állomáson, hogy micsoda utolsó állomás az, ahová ezelőtt huszonöt nappal 10 Ft 21 krajcárért adtak egy III. osztályú jegyet?

— Köszönöm! — mondá Leon; megölelte a vad embert és elsietett . . .

— Aztán te, gyere csak vissza. Még valamit mondok. Hát látod, nem bolondságból szedegettem ám én szemenkint össze ezt a búzát, hanem értsd meg a dolgot. Nem akarom én a zsürit bolonddá tenni, meg egész Európát. Annál becsületesebb ember vagyok. Hanem hát azt hallom, hogy a hercegnőt az a te Alienorod akarja elvenni. No ha a herceg meghal, s rászáll a birtok, akkor az én jószágomat okvetlenül megveszi. No mármost: egy olyan gazdaságért, mely a világtárlaton kitüntetést kapott, az embernek méltán lehet többet követelni. Érted? Ő nem ért hozzá. Aztán sok pénze lesz. Idegen is. Nekem meg jól fog csni. Hát ez már csak igazság?

Megcáfolhatatlan igazság volt. Leon sietett odább.

— — — — —

Az etelvári állomáson azt felelték a kérdezősködéésre, hogy ezelőtt 25 nappal az akkori ezüstátszió mellett 10 Ft 21 krajcár vitelbér mellett nem lehetett más állomásra kapni III. osztályú jegyet, mint éppen csak — Bécsbe.

Most aztán nem volt elébbvaló dolga Leonnak, mint egyesenesen Bécsbe sietni.

A helyi benyomások csodálatosan hatottak kedélyére. Előbb az élvezetek és izgalmak paradicsomából, a Szajna-parti világvárosból rögtön a rézaljai vadonba, most megint a csendes, nesztelen vadonból egyszerre beleesett egy olyan nagy városba, ahol minden ember elvesztette a saját édes eszét, s aztán szaladgált az utcán, hogy a másét megkaphassa.

Senki sem akart másról beszélni, mint háborúról. A kávéházban, vendéglőben az emberek háborút ettek és ittak; az utcákon háborúhíreket árultak, rettenetes hírlapokat, fejedelemnők torzképeivel; kiállhatatlan volt az utcánjárás. Mindenütt azt hallani, hogy ennyi ezer német, annyi ezer francia csett el! A közönség ittas az embervértől.

Leon utálta már az egész világot. A magyar udvari kancelláriába levén útja, félkerült a stadtparkba, hogy kikerülje az utcát, ahol embertömegeken kell átfurakodni mindenütt, s senki sem beszél egyébről, mint ágyúról és mitrailleuse-ről.

Leon föltette magában, hogy senkinek sem fog a szemébe nézni, nőkre meg félre sem tekintett.

Egyszer azonban mégis csak kénytelen volt aszkétai világtól megválását megszegni. Egy hölgy suhant el mellette gyorsan egy kis kutyával. Bécsben az a dicséretes rend van, hogy aki kutyát akar magával hordani, az tartozik azt zsinegen viselni. A fenn tisztelt ölebecskének nem volt oly sietős az útja, mint az úrnőjének, ő időt vett magának egy kis mellék-

kirándulásra, s ezáltal a járszalagot Leon elé húzta. „Pamina!” hangzott erre a hölgy parancsszava. Arra meg aztán a vezető zsinég a visszatérő kutyácskánál fogva egészen Leon lábai körül tekerőzött, s ő egyszerre meg volt fogva.

— Ah, madame, ez bauernfängerei! — szólta Leon hátrafordulva, de aztán mikor a sűrű fátyol dacára felismerte a delnő arcát, örömtelten kiálta fel: — Ah, madame Corysande! Ah, la chère madame Corysande!

A delnő nagy zavarba látszott jönni; amit igyekezett álcázni az ölcbecke miatti vesződéssel. A miniatúr oroszlán most megint ettől a hosszú embertől megijedve, asszonya mögé futott, s azt csavarta körül a zsinórral, s egyéb mindenféle indiszkrétciót követve el a toalettjével, utoljára a juponja alá menekült, onnan dugta ki a fejét, amikor aztán nagyon vitéz lett, s elkezdett Leonra ugatni.

— De Pamina! Pfuj Pamina! Légy illedelmes!

Leon aztán úgy egyenlítő ki a bonyodalmat, hogy leguggolt, s addig hízelgett a kis fenevadnak, míg magához édesgeté.

— Ah, be kedves kis kutyácska! Ah, milyen módos kis szörnycsecske.

Mikor aztán megkaphatta, felvette az ölébe, s ezáltal tökéletesen foglyul ejté madame Corysande-ot: kezében volt a kézi zálog.

— Majd én viszem a kicsikét, kegyed pedig kapaszkodjék a karomba.

— Dehogyan kapaszkodom! Mit gondolnának az ismerőseim, ha meglátnának?

— Azt gondolnák, hogy én önnek az atyja vagyok. Mennyire örülök, hogy önt láthatom, édes jó Corysande!

— Hiszem, hiszem. Én is fölöttébb örülök. Hanem most sietős utam van. Ön is siet: látom. Isten önnel.

S azzal húzta volna a kutyáját Leon öléből.

— Óh, énnekem semmi sietős dolgom sincs. Facér vagyok. Elcsaptam tőlem a minisztériumot. Ön járatlan a városban.

Majd én elvezetem mindenüvé. Leszek Führer durch die Stadt. Parancsoljon velem.

— Köszönöm. Sehová sincs járásom. Szállásomra megyek.

— Óh, oda meg éppen a legnagyobb örömmel fogom elkísérni.

— Nagyon megtisztel ön vele, uram; de kénytelen vagyok azt is megköszönni. Egy magánosan lakó hölgy nem fogadhat el férfitlátogatást.

Ez a nyilatkozat határozott tiltakozás alakjában volt fogalmazva.

Leon megállt, s erre madame Corysande-nak is meg kellett állani, mert a kis kutya nála volt.

— Kedves Corysande! — szólt, ránézve azokkal az igéző szép szemekkel, amiknek a bűvereje elé hasztalan húzogató sűrűbbre a delnő a fátyolát. — Ön nem lakik egyedül.

Madame Corysande a lábával toppantott, ami nagy elhatározást jelentett. Már most félreveté arcáról a fátyolt, hogy egyenlővé tegye a küzdelmet.

— Ön meg akar engem sérteni?

— Madame Corysande sokkal jobban ismeri félénk természetemet, mintsem föltehetné rólam, hogy én ilyesmit el merjek követni.

— Hát mit akart mondani? Kivel lakom én együtt?

— Egy másik kisasszonnyal.

Madame Corysande csodálkozva rázta a fejét, s elkezdett a napernyő hegyével ismeretlen ábrákat rajzolni a kerti út homokjába.

— Ez már mégis valami varázslat! — tört ki végre, s a helyett, hogy odább ment volna, leereszkedett egy kerti lócára. — Lenormand vetette ki kártyán? Vagy table moving kopogtatta ki? Ki utasította önt a nyomába?

— Tehát ott van önnél! — kiáltá hevesen Leon, s mielőtt meggátolhatta volna madame Corysande, megcsókolta a kezét.

— Igen. — De hogy tudott ön a nyomára találni?

— Óh, mondja, hogy van ő? hogy él? mit csinál? mit szenved?

— Legyen felőle nyugodt: ő egészséges; egész nap dolgozik, munkája után él és — nem panaszkodik.

— Munkája után él? És minő munka az?

— Azt nem mondhatom meg önnek. Kézi munka. Tiszteletesen fizetik. Nem szenved szükségeket. Nálam olcsó szállása van, azt sem fogadja el ingyen. Minden szívesség, mit tehetek neki, abból áll, hogy munkát keresek a számára, boltról boltra járva.

— Óh, az ég áldja meg önt ezért, kedves Corysande! De hát nem engedi meg nekem, hogy őt lássam?

— Természetesen, hogy nem. Ön ismeri az előzményeket; hisz megírta önnek. Azt is fogja ön tudni, hogy én kegydíjat húzok a hercegi családtól. Ha megtudnák, hogy a szökevénynek én adok menedéket, könnyen megvonhatnák azt tőlem. Ön nem ismeri Rafaela, hercegnő bosszúálló természetét. A sértett büszkeség kegyetlenebb a vért szagolt oroszlánynál.

— Édes jó Corysande, kérem szépen! ne traktáljon engem Lemouton grammaire-jéből való frázisokkal, amikben maga sem hisz. Ön nagyon jól ismeri Rafaela hercegnőt. Az bizony mindent elkövet, hogy eltűnt kedvence balsorsát enyhítse. Az angyalok bosszúállók, ahogy a biblia ismerteti őket; de Rafaela jobb az angyaloknál. Ómiatta nincs ok elrejtőzni.

— Jó! tehát semmi hímezés-hámozás. Nem az angyalok miatt, hanem az ördögök miatt van ok elrejtőzni.

— Akik közé tartozom én magam is?

— Sőt különösen és kiválólág ön miatt.

— Madame Corysande. Én legkomolyabb szándékkal jövök.

— Jól van, jól van. Ugyanezt mondta ön annak a másik három leánynak is, akiket megajándékozott a Zea mais havanensis bajuszával. Ne féljen ön, egy férfi sem kezdi azon, hogy „kisasszony, én igen tréfás szándékkal jövök önhöz”. Azért kérem, tegye le a kutyámat; — nézze, milyen szép szőke

hölgy megy amott! majd elnyeli önt a szemeivel: szaladjon utána.

— Madame Corysande! Én most olyan kedvémben vagyok, hogy ha megharagítanak, nem kímélém a bölcsőben fekvő csecsemőt sem! Ha ön nekem meg nem mondja, hol lakik, s oda nem enged menni, én fogom önnek a Pamináját, s behajítom a Dunába.

— Menjen! ön bolond marad teljes életében! A legünnepélyesebb pillanatokban sem tudja a bohóckodást megtagadni. Eressze el azt a kutyát, mert sírni fogok.

Leon csakugyan látta, hogy madame Corysande orra már hájnalodni kezd, hát inkább letette az ölebecskét melléje a padra, ki is nem szűnt meg, asszonya csitító keze alatt is, folyvást morogni rá.

— Ha ön bolondozik, majd én is tréfálni fogok: nézze, ott jön felénk egy schutzmann, s emlékezzék Blasel coup-lettjére.

— „Ki stadtparkban udvarol: Börtönbe vándorol!”

— Nem, hanem a másik: „Ki vén szűz után kóborol: Börtönbe vándorol” Beszéljen okosan.

— No hát mi célból akarja őt tudósítani ittlétéről?

— Ismétlem, hogy a legkomolyabb célból. Nőmmé akarom őt tenni. Becsületesre mondom.

— Kedves Leon! Hogy mondhat ön ilyet? Ön oly okos ember. És nem gondolja meg azt, amit kimond. Hisz éppen ez az, ami a lehetetlenségek közé tartozik. A herceg Líviának gyermekkorától fogva jótevője volt: önnek pedig egyedüli igaz pártfogója volt a földön. A herceg nem tudott arról semmit, még csak sejtelve sem volt róla, hogy önök egymást szeretik. Azt hitte: Lívia egy gyermek, kinek lelkét nem tölti be semmi ideál. Nemes nagylelkűség volt tőle, kezét az elhagyott árva gyermeknek felajánlani. S ha Lívia egy olyan közönséges lélek lett volna, amilyennek szeretnek a férfiak minden nőt képzelni, azt mondta volna: legyen meg, a beteg férj úgy-

sem soká él, az ifjú özvegy akkor majd gazdagon kerülhet régi eszményképéhez; vagy ha még inkább az önök ízlése szerinti nő lett volna, még ezt a vesztegzárt se lett volna kénytelen maga elé szabni, hisz az élő férjet is meg lehet csalni. Ezt ön legjobban fogja tudni. — Nem így tett. Elhagyta a hercegi házat, hol az úrnői magas polcot nem foglalhatta el. És most azt hiszi ön, hogy rá fogja beszélhetni ezt a leányt arra, hogy „gyere kedvesem, esküdjünk meg, aztán menjünk karöltve a mi jóltevőnk elé, mondjuk el neki, hogy mi komédiát játszottunk az ő tiszteletreméltó alakjával: cselet szőttünk a háta mögött; engedjük őt nevetségessé lenni rokoni előtt, kiknek nézeteit kikérte, mielőtt tudakozódott Livia szíve után, s csak akkor tudattuk vele, hogy ez a szív már nem szabad!” Képes volna ön a herceg szeme elé kerülni, Líviával, mint feleségével a karján? — Nem, uram; önnek nem lehet Líviát nőül venni, amíg a herceg él!

Mindez megcáfolhatlan igazság volt, s hogy Leon mindeddig nem gondolt erre, azt csak az mentheti, hogy a szerelmesek, mikor egymástul elszakadtak, az egész kettőjük között eső világot nem látják.

— De hisz, ez szörnygondolat! Oly helyzetet alkotni, amelyben én kísértetbe legyek hozva, hogy jóltevőm haláláért imádkozzam!

— Ön nem fogja azt tenni: hanem várni fog türelmesen. Gondolja, mintha valami nagy bűnt követett volna el, s most azért el volna ítélve ennyi és ennyi esztendei fogságra. S ilyen bűnt követett is ön el, s ezt a büntetést meg is érdemelte érte. A komédiajátszás volt a bűne. Az, hogy igazi szerelmét úgy eltitkolta, hogy azt hazudott csapodársággal úgy elálcazta, hogy mindenkit megcsalt vele. Ha ön csak egy elejtett szóval gyanította volna ezt a herceg előtt, ha őszintén megvallotta volna neki, atyja helyett atyjának, hogy Líviát szereti, hogy őt magának eljegyezte: ha ön csak egyetlenegy írott sort adott volna Lívia kezébe, amivel az Rafealának sze-

mérmesen eldicsekedhessék, ez a balhelyzet most nem állt volna elő.

Leon homlokát verte tenyerével.

Az az estély! az az estély! (A Badenben eltöltött éjszaka jutott eszébe.)

Akkor készült éppen Líviának írni és érzelmeinek őszinte bizonyítványát adni. Mennyi rosszat tett ahelyett! Itt hibázta el az egész életét.

— A balhelyzetet az önmaga választotta szerep idézte elő. Én elismerem, hogy a szándék igen okos, túlságosan is finom ésszel kiszámított volt. Egy fiatal férfinak, ki a világban gyorsan akar utazni, magas célt elérni, nincs előnyére az, ha elárulja hogy szíve már le van kötve. És éppen azt, hogy egy szegény, jelentéktelen leány szíveért van cserébe adva. Még a kész feleség nem olyan nyűg a pályatorőnek, mint a bevallott jegyes. Hogy önök ezért titkolóztak, azt értem és helyeselem. Hanem mármost játssza ön végig a szerepet. Titkolja el tovább is azt, hogy szcret, s emelkedjék mindig magasabbra: míg egyszer oly magasra jut, hogy nem kénytelen semmit titkolni többé.

— Kedves madame Corysande, én nem emelkedem már schova. Lezuhantam: elértem pályám végét. Semmi közöm többé hercegekhez és államférfiakhoz; kifacsart citromhøj vagyok. Experimentum in anima vili. Nincs semmi vágyam, semmi ambícióm. És semmi kilátásom. Talán ha utánajárnék, megnyerhetném, hogy egy kis titkos évdíjcskát kapjak, mint nyaktörési fájdalompénzt a szemérmetes rendelkezési alapból; de hogy mennyire szándékozom ezt tenni, azt megítélheti ön abból, hogy utolsó birtokomat, Szent Ilonámat eladtam, hogy annak az árából visszafizethessem a kegyelmes uraknak azt az összeget, amit rám bízta, mint diplomatára, hogy költsen el, s én nem végeztem be, amit rám bízta, mert előbbvaló kötelességem volt. Azt megtehették, hogy ledobjanak; de hogy akár térdre, akár hasra essem, az nem tőlük függ: én estemben is fejjel fölfelé akarok maradni.

— Szentséges Isten! Ön Szent Ilonát is eladta? Hisz akkor önnek semmije sincs többé?

— Van! Megvagyok magam magamnak.

— S hogy akarja ön Líviát akkor elvinni?

— Hát csak a gazdagoknak van joguk házasodni? Elvisszem őt magammal a világnak valamelyik zugába, ahol még van értéke egy embernek, aki nyelveket tud, dolgozni szeret, s hideget, meleget kiáll. Ne féltsen ön engem attól, hogy én nem tudok becsületes úton kenyeret keresni. Nem kell senki pártfogása többé. — Kérem önt, madame Corysandé; ha már nem engedi ön, hogy őt láthassam, mondja meg neki, hogy szegény vagyok: de nem koldus. Nincs mit várnom senkitől; de nem is tartozom senkinek semmivel. Mtg. vagyok halva tökéletesen: ahogy csak egy elhibázott élet az egy halállal befejezve lehet. De el vagyok határozva újrakezdeni az életet, s újjáteremteni magamat. Most már nem kínálok neki megosztott dicsőséget, jólétet; hanem megosztott fáradtságot és nélkülözést.

— Ön rettenetes csábító! Tudja jól, hogy ha a világ kincseit ígérné neki, azokkal ki nem csalná rejtekéből, de ha azt mondja neki: „nézd, nincs egyebem, mint száraz kenyérem”: azzal el fogja őt csábítani. Jó. Én mégis át fogom neki adni az ön izenetét. — S nem fogom lebeszélni róla, hogy választ adjon rá önnek. Hanem mármost egyre kérem. Nem szükség: becsületszavát vennem: csak belátására hivatkozom. Önnek sikerült Lívia nyomaira akadni; bármennyire igyekezett is ő azokat mindenki előtt eltakarni. Mindenki előtt rejtve maradt: ön előtt nem. Ez nem is csodaeset. Mármost még ahhoz sem kellene bűvészet, hogy ön azt is kitudja, hol látom én, s egész a rejtekig eljőjön; de gondolja meg, hogy ezzel nem érne el egyebet, mint hogy azt a szegény gyermeket utolsó szerény menhelyéből is elriasztaná, s tovább kergetné a világba. — Ily kegyetlen még a szerelem sem lehet.

— Ígérem, hogy nem fogom őt keresni.

— Akkor viszont én is megígérem önnek, hogy minden héten ezen a napon, ebben az órában itt fogok ülni ezen a padon: és ha ön is idejön, hírt mondok önnek Líviáról.

— Köszönöm, nagyon köszönöm.

Leon megcsókolta mind a két kezét madame Corysandednek, ami ellen Pamina hangosan tiltakozott: azt hitte, valami merényletet követnek el úrnője ellen.

— Tehát csak mához egy hétre hallok meg a választ! Addig nem jövök ki a házból.

— Dehogynem. Addig lát ön valami kezdet után, hogy tudja én is ön felől valami újat mondani.

— Jól van, madame Corysande. Hanem mármost még egyet. Beszéltünk száraz kenyérről. Milyen édes az, ha kétféle van törve, ha meg van osztva. Mondám, hogy én koldus nem vagyok. Annyi vagyonom még maradt, hogy azt, akit szeretek, szükségét szenvedni ne engedjem.

Madame Corysande e szónál büszkén állt föl helyéből, s végignézte Leont.

— Uram! Ön még nem ismeri saját kincsének egész értékét! Az a leány, akit ön magáénak tart, még tőlem: egy asszonytól sem fogad el ajándékot! Hanem dolgozik annyit, amennyit lehet, s beéri kevéssel.

— De énnekem elviselhetlen az a gondolat, hogy ő kényeszerű munkával megrontsa egészségét, azokat az ő szép kék szemeit!

— Hja uram, ez a végzet! Ön szerezte azt neki és magának, mármost tűrje nyugalommal, mint ő. Elhiszem, hogy ez önnek fáj. De hisz ez büntetés: várja végét! Ön még csak tegnapelőtt halt meg, s ma már fel akar támadni? Soha sem láttam ilyen türelmetlen halottat. Várjon! Mához egy hétre találkozunk. Adieu! Gyerünk, Pamina!

Azzal odahagyta Leont.

BOLOND SZERENCSE

Leonnak legelső dolga volt váltóit pénzzé tenni, s azután pénzterhétől megszabadulni.

Evégett legelőbb is fel kellett találni a maga vaskakaduját, akinck az alkalmatlan hitbizományt visszaadja.

Másutt bajos volt azt megtalálnia, mint az udvari kancelláriánál. Gondolta, hogy a kapus talán útba tudja igazítani.

A Bank utcához a hadügyminisztérium palotája előtt visz el az út. Ezt az utat sokszor járta Leon, s valahányszor elment az ott kiszegezett két ágyú előtt (amik címernek vannak kitéve, hogy a publikum tudja, mi van a boltban), a sétabotjával mindig egyet húzott rájuk. Az ilyen civilistának könnyebb a lelke, ha egy olyan excellenciás réztekintélyt inzultálhat. Ezúttal olyat ütött az egyikre, hogy a pálcája végighasadt. Járhatott aztán vele, mint harlekin a csattogatóval.

A Bank utca szegletén egyszer csak a nyakába esik valaki, s jobbra-balra megcsókolja. Éppen az ő vaskakaduja volt.

Gavallérnak volt öltözve az öreg, fehér figaró a fején, kék frakk és porcelánfehér inexpressible.

— Szervusz! Ielkem, Leonkám. Hozott az Isten! Hová indultál? Az udvari kancelláriába? Ne menj most oda.

— Hiszen csak azért akartam odamenni, hogy téged megtaláljalak. Ezen szerencsét elérve, ne féj, nem taposom én le azt a szép zöld petrezselymet, ami a magyar udvari kancellária küszöbén terem.

— Haha! Nincs igazad. Mert minden két esztendőben egyszer lekaszálják előtte a fűvet, mikor a delegáció ott ül.

Hát velem akartál találkozni? Nagyon derék, hogy nem feledkeztél meg a szegény öreg vaskakaduról.

(— Dejszen: nem te vagy már a vaskakadu; hanem én — gondolta magában Leon.)

— No hát ha háborítatlanul akarsz velem fecsegni, tudok én itt a Verestorony utcában egy kedves kis csapszéket, ahol pompásan csinálják a beefsteaket, s kitűnő borok vannak, oda beülünk egy kis külön szobába, aztán kibeszélgetjük magunkat. Ott nem háborgat senki. (Az öreg úr nagy inycenc volt.)

Leon ráállt az indítványra, s aztán mentek egymás után. (A bécsi belvárosi utcák tudniillik arról nevezeteseek, hogy két ismerős, ha együtt akar menni, akkor egymás mögött és előtt kell hogy menjen; karöltve pedig csak azok járnak, akiknek kiválasztott gyönyörűségük telik az oldalba lökdöstetésben. Jártas emberek leginkább úgy szoktak, hogy társaságban egyik az utca jobb, másik a bal járdáján halad egymás mellett.)

Csak a kis vendéglő ajtajában találkozhattak ismét össze.

A kis öregúr itt már nagyon otthonosnak látszott; a felszolgáló személyzet sajátságos bizalmas mosollyal fogadta. Úgy látszik, hogy ő szokta idehordani az idegen vendégeket.

— Jean! nyissa fel a numero 4-et; aztán két beefsteaket, angolosan. Ugye, te is angolosan szereted, Leon? Olyan legyen, mint az epigramm! Aztán semmi burgonyát hozzá! A burgonyától az ember ostobává lesz. A burgonya nem egyéb, mint egy óriási nagy hazugság, amivel az embereknek a gyomrát megcsalják. Hús az étel, semmi más. A többi csak formalitás.

Eközben bevontatta magával Leont a számukra felnyitott kabinetbe, ahol rögtön meg lett részükre terítve az asztal, s előállt az az ökölnyi kis ember, aki bort szokott hozni a vendégeknek.

— Nos, Relli! hát van-e már szeretőd? Micsoda bort adsz nekünk inni? Hozz legelőbb is úticsinálónak két palack chablis-t. Vagy jobb szereti tán az én barátom a liebfrauenmilchet?

Vagy a steinheimer cabinetet? Vagy a Château Margot-val tartunk?

— Hallod-e öregem — mondá Leon —; ne rendelj most drága borokat, mert szűken kell bánnom a pénzzel.

— Ah! — Az öreg úr nagyot bámult. — No hát fiam, hozz két „pfiff” vöslauert.

Mikor aztán egyedül maradtak, odakönyökölt Leon mellé s suttogva mondá neki:

— A mennyköbe is! Olyan laute gazdálkodtál Párizsban, hogy elfogyott a pénz?

— Nem fogyott el. Sőt inkább visszahoztam az egészet; éppen azért kerestelek, hogy visszaadjam, itt van; nesze.

Azzal kivette tárcájából a csomagot, s odatette eléje.

A vén diplomata nagyon rázta a fejét, s vonogatta a vállait.

— Mi ez kérem? Nem értem.

— A pénz, amit te nekem adtál, s amit én neked most visszaadok.

Az öregúr mind a két tenyerével lecsapott az asztalra. S oly féktelenül nevetett, hogy elárulta, hogy mind a két fogsora hamis.

— No ez jó! No még így nem tréfált meg senki, amióta kétágú vagyok. Ugyan kérlek, keress magadnak valakit, akivel elhiteds, hogy én ennyi pénzt adtam teneked! Ha csak ellennyugtát nem produkálsz róla.

Nem lehetett a beszédet folytatni, mert a kis Relli már jött a két pfiff borral. Iccényi pohárnak a fenekén egy ujjnyi ital. Ezt nevezi a bécsi ember egy „fütty” bornak, aztán azt párká-nyig tölti vízzel, s nem részegszik meg tőle.

— Micsoda ez? — förmedt fel az öreg diplomata — hát te pagát ultimója a pincéreknek, két fütty borral akarsz bennünket megtraktálni? Hát nem értetted? Mit mondtam? Hozz két palack chablis-t „és” egy liebfrauenmilchet! Ezt meg idd meg magad!

A kis Ganymedes bámulva nézett rá.

Az öregúr aztán felkapkodta az asztalon heverő pénzcsomagot, s végigpörgette azt a kis Relli orra előtt.

— Láttál már ennyi pénzt egy rakáson? — Ez mind az enyim.

Erre a kis Relli, minden tiszteletről megfélelkezve, hangos nevetésben tört ki, és úgy elszaladt, hogy majd a fejével vitte ki az ajtót.

— No, kedves Leon: hát adj ide belőle egy ötöst, aztán a többit tedd el.

— Kedves öregem — mondá Leon. — Én most semmi tréfáló kedvemben nem vagyok. Ellenkezőleg úgy érzem, mintha neki kellene indulnom, úton-útfélen minden embernek igazat mondani, míg valahol agyon nem ütnek. Hát csak hagyj fel mindenféle komédiajátszással. Énnekem ezt az összeget te hoztad, arra a célra, hogy egy diplomáciai küldetéshez eszközül szolgáljon. Én ezt a küldetést nem hajtottam végre, a pénzt tehát vissza kell adnom. Én nem élek dispositionsfondból.

— Arra esküszöm neked, hogy ez nem került a dispositionsfondból.

— Hát akárhonnán került: én azt, amire ezt fordítani kellett volna, nem végeztem el.

Az öregúr nyelvét ajkai közé fogva mosolygott, s aztán ráütött Leon kezére:

— Te azt a küldetést nagyon jól hajtottad végre. Ne vágj a szavamba, kérlek. Te most jössz a faluról, a veremből, a föld alól. Nem tudsz semmit. Hiszen remekeltél, te! Te lángész! Te burokban született! Te szerencse fia! Hiszen úgy végeztél el mindent, mint egy táltos! Hiszen te boszorkánymester vagy!

— Gúnyolódol?

— Azt hajtottad végre, ami feladatod volt. Őszintén, teljes buzgalommal jártál el azon küldetésben, hogy a világ sorsát intéző diplomatákat a helyzet „valódi” megismertetésével békeszeretetre, engedékenységre hangold. Minden utat és

módot megkísértél. S úgy viselted magadat azon a sikamló parketten, mint ellenfeleidnek egyenrangú ellenviadora. Mert nézeteidet mindenütt sietett egy másik tábor megcáfolni, a véleményt, amit te építettél, megdönteni, a „hamis” helyzetet érvényesíteni. Ami embertől kitelt, azt te becsületesen megtetted és sok leleményességgel. Írtál memorandumokat, hírlapokba leveleztél, szövetkeztél a távol elvrokonokkal, ismereteket szereztél, még a munkások békemecetingjén is szónokoltál; emissariusaid bejárták az egész országot, s tudósításaid pontosak és igazak voltak minden tárgyról. De valamennyi ötleted között legremekebb, legzseniálisabb volt — hirtelen eltávozásod Párizsból.

— Ah!

— Bizonyosan neszét vetted annak, ami készülőben volt körös-körül. Arról már bizonyosságot szerezhettél magadnak, hogy a két hatalom között, mely az élethalálharc eszméjét már „nemzeti becsületkérdéssé” emelte, kibékítésről szó sem lehet. Azt is jól láttad, hogy egyetlenegy államnak a beavatkozása e rettentő harcba egész Európát lángba borítja, s e tűzpróbán keresztülmenni legkevesebb szüksége van a te szegény kis újra épülő hazádnak. Láttad pedig jól, hogy mások hova törekszenek. Ilyen válságos időkben nem az emberi vélemény dönt, nem az igazság, nem a logika: hanem az események, a világtörténet nagy véletlenei.

Leon bámulva hallgatá, hogy mondja el más az ő saját gondolatait.

— A dolog így történt. Július 7-én kaptad te azt a táviratot, melyben megcáfolják Bécsből a tüzerütegek hadi lábra állítását. (No azt már minden ember tudja, hogy hivatalos démentiket hogyan kell olvasni.) Másnap Nornenstein Alienor elutazott Dél-Németországba; ugyanaznap megérkezett Nornenstein Octavian Párizsba. Neked azt mondták, hogy kedves menyét meglátogatni ment oda; de te jól tudtad, hogy egy nagy kölcsönt megkötni siet, ami nélkül a liga meg sem mozdulhat.

Párizson kellett keresztül mennie Brüsszelbe; mert Németországon nagyon keresett cikk volt már a személyleírása. — Ekkor legjobban hízelkedett neked minden ember. Estélyeket rendeztek számodra, szép asszonyok ígértek édes pásztorórákat. Szükség volt még néhány napig a te békecsináló munkádra: szükség volt a te bizalomtól ragyogó arcodra, melyről a fináncvilág matadorai a napfényt prognosztizálhatták. De te keresztet húztál a számításaidon végig. Egy héttel korábban észrevetted, hogy politikád meg van bukva, mint megtörtént volna. Kaptál valami indifferens levelet, amit odavittek utánad szándékosan az estélyre, s te azt elolvastva, azt mondtad, hogy rögtön haza kell menned. S minő művészettel adad ezt a jelenetet! Az egész társaság a te arcodat nézte. A sürgöny szavait arcodról, homlokodról olvasták. Elsápadtál. Ajkaid reszkettek. Nagyot sóhajtottál. Minden ember kitalálta, hogy meg vagy bukva. Nem te magad, de az az egész misszió, mely rád volt bízva. Ellenfelcid győztek; azoknak a tervei valósulnak. S te még annyira vitted a művészetet (nem is említve azt, hogy a hangodat egyszerre rekedtté tudtad tenni), hogy félbehagytál egy légyottot egy igen szép istenasszonnyal, amit más aligha tett volna a helyedben, s ezzel tökéletessé tetted az illúziót. Mikor elhagytad a társaságot, kifüstölték utánad a szobát szalicilsavval: annyira érzett rajtad a bukott diplomata halottszaga. Pedig hát abban a levélben mindössze is alig lehetett egyéb, mint az, hogy „köszöntet Fifine, elfogyott az aprópénze”. Emlékezem a duennára, aki a levelet odahozta a hivatalba, hogy (miután holtartózkodásod nem tudatik) küldjük azt utánad „ibi, ubi”. A nevét sem akarta megmondani, sem azt, hogy hol lakik. De én azért már kitudtam a lakását.

— Ha tudod, meg ne mondd — sietett közbevágni Leon.

— Értem, értem — szólt ravaszul hunyorgatva a vaskakadu —; pedig az egy igen jóra való kisleány lehet. Nem láttam ugyan, hanem minden tudakozódásomra azt a választ nyertem,

nél? Hát én mondjam azt meg neked? Én, vén bagoly; neked, huszonkilenc éves daliának? Mi a legnagyobb kincs? Aztán még a kincsek között is kincs! — Eredj már! Nevesd el egyszer magadat. S ne csinálj nekem folyvást ilyen morfondírozó képet. Tedd bolonddá az egész világot: de engemet ne! Hiszen jobban tudod te azt, mint én. — No de hát én csak magam egyem és igyam? Koccints legalább . . . annak a szép hölgynek az egészségére, akiről most gondolkozol!

„Annak” az egészségére, akiről most gondolkozott, csakugyan kiűritette Leon a poharát.

A vén diplomata azért, hogy beszélt, becsülettel megfelelt a regglinek is, s nem szégyenítette meg a jó borokat, s amíg kedélyesen szürcsölé az arany nedvet, kedvteléssel mondá:

— Bizony a jó rajnai bor többet ér a rajnai szövetségénél. Phá! Hanem te, kedvesem, ugyan jól megtanultál hallgatni. Amit eddig felfedeztél előttem külföldi tapasztalataidból, azért nem adna nekem egy újságíró három hatost. És még csak nem is kérdezősködöl. Nem akarod velem tudatni, hogy van a világ, aki érdekel. Teszem föl: egy beteg ember.

— Etelváry Miksa herceg!

— Én is azt gondoltam. Azt hiszem, hogy csak azért nem kérdezősködtél felőle nálam, mert meg akartad őt látogatni. Elkéztél vele. Ő tegnap utazott el a szép hercegnővel együtt.

— Hová?

— Bizony messze: Helgolandra. Ahonnan aligha fog visszatérni többé. Az utolsó napokat szakadatlan izgalomban tölté, testi-lelki erejét megfeszíté, hogy a harci politikát megdöntse. Egymaga egy tábor volt, ami egy hadjáratnak állta útját. Erős összeütközései voltak Nornensteinékkal, s csak magas személyek közbejövetele akadályozá meg, hogy párbajra nem került a sor a két főúr között. Azt tudod, hogy mivel indokolta Nornenstein fia eljegyzésének felbontását Rafaela hercegnővel? (aminő megbántást nem szoktak olyan könnyen elengedni.) Hát Alienor princ igen szívesen udvarolt Rafaela herceg-

nőnek; de (úgy hiszem) még szívesebben a társalkodónéjának. Ez a kedves gyermek vette azt észre, s sajtátszerű védelmet talált ki a maga számára. Egy szép fehér cicája volt, azt vette az ölébe, mikor Alienor közeledett hozzá. Ezt pedig a nyavalya töri ki, ha egy macskát meglát. Kénytelen volt felbontani a viszonyát a macskák miatt. Miksa herceg e mentséget teljes értékűnek fogadta el. Felőled pedig sokat tudakozódott. Naponkinti sürgönyeidet mindennap megtekintette, s meg volt velük elégedve. Rögttöni eltűnésed hírét mikor megvitte neki valaki, hahotára hallotta őt fakadni. Azt mondta, hogy az zseniális ötlet volt. Ez volt utolsó nevetése életében. A gyors következmények igazolták felfogását. Nornenstein Octavian visszajött, re infecta; Alienor valamerre a Svájcba menekült, s úgy meg van ijedve, hogy Törökországnak akar kerülni hazatértében. A felesége meg ott rekedt Párizsban. Falbenheimtől tíz napig nem hallott az ember egyebet, mint fogcsikorgatást, meg azt a mondatot, hogy „se bakancs, se köpönyeg”. Elmaradt az egész *utazás!* — Etelvár Miksa herceg azt mondá: „munkánk be van végezve”, s azzal összerokadt. A küzdelem tartotta fenn életerejét, a győzelem végét vetette mind a kettőnek. Orvosa sietteté, hogy menjen Helgolandba minél előbb. Ő napról napra várt — terád. Nagyon helyeselte, hogy úgy elvonultál a világ elől, de az utóbbi napokban már türelmetlen volt, hogy még sem jössz elő. Írni hozzád nem lehetett: azt mindenki megtudta volna. Tegnap már rákényszercíté az orvosi tanács, hogy szánja el magát az útra, s ő elment, üdvözetét hagyva számodra hátra.

— Lehet még Helgolandba utazni?

— A francia hajóhad ugyan tengerre szállt már, de Hamburgban vagy Bremerhafenben találsz elég semleges hajót, ha azt keressz. Egyébiránt — jobban teszed most, ha nem mégy schová. Add át nekem lakásod címét, hogy szükség esetén rád találhassak. Én meg aztán cserébe adok neked valami mást. Annak a kis varróleánynak a lakáscímét, akiről nem akarsz

tudni semmit. No, no, no, no! Csak ne förmedj fel! Bepecsételtem egy levélborítékba, úgy adom át. Ha nem akarsz, nem bontod fel. De jöhet úgy, hogy kedved lesz megtudni, hol lakik, s akkor készen találsz. Tudod, sajnálom szegényt. S azt hiszem, hogy mégsem fogod úgy elhagyni, hogy ne gondoskodjál róla. Tudni fogod te annak a módját. Hiszen gavallér ember vagy. — Nos kell? vagy rágyújtsak veled?

Leon ezen emberrel szemközt nem tudott tettetni. Az ajkai reszkettek, s nyelve megtagadta a szolgálatot, mikor azt akarta mondani: „nekem semmi közöm sincs a te felfedezésedhez!”

Eltette a levélborítékba lezárt címzetet, amelyről megtudhatta, hogy Lívia hol lakik.

És aztán megállhatta azt egy nap és egy éjjel, hogy fel ne bontsa azt a levélborítékot, és legalább annak a háznak a kapujáig el ne menjen, s addig ne fondorkodjék, amíg őt valami ablakban meg nem láthatja.

De másnap már nagyon nyakára nőtt a kísértet, s félő volt, hogy maga alá gyűri az adott szót, ha valami új eszmével segítségére nem jön. — Azt is megtalálta.

NIOBE PARASZTRUHÁBAN

(Csodálatos ez az emberi végzet! — gondolkozott magában Leon. Van, aki küzd, fárad, valódi érdemeket szerez; senki észre sem veszi, nem méltányolja azt; s egyszer véletlen, vak-tában feltaszít valamit, s abból egyszerre olyan nagy dolgot csinálnak, hogy egész életére nevezetessé lesz tőle!)

Vajon mi tartóztatta őt attól vissza, hogy most, midőn minden ember tombolt, ujjongott a háború csodahíreire, elő-álljon a maga tapasztalatait fitogtatni, saját részével dicsekedni: legalább azon körök előtt, akiket „illetékcsek”-nek szoktak nevezni?

Az a láthatatlan valami abban az óraműben, aminek szív a neve. Ez a hajszálrugóra járó nyugtalankodója a léleknek azt súgta neki, hogy ez egy átkozott év marad a világtörténetben, amidőn a földnek két ilyen nemzete ilyen harcot kezd meg. Harcot, melynek dühét azon nemzeteknek minden férfija, asszonya, gyermeke érzi, s melyet be nem fejez tenger vér, csonthalom; sem egyik, sem másik nemzet diadala és leveretése, mely újra férfivá nő a gyermekekkel, mely újra születik minden csecsemő világrajöttével, mely élni fog a kimondott szóban, a leírt betűben, s megfosztja ezt a világrészt a béke nyugalmától örök időkre. S e balsorsban része van az ő komédia-játzásának. Minek ment ő el Nornenstein Octavian meghívására, hogy álsürgönyét ellopassa magától? Minek adta át e titkos írás kulcsát annak a csábító nőnek, hogy fellovalja ez vele a harci liga tagjait, hogy aztán azok fellovaltak azzal ismét másokat, hatalmasabb tényezőket, s a bohózatból iszonyú

tragédia lett. Minek feledkezett ő meg egy pillanatra is Líviáról Pompeiáért? Egy hajszálnyi eltérés a hűségől olyan hibát vet az ember életében, mint egyetlen eltévesztett szám a kalkulusban.

Most már patakban omlik a vér! A legnemesebb két nemzetnek a vére. Minden seb, amit egymáson ütnek, az egész emberiségnek a sebe. Minden halomba lőtt rom a közművelődés romja. S a gyűlölet, mi a harcok után fennmarad, ragályos sorvasztó láz lesz az egész polgárosult világra nézve.

És ebben az ő komé diaj átsz ásának része van.

A gyermek játszik a tűzzel; tapsol a légb e szálló csepűlobogv ány nak, s csak akkor ijed meg, mikor kigyúl a ház, s a kigyúlt háztól leég a fél város.

Leon irtózott a hírlapokba nézni.

Íme a nemezis már nyomban utolérte. Gúnyos bohóckodásának egyik méregcseppje oda hullott, ahova nem nézett. Egyetlen sebhedő részére saját szívének. Líviát ez üzte el boldog menhelyéről. S még ez is visszahatott a gyűjtogató munkára. Lívia eltűnésének híre riasztá őt el Párizsból, s ott mély politikai indokot kerestek ebben.

Hasztalan kísérté meg önmaga előtt védekezni, ahogy gyakorlott diplomaták tisztára tudják mosni kezeiket. Hasztalan mondá magának: „nálad nélkül is megtörtént volna mindez!” Két nemzet akarata készítette elő azt a katasztrófát: még uralkodó főknek sem állt hatalmukban azt elfordítani. De hátha mégsem? Hiszen „egy szó”, egy „kérdés” volt az a tojás-héj, amelyből ez a szörnyeteg kikelt! Zápult volna meg tojásában!

Hasztalan mondá magának: „helyesen tettél; két óriás készült már rég, hogy összevevessen; két óriás, két ‚halhatatlan’. Te nem gátolhattad meg azt: erőtlen, törpe — ember. Tehát *sietted!* Nehogy egy harmadik óriást is magukkal vigyenek, aki ‚halandó’, — s ha meghal, a te halottad. — A diplomáciában az önzés kötelesség. Csinálunk háborút másnak, azért, hogy

nekünk békénk legyen. Indítunk vérontást — magas elvekért. Nem drágálljuk a világháborút a világkereskedelemeért. Gyógyítjuk magunkat azzal, hogy versenytársainkat beteggé tesszük. Tüzet gyújtunk a szomszédban azért, hogy melegeghessünk nála. Szabadságot importálunk más országba, azért, hogy itthon ne kívánják. És elvégre is — a megbukott politika talál a maga számára ‚száz‘ mentséget; de a győztes politikának csak ‚egy‘ mentség kell: az a ‚siker‘.”

S ez a siker volt a semlegesség politikusainak diadala idehaza.

Elég nyugalmas párna fényes álmok számára azoknak, akik abban részt vettek.

De Leon szemcseit nem a fényes álmok látogatták, hanem a vonagló holttetemekkel behintett mezők; a jajkiáltások pokoli kardala, az égő városok tűzfénye a felhőkön, a strasbourgi dómra hulló bombák és azok a pokolbeli gnómok, amiket ördögöktől megszállott torzképkarcolók papírra mázoltak, e torzképek meglevenülve, szitkozódva, gyújtogatva, gúnyt röhögve, koronákat, koporsókat és asszonyi szemérmességget tajtékkal köpdösve hemzsegtek körülötte. S mind e pokoli látvány zúrzavara közepett egy halavány szűz alakja, ki késő éjjel hímzése előtt ül, gyászpompát varr tán egy hercegnőnek. Fekete gyöngyökkel. Néha egy könny is hull a gyöngy közé. Az éji lámpa fényes karimája képezi feje fölött az auréole-t.

Nem való az diplomatának, nem híres embernek, akinek kedélye van, aki mélyen érez!

Leon talált ki valamit reggelre, hogy mit csináljon addig az egy hétig, amíg Corysande úrhölgy hírt hoz neki Líviáról.

Távol, a keleti hegyláncok között lakik egy boldog család: ezt ő teljes kétségbeesésében hagyta azzal a szavával, hogy eladja a lábuk alul a földet, s a fejük fölül a házat. Ezeknek a könnyeit fel kell száraztatni.

Most már jogosan rendelkezett minden nála levő öszszeggel, remélhette, hogy a vevőtől, jó nyereséget engedve,

visszaválthatja eladott kis ősi birtokát, s aztán a szőke angyalkák hadd danolják továbbra is karéjba fogózva az „ipsilandi rózsát!”

Amilyen hanyatt-homlok sebességgel diplomáciai futárok tudnak vágtatni, éjet, napot egybefogva, világtörténetváltoztató sürgönyekkel, oly gyorsan sietett vissza Leon Szent Ilonára azzal a jó hírrel, ami egy család boldogságát ismét visszaadja.

Nem tért be útközben Löw Hirschhez: mindenképp a komáját akarta megörvendeztetni, ahhoz sietett.

Az ismerős erdőn keresztül szemközt jött eléje a patak, de annak a vize olyan szennyes vereses színű volt most; nem vickándoztak benne a kis zöldesüst halacszkák, amiknek árnyéka máskor meglátszott a kavicsoson, amint a nap rájuk sütött. Az új birtokos bizonyosan sietett az értékesítéssel, valahol vasbányát túrzott fel, annak a rozsdás salakja fertőzteté meg a patak kristályát.

Amint a falu közelében az út lejtőn visz alá, Leon leszállt maga a kereket megkötni, s aztán gyalog ballagott a gyepes ösvényen a kocsi után.

Mikor ama kis halom alá ért, ahol a temetőkert volt, ahonnan a minap a játszó gyermekraj rohant eléje, a gyalogúton egy férfit látott aláfelé bandukolni, vállára vetett kapával.

Alig ismerte meg benne Seregély komáját.

Hiszzen Seregély jó gazda volt; de hogy maga járjon a kapával ki a mezőre dolgozni, az mégis szokatlannak látszott. Az arca pedig úgy el volt változva, mintha nem is ő volna.

— Hát komám! — kiáltott rá Leon — hol járunk azzal a kapával?

Az ember egyet köhintett, mintha a szó nem akarna kijönni a száján.

— Itt voltam a temetőben, a kisleányom sírját felhantolni.

— Ah! — kiálta fel megdöbbenve Leon. — Csak nem a kis Mariska?

- Igen. A legkisebb. Ő volt az utolsó.
- Utolsó! Ember! Mit beszélsz? Csak nem azt akard mondani, hogy mind meghaltak?
- Mind a kilenc el van temetve már.
- Megőrültél? Hisz nyolc nap előtt itt táncoltak körülöttem mind.
- Úgy van. Egy nap kettő is feküdt egymás mellett a koporsóban. Szépen párosával jöttek ki ide. Csak az utolsó egyedül.
- Eredj! Te engem csak meg akarsz ijeszteni! Mit tréfálsz ily ostobául velem? Seregély, legyen eszed. Ne bolondozz, mert rád verek!
- Bolondozok? Hát jöjjön oda velem; nem messze van: megnézheti.

Azzal egy szót sem szólt többet, megindult a temető felé, Leon a nyomában. A bemohosodott sírok utcáin túl volt egy új sor frissen felhantolt dombokkal: négy nagyobb halom, meg egy kicsiny. Előttük a fejfák. Négy halomnál kettős fejfa.

— Olvassa ön a neveiket. — Ön maga választotta azokat a számukra. Most ide vannak írva.

Leon dermedten állt meg a sírok között.

— Hogy történhetett ez?

— Én magam vagyok az oka — szólt az apa, izzadt homlokát végigsimítva tenyérével. — Mikor ön elment innen, bűnös elkészülésben odamentem a szobába, ahol ők aludtak, s arra fakadtam, hogy „óh, uram Isten, hát ha elvetted szájukból a kenyeret, vedd őket magukat is tchozzád!” Meghallgatta a szavamat. Másnap kiütött a faluban a vörheny, s hét nap alatt kilenc koldussal kevesebb volt a világon.

Leon egy szót sem tudott szólani, megfordult, s indult ki a temetőből.

Amint az ösvényre kiért, mely a faluba vezet, Seregély megfogta a kezét.

— Édes jó nagyságos uram: ne jöjjön oda mihozzánk. Ne lépjen abba a házba mostan. Nem jó lesz önnek azt a nyomorult

asszonyt látni. Én magam is egész nap az erdőt járom, hogy ne lássam, mit tesz, vesz, ne halljam, mit beszél, hogy sír, hogy danol. Az önnek nem fog jólesni.

Leon megszorította a férfi kezét.

— Nem, édes Seregély komám; én szomorítottalak meg benneteket, az én kötelességem a vigasztalás. Az én sorsom ver titeket. Tudja, hogy az, amit énram üt, az nekem nem fáj; — amit szeretteimre üt: csak az fáj.

Aztán el nem bocsátá a kezéből a komáját, míg a házba nem értek.

— Hol van az asszony? — kérdezé tőle.

— Hol volna másutt? — mondá a gazda benyitva az ajtót, mely a négyágyas szobácskába vezetett.

Az asszony ott ült a kemence padkáján, mellette kétfelől a kilenc pár cipőcske. Azokat tisztította szép fényesre kefével. A kilencedik csak gyapotból volt kötve, piros szalaggal; azt kifűzte, megint befűzte, s rakta egyik oldalról a másikra maga mellé, s mikor megvolt, megint újra kezdte. Aközben lábával csendesesen ringatott egy bölcst, s dúdolt valami dajkadalt hozzá.

— Kedves komámasszony! — szólítá őt meg Leon, odalépve hozzá.

Nem hallotta, nem felelt rá.

— Beszélhet annak akárki, nagyságos uram — szólta a gazda —, nem neszel rá. A nyolc elsőnél agyonsírta magát; mikor a kilencedik is megkapta azt a kegyetlen betegséget, olyan lett, mint az őrült. Ölébe szorította, karjaival takargatta el: pörölt az Istennel, azt mondta, hogy nem adja oda neki ezt az egyet, ezt az utolsót. Kést, tüzet el kellett venni a kezéből, mert ölni, gyújtogatni akart. Biz oda kellett adni azt is.

— Miért nem hívatatok orvost?

— Van is az ezen a vidéken! Aztán mit segíthet az orvos olyankor, mikor apa, anya maguk panaszolták fel az Istennek,

hogy mért küldött rájuk annyi gyermeket? Meg kellett azoknak halni!

Az anya fölkelte anélkül, hogy a férfiakhöz szólt volna, kiment a kertbe, felszedte a fa alól a lehullott almákat, teleszedte vele a kötényt, aztán megint bejött, kiosztotta az almákat, odarakta az üres vákosokra: egy pirosat, egy sárgát mindenüvé, igazságosan, hogy össze ne vesszenek rajta.

Leon nem nézhette tovább, átment az írószobába, magával hívva Seregélyt is.

Ebben a szobában még nem volt egyéb változás, minthogy a képek, miket Leon maga rajzolt, le voltak szedve a falról.

— A képeket leszedtem — mondá Seregély —, azokat nem szükség talán megkapni a Löw Hirschnek.

— Nem lesz az eladásból semmi — mondá Leon. — Nem adom el ezt a kis birtokot soha. Visszaveszem az új vevőtől. Itt hagylak benne örökös bérlőnek, olybá tekintsed azt, mintha saját magadé volna. Fiatalok vagytok még, meggyógyít az idő.

— Szegény kis Erzsike! Nem hagyta magától elvételni azt a szép arcképet az utolsó pillanatig: azt kívánta, hogy együtt temessük el vele.

(Nem lehetett ezzel másról beszélni.)

— Átok legyen azon a szép arcképen! az eleven képmásával együtt! — kiálta fel indulatosan Leon s aztán megrázta két vállánál fogva a révedező férfit. — Ember! Légy férfi. És térj magadhoz. Istenes ember voltál mindig. Olvastad a szentúrást. Ismered Jób történetét. Elvette tőle Isten vagyonát, gyermekeit, minden örömét. S adott neki ismét vagyont, gyermeket, örömet. Ne vesítsd el a lelkedet. Nézz a szemembe és hallgass rám. Én örökössé teszem ittmaradásodat ebben a házban. Láss dologhoz, s imádj Istent, hogy adjon boldog otthont ismét.

A lesújtott apa most aztán összeszedte magát; látszott összeszorított öklein, hogy minő kínokat tanít elnémulni!

— Nem, nagyságos uram — monda töredezett, de elszánt indulatú hangon. — Én e helyen meg nem maradok. Hogy én mindennap, amikor felkelek, ott lássam magam előtt azt a dombot, azokkal az idevirító fejfákkal! Hogy én e félőrült asszony sírását hallgassam estétől reggelig, aki reggeltől estig erdőn, mezőn bolyong, gyermekeit keresve, s aztán mikor hazatért, azt kérdi tőlem: hol vannak? Ahol minden zegzug a házban rájuk emlékeztet; ahol játszótársaikat látom futkározni. Ahol kiesik a számból minden falat, ha rájuk gondolok. Én itt nem maradok a világ minden gazdaságáért! Köszönöm rólunk való gondoskodását. Nemes nagy szíve nem tűrhette el, hogy minket megszorított. De a mi örömünk napját ember nem virraszthatja fel többé. Mi elmegyünk innen. Ketten vagyunk: valamerre csak megélünk. És ne is szerezzé ön vissza ezt a birtokot többé. Amely napon ön ezt idegennek adta, eltűnt erről Isten áldó keze! — Nem hiú jajveszékeléseket mondok én most. Láta ön nyolc nappal ezelőtt azokat a szép vetéseket? Ugye a leggazdagabb termést ígérte valamennyi? Nézze meg most. Nyolc napi afrikai hőség mit csinált belőlük? A vidám városi nép azt mondja: de jó fürdőidő! Mi pedig azt mondjuk: nem lesz kenyér! A vetőmag nem kerül meg! Az erdőn lehullott a makk fonnyadtan, s a gyümölcsfákat nem kell már megtámogatni; terítve az alja s férges, ami a fáján maradt. Még az állatok is elpusztulnak. Nézze meg ön a méhest. Űres minden kaptár. Elveszett raj és anya. Csak a tolvajméhek járnak az elhagyott sejtire. Ínség jött ide be. S ez csak kezdete az ínségnek. Csak hagyja ön ezt a birtokot az új gazdának. Talán azért ver bennünket az úr Isten ennyi nagy csapással, hogy földesuraink mind idegen kézre eresztik birtokaikat.

Ez utolsó szót már kifelé mentében mondá el a sáfár, s többet nem kívánt Zárkány Napóleon úrtól megtudni.

A fényes álmokról ábrándozónak ez egy hideg ébresztés volt. Elhitetted magaddal, hogy nagy ember vagy, mert az ország sorsát segítettél elintézni mély bölcsességgel; de nem

viseltesd gondját annak a kis darab földnek, ami sajátod, örökös volt: — milyen kicsiny ember vagy!

Senki sem vagy.

Késő este volt már. Estebédre nem hívta most senki. Álmos cseléd jött be hozzá asztalt teríteni, s felhordta a magányos lakomához duzmadt képpel, amit ügyetlen keze főzött. Lehet, hogy jó volt. Leon hozzá sem nyúlt. Úgy vitt ki a cseléd mindent, ahogy behozta.

Ugyanaz megvetette számára az ágyat. Leon lefeküdt rögtön. Annyi hosszú erőtetett útnak törődése most vette még elő. Fáradt volt és csüggedt.

De amint a külső zaj elcsendesült, felzengett a háznak kísér-tetdanája. Egy szakadatlan sírás, jajgatás tölté be a szerencsétlenség hajlékát, hívogatott gyermekek nevével vegyítve. Néha egy engesztelő, nyugasztaló hang félbeszakítá azt, s egy hosszúnak tetsző hallgató időköz következett; de ismét kitört az elfojtott zokogás hangja újultan, s megtépte az éjet.

Künn a konyhában horkolt a cseléd. Az ő álmát nem zavarta senki zokogása.

Leon pedig hallott minden szót, amit a másik szobában beszélnek.

— Ugyan ne sírj — csillapítsd a férj a nőt. — A nagyságos úr nem alhatik tőled a szomszéd szobában.

Erre egy éles sikoltás hangzott, lassú, kínos nyöszörgésben elhaló, s aztán csendes lett minden. Niobe könnyei kifogytak. Vagy talán elhagyta a síró asszony a házat, s elment oda, ahonnan nem hallik idáig?

Leon szemekre ólomként nehezült az álom.

De ez nem a jóltevő tündér volt, aki még a rútat is megszépíti, aki édent hazudik az álmodónak, s elveszi a szív öntudatát, a fej gondolatait. Ez az önkínzó lelkiismeret álma volt, megelevenülése az üldözö gondolatnak. Eddigi rémlátásai most még megszapordtak eggyel. A felkoncolt hullák vérmezejében, az égő láthatár tűzvilágításában, tört ágyúk, ha-

lomra hányt fegyverek közepett, romok mögött, miket befutott egy szörnyű szemfödél szélén, ami az egész világot látszott betakarni, oly végtelen volt, átlátszó fátyola alatt még felfelemelte fejét egy haldokló, vonagló tetem. És előtte, karéjba fogódzva táncolt egy mosolygó gyermekkísértet-csoport, egy-egy fénylő lobogvánnyal a fején, s a haldoklók nyöszörgése s a távoli ágyúördület mellett énekelte: „Ipsilánd, Ipsilánd, Ipsilándi rózsza! Rózsza volnék, piros volnék, mégis kifordulnék!”

Leon lerúgta magáról takaróit, s felugrott fektéből.

Nem lehet megmaradni ennél a háznál.

Felkelt, felöltözött; kiment a szobából. A fogyó hold éppen akkor kelt föl a magas hegyek mögül.

Leon fölkelte kocsisát, s meghagyta neki, hogy fogjon be rögtön. Ő maga előre megy gyalog. Siessen utána.

A hold a völgy egyik oldalát bevilágította, a másikat sötéten hagyta.

A magánosan ballagónak folyvást az a gyermekdal zengett minden gondolatján keresztül, ő maga is azt dúdolta magában, s úgy tetszett neki, hogy a szöszke csoport folyvást körül-táncolja, karéjba fogózva, s együtt halad vele dalolva. S úgy jön neki, mintha meg kellene őket szólítania: „hát tovább, hogy van a nóta?”

Egyszer aztán az éjszaka csendje megfelelt a kérdésre: hangzott a gyermekdal, halkán, hízeltőleg.

„Kék selyem szoknya:
Zöld arany rojtja;
Fordulj hármat szép Erzsike,
Fordulj angyalútra”.

Széttekintett. — Éppen a temetőkert dombjai alatt haladt el. Az új sírhalmok csoportja előtt ült egy nőalak, fehér ruhában, az dalolta alvó gyermekeinek ezt a kedvenc nótát — ébresztőül.

Zörgött a szekér, utolérte, ő felült rá és elhajtott.

AZ UTOLSÓ SZÍVDOBBANÁSOK

Etelváry Miksa herceg a háború kitörése után nyolcadnapra elutazott Helgolandba.

Amint afelől bizonyos lett, hogy saját hazája nem fog belkeveredhetni e harcba, engedett orvosai sürgetésének. Abszolút nyugalomra volt szüksége.

S erre olyan jó az a sziget a tenger közepén: egy meredek vörös sziklatömeg, körülvéve fehér zátonyok homokjától, s megkoronázva zöld mezőkkel. A zászlója is zöld, vörös, fehér. Egy kis eszményi állam a tenger közepén. Még országgyűlése is van; igaz, hogy csak hat tagból áll; de ebben az a jó, hogy hét párt nem lehet benne, mint egy másik veresfehér-zöld állam országgyűlésében. Egyébiránt a hazájukat ők is éppen úgy szeretik, pedig az olyan föld, melyen nem terem kenyér. Csak burgonyát ad. S mellé a tenger: halat, s a légvándormadarakat. Mégis szeretik azt. A tenger évtizedről évtizedre láthatólag aláaknázza szikláikat: barlangokat, földalatti templomokat váj alájuk, a haza századonkint kisebb lesz, le-leomlik belőle egy darab, egyszer egészen el fog tűnni a néppel együtt, melynek nyelvét mindig kevesebben beszélik. Mégis szeretik azt.

Nyaranta ezrével jó ide az úri nép, kit a boldog szárazföldről testi gyarlóság vagy életunalom a zátonyokra űz.

Itt, aki nem akar tudni a világról semmit: nem tud meg róla semmit.

Etelváry Miksa herceg ideérkezte óta nem látott egy hírlapot, egy levelet, mely a kontinensről jött. Magának olvasni

egyáltalán nem engedte meg a háziorvosa. Rafaela olvasott fel neki rendesen Jules Verne regényeiből.

Az egész szakasz a világtörténetből, mely azon válságos hat hét alatt lefolyt, el volt titkolva előle.

Ordináriusa a politikával is éppen úgy bánt, mint a többi halálos mérgekkel; szükség esetén ő határozta el, hány cseppet lehet beadni egy szemerből, mint a morfiumból vagy laurocerasusból. Az abszolút hallgatás csak bosszantotta volna a beteget. Annyit tudatni kellett vele, hogy a háború folyik; de csak két fél között, változó szerencsével. Egyébiránt a három semleges nagyhatalom mindent elkövet, hogy a harcoló feleket tisztességes békekötésre bírja. Ez nem is volt átmítás.

Még akkor arról is lehetett beszélni a főúr előtt, hogy „hol” történtek nagyobb ütközetek. Metz környéke még határszélen fekszik. Rezonville, Gravelotte, Saint Marie aux Chénes, Saint Privat la Montagne, Strasbourg; mind olyan nevek, amik azt bizonyítják, hogy mindkét fél egyenlő erővel harcol.

A részletekről már nem volt szabad beszélni a herceg előtt. Az már felizgatta volna. Azzal biztatták, hogy már nemsoká helyreáll a béke. A nemzeti büszkeségnek, a becsületnek már elég van téve mindkét részről.

A herceg aztán elővettette az „Utazást a holdba”, s átengedte kedélyét a holdba lőtt golyó csodálatos történetének.

Ő volt talán az egyedüli ember Európában, akit „ennek” a golyónak a sorsa érdekelt. Vajon elérí-e a holdat?

(Mikor minden ember azt kérdezte, hogy vajon elérí-e Mac Mahon Párizst?)

Az alumínium golyó elrepült a hold mellett, s nem jutott el a titokteljes csillagba, aminek az okait sokkal világosabban kifejté a költő, mint ahogy kifejték a stratégák annak az okait, hogy miért nem jutott el Mac Mahon Párizsba?

De mi történik a csodálatos golyó lakóival tovább? Ez érdekelte a beteget most nagyon.

A szemközt jövő tűzgolyóval találkozást már szerencsésen

kikerülték, s annak a fényénél egy futó pillantást vethettek a hold túlsó, lakott oldalára.

Egy szeptemberi napon aztán azt mondá az orvos betegének.

— A háború most már véget ért. Az események olyan fordulatot vettek, hogy most már meg „kell” kötni a békét.

A beteg egészen megnyugodott benne, hogy az utazó golyó a parabola szabályánál fogva visszatér a holdtól, s ismét haza fog esni a földre. Csak a benne lakókat ne érje valami baj!

Egy délután aztán, mikor legcsendesebb álmát aludta, egy ágyúördülésre ébredt fel, melyet egy pillanat múlva egész sortüzelés követett nehéz ütegekből.

Felszökött fektéből, s ablakához rohant, letépte a függönyöket róla, s kitekintett a tengerre.

A zöld hullámsíkon négy páncélos tengeri szörny, fehér-fekete lobogó alatt, állt szemközt négy hasonló leviathánnal, miknek piros-fehér-kék lobogóik voltak. Azok lövöldöztek egymásra.

Hasztalan bújnak el a betegek, a világkerülők, az Európa-fáradtak a sziklasziget magányába: a tengeri szörnyek helyükbe hozzák a háborút, jól tartják őket ágyúörgéssel.

A tengeri ütközet egész délután folyt. A páncélos hajók közül egy sem süllyedt el: még az éj leszállta után is látszottak az elkésett villanások a láthatáron, ahogy harcolva mentek odább.

Ez volt a halálos beteg szívének a kegyelemdöfés.

Minden tagja reszketett, mikor az ágyúzásnak vége volt. Szívét kínzó görcsök szorították össze. Az orvos aggódva sietett ápolására. Erre az ágyúörgésre nem vethetett orvosi tilalmat. A beteg elutasítá őt, s eltolta maga elől a kodeint: nem kell több csillapító szer többé.

— Adják ide nekem a ma érkezett hírlapot! Mindent akarok tudni.

Parancsolt! És nem engedelmeskedett többé. Amire joguk van a betegeknek az utolsó szívdobbanásoknál.

Az orvos azt ságá Rafaelának, hogy a herceg a jövő reggelt nem fogja megérni.

És aztán átadták neki a legutolsó napon érkezett hírlapot.

Ah, minő borzasztó olvasmány volt az! Egy szeptemberi hírlap 1870-ben! És ezt ő mind előre látta, érezte, tudta, hogy ekként fog történni. Utolsó életerejét arra pazarolta, hogy elfordítsa a fátumot. Nem hittek neki. Most aztán mindazok, akik nem hittek, tegnapelőtt még fényes nagy históriai nevek, a világtörténet vezetői, megszűntek lenni; semmivé lettek, elmúltak. Elmúlhat ő is már. Nincs egymásnak mit mondaniok többé.

A herceg mindenkit kiküldött szobájából, csak leányát marasztá ott egyedül.

— Rafaelám, lelkem! még egy levelet kellene írnom; de kezem reszket, nem bírja az írást, s titkárommal azt nem közölhetem. Leírod-e helyettem, amit mondatolni fogok?

Rafacla szótlánul odakészíté az írószereket az asztalra, leült atyjával szemközt, s baljával megfogta annak kezét, hogy ajkáról elleshesse, mit suttog, kézszorításáról kitalálhassa, amit kimondani nem bír.

— Írd a levél fölé: „Zárkány Leonnak”

Rafacla fogta a tollat és írt.

„Kedves Leon!”

„Az élet végénél vagyok. Amiket most mondok, azok utolsó szavaim, s azok teneked szólnak. Te tudod, mi voltál rám nézve. Csak lelked volt az enyim, semmi más; s ha meghalok, csak lelkemet hagyhatom rád; semmi mást. Mert amit azon kívül hagyok rád: azt a szegény hazát, amit a magas diplomaták „anonim országnak” neveztek; az nem örökség, az csak tartozás. Te ismered az örvényt, mely alája van ásva, te ismered a vihart, mely föléje szakadni készül; én mutattam azokat meg neked: — te ismered a névtelen munkát, amely az ő fenntar-

tásáért küzd; melyben segítettél te, mely alatt összeroskadtam én. S holnaptól kezdve már nem lesz kinek segítened, nem lesz ki segítsen neked. Csak egy reménysugár kísér át a túlvilágba. Két kincset hagyok itt; az egyik hazámé, a másik szívemé. Az egyik világi nagy birtokom, a másik leányom”.

Elhallgatott.

Szívét elszorítá valami.

„Sötétség!”

Rafacla e szót is leírta. Azután odament atyjához, ölébe vette a fejét, s ajkait homlokára nyomta.

A haldokló leküzdte kínjait.

— Hol hagytam el?

— „Sötétség . . .” — olvasá Rafacla.

— Mit akartam mondani azzal, hogy sötétség?

— Talán ezt: „Sötétség fogadna a túlvilágon, ha azt kellene hinnem, hogy mindkét kincsem rossz kezekre száll majd.”

— Óh, mi híven eltaláltad gondolatomat! úgy van, úgy van. Már a lelkemmel tudsz beszélni. Írd oda ezt. Igen! — Most már tudom folytatni: „ha egy reménysugár nem követne oda át: az, hogy marad, ki üres helyemet betölti, s ha akaratomat öröklé, örökölni fogja erőmet is. — Te vagy az. Te értetted meg küldetésemet. Aki harcolni akar, ott legyen a harc helyén. A folyó túlsó partjáról kiabálni nem használ. Te értetted meg, hogy a hazaszeretet befolyás nélkül csak életvágy; de nem életerő. Te vállalkoztál a feladatra, mely az ifjúság édes ábrándjáról lemondással kezdődik. Ész, akarat, szeretet és tehetség kell, hogy egyesüljenek abban. Három sajátod már, a negyedik is az lehet”. — Óh, Rafacla; nem tudom folytatni tovább. Eszméim kínoznak. Milyen semmiség mindaz, amit ember alkot! — Küldj gyóntatómért. Halálom közelg. — Nem! Ne állj fel. Már megtaláltam. „Halálom közelg.” Ezt írd oda. „Azt akarom, hogy hazai földben nyugodjam. Feledhetlen jó nőm oldala mellett. A harcos időkben gyöngye leányom nem kelhet útra egyedül a tengeren: itt

is háború folyik. Kísérőim is mind gyámoltalanok. Jöjj el értem: szállítsd haza te az én koporsómat. Légy védője, útitársa leányomnak — a tenger vészei között —, mutasd meg neki lelked egész nemességét: férfiértéked egész kincsét a váltság, a keserűség napjaiban . . .” — Írod-e még, amit mondok, leányom?

— Írom, jó atyám.

„S legyen megosztva áldásom közted és ő között!” Leírtad ezt is? — Úgy, hozd ide a levelet, add kezembe a tollat, hadd írjam alá nevemet.

Rafaela odavitte hozzá az író támlányt, s letérdelve eléje, úgy tartá azt kezében, míg atyja reszkető kezével utoljára leírta nevét.

— Jól van! — suttogá a haldokló megnyugodva. S ölébe vonta leánya fejét, hogy megcsókolja még egyszer. — Pecséted le a levelet. — Köszönöm. — Csókold meg arcomat. — Tedd ide még egyszer imádkozó kezeidet szívemre. — Ne vegyünk búcsút. Nem válunk el. Küldd a gyóntatót.

Mire a fogyó hold feljött a tengerből, már akkor ő eltávozott abba a nagy sötétségbe, ahova erről a homályos földről olyan fényes reménysugarak kísérik el az örökélet hívőit.

A HERCEGNŐ GYÁSZFÁTYOLA

Két nappal előbb ott volt Leon Bécsben, mint madame Corysande légyottja elkövetkezett volna.

Ott minden ember, aki csak távolról is ismerte valaha, azzal rohanta meg, hogy hallotta-e már, hogy Sedannál elfogták Napóleont? Ez volt a „jó reggel!” s a „jó este!” ez volt a mártás, amit a pincér a hús mellé feladott; ez volt a disagio, amit a pénzváltó az ezer frankosából visszaadott. Egyébiránt elég nagy eset is volt az! Délután összetalálkozott öreg barátjával, a vaskakaduval. (Akinek igazi nevét sohasem fogja senki megmondani.) Leon már messziről elkezdte őt fenyegetni.

— Azon ne kezd, hogy „elfogták Sedannál Napóleont!”

Az öreg tréfás alak nagyon szomorú arccal mondá:

— Van eszemben. Látod ezt itt?

Azzal levette fejről a kalapot, s azt kívánta, hogy azt nézze meg Leon. Derék fehér cilinderkalap volt, mely már sok nyarat kiállt, széles gyászfátyollal körítve.

— Tudod, mit jelent ez rajta?

Leon gunyoros természete soha sem engedett el egy alkalmat a csúfondároskodásra.

— Azt, hogy a kalapod ócska.

Az öregúr megfenyegeté őt az ujjával.

— Leon; egyszer magad fogod te a saját szádat megütni a csúfondároskodásért.

— Hát komolyan? Gyászolsz? Kit?

— Bizony nem azt a Napóleont, akit Sedannál elfogtak:

hanem azt, akit én fogok el most. A te gyászod ez, fiú! Nagy férfiú. — Meghalt Miksa herceg . . .

Ennél a szónál aztán Leonon volt a sor, saját kalapjára olyat ütni ökölrel, hogy az a szemöldökéig horpadt. Megérdemelte; — nem a kalap: hanem a feje.

— Talán nem igaz? — Ezzel vigasztalá magát.

— Igaz biz az, édes barátom. Itt hordom már reggel óta a fekete pecsétetes levelet hozzád, s kereslek vele égen-földön. Ugyan hol bujkálsz? Nesze. Helgolandból érkezett számodra. Térjünk be az én kis vendéglőmbé. Itt az utcán csak nem fogsz olvasni ilyen levelet.

A vendéglőbe érve, azon ürügy alatt, hogy a konyhába megy, megrendelést tenni, magára hagyta a kikopott diplomata védencét. — Nem akarta a levél első hatását ellesni — annak arcáról. Leon egyedül lehetett, mikor azt végigolvasta.

Az íráson magán mindjárt megismerte Rafaela vonásait.

Lehetett-e annak tartalmát meg nem értenie? Lehetett-e még valami kérdése valami orákulumhoz, miután az írásra ráismert? Nem szentesíté-e a szavakat a kéz, mely azokat leírta?

Mily nehéz gondolatok voltak e sorokban! Milyen prognosticon egy új élethez, melynek pályacélja a fellegek láthatlanában vész el! S mind e biztatást Rafaela keze által íratta le örök jóltevője. És nevének reszkető betűi utolsó szívdobbanásait örökíték meg.

A vén jó barát már régen ott ült vele szemben az asztalnál, s ő még mindig szótlánul, elmélázva nézett a kezében tartott levélbe. A betűk mind emberalakot öltöttek előtte.

Egyszer aztán, amint a pincér valami sültet hozott, mintha arra várt volna legjobban, hirtelen nekiesett késsel, villával, hogy mentül hamarább felkaszabolja. Így szoktak az embercsek falatozni a vasúti állomáson.

— Te sietsz, amint látom — mondá az öreg —, hogy el ne késsél a déli vonatról.

Leon csak fejével inte.

— Tanácslom, hogy Hamburgnak menj, s amerikai gőzöst fogadj az útra.

— Tehát te tudod, hogy énnekem Helgolandra kell men-nem?

— Igen, a herceg holttestét és családját hazaszállítanod. Még egyebet is tudok, ami téged érdekkel; de annak még nincs itt a napja, hogy elmondjam. Te még ma elutazol?

— El.

— Lehetek valami segítségre az elutazásodban?

— Köszönöm. Mindig útra kész vagyok. Hanem valami más szívességre kérek.

— Parancsolj velem.

— Emlékezel hát arra az asszonyságra, aki azt a levelet én-hozzám küldte Párizsba?

— Madame Corysande-ra? Hogyne? Kívánod, hogy el-vegyem, s atyja legyen a leányának? A te kedvedért?

— Köszönöm. Neki nincs leánya, s nincs szüksége férjre. Ilyen sokat nem kívánok. Ez az a hölgy, akinek szállását te kitudakoltad, de akinek én becsületszavamat adtam, hogy hozzá be nem lépek addig, amíg meg nem engedi. Ez a de-rék hölgy (mert valóban tiszteletreméltó asszonyság) nekem viszont megígérte, hogy holnapután délben a stadtpark egyik kerti padján ülve fog rám várni, és velem bizonyos körülményekről beszélgetni. Én holnapután a találkozón nem le-hetek ott. És én nem akarom, hogy ő hiába várjon rám.

— Értem a többit. Tehát tudatni kellene vele, hogy te igen fontos és elmulaszthatlan okoknál fogva elutaztál.

— Sőt meg lehetne mondani neki magát az utazás célját is. Etelváry herceg koporsóját.

— Mindent értek. „Csak” a koporsóját.

— Mit akarsz ezzel?

No mert a koporsón kívül még mást is hozasz a hajóval: a hercegkisasszonyt.

— Azt úgy is tudni fogja. Jól ismerte a herceg családját.
— Ah, tehát valóban disztingvált úrhölgy! Bízd rám. Elvégzek mindent.

— De hogy kezdesz hozzá? Az egy fölöttébb büszke és elutasító jellem. Ha azon kezded, hogy „engem Zárkány Leon bízott meg ezzel meg amazzal”: hátat fog fordítani s félvállról mondja azt, hogy „mi közöm nekem ilyen nevű úrhoz?”

— Óh, csak ne bajlódjál te azzal. Hát azért vénültem volna meg, hogy ne tudjak bánni az asszonyokkal! Tudom én annak a módját minden zsánerben. Volt már dolgom álbüszke és valódi büszke asszonyokkal. Rendbe hozom vele a dolgot. Egészen rendbe hozom. Többek között — légy szíves nálam egy kis rendelkezési alapot hagyni. Valami négy darab ezer frankos jegyet.

— Szívesen teszem. S nem kérdeem, hogy mire kell. Hanem arra az egyre figyelmeztetek, hogy ha netalán az a gondolatod volna, hogy te azon hölgy kezébe valamiképpen pénzt juttass a nevemben, úgy bizonyos lehetsz róla, hogy azt a szemed közé dobják.

— Csak te ne adj nekem tanácsokat, hanem adj pénzt, aztán szaladj! mert itt hagy a vonat. Rögtön küldök bérkocsiért, azalatt készítsd össze a pénzt, amint mondtam. Aztán bízzál az én tapasztalt furfangosságomban.

Leonnak rögtön útra kellett szállni. A halott parancsa a legelső. Az elébb való még a szerető hívásánál is. S ez sok embernek a halottja lesz itt ebben az országban!

Másnap korán reggel ott csengetett a vaskakadu madame Corysande lakásának ajtaján. Hóna alatt volt egy kelmeccsomag papírba takarva.

Ez alkalomra egész szokott kinézését elváltoztatta, kakadu-üstökét divatosan közepén elválasztva kétfelé simította, bajuszát feketére kente, zöld szemüveget tett fel, s a szép kettős fogsort, mely remeke volt a fogépítészetnek, otthon hagyta,

úgyhogy összeesett arcával a legjobb ismerőse se foghatta volna rá, hogy találkozott vele valaha.

A csöngetésre egy éppen nem invitáló hang szólalt meg az ajtón belől:

— Ki az?

— A fekete rózsza — válaszolta az öregúr mézédés hangon.

E varázshatású névre elfordult a kulcs az ajtóban, s egy női fő dugta ki magát rajta, szemöldökig lehúzott s áll alatt összekötött főkötőben.

— Mit akar itt? — riadt a látogatóra a főkötő tulajdonosnéja.

— Alászolgája, madame! — mondá csoszogó bókkal az öregúr, kalapját leemelve alázatos udvariassággal. — Ön kegyes volt e napokban a „fekete rózsánál” valami hímzés-munkát keresni. Akkor éppen nem volt semmi alkalom: most azonban egy nagyobb szerű megrendelés érkezett hozzánk, s főnökünk feljegyezte asszonyságod címét, és elküldte a kelmet; ha megalkudhatunk.

— Mindjárt! — válaszolt az őrtálló fej és visszahúzódott. Az ajtó ismét bezáratott kulccsal.

Az öregúrnak aztán szép ideje maradt a folyosórul lenézetni az udvarra, míg odakinn felejtődött, s számlálgatni kezdé, hogy hány cukorsüveget hajtanak kézről-kézre az alatt az odalenn raktározó boltossegédek. Azonban nem veszté el türelmét. Világban járt ember volt; ki tudta számítani, hogy amíg a suta főkötő húsz centiméternyi magas chigonná átváltozik, ahhoz szép idő kell.

Ez idő lejártával megnyílt az ajtó ismét, s most már igen impozáns fenségében jelent meg az imént eltűnt fő, gyönyörű nagy áttört elefántcsont fésűvel a hajában, mely visszajáról volt feltűzve a kontyába.

— Méltóztassék uram! — Szólt most már ünnepélyes leereszkedéssel madame Corysande: előre bocsátva hajlongó, tisztelettudó vendégét belső szobájába, a kis előszobán kresztül.

Madame Corysande szobája sok külső csinnal volt berendezve. Ez volt az ő büszkesége. A látogatónak nem volt szabad észrevenni, hogy ő nem tart cselédet. Azért szobapadlója ragyogott: azt ő minden reggel maga keféli fel.

— Pamina! — kiálta előre a szobába madame Corysande; mely intés a kis ölebeinek szólt, hogy hagyja abba a vendégijesztő ugatást: amiből az a quiproquo támadt, hogy az öregúr az ablak előtt ülő fiatal hölgyet üdvözlé e névvel:

— Alázatos szolgálója, Pamina kisasszony!

Amire mind a két hölgy elkezdett nevetni, madame Corysande a nagy derűtség miatt alig bírta megértetni látogatójával, hogy ez a név nem a hímszöréme mellett ülő hölgyé, hanem a bolognai kedvencé; mire aztán a furcsa öregúr nem a kisasszonytól, hanem a kis kutyától kért bocsánatot, hogy megfosztá őt egyetlen jogos tulajdonától: a nevétől, ami a hölgyeket még derültebb hangulatba hozta.

Éppen csak azt akarta az öregúr. Tudta ő jól a hölgyek nevét, csak egy kis bohókás alapszínezettel akarta megvilágítani a tervezett színielőadást; aminék a szövege nagyon is tragikus.

— Csókolom a kezeiket, úrhölgyeim. Én a „fekete rózsza” vagyok. A magam részéről már elég „szürke rózsza”. Hehehe. Van szerencsém negyven év óta ott szolgálhatni. A mi firmánk a legrégebbi egész Bécsben. Ismeretes gyászpompakereskedés. Nálunk nélkül úri halott, aki ad magára valamit, el nem temetheti magát. Mi képesek vagyunk egy huszonnégy óra alatt teljes gyászpompát előállítani, s nevezetes halottaknál, akik egy hétig vannak közszemlére kitéve, a hihetetlen tudjuk megvalósítani. Emlékezni fog ön madame herceg Metternich temetésére: ön akkor még kicsi kis leány volt. (Ez nagyon hízelgett madame Corysande-nak, aki már akkor bizony nagy leány volt.) Azt egészen mi állítottuk ki. Komolyan mondom! Nem hiszi ön! Két napig harminckilenc hímszörémet foglalkoztattunk. Én jártam el valamennyihez mindennap egy kéz-

csókot, meg egy virágcsokrot átadni. Arra a nagyszerű arannyal hímzett katafalkterítőre bizonyosan emlékszik ön! Az volt a munka! Azt mondták, hogy azt csak Párizsban lehetett kiállítani, mi megmutattuk, hogy itt is lehet! Persze csak mindent Párizsban! Mintha mi semmihez sem értenénk. Hát van-e egész Párizsban hímzőnő, aki ilyen munkát tudna kiállítani, mint a kisasszony? Valódi remekmű! Hanem ez a fajtája a hímzésnek nagyon háládatlan foglalkozás: ezzel alig kereshetni meg a kenyeret és lámpaolajat. Azután a kisasszony nagyon rosszul ül. A hímzésnél nem szabad ilyen széket használni: ez rontja a mellet, ehhez vannak saját alkotású tabouret-ek. Én majd hozok egyet a kisasszonynak, ha elfogadja. Nagyon olcsó áron. Ez igen szükséges. De én itt mind elfecsegem az időt, pedig a kisasszonynak is drága minden perce. S nekem is százfelé kell még ma szaladnom. Nagyszerű megrendelésünk érkezett ma: egy herceg halt meg; csaknem olyan nevezetes ember, mint Metternich, s még annál is gazdagabb úr. Cso-dálom, hogy nem Párizsban rendelték meg a gyászkiállítását.

— Hohó uram! oda most nem lehet menni. Ott most háború van. Napoléont elfogták s Párizst ágyúzzák — szólt bele madame Corysande; büszke volt rá, hogy az esze túljár az együgyű férfién.

— Úgy? A bizony meglehet. Az ilyen megvénült rőflovag, mint én, nem sokat törődik a politikával. Én kávéházba sem járok, s csak azokat az újságokat olvasom, amikbe selymet, fátyolt takarunk: azok pedig alighanem tavalyiak. Ezért drá-gult hát úgy meg a selyem! No lám, én erre soha rá nem jöttem volna. Hát hogy a dologra térjek. A hercegi gyászpompát a „fekete rózsá” fogja kiállítani. A kisasszonynak szántuk a gyászfátyol kiállítását, melyet a herceg lánya fog viselni. Roppant gazdag örökös nő! Képzelheti nagysád. Magáért azért a gyászfátyolért, no azt nem mondhatom el, hogy megnyit adnak a „fekete rózsának”, mert az üzleti titok: — a „fekete rózsá” fizetni fog a kisasszonynak négyezer frankot.

A két hölgy nem bírta eltitkolni örvendetes meglepetését. Hisz ez egy quinterno a lutrin.

— Még a firma is nyer rajta eleget — szólta hamis szemhunyorítással az öregúr —, s Párizsban bizonyosan kétszer annyiért vállalták volna el, s fizettek volna a hímző mamzelleknek tíz frankot naponként. De a „fekete rózsá” „általában” adja ki megrendeléseit. S a kisasszonynak négyezer frankot fog fizetni kész munkáért. Ha elvállalja? No azt gondolom, hogy elvállalja. Ilyen megbízás nem hamar fordul elő újra. Nem minden nap hal meg egy herceg — hogy is hívják? elszaladt a neve a fejemből. De itt lesz a címe a zsebemben valahol: majd előkeresem. De előbb a megrendelés. — Tchéat tisztelt kisasszony, itt a kelme, és itt — a hímzéshez való selyem és ezüst. Mert a hímzés fekete selyemmel és argent friséccel fog készülni. A hozzá valónak az árát önnek kell a díjból megfizetni, s ez majd számlájára tétetik. Ez azonban nem lesz olyan igen sok. Kitélik bőven a négyezer frankból. A hímzéshez való mintarajzokat elhoztam. Ezekből láthatja, kisasszony, hogy az egész à la Savonnerie modorban készítenőd: ön gyakorlott ebben, ugyebár?

— Óh, jól értek hozzá! — szólalt meg Livia.

(Milyen szép csengő hangja van! — motyogta magában az öregúr.)

S hogy szakértését bebizonyítsa, Livia rögtön tübc húzott egy szálát az argent friséccel, s megmutatta egy fátyoldarabon, hogyan kell azzal à la Savonnerie hímezni.

— Oh pompás! nagyon szép! (Milyen finom fehér kezei vannak! milyen szép rózsás ujjacskái!)

— Ez nekem könnyen fog menni.

— Sietni nem szükség vele, kisasszony. A herceg külföldön halt meg; azt elébb tengeri úton, vasúton hazahozzák: abba beletelik két hét, s csak akkor lesz az ünnepélyes szertartás, amikorra e fátyolnak el kell készülnie. Azért csak nappal dolgozzék ön, éjjel lámpásnál ne rontsa a szemcit. (Milyen gyö-

nyörű kék szemek!) Az éjjeli munkának, kivált a gyászhímzésnek még az a hátránya is van, szemrontó sajátságán kívül, hogy meglátszik a hímzeten magán; s a hercegnő, akinek a számára ez készül, nagyon finnyás; mondhatom, hogy igen kényes! S a „fekete rózsá”, büszke arra, hogy senki se mondhasa: „bezzeg, ha ez Párizsban készült volna” Azért csak nappal dolgozzék ön rajta. Tudom, tudom: az van benne, hogyha hamarább kész lesz a munka: ön hamarább megkapja az árát. Segítünk ezen is. A „fekete rózsá” azt akarja, hogy olyan készüljön, hogy az irigység se találhasson rajta nagyítóüveggel sem egy makula hibát. Én fel vagyok hatalmazva, a hímzőnőknek előleget adni. Önöknél azonban még többre is kész vagyok. Itt hagyom az egész összeget, amiben megalkudtunk. Az ön tiszteletreméltó arca, madame, ez ártatlanságot sugárzó szemek, kisasszony, biztosítanak engem arról, hogy a „fekete rózsá” semmit sem kockáztat az előrefizetéssel. Engem az én emberismeretem még sohasem csalt meg.

Ez a nagy bizodalom némi gyanút gerjesztett madame Corysande-ban.

— Uram, mi nem tartozunk azok közé, akik előleget szoktak kérni.

— Madame! — szólt az öregúr, termetét büszkén kiegyenesítve. — Ne bántsa ön meg helytelen pruderie-val a „fekete rózsá” firmáját. A „fekete rózsá” valóságos munkahelye a munkás női erénynek. Adminisztrációját egy titokban működő női testület viszi, melynek feladata: jó erkölcsű fiatal hölgyeket, kik erényes életmódot folytatva kézimunka után élnek, pályájuk folytatására buzdítani. Ez nyílt titok, madame. A gazdagok azért halnak meg, hogy a szegények élhessenek. Ön ért engemet. Erős alap egy fiatal nőre nézve, ha van egy kis félretett pénze. Kivált midőn azt tisztességes úton szerezheté. Egyébiránt, ha tartózkodik ön elfogadni, hát visszaviszem.

Madame Corysande mégis csak inkább az elfogadásra há-
tározta el magát.

Az öreg pseudo-boltoslegény leszámlálta neki az asztalára
a négy ezerfrankost.

— Önök elfogadják a francia pénzt, ugye? Azért, hogy
Napóleon tönkrement.

— Micsoda Napóleon? — riadt fel madame Corysande.

— Hát hiszen remélem, hogy csak egy Napóleonról le-
het szó.

De bizony egy másikon járt annak az esze akkor, s Livia is
megszúrta a tűvel az ujját erre a szóra. Ami felett az öreg ma-
gában nagyon jót nevetett.

— Aztán ne tessék az asztalon hevertetni a pénzt. Egy per-
cig se! Ebben a Bécsben nagyon vigyázni kell az embernek.
Zárja el madame rögtön a fiókjába. Aztán kérnék egy kis nyug-
tát róla, ha nem lenne terhére.

Madame Corysande leült, s elővéve apró írószerét, elkezd-
ett nyugtát írni.

Egyszer aztán elakadt.

— Ugye bár, uram, azt is ide kell írnom, hogy kinek a
számára van megrendelve az előre kifizetett munka?

— Természetesen, természetesen. A hercegnőnek a nevét.

— Hanem akkor mulhatlanul szükséges volna előbb, hogy
tudjam a hercegnőnek a nevét.

— Ah, hát még nem mondtam volna meg? Nézd csak;
most meg már nem jut eszembe! Ilyen a vén fej: amíg idáig
jövök elfelejtem. Azt hittem, hogy a zsebembe teszem a
címét. Oda ám, csakhogy más kabátot vettem fel. No nem tesz
semmit. Egyszeribe szaladok haza, s hozom a címet magam-
mal. Óh, hogy még egy herceg nevét sem tudom megtar-
tani. Szaladok: egy perc alatt itt leszek.

S úgy elszaladt ki a szobából, mintha lopott volna.

Madame Corysande pedig utánaszaladt, és lekiabált utána
a lépcsőn.

— Uram, uram! Ha nem viszi a nyugtát, vigye el a pénzt; jöjjön vissza a pénzéért, uram.

A vaskakadu félt, hogy még elfogják erre a pénzkiabálásra.

— Köszönöm, madame, köszönöm — kiabált vissza. — Nem fogadok el ajándékot. Bocsásson meg. Nem szabad borralalót elfogadnom. Nem vehetek el pénzt. Ne bántson meg velem!

Ezzel a ravaszsággal lemenekült a lépcsőn. Mindenki azt hitte, hogy a szegény lovagias érzelmű vén boltsegéd menekül a kínált borralaló elől.

A pénzt tehát már odaezermesterkedte volna.

De hol hagyta az izenetet?

Majd azt is megkapja madame Corysande; ki van az csinálva szépen, mint a strasbourgi dóm óraművének egymás után következő csodagépei.

Madame Corysande csak várt türelmesen a visszatérőre; várt délig, akkor fogta a félig megírt nyugtát, s azt mondta Líviának, hogy elmegy vele egyenesen a „fekete rózsá”-ba.

A nagyszerű etablissement-ben már ismerték arról madame Corysande-ot, hogy sokat járt oda munkát keresni egy hímező számára, s veszekedett velük, ha nem adtak.

— No hát, uram — mondá madame Corysande az üzletfőnöknek, letéve a nyugtát az írópolcra —, mondja ön csak, hogy hívják azt a megboldogult herceget, akinek a gyászpom-páját önök állítják ki?

A főnök megmondta neki jó szívvel.

— Azt Etelváry Miksa hercegnek hívják.

— Etelváry Miksa herceg meghalt? — rebegett madame Corysande, s e szóra úgy elveszté a lelkét, hogy kiszaladt a comptoirból, s nagyon sok embert le kellett taszigálnia a járdáról, míg annyira magához tért, hogy e vész hír egész nagyságát átérezze.

A legelső józan gondolata aztán az volt, hogy visszasíessen a „fekete rózsá”-ba. A főnök ott várta már az ajtóban.

— Ön valami nyugtát felejtett itt, madame.

— Igen — szólt madame Corysande, elhatározott hangon, s a nyugtát berepeszté két helyen és zsebre dugta. — Uram! Lívia kisasszony nem fogja azt tenni, nem teheti azt, hogy Etelváry Rafaela hercegnő számára gyászfátyolt hímezzen — semmi áron. Én visszaadom a pénzt.

A főnök felhúzta mind a két vállát, s zsebébe dugta a kezét.

— De hiszen tőlünk nem volt önöknél senki se megrendeléssel, se pénzzel.

— Hogyan? Egy öregúr, akinek egy foga sincs, a haja fehér és kétfelé van választva, s a bajusza fekete!

— Madame! Az én segédeim mind fiatal emberek, s az a bajuk, hogy több foguk van, mint amennyit el tudnak tartani.

— Akkor ki volt hát az az ember?

— Valami csaló. Adja fel a rendőrségnek. Meglopta önt?

— Dehogy lopott, inkább pénzt hagyott ott nálam.

— Akkor ne adja ön fel a rendőrségnek.

Madame Corysande-nak egy világos gondolata támadt.

— Ki rendelte meg önöknél a gyászpompa kiállítását?

— Azt mindjárt előkereshetem a journal könyvből. Tesék besétálni, madame. — Itt a neve. Dumka Péter, uradalmi jószágigazgató. Lakik a herceg hotelében.

— Köszönöm uram.

Azzal elsietett.

A tramwayra felülve, szabad folyást engedett könnyeinek. Ez volt az első végezni valója. Azután elkezdett magában beszélni:

— A herceg halálával is éppen úgy vagyok, mint a herceg-asszonyéval voltam. A szomorúsággal vetekedik a bosszúság. Még csak nem is sírhatok kedvem szerint. Micsoda komédia ez itt most? Ki küldi hát Líviának azt a pénzt? Inzultálni akarják azt a szegény gyermeket? Hogy ő most üljön le gyászpompát hímezni annak a halottnak a szertartására, akinek, ha

akarta volna, most ő lehetne az özvegye? Hogy ahány gyöngyöt, annyi könnyet ejtsen a munkára? Ki gondolhatott ki ilyen kegyetlenséget ellene? Majd megtudok mindent Dumka úrtól. Áldott jó herceg, ha tudná, mennyi keserűséget okozott még a halálával is!

Madame Corysande még éppen otthon találta Dumka urat, ki egész gyászba volt öltözve még a hercegnő halála óta. Madame Corysande is azt gyászolta még.

— Ah, kedves madame Corysande, látja milyen szomorú napunk van ismét. A mi jó hercegünk meghalt.

— Boldog ő; mert ismét annál van, akit szeretett — véleményezé madame Corysande, mely véleményt Dumka úr csak részben tett magáévá.

— Az égben bizonyosan együtt vannak már; hanem a földön még időbe és fáradságba fog kerülni, amíg egymás mellé juthatnak. Helgolandtól Etelvárig bizony hosszú az út.

— Tehát Etelvárra fogják őt szállítani?

— Természetesen, a családi sírboltba. Ott lesz a gyászszertartás.

— Képzelm, milyen nagy pompával.

— Nemigen biz az. A herceg végakaratóval meghagyta, hogy egyszerűen temessék el; egy halottat ne ékesítsen nagy külső fény: a jó emlék többet ér annál. Igen egyszerű lesz a gyászszertartás.

— De annál pompásabbak a toaettek. Úgy tudom, a hercegnőnek egy gyászfátyolán négyezer frankba kerül a hímzés.

— Ah, az városi mese! Én nem tudok róla semmit.

— No de én magam beszéltem azzal az úrral, aki azt egy ismerősömnél megrendelte. Ki is fizette az árát.

— Tőlem nem kapta rá a pénzt.

Akkor aztán madame Corysande tetőtől talpig leírta a kis öregurat Dumka úr előtt.

— Soha sem láttam ilyen embert. Fogatlan! Kétfelé választott ősz hajjal, à la bon enfant; ej de furcsa lehetett.

Tehát Dumka úr sem tud róla.

Most madame Corysande az igazi nyomra kezdett akadni. Leon iránt fogott gyanút.

— Talán a hercegnő maga adott rendeletet.

— Nem, madame, az jobban el van most foglalva a maga fájdalomával és félelmével, a blokádon kell keresztüljőnie a hajóval, még el is foghatják. Van annak eszében a gyásztoalett! Különben is szereti az egyszerűt.

— De hát nem ment eléje senki, hogy kísérője legyen?

— De igen. Zárkány Napóleon urat hívta fel a szomorú szolgálatra saját levelében a meghalt herceg.

— Tehát Zárkány Napóleon elutazott?

— Ma kaptam a táviratát Hamburgból, hogy a Water-nymph angol gőzössel tengerre szállt, a herceg koporsóját és családját hazahozandó.

Most aztán annyit megtudott madame Corysande egyszerre, hogy az elég volt neki egész hazáig, mégpedig gyalog.

Hanem a földologra nézve, hogy ki küldhette hát azt a pénzt, és ezt a megrendelést, most már teljes tökéletes sötétségben maradt.

Kisírt szemei előre elárulták a titkát.

Melyik gyász híren kezdje Lívia előtt? A herceg halálán-e vagy Leon elutazásán?

Az egyik hírrel sebet fog ütni a leány szívéen, másikkal mérget fog csepegtetni a sebbe.

— Szegény, szegény leány!

E szókkal rohant be szobájába, s elébb egy verset sírt, Lívia nyakába borulva; csak azután mondta el neki az eseményeket, a megtörtént sorrendben.

A leány bámulatos lelki nyugalommal hallgatta azt végig. Madame Corysande elcsudálkozott rajta.

Lívia csak hallgatott, a megkezdett gyászfátyolt ölébe leejtve, s kezcit rajta nyugtatva. Szemei a sötét szövetre bámultak.

Aztán felsóhajtott, összehajtá a fekete kelmét és félretette.
És két kezét szívére nyomva mondá:

— Áldja meg őket az Isten.

— Mit tesz ön most?

— Most? Most már hímezni fogom a hercegnő menyasszonyfátyolát .

Ha Leon csak egy árnyékát vetette volna észre a bizalmaskodásnak — amire a herceg levele jogot adott neki —, midőn Rafaela elé lépett, bizonyos lehetett volna felőle, hogy egy olyan jéghideg tekintettel találkozik, amely egyszerre a túlsó égsarkig taszítja; ha pedig könnyekkel szemében jelenik meg előtte, elérzékenyülten, egy gúnymosolyt fog előidézni e klasszikus arcon: visszaemlékezést Alienorra.

Nincs utálatosabb torzkép a csinált szomorúságnál.

Az igazi bánat nem csinál arcfintorgatásokat, az előtte jár az arcnak, s nem mutatja magát, mégis mindenki által észrevehető.

Leon még csak gyászba sem volt öltözve. A szokott úti ruhájában jött el, kalapja mellett sem volt fátyol, jó tengerútra való túri süveg volt az; mindössze is a darutollat tépte ki mellőle.

A hercegnő az orvos jelenlétében fogadta őt. Leon megvárta, míg a hercegnő nyújtá eléje kezét, hogy azt komoly tisztelettel elfogadja.

— Vártuk önt — mondá Rafaela.

— Bocsánat, hercegnő, ha késtem. Távoly voltam Bécstől, ahova a levél intézve volt, s emiatt nem kaptam azt rögtön.

— Önért sajnálom azt: mert most már nem látja jó atyámat. Már le van zárva a koporsója. Pedig én nagyon szerettem volna, ha látja őt, olyan volt halva is, mint mikor élt: olyan szép, nyugodt, kiszenvedett arc. Egy fürtöt szép ezüst hajából eltettem: azon majd megosztozunk. Én nem akartam engedni,

hogy őt bebalzsamozzák. Ugye jól tettem? Már szegény jó anyámnál úgy elborzasztottak e műtéttel. Így nem lehetett mást tenni, mint őt lezárni ólomkoporsóba, s úgy szállítani útra. Helyesli ön ezt?

A kérdésben oly gyöngédség volt, mely jogot adott a válaszra.

Leon pedig nem helyeselte azt.

— Megvallom, hogy jobb szerettem volna, ha vaskoporsót választottak volna ólom helyett. Vagy messinget, vagy bármi más ércet.

Rafacla ajkán könnyű félrepittyesztés vonaglott át.

(Ejh! Ő már éreztetni akarja, hogy van joga kifogásokat tenni! Másnak azonban van joga az ő kifogásainak az okát megtudni.)

— S miért?

— Vannak aggályaim; amik meglehet, hogy alaptalanok. Úgy áll az esély, mint száz az egyhez. Most már ez meg is van, s nem lehet változtatni rajta. — Ezzel átvezette Rafacla Leont a nyílt corridorra, feltakarva előtte a lefüggönyözött nehéz ólomkoporsót, melyen nem volt semmi díszítés, cífraság, név. Csak egy sima ötszögletű szarkofág volt az. —

Nem következett semmi érzékeny jelenet.

Leon az orvoshoz fordult.

— A koporsó meg van töltve szesszel?

— Szabály szerint. Ez az enyészet ellenóvszere.

— Eképpen ez nyom valami tíz mázsát. Ezt csak a hajó földézetén lehet elhelyezni, s hogy a hajó himbálása közben a tengerbe ne essék, le kell srófolni vaspántokkal. Van erről gondoskodva?

— Biz erről nincs. Ez nem is jutott eszünkbe.

— Akkor kérem a titkár urat utasítani, hogy rendelkezék a szükségesekről. A tenger nagy hullámokat hány most.

Azután néhány suttagó szót váltott az orvossal. Rafaelától elfordultan.

Rafaela észrevette, hogy róla beszélnek: azt is sejtette, hogy mit.

— Óh, miattam ne aggódjanak önök: én nem félek a zajló tengertől.

Leon helyeslőleg bólintott.

— Akkor holnap útra kelhetünk.

Az orvos aztán eltávozott a titkárt megbízni az elszállítás technikai nehézségeinek elhárításával; kézművesek, hordárok megrendelésével.

Rafaela és Leon egyedül maradtak. Rafaela kérte Leont, hogy foglaljon helyet vele szemközt, úgy, hogy a világosság Leon arcába sütött, egészen a szemei mélyébe lehetett látni. A hercegnő folyvást e mélységet vizsgálta.

— Ön félt engem a tengeri betegségtől? — kérdezé Rafaela. — Én nem kapom azt meg. Bizonyos vagyok felőle.

— Utazott már a hercegnő zivataros tengeren?

— Igaz, hogy még nem. De én nem akarom ezt a betegséget megkapni! S azt hiszem, hogy az akarat sokat tesz.

— Ez esetben igen sokat. A kedély, a példa is határoz. Néha az egész utazó társaság neveti a bajt; de amint egy megkapta közülök, a többi utána esik bele. A félelem felkölti azt: a bátorság visszatartja.

— Én bátor leszek. Azt gondoltam ki magamban, hogy nem maradok a kajütben, ahol az emberek jajgatása ragályos; hanem felmegyek a tetőre, belefogózom az árbockötélbe, felnézek az égre, s azt mondom magamban: ejh, milyen jól hintázunk. A halálnak pedig azt mondom: no hát jer, én nem félek tőled, jó barát vagy; s kikerülöm veled, hogy a lábaid előtt görnyedezzek. Vagy pedig megfogom a legelső bátor embernek a karját a fődélzeten: egy matrózét, s arra fogom kérni, hogy beszéljen nekem adomákat, úti kalandokat.

Leon nem mondta rá, hogy hiszen lesz ott más ember is, akinek bátorsága van, aki nem veri a fejét a falhoz, s tud mondani vidám adomákat.

Ehelyett azt mondta neki, hogy:

— Jól lesz, hercegnő.

Erre Rafaela azt a fontos mondást ejtette ki ajkán:

— Kérem, ne nevezzen engem hercegnőnek.

Akárki is odamagyarázta volna e felszólítást, hogy itt az ideje most, elérzékenyült gyöngédséggel térdre ereszkedni, ama hófehér kéz után nyúlni, azt megcsókolni, és elértő sóhajjal rebegni: „Rafaela!”

Leon nem tette azt. Meggondoltan mondá:

— Azért tán, mert a herceg meghalt?

Rafaela meg volt elégedve vele, hogy Leon nem ingadozott meg.

— Azért. — Családunkban a hercegi cím az utolsó férfival el lesz temetve, s a leány, aki utána marad, már csak grófnő. Így volt az adományozva.

— De én úgy tudom, hogy Etelvár Miksa hercegnek meg volt ígérve, hogy ha leányát fiúsítja, a hercegi cím arra is rászáll.

— Meg volt ígérve. Ő el is készítette ez iránti folyamodását. De az utolsó napokban megsemmisítette azt: nem adta be, s én ezentúl „csak” grófnő vagyok.

Ez már nehezét nyomott a mérlegben. Ez reveláció volt. — Rafaela egy fokkal lejjebb lépett a ranghágcsón, hogy ne legyen a távolság kettőjük között olyan nagy; ne kerüljön olyan nagy fáradságába annak a másiknak hozzája felemelkedni.

Rafaela grófnővé lett —, hogy közelebb legyen.

Leon agyát nem kábítá el ez a nagy diadal. A hangban, a modorban, mellyel e felfedezés történt, annyi biztató, annyi világosságterjesztő volt; megannyi illusztrációja a hercegtől kapott utolsó levélnek, amit Rafaela keze írt.

— Akármit rendeljen is a heraldika, az aranykönyv és az udvari etikett: a közélet azt, aki hercegnőnek született, hercegnőnek fogja nevezni holtáig; a nép a rangátváltozások subtilitásait nem érti meg. S ez szokatlan is a mi monarchiánk-

ban; én nem tudom, hogy hasonló eset történt volna, hogy egy hercegnő rangja alábbszálljon. Egyébiránt Magyarországon, amint semmi különös előjoga nincs egyik mágnási osztálynak a másik felett, úgy nincs is ok reá, hogy a címerkoronák közötti különbséget fokozatnak tartsa valaki; nálunk vannak nagy tekintélyű bárók s „jó pajtás” hercegek.

— Van azonban egy hely, mely minden embert egyenlővé tesz: ez a hullámzó tenger. A hajófedélen a hercegek csak olyan nyomorult tántorgó alakok, mint a matrózok, s minden méltóságnak vége a földön heverő alaknál. Ilyenkor az egyenlő emberek, az útitársak, csakugyan híhatnák egymást „ön”-nek.

— Parancsnak veszem e kívánatot. S ha vétetni fogok a szabály ellen: az nem az én hibám lesz.

— Hanem az enyém. Rajta leszek, hogy soha se feledtessem el az útitársnőt. — Nézzünk ki a tengerre.

Leon addig is az ablakkal szemközt ült, ahonnan a tengerre volt kilátás; szép nemes vonásait megvilágítja a tengerfény; most Rafaela is odafordult.

— Ön azt mondá, hogy távol volt Bécstől. Hol járt, amióta Párizsból megjött?

Leon aztán elbeszélte neki, hogy hol járt. Leírta kis ősi lakhelyét, s az abban megtelepült boldog családot. S aztán az irtó vészt, mely e boldog családból hét nap alatt csak egy gyászoló apát és anyát hagyott meg. Csak az egyszerű eseményt beszélte el. Kilenc parasztgyermek történetét, akik múlt héten keresztapjukat körülfogva dalolták az ipsilándi rózsát, s ma már az anyjuk dalolja azt egyedül az öt kis sírhalom előtt. Semmi nagy dolog sincs ebben az egész történetben; hanem azért mégis, mikor a kilenc cipőcskérül beszélt Leon s az üres vánkoskákra kiosztott páros almákról, Rafaelának egyszerre a szemébe szökött a könny: „Istenem!” rebege, és amíg egyik kezével eltakarta arcát, a másikat öntudatlanul nyújtá Leonnak.

Pedig Leon nem sírt, mint Alienor.

— És ön még gyászfátyolt sem tesz fel keresztgyermekéiért? (Rafaclának korábban feltűnt már, hogy Leon kalapja mellett nincsen gyász. — Másért is talán?)

— Nem akarom, hogy minden profanus ember megállítson, és elmondassa velem, hogy kit és mért gyászolok. (Ez válasz volt azért a „másért” is.)

— És most hallgassa meg ön a mi tragédiánkat — mondá Rafaela.

És aztán elmondta Leonnak, minő idilli életet éltek itt a tenger közepett, míg az ágyúdörgés fel nem zavarta azt. Elbeszélte atyja szenvedését, midőn a rémjelenet beteg szívénck minden sebeit egyszerre föltépte; midőn mindent megtudott, amit titkoltak előtte: hogy halt bele e fájdalomba!

S amíg ezt elbeszélte, Leon arcán oly változás ment végbe, mely Rafaclát megdöbbsenté. Elsápadt, szemci elveszték fényüket, homlokán nehéz veriték gyöngyei verődtek ki. Nem a gyász, nem a részvét: az önvád képe volt ez. Azt az egész ólomkoporsót emelte e beszéd alatt. Utoljára Rafaela megszólítja:

— Valami változása van? Ön beteg?

— Bár volnék az! — szólt Leon, felkelve helyéről. — Ennek nem így kellett volna történni!

Rafacla elérté az cszmét.

— Tehet ön róla, hogy így történt?

— Talán nem. De hátha igen? Ki tudja azt?

— Én tudom. Atyámtól hallottam. Valaki vádolta önt előtte, azzal, hogy ön elrontott valamit. Atyám azt felelte rá: „Nem igaz! Zárkány Napoleon mindent úgy tett, ahogy kellett. Istenség titka a jövődő”! Jól esik önnek, hogy ezt megmondtam?

— Lelkemből köszönöm.

Leon csak most vette észre hogy homloka mennyire meg van izzadva, s letörülte azt zsebkendőjével.

— Most sietek az előkészületek után nézni. Még ma éjjel át kell szállíttatnom a koporsót a földélezetre, s ott megerősítenem.

— És reggel értem fog ön jönni? Igen korán jöjjön. Milyen helyt hajnalodik. Költessen fel. Itt nincs se óraütés, se fülemüle, se kakasszó éjszaka.

Leon búcsút véve, azt mondá, hogy meg akarja elébb tekinteni a koporsót, ha jól van-e összeforrasztva.

Rafacla nem ment utána.

A teremben ahol hátramaradt, a fali tükrök mind a szegletekbe voltak elhelyezve, úgy, hogy diagonálban adták vissza a terem képét. Az egyik tükörből éppen a korridorra lehetett kilátni, éppen oda, ahol a koporsó feküdt.

Rafacla látta Leont odasietni. A koporsó előtt letérdelt, és sokáig nézett egy helyre, azután hirtelen fölkel, s hármat ütött ököllel a homlokára.

Azután gondja volt rá, hogy a térdét leporolja, mielőtt visszajön a terembe.

Ott ismét találkozott Rafaclával.

— Minden rendben van — mondá neki és eltávozott.

Csak a házon kívül vette észre, hogy kalapja gyászfátyollal van körülfonva: ezt Rafacla tűzte oda, azalatt, míg ő künn a korridoron a koporsóval tartott néma találkozót.

Aznap nem is látta őt Rafacla többet.

Szavatartó emberre talált.

Mikor éjfél után két órakor felébredt, s a holdvilágot hajnalnak vélve, felöltözött, már nem találta a korridoron a koporsót. Azt olyan mesterséggel vitette el onnan Leon, hogy őt fel nem zavarta álmából.

Rafacla azután künnmaradt az üres korridoron, s a párkányzatra kidűlve várt Leonra.

Már annyira volt vele, hogy várt rá.

Nem tudott magának számot adni róla, hogy mi az; több-e, mint pusztá érdeklődés, több-e mint engedelmesség az atyai

végakarát iránt, több-e, mint ragaszkodás az erősebbhez? várt rá.

Szép, csendes, holdvilágos éj volt. Éjfél utánra lecsillapult a szél.

És Rafaelának eszébe jutott, hogy van valahol a világon egy másik nő, aki a napi vélemény előtt az ő vetélytársnéja; mert neje lett annak a férfinak, aki tőle eljegyzett vőlegény korában elvált. A világ örömet beszél a szép nőkről, s ez a nő szeret beszéltetni magáról a világgal. — Az a félbeszakadt légyott nem maradhatott titoknak; a diplomaták feljegyezték belőle a világtörténetre kiható mozzanatot, s a nők a szenvedély és önuralom rendkívüliségeit. Rafaela is megtudta azt, ami ezzel a nővel történt. Ez a nő éppen így várt egy holdvilágos éjszakán Leonra: szívében tilos szenvedéllyel s ahogy a kéjmámor és a gyilkolási düh együtt szokott járni, a vétkecs szerelem összeforrvá szívében háborúszomjas vad indulatokkal. A nő szép volt, csábító és önfeledt. S ez a nő hiába várt erre a férfira, akire ő most. — S akinek a lépteit már hallja a távolból a fővényen ropogni, aki *az ő hívására* megjelen. — Vajon a két nő közül melyik a nyertes, melyik a vesztes fél?

Rafaela a korridorról kívánt jó reggelt Leonnak, mikor az a ház elé érkezett.

Leon felsietett hozzá.

— Egy órával korábban jöttem — mondá Rafaelának; — a szél egyszerre lecsendesült: jó lesz felhasználnunk az időt a hajóra szálláshoz, mert hajnalra ismét fel fog támadni a szél.

Rafaela megvolt régen úti készületeivel. A férfi cselédeket előre küldé, aztán útiköpenyegét felvéve, még egyszer megöntöze az ablakába tett virágokat, a villatulajdonos gyöngéd figyelmének tanújeleit, s aztán Leon karját kérve, levezteteté magát a partig, az orvos, a titkár és a komorna kíséretében. Rafaela egy percben visszafordult komornájához, s azt kérde tőle:

— Emília! Itt van *Camilla*?

— Igenis, hercegnő — felelt a megszólított. — Leon szét-
nézett. Nem látott sehol egy harmadik hölgyet.

A part előtt a keletkező dagályban táncoló csónakba lépés-
nél segíteni kellett a hölgyeknek. Mikor a komornára került a
sor, Rafaela azt mondá Leonnak:

— Ugyan kérem, vegye át Emíliától — míg a csónakba lép,
Camillát.

Leon összeresztte, mikor a komorna egyszerre a kezébe
adta azt az addig kendője szélével letakart valamit. Az egy
fehér cica volt.

Rafacla észrevette e megrettenést, s rábámult nagy sze-
meivel.

— Ön is fél talán a cicáktól?

— Óh dehogy félek! (Hanem *Livia kedvencére* ismert benne,
az rezzenté meg oly nagyon! s aztán gyöngéden odaszorítá
a szelíd állat selyem pofácskáját arcához, s biztatólag suttogá
neki: „ciuc-miuc!”)

Amíg a hajóra értek, a tenger csendes volt; de alig szedték
fel a horgonyokat, midőn a tenger ismét dagadni kezdett,
s amint az induló gőzös megkezdé oldalhintázását, a komorna
rögtön eltűnt a fődélzetről, s lement a kabinjába lefeküdni.

Amint aztán a nap fölkelt, veres fényével még pirosabbra
festve a távozó sziklaszigetet, mintha magával hordaná a
szelet, egyszerre újult erővel kezdte az rá, s most már a hajó
nemcsak azokat a hintázó oldalmozgásokat követte, amik
még olyan jól esnek, mint a ringatás, hanem amint a hullám-
hegyeken átbukdácsolt, egész hosszában hánytá-vetette magát,
majd az orrával, majd a hátuljával ágaskodva fölfelé.

Minden ember eltűnt már a fődélzetről, maga az orvos
sem tudott magának semmi profilaktikus gyógymódot ren-
delni a tengeri betegség ellen: senki sem kérdezősködött a
más baja felől.

Csak Rafaela állta meg a helyét és Leon a fődélzeten.

A kajütgádor ajtajának támaszkodva s kezével a kilincsbe fogózva, nézte a büszke hölgy a feje fölött elrepülő felhőket. Esőköpenyének csuklyáját fejére húzta, olta!mul a földéire felcspáló, freccsenő hullámok ellen, s beszélgetett Leonnal, ki a gőzhajókéményt megerősítő láncba kapaszkodva tartá fenn magát.

— Én szeretem a tengert. Ha tengerész neje volnék, mindig együtt járnék vele. Akinek a tenger a hazája, az hontalanná nem lehet soha. A tenger nem enged magára határokat festeni, mint a föld. Az nem engedi magát meghódítani. A tenger megvalósulása a „közös haza” eszméjének. A tenger sohasem olyan mostoha ahhoz, aki rajta keresi kenyerét, mint a föld, s annyi embert táplál, mint a föld, s annyinak ád sírt, mint a föld. Most, mikor ez a hajó recseg-ropog alattunk, mikor azt kell hinnem, hogy a jövő percben a tenger fenekéig süllyedünk le, s a hullám mint egy hegylánc közeledik felénk: arra gondolok, hogy mennyivel nyugodtabb helyen vagyok én itt most, mint volnék abban az országban, melynek a földé hány most ilyen hullámokat, mint ez a tenger, s egész tartományainak elsüllyedését siratja. S ettől a gondolatul az orkán maga szelíd tündérnek tűnik fel előttem. Ezzel szoktam minden rossz érzést leküzdeni magamban, arra gondolok, hogy mások még jobban szenvednek, mint én. Én szeretem ezt a vihart. „Ezt” a vihart!

— Nekem is jó barátom a tenger — szól Leon —; s még úgy jöhet, hogy tengerész leszek. Mindig kárhoztattam őseinket azért, hogy úgy szerették a lovat, szerették volna inkább a hajót. Akkor nem keresték volna a pusztát, ahol zöldebb a fű; hanem a partot, ahol szabad a tér. Amennyi erővel Magyarországot elfoglalhatták, annyival leteleptülhettek volna Japánba. Ez az ország az én eszményképem. Nem hiszem, hogy valaha oda ne kerüljek. Körös-körül tenger. Semmi szomszéd, semmi atyafi, semmi diplomácia. Maga teremt magának mindent.

Rafacla panaszkodott, hogy lábai reszketnek, bárhogy erőlteti magát: nem tud állva maradni.

— Ez pedig a legelső, hogy a tengeri betegséggel megküzdjünk, az állva maradás — mondá Leon. — Támaszkodjék ön vállamra, s engedje, hogy karommal fenntartsam.

Rafacla úgy tett, s aztán, mikor Leon átkarolta, nem szédült többé a feje.

Addig-addig dicsérték egymásnak a tengert, míg az kien-gesztelődött a sok magasztalásra: délfelé megszűnt a vihar, eltisztultak a felhők, s a hullámhegyek szép sima völgyekké lapultak alá, mikén most már a kis gyors jacht hintázva lapátolt előre.

A lélekerő csakugyan csodát tett Rafaelánál; acéllá tette idegeit. Nem szenvedett tengeri betegségtől, ami valamennyi kísérőjét előfogta. Leont természetesen nem. Ő megszokta már a tengert régen.

Eddigelé kevés hajó tűnt fel láttávolukban, az is messze elmaradt; de amint a vihar megszűnt, egyszerre kezdtek feltűnedezni a vitorlák, s a gőzhajót jelző fekete füstvonalok a láthatáron.

Egy nyugot felől jövő gőzhajó egyenesen az ő útjokat látszott keresztezni. A hajó hadi fregatte volt, kétárbocos, vitorlával és gőzzel haladt. Amint egyre közelebb érkezett, felismerték benne a francia cirkáló hadihajót.

— Ez alkalmasint velünk akar szóba állni — jegyzé meg Rafacla, távcsövét felé irányozva.

— Akkor az ő dolga, hogy utolérjen bennünket — mondá nyugalommal Leon.

A cirkáló megjelentére a kelet felől mutatkozó vitorlák legtöbbször irányt változtatott. Azok alkalmasint német hajók voltak, s nemigen kínálták oda magukat hadizsákmányul; a fregatte nem talált mást útjában, mint a jachtot. Azt utol is érte Neuwerk magaslatán. A jacht nem tartozott róla tudomást venni addig, míg meg nem szólal. A fregatte megtette.

Félmérföldnyi közelbe érve, jellövést adott: mire az utazó gőzös megállt, s közel engedte amazt magához jönni. A cirkáló hajó mintegy tizenkét fonalnyi közelig jött a jachthoz, s akkor hosszoldalával fordult felé, rátátva tizenkét ágyúja torkát.

Akkor aztán egy csónak hagyta el a hadihajót, mely a gőzöshöz evezett. Egy tengerész hadnagy jött rajta hat tengerész katonával.

Néhány perc múlva a fődélzeten volt a tiszt és a katonák.

A jacht kapitánya és a tengerész hadnagy a szokott értekezést megkezdték. Ez előkérte a hajóiratokat, amaz megmutatta neki azokat. Minden rendben találtatott.

— Semmi hadi dugáru a hajón? — kérdezé a hajóshadnagy.

— Semmi felelé a kapitány jóhiszeműleg.

A hadnagy kötelességéhez híven széttekintett, az adott szón kívül még saját szemeivel is meg akarva győződni, s a legelső tárgy, amibe belebotlott — a koporsó volt.

Ez a hajó fődélzetén feküdt, leszorítva erős vaspántokkal és csavarokkal a padozathoz. Nem volt betakarva semmivel.

— És ez itt, uram? — kérdezé a hadnagy.

— Ez egy koporsó. — felelt a hajóskapitány.

— Igen. De ólomkoporsó. Nem tudja ön, hogy az ólom mai napság hadi dugáru?

— Nekem úgy lett feladva, mint koporsó. Egy előkelő magyar főúr fekszik benne, kit Helgolandból hazaszállítanak.

— Ezt én hihetem is, nem is.

— Itt van a családja, orvosa, kísérete, akik mind bizonyítják.

Azok valóban mind ott voltak már a fődélzeten, s várták, hogy mi lesz ennek a kimenetele.

— Ezt látta ön előre — súgá Rafaela Leonnak; odatapadva hozzá s karjába fogózva.

— S ha úgy van is! — mondá a hadnagy, azt csak nem képzelik önök, hogy én nyolc-tíz mázsa ólmot az orrom előtt be hagyok csempészni Németországba egy halott által?

A jacht kapitánya erre kijött a türelméből.

— Tán csak nem kívánja ön, hogy a tengerbe dobjuk a holttestet a koporsóbul? — viszonzá, s hozzátevén nyomatékkal — ez egy igen előkelő férfiú volt!

Ez a szó tűzbe hozta a fiatal hadnagyot.

— Ejh uram! Mit akar ön? Most, mikor a legderekabb férfiak ezrei rakásra hullanak a csatamezőn, s urat, közvitét egymásra dobálnak egy közös verembe; mikor a legnemesebb férfiak hulláin a hollók osztoznak; amikor hősök, hadvezérek, lángelmék és özvegyasszonyoknak egyetlen fiai beérik százan egy fakereszttel; most, mikor hideg vérről rúgják félre a koponyát, ami tegnap még egy félistené volt; — most azt kívánja ön, hogy sirassunk meg egy magyar főurat, amiért egy nyugodalmas halál után nem adatott neki más sír, mint a dicsőséges tengerfenék? Hát egy vég vitorlavászon, egy ágyúgolyó, három búcsúlövés, félárbocra felvont lobogó s tizenkét fonálynál mélységű tengervíz nem elég temetési tisztesség e a világ bármely hercegének?

Leon érzé, hogy a leány keze reszket az övében.

Hirtelen odalépett a két érkező tengerész közé.

— Uram!

— Uram! — szólt a tengerész hadnagy is, udvariasan meghajtva magát, s most már Leonhoz beszélt. — Vagy ha éppen olyan erősen el vannak önök határozva, a magyar főurat hazája földének visszaadni: Hamburg már nem messze van: betakarhatják őt odáig kátrányos vászonba; ott vehetnek számára másik koporsót, s beletehetik abba. Aztán más mód is van. Önöknek van orvosuk. Mi kölcsönzünk önöknek mercurius corrosivust: van hajónkon elég; az orvos Hamburgig bebalzsamozhatja a hullát.

— Istenem! — hangzott Rafaela reszketeg sikoltása.

— Én elhiszem — mondá a hadnagy —, hogy ebben a koporsóban egy hulla fekszik; az az önöké: azt elvihetik; hanem az ólom az enyim; azt én viszem el!

E szónál Leon egyszerre odalépett a koporsó elé, s kirántva

relvolverét oldaltáskájából, haragtól megcsattanó hangon kiálta:

— E koporsóban *az én atyám* fekszik! Aki ráteszi a kezét, azt én föbe lövöm.

Leon a tengerész hadnagy homlokának irányzá pisztolyát, a hat tengerész katona pedig célra kapta karabélyait mind ő ellene.

A fiatal tengerész hadnagy elébb hátrafordult katonáihoz, s azt mondá nekik:

— Amíg én nem vezénylek, addig maradjon mindenki karra vetett fegyverrel.

Azután nyugodtan belenézett a homlokának szegzett pisztoly csövébe, s karjait összefonta és mosolygott, mikor Leonhoz szólt:

— Kár volna önért is, ifjú barátom, meg azért is, akit le fogna lőni. Becsületszavára mondja-e ön, hogy ebben a koporsóban önnek az atyja fekszik?

Leonnak erre a szóra reszketni kezdett a keze. Vevé észre, hogy nagyon rosszul céloz oda a szemközt állónak a két szeme közé. Zsibbadtan ereszté le karját a revolverrel.

Mit feleljen erre a kérdésre?

Azt felelje-e: „Igen, ő az én atyám! Becsületszavamra mondom!” Becsületszavát dobja-e oda ennyi ember hallatára, aki mind tudni fogja, hogy nem mondott igazat. Zálogba tegye-e becsületszavát e büszke hölgy hallatára, megbántva őt akkor, amidőn megmenti? Képtelenné tegye-e magát örökre e nő előtt becsületére hivatkozhatni?

Meg volt rendítve.

E pillanatban odarohant melléje Rafaela, s megragadva mindkét kezével Leon karját, sietett helyette megfelelni:

— Igen. Az ő atyja fekszik e koporsóban! És az én atyám! Mindkettőnk becsületére mondom! — Oly igazi bensőséggel, oly önkénytelenül elárult hévvel mondá e szavakat, hogy Leont megrendíté vele.

A tengerész hadnagy nem lett volna francia, ha e nyilatkozatot tökéletesen meg nem értette volna. Ez egy regény. S a regénynek még a hadviselés közepett is megvannak a maga kiváltságos jogai.

— Honneur au malheur! — mondá. Kardjával üdvözölve a hölgyet, s katonáinak tisztelgést vezényelt: visszaadta a kapitánynak iratait, s elhagyta a földézetet.

Ettől fogva Rafaela folyvást Leon karjába akasztott karral sétált a földézetben.

Kísérői mosolyogva suttoztak egymás között. A herceg csak úgy lehetett Leonnak atyja, ha a hercegnő Leonnak a menyasszonya.

Hamburgba még elég jókor érkezett meg a jacht, hogy a koporsót vasútra lehessen szállítani, s különvonattal Berlinig vinni. Ezen a vonalon nem sok vasúti nyomorúság jött eléjük.

Berlinbe este későn érkeztek meg. Rafaela azt akarta, hogy ne is időzzenek tovább, mint amíg az új különvonatot elő lehet állítani; de Leon azt tanácsolta, hogy jobb lesz az éjszakát Berlinben tölteni.

— Én nem vagyok fáradt — mondá Rafaela.

A valóságban pedig azért nem akart ott éjszakázni, mert a Spree melletti Athenenek ekkor igen zajos éje volt. A város ki volt világítva a nagy diadallírré; örömjaj hangzott fel az utcákról, s mindez nem illett Rafaela kedélyébe.

— Pedig jobb lesz „önnek” kipihennie magát: itt szállunk meg a vasúthoz közel, ahová nem hat a zaj.

— Én tovább akarok menni! — mondá Rafaela határozottan.

— Engedjen meg, „hercegnő!” de *énnekem* van itt halaszthatatlan dolgom.

Rafaela észrevette a „hercegnő” címzésből, hogy ő volt a hibás: megint elfeledé, hogy az útitársak között egyenlőség uralkodik, s sietett hibáját helyrehozni:

— Az változtat a helyzeten. Ha önnek van dolga, akkor itt maradunk.

Leon azt is megmondta, hogy mi dolga van itt.

— A hadügyminiszterrel vagy helyettesével kell okvetlenül beszélnem ma.

Rafaela belenyugodott.

Hanem aztán elgondolkozott magában, mikor a magyarázatot kereste, s olyan igen közel találta, hogy mégis saját szerű alkotású emberck ezek a diplomaták. Leon, ki ismeretessé lett a berlini udvari körökben, nem utazhat keresztül a fővároson anélkül, hogy egy ilyen diadálnapon a maga üdvözlétének adóját le ne rója az illető köröknél, s nem szolgál mentségeül az, hogy utazásának célja egy halott hazaszállítása s egy gyászoló hölgy lovagias kísérése.

Hát még midőn Leon megjelent előtte, hogy elbúcsúzzék, s Rafaela meglátta rajta, hogy egészen bálnak van öltözve, fehér nyakkendő, fehér mellény, frakk. Így mennek hadügyminisztert látogatni?

Leon olvasta a kérdést Rafaela szemében.

— Az excellenciás urakat most otthon nem találom. A főváros táncvigalmat rendezett a mai nap ünnepélyére; azok mind ott lesznek, s ott kell őket felkeresnem.

Tehát még bálba is megy? Táncoló, kacérkodó hölgyek közé! S itt hagy azalatt egy gyászoló hölgyet, aki — legalább is — gondjára van bízva.

Az udvariasság bizony nagyon hidegvérű.

Rafaela csak azért sem feküdt le. Meg akarta próbálni, hogyan esik az, mikor az otthon maradt nő vár arra, — aki másutt jól mulat?

Nem soká kellett várnia. Leon még éjfél előtt hazaérkezett.

Amint Leon megtudta a komornától azt, hogy Rafaela le sem feküdt, bejelenteté magát nála.

— Hercegnő! Ha úgy látja jónak, minden kész a továbbutazásra.

Rafacla beleegyezést inte fejével.

Leon öt perc alatt útnak volt öltözve.

Egy óra múlva az indóházánál voltak.

A különvonat gépe fűtve volt, csak az előrejelzést kellett bevárni, hogy a mostani mozgalmas időkben valami vonat szemközt ne jöjjön rájuk.

Leon ezalatt egy alvókocsi-osztályt rendeztetett be Rafacla és komornája számára, s igen szépen kérte, hogy engedjen magának időt a pihenésre.

— Arra önnek még több szüksége van, mint nekem — mondá Rafacla —; ön a múlt éjjel sem aludt semmit.

— Én is aludni fogok a kocsiban — ígérte meg Leon.

Ez azonban nem olyan éjszaka volt, amelyiken az emberek azért ülnek fel azokra a tűzszemű szörnyetegekre, hogy lelkeiket Istennek ajánlva, aludjanak. Amíg a kettős vágányú vasutak tartottak, rövid időközökben rohantak el szembejövő vonatok, miket Rafacla az ablakon keresztül csak mint futó, dübörgő rémképeket látott jönni és eltűnni. Azután pedig, hogy a vasút egyes vágányú maradt, egyre felébreszté a gép veszfűtyölése és a rendelkező személyzet lármája.

E zűrzavaros hangok között megismeré Leon hangját is.

Kíváncsi volt rá, felnyitá az ablakot és kihajolt rajta.

Egy nagy kokolyszalapály (moorland) közepett állt meg a vonat, ahol semmi állomás nem látszott. Szomorú vidék. Fialat vörösfenyő és lucerdők ültetve a messze elterülő mocsáros homokrónára, miktől az ingovány vize, amint visszatükrözte, még feketébbnek látszott.

A vasút itt éppen erős elhajlást tett dél felé, s ez ívhajlaton látszott közelíteni egy égő veres szempár: egy éjjeli szörnyeteg.

A gép egyre fűtyölt. A szembejövő kettős tűzfény megállt; mire a távolból visszhangja kelt a fűtyölésnek.

Annyit ki tudott venni Rafacla saját észlelete nyomán is, hogy egy előre nem jelezett vonat jött az övékével szemközt.

Leont hallotta a távolban kiabálni.

Azután megismerte a visszatérő alakját a kalauz lámpafényénél. Meg akarta tudni, hová ül be.

Az pedig egy utazókocsiba sem ült, hanem felkapott a mozdonyvezető mellé a gépre. Leon az egész utat künn a gépen tette meg, hogy őt a bajtól megőrizze.

Rafacla aztán szíve szerint megsajnálta őt, s föltette magában, hogy amint legközelebb meg fog állni a vonat, behívja őt magához és nem bocsátja ki.

Ezen a jó szándékon aztán elaludt.

Csak Drezdánál ébredt fel.

Itt a kalauz tudtára adta, hogy ez olyan állomás, ahol reggelizni szoktak.

Az orvos jött érte, hogy a váróterembe átvezesse, s mondta neki, hogy Leonnak nagy dolga van az állomásfőnökkel, akit arról kell meggyőznie, hogy semmi ellenmondás nem lesz a szabályzattal szemben, ha a koporsót nem szállítják át más vagonba, hanem engedik azt egész Bécsig tovább gördülni.

— Azt hiszem, hogy ennél még nagyobb bajunk is lesz — mondá az orvos Rafaelának. — Bodenbachnál a határon ismét meg fognak bennünket állítani a vámőrök; — a végzetes ólom miatt, amire egyikünk sem gondolt; ismét megújul a kellemetlenségünk, s nem tudom, elütjük-e azt is egy kis pátozzsal, aminek a tengeren, a francia előtt nagy hatása volt: nem tudom, mit mond rá a szárazföldön a flegmatikus német. Az ólmot pedig éppen úgy tiltják a németek kivinni, mint a franciák behozni.

— E miatt én is aggódom — mondá Rafacla, ki most éppen csak egy percre találkozott Leonnal, amidőn az jelenté, hogy minden kész a továbbutazásra.

— Ön az éjjel kinn utazott a mozdonyon? — szólta neki a hölgy szemrehányólag.

— Amire nagy szükség volt. A mozdonyvezető a múlt éji ünnepély hatása alatt nagyon derült hangulatban volt, s egyszer egy szemközt jövő vonattal kellett volna összeütköz-

nünk, másodszor pedig kicsiny hája, hogy egy előttünk haladó tehervonatba nem futottunk bele.

Ezért aztán Rafacla szemrehányást tett magának, hogy miért erőszakolta az éjjeli utazást.

— Mármost jöjjön, üljön be ide hozzám. Nappal csak nem történik semmi baj. Ott azután elmondatta magának Leonnal, hogy milyen volt a múlt esteli bál? Minő celebritások voltak jelen? Találkozott-e ismerősökkel? Jó kedvük volt-e?

Bodenbachnál csakugyan az történt, amit az orvos már Drezdában előre sejtett, a vámfelügyelő felelősségre vonta Leont az ilyen nagy tömeg ólomért. S ez igen komor, prózai hangulatú férfiú volt. Nem árult el költői hajlamokat.

— Tudja ön, hogy az ólom háború idején hadiszcer?

— Tudom — mondá Leon.

— És így dugáru?

— Azt nem tudom.

— Hogyhogy?

— Úgy, hogy „hadiszcer” és „dugáru” két külön substantivum és nem egyik a másiknak az adjektivuma.

— Nézze meg az ember! Ez az úr most nekem grammatikai előadást akar tartani. De hát van önnek engedélye ennyi ólmot kivinni?

— Van bizony.

— Hol van? És kitől?

— Itt van a zsebemben. A hadügyminisztériumtól.

Azzal átadta a hivatalos okiratot.

— Hát mért nem mondta ön ezt hamarább?

— Mért nem kérdezte ön hamarább?

A vámfelügyelő hol az engedélyokmányt, hol Leon arcát nézte.

— Hallja ön: mind ilyen élces emberek a magyar urak?

— Hja, de hát még azok, akik odahaza vannak!

Mikor aztán Leon visszatért Rafaelához, ez hálateljesen nyújtá eléje kezét.

— Ön a múlt éjjel ezért maradt Berlinben. Arra gondolt, ami másnak nem jutott eszébe, s amit más talán nem is tudott volna ily gyorsan kieszközölni. És én félreismertem önt. Nem fogok önnek soha többet ellentmondani.

— S én ezt a jóságát rögtön felhasználom egy kérelemre.

— Rendelkezzék tetszése szerint.

— Amint Bécsbe felérkezünk, ott félbeszakítjuk az utat, azért, hogy egy egész napot ott töltsünk.

— Értem akarja ön ezt, hogy kipihenjem magamat?

— Önért is; de másért is. A megboldogult hercegnek őszinte tisztelői voltak Bécsben, kik nem jöhetnek le Etelvárra, hogy koporsójánál végső istenhozzádot mondjanak neki. Ha egy napig ki lesz téve a koporsója egy kápolnában, mindazok eljöhetnek hozzá, s jól fog esni nekik a kisírt könny.

— Ez szép gondolat öntől. . . — rebegé Rafaela, Leonnak nyújtva kezét.

Annak pedig az a gondolat járt a fejében, hogy lakikott Bécsben egy elhagyott leány, akinek szíve nagy fájdalomtól szabadul meg, ha látatlanul, megfigyeltlenül kisírhatja magát azon férfiú koporsója fölött, aki atyja volt, míg élt; halottja, midőn meghalt; akinek nagy lelkét oda áldozta az égnek szerelméhez való hűségéért.

Leon nem szeretett senkit, csak Líviát szerette.

És Rafaela az egész úton egy szóval sem hozta elő Líviát!

Pedig kedvencét, az elhagyott kis cicát, még Helgolandba is elvitte magával.

A GÚLA MAGASÁN

— Nos, kedves Leon, hát kezded-e már körültekinteni szerencséd láthatárát? Van-e már sejtelméd arról, hogy mi vagy, és mi fogsz lenni? Hej, hogy összeráncoltad a homlokodat! Bánt ugyebár az a gondolat, hogy ez a nevetséges alak, ez a minden ajtón kidobott vándorló lélek, a vaskakadu tud arról valamit, hogy te milyen szerencsés ember vagy? Hogy emelkedésed titkába be van avatva, hogy tégedet még méltóságos úr korodban is tegezni bátorkodik?

— Nem úgy van. Sőt ha valaha az lennék, aminek most gúnyolsz; notabilitás, befolyásos úr, egész életed szerepét elrontanám azzal, hogy nyíltan kikiabálnám az egész világnak felőled: íme, ez egy derék ember, aki nekem jó barátom, akit én becsülök, ne higgyen senki az álarcának!

— Köszönöm. Nagyon köszönöm, hogy ezt négyszemközött hallottam tőled. Igen jól esett. És mármost ugyan őrizkedni fogok, hogy veled nyilvánosan találkozzam valahol. — Tevégetted. — Mert ha te azt kikiabálsz a világnak, hogy én derék embered és igaz barátod vagyok, azt ugyan felőlem senki sem fogja elhinni; hanem terólad fogja azt hinni, hogy bolond vagy. Hanem hát mármost miért ez az összeráncolt homlok? mondd meg! Ha hercegünk halálát gyászolod, azt jól teszed; de egyúttal engedj arcodon egy kis derengést a hálaérzetnek is, ha rá gondolsz. Ő halála órájában egy világot nyitott meg előtted.

— Neked van tudomásod arról a levélről, amit Rafaela hercegnőnek mondott tollba — énhozzám?

— Van!

— S hiszed te, hogy én azt az előnyt, amit egy haldokló adott a kezembe, ki fogom zsákmányolni most?

— Micsoda észjárás ez?

— Azt tudod, hogy mennyi mindent ki tudok állani. A gyomrom éhséget, az idegeim rettegést, a bőröm vágást, égetést, hideget, a büszkeségem lemondást. Meg tudom bocsátani egy nőnek, ha szeretett és megcsalt. De hogy egy hölgy más jogon nevezzen magáénak, mint azon, hogy „szere-
ret”: ezzel a gondolattal nem tudok kibékülni soha!

— S félsz, hogy így lehet?

— Tudom, hogy így van. A herceg szeretett engem, s leánya azt hiszi, hogy ezt lehet örökölni is. A bálványozás, amivel ő atyját körülvette, képessé teszi őt arra, hogy annak végakarataért saját magát is áldozatul hozza. Járul hozzá egy neme a bosszúnak is. Sokszor látunk megfoghatatlan házasságokat, amiknél minden ember azt kérdi, hogyan választhatta ez a delnő ezt a férfit a maga urául. Csak a közelebb állók tudják, hogy sértett női büszkeség foglalta el a hajlam szerepét. Valaki hűtlenül elhagyta a hölgyet, s az meg akarta mutatni a hűtelennek, hogy nem búsul utána, el tudja feledni, s férjhez ment az legelső férfihoz, aki meghajtotta magát előtte. Mire a gyászév lefoly, majd elmúlik a harag, elhalványul a megdicsőült apa végakaratainak emléke, s ezzel együtt Zárkány Leon képe is az elmúltak közé hanyatlik. Várjuk be ennek a végét csendesen.

— Ugyan nem szégyelled magadat? Vagy engem tartasz a világ legeggyűzőbb emberének, akit ilyen lélektani felolvasásokkal lehet jól tartani? Hát kell ahhoz bosszú, elkicseredés, hogy egy hölgy Nornenstein Alienor helyett Zárkány Napóleonnak adja kezét? Ha megfordítva történt volna a dolog, akkor állna az okoskodásod. S nem tudom, hogy nem úgy történt-e? Nem tudom, hogy nem Leon volt-e az, kinek vigasztaló megjelenésére várt egyszer egy gyászoló hölgy,

anyja koporsója mellett. Táviratot is küldtek utána, hogy jöjjön. Ő nem érkezett meg. Félreértették elmaradását. Helyette beállt ez a festett szalmabáb. Sírt, mint egy rossz színész. S elfogadták őt. Így megfordítva áll a te meséd. Hidd el, hogy téged nagyon régen szeret Rafaela.

— Ő tudna szeretni?

— Attól függ, hogy minő szerelmet keressz egy nőben. Ha kedélyednek kalandos, szeszélyes, csapongó szenvedély kell, akkor szaladj Pompeia után; az most Párizsban szalmaözvegy, s az ura nem mehet hozzá; ha pedig naiv, érzelgő gyöngédség kell: egy leány, aki bolondod, akivel mindent tehetsz, aki játéktárgyad, mulattatód, akinek nincs egyéb vágya, mint téged a földi paradicsom üdvezültjévé tenni: akkor maradj a varróleányodnál; — Rafaela ezekhez nem fog érteni soha, nem is fogja megtanulni soha: sem a te kedvéért, sem a maga kedvéért. Hanem ha nőt akarsz találni, aki eszményképe a feleségnek, aki a férjének nem játszótársa, hanem saját jobbik fele: aki bajaidban osztozik, távollétben minden féltő kincsedet megőrzi, aki becsületedre büszke, aki elpirul, ha megcsókolod, s megcsókol, mikor alszol; aki úgy ölel meg, mintha mindig menyasszonyod volna; aki majdan gyermekeidet az anya fogalmával megismerteti, s ha gyónni megy a paphoz, ezt az egy bűnét tudja megsúgni neki: hogy férjét még jobban szereti, mint gyermekeit! de amit az nem fog megtudni soha. Ha ilyen nőt kerestél, megtaláltad.

Leon nem engedte magát érzelmekre ragadtatni.

— Mindig gúny tárgya volt előttem az olyan férfi, s véleményemben osztozik az egész világ, aki vagyont és rangot házasodik magának. Egy férfi, aki megfizetteti a szerelmét. Mennyi gúnyt űztünk az olyan tekintetes úrból, aki nőül vett egy méltóságos asszonyt, s aztán, hogy ne legyen közöttük olyan nagy a distancia, a férjet elkezdték azontúl nagyságosnak címezni; ez volt a zámoly, amire felállt, hogy meg-

csókolhassa a feleségét. Ha már csakugyan világtörténeti nevezetességgé kell lennem, Anchisest válasszam-e mintaképe-mül, aki arról lett historikussá, hogy fiatal korában egy istennőt szeretett, s vénségében nem bírta a lábait?

— Neked nem lesz szükséged arra a zsámolyra. Nem volna szabad kifecsegnem, amit csak visszatértdben tudsz majd meg; de hisz a te titkod az, meg fogod őrizni. Te, édesem, mire visszaérrkezel Budapestre, olyan magasan fogsz rang dolgában állani, mint maga Etelváry Rafaela hercegnő.

Erre éppen nagyot kacagott Leon.

— Hahaha! Csak nem tesz tán meg a közvélemény „nem-zet bárójának”? Ez a hely már be van töltve.

Az öregúr vállát vonogatta bosszúsan.

— Én *egyenlő* rangról beszéltem. Van „ugrás” a heraldiká-ban! Veled nem kezdik a báróságon. Nem csupán a diplomáciai téren tett jó szolgálataid megjutalmazásáról van szó, hanem nagy tehetségeidnek felhasználásáról. Te a megholt Etelváry Miksa herceg helyébe fogsz kineveztetni *főispánnak*.

Leon arca egyszerre elsápadt e szóra:

— Te tréfálsz!

— Veled négy szemközt soha. Már készen van kineveztetésed; csak a gyászszertartás peripetiáit nem akarják vele megzavarni. És akkor te egyszerre azon a magaslaton állsz, amelyről Rafaela atyja letúnt, zászlósúr vagy; felsőházi tag, egy vármegye kormányzója, különb főúr, mint Fürst Pratz Alienor von und zu, und ohne Nornenstein.

— Komolyan megrémítesz! Én főispán! Ugyanabban a megyében, melyet eddig herceg Etelváry kormányzott: nemcsak Magyarország első dynastiának egyike, de a legbölcsebb fő, a legnemesebb szív, amire valaha ország dolga bízva volt! s most én következem utána, mint a régi ezüst után a fertálybankó! Én, aki szolgabíró voltam ugyanabban a vármegyében, az is rossz: tréfacsinálója az egész környéknek, bálokban előtáncos: arról celebritás; különben senki és semmi.

Se ész, se tapasztalat, se érdem, se birtok, se tekintély! S hitessem el valakivel, mikor abba az elnöki székbe beülök, hogy én főispán vagyok! Hát ennyire kifogyott volna az ország nagy emberekből, hogy énrám kerüljön a sor?

— Sunt, qui se nequiter humiliant! Mások más vélemény-nyel vannak felőled.

De Leon nagyon belejött, mint az egyszer nekilódult lokomotív, nem tudta magát megállítani.

— Hogy én abban a teremben elnököljek, melynek zöld asztalát csupa tizenhárom próbás hazafiak, kiszolgált képviselők, honvédeztudósok és ménestartó kiskirályok ülik körül, ahol még a birtokos paraszt is olyan büszke, mint egy brahmin, magam pedig, aki esernyővel vágtatok végig az utcán, próbáljak vezetni egy ilyen társaságból álló gyűlést, melyet csak egy olyan ember, aki pátriárka volt, tudott rendes lefolyásban tartani, s tűrjem, hogy per „méltóságos úr” szamarazzanak le? S ne merjek parancsolni, attól félve, hogy senki sem fogadja meg? S aztán, mikor ülés oszoltával alattvalóim fennhangon kiáltják elé ötös fogataikat, halljam a maliciózus felkiáltást a hátam mögött: „János! a méltóságos úr kalucsnijait!” S amíg eddig ahhoz volt szokva a közönség, hogy közgyűlés után a főispánja az egész tekintetes karokat és rendeket meginvitálta lakomára, hogy az utolsó kortes is a csizmaszárában vitte haza a pezsgőt, amit már nem tudott meginni, s kilenc újság nyögött az elmondott tósztok reprodukálásában, most én megszökjém vendégeim elől! — Vagy pedig tegyem az ellenkezőjét? *Feszítsem* magamat, játsszam a nagy urat, a szerepet, aminek felvettem a jelmezét? hogy azzal dicsérjenek meg a hátam mögött, hogy a pezsgőm, szivarom ugyan jó, hanem kár, hogy száz percentre szedem fel a pénzt Löw Hirschtól! Ez a fátum van szánva nekem?

— Nem vágtam a szavadba, mert féltem, hogy elüttetsz a rúddal. I tempi passati az kedves barátom, amiről te beszélsz. A vármegye sem olyan vármegye már, mint a hajdani volt,

a gyűlés sem olyan gyűlés s a főispán sem olyan főispán. Az most hivatalnok, bürokrata, akinek dolga van: sok. A paradénak vége. A fényes szónoklatok helyett prózai munka vár minden emberre, s azt aszerint ítélik meg, ki hogy elvégzi, nem hogy hány lóval hajtat bele. A mostani főispáni állás igen nehéz: nem fényes, de annál fontosabb hivatal. Éppen azért bízzák terád. Nyugodt lélekkel fogadd el azt. Fizetés jár vele annyi, amennyiből meg lehet élni tisztességesen; de meg kell szolgálni erősen. Egyébiránt — (előre mindent kifejezsem nem szabad), de annyit megmondhatok, hogy fényes rangod mellett nem fogsz te a „Johannes sine terra”-k osztályába tartozni.

Leon arca lángvörös lett e szóra.

— Te! Talán csak nem gondolsz arra, hogy engem a herceg végrendeletében valami hagyománnyal alázott volna meg? Ez elől kiszökném Európából!

— Ne készülj sehová szökni. Nem hagyott neked a herceg semmit. Ismerem a végrendeletét; nekem diktálta le; én írtam azt alá, mint egy az öt tanú közül. A te neved elő sem fordul abban.

— Tehát azáltal hiszed, hogy gazdaggá leszek, hogy előbb elszédelgem magamnak Rafaela hercegnő jegygyűrűjét?

— Óh, nem. Már akkor gazdag ember fogsz lenni, mikor hozzá közelítesz, hogy őt megnyerd.

— Hihetetlen tündérmese ez.

— Hogy tündérmese: az igaz; hanem azért hidd el, mert én mondom.

— Ha parancsolod, hát elhiszem.

— És akkor elfogadod a főispáni állást?

— Majd meglátom.

— Meglátod! — Ugye azt sem akartad elhinni, hogy a kis varróleányodnak átadom a négyezer frankodat, s nem vágja a szemem közé?

— Nos? — szólott Leon, s ismét arcába szökött a vére.

— Elvégeztem mindent úgy, ahogy kellett. Megtudta, hogy mi küldetésben jársz, s a pénz oly modorban lett kezébe adva, hogy még büszke is lehet rá. Derék leány, nagynénjével együtt. Megérdemli a pártfogást. Nem fogom őt szem elől elveszteni. Te nem kerested őt még fel?

Leon elővette tárcájából a lepecsételt levélborítékot. Még nem volt feltörve.

— Nagyon helyesen van. Egészen korrekt ember vagy. Igazi gavallér csak egész szívet ad egy nőnek. Akár az egyiknek, akár a másiknak. De abból, hogy levelemet fel nem törted, arra a meggyőződésre jutottam, hogy dacára tenger skrupulusaidnak, mégis komolyan gondolsz te a hercegnőre. Tehát csak kísérd le most Etelvárra; temessétek el a herceget, akitől én majd csak itt az irgalmasok kápolnijában vehetek búcsút, ahol ravatalát felállítják egy napra. Aztán mikor visszatérsz, Budapesten már várni fog a meghívás. Amit kínálnak, fogadd el.

— Még egyet. Kérlek: küldj egy gyászjelentést madame Corysande-nak. Neki is jótévedője volt a herceg. Talán jól fog neki esni, ha ravatalánál kisírhatja magát.

— Már meg is tettem.

Leon nagyon érzékenyen szorítja meg a kezét a bohókás vaskakadunak, aki azért volt a világon, hogy az ő gondolatait megelőzze.

Mert Leon csak *Líviára gondolt* most is.

MINDENFÉLE AUSPICIUMOK

Azért, hogy Szent Ilonán meg Helgolandban és a tenger tetején semmi szó sem hangzott Zárkány leendő új méltóságáról, abból nem következett, hogy már az egész vármegye ne tudta légyen azt. Az is nagyon valószínű, hogy az embereknek Etelvárrott is azért vannak a szemeik, hogy lássanak. S midőn azt látja mindenki, hogy Zárkány Leon hazahozza az ős kastélyba Rafaela hercegnőt; az fogadja el a magas rokonságot, az ország előkelőit, kik a végtisztességre megjelennek, az kíséri a hercegnőt a templomba a rekviemhez: mindehhez aztán már nagyon kevés kombináló tehetség kell, hogy kitalálja a többit.

Leon tapasztalható is első hallásra és tekintetre, hogy irányában a közvélemény minden rétege mennyire megváltozott. Az pedig ez országos nagy gyászszertartáson teljes mértékben képviselve volt. Észlelhető, hogy e nagy ünnepélynek kettős központja van: a koporsó, amit leeresztenek, és ő, akit föl-emelnek.

Először is a magas rokonság igen familiariter excipiálta. A férfiak mind tegezni kezdték, s abban a modorban, amellyel a hölgyek az üdvözetet viszonzozzák, mindenki megtalálhatja a saját becsértéke fokozatát.

A megyei tisztikar minden tagja ünnepélyes arccal közelített felé. Most még csak egyenkint.

Pedig hiszen a komoly, gyászos arc csak addig tart, amíg a kriptaajtót bezárják, s ebéd utánra nem terjed ki a gyász.

Tehát a komoly hangulat egyenesen az ő személyét illeté.

Kadártay alispán úr híven referált neki a megye helyzetéről; előadta, milyen szükséges volna a közigazgatást az igazságszolgáltatástól elkülöníteni. (Most csak egy unokaöccse van a hivatalban: akkor lehetne kettő.) A telekkönyvnél rengeteg a retardatum: oda még két hivatalnok elkelve. (Retardatum ugyan azért csakannyi lenne, de legalább ki volna egészítve a preferáncparti). A törvényszéket pedig okvetlenül kétfelé kellene osztani; mert így a prókátorok mind egy csoportban vannak (s ez veszélyezteti a közbiztonságot).

A megyei mérnök előadá neki a költségvetést a megyét keresztülzselő folyam szabályozásáról; s a főorvos panaszt tett előtte, hogy nem lehet a minisztériumtól elég friss himlő ojtanyagot kapni az újszülöttek számára, s hogy hét hivatalos krajcár egy beajtási műtétért, tizennégy krajcár egy éjszakai vizitáért bizony nagyon kevés. A csendbiztos panaszt tett a sok veremfeltörésért, s nem látta más módját a megorvoslásnak, mint egy kis gyöngé statáriumot.

A magasabb politika vezérszónoka, a képviselőviselt Nagybaróthy úr is szíves üdvözlétére jött; ez még tegezte, tegezni is fogja mindig, ha miniszter lesz is; de igen alapos és kimerítő értekezletbe bocsátkozott vele — a felsőház reformja iránt, mint amelynek megoldása égető kérdés az országra nézve.

Mikor az előszobába kiment Leon, ott találta maga előtt az ő kedves Karakán barátját, aki három órája, hogy antichambriroz neki ottan. Jelenleg szörnyű nyájas, alázatos arca van; a szakálla az állán kiborotválva. Kívánta tiszteletét tenni. S nem engedti magától elvételni azt a szabadságot, hogy Leont méltóságos úrnak címezze. Nem kívánja magát a nagy szerencsével kecsgetetni, hogy a méltóságos úr enlékezze rá; sőt abban a reményben él, hogy a méltóságos úr elfelejtette, hogy ő ki volt. Egészen más ember lett, mint a régi Karakán. Reális életet folytat. A geztleni járásban megürült az útibiztosi állomás, s neki különös szenvedélye, életének legfőbb feladata az útcsinálási szaktudomány. Vannak jó bizonyítványai.

S Leon nem szabadult meg addig tőle, míg azt a zsíros csomagot, amiben az obsittól kezdve a visum repertumig minden benne van, a zsebébe nem dugja.

Leon kimenekült a palotából a parkba. Minden idegét visszán csiklándozta az, hogy őt itt már mindenki „gazdának” nézi.

A park egyik útján Dumka úrral találkozott össze.

A minden jó tulajdonokkal felruházott derék jó zágigazgató nagy léptekkel járt alá s fel a parkban, s egy darab papirosból, mely reszketett a kezében, mint a nyárfalevél, valamit tanult fennhangon, s amint észrevette Leont, hirtelen, mint a tetten kapott tolvaj, ijedten dugta zsebébe a papirosát.

„Szenséges atyám! Ez már csakugyan komolyan megy; Dumka úr újdonaúj szónoklatot tanul be!”

Leon aztán utat vesztett, s bevette magát a sűrűbe, valamelyik mellékúton, ahol nem hitte, hogy üldözőbe vegye valaki, vagy valami ismerős jöjjön elébe.

Pedig mégis jött.

Azok a vándorhangyák ott az úton kerestül, amik akkor is így jártak egy hosszú szakadatlan láncolatban, mikor egyszer egy híven szerető pár azt mondta ezen jártában: „ne taposunk rájuk a szegény kis férgekre, mikor mi magunk oly boldogok vagyunk!”

Vajon megvan-e még az a nagy mohos fa, amire az a repkény felfutott, aminek a levelét még most is hordozza valaki?

Vajon vissza lehet-e adni a fának a leszakított levelet?

Leon kereste a fát. Megtalálta: de tövéből kidúlten. A legutóbbi vihar kicsavarta azt százados gyökereiből.

Leon elmélázva állt meg a kidőlt fa előtt: az is az ő halottja volt.

Messze kalandozó merengéseiből egyszer csak ismerős hang riasztja fel.

A hang ismerős volt, de nem kellemetes; s még ellenszenvesebbé idomítva a szokatlan nyájasság által.

Visszafordult: a vadpalatinust látta maga előtt.

Tukmányi úrra ugyan alig lehetett ráismerni. Először is az örök süveg, ami nélkül őt még a szobában sem lehetett látni, ezúttal le volt véve a fejéről, s kezében aláeresztve, s arról egy hosszú gyászfátyol lógott a földig; maga a lemeztele-nített fő pedig simára meg volt fésülve, s a haja odatapasztva tarkójához jó avas, pergamenolajos pomádéval, aminek a szaga hat lépésről hirdette közeledését, sőt még a bajusza is ki volt kényszerítve bajuszpedróvel; amitől ugyan egyes részei emancipáltak magukat, s különváltak, úgyhogy négy bajusza támadt kettő helyett, de ami legismerhetlenebbé álcázta az alakot, az, hogy teljes újdonszerű ruha volt rajta, mégpedig fekete, s a nyakravalója csokorra volt kötve, és az ingelőjén gomb volt.

Ki alkotta őt újra?

— Alázatos szegény szolgája a méltóságos úrnak — ismétlé még sokkal édeskésebb hangon a megszéledített szörnyeteg.

Leonnak pedig ezúttal egy csepp tréfálkozó kedve sem volt. Odalépett hozzá. Kezét nyújtá neki.

„Csuppsz!” Abban a percben rajta volt a kezén egy nagy teleszájás csók.

— Ugyan édes Tukmányi barátom, ne tréfáljon velem. Hisz régi jó ismerősök vagyunk.

— Tudom én, ami illik, kérem alázatosan. Változnak az idők; változnak ez emberek. Velem is nagy változás történt. Tetszik ezt látni?

Ezzel felmutatta a hosszú lobogó fátyolt a süvegén; akkorát fohászkodva, mint egy beteg tehén.

— Nagyon szép öntől, hogy ön is gyászt öltött a főispánunkért.

— Óh, nem, kérem alássan. Én nem őexcellenciáját gyászolom. Hogy vetemednék arra a vakmerőségre egy ilyen magamforma szegény ördög, hogy egy ilyen illusztris személy gyászkíséretéhez számítsa magát? Én a saját halottamat gyászolom. Az én jámbor oldalbordám halt meg.

S megpróbálta e szónál két kezét összetéve, szomorúan összegubbaszkodni.

— Ah! Az Isten nyugtassa meg szegényt. Áldott jó teremtés volt.

— Derék, jó asszony volt. Ami hibája volt, most már felejtünk el neki. Szegény! Sok pálinkát ivott, s az meggyulladt benne. Nyugodjék békével.

— Vigasztalja önt meg az ég.

— Remélem, hogy meg is vigasztal. Bizony megérdemelném annyi évi szenvedés után. De különösen elősegíthetné e megvigasztaltatásomat méltóságod, nagyméltóságod, excellenciád. Azért bátorkodtam alkalmatlankodni.

— Én? Tukmányi úr!

— Nem vagyok már olyan bolond, mint eddig voltam. Egészen más ember lett belőlem. Tetszik ismerni azt az én kis birtokomat itten?

— Hogyne, amelyikben az a kitűnő szép búza terem.

— A megboldogult herceg igen szép összeget kínált nekem egykor azért, s én olyan bolond voltam, hogy mindig nagyobb árt követeltem érte. Magam jövök most azt nagyméltóságodnak, kegyelmességednek felajánlani. S ha sokallja az eddig ígért árt, magam fogom azt lelicitálni; amíg csak elfogadhatónak nem találja.

Ez mégis olyan beszéd volt, amit nem lehetett hallarlanná tenni.

— Jól van, Tukmányi úr. Ajánlani fogom a megvételt a jószágigazgató úrnak.

— Óh, de mentül elébb! Könyörgöm alássan, csak minél hamarább! Bizony mondom, nagy keresztyéni cselekedetet fog véghezvinni a kegyelmes úr.

— Keresztyéni cselekedetet? Hogyan Tukmányi úr?

A megszelídült barlanglakó megvakargatta az állát, a fülét, meg a karját, s húzódozva ereszkedik bele a magyarázatba.

— Hát amint mondám az elébb — folytatá reszketeg, siránk hangon — az én jámbor oldalbordám elkíváncozott ama boldogabb világba, s engemet árván és özvegyen hagyott itten. Márpedig oldalborda nélkül csak nem élhet az ember.

— Értem. Tehát ismét fel akarja venni a szent házasság aranyjarmát, Tukmányi úr?

— Miért ne? Még csak ötvenöt évcs vagyok! (s olyan öntetszően mosolygott hozzá!)

— A legjobb kor. S ki lesz az a boldog, akinek sorsát megédesíteni szándékozik?

— Héj, héj méltóságos úr, hiszen nem hiába próféta szellem uralkodik minden nagy férfiú szívében; hát hiszen tetszik emlékezni, mikor ott a gezetleni piacon kegyesen példálózni tetszett velem.

— Hogyan? A vadaskerti csapláros Rákhelkéje? Hát mégsem hiába jött a Nemesis!

— Ad animam: akkor hiába jött! Hanem aztán addig bosszantott vele a vén hárpia (nyugodjanak békével hamvai!), míg dachból is oda kezdtem járogatni. Ott meg szívesen fogadtak mindig. Hát én sem lehetek háládatlan. Az ember nincsen kőből!

— De még nincs behozva a polgári házasság az országba; úgy tudom.

— Hisz éppen ez az oka, amiért hajlandóvá lettem eladni a jószágomat; mert az én derék leendő ipam uram ilyen alternatívát állít fel: aut-aut? „vagy eladom a birtokomat, akkor szép pénzecskéhez jutok, akkor a Rákhel a kedvemért keresztyénné lesz; — vagy pedig nem adom el a birtokomat, akkor maradok rongyos embernek, akkor nekem kell kitérnem s akkor leszünk a Rákhel apjával ketten együtt zsidók.”

Semmi sem bizonyítja Leon kedélyének mély elborulását oly nagyon, mint az, hogy ennél a revelációnál hangos hahotába nem tört ki. — El sem mosolyodott rá.

— Látja mármost a méltóságos úr, hogy valóban keresztyéni

cselekedetet fog mívelni, ha a hercegi parkhoz megvásárolja az én birtokomat, mert akkor egy megtérővel szaporodik a hívők száma; míg ha nem teszi meg, akkor az a példa fog széthangozni az országban, hogy egy igaz hitű keresztyén férfiú ismét a zsidó hitre tért át. Két lélek megmenthető ezáltal az anyaszentegyháznak!

Leon még erre sem mosolyodott el.

Azt mondta Tukmányinak, hogy csak menjen haza, írja meg az ajánlatát Dumka úrhoz, majd pártolni fogja azt tehetség szerint.

A gyászos férfiú aztán még egyszer nekiágaskodott Leon kezének, hogy azt megcsókolja, s csak azon múlt, hogy nem érhetette el, mert Leon olyan magasra tartotta fel, akkor végre nagy hálálkodások között visszament, amerre jött, nagy önelégültséggel igyekeztén a négy bajuszából legalább hármat sodorintani össze.

Leon pedig ott maradt azon a helyen, ahol állt, s azon gondolkozott, hogy ha ő nagyon nagy úr volna, s aztán ez a park az övé volna, csináltatna egy olyan gépet, amivel ezt a fát megint vissza lehetne ültetni a helyébe.

Torkig volt lakva a szerencséjével. Minden ember hízlekedett annak a részecskéjének, amelyben valami elrejtett hiúságát lakozni hitte. Vágyott valami gorombaság után.

Eszébe jutott, hogy a prépost nem volt jelen a gyászlakomán, azt jelentve, hogy nem jól érzi magát. Ezt illenék meglátogatni. Talán ez tud még valamit mondani, ami keserű?

Nekiindult, hogy meglátogassa.

A főtisztelendő úr most is a kertjében volt található, hová Leon észrevétlenül juthatott el a park mellékutain át. A főpap éppen a harminckilencféle pelargoniumaiban gyönyörködött: ez volt a baja, semmi más.

— Szent atyám, ön nem mondott igazat! — támadá őt meg Leon —; azt izente, hogy nem jól érzi magát.

— Qui bene distinguit, bene docet. „Itthon” nagyon jól

érzem magamat. De „másutt” nem érzem magamat jól. Ahol sok ember van, és sokat beszélnek. Titeket szeretlek, tégedet meg a hercegasszonyt is. Még ha méltóságos úr fogsz lenni, akkor is szeretni foglak. S kikérem magamnak azt a szerencsét, hogy esküvőtökön én végezhessem az egyházi szertartást: ezt a dicsőséget az etelvári prépost nem engedi oda másnak. Ugye méltóságos és kegyelmes uram?

(„Ez is hízelkedik már, amióta szelét érzi nagy szerencsémnek” — gondolá magában Leon elszomorodva. — „Ennek se csókolok már többet kezét.”)

— Ime készülök is már az ünnepélyt felavató prédikációra — folytatá páter Timót. — Igen szép textusra akadtam. Sámuel X. könyvének 1. és azt követő verseiben.

— Jaj, szent atyám, ne tegye föl rólam, hogy könyv nélkül tudom a bibliát, mint rabbi Hirsch Daenemark: nincs is meg a könyvtáramban ezen nagybecsű olvasmány. Inkább mondja el élő szóval, miről szól a textus.

— Hát édes fiam, méltóságos úr: Sámuel X. könyvének 1. és további versei beszélnek arról, miképpen elindula Saul az ő apjának a szamarait keresni, — és találta helyettük egy királyságot!

Leon egyszerre elérte a célzást. Goromba volt az; de talált!

— De szent atyám! — szólt méltatlankodva. — A szamarak hasonlata erős!

Erre aztán a pap szemközt állt neki s aztmondá:

— Hát van-e élhetlenebb, jámborabb számár a világon, *mint egy leány, aki elvész a hírsége miatt?*

Ha csak ez kellett Leonnak: ezt ugyan megkapta.

Kezet csókolhatott már a prépostnak!

Ez az egy ember megmaradt a sok közül, hogy írmagnak megtartogassa az igazkimondást.

A REJTÉLY KULCSA

A gyászszertartás után harmadnapra már híva volt Budapestre.

Ismerte hívatása tárgyát: a főispáni méltóság várt rá.
Elfogadta azt.

Az eskületétel utáni napon Etelváry Miksa hercegnek a pannonhalmi apátságánál letett végrendelete felbontatott és nyilvánossá tétetett.

Általános örökösül Rafaela hercegnő lett megnevezve.

Fejedelmi nagy birtokaiból csupán egy darab volt elkülönítve, a hercegnek saját szerzeménye: a hajdani Zárkányuradalom, mely a mostani karban megért másfél milliót.

E birtokból a végrendelező hitbizományt alakított; azon célból, hogy megyéjének vezénylete az eddig megszokott fényt és tekintélyt ne nélkülözze. Ezt a hitbizományt, ily nézettől vezérelve, az utána közvetlenül következő *főispánnak* hagyományozta.

A véletlen hozta-e így? Vannak-e vakesetek a világ és a közélet történeteiben? Vagy összefügg minden egymással, s amik egymás után jönnek, azokat úgy rendezte valami titokban működő kéz? Ki tudja azt?

Zárkány Leon egyszerre gazdag emberré lett; független, senkinek nem tartozó úrrá; visszanyerte apja hajdani nagy birtokát; s anélkül, hogy a neve előfordult volna valakinek a végrendeletében.

Most már egy lépcső sem választá el többé a hercegnőtől.
Ott állt mellette a pyramid tetején!

A KINN REKEDT FÉRJ

Nornenstein Octavian fejedelem saját szerű játékkal mulatta magát egyes-egyedül. Az asztalán hevert egy csoport gutta-percha fő: a kor hírhedett emberei, Napóleon, Pius pápa, Bismarck. Ha a ruganyos főt felül és az állánál nyomta össze, akkor az elkezdett örülni, mosolyogni, ha pedig oldalt szorította, ujjai közé, ijedt, siránkozó arcot öltött. — Octavian a nagy emberek fejait kényyszeríté egymásra grimace-olni, midőn nagy robajjal ront be az ajtaján valaki.

— Ah! Kihez legyen szerencsém? Csak nem az én trónörökösöm, Nornenstein Alienor ez a torzonborz alak, ezzel a serteszakállal, ezzel az elsült arccal, vörösre égett orral, fodrozatlan túskehajjal, aki most nyakamba csik? — Tehát az én Achillesem csakugyan nem kapott a kard után!

— Könnyen beszélsz te! De én háromszáz mérföldnyi kerülőt tettem, hogy visszakerüljek; hegyeken, sziklákon, mocsárokon keresztül, hogy a németek kezébe ne essem valahol — szólt Alienor, megnézve magát a tükörben, s visszajjedve saját arcától.

— Hát nem tudtál tengeren Triesztnék jönni?

— Majd, hogy a német cirkáló hajók elcsípjenek.

— Ej, de rád ijesztettek a németek — mondá Octavian az egyik rugmégza főt Alienorra vigyorogtatva —; ugyan jó, hogy ide menekülhettél Ausztriába: itt nincsenek németek.

— Hát ti mik vagytok?

— Neutrális nemzet.

— Történt valami azóta, hogy én bujdosóban vagyok?

— Csekélység! Rómát elfoglalták az olaszok, Napóleont elfogták a németek, s Párizst ostromzárólják.

— És a franciák?

— Azok két hadsereget már elvesztettek, s most három újat állítottak ki, hogy Párizst felmentsék. Nem vártak rád!

— És a mi szövetségeseink Németországban?

— Azok mind vaskeresztrendet kaptak már harci vitézségeikért.

— Hát a Welfek?

— Azok egészen a te instrukcióid szerint cselekszenek.

— De hisz én nem vittem nekik semmiféle instrukciókat.

— Hát hisz ők is éppen aszerint cselekszenek.

— És ti magyarok mit csináltok?

— „Mi magyarok?” Nornenstein Alienor fejedelem, honfitárs! Mi örülünk rajta, hogy fázunk.

— Hogy fáztok?

— No igen. Akinek nincs köpönyege, az fázik.

— Az világos.

— Nekünk nincs köpönyegünk. Köpönyeg nélkül pedig nem lehet háborúba menni. És így örülünk rajta, hogy fázunk.

Alienor még most sem értett belőle semmit.

— És a szent liga?

— Alszik és imádkozik.

— Hát Falbenheim altábornagy?

— Mikor nem alszik, káromkodik.

— És Pompeia?

— Micsoda Pompeia?

— A feleségem!

— Úgy! a feleséged? Most azt gondoltam, valami Vezúvtól elborított városról beszélsz.

— Itt van nálad, vagy az atyjánál?

— Nálam vagy az atyjánál? — Octavian meg is tapogatta a zsebeit, hogy nincs-e hát nála? — Nálam ugyan nincs.

— Hát hol van?

— Bizonyosan Párizsban.
— S mit csinál ott?
— Valószínűleg azt, amit egész Párizs: ostromoltatja magát.

— A kék öreg Istenre Bajorországban!
— Hagyd el, fiam! Nincs az már Bajorországban.
— De hát mért nem hoztad Pompeiát magaddal, mikor hazajöttél?

— Hát tudod fiam, az úgy volt — mondá Octavian, s elkezdett mind a három kaucsukfejjel egyszerre labdázni —, hogy amint én megérkeztem Párizsba, s láttam, hogy ott semmi baj, siettem Brüsszelbe a kölcsönt megkötni; de ezalatt te, meg egy második, meg egy harmadik szeleburdi meggyújtótatók a tűzaknát, mikor még mind rajta voltunk, s mindnyájunkat a levegőbe kalimpáztattatok. Már nyolcadnapra nem tudtam visszamenni Párizsba, hogy tenálad „pro aris et focis” hősilég helytálljak. Örültem, mikor hajóra ülhettem.

— De hát miért nem írtál Pompeiának, hogy jöjjön haza?

— Megtettem én azt fiam atyai kötelességem szerint.

— S mi lett a válasz leveledre?

— A válasz — valószínűleg egy borsóhurka volt, amit a németek beletakartak. Nehéz most innen Párizsba correspondálni.

— De hisz az lehetetlen, hogy az ostromlók ki ne eresszék az ostromlott városból a nőket!

— Sőt nagyon is kieresztik. Most olvasom éppen, hogy a párizsi katonai kormány negyvenezer fiatal hölgyet (máskor a világváros igen kellemes néposztályát) egybegyűjtött, s mint ezúttal igen fölösleges elemet, egy tömegben kitoloncozott a városból. Nem hinném azonban, hogy a te Pompeiád is azok között lett volna. Nem akarod ezeket a karikatúrákat nézni, amik most érkeztek Münchenből? Te is köztük vagy, meg én is!

— De mit fog ő csinálni, ha Párizst csakugyan ostromolni fogják? — sopánkodott Alienor.

— Meg fogja enni a lovaiddat.

— Kétségbe akarsz-e ejteni a tréfáiddal?

— Ha ezek tréfák, úgy akasztófahumor a nevük. Hát mit akarsz, hogy csináljak? Vigasztaljalak, mint egy lábadozó beteget; vagy tanácsokat adjak, mint szegények prókátora tönkrejutott kliensnek?

— Mit tegyek most?

— Alakíts egy szabadcsapatot, és törd keresztül a zárvonalat.

— Tudod, hogy még a pezsgődugó lövését sem szeretem hallani.

— Hát akkor fogadj magadnak egy léghajót, ez most az egyedüli közlekedési módszer Párizsba és vissza, s hozd ki azon a feleségedet.

— Így két diák szokott egymással beszélni, nem egy Nornenstein fejedelem a másikkal; nem egy apa a fiával!

— Ah! Kezdünk haragba jönni? Sohase hittem volna. Ami a fejedelemségünket illeti, arról bizony hegedült szent Dávid! S te tartottad neki a kótát! Hanem ha azt kívánod, hogy mint apa és fiú beszéljünk egymással, arra ráállok.— Talán emlékezel a drezdai suszter levelére a fiához (benne van minden kalendáriumban), mely így kezdődik: „Kedves fiam, te nagy számár vagy: én pedig vagyok a te atyád”, ez igen szép mondás, és ránk illik. Én rám, amiért azt a tanácsot adtam neked, hogy bontsd fel az eljegyzésedet Etelváry Rafaela hercegnővel; terád pedig, amiért azt megfogadtad. Most íme a herceg meghalt. A roppant nagy örökség egyetlen leányára szállt. Oroszországon innen nem volna gazdagabb ember náladnál a kontinensen, ha elvetted volna.

— De hát minek mondod ezt most nekem?

— Eső után köpönyegnek. Te azonban nem azt tetted, ami e lépés következése lett volna, hanem ahelyett elrontottad az egész tervet, amit én és mások oly remekül fogalmaztunk.

— Legveszedelmesebbek az ilyen akarat nélküli lények, mint te vagy; mert ezekről sohasem tudhatja senki „ma” hogy „holnap” kinek az akaratát fogják végrehajtani. Ezen mármost a pap sem segít! Azazhogy mégiscsak a pap segít. Hát akarsz, hogy komoly tanácsot adjak, mit tégy a mostani helyzetemben?

— Kérlek nagyon.

— Hát ne tégy semmit. Hagyd Pompeiát ott, ahol van. Bizonyos lehetsz felőle, hogy megcsal, nem egyszer; de százszor. Mire Párizs felszabadul, akár így, akár amúgy, egész archívumával fogsz rendelkezni az ő hűtlensége bizonyítványainak. Egy olyan asszony, mint Pompeia, egy olyan városban, mint Párizs, egy olyan időben, mint a mostani, egy olyan férjnek, mint te vagy; híve nem maradhat. Indíts ellene válópert, a curia elválaszt benneteket a „si clandestinus” alapján. Aztán — nem mondom, hogy vedd el a rút fejedelményt — semmi szükséged neked arra többé; — de térj vissza Rafaela hercegnőhöz. Ő most egyedül áll, büszke atyja nem él többé: nyerd meg újra és vedd nőül!

— De hisz én szeretem nőmet! Ne akarj dühbe hozni! — kiálta Alienor, mérgesen toppantva.

— Ah, tehát szereted nődet? s ilyenformán szerelemföltő vagy a dühöngésig? Ez megint más diagnózis. Ebben a bajban is szolgálhatok jó tanáccsal, ha be akarsz venni. Ez is nagyon komoly lesz. Emlékezel arra az alakra, aki Zárkány Napóleon név alatt került néhányszor az utadba? Igen! Tehát ezen ember a legveszedelmesebb alakok egyike, akire valaha fiatal feleséggel megáldott férjek görbén néztek. Ez most itt van Bécsben.

— No hát akkor mi bajom nekem veled?

— Tudom, hogy szeretnéd, ha semmi bajod se volna veled. De hát lesz. Ezt az embert küldi a kormány Párizsba rendkívüli politikai megbízással, s ott marad Párizs egész ostroma alatt.

— Hogy tudod ezt?

— Ő maga beszélte el azt valakinek, s az a valaki egyenesen hozta a hírt nekem.

— Akkor én megbolondulok!

— Ne azon kezd. Ha mármost csakugyan olyan nagyon szereted Pompeiát, s csakugyan oly örülsig szerelemféléző vagy, akkor ezt fogod tenni. — Felkeresed Zárkány Napóleont s azt mondod neki: „Uram! Ön abba a városba fog menni most, ahol az én nőm lakik, s ahova én nem mehetek. Intézzünk el előbb egy csekélységet egymás között. Ide a kalapomba beletesszük a névjegyeinket, s aztán megrázzuk s leborítjuk a kalapot; amelyikünk névjegye alul esik, az egy bizonyos határnapon föbe lövi magát. Ezt úgy hívják, hogy amerikai párbaj.” — No akkor aztán kétféle esély van számodra. Vagy a te neved esik alul, s akkor átesel rövid úton minden bajodon. S igen szép temetésed lesz. Vagy pedig Zárkány neve esik alul. Akkor az aztán hadd menjen szépen Párizsba. Arról bizonyos lehetsz, hogy az minden vetélytársát el fogja riasztani Pompeia mellül, míg saját maga — a harangozópénzzel a szájában — nem lesz veszedelmes udvarló, s a kitűzött napon kívánatodra föbe lövi magát. — Ennél több komoly tanácsot nem tudok. Ha nem tetszik, azt még jobb szeretem. Akkor a baj nem olyan veszedelmes, mint te állítod. Akkor nem vagy se szerelmes, se szerelemféléző, s én megnyugszom benne.

Alienor odanyújtá atyjának a kezét (olyan hideg volt a keze, mint a márvány s olyan lágy, mint a tapló), s azt mondá neki:

— Én megfogadom a tanácsodat.

Azzal vette a kalapját, s sietett Zárkány Leont felkeresni.

Leont szállásán találta Alienor egyedül.

Az első találkozásra Leon azzal a nem tettett örömmel sietett Alienor elé, amelyben az van kifejezve, hogy nem terheli a lelkét semmi önvád ez ember mint férj irányában. Nyújthatott neki kezet.

Alienor tétovázás nélkül el is fogadta azt, és megszorítá mindkét kezével.

Azután elkezdé komoly, értelmes hangon.

— Édes Leon. Én egy igen különös ügyben jövök hozzád. Minden ember tudja, hogy sok bolondság van bennem: hisz én magam tetszésemet találtam azokban, s nem csináltam belőlük titkot. Te pedig arról voltál nevezetes, hogy nagyon is sok eszed van. Ezért valahányszor összekerültünk, mindig kész áldozat voltam a számodra. Elrontottad a párbajomat, amit az én bolondságom kifőzött, a magad előnyére, az én mély leköteltetésemre. Játsoztál velem és feltréfáltál, és mindig úgy, hogy amellet nekem kellett megköszönnöm a barátságot, mint a delinquensnek a kapott „strof”-ot. Rászedtél a diplomáciai téren, ahol azt hittem, hogy én vagyok otthon, te csak jövevény. Jól tetted. Jogod volt hozzá. Nem panaszkok érte. Mindezt annyiba veszem, mintha lóversenyen vertél volna meg, mintha börzejátékon kerítettél volna alul. Ez mind bohóság. Nevessünk rajta. Hanem van egy pont a szívemben, ebben az érzéketlen kaucsukszívben, ami fáj. Nekem nőm van, s én félttem tőled a nőtmet! Bolondság, örültség ez tőlem: nem tehetek róla. Fáj. Mint

fáj némely embernek a mája, míg a másiké nem. Beteg vagyok bele!

— S honnan kaptad ezt a betegséget?

— Onnan, hogy ismerem a nőmet: ő hiú, kacér, tetszelgő és talán könnyelmű is. Belém ojtották azt a mendemondák, besúgások, amiket jó barátok, rokonok, apám maga igyekeztek fülembé juttatni, s a gyanú olyan, mint a himlőragály: elég az embernek a ruhájával hozzáérni, hogy beleessék a kórba. Vannak jóakaróim, akik gúnyos célzatokat ejtegetnek el valami félbeszakított légyottról: midőn neked hirtelen el kellett jönnöd Párizsból.

— De ez éppen a rágalom ellen bizonyítana, ha alapja volna. De az sincs. A te feleséged nagy cselszövő, az igaz. De csak az eszével, nem a szívével játszik benne. Ő diplomáciai titkokat akart kicsalni tőlem. S én megcsaltam nődet, de nem tégedet.

— Lehet, hogy még eddig nem. De annak, ami félbeszakadt, következhetik folytatása. Te visszamégy Párizsba, mint rendkívüli küldött.

— Azt ne hidd el!

— Te magad mondtad.

— Akkor kétszer ne hidd el!

— Apámtól hallottam.

— Akkor háromszor ne hidd el!

— Leon!

— Hát mondhatok én valaha egy igaz szót valakinek, akiről tudom, hogy a te apád kéme? s ha csak azt kérdenék is tőlem, hogy kinek hínak? nem egy idegen nevet mondanék-e neki, ami eszembe jut? Ismered rosszalkodó természetemet. Szeretem az embereket fellovalni. Mondok nekik meséket, azért, hogy mulassam magamat a csodálkozásukon.

— Leon! Kérlek igen szépen: ne tégy engemet bolonddá. Én igen beteg vagyok attól a bajtól, amit neked elmondtam. Apámtól azt a tanácsot vettem, hogy jöjjenek ide hozzád, s

hívjalak fel amerikai párbajra. Azzal a szándékkal is jöttem ide. De most, mikor veled szemben állok, nincs lélekerőm hozzá. Nem tudlak annyira gyűlölni, hogy a te fejedet akarjam szétzúzva látni; se annyi bátorságot nem érzek, hogy a magam homloka ellen fordítsam a pisztolyt. Hanem azt meg tudom tenni, hogy odaálljak eléd, behunyjam a szememet, s azt mondjam: „lőj ide!” Azért felszólítalak, mondj igazat! Készülsz-e Párizsba elmenni? ha igen, beszéljünk segédeinkkel. Csak arra kérlek, hogy jól meglőj. Mert anélkül el nem mégy, hogy engem megölj.

Leon megszánta Alienort.

— Hát hogy meggyőztelek róla, hogy még ha akarnék, sem mehetnék el Párizsba: nézd ez okmányt! Főispánná lettem kinevezve. Mint ilyennek, megyémben kell maradnom, s egyúttal Párizsban diplomáciai küldött nem lehetek.

Alienor az okmányt apróra elolvasta, s kezdett felmelegedni; de arcáról olvasható Leon, hogy még kételyei vannak.

— Még többet is tudatok veled. Én tegnap óta jegyben járok.

— Kivel?

— Talán ráismersz, ha arcképet megmutatom. Most küldte nekem kedves meglepetésül.

Azzal egy maroken tokot nyitott fel Leon, megmutatva a benne rejlő miniatúr képet Alienornak, egy gyönyörű akvarellt, egy csodaszép hölgy képét fehér ruhában.

Alienor egy gyermek örömeivel kiáltott fel:

— Etelváry Rafaela!

(Igenis: Etelváry Rafaela hercegnő arcképeztette le magát -- mély gyászát levetve azon időre, abban a fehér öltönyben, melyet Leon új képviselő korában látott rajta, hogy azzal Leont meglepje.)

Azzal Alienor, mint egy eszeveszett, ugrott Leonnak a nyakába, s összevissza ölelte, csókolta, s végre a két kezét ragadta meg hévvel:

— Barátom: egyetlen igaz barátom a világon! Fogadd

legőszintébb, legforróbb üdvkívánatomat. Légy boldog. Nagyon boldog velem!

Leon látta, hogy milyen nagy örömet csinált neki. Tökéletessé akarta tenni a boldogságát.

— Most már elhiheted, hogy én nem szándékozom nődhöz menni. De ez még nem minden. Még azíránt is meggyőződést kell szerezned, hogy nőd sem vár engem, és senkit nem vár rajtad kívül, és hogy tégedet mire vár? Eredj a külügyminisztériumba, ott vár rád három levele nődnék, mikre kívül az van írva, hogy csak saját kezudbe adassanak. Futáraink hozták azokat magukkal, kiknek nőd elébb el hagyta olvasni leveleit, hogy láthassák, hogy nincs azokban államtitok. E levelek egészen boldoggá fognak tenni téged.

Alienor e szónál felkapta Leon kalapját a magáé helyett, s mindenféle üdvözlöket hajigálva a háta mögé, rohant ki az ajtón feltartóztathatlanul, s odalenn betörte a hintájának az ablakát, befelé akarta nyitni.

Leon mély gondolatokba merülten maradt hátra, szemeivel amaz arcképre merengve. Az a kis hajszálrugóra járó nyugtalankodó ezt ketyegé óraművében:

„Ez a nyomorult léha, kinevtett alak, jobb ember, mint te vagy; mert szíve van: ami neked nincs! — Ha ő ezt a nőt elvette volna, boldoggá lett volna ő is, az is. — Mért rontottad ezt el?”

Alienor attól a három levéltől, ami három különböző hónapban érkezett számára, tökéletesen az üdvezültek sorába emelkedett. Csodálatos titkok voltak azokban, miket csak nő közölhet férjével; amik egyszerre eloltanak féltékenységet, gyanút: s boldogságot, reményt, büszkeséget ébresztenek helyébe.

Dehogyn lehetett vele többet gyalog beszélni!

Rohant egyenesen vissza a leveleivel Octavian papához. Oly tűzzel rohant be hozzá, hogy a rendúr azt hitte, most mindjárt őtet híja ki párbajra.

Még az ajtóban elkezdett kiabálni:

— Nem igaz! Hazugság volt, amit mondtál! Egy szó sem igaz belőle. Itt vannak a levelek! Olvasd ezt! Azután ezt! Azután meg ezt! (Hanem aztán azon módon kikapta megint az apja kezéből olvasatlanul, s bedugta a zsebébe.) Pompeia egy angyal: te pedig egy rágalmazó sátán vagy!

Octavian csak ámult és bámult. Fogta a nagy tajtékpipáját, s megtöltötte dohánnyal. Aztán, mikor szóhoz juthatott Alienortól, aki egy füst alatt sátánnak, ördögnek szidta az apját, meg könyörgésre fogta a dolgot, hogy ajánljon neki valami „speciális” kitűnő orvost Párizsban; utoljára meg azt kérdezte tőle, hogy az ágyúzás miatt nem történhetik-e valami bajuk némely asszonyoknak?

— Fiam, Alienor. Tudod: most már visszahúszom azt a mondatomat, amit a drezdai susztertől kölcsönöztem. Te ugyan még az vagy, ami vagy; de én annak, ami te vagy, apja nem vagyok.

B Ú B Á J O S É J E K

Leon az októberi napokat az etelvári palotában töltötte. Rafaela anyai nagynénje vitte addig a háziasszonyi szerepet míg a menyegző napja elérkezik.

Rafaela kedélye nagyszerű változáson ment keresztül. Eltűnt belőle minden büszkeség; nyájas volt, szelíd és ragaszkodó. S mindez nem jött nála erőltetve: csupán azt lehetett észrevenni, hogy megadta magát az ellenállhatlan hatásnak, amit egy akaraterős férfi gyakorol a nőre.

Lelkülete e napok alatt feltárta költőiségének egész szivárványos színpompáját. A hideg, hódolatot parancsoló alakból (jég hölgynek nevezte őt Pompeia) egy bizalmat suttagó teremtés lett; zárkózottsága felolvadt, s helyet adott nőies közlékenységének, egyesülve naiv kandisággal. Gyönyörűségét találta a természetben, a magányélet apróságában, miket eddig észre sem vett. Felhevült olyan absztrakt politikai fogalmakért, amiket a nők addig meg sem figyelnek, amíg azok, mint egy szeretett férfialak staffage-a, konkrét alakban nem lépnek eléje.

Leonnak meg kellett őt ismertetnie egész eddigi életével, s az ismertetésben nem türettek el a hézagok; viszont ő is elmondott előtte mindent, ami eddig kevés szív titka volt. Különösen azt, ami Leonra vonatkozott.

Az őszi holdvilágos esték olyan hosszúk! A telehold olyan kegyes, hogy télen-nyáron mindig akkor jön fel, mikor a nap lemegy.

A jó nagynéne, ki nem szerette az újabb kori regényeket,

a maga kis asztalkájánál vetette a grand patience-t, valószínűleg arra, hogy boldogok lesznek-e „ők”. Ők pedig azalatt karöltve sétáltak a nagy virágrotunda körül, melynek körületét egykor megmérte Rafaela, hány lépés. Az is eszébe jutott most! Egy-egy lehullott platánlevél beleakadt öltönye fodraiba, s zörögve kísérte tovább, mintha búcsúját suttogná hozzá a többi hű falevcek nevében, akik oly kárhoztatólag zúdultak fel ama vakmerő leány ellen! Egy-egy falevelet felkapott a szellő, s az körülölbegte Leont, mint egy éjlepké; mintha súgná: „dobd közénk azt a száraz falevelet, amit most is kebledben viselsz, többi halottak közé: nincs annak ott helye többé!”

Az éj csendes volt, a hercegnő beszélt.

— Megmondhatná azt valaki, ha itt volna: mennyit beszélünk mi önről — sokszor — mindennap! Mennyit rágalmaztuk vakmerőségeért! s mennyire óhajtottuk diadalát. Jóslatokat mondtunk, s lestük, hogy beteljesülnek-e. Mikor a nagy oltárszönyeget hímeztük, s beszélünk egy sehol nem található eszményi férfiről, amilyentől én — félni tudnék! Mikor madame Corysande albumában önnek a négy arcképéről találgattuk, melyik az igazi. Mikor hírhedett vitáját olvastuk a hírlapban a Mene Tekel szerzőjével! Hogy ismertünk rá egyszerre az ellenröpirat szerzőjére! Ez az igazi Leon! Az a másik az álarca. Már én akkor kitaláltam, hogy ön kicsoda, s megjósoltam, hogy ki fog lenni. Aztán mikor a választási diadalzástól hímeztük, s próbaszavazást rendeztünk titkosan, ki lesz megválasztva. S négy hímező közül három önre szavazott. Pedig nem én voltam az ellenszavazó. S mikor megérkezett ön, ama leírhatatlanul tüneményes estén, maga után vonva, mint egy varázsló, egy egész néptábort, aki bálványozása fényével vette önt körül. Hogy megrettentem öntől már akkor! És aztán mikor szegény jó anyám ravatalánál nem tudtam sírni, s vártam minden érkező kocsi zörgésére, hogy jön-e az, aki meghozza könnyeimet; aztán jött, de nem az, akit vártam . . .

Itt félbeszakítá édes vallomásait Rafaela, a többi fájó, boszszantó emlék volt, ami következett. Aztán nézték a csillagokat, amik lehullanak.

Egy pontján a rotunda útjának megállt Rafaela. Itt volt az, ahol atyjáról azt a megrendítő hírt hallá, hogy haldoklik.

— És amiatt elvesztém jó atyámat! — sóhajta föl mélyen. — És elveszték még valaki mást is! — Az én kedves kis kékszemű leányomat! Miért hagyott ő el bennünket? Mi rémíté meg oly nagyon? Miért nincsen ő most itten? Hogy osztozhatna örömben; hogy ne kellene mindent énnekem magamnak elmondanom: hogy hivatkozhatnám őreá: „ugye kicsikém, így volt ez?” — Szegény kicsikém! Hol él most? Hová lett? Mi sorsa jutott? Van-e neki mindennapi kenyere, s hogyan keresi meg azt? Ó, aki ahhoz volt szokva, hogy velem egy tányérról egyék, s étszereinket mindig összetévesztettük!

Jó, hogy a holdvilág éppen felhő mögé ment, hogy Rafaela nem láthatta e beszéd alatt Leon arcvonásait.

Mit kellett annak szenvednie!

És Rafaela nem akart letérni erről a tárgyról. Rég nyomta szívét az, s nem volt kinek beszéljen róla eddig.

— Nem tudok tökéletesen boldog lenni attól a gondolattól, hogy ő boldogtalan. Megkísértém őt gyűlölni; de az ismét úgy feküdt a lelkemen, mint egy vétek súlya. Miért nem tudta szeretni atyámat, ahogy én akartam? Miért nem tudta megtalálni boldogságát ömelle? S ha volt más, akit szeretett, miért titkolta előttem? Lám én nem tudtam őelőle eltitkolni, hogy önre *haragszom*. Legalább rágalmazta volna, ócsárolta volna azt, aki őt szíve szerint érdeklí, akkor tudtam volna: „aha! te is úgy vagy, ahogy én!” De hallgatott! Egy titok volt előttem ajka, szeme, mosolygása. — Nem tud ön felőle semmit?

— Nem tudom, hol van! — felelt Leon. A szó rideg értelmében igazat mondott. A levél, mely Livia lakcímét rejté, még feltöretlen volt nála. De nála volt!

— Óh, járjon utána, Leon; találja meg; hisz ön oly ügyes ember. Önhöz talán több bizalma lesz, mint énhozzám. Kérdezze ki: mi je fáj? mi vitte el innen? Ha szeret valakit, s ha megtudja ön, hogy az méltó őreá: de tán pályatorő ifjú még, akinek nincs vagyoni tehetsége őt boldoggá tenni: találjon utat-módot őt elősegíthetni; önnek nagy befolyása van már: ön tud gyöngéden segíteni valakin, úgy, hogy annak önérzetét meg ne sértsc. S ha talán szerencsétlen volna azon ember, ha talán valami ifjúkori botlásaért, ahogy hallottam már hasonló eseteket, tán egy könnyelmű hamisítás miatt el volna ítélve sok évi fogságra (én már erre is gondoltam). Óh, én emlékszem egy esetre, hogy egy fiatal leánynak a kedvesét bankjegyutánzás miatt elítélték rízévi fogságra, és ő várt reá menyasszonyi fővel tíz évig; és az most egy derék, kitűnő államhivatalnok, és családja boldog. Hátha Líviának is ilyen titka van? Szabadítsa meg őt. Ön most mindent kívánhat a legmagasabb helyeken. Önt szeretik. Kérjen számára kegyelmet!

(Óh, bár kérhetne számára kegyelmet! De erre a hamisításra, amit ő elkövetett, nincs király, aki amnesztiát adjon!)

— Megmondhatom önnek, miért jöttem arra a gondolatra, hogy ő talán olyan embert szeret, aki őt ily ok miatt nem veheti el. Megtudtam, hogy eltávozása előtt kora hajnalban elment gyónni a préposthoz. Ezt a prépost is megmondta. De hogy mit gyónt meg neki, arról nem beszélhet. E leánynak saját bűne nem volt. Ő csak azt gyónhatta meg, hogy egy bűnöst szeret. Nem hiszi ön?

— Hiszem . . .

— Ha pedig az volna az oka rejtélyes hallgatásának, amit jó anyám hitt felőle: égies rajongás, szűzi iszonyat a földi boldogság iránt: mondja meg neki, hogy térjen vissza bizton: az, akinek szerelme innen elüldözé, meghalt már . . .

(. . . Halt volna bár meg inkább!)

— Mondja meg neki, hogy amit jó anyám végrendeletében számára hagyott, a zárdafejedelmnői polc, még mindig

fenn van tartva, s ha boldogságát csak az égiekben keresi, az ajtó tárva előtte. Mondja el neki!

(Hogy ezt „ő” mondja el neki!)

Egy kísértő démon dongta körül a sétáló párt, egy éjbogár alakjában, amik úgy szeretnek éjjel az emberek feje körül röpködni. Leon hozzácsapott a szárnyas kísértethez sétabotjával, s leüté azt a levegőből.

— Ah, ne ölje meg! — szólt Rafaela, visszatartva Leont, ki rá akart taposni a rovarra — *hátha párja van?*

Leon minden idegén borzadály futott végig.

Rafaela visszatért az elhagyott eszmére.

— Ön most sokat fog Budapesten és Bécsben járni: tudakozódjék felőle. Hisz egy olyan nőnek, mint Lívia, nyom nélkül elveszni nem lehet. — S aztán tudassa velem a legelső jelt, mely nyomára vezet. És mindent tudasson velem, amit felőle megtud: akármilyen szomorú, leverő volna ez adat. Csak egyet ne, — ha talán olyasmit tudna ön meg felőle, ami — Isten őrizz! — nem akarom kimondani: ami rosszabb hír volna rám nézve, mint az, hogy meghalt. Én nem tudom, mi az. De azt mondják: hogy vannak nők a világon, akik — nem büszkék. Én nem értem a lehetőségét, nem látom az okát annak. Ha méltatlannak találná ön őt arra, hogy visszaemlékezzen rá, akkor...! ne szóljon róla semmit; felelje tudakozódásomra azt: nem találtam fel őt!

Irtóztató feladat! Ha azt feleli Rafaelának, hogy nem találta fel az elvesztettet: ez azt fogja jelenteni, hogy Lívia elveszté azt a tisztaságát, amiért a büszke nők visszaemlékezzenek rá. Hallgatása elítéli azt a leányt!

— De ugye; ez lehetetlen? Lehetetlen! ugyan mondja már, hogy lehetetlen!

Leon helyett a várkastély órája felelt.

Mély döngésű harangütése tizenkettőt hangzott. A harangütések után az óramű carillonja még egyszer elveré a négy negyedét öt harmonikus érhangocskáján. Éjfél volt már.

A *boldogság* órái gyorsan röpködnek.

— Szegény jó néném, azóta agyonunhatta magát. Bár legalább madame Corysande volna itt. Holnap többet beszéljünk arról. Most kívánjunk egymásnak jó éjszakát.

Leon sokáig állva maradt még, s utánanézett az elsuhanó alaknak.

„Neked, te tiszta lélek: jó éjszakát!”

Rafacla, amint a kastély lépcsőjéhez ért, visszapillantott, s meglátta, hogy Leon még mindig ott áll. Akkor aztán visszafutott hozzá.

Kezét nyújtá neki.

Leon aztán ledobta kalapját fejről, s térdét meghajtva, megcsókolá azt a kezét: mint egy szentét.

Rafacla pedig megcsókolá az ifjú homlokát.

— Ezt elfeledtük, ugyebár?

De most hová?

Itt áll a megfélemltetlen kérdés Leon előtt.

Elérte azt a magasságot, ahova vágyott.

Mintha ő lett volna az, aki a bölcsek kövét feltalálta; ölébe hullott a szerencse minden ajándéka; s az mégsem volt ajándék, mégsem volt szerencse; az egy férfiküzdelemnek fáradtsággal megérdemelt bére, kiküzdött díja volt. Rangját szerezte eszével, tanulmányával, munkaképességével; vagyonát tűzpróbás hűségével, a hölgy hajlamát férfijellemével.

Lehet-e azt, amit megnyert, s megérdemelt, elutasítania?

De lehet-e azt megtartania, amit megnyert?

Hiszcn ha hideg józan esztől kérne tanácsot, mit tegyen; elfogadja-e roppant szerencséjét egész nagyságában; a zászlós-úri méltóságot, a fényes kitüntetések, az úri vagyont, s a legszebb hölgy szívét? — vagy megtartsa hűségét egy szegény kis varróleányhoz, akinek valamikor egy vékony kis gyűrűt adott, s aki ezt a vékony karikát nem cserélte be egy herceg koronájáért, s mindazon gazdagságért, ami most az ő számára kínálkozik? nem azt feleli-e neki a józan ész: el akarsz engemet veszteni? Hogy csak föl is teheted ezt a kérdést! Amióta a világot követelések és kötelességek kormányozzák, a követelések legutolsóbbika egy női szív emléke, s a kötelességek legutolsóbbika egy férfi ígérete. Mindennap, a föld minden délköre alatt megszegik azt. S aki ily helyzetben becsületügynek tartaná adott szavát beváltani, az egész ismerős világ különncnek, csodaboldnának kiáltaná azt ki. Rafaela szeret téged, szeret igazán

tenmagadért. Nincs szerelmében semmi árnyalata a hiúságnak, büszkeségnek. Fölötted áll még most is, s mikor mélyen alatta álltál, akkor is szeretett. Szeretett, mint kigúnyolt, félrcismert, szidalmazott alakot. Kezét nyújtá számtalanszor, hogy fölemeljen. S ha nem volna hercegnő, nem gazdag, nem volna egyéb, mint nő, ha most lépne ki a tengerből, a hullám tajtékjából születve: akkor is tökéletessége volna a női eszménynek, aki előtt minden más alaknak el kell halaványulni, akiért el kell felejtetni mindenkit annak, akit az ő mosolygása az idvezültek sorába emel! De kezével együtt egy fejedelmi vagyont is át kezedre. Ennek birtokában jóltevője lehetsz a népnek, ápolhatod nemzeted zsengeit, kezeid nyoma élő emlékekben marad fenn hazád történetében. Mennyi jót, mennyi nagyszerűt hozhatsz létre! — S gondold az ellenkezőre. — Ha meghiúsítanád azt a tervet, amit megdicsőült jóltevőd alkotott: nem utána kellene-e omlani mindannak, ami arra építve lett? Maradhatnál-e meg főispánnak, lemondva Etelváry Rafaela kezéről, s bevezetve helyette egy ismeretlen névtelen hölgyet? bitorolhatnád-e azt a vagyont, amit a herceg hitbizományul hagyott rád? Nem nevetnének-e ki mindenütt, nem csuknának-e mindenütt előtted ajtót, nem tennéd-e a legszerencsétlenebb teremtéssé magát azt az asszonyt, akit hitveseddé választottál? Így: bizonyosan szenvedést fogsz neki okozni; de az majd elmúlik egyszer! Ritka eset, hogy egy leány belehaljon abba. Nincs-e rá példa saját családotban? Ahol szenvedés van, ott megjelenik majd a vigasztalás is. S ami volt Etelváry Miksa herceg a te családotnak, az lehetsz majd te Líviáénak: titkos jóltevője, örökös nemtője, földi gondviselése! Menj fel te a földi paradicsomodba és dicsőülj meg!

Ámde mikor egy lelket kanonizálni akarnak, olyankor az advocatus diaboli — az ördög ügyvéde — is megjelen, s az megelsorolja a bűneit, amik nem eresztik be a mennyország kapuján.

De lehet-e Rafaelának adni szívedet azzal a titokkal, hogy ez

a szív egykor Líviáé volt? — Nem „volt”; még most is az! Rettegni, mikor őt megöleled! Megcsalni azt a nőt, akit úgy szeretsz, mint egy édes jó testvért! Akit úgy imádsz, mint egy szentet. Elhallgatni előtte azt a végzetes titkot, hogy akiért szívének kedvence elhagyta menhelyét, jóltevőit, a kínált dicsőséget és vagyont, el a világot: az éppen te magad voltál! S aztán felelni márványhideg arccal Rafaclának, valahányszor azt kérdezi: „hová lett Lívia?” azt, hogy „nem tudok róla!” És ezzel a titokkal szívedben élni együtt vele mindhalálig, míg olyan két alak nem válik belőletek, amilyen Miksa herceg és Madeleine hercegnő voltak: egyik az egyik palotában, másik a másikban bezárkózva.

Van-e a világnak annyi kincse, van-e a dicsőségnek annyi sugara, ami egy ilyen életet kárpótol?

És utoljára is! . . . Van egy mindennek fölött álló elementum, aki ura a józan észnek, győzedelmes ellenfele a logikának, zsarnoka a királyoknak és a népeknek, aki életet ad és elvesz, és nem osztogat kegyelmeket, — aki előtt a mathesis nem tudomány: sokszorozza a semmit a semmivel, s lesz belőle minden; aki előtt az erő nem hatalom, s az igazság nem törvény; aki teremti a bűnt és az erényt, s nem ismer különbséget a kettő között. E világbontó, világfenntartó elementum neve „a szerelem”.

Leon szerette Líviát.

Az ő szerelmével volt tele szívének minden gondolatja. Órá gondolt, mikor királyokkal és államférfiakkal béke és háború fölött alkudozott; órá gondolt, mikor a nép előtt állt, dicsőítve, magasztalva; órá gondolt, ha lelkét megfeszítve dolgozott, ha megtakarított fillérét félretette; órá gondolt, ha szerelmes hölgy csábító suttogásának forró lehe égett arcán: még akkor is órá gondolt!

Hogy tudja őt elfelejteni most?

Elfelejteni örökre! soha vissza nem térő álmoként.

Vagy elfelejteni csak egy időre, s aztán megint álmodni

róla, mindennap álmodni? Meglopni az álomban azt a nőt, akinek ébren hűséget esküdött? Titokban leskelődni az elhagyott után? Siratni őt, ha egyedül van, s ha kisírt szeme után tudakozódnak, azt mondani: „nem én! nevettem!” Égni a féltéstől, és gyűlölni azt, aki az elhagyott leányt megvigasztalni előjön! Üldözni azt az embert; elcsábítani tőle a nőt, ki a szerelem jogánál fogva most is az övé, s aztán vagy megölni azt, vagy megöletni magát általa?

Minő rémséges horoszkóp!

Endor varázslónője nem mutatott ennél kínzóbb tükörlátományt Saulnak: — Saulnak, aki megtalálta ugyan a koronát; de vele együtt azt a kardot is, amit saját szívéen kellett keresztülvennie!

Leonnak születésnapja közelgett; harmincadik évforduló. Csodálatos érzéseket költő nap: elbúcsúzás az ifjúságtól. Az a három kereszt (XXX) egy tündérvilágot bezáró hármas retesz.

És ő ezen a napon egy életpálya végcéljához hatolt fel.

Be hagyhatta csukódní háta mögött azt a tündérvilágot, melynek gyönyörei vegyítve vannak vágyakkal, reményekkel, küzdelemmel és csalódással. Új világ tárult eléje, nem tündéri; de emberien szép. A reményből valóság lett, a munkát hatalom és uralkodás váltotta fel; s a szerelmi ábrándok helyét a boldog házaseslet képe. — Még munkavágyó tehetségeinek is más pályatér nyílt meg: az izgalmas, veszélyes, ellenszenves küldiplomácia helyett az ismeretes, barátságos, igazságkereső hazai belkormányzat intézése.

Tapasztalható, hogy mindenütt szerették, s csupa jót vártak tőle.

Azok, kik őt megjutalmazni, kitüntetni óhajtották, gyöngéd figyelemmel kiszemelték ezt a napot. S a felülről jövő figyelem kiszivárgott a nép közé is. Leont előre figyelmeztették finom jeladásokkal, hogy ezen a napon otthon tartózkodjék, mert kedves meglepetések várnak reá.

Azok között legelső helyen fog állani az érdemrendek átadása. A magyar Szent István-rend, a porosz veres sasrend, s az olasz Szent Móric-rend fogja díszíteni e napon mellet.

Megyéjéből feljön egy huszonnégy tagú küldöttség, s át-

nyújt neki egy albumot, mely az összes megyebizottság és tisztikar tagjainak fényképeit tartalmazza.

Hajdani íróársai fognak hozzá jönni, hogy őt, mint az irodalom bajnokát, magukénak követeljék.

Eljönnek az etelvári és hitbizományi gazdatisztek, kiknek érzelmeit a derék Dumka úr fogja tolmácsolni.

Itt lesznek a bátoki és gezetleni hívek, ugyanazok, kik egykor képviselőjüknek megválasztották, s fognak neki hozni olyan ajándékot, amiben lelke örömét találhatja.

Egykori és mostani törvényhozó társai (mert most már felsőházi tag lesz) másnap nagy bankettet fognak rendezni az üdvözlésére; mert az első nap mindaz ki nem telik az időből; annyi minden egyéb üdvözlés, meglepetés halmozódik össze, amit nem szükség előre elhíresztelni, hogy annál nagyobb legyen rajta az öröm.

Mind e dicsőség elfogadására Leonnak fel kellett jönnie Budapestre, míg Rafaela Etelvárott maradt. Leon több nappal előbb feljött, hogy szállását berendezze. (Csak ideiglenesen; hiszen ha fényes házassága létrejön, akkor az Etelvár hercegi palotába kell majd átköltöznie, a magyar high life követelni fogja, hogy az ifjú pár elfoglalja benne kiváló helyét. Azon fényes termekben, hol őt néhány év előtt Octavian fejedelem kalauzolta, most ő lesz a háziúr, s lehet nála Nornenstein Octavian cotillon-előtáncos, ha kedve tartja.)

Az emlékezetes napra valami olyan kábító érzéssel költ fel, mint akire az vár, hogy ma hirdetik ki a halálítéletét. Szerette volna magát valahol elhagyni, és aztán úgy elszökni tőle, hogy soha vissza ne találjon hozzá többé. Mikor már fel volt öltözve, nagy vágya támadt újra lefeküdni, s végigaludni ezt a napot. — Csak át kellett esni rajta.

A nap a legfényesebb eredménnyel kezdődött; az uralkodói kegy tanújelének átadásával. S a kitüntetés nem is egyesével, de mindjárt hármasával jött. Asztalára három érdemjel volt kitéve pompára.

Nem tagadhatta meg szívétől, hogy az büszkén fel ne dobogjon.

Meg tudta találni a különbséget a saját érdem szerelte rendjelek és azok között, amiket világkiállítási biztosok csüstül hoztak haza Bécsből.

E dicsvágyban kéjelgő szívdobogás pillanatai alatt egy most érkezett levelet hoztak be neki, melynek borítékján amint megismeri az írást, elhalványul a büszke ember, s besiet vele dolgozószobájába, hogy ott olvassa el azt.

A felszakított borítékból egy vékony kis *platina gyűrűcske* hull ki, az ismerős kézvonásoknak e néhány sorától kísértve:

„Légy áldva, légy boldog örökre!”

Nem igaz, nem igaz! Nem azt mondja ez a gyűrű; hanem azt, hogy: „légy örökre átkozott!”

Tehát ő is megemlékezett róla ezen a napon! Ő is elküldte neki a maga ajándékát. Csak erre volt még szüksége. Csak erre a kis platina gyűrűre, hogy diadala tökéletes legyen.

Óh, e gyűrű mellett, hogy elhalványul az érdemrendek minden ragyogása! A hír harsonájának minden hangja hogy elfagy ennek hallgatása előtt! Az egész világ, minden lát-hatásával, hogy beleszorul ennek a kis karikának a körületébe!

„Hát te is eljöttél üdvözölni engem!”

Leon leborult az asztalra, melyen a levél hevert, s elkezdett beszélni a gyűrűvel.

„Szólj, hogy hagyta el őt? Mint válhatott meg tőled?”

S a gyűrű felelt neki.

„Könnyezve hagytam el. Szívéről szakított le.”

Talán ha halálhírét hallotta volna Líviának, az nem rendítette volna úgy meg, mint a visszaküldött jegygyűrű látása.

Leon csókjaival halmozá el a gyűrűt, s könnyei hullottak a levélre. Szeretett volna egész nap egyedül maradni vele.

A másik szobában sűrű lábdobogás hangzott, halk dübörgés és torkok köszörülése.

(„Kelj térdeidről, nagy ember! Töröld meg szemeidet! Jön a tisztelgő küldöttség! Eredj ki hozzá: fogadd el!”.)

A megyei küldöttség volt itt, a pompás díszalbummal. A küldöttség szónoka, Kadártay alispán remek retorikai mondatokból szerkesztett szónoklatban sorolá elő a megtiszteltnek eddigi érdemeit, amik megannyi zálogai az ezután következő nagy tetteknek; szerencsét kíván neki a fejedelmi kitüntetésekhez, s azok mellé sorozza a polgártársak osztatlan becsülését.

Leon válaszolt a szép szónoklatra; kényszerítette lelkét, hogy itt legyen: ne kalandozzon másfelé néhány percig. Beszélt nehéz időkről és még nehezebb kötelességekről; azután nem tudott tovább beszélni, valami keserűség elfojtotta hangját. Ez elfogódás nagyobb hatású volt minden remek szónoklatnál, s a küldöttség mélyen meg volt illetve általa. Könnyeztek a derék hazafiak, mikor sorban ölekeztek Leonnal, s mondák egymásnak:

— Ez az igaz ember! ez a valódi nagyság.

Aztán mikor búcsút vett tőlük Leon, s azok eltávoztak, visszasietett ismét dolgozószobájába.

A kis gyűrű pedig ezt mondta szemébe.

„Nem igaz! Nem igaz! Te nem vagy az igaz ember!”

„Játékot űzesz mindenből, ami szent!”

„A király koronájából, — a hazaszeretet oltárából, — a pap pásztorbotjából, — az ország címeréből, — ha játékot űzhettél énvelem!”

„Ne higgyen neked senki, ne higgy te magad magadnak soha!”

„Légy önmagad üldözője örökre!”

Leon kétségbeesetten szorongatta azt a levelet szívéhez, hogy őrizze, védje meg ez átok ellen; hisz abba az van írva: „légy áldott, légy boldog!”

Ismét új küldöttség jött, melyet el kellett fogadnia. — (El a kétségbeesett arccal! Simítsd el a dúlt vonásokat, erőszakold rájuk a diadalmas ragyogást. Köszönteni jönnek!)

A hajdani írókollegák, a jó kenyeres társak jöttek el, hogy őt üdvözöljék. Úgy örülnek az ő dicsőségének, mintha mindannyian osztoznának benne. Vezérszónokuk, Kolompi úr büszkén hivatkozik rá, hogy e dicsőséges pályának kezdete az ő szerény papírnyiradékos irodájából került ki, s most oda az irodaterembe van kiakasztva Leonnak megkoszorúzott arcképe, buzdításul minden fiatal lángésznek, hogy mi lehet a toll hősből idő jártával? Egy díszes babérkoszorút hoztak Leon számára.

És Leon ígéri reszkető szóval, hogy mindig szeretni fogja azt a kört, melynek emelkedését köszönheti, s részvéttel tudakozódik az itt nem levők után, s büszkeségének nevezi az irodalmat.

Elmenni azok is.

S aztán beszél hozzá az a kis érckarika.

„Hazudsz! hazudsz! Te sohasem szeretted senkit. És nem fogsz szeretni senkit. Jaj annak, aki nálad szívet keres! Jaj neked, ki minden szívet kicsúfolsz! Ne vess szemükbe azoknak, akik hozzád hízelegni jönnek, s súgd meg nekik, hogy ez mind csak komédia”.

„Komédiát játszottál az íróttal, mikor ugyanazt az ügyet, nyíltan és álarc alatt egyszerre védted és megtámadtad; mikor ezeket, kik itt most üdvözölnek, harcra buzdítottad, csatába vitted, és ott magad megverted”

„Te komédiát játszottál énvelem! Hát a többi hogy volna akkor igaz?” „De azért légy boldog, légy áldva örökre.”

— — — — —
Megint egy üdvözlő testület szólítá el kínzója mellől. Mosolyogni kellett.

Ezúttal *komolyan* mosolyogni. Dumka úr vezette be számos uradalmak tisztikarának küldöttségét, s Dumka úrnak nagy

szüksége van rá, hogy az üdvözölt nagy férfiú biztató mosolygással fogadja; mert a betanult új szónoklat nagyon cifra, s ha a kezdő mondatot el találja feljteni: nagy baj lesz belőle.

Az egész úton mondogatta pedig az elejét: azért is nem ült más senkivel egy fiákerbe, hogy ki ne verje a fejéből. („Te imádott hazám dicskoszorús érdemrendterhelt magasztos férffia.”) Mégis megcsett rajta a fátum! (Sorsát senki ki nem kerülheti.) A bátoki kasznár ráhágott a sarkantyújára, mikor éppen hozzákézdett, s ez egészen belezavarta: „te hazám érdemkoszorús dicsterhelt rendérdemlett dicsőrendterhelt . . . koszorúérdemes . . . nagy hazám imádott dicső férffia magasztos . . . (Ennek az epithetonnak már nem jutott gazdája.)

(„Sohase lesz ebből gálickó!” — dörmögé a bátoki kasznár oda hátul.)

Leon aztán megszánta a jó Dumka urat; jószívű tréfával fordított a dolgon, odasúgva neki: („Te, ki kora zsenge ifjúságodtól fogva . . .”)

Dumka urnak se kellett több! Csakhogy szájába adták a szót: úgy elmondta Leonnak az országszerte ismert szónoklatot a „dagadó hullámokon táncoló gályáról”, hogy abból egy szó ki nem maradt. Vége felé az egész küldöttség, minden tartózkodást félretéve, úgy kacagott, mintha a legfainabb népszínművet adták volna elő; csak Leon csinált komolyan ünnepélyes arcot. Ami olyan jól illett neki, mikor mindenki nevetett. Mikor aztán vége volt, Dumka úr nagy diadallal tekintte szét a társaságon, mint aki dolgát legjobban végezé, s egészen megérdemeltnek találta azt a kézszorítást, amit öméltóságától kapott.

Leon aztán még hosszasan eltársalgott a küldöttség tagjaival, kik mind jó ismerősei voltak, köztük többen saját atyjának régi tisztviselői, akik kamaszkori tréfáira még emlékeztek; ez emlékek fölidézésével igyekezett őket magához közelebb vonni Leon — (a méltóságos úr). Az eltávozó becsület

falusi emberek mindnyájan megegyeztek abban a véleményben, hogy Leon most is csak olyan tréfás, kedélyes ember, mint hajdanonta volt, s hogy még soha olyan jó humorában nem találták, mint ma. Hisz nem is lehet azon csodálkozni!

— — — — —
„Kinevetted jól magadat?” — kérdé tőle a karikagyűrű. —
„Ne vess most már énrajtam is.”

„Az én szónoklatom nem olyan szép ugyan, mint azé a becsületes gazdatiszté: de szívből jön ez is, mint amaz. Elég ok, hogy kinevesd mind a kettőt.”

„Légy boldog, légy megáldva!”

„Hát nem nevensz rajta?”

— — — — —
Leon azon gondolkozott, hogy bezárja magát, s hajdújának meghagyja, hogy senkit se eressen be hozzá a mai nap többé! Akármilyen nagy úr keresse is!

Hiszen nagy urat könnyű elutasítani. De mikor a getetleni szegény emberek jönnek, meg a bátoki szűrös emberek: lehet-e azoknak azt mondani, hogy „ott kinn tágasabb!” — Jöjjenek máskor?

Azokat éppen be kell bocsátani a méltóságos úr színe elé; kik az ő orcáját olybá tekintik, mint a napot. Áldást és termékenyítő esőt várnak mosolygásától. Hisznek a szavaiban, hisznek az arcvonásaiban, s odahaza el fognak vele dicsekedni, hogy a kegyelmes úr, akit a mi vállaink emeltek fel, méltóztott ránk nyájasan mosolyogni!

Nagy János uram a getetleniek, Csajkos uram a bátokiak nevében üdvözli az új zászlósurat. Őszinte, jól érzett egyszerű mondások, amiket a nép nevében átadnak neki.

És ajándékot is hoztak számára. Egy bekötött könyv az; tele nagybetűs írásokkal, minőket gyermekek szoktak vonalak közé szorongatni.

E furcsa albumot kétszáz gyermek írta; olyan gyermekek, kik árván, elhagyatva, az útfélről szedettek föl, s kiket

a menházakban, miket Leon megválasztatásakor alapítottak, mind emberré neveltek föl. Egyetlen üdvözlés az, kétszáz árva gyermek kezétől leírva, s ebben az az első, az az utolsó sor:

„Légy áldva, légy boldog örökre!”

Ah, csak az a gyűrű ne volna közbül!

— — — — —
A választópolgárok küldöttségének már a sarkában jön megint egy új ismerős csoport. Azok előtt sem tagadhatja el magát. A hivatalszoba egykori bajtársai hoznak számára üdvözlésül egy ezüstbillikomot; emlékül.

Ezeket meg már éppen összcölelgeti és aközben lehordja.

— Menjetek! Bolondok! Mincképpen vertétek magatokat annyi költségbe? Vettetek volna nekem emlékül egy sereskrüglit, az is jó lett volna! — Aki a szegény hivatalnokokkal ajándékozott, annyi, mintha az oltárról lopná el!

A küldöttség szónoka aztán dicsekedve mondá el, hogy sok embertől gyűlt az össze; még a kapus sem akart kimaradni belőle; sőt a jámbor vaskakadu is adott hozzá egy darab igazi ezüstpénzt, s megkívánta az ötvöstül, hogy azt befalazza a billikomba.

Minő emlék!

Közben Nornenstein Alienortól érkezik egy doboz; egy levélke kíséretében: „Légy üdvöz! élj sokáig: örök híved Alienor”.

A doboz egy japáni porcelán szobrocskát tartalmaz; egészen hasonlít azokhoz, aminők a Szűz Mária-szobrok: fiatal szép nőalak, fején aranydiadém, bíbor palásttal vállain, kezében aranyalmával, aranyvirágos ultramarin köntösben: csak a pislá szemvágás árulja el a japáni szépséget.

— Mit ábrázolhat ez? — kérdik a kíváncsi vendégek.

És Leon még egyszer hazudik:

— Nem tudom.

Ah, hisz csak nem mondhatja el nekik, amit jól tud: hogy

ez a szerelem istennőjének szobra Japánban, amit akkor szoktak küldeni az ismerősöknek, midőn azok házasodni készülnek! Hogy azután sorban döfjék szívébe a tört üdvkívánataikkal!

Szerette őket igazán, a jó bajtársakat, de mégis örült, és megkönnyebbült a szíve, mikor eltávoztak.

Közel volt hozzá, hogy letépje az érdemrendeket, szétzúzza az emlékjándékokat, s kiűzze a tisztelgőket, és kikiabálja az utcának:

„Én nem vagyok főispán, én nem vagyok nagy ember, nagy hazafi, zászlósúr, boldog vőlegény: én a ‚Napóleon öcsém’ vagyok: a világ legnagyobb komédiása! . . .”

Pedig még nem volt vége a tisztelkedésnek. Egy nevet jelenttek be neki, ami elől nem zárhatta el magát.

„Seregély!”

A szegény Seregély! Hát őhöz is eljutott a nagy dicsőség híre, egész Szent Ilonáig, a szigetig az erdők tengereiben?

— Hogy vagytok, szegény Seregély?

— Hát, hála a magas égnek és kegyelmes uram jó voltának, most már lehetőleg jól vagyunk. Az áldott Rafaela hercegnő értünk küldött Szent Ilonára, elvitetett magához Etelvárra: ott nekem ispáni hivatalt adott. Most már aztán a szegény asszony is, hogy nem látja többé a szomorító emlékeket maga körül, lassankint lelkébe tér. Dologhoz lát, beszél rendes ésszel, még nevetgél is, s nem keresi többé a gyermekeit. A jó Isten majd visszaadja Jóbnak, amit elvesztett! Köszönjük önnek, kegyelmes uram, hogy minket az áldott jó Rafaela hercegnőnek kegyelmébe ajánlott.

Most meg Rafaela!

És Seregély sem jött üres kézzel. Elhozta Leonnak az ősi házban ott feledett ifjúkori tollrajzait. Egy hiányzik belőlük. Az megtetszett Rafaela hercegnőnek, azt megtartotta magának.

Óh, mint szeretett volna Leon „visszaélni” három elmúlt

esztendő t életéből, s aztán újakezdeni és másként csinálni mindent!

Megcirógatta régi hű szolgája arcát.

— Áldjon meg az ég a megemlékezésért, édes jó Seregély. Van-e valami kívánságod, amit betölthetek?

— Van egy igen alázatos kérésem, amit, ha megengedi, előadok.

— Mondd el, édes barátom; ha lehetetlen is, megteszem.

— Nem lehetetlen biz az, csak egy kicsit furcsa. Nem is a magam ügye, hanem a másé. Egy jámbor ember kívánságát, illetőleg két emberét kellene előterjesztenem.

— Hát mit kívánnak tőlem?

— Szeretnének beszélni a méltóságos úrral.

— Hát jöjjenek be, ha itt vannak!

— Itt vannak, de nem mernek bejönni: attól félnek, hogy kiveri őket a méltóságos úr.

— Hogy vernék én ki valakit? Kivált mai nap?

De ezek olyan emberek.

— Kicsodák?

— Hát a szegény vadpalatinus; meg tetszik tudni: a mátkája.

— A Rákhelke a vadaskerti korcsmából?

Mindjárt kiment értük maga Leon az előszobába, s ott találva az említett szerelmespárt, erővel betuszkolta őket az elfogadó termébe, ami a menyasszonynál nem ment minden vonakodás nélkül. Nagyon szemérmes volt szegényke. — Hanem aztán mikor látta, hogy a méltóságos úr igen illendően bánik velük, még le is ülteti őket, akkor egyszerre feloldózott a nyelve, s előadta, hogy ő ki akar keresztelkedni: keresztapát keres, s miután a kegyelmes hercegasszony már oly kegyes volt, hogy a keresztanyai tisztséget elfogadta, kéri a méltóságos urat, hogy ő meg a másik lelki gyámolító helyét töltené be. Tukmányi úr ugyanakkor megragadta az alkalmat, felkérni őméltóságát, hogy legyen jövődöbeli násznagya a feleségének. Tukmányi úr egészen megváltozott az új hölgy befolyása

alatt; a régi asszony vademberré tette; emez szelíd állatot csinált belőle; a cinizmus és piperéskedés, a piszok és pomádé, a malícia és a meghunyászkodás szépen amalgamázva volt rajta. Félszeg pislogása a tűzről pattant Rákhel lelkenre elárulá, mennyire szerelmes az arcába, s mennyire fél a nyelvétől meg a tenyerétől!

Rákhelke pedig igazi semita eredetű hajadon volt. Tudta jól, hogy mikor az ember nagyuraktól kér valamit, olyankor vinni is kell nekik valamit. Mikor már bírta az ígérését, kivont a kézitáskájából valami összehajtogatott papírt.

— Én is hoztam erre a napra a méltóságos úrnak valamit, amit, úgy hiszem, hogy szívesen fog venni.

— Mi lehet az?

— Bizonyosan eltette a méltóságos úr örök emléküil azt a zászlót, amit az etelvári követválasztáskor a hercegasszonytól kapott. Én is közreműködtem abban. Mesterségem a hűznetmintafestés. Ehhez a zászlóhoz is én festettem a mintát papírra: s azt kértem ki magannak a megboldogult hercegasszonytól, hogy a mintát adja vissza. Ezt hoztam el most méltóságodnak. Nem az én mázolásom az emlékezetes rajta, hanem ami a szegélyére van írva. A négy úrhölgy megosztotta a munkán, s a minta szegélyére mindenik odaírta a nevét, arra a részre, amelyet felvállalt. Erről megtudhatja a méltóságos úr, melyik részét zászlójának hímzették a legkedvesebb kezek. Úgy hiszem, igen kedves szolgálatot tettem vele, hogy ezt megtakarítottam és most elhoztam.

Óh, dehogy kedves szolgálatot!

Leon nem volt egy szónak ura többé.

Azt mondta, sok teendője van még mai nap. Azt igen természetesnek is találhatták látogatói. Megköszönték jóságát s áldását, jóllétet kívánva neki, odábbmentek.

Hanem mikor kimentek a szobából, Tukmányi úr azt súgá Rákhelkének:

— Kincsem, én azt hiszem, hogy te mégis nagy bolondot

cselekedtéül, mikor azt a cifraságot odaadtad ennek a mi urunknak. Én nem tudok semmit. Ne is kérdezz tőlem semmit.

— — — — —

Leon egyedül maradt.

Mi van még hátra? Mi jön még fel a múltak kriptáiból kísértetni? Hát az ítélet napja van-e ma, hogy minden halott felszaggatja koporsóját, s követeli helyét az élők oldala mellett?

Most már kiadta a rendeletet hajdújának, hogy mai nap ne bocsásson be hozzá többé senkit.

Szüksége volt a magányra.

Nagy számadás napja volt ez — saját magával. Felállítani a mérleget a „tartozik” és „követel” rovatai között.

Mi volt rá nézve ez a leány?

S mi lesz belőle, ha ő elhagyja?

Mi lesz siralmasabb: ha él? ha meghal?

De hát Rafaelától lehet-e visszalépni?

Lehet-e e nagy, nemes szívet porig alázni azzal a tettel, hogy amidőn ő egész lényét feltárta előtte, amidőn titkainak szentségébe bevezette, — akkor elforduljon tőle, s egy más nőnek nyújtsa kezét, s felébressze őt arra a rideg valóságra, hogy a hozzá legközelebb álló két szív az övéből játékot űzött? Akaratlanul, de mégis kegyetlenül!

Ki hoz ítéletet e rettentő perben?

— — — — —

— Márpedig még ezt az egy embert be kell eresztened, fiam, akármit parancsolt is az urad! — hangzott az előszobában egy harsány, kategorikus hang —; mert ez az egy ember az etelvári prépost, aki számára mindig itthon kell lennie: — még ha nincs is! Aki még akkor is be fog törni az uradhoz, ha esztergomi primás lesz belőletek, s ki tudja, az is meg lehet!

Leon maga sietett eléje nyitni az ajtót.

— Bizony be nem eresztené a cerberusod, ha megijednék tőle! — mondá féltréfásan a főtisztelendő úr. — Képzelem,

hogy kifáradtál már ma a sok mennykő dikcióban, s holnapra még készülődöd kell háromezer tósztra. De hát nem soká háborgatlak. Egy Isten áldjont akartam mondani, amit tégy a többihez. Biz azt küldhettem volna telegráfon is, mint más okos ember. De azonban hoztam is magammal valami ajándékot, s ez volt a földolog, amiért személyesen orcád színe elé kívánkoztam. Látom, tele van már rakva a asztalod csecsebecsével. Egész galanteriaboltot nyithatnál már vele! Phüh hah! Még „vörös sas” is van közöttte! — De biz az enyim se kutya! Nos találd ki, mit hoztam? Többet ér ez, mint valamennyi mind. *Egy levelet a te szép hercegnőtől.* — No ez már csak valami, ugye? Ő maga kért fel, hogy azt személyesen adjam át neked, s azután a válaszodat is én vigyem el hozzá. — No hát fiam, tedd le öt percre a méltóságos urat, légy addig az én „Napoleon öcsém”, és olvasd el ezt a levelet.

Leon felszakítá a borítékot, s kivette belőle az aranszegélyű levélpapírt, melynek monogramja fölül *már el volt hagyva a hercegi korona.*

A levél figyelmeteljes gyöngéd üdvkívánással kezdődött a mai nap ünnepeltjéhez. Azután — legdrágább születésnap ajándékul — felhatalmazták Leont, hogy *ő tűzze ki az egybekelés határnapját.* — Ez csakugyan olyan ajándék, ami a világ minden dicsőségénél többet ér!

Az utóiratban pedig azt kérdezé a kedves levélíró nő:
„Feltalálta-e ön már Líviát?”

Leon szemei előtt összefolytak a betűk.

— Gondolom, hogy meg vagy a tartalommal elégedve? — mondá a prépost.

Vajon ismerte-e a levél tartalmát? Felolvasták-e azt előtte? Az utóirattal együtt? Ha igen, akkor Torquemada tréfás ember volt e paphoz képest; aki azt kérdezhetette a lassú tűzön pirított eretnektől, hogy meg van-e elégedve.

— No, most erre nekem rögtön írj választ; mert még ma vissza akarok utazni.

— Még ma? — kérde Leon tompán elbámulva.

— Bizony! nem is maradok ám itt a te holnapi bankettod kedvéért! Ki nem állhatom az olyan vendégséget, ahol az embernek minden ételét elsózzák valami bolond tószttal!

— Jól van, szent atyám; megírom a választ, csak az írószobámba megyek.

— Aztán nagyon szépet írj; tudsz te ahhoz! De sokat össze ne hazudj, mert ahhoz is tudsz!

Leon leültette a prépostot díszkönyvekkel rakott asztalához.

— Addig mulassa itt magát Doré bibliájával. Látja, hatott rám a megintés: azóta megszereztem a bibliát.

— Ah! *Illusztrált szent írás!* A biblia, mint *mode journal!* Hát a kosztumökhöz való szabásminták nincsenek mellette? Így még nagyobb kelendőségnek örvendene. Lássuk hát, milyen volt a *divat* Éva asszonytól elkezdve Szulamithig?

Ott fekszik a két levél egymás mellett.

. . . . „Tűzze ki a mennyegző határnapját, amikorra akarja”

. . . „Légy áldott, légy boldog örökre!”

És közbül a visszakapott karikagyűrű.

Az egyedüli megbonthatatlan igazság a földön, aminek nincs kezdete, nincs vége. Az egyedül és mindenkor szent jelvény! — Zálognak kiválthatatlan, bilincsnek feloldhatatlan.

Ime visszakapta ajándékba.

„Légy áldott, légy boldog örökre!”

„Felejtsd el azt, aki e gyűrűt viselte. — Mondd róla magadnak, hogy meghalt . . . és hidd azt . . .”

„Ne háborítson többet a rágondolás.”

„Légy áldott, légy boldog örökre.”

„Imádj Istent, mikor lefekszel, hogy álmodban eléd ne hozza őt, könnyes szemeit, hervadó arcát, elvesző alakját: s hogy álmodban el ne kiáltsd nevét, s a hitves meg ne hallja azt!”

„Ne vegyüljön az ő éjszakai sírásának hangja az édes szerelmi suttogás közé: s két csókra közeledő ajk között ne álljon az ő hideg árnyéka soha.”

„Légy áldva, légy boldog örökké . . .”

„Szeressen a nő, tiszteljen a férfi: te ne szeress és ne tisztelj senkit. Fogadj el: de ne adj.”

„Temesd el azt a kis világot, amit egy szerető szívben bírtál, s legyen tied az egész nagy világ helyette! — És soha meg ne bánod a cserét!”

„Légy áldva, légy boldog örökké.”

„S ha virasztani fogsz valaha beteg gyermeked ágya mellett, sóhajtsd el nevemet! én már akkor az égben leszek: lejövök hozzá s meggyógyítom azt!”

„Légy áldva, légy boldog örökké”!

. . . . Vége nem volt ez üdvözetnek! Ez a kis néma érczőr többet tud mondani, mint a világ minden ékesenszóloi!

Ez a néma vádoló nem enged mentséget találni maga ellen: nem annyit, amennyiért a legrészrehajlóbb bíró: a hiúság, egy napot elengedjen a földi kárhozatból az elítéltek!

Leon fejére kulcsolt két kézzel járt fel s alá kis szobájában a kétségbeeséshez közel.

Majd eszébe jutott, hogy valaki a másik szobában figyelmessé lesz nyugtalan léptei hangjára, s aztán leült íróasztalához, s úgy olvasta el újra meg újra egymás után azt a két levelet.

Ah; de hisz még egy harmadik is van!

Egy felbontatlan levél.

Az ott van a tárcájában.

Amit az öreg kopott diplomata adott át neki. Egy lakás-cím, borítékba lepecsételve.

Még mindig le van pecsételve.

Kivette azt és letette maga elé.

Mit tegyen vele?

Csak három lépés a kandallóig. Ott vidám tűz lobog. Egy percig tart a levélke lángja, s azután eldőlt a sors.

„Meghalt az ara; éljen az ara!”

A tűzbe dobja-e?

S utána azt a repkénylevelet . . . S a védszent képet a medaillonból . . . és a platinagyűrűt is. . . :?

S aztán fogja a tollat, s írja menyasszonyának ezt:

„Nem találtam fel Líviát!”

S ezzel temesse el őt örökre. Úgy, hogy még az emléke is el legyen temetve.

Úgy, hogy még a nevének a kimondása is tiltva legyen előtte mindenkinek.

Csak három lépés a kandallóig.

— Dominus vobiscum! — hangzott a mellékszobából. — Méltóságos uram. Napóleon öcsém! Soká tart-e még az a levélírás? Négy oldalt teleírhattál azóta verssel! Sok szónak sok lesz az alja. Én már az egész bibliát végignéztem azalatt. Segítsek-e bevégezni?

Segített!

Leon felriadt a megszólításra. Nagyon sóhajtott, felállt. Aztán állva írta meg a levelet Rafaelához.

Nem volt ez sok szó. Két sorból állt az egész.

„Feltaláltam Líviát. . .

Isten legyen irgalmas nyomorult lelkeknek . .

Azzal felszakítá a lepecsételt levelet, elolvasta, ami benne volt.

És „végül” lepecsételte a hercegasszonyhoz írottat, s egy perc múlva derült arccal lépett a főpap elé, átadva neki a választ.

Ez volt az utolsó levél, mely Zárkány Leonról hírt mondott.

Másnap nem találták őt sehol.

Ott heverték asztalán érdemrendei, emlékei, üdvözlő levelei,
ő maga nem jött elő többé.

Hová tűnt el? Mi érhetette, hogy a boldogság küszöbén,
a gazdagság, hatalom, dicsőség magaslatán, mint egy köd-
kép, úgy eltűnt? Ezt a talányt nem tudta megoldani senki.

Sokáig próbálgatták megoldani a talányt, mely Leon eltűnését fedezte. Mindenki más magyarázatot adott neki.

Nornenstein Octavian fejedelem bizalmas körökben elbeszélte, hogy Alienornak amerikai párbaja volt Leonnal. Alienor ugyan ezt nagyon ügyesen el tudta tagadni, de mégis bizonyos, hogy ez okozta Zárkány elveszését. Vagy előlte magát, vagy úgy kiszökött a világból, hogy rá ne találjanak.

Alienor pedig éppen ellenkezőleg fogta fel a dolgot. Ő meg azt hitte, hogy Leon egyenesen őt játszotta ki, s azért hagyta ott Rafaclát és a főispánságot, hogy mégis csak Párizsba szökjék Pompeiához. Most már erősen élt a gyanúperrel, hogy Pompeiának örvendtes levelei kettőjük között kicsinált csel-szövény művei voltak, s tartott a kétségbeesés a háború végéig, amikor aztán, a békekötés legelső hírére, ő volt a legelső, aki a felszabadult Párizsba rohant, azzal a szándékkal, hogy Pompeiát megöli. Ott azután a kétségbeesésből egyszerre megint az atyai örömök ekstázisába esett bele. Onnan írt apjának, hogy Pompeia mégiscsak egy angyal! újszülöttét ma fogják keresztelni, — nagyapja tiszteletére — Octaviannak. Amire Octavian fejedelem emez ismeretes mondatot válaszolta:

„A hajó útját a tengeren, a madár röptét a levegőben és a többit, és a többit — ki ismerhetné fel! Egyébiránt miért ne hihetné a *coeur király* azt, hogy ő igazi ura a *coeur dámanak*, holott jól tudja, hogy minden játékkártyában ott van a *coeur*

alsó?” (Gyöngye példálózás Pompeia kártya-sziluetttjeire, amikről mindenki tudott, csak Alienor nem).

— — — — —

Leon tehát itt sem került meg.

Dumka úr fejből senki sem verhetette ki, hogy Leont titkos ellenségei sikkasztották el, s minden módot megkísérlett feltalálására, jutalmakat tűzött ki annak, aki nyomára tud vezetni, s aki legalább hulláját megtalálja.

Kárba veszett nemes buzgalma. Leon halva sem jött elő.

— — — — —

Voltak, akik titkos politikai vendetta áldozatát akarták látni benne, s éjjeli elrablottságról beszéltek, s sürgették a kormányt, hogy járjon utána a követségek útján, nincs-e külföldön elzárva a keresett nevezetes férfi.

Aztán voltak megint, akik megesküdtek rá, hogy látták őt majd itt vagy amott megjelenni; hanem aztán, mikor utána jártak, hallák, hogy az vagy valami kalandor volt, aki Leon nevét bitorolta, vagy pedig valami jámbor utazó, aki beleillett a személyleírásába.

— — — — —

Csak hárman voltak, akiknek sejtelmük volt a valóról.

Az egyik Rafaela hercegnő.

A másik madame Corysande.

A harmadik a vaskakadu.

De ők egymást sohasem keresték fel, hogy gondolataikat kicseréljék.

Annyit megtudtak, hogy Leonnal együtt Livia is eltűnt.

De hogy hova lettek aztán, az kideríthetlen titoknak maradt.

A FRANCIA UTAZÓ VÁZLATA

Az 1872. nyár utóján egy francia utazó: Beaulieu Gaston megkísérté a svájci havasok egyik legmagasabb csúcsára, a Mont Vierge-re feljutni. Úti naplójából közöljük ezt a részletet.

Augusztus huszadikán reggel továbbindultunk a pásztor-gunyhóból, hol az éjszakát töltöttük, a Mont Vierge csúcsa felé, melyet még egy veszedelmes jégmező választott el nyug-pontunktól.

E jégmező egymásra dűledező romtömegein keresztül-katolás közben, az egyik vezetőm oly szerencsétlenül csúszott el, hogy a fejét belevágta egy párkányba, s eszméletlenül terült el.

A másik vezető, ki emennek testvére volt, a balesettől úgy megrémült, hogy nem volt rábírható a továbbmenetelre. Azt mondá, hogy ő már előre tudta, hogy valami baleset ér bennünket, mert reggel, amint kitekintett a kunyhóból, előtte ugrált el a fehér kőszáli kecske: a havasi vadászok rémkísértete; akivel találkozni bizonyos veszedelmet jelent.

Miután a fickót semmi ígérettel és biztatással nem bírtam rávenni, hogy a pompás hegycsúcsra feljöjjön velem, föltettem magamban, hogy nekiindulok egyedül. A jégkúp, melyre még föl kellett mászni, kétszáz méternyi magasan meredt föl előttem, s én nem akartam magamon hagyni azt a szégyent, hogy ily közel a céltől engedtem magamat visszariasztatni. A vezetőt utasítottam, hogy mit csináljon a bátyjával, hogy azt életre hozza, s azután várjanak ott rám, míg visszatérek, ha nem akarnak utánam jönni.

Háromórai erőfeszítő fáradság után felkapaszkodtam a Mont Vierge legmagasabb csúcsára, ahonnan a világ legszebb panorámája látható be körös-körül.

De nem a nagyszerű kép lepett meg első pillanatra, nem a napfénytől tündöklő jéghegyek csoportjai világoskék árnyékaikkal, nem a fehérrel fehérre rajzolt havasi tájképek, nem az egymásba folyó kék hegyláncok; — hanem ami közvetlen előttem volt: két holttest a szikla tetején.

Egy ifjú férfi és egy leány.

A leány halt meg előbb, mert feje oda volt téve az ifjú keblére, ki egyik karjával magához ölelte őt, míg más karján saját feje nyugodott. A leány arca az ifjú mellét érinté, míg ennek az arca ég felé volt fordítva, azon ég felé, mely örökké derült. E pontját a földnek felhő el nem éri soha.

Melletük hevert a két kiürített üveg, melynek tartalma halálukat okozta.

A leány úgy feküdt ott, mintha alunnék: lecsukott szemekkel; — az ifjú mintha virrasztana fölötte, felnyitott szemével az égbe nézve.

Mióta alhatnak itten?

Kővé fagyva az örök hidegtől; szobrok, amiket az idő el nem pusztít. Megörökítve a halálban. Eltemetve a szabad égbe!

Minő balsors üldözhetette őket, hogy ezt a helyet, ezt a halált választották maguknak a világtól megválásra?

Semmi írás, semmi jel nem volt náluk található, mely kilétükről felvilágosítást adhatott volna. Régen itt lehetnek már.

A kőszáli sasok nem jöttek el értük. Talán nem járnak ily magasan prédát keresni? Talán nem bántják a halottakat? Vagy talán azt hiszik, hogy él az a férfi, ki szemével folyvást az égbe néz, s félnek hozzá közelíteni.

Körös-körül ünnepélyes csend van: a természet teljes, tökéletes hallgatása. A ritkult légből a mély völgyből semmi zaj sem emelkedik föl. Háborítatlan alhatják álmukat: egyik, kedvese keblére borulva, másik, örökké nyitott szemmel nézve a kelő

és lemenő napot, s a támadó és leáldozó csillagokat. Gyönyörű sírbolt!

Minő tragédia előzhette meg ezt a végzetet?

— — — — —

A szerző *) alatt megjegyzi, hogy az eset tán összefüggésben van annak a magyar ifjúnak a rejtélyes eltűnésével, ki pár év előtt a párizsi diplomáciai körökben is feltűnt. Szerző is találkozott vele egyszer, s a halott arcvonásaiban hasonlatosságokat hisz fölfedezhetni. — A vezetőket azonban semmi áron nem bírta rávenni, hogy a holttesteket lehozzák a magasból. Amint azok meghallották, hogy ott halottak fekszenek, elfutottak onnan.

RAFAELA KÍSÉRLETE

Rafacla hercegnő, amint az úti vázlatot olvasta, rögtön elutazott személyesen Sainte Croix-ba, ami a Mont Vierge-hez legközelebb eső falu, s ott legelőbb arra akart vállalkozni, hogy maga felmenjen a Mont Vierge csúcsára. Nem talált rá vállalkozót, aki őt oda felvezesse. Nőre nézve ez a lehetetlenség erőszakolása volna.

„De ha az a nő felmehetett oda, aki ott halva fekszik”.

Azután nagy jutalmakat ígért azoknak, akik a Mont Vierge ormán fekvő halottakat onnan lehozzák.

Senki se vállalkozott rá.

Kinevették vele. Azt mondták, hogy nem ment oda még fel senki: azért is Mont Vierge a neve. Nem fekszenek ott halottak. Az útleírás szerzője csak úgy gondolta ki az egész történetét, hogy a könyvét érdekesebbé tegye vele. Ő maga sem ment fel arra a csúcsra.

Mesének állíták az egészet.

Vagy talán erősebb volt náluk a babonás félelem, mint a pénzvágy? s nem mertek közelíteni ahhoz a helyhez többé, amit két elenyészhetlen halott választott magának örök nyughelyül?

A NÉMET UTAZÓ VÁZLATA

1874 végével pedig egy porosz útleírásban, amit Frohman tanár szerkesztett, ki Japánban fűvészeti tanulmányokat tett azzal az expedícióval, mely nemzetközi szerződés végett volt odaküldve a német kormánytól, ez a részlet olvasható:

„Dezimában találkoztunk egy telepítvényessel, kinek ott a megszokott japáni fa- és papírházak között szép, kényelmes kőháza van, s abban jól rendezett teaüzlete, mijnheer Ruysdale-nak nevezik. Európai műveltségű férfi a harmincas években, arcán hollandi nyugalom és figyelmesség. Mindenféle európai nyelven beszél, s azért a japáni hatóságoknak nélkülözhetlen embere.

A mijnheer, megtudva fűvészi szakküldetésemet, meghitt magához a Mogi falu mellett fekvő nyári lakába, hol családja lakott.

Március vége volt az idő, Japánban a virágok évszaka. Mindaz a növényzet, amit nálunk Európában üvegházban ápolnak, itt erdőszámmra borítja a hegyoldalakat, s a fűszerillat erdőről erdőre változik.

A gazdag föld, az áldott éghajlat mellett nem ismerik itt a mostoha évet: ínség, rossz aratás nincs. A nép szorgalma csodákat tesz. A hegyoldalakat escarpé-okra metszi, s a vizet felvezeti a hegytetőre, és rizst termeszt ott, ahol nálunk kecskék legelnének. A lapályokon éppen akkor szántottak rizs alá: eke és szántó kétlábnyi mély vízben jártak. A fiatal teaültetvényekről akkor szedték a legdrágább teát, a tavaszi első sarjat.

A mijnheer nyári laka egy pompás völgyben fekszik, a két hegyoldal közül az északit örökzöld japáni cédrusok és tiszafák fedik, a déli nagylevelű fejedelmi pawlowniaerdőket mutat, miket datolyapálmák sorai szegélyeznek.

S e völgy egy tengeröbölre nyílik, melynek hátterét egy távolban füstölgő vulkán foglalja el. Gyönyörűbb látványt képzelni nem lehet.

Kedélyes házigazdám nyári lakása egészen a Nagaszakiban otthonos modorban épült, tágas verandával, hol a lakomat elköltöttük.

A házigazda neje, kinek bemutatott, csak japáni nyelven beszélt; ámbár feltűnően szép kék szemei meghazudtolni látszottak japáni eredetét; nemes vonásai európai típusra emlékeztettek, ami azonban mind a germán, mind a latin, mind a szláv fajoktól elüt.

A férj tolmácsolása mellett mégiscsak megértettük egymást valahogy.

A kedves háziasszony megmutogatta nekem szobakertjeit: azokat a csodálatos japáni műkertcskéket, ahol egy arasznyi magas skatulyában eleven fenyőfák, cseresznyefák zöldülnek, virágoznak, még gyümölcsöt is teremnek, akkorákat, mint egy mustármag; s egy terebély diófa, aminek a kerülete akkora, mint egy zsebóra, rakva diókkal, míg egy lúdtoll nagyságú élő kókuszpálma valósággal görnyedezik a borsószemnyi kókuszdiók terhe alatt. Ez a japániak ártatlan mulatsága.

Az ebéd japáni ízlés szerint készült, s ebéd alatt japáni énekesnő mulattatott bennünket gottójátékával: ami az ott divatos sokhúrú zongora, valami legendát énekelve hozzá, ami a háziasszony tetszését nagyon meg látszott nyerni; annyira, hogy szinte elvonta a figyelmét a kisleányáról, aki szüntelen a nyakán csüggött, s keresztül-kasul mászkált az ölen. Egy kedves kis háromesztendős gyermek, éppen olyan kék szemekkel, mint az anyjáié. Ez sem beszélt más nyelven, csak a japánin.

Hanem mikor vége volt az ebédnek, s az énekesnő egy percre

elhallgatott, hogy legendakönyvében új dalt keressen: a kisgyermek egyszerre letérdelt az anyja mellé, s két kis kezét összetéve, elkezdett imádkozni egy előttem ismeretes európai nyelven: magyarul.

Gyakran utaztam Magyarországon fűvészi bűvárlataim végett, a vendégszerető magyar nép asztalánál sokszor hallottam ezt az asztaláldást a kisgyermekek ajakáról:

Aki ételt, italt adott,
Annak neve legyen áldott!
Ámen!

Bámulva tekinték gazdámra és nejére: — azok zavarodottan vissza énrám. — Ők nem adtak nekem magyarázatot, s én láttam, hogy a kérdezősködés őket kellemetlenül fogja érinteni, s nem tettem amiatt szót.

Hanem most már kezdek rá emlékezni, hogy láttam én egyszer annak a férfinak az arcát — valamikor — Berlinben egy nagy ünnepélyes táncvigalom alkalmával: — akkor meg is mondták a nevét; de már elfeledtem. — Úgy hasonlít hozzá.”

★ ★ ★

S a többi!

A tisztelt olvasó és olvasónő tetszésére bízzuk, hogy válasza a két változat közül azt, amelyik a kedélyéhez jobban illik.

JEGYZETEK

R Ö V I D Í T É S E K

H, Hon	A Hon
It	Irodalomtörténet
JKK	a jelen kritikai kiadás
Jókay Jolán	Jókai és Laborfalvi Róza. Hegedüs Sándorné Jókay Jolán emlékiratai Bp. 1927.
MBiblSzele	Magyar Bibliofil Szemle
Mikszáth Kr	Mikszáth Kálmán összes művei kritikai kiadása
MNy	Magyar Nyelv
Nyr	Magyar Nyelvőr
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. 1—100. k. Bp. 1894—98. — Az élet komédiásai: 54—55. k. 1896.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
sh.	sajtóhiba
[ ]	a sajtó alá rendező kiegészítése
Váli Mari	Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról Bp. 1955.

KIADÁSOK, FORDÍTÁSOK

Kézirata nem ismeretes.

Megjelent először a Hon 1875. április 1—1876. január 30. számában 118 folytatásban. A közlések mindig a lap reggeli kiadásában, az első oldal tárcarovatában, öthasábosan jelentek meg, s csak elvétve kerültek át a második oldalra.

A folytatások rendje a következő:

1. 1875. ápr. 1. 73. sz. *Első rész. Napoleon öcsém. Amit két leány beszél egymás közt* c. fejezet a „Lehető-e, hogy az, akit mindenki szeret. . .” kezdetű szakaszig.
2. ápr. 6. 77. sz. Az említett szakasztól a „Nem tudom.” kezd. szakaszig.
3. ápr. 9. 80. sz. Az eml. szakasztól a fejezet végéig. *Amit a harmadik leány beszél a kettőnek* c. fej. „A társalgóban még csak. . .” kezd. szakaszig.
4. ápr. 13. 83. sz. Az eml. szakasztól „A hercegnő belépte megakadályozá. . .” kezd. szakaszig.
5. ápr. 16. 86. sz. Az eml. szakasztól az „Ez egy haszon nélküli genialitás. . .” kezd. szakaszig.
6. ápr. 18. 88. sz. Az eml. szakasztól az „Úgy látszik, hogy semmi szíve nincs. . .” kezd. szakaszig.
7. ápr. 22. 91. sz. Az eml. szakasztól a „Szépek voltak azok a hölgyek?” kezd. szakaszig.
8. ápr. 29. 97. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *Az albumból* c. fej. „A prépost az első üdvözlő szó után. . .” kezd. szakaszig.
9. máj. 2. 100. sz. Az eml. szakasztól az „Én itt áruást sejtek. . .” kezd. szakaszig.
10. máj. 6. 103. sz. Az eml. szakasztól az „Ez az indítvány. . .” kezd. szakaszig.
11. máj. 9. 105. sz. Az eml. szakasztól „A künmaradtaknak Napóleon öcsém. . .” kezd. szakaszig.
12. máj. 13. 108. sz. Az eml. szakasztól az „Ebéd után a társaság. . .” kezd. szakaszig.

13. máj. 16. 111. sz. Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
14. máj. 20. 113. sz. *Amit egy nő beszél egy leánynak* c. fej. az „Ah menjen ön!” kezd. szakaszig.
15. máj. 23. 116. sz. Az eml. szakasztól a „Nem vélünk a világtörténelembé. . .” c. szakaszig.
16. máj. 27. 119. sz. Az eml. szakasztól az „Egyszer aztán mégis. . .” kezd. szakaszig.
17. máj. 30. 121. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
18. jún. 4. 125. sz. *A védszent, aki leszáll* c. fej. a „Lásd, énbőlölem. . .” kezd. szakaszig.
19. jún. 6. 127. sz. Az eml. szakasztól a „Göröngyös ugarok. . .” kezd. szakaszig.
20. jún. 10. 130. sz. Az eml. szakasztól a „Lásd, én most. . .” kezd. szakaszig.
21. jún. 13. 133. sz. Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
22. júl. 10. 155. sz. *Második rész. A rend-úr. A „Fürst” és a „Princ”* c. fej. a „kedves princ Alienor, én kockáztatom azt. . .” kezd. szakaszig.
23. júl. 11. 156. sz. Az eml. szakasztól az „Ez elől aztán elszöktél!” kezd. szakaszig.
24. júl. 15. 159. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
25. júl. 18. 162. sz. *A „Jerichói Kürt” gépezete* c. fej. a „De annál jobban megnyerte” kezd. szakaszig.
26. júl. 22. 165. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
27. júl. 25. 168. sz. *Karakán barátunk tragédiája* c. fej. „A Jerichói Kürt szerkesztőségében. . .” kezd. szakaszig.
28. júl. 29. 171. sz. Az eml. szakasztól a „Princ Alienort ezalatt már” kezd. szakaszig.
29. aug. 1. 174. sz. Az eml. szakasztól a „Nornenstein Octavian fejedelem túl a rendén. . .” kezd. szakaszig.
30. aug. 4. 176. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
31. aug. 5. 177. sz. *A tragédia vaudevilleben végződik* c. fej. végig. *Pompeia* c. fej. az „Ezzel karon fogta. . .” c. szakaszig.
32. aug. 8. 180. sz. Az eml. szakasztól a „Leon ezuttal nagyon kicsinyre szabta. . .” kezd. szakaszig.
33. aug. 11. 182. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
34. aug. 13. 184. sz. *Hadi tervek* c. fej. a „Tehát az elején kezdve. . .” kezd. szakaszig.
35. aug. 15. 186. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
36. aug. 18. 188. sz. *A hadjárat előkészületei* c. fej. végig.
37. aug. 20. 190. sz. *A készülő zászló* c. fej. a „Te, kora zsenge ifjúságotól fogva. . .” kezd. szakaszig.

38. aug. 22. 191. sz. Az eml. szakasztól a „Nem volt rajtuk semmi. . .” kezd. szakaszig.
39. aug. 26. 194. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
40. aug. 29. 197. sz. *Harmadik rész. Alkotmányos harc. A hívek tábora.* c. fej. a „Közben harsogtak . . .” kezd. szakaszig.
41. szept. 1. 199. sz. Az eml. szakasztól a „S nem haszontalan mende-monda. . .” kezd. szakaszig.
42. szept. 3. 201. sz. Az eml. szakasztól a „Csak azután tudott lefe-küdni. . .” kezd. szakaszig.
43. szept. 4. 202. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *Az ellenfél táborában* c. fej. a „Mikor mind fennültek. . .” kezd. szakaszig.
44. szept. 5. 203. sz. Az eml. szakasztól a „Szervusz, kedves cimbo-rám. . .” kezd. szakaszig.
45. szept. 8. 205. sz. Az eml. szakasztól „A lelkes szónoklat. . .” kezd. szakaszig.
46. szept. 11. 207. sz. Az eml. szakasztól „Erre kellemetes mozgás támadt. . .” kezd. szakaszig.
47. szept. 12. 208. sz. Az eml. szakasztól „A gyerekhad felzendült!” kezd. szakaszig.
48. szept. 15. 210. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
49. szept. 17. 212. sz. *Nagy János* c. fej. a „Általános hahota. . .” kezd. szakaszig.
50. szept. 23. 217. sz. Az eml. szakasztól az „Azt a nyers, ráspoly-zengésű hangot. . .” kezd. szakaszig.
51. szept. 24. 218. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
52. szept. 25. 219. sz. *A közönyösek tábora* c. fej. az „Éppen betű-szedéssel foglalkozott. . .” kezd. szakaszig.
53. szept. 26. 220. sz. Az eml. szakasztól a „S ha már a paphoz el-ment.” kezd. szakaszig.
54. szept. 29. 222. sz. Az e, 1. szakasztól a „Végre eljött. . .” kezd. szakaszig.
55. okt. 1. 224. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
56. okt. 3. 226. sz. *A nő segélye* c. fej. végig.
57. okt. 6. 228. sz. *A váratlan ellenség* c. fej. a „Leon azonban hallat-lanná tette. . .” kezd. szakaszig.
58. okt. 7. 229. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
59. okt. 10. 232. sz. *Negyedik rész. Pompeia. Az elkészült zászló* c. fej. a „Nyomukban jött egy teljes lovasezred. . .” kezd. szakaszig.
60. okt. 13. 234. sz. Az eml. szakasztól a „Csábító bűbáj van. . .” kezd. szakaszig.
61. okt. 15. 236. sz. Az eml. szakasztól a fej végéig. *Livia feladata* c. fej. a „Livia remegett.” kezd. szakaszig.

62. okt. 16. 237. sz. Az eml. szakasztól „A hercegasszony fölkelt. . .” kezd. szakaszig.
63. okt. 17. 238. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *Csatavesztés után* c. fej. a „Nornenstein visszanyomta őt. . .” kezd. szakaszig.
64. okt. 19. 239. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
65. okt. 20. 240. sz. *A jótékony bazárban* c. fej. végig.
66. okt. 21. 241. sz. *A rózsza csípkebogói* c. fej. az „Eszébe jutott. . .” kezd. szakaszig.
67. okt. 22. 242. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
68. okt. 23. 243. sz. *A megtalált könnyek* c. fej. a „Livia lázas remegés közt. . .” kezd. szakaszig.
69. okt. 24. 244. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
70. okt. 27. 246. sz. *Magyarország Bécsben* c. fej. végig.
71. okt. 28. 247. sz. *A vaskakadu* c. fej. a „S most ime ez az Ariadnefonal. . .” kezd. szakaszig.
72. okt. 29. 248. sz. Az eml. szakasztól a „Csak ez kellett még!” kezd. szakaszig.
73. okt. 30. 249. sz. Az eml. szakasztól a „Nornenstein Oktávián még ott is úgy gesztikulált. . .” kezd. szakaszig.
74. okt. 31. 250. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
75. nov. 3. 251. sz. *Ötödik rész. Livia. A Loreley.* c. fej. a „Pompeia bárónő a palota erkélyére kísértette magát. . .” kezd. szakaszig.
76. nov. 5. 253. sz. Az eml. szakasztól a „Lconnak most két teendő közt volt választania.” kezd. szakaszig.
77. nov. 7. 255. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *Ragyogó veszély* c. fej. „A következő napokban . . .” kezd. szakaszig.
78. nov. 9. 256. sz. Az eml. szakasztól a „Sokáig tartott a játék.” kezd. szakaszig.
79. nov. 12. 259. sz. Az eml. szakasztól az „Én azt gondoltam. . .” kezd. szakaszig.
80. nov. 14. 261. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
81. nov. 17. 263. sz. *Az oroszlán, akit megütnék* c. fej. az „Aztán keserűn felsóhajtott.” kezd. szakaszig.
82. nov. 20. 266. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *Most jövök én!* c. fej. a „Másnap már Badenben. . .” kezd. szakaszig.
83. nov. 21. 267. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
84. nov. 24. 269. sz. *Tánc a vulkán felett* c. fej. a „Szerencsére a magasabb politikába. . .” kezd. szakaszig.
85. nov. 26. 271. sz. Az eml. szakasztól a „Leon egész hazáig törte rajta a fejét. . .” kezd. szakaszig.
86. nov. 28. 273. sz. Az eml. szakasztól „Az estély obligát hangversenyyel kezdődött. . .” kezd. szakaszig.

87. nov. 30. 274. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *A „Schwarze Péter c. fej. a „Zárkány Napoleon e napokban. . .” kezd. szakaszig.*
88. dec. 3. 277. sz. Az eml. szakasztól az „Octavián legjobban szerette volna. . .” kezd. szakaszig.
89. dec. 5. 279. sz. Az eml. szakasztól a „S e szónál keze odatapadt. . .” kezd. szakaszig.
90. dec. 8. 281. sz. Az eml. szakasztól az „És akkor aztán, akik az arcára néztek. . .” kezd. szakaszig.
91. dec. 11. 283. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *A tűzakna fellobban c. fej. [a fejezetcím a Honban hiányzik!] végig.*
92. dec. 12. 284. sz. *Hatodik rész. A vadonban. A vadonban c. fej. [A Hon nem ismétli meg a rész és a fejezet azonos címét!] „Az asszony feje tarka virágos kendővel volt bekötve. . .” kezd. szakaszig.*
93. dec. 15. 286. sz. Az eml. szakasztól a „Komája figyelmezteté. . .” kezd. szakaszig.
94. dec. 18. 289. sz. Az eml. szakasztól „A kezdő szó az. . .” kezd. szakaszig.
95. dec. 19. 290. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
96. dec. 23. 293. sz. *Az isten szolgálja és az istentagadó c. fej. „A prépost beszélt még neki. . .” kezd. szakaszig.*
97. dec. 24. 294. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
98. dec. 25. 295. sz. *A harmadik nyom c. fej. végig.*
99. dec. 28. 296. sz. *Bolond szerencse c. fej. a „Ha tudod, meg ne mondd.” kezd. szakaszig.*
100. dec. 29. 297. sz. Az eml. szakasztól a fej. végig.
101. dec. 30. 298. sz. *Niobe parasztruhában c. fej. a „Leon megszorította a férfi kezét.” kezd. szakaszig.*
102. dec. 31. 299. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
103. 1876. jan. 1. 1. sz. *Az utolsó szívdobbanások c. fej. végig.*
104. jan. 4. 2. sz. *A hercegnő gyászfátyola c. fej. a „Madame Corysande szobája. . .” kezd. szakaszig.*
105. jan. 6. 4. sz. Az eml. szakasztól a „S így elszaladt, ki a szobából. . .” kezd. szakaszig.
106. jan. 9. 6. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig.
107. jan. 14. 10. sz. *Az én atyám c. fej. a „S amíg ezt elbeszélte. . .” kezd. szakaszig.*
108. jan. 15. 11. sz. Az eml. szakasztól az „Ez egy koporsó. . .” kezd. szakaszig.
109. jan. 16. 12. sz. Az eml. szakasztól az „Itt a kalauz tudtára adta. . .” kezd. szakaszig.

110. jan. 18. 13. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *A gúla magasán* c. fej. végig.
111. jan. 20. 15. sz. *Mindenféle auspiciumok* c. fej. végig. *A rejtély kulcsa* c. fej. végig.
112. jan. 21. 16. sz. *A kinnrekedt férj* c. fej. végig.
113. jan. 22. 17. sz. *Vigasztalás* c. fej. végig.
114. jan. 25. 19. sz. *Bűbájos éjek* c. fej. végig.
115. jan. 27. 21. sz. *Töprengés* c. fej. végig. *Légy üdvöz! . . .* c. fej. a „Leon leborult az asztalra. . .” kezd. szakaszig.
116. jan. 28. 22. sz. Az eml. szakasztól a „Mit ábrázolhat ez?” kezd. szakaszig.
117. jan. 29. 23. sz. Az eml. szakasztól a fej. végéig. *Mi lett a vége?* c. fej. végig.
118. jan. 30. 24. sz. *A francia utazó vázlat*a c. fej. végig. *Rafaela kísérlete* c. fej. végig. *A német utazó vázlat*a c. fej. végig.

K Ö T E T K I A D Á S O K

- I. *Az élet komédiásai* 1–7. k. Budapest 1876. Athenaeum. 1. k. 202. l.; 2. k. 200. l.; 3. k. 192. l.; 4. k. 158. l.; 5. k. 156. l.; 6. k. 158. l.; 7. k. 156. l. (Minden kötet egy-egy részt tartalmaz.) Nyomdai impresszum: Budapest, 1875. Nyomatott az Athenaeum könyvnyomdájában.
- II. 1–3. k. Bp. é. n. Pfeifer. Jókai válogatott művei.
- III. 1–6. k. 3 darabban. Bp. 1884. Athenaeum. Olcsó kiadás.
- IV. a) 1–2. k. Bp. 1896. Révai. Nemzeti kiadás 54–55. 303+327 l.
 b) 1906. Révai. Címlapkiadás
 c) 1908. Révai. Címlapkiadás
 d) 1912. Révai. Címlapkiadás
- V. 1–2. k. Bp. 1925. Franklin–Révai. Jókai Mór művei. Centenárium kiadás 24–25.
- VI. 1–2. k. Bp. 1928. Révai.
- VII. Sajtó alá rendezte és a jegyzetszótárt készítette Bisztray Gyula. Az utószót Hegedüs Géza írta. Györy Miklós rajzaival. Bp. 1954. Szépirodalmi Könyvkiadó. 631. l. Jókai Válogatott Művei.

I D E G E N N Y E L V Ű K I A D Á S O K

Német:

1. *Die Komödianten des Lebens.* Transl.? 1875–76. Pester Lloyd. In Fortsetzungen.

- II. **Die Komödianten des Lebens*. Transl.? Berlin 1876. Otto Janke.
5 Bde: 188, 182, 179, 180, 396. p.
2. kiadás 1880. 400. p.
*3. kiadás 1885. 312. p.

Cseh:

- I. *Komedianti zivota*. Transl. Frantisek Brábek. Praha 1878.
Otto Janke. 1–3. vol. 279, 252, 337. p.
*2. kiadás 1882.
*3. kiadás 1901.
- II. *Komedianti zivota*. Transl. Frantisek Borovy. Praha 1925. 1–2.
vol. 400, 256. p.

Lengyel:

- I. A Dziennek Poznanski az 1876. év vége felé közölni kezdi *Az élet komédiáisait*. (Jan Slaski: *Jókai lengyelül*. Világirodalmi Figyelő 1958. 1. 45.)

A *-gal jelzett idegen nyelvű kiadások példányaihoz nem tudtunk hozzáférni. Ezek adatait Ferenczi Zoltán (*Jókai idegen nyelvekre fordított műveinek jegyzéke* MBibISzle 1925), Gál János (*Jókai élete és írói jelleme* Berlin 1925) és Demeter Tibor (*Magyar szépirodalom idegen nyelven* Bp. 1952. Kézirat) alapján közöljük.

KELETKEZÉSE, FORRÁSAI

Az élet komédiásai Jókai lapjában, a Honban jelent meg először (1875. ápr. 1. — 1876. jan. 30.). Ugyanitt látott napvilágot előtte az *Enyim, tied, övé*, utána pedig az *Egy az Isten*. A regényfolytatás — nyilván Jókai választási elfoglaltságai miatt — június 13-án, az I. rész közlésével megszakadt, s a II. rész megjelenésére csak július 10-én, a választások lezajlása után került sor. Jókai novemberi betegsége alatt nem szakadt meg a hírlapi közlés. A Hon november 6-i száma szerint Jókai „pár nap óta betegen fekszik. Baja — mely megerőltetésből származik — nem veszélyes: de a szobát elhagyni és dolgozni még egy pár hétig nem szabad.” Ez a hír valószínűleg csupán közéleti szerepléseitől mentette fel (neki kellett volna pl. az elhunyt Horn Ede felett gyászbeszédet mondani), hiszen a Hon november 7-i számában azt olvashatjuk, hogy „új regényen dolgozik, mely a torockói unitáriusokról szól.” November 17-én pedig arról tudósít a Hon, hogy „egy új színművön dolgozik, melynek főalakja a hírneves angol költő, Milton leend.” A Budapesti Bazár november 20-i száma szerint „még be sem fejezte *Az élet komédiásai* c. legújabb regényét s már is egy újat tervez, melyet a jövő évben fog kiadni. Címe lesz: *Egy az Isten!*”

Jókai 1875-ben a Stáció utcai „sárga ház”-ban, a svábhegyi és a balatonfüredi nyaralóban töltötte napjait. Ez az esztendő számára meglehetősen mozgalmas volt. A kormányválságok sorozata után a Deák-párt és a balközépi párt egyesüléséből megalakult Szabadelvű Párt döntő többséget aratott a választásokon. Tisza Kálmán lett a miniszterelnök. Jókai három kerületben is fellépett: a régi, dárdai kerületében, Szentesen és Budapest-Józsefvárosban. Szentesen megbukott, a másik két kerületben megválasztották, s ő a józsefvárosi mandátumot tartotta meg. A Hon részletesen beszámolt Jókai vidéki választási útjairól is. A választási mozgalom május végétől öt héten át tartott, s nagymértékben lekötötte Jókait.

Június végén hatalmas vihar és jégeső nagy kárt tett a svábhegyi házban és kertben (H 1875. 145. sz. e. k. és Jókay Jolán 282.). Júliusban

Füredre ment, majd augusztus végén, amikor Hegedüsne Jókay Jolánnak megszületett a második fia, hazajött Pestre. A sárga házban átalakításokra készültek, mint ezt a Hon egy híréből tudjuk (1875. okt. 17. r. k.). Engedélyt kapott a fővárosi közmunkák tanácsától a Stáció utcai ház átalakítására.

A regény fogadtatásáról szóló fejezetben ismertetjük az 50 éves Jókai irodalmi működéséről szóló beszámolót, amely kiemeli, hogy az 1875. év a legtermékenyebb írói pályáján. Vajon ennyi zavaró körülmény mellett munkakedve és képessége miért nem csökkent? Alighanem az anyagi természetű okokkal magyarázhatjuk e termékenységet. Jókay Jolán megírta (i. m. 295–99.), hogy Jókainak ez idő tájt „sok kellemetlensége volt a sok jóbarátjának aláírt váltóival, egyre-másra hozták az óvatolásokat.” A Deák halála (1876. jan. 29.) utáni hetekben pénzzavarai következtében állítólag öngyilkossági gondolatokkal foglalkozott. Hegedüs Sándor 1876. február 10-én 6000 forint ára zálogkötvénnyel segítette ki Jókait, de ez nem volt elég. Hegedüs felment Tisza Kálmánhoz, feltárta előtte Jókai helyzetét és segítséget kért. Tisza másnap 36 000 forintot adott át Hegedüsnek, hogy rendezze Jókai váltótartozásait. Mikszáth (MKrk II. k. 121.) későbbre (1880-ra) teszi ezt az esetet, és megírja, hogy a pénzt a király adta titokban a sajátjából. Jókay Jolán időadatát Jókai elismervényének dátuma hitelesíti. Mikszáth más időpontban is tévedett, pl. Jókainé muffjának elvesztését 1888-ra teszi, holott a H-ből tudjuk, hogy Laborfalvi Róza „karmantyúját” 1875 decemberében vesztette el (H 1875. dec. 14. e. k.).

Az élet komédiásai bonyolult és szétágazó cselekményének megértéséhez legalább főbb vonásaiban ismernünk kell a szereplőkét mozgató eszinek gyökereit és az európai politika eseményeit.

A kiegyezés után az Osztrák–Magyar Monarchiában két külpolitikai irányzat harca figyelhető meg. A Beust osztrák birodalmi kancellár és Albrecht főherceg körül csoportosuló poroszellenes, francia-barát irányzat az osztrák hegemonia alatt kialakítandó német egységért küzdött; a magyar uralkodó osztályok élükön gróf Andrássy Gyulával viszont a porosz vezetés alatti egységes Németország létrejöttét kívánták. A két irányzat közötti választásnak az 1870-i porosz–francia háborúval szemben tanúsított magatartásban kellett eldőlnie. Semlegesség vagy háború Poroszország ellen – így vetődött fel a kérdés. A poroszok elleni háborúba lépés óhaja csak egészen szűk körre terjedt (M. Kondor Viktória: *Az 1875-ös pártfúzió*. Bp. 1959.

62–63.). Báró Kuhn Ferenc hadügyminiszter emlékiratot terjesztett az uralkodó elé, amelyben kifejti, hogy a monarchia nem maradhat semleges. Ha Franciaország győz, amit biztosra vesz, akkor a monarchiának be kell avatkoznia, hogy visszaszerezze Németországban pozícióját. Ha Poroszország győzne, és mi semlegesek maradtunk volna, sokkal rosszabbul állna a dolgunk, mert Poroszország az összes német fejedelmeket megfosztaná trónjaiktól, a porosz király kikiáltaná magát német császárnak, s ez Ausztria végét jelentené. Kuhn mellőzhetetlen szükségesnek tartja, hogy a monarchia a háborúban részt vegyen, még ha egész Európa lángba borul is. (Halász Imre: *Egy letűnt nemzedék*. Bp. 1911. 89.)

Tisza Kálmán Andrássy politikáját támogatta. Szerinte az ország érdeke a béke fenntartását, a teljes semlegesség megőrzését kívánja, s ennek érdekében „a kormánynak sem a francia kormány iránt netalán táplált rokonszenvenél, sem a németországi politikára gyakorolható befolyás visszaszerzésének vágyánál fogva semmi olyat tenni és semmi olyanba beleegyezni nem szabad, ami által az ország mint a német nemzet ellensége tűnhetnék föl, és háborúba kevertetnék.” (Kondor: i. m. 64.)

A poroszellenes háborús párt politikájának megértéséhez a német történelem eseményeit kell ismernünk. Németország a westfáliai béke (1648) óta sok apró fejedelemségre volt feldarabolva. A birodalmi rendurak saját területükön teljesen szuverénül uralkodtak. Az egyik fejedelem a másikkal vetélkedett a fényűzésben, költséges építkezésekben. A német egység, a csak szimbolikus jelentőségű német–római császárság 1806-ban megszűnt. Napóleon ugyanakkor megalkotta a rajnai szövetséget. A birodalmi rendtagok nagy része, akik azelőtt közvetlenül a császár alá tartoztak, most nagyobb fejedelmek alá rendeltettek (mediatizálás). Napóleon bukása után a bécsi kongresszus (1815) átrendezte Európát. Megalkották a német szövetséget (Deutscher Bund), mely 38 államból állt: 5 királyság (Poroszország, Bajorország, Hannover, Szászország és Württemberg), 1 választófejedelemség (Hessen-Kassel), 7 nagyhercegség, 9 hercegség, 10 fejedelemség, 1 tartománygrófság, 4 szabad birodalmi város és Ausztria német tartományai. A szövetségi gyűlés Frankfurtban székel. Németország 1815-től kezdve nagy alkotmányos küzdelmek színhelye. A kisebb-nagyobb zsamokoktól népeik alkotmányt kényszerítenek ki, elsőnek Bajorországban, majd a bádeni nagyhercegségben stb. A német társadalom a bécsi kongresszus korában erősen feudális szellemű, a polgárság erőtlen, az értelmiség azonban túlnyomórészt szabadelvű. A Rotteck és Welcker professzorok szerkesztésében megjelent Staatslexikon nagy hatással volt a közgondolkodásra.

1848 után egy ideig úgy látszott, hogy a német egységet lehetetlen megvalósítani a Habsburg-birodalom és Poroszország ellentétei miatt. A birodalom egységének egyik akadálya Ausztria volt, amely tagja lévén a Bundnak, beavatkozik a birodalom ügyeibe; a másik akadály a féltékeny francia császárság volt. Az 1864-ben Dániától elvett schleswig-holsteini tartományban gyakorlandó főhatalom kérdése háborúhoz vezetett (1866). Ausztriát a königgrätzi vereség (Sadowa) után kizárták a Bundból. 1866-ban megalakult az észak-német szövetség, melynek kancellárja Bismarck lett.

Az élet komédiáisaiban az egyik „komédiás” törekvései és tervei fentiek ismeretében érthetőbbé válnak. Nornenstein Octavian indigena, azaz honosított herceg volt, aki a forradalom előtt egy évvel (1847-ben) telepedett le hazánkban. „Egy eltaposott ügy” mellett küzd vasakarattal (JKK 120.), vagyis visszaállítaná a „mediatizálás” előtti állapotokat, az apró német fejedelmek szuverén hatalmát. Ha a monarchia kész a háborúba beavatkozni, az szerinte csak abban az irányban lehet „mely a Nornensteinek ősceik fejedelmi hatalmába visszavezeti” (JKK 413.). Etelváry Miksa herceg büszkén említi, hogy őscei sorában nádorok és bánok, hősök és vértanúk voltak; s joggal veti meg Octavian kalandor terveit az eljegyzés felbontása után (JKK 441). A korabeli köztudat valóban különbséget tett az arisztokrácia két rétege között; amikor a H 1875. április 30-i számában a 48-i törvényhozás tagjainak névsorát közli, külön csoportosítja a „nemzeti” és a „honosított” hercegeket stb.

A regény legérdekesebb fejezetei a választási haditervek és előkészületek és az „alkotmányos harc” elbeszélése. Alienor, illetőleg Leon megválasztása a regény kronológiájában valószínűleg 1869-re csik, megírása azonban 1875-re. Jókai 1861 óta minden választáson fellépett. 1861-ben a határozati párt programjával választották meg Siklóson, 1865-ben ugyanott balközépi programmal. 1869-ben a budapest-terézvárosi választáson megbuktatja a Deák-párti kereskedelmi minisztert, 1872-ben ugyanebben a kerületben őt buktatta meg a Deák-párti Radocza János, a dárdai kerületben azonban mandátumhoz jutott. S végül — regényünk írása és hírlapi közlése idején — 1875-ben mint az új szabadelvű kormánypárt jelöltje három helyen is fellépett. Említettük, hogy a regény II. része, amelyben a választási előkészületekről esik szó, csak az 1875-i választások elmúltával, több mint három hetes szünet után került közlésre. A *Haditervek* c. fejezet néhány mozzanatának vizsgálata arról győz

meg, hogy Jókai a regény 1869-i választási jeleneteinek elbeszélésébe később történt eseményeket is vegyít. Így például a programban (JKK. 180.) szerepelnek az oecumeni concilium (azaz az 1869. december 8.—1870. október 20. között tartott vatikáni zsinat) határozatai; Leon kortesbeszédében (JKK. 232.) szó van „Magyarország legégetőbb kérdéséről, a ius placeti-ről”, amely ugyancsak 1870-ben vált aktuálissá; Karakán pedig olyan követeléseket hangoztat, amelyek a szélsőben 1875. szeptember 15-én közzétett javaslatában szerepelnek.

Úgy véljük, hogy Jókai a választási jelenetekben a legutóbbi választás alatt szerzett élményeit is feldolgozta. A programbeszédék sem az 1869-i helyzetet, hanem jobbra az 1875. évit tükrözik.

A regényben előforduló szerencsés kimenetelű kocsi felborulások (JKK. 112. és 204.) forrása saját élménye. Váli Mari az 1869-i esetet említi, amikor Jókai Horn Ede érdekében szónokolt Pápán (i. m. 279.); Jókai Jolán pedig egy 1873-ban történt balesetről számol be, amikor Hegedüs Sándorral korteskedett Zánkán (i. m. 267.). Ugyanakkor egy Dumka úrra emlékeztető falusi szónokot is hallott, s azt a „köveskáli diszszónokot” később is sokat emlegette (268.). Ugyancsak Jókay Jolán jegyezte fel 1869-ből annak a Hársfa utcai szappanosnénak az esetét, akinek az ajándékait Jókai képviselő úr személyesen ment megköszönni, „megcsókolta a szappanosné dolgos kezét, ami az asszonyt könnyekig meghatotta.” (Vö. Leon kézcsoéjja a vadpalatinus feleségének.)

A Hon választási tudósításainak egyes részletei — nem is szólva a szóbeli értesülésekről — forrásul szolgálhattak regényünkhöz. Különösen a „szélsők” korteskedéséről írt beszámolók érdekesek ebből a szempontból.

A berettyóújfalusi képviselőválasztási küzdelemben Csanády Sándor kortesei „egy Petőfi-verssel lázították párthíveiket (*Ki a síkra gunyhóból, milliomok. . .*). A nép alsóbb osztályai lázas mohósággal kaptak a versen. A levegőben gyanús hírek keringtek; az urak és zsidók ellen izgatások történtek; a malmok alatt, kovácsműhelyekben földosztásról beszéltek; a nép magánházakban és köz-helyeken csoportosulva buzdította egymást, végre a forrongó tömegben lábra kapott azon hír, hogy a jelenlegi kormány a robotot és dézsmát vissza akarja állítani.” . . . Csanády „a választók fuvarosát úri módon megfizette, személyenkint minden választójának 2 frt napidíjat adott, őket folytonosan etette, itatta. Reggeltől estig részeg tömeg hullámozott az utcákon fel s alá Cs. S. nagy szavakkal ékes zászlóival, a legocsmányabb gúnydalokat ordítózva. . . A verekedés, rakoncátlankodás a jobb érzésű választókat visszavonulásra kényszeríté.” (H 1875. júl. 11. r. k.)

Baján Tóth Kálmán képviselőjelölt a szélsők programjával kapcsolatban a következő megjegyzéseket tette: „A szélsők hazafias intencióját én nem vonom kétségbe, jó hazafiak, hanem rossz muzsikuskok; a politika nem az óhajtasok, hanem a lehetőségek tudománya; hiszen ha csak óhajtani kellene, mindennek fölött azt óhajtanám, hogy legyen 40 millió magyar, azután óhajtanám azt is, hogy nemcsak mi ne fizessük a státusadósság egy részét, hanem még a német fizesse azt a 2000 milliót [JKK 256. vö. Leon beszédét, amit az abszolutizmus alatt országgyűlési megszavazás nélkül az országból kivittek; de hova vezetnének az ilyen abszurdumok?” (H 1875. júl. 10. e. k.)

Nagybányán felfüggesztették a választást botrány miatt. A választók egy része átpártolt a másik táborba, mivel „amaz még egy meszely bort is fukarkodik áldozni”. Verekedés támadt vesztegetés miatt. Megverték egy zsidót, „ki öt forintot egy választó kezébe csempéztett.” (H 1875. júl. 13. r. k.)

Legérdekesebb számunkra a szentesi választásról szóló beszámoló, melyet teljes egészében közlünk:

„Szentés, júl. 6. A követválasztás tegnap ment végbe nálunk. A szavazás reggel 9 órától esti 8 óráig tartott, amikor az eredmény kihirdettetett. Simonyi Ernő 524 szavazattal, Jókai Mór 509 szavazata ellenében megválasztatott.

Erősebb küzdelemmel még Szentesen soha sem választatott képviselő, mint most; de ha látta volna Simonyi, hogy kik szavaztak reá és kik Jókaira, és ha csak egy kis büszkeséggel bír is választó közönségére, lehetetlen, hogy tudott volna örülni a győzelemnek, mert Szentés város értelmisége, gazda közönsége s iparos osztályából *egyetlen egy sem* szavazott reá, ez mind Jókaira, lehetetlen, hogy tudott volna örülni annak a választó közönségnek, melyet Simonyi úr hetek óta e megyében csavargó, faluról-falura járó ágensei *Novák és Eördögh* nevű egyének oly úton módon, bolondnál bolondabb ígéretekkel, a kormányférfiaknak kigúnyolásával, otromba sértegetéseivel tudtak meg nyerni, hogy valóban szégyenelhetjük magunkat, miszerént magyar népünknek még ma is van oly osztálya, melyre az ily éhség ellen faluzó ágensek is tudnak hatni, s melyet lelkesíteni tud az oly ígérlet is, melyet Novák tett többek közt, hogy „most rongyosak, szegények vagyunk (cikkor magára mutatott), de ha a mi pártunk jut kormányra (már t. i. a faluzók pártja?), akkor oly boldogság fogja árasztani az országot, hogy még a gyermekek is aranynyal fognak gombozni!” lehetetlen, hogy tudott volna örülni annak a választó közönségnek, mely egy fuvaros s egy fanatikus csizmadia által engedni magát vezetetni, s a mely választó közönség azt mondja: azért szavaz Simonyira, mert az azon van, hogy eltöröljék az adót,

meg százalékot, s azért nem szavaz Jókaira, mert ez azt mondta fizetni kell a kirótt adót.

Simonyi megválasztását köszönheti először csavargó ágenseinek, kik vele együtt a választás folyama alatt egy szélbali cseh báró tanyáján ittak, s onnan futárok által felkészítették időnként közönségüket, azután annak, hogy 4 héttel programbeszédje után a választás előtti nap délutánján ismét meglátogatta választóit s a piac közepén 2 óráig beszélt, magasztalva az ő és társai politikai, bölcsességét, gyálázva a szabadelvű pártot és kormányt, — végre annak, hogy választó közönségünk azon része, mely az értelmiséget, a vagyonos osztályt még ma is ellenségül tekinti, az iparost meg lenézi, s mely ma is csak annak hisz, ki neki legtöbbet és legnagyobbat ígér, oly számmal van nálunk, hogy többséget volt képes mutatni.

Imádkozzunk a nép neveléséért s a választói census megváltoztatásáért!” (H 1875. júl. 8. 153. sz. e. k. 1—2.)

Jókai politikai felfogását Zárkány Leonnak Nagy János szájába adott szavai fejezik ki a leghívebben (JKK 327.); hasonlókat mondott ő maga megválasztása utáni beszédében józsefvárosi választóinak (H. 1875. júl. 1. e. k.).

A Karakán—Leon vita tendenciáját *Szabadelvűség—szabadság* c. cikke világosan megmagyarázza. Megállapítja, hogy Magyarországon szabadság van, de vannak, akiknek ez nem elég. „A függetlenségi párt vágyik az Ausztriától különállás szabadságára, a nemzetiségi pártok a nemzeti autonóm szabadságra.” Meghúzza az elválasztó vonalat pártja és a szélsők között. A másik szélsőségről, a konzervatív ellenzékéről nem szól semmit. „Azoktól, a kik hazánkban *sokallják* a szabadságot, nem féltjük a szabadságot; hanem azoktól, a kik *kevesellik*, — igen.” (H 1875. máj. 27. r. k.)

★

Maga Jókai „materialisticus”-oknak nevezi (JKK 81.) Etelváry hercegnő életnézeteit. Az anyahercegnő biológiai és fiziológiai felfogása, amelyet madame Corsyandé-nak az *Amit egy nő beszél egy leánynak* c. fejezetben kifejti, eklektikus módon szerzett ismeretekre vall. Anatómiai múzeumot ez idő tájt a nagyközönségnek is mutogattak. Willardt világhírű anatómiai múzeumának 1000 preparátuma 1876 januárjában Pesten volt látható. „Péntek du. csak hölgyek számára.” (H 1876. jan. 18. r. k.) A hercegnő higiéniai és diétás szokásai furcsa keverékét mutatják a kor egészségügyi divatjainak. Étrendjének az az alapelve, hogy ne csak a gyomrot lássa el, hanem üdvös hatása legyen a test minden életszervezetére (pl. a marhaszív erősíti a női

szívjet), az ún. hasonszenvi gyógymód (homeopathia) kultiválását biztossá teszi. Hogy ebben az időben előkelő körökben divatja volt a homeopathiának, arra érdekes adatot közöl a Hon. Windischgrätz-Dessewffy hercegnő elvesztette a vonaton kézi bőrröndjét, amelyben többek között volt „egy hasonszenvi gyógyszerár doboz V. W. D. keleti hercegi és a hercegi koronával”. (H 1875. jún. 8. r. k.) Péter Timóty, etelvári prépost is homeopatha volt (JKK 44.). A zivatar utáni séta mezítláb a fűben nem más, mint Kneipp Sebestyén kúrája. A wörishofeni plébános hidegvíz-kurájának egyik leghatásosabb formája a mezítlábjárás (Baarfussgehen). Wörishofen bajor faluban, ahol gyógyintézetet alapított, reggel „öt órakor már százával járt a közönség a nedves fűben. Ez a harmatos fürdő majd többet ér, mint a fürdő valamennyi öntése. Ez a reggeli séta egy-két óráig, mikor még járhatunk a harmatos fűben, a nap legkellemesebb kúrája.” Kneipp szerint minden betegség oka a megromlott vér vagy a vérkeringés szabálytalansága. A víz gyógyító ereje abban nyilvánul meg, hogy felolvasztja az alkalmatlan anyagokat és eltávolítja a testből, visszaállítja az egészséges vérkeringést, és megedzi az egész szervezetet. A hideg víz meggyógyít minden meggyógyítható betegséget, s elejét veszi a legtöbb bajnak. Ezeket az elveket *Meine Wasserkur* c. könyvében foglalta össze. Másik híres művében (*So sollt ihr leben*) többek között a táplálkozással kapcsolatban is ad tanácsokat. Étrendjének bizonyos elemeit megtalálhatjuk a hercegnő diétájában. Kneipp mellőzi a bort, a sört, a csokoládét, az erős fűszereket, a sót, borsot, paprikát. Tiltja a kávé, teát, pálinkát, az ásványvizeket és a hamisított ecetet. A növényi táplálékot becsebbnek tartja a húsneműeknél. Ajánlja többek között az erőleves, kenyérleves, savanyú káposzta fogyasztását. (Kőrösi László: *Kneipp Sebestyén* Bp. 1896.; Kneipp S.: *Így éljete*. Ford. Jacicza Lajos. Esztergom 1891.)

*

Nagy Sándor tanulmánya (A hírlap hatása Jókai társadalmi regényeinek anyagára. It 1937) már felhívta a figyelmet a Jókai-regények e forrására. Konkrét módon azonban nem mutatta ki a hírlapok anyagának hatását. Az élet komédiáit ez a közlemény csak olyan vonatkozásban említi, hogy van benne szó választásokról, akárcsak a *Kárpáthy Zoltán*, *Nincsen ördög* és a *Kiskirályok* c. regényekben, továbbá szerepel benne az 1870-i orosz-francia háború, mint a *Véres kenyérben*, *A lélekidomárban* és a *Nincsen ördögben*. A választásokkal kapcsolatban már az előbbieken rámutattunk néhány hírlapi forrásra, most még a párizsi események elbeszélésének néhány forrására derítünk fényt.

A Beary-féle bombát Brancardier Pompeia estélyén mutatja az előkelő társaságnak. A bomba leírását Jókai a Hon 1870. május 8-i számának mellékletéből merítette, ahol a bomba rajzát is közölték. (Lásd IV. mellékletünket.) A hírlapi szöveget Jókai nemcsak híven követi, mintegy dramatizálja, hanem némi változtatással egész mondatokat is átvett belőle. A Hon melléklete először Beary életéről és letartóztatásának körülményeiről számol be, majd a bombát írja le a következőképpen:

„Ami a lefoglalt bombákat illeti, azok nem hasonlítanak az Orsini félékhez. Mert felfelé nem hatnak, csak oldalt, és így, ha kocsiba nem esnek, kocsiban ülőknek nem árthatnak. Úgy látszik inkább csak utcai harcra, torlaszok védelmére voltak készítve.

Az ide mellékelt rajzok között a nagyobb természetes nagyságban mutatja a bombát, teljesen felszerelve, közepén a kivethető zárlemez-zel, melynek közepén egyik oldalán fejjel, másik oldalán csavarvéggel ellátott hosszú szög tartja össze a két külön darabból összetett bombát, — fölül a fogantyúval, köröskörül a kiálló szögekkel.

A kisebb ábra a bombát keresztmetszetben mutatja, s ekképpen annak belső szerkezetét tünteti elő.

Az igen finomul készített, belül kicsipkézett öntött vas külboríték-on, köröskörül 18 lyuk van; mindenik lyukba szög jár, melynek belől feje van, hogy kifelé ki ne eshessék; befelé azonban könnyen nyomhatni a tágan álló szöget kívülről. A rajzon a (jobbról számítva) 5-ik és 9-ik lyukban benne van a szög; a többi lyuk üresen áll.

A bombaüregben A R betű a már említett kijáró zárlemez, O betű a bomba két külön félgömbjét egymással szilárdan összetartó szöget, B betű pedig a lőszertokocskákat jelöli. E tokok üvegből vannak, és rendkívüli durrerejű szerrel megtöltve. Elég a bombát csak földre ejteni, hogy az üvegtokocskák, melyek az üregben idestova görögnek, az üveg eltörjön, s a lőszer azonnal felrobbanjon. . . .

Az üvegtokocskákba elég durranyag jár, hogy felrobbanván, darabokra törje az öntött vasat, és darabjait nagy távolságra szétszórja. Egyetlen bomba, második emeletéről ledobva, egy közönséges utcát teljes szélességben és valami 15 ölnyi hosszúságban kisöpörne darabjaival. . . .

Francia lapok szerint a bombák külseje igen kitűnő munka, úgynevezett harmadik öntés. Sajátságos a következtetés, melyet e körülményből a 'Figaro' von. Föltehető — mondja, hogy ócska vasat öntöttek újra meg. . . .

A mintát rendkívül ügyes kéznek kellett készíteni; alig található rajta csak egy karcolást is. Ily munkát csak tökéletes műszerrel lehetett készíteni.

A bombakéreg lyukain is kitűnő munka van, hasonlókép tökéletes a két félbombának egymáshoz simulása. . . .

Egyébiránt a következtetéseknek, föltevéseknek, gyanításoknak sem vége, sem hossza; sőt azt hisszük, hogy azok még csak Grandperret államügyész exposejában fejtik majd ki teljes pompájokat. Más oldalról a dolgot határozottan mondvacsinált complotnak állítják.

Annai bizonyos, hogy nagyon apropos jött egy héttel a plebiscitum előtt.”

Leon ott volt azon az estélyen, amelyen Ollivier egy ellenzéki képviselőnek emlékezetes szavakat mondott (470.). Ennek a részletnek a forrása ugyancsak hírlapi közlemény (H 1870. júl. 14. r. k.):

Ollivier Jules Simonnal, egy ellenzéki követtel a következő beszélgetést folytatta:

„Ollivier: Esküszöm önnek, mi szenvedélylyel a békét akarjuk, a mint ezt a kamarában ki is nyilatkoztattam.

Jules Simon: Hogy van mégis, hogy ön, noha — saját szavai szerint — Madrid és Berlin közt folyó alkudozásokat nem ismeri, mégis háborúi nyilatkozatra engedte ragadtatni magát?

Ollivier: Az onnan van, hogy mi már rég meg vagyunk alázva. A dolognak végét kell érnie. A császár térdein áll (L' empereur est à genoux) s nekünk igyekeznünk kell, hogy őt Európa szemei előtt fölegyenesítsük. Sadowához elkéztünk, most jókor fogunk megérkezni.

Jules Simon: Nos? — nincs igazam, midőn azt mondom, önök béke biztosításokkal kezdik és háborúval végzik?

Ollivier erre mitse felelt.”

Az 1870. júl. 9-től 16-áig tartó időszak krónikájának forrása természetesen a korabeli hírlap. Csak két példát mutatunk be.

Júl. 14. A porosz király szárnysegédével üzent ki a francia követnek, hogy „neki vele e tárgyról többé egyáltalában nincs mit beszélnie.” (H 1870. júl. 17. r. k.)

Júl. 16. A francia törvényhozó test Ollivier beszédét, melyben a francia becsülettel indokolja a háborút, zajos éljenzéssel fogadta, csaknem egyhangúlag (244 szóval 1 ellen) szavazták meg a 66 millió frank háború költséget és az újoncokat. (H 1870. júl. 7. r. k.)

A regényben fellelhető utalások, megjegyzések segítségével meghatározhatjuk az csemények időpontját.

Zárkány Napóleon 1870-ben 30 éves; 1860 körül lehetett fiatal jogász, amikor a karikatúrákból összeállított kérvényt felküldte az

udvari kancellárhoz, és amidőn megtréfált egy Zubka nevű fináncot. Szolgabíróságának ideje már az 1860-as évek clejére eshetett.

A regény I. része az 1860-as években játszódik. A II. rész 1868–69-ben. Ekkor készülnek a választási „haditervek” és a korteshadjárat is megindul. A III. rész, az „alkotmányos harc” elbeszélése 1869-ben zajlik le. A IV. részben 1869 őszén meghal az anyahercegnő, s 1870 tavaszán a „háború a levegőben függ.” Az V. rész 1870 tavaszán kezdődik (*Tánc a vulkán felett* c. fej.), s eljut júliusig (*A tűzakna fellobban* c. fej.). A VI. rész 1870 nyaratól októberig tart. Ekkor tűnik el Leon Líviával. Leon ekkor 30, Lívia 18, Rafaela 25 éves.

Néhány időbeli ellentmondást is felfedezhetünk. Így pl. a nem nagykorúsított s 1869-ben még csak 22 éves Alienor nem léphetett fel képviselőnek, mert ehhez betöltött 24 év kellett (313.). Etelvár herceg 1870 szeptemberben, a sedani vereség után halt meg, mégis Leon a herceg koporsójával hazatérőben (tehát egy-két héttel később) a nagy diadal (azaz a sedani győzelem) ünnepére száll ki Berlinben.

A regény színhelyei részben valóságosak (Budapest, Bécs, Baden bei Wien, Párizs, Helgoland, Berlin), részben kitaláltak (Etelvár, Dancsvár, Már, Bátok, Kopron, Csiva, Turó, Gezetlen, Sipota, Pityód, Márfa, Szent Ilona, Kolongya).

★

Zsigmond Ferenc rámutat arra, hogy „rendesen a sír szélén álló, beteg emberek lelke tud a jövőbe látni Jókai munkáiban; percnyi pontossággal megmondják előre, hogy meddig tart még az életük (ilyenek Szentirmay Rudolf a *Kárpáthy Zoltánban*, Gutai Taddeus az *Elátkozott családban*, Etelvár hercegnő az *Élet komédiáisaiban*, Csanta uram a *Fekete gyémántokban*, az öreg Tatrangi a *Jövő század regényében* stb. — Felhívja a figyelmet egy ismétlődő helyzetre: Az érdemkereszttel kitüntetett Timár Mihály s a főispánná lett Zárkány Napóleon kétségbeesett lelki küzdelme azonos két részlet.” (*Jókai Bp. 1924. 296., 324.*)

Van *Az élet komédiáisaiban* még egy *Az arany emberben* elbeszélte jelenethez hasonló helyzet. Zárkány Leon részegnek tettei magát, de ahogy a fogadóba ért, leveleket írt (JKK 311.). Brazovics haza vezető inasával a részegnek hitt Timárt. „Timár pedig, amint Brazovics inasa elhagyta, felkelt az ágyból, s egész reggelig leveleket írt. Nem volt ő ittas.” (JKK I. k. 155.)

★

Hegedüs Géza említi az 1954-i kiadás utószavában, hogy a regény „alakjai közül nem egy korabeli közismert emberekre emlékeztette olvasóit.” Mivel az irodalomban efféle célzást nem találtunk, Hegedüs Gézához fordultunk bővebb felvilágosításért. A sajtó alá rendezőhöz írt levelében azt írja, hogy nem idézhető forrásból tudja vagy inkább gyanítja, hogy „a regény nem egy alakjának eredeti modellje volt.” Értesülése ifjú korából olyan már akkor idős olvasóktól származik, akiknek valamikor még személyes szenzáció volt *Az élet komédiásainak* megjelenése. Anyai nagynyja bátyjától, Goldzieher Gézától hallotta, hogy „amikor *Az élet komédiásai* megjelent, az olvasók izgatott érdeklődéssel olvasták és találgatták, hogy különböző alakjait, köztük magát Zárkány Napóleont is kiről mintázta az író. Öregnagybátyám úgy említette, hogy az ő néhai édesapja (az én dédapám) személyesen is ismerte Zárkány Leon modelljét és találkozott Alienor herceg eredetijével is.” A korabeli olvasónemzedékhez tartozó Rózsa Miklós művészettörténésztől is azt hallotta, „hogy *Az élet komédiásainak* történelmi alapja van és alakjai — habár túlszínezve — egykor élő alakokat ábrázolnak. De hogy kiket, azt név szerint nem tudta megmondani.”

A homályba vesztett modellek sorából egyet e jegyzetek írója megnevezhet ugyancsak nem idézhető írott forrás, csupán szóbeli értesülés alapján. Évekkel ezelőtt hallottam, hogy Octavian modellje valamelyik Bretzenheim herceg volt. A hercegi család 1806-tól 1876-ig birtokolta a sárospataki várat s a pataki és regéci uradalmat. A 48-as törvényhozás tagjainak névsorában a honosított (indigena) hercegek között szerepelt B. Alfonz és Ferdinánd (H 1875. ápr. 30.). Özvegy Bretzenheim szül. Schwarzenberg Mária Karolina hercegnő 1875 május 5-én halt meg, egyetemcs örököse Windischgrätz Lajos József herceg volt (H 1875. máj. 11.).

JÓKAI FŐLJEGYZÉSEI

Jókainak több noteszában (13., 14., 15. és 24. sz.) találhatóunk *Az élet komédiásaival* kapcsolatos feljegyzéseket. Részletes és összefüggő jegyzeteket a 15. számú notesz tartalmaz.

A 34. rectótól a 45. versőig (néhány közbevetett, másra vonatkozó jegyzetet nem számítva) csupa regényünkre vonatkozó feljegyzést olvashatunk. Ötletek, helyzetek és jellemek vázlata váltakozik egy-egy jelenet apró mozzanatainak feljegyzésével vagy széles körű szógyűjtéssel. Túlnyomó részüket felhasználta a regényben változatlanul vagy kisebb változtatással. E helyütt csak néhány példával kívánjuk

bemutatni Jókai jegyzetelési módszerét és utalunk a regénybeli felhasználásra.

„Az élet komédiásai

Álnév alatt hírneves író, de azt eltagadja: nyíltan ultramontán. Ahány centiméter hosszúságú vágás, annyi százás, a pofára ezres. Szekesztő fogad magának egy verekedőt, ki a cikkekért felelős. Napoleon mint felelős áll elő tréfából.

Napoleon öcsém.” (34. recto)

Ezeket pontosan felhasználta *A Jerichói Kürt gépezete és a Karakán barátunk tragédiája* c. fejezetekben.

„Dafne a napsugár elől is megvédte magát, Danaét az eső is elcsábította.” (36. recto) A regény JKK. 75. oldalán: „Daphne, a nimfa meg tudta védeni női büszkeségét az erdőn maga a ‚Nap’ ellenében; míg Danae, a királylány a zárt kastélyban még csak az eső ellen sem.” A H és az első kötetkiadás elírása (Danae, a nimfa), bár a H helyreigazította a sajtóhibát (l. *Szövegváltozatok* 694. l.) arra vall, hogy Jókai nem olvasott korrektúrát. Feljegyzi a kötet zárómondatát is: „Válassza ki az olvasó azt, amelyik a kedélyéhez jól talál.” (40. verso) A királynéhoz írt ajánlás szövege (45. recto) változatlanul került az 1876-i kiadásba.

Vannak olyan jegyzetek is, amelyek csak részben, illetőleg megváltozott formában kerültek felhasználásra. Pl. Hathalmy Xavér hercegből (38. recto) Etelvály herceg lett. „Haldokló nő inasával zenéltet hegedűn, míg meghal.” (39. recto) — ez a regényben megváltozott: az anyahercegnő leányával, Rafaelával kedvenc darabját játszatja zongorán haldoklása alatt (*A megtalált könyvek* c. fejezetben). Etelvály hercegnő „rettenetes menü”-jéhez 37 különleges étel és ital nevét gyűjtötte össze, de csak egy részüket írta bele az *Amit egy nő beszél egy leánynak* c. fejezetbe.

Három noteszlapnyi jegyzete rendkívül tanulságosan mutatja be, hogyan rögzítette élményeit. Mindezek jórészt bekerültek az *Alkotmányos harc* c. részbe.

IRODALOM

A REGÉNY FOGADTATÁSA

Az első kötetkiadás megjelenéséről a Fővárosi Lapok 1876. január 4-i száma ad hírt: „Jókai Mór új regénye az Élet komédiásai rövid idő múlva kötetesen is megjelenik. A regényíró e művét a királynénak ajánlotta, ki azt kegyesen el is fogadta.” Ugyanez a lap február 9-i, a Hon pedig február 13-i számában közli a regény megjelenését: „Jókai Mór legújabb regénye, Az élet komédiásai most már külön kiadásban is megjelent az Athenaeumnál s minden könyvárusnál kapható. Ára a hét kötetnek 7 frt.”

Jókai a regény legelső, díszkötésű példányát január 30-án maga nyújtotta át a királynénak. Erről a H a következőkben számol be: „Az *Élet komédiásai* című regénynek azon díszpéldányát, melyet Jókai Mór Erzsébet királyné ő felségének nyújt át, *Mehner Vilmos*, híres könyvkötőnk kötötte be a királyné családi színeihez alkalmazkodva, kék selyembe, platinyomással. A táblán a feliraton kívül ő felsége házi koronája is lenyomatva van. Az egész mű három kötetből áll, s a díszes tok is fehér és kék színű.” (H 1876. jan. 16. 12. sz. r. k. 2.) — „*A királyné előtt.* Ma egy hete, vasárnap délelőtt (*mint régebben kitűzött elfogadási napon*) volt szerencséje Jókai Mórnak legújabb regénye legelső példányát átnyújthatni ő felségének, a királynénak. A felséges asszony teljes gyászban fogadta a regényírórt s a legelső szava az volt hozzá: hogy „lássá, minő szomorú napokba jutottunk!” [Deák Ferenc január 28-án halt meg], s aztán hosszasan beszélt vele a nemzet megdicsőült halottjáról, ki oly sokat szenvedett és olyan korán halt meg; kérdezősködött utolsó napjairól s pótolhatatlan vesztéségnek nevezte halálát. Csak azután tért rá a műre, melynek dedicatioját legkegyelmesebben elfogadta, kérdezősködve a szerző irodalmi működéséről, a regény tárgyáról és a korszakról, melyből az véve van, valamint idegen nyelven megjelent műveiről, s végül legkegyelmesebben megígérte, hogy el fogja a művet olvasni, melyet tokjából ki is vett és megtekintett, kérdezve, hogy mennyi, idő kell szerzőnek, míg egy ilyen munkát bevégez? — Ezután legkegyelmesebben elbocsátá a szerzőt. A királyné sima színtelen fekte

ruhát viselt, fejedelmi egyszerűségű díszítéssel, lábainál hevert szép fehér newfoundlandija. Az elfogadottal tudatva volt, hogy ne díszöltönyben, hanem csak szokott egyszerű polgárruhában jelenjék meg.” (H 1876. febr. 6. 29. sz. r. k. 2.) Hasonlóan, csak rövidebben számol be az eseményről a Fővárosi Lapok febr. 8-i száma.

Jókai 1868 végén részesült először a királynéval való „társalgás kegyében”, s engedélyt kapott arra, hogy új regényéből, a *Szerellem bolondjaiból* küldhessen egy példányt őfelségének (JKK 476. és Jókay Jolán 210.). Regényünk megjelenésének idején többször is találkozott a királynéval. Jókay Jolán említi, hogy 1875-ben gróf Karácsonyi Guidó által az udvar tiszteletére adott estélyen megjelent a Jókai házaspár is. Róza néni a Szép Ilonkát szavalta, s dicséretet kapott a királynétól (231.) Jókai 1876. január 17-én részt vett az udvari ebéden (Fővárosi Lapok 1876. jan. 19.). Február 16-án „a magyar szépirodalom fejlesztése s emelése körül szerzett kitűnő érdemci elismerésül” születése napjára a Szent István-rend kiskeresztjét kapta. (H 1876. febr. 21.)

Jókai 1875. február 18-án töltötte be 50. évét, s ebben az évben fejezte be 200. kötetét. A *Jókai Mór irodalmi működése* c. a Fővárosi Lapokban megjelent s a Hon által átvett tárcsablázatosan és időrendben összeállította művei sorozatát. Az egyes évekre eső kötetek felsorolásából kiderül, hogy 1875-re 18 kötet esik. „Legérdekesebb, mert kimcrülhetlenség jele az, hogy a legutolsó, az idei év termékenysége a legnagyobb. . . . Jókai Mór jelenleg férfikora delén áll.” Az 1875-ben írt művek között *Az élet komédiásai* a kimutatásban 6 kötettel szerepel. — *Irodalmunk 1875-ben* c. cikk (H 1875. dec. 31. 299. sz. r. k.) megírja, hogy „Regényíróink között Jókai egész sereg új művel jelent meg a könyvpiacra, melyek közt *Enyém, tied, övé, Az élet komédiásai* s *Tegethoff* regények s két nagyobb gyűjtemény *Emlékeim, Elbeszélő költemények s satyrák* s a *Forradalom alatti művek* a legterjedelmesebbek. Más eredeti regények között Beöthy Zsolt *Kálozdy Bélája* okozott feltűnést.”

Az Athenaeum reklámszövege a Hon 1876. február 17-i, a Bolond Istók február 19-i számában jelent meg először. A hirdetést mind a két lapban többször megismételték. „Épen most jelent meg az Athenaeum könyvkiadó hivatalában Jókai Mór legújabb regénye *Az élet komédiásai*. Hét kötetben. Ára 7 forint. A legkedveltebb regényíró e munkája dedicatioval kezdődik. Magyarország királynéjának, a magyar nemzet szerető anyjának van ez ajánlva, ki e napokban vette a mű első példányát az ünnepelt szerző kezéből s megígérte, hogy el fogja olvasni. Hozzá tehetjük, hogy élvezettel fogja azt elolvasni, s nemcsak ő, kit a sors oly magasra helyezett,

de élvezettel fogja azt elolvasni a nagy közönség is, mert Jókai éppen az az író, ki a szépirodalom terén általánossá tudja tenni az egyenlőséget annyira, hogy míg finomságait csak a legmagasabb műveltségű ember véli méltányolhatni teljesen — a ragyogó stylnél és páratlanul világos írmodornál fogva könnyen hozzájárulhatók és megérthetők azok a nagy közönségnek is. Jókai regényeit egyenlő lelkiismerettel olvashatják a koronás fejek és a nép egyszerű gyermekei s egyenlő könnyűséggel játszik ő mind a kettőnek a szívével. Egyszerre derül fel kedélyük humoros jeleneteinél s összefolynak könnyeik a szomorúaknál, ki a demokrácia a szépirodalomban; nem abban az értelemben, hogy levonjuk a fejedelmek ízlését a pórias színvonalig, hanem, hogy a pórt is felemeljük a finomult ízlés megértéséig, s az általánosabb emberies érzelmek festésében kimutassuk, hogy nincs oly magas társadalmi fok, mely felülemelkedhessék s nincs oly alacsony, mely alábbszállhasson azon a színvonalon, a hol az ember végződik s vagy a félisten, vagy a félállat kezdődik. — E regénye Jókainak már a hetvenes években, tehát a legeslegújabb korban játszik, azon a téren tehát, melyet a koszorús író regényeiben még föl nem keresett. Az idő megválasztása mutatja az egész mű háttérét s az alapeszmét bejelenti a cím maga. *Az élet komédiásai* oly emberekről beszél, kik álarcot viselnek. Másnak mutatják magukat, mint a minők valóban. A jellemfestés mesteri, a mese érdekfeszítő, szövése, bonyolítása és megoldása meglepő, mint azt Jókainál már megszoktuk. Minden során meglátszik a szerző bűvös keze. S ha ajánlására többet nem hozunk fel, tulajdonítsa az olvasóközönség annak, hogy hálátlan dolognak tartjuk vizet hordani a Dunába. Jókai nevét olvasva egy mű alatt, úgyis tudja minden ember, hogy az a képzelhető legnemesebb szellemi élvezetnek a biztosítéka.”

Az első kritika a Figyelő 1876. március 12-i 11. számában jelent meg (128—29.) -s -m tollából.

„Jókai legújabb regénye a nagynevű író minden árny és fényoldalát kétszeresen kitünteti. Szép nyelv, hangulatteljes, csaknem zenci részletek, virtuositás a legbizarrabb helyzetek és jellemek feltalálásában, gyönyörű genrek a legegyszerűbb életből, illő kerettel, elmés, itt-ott humorba váló előadás: ez a fényoldal. Árnyoldala: forcírozott mese, a főalakok nem lélektaniak, következtelenek, sőt erőszakoltak, a cím nem az egész műre, csak egy részére, s néhány alakjára illik, túlzás, hatás-vadászat nagyon sok helyen. — Jókai regényei hasonlítanak egy méhkasoz; csak fele lakossága hoz mézet, a többi tétlen here, — egy museumhoz, melyben néhány kép rafaeli, tiziani, ruysdali mű, a többi kontár mázolás.

Jókai újabb regényei kimerítik a forradalomtól maig terjedő idő-

szakot. Járt ő évszázados történelem mezein is, másrészt p. o. *Politikai divatok, Új földesúr, Szerelm bolondjai* stb. című regényei fokról fokra vezetnek el az *Enyém, tied, övé* című regényéhez, mely mindazokból fölvesz egy időszakot, s utolsó lapjain már a mi érdekvilágunkban mozog. Csak a *Jövő század regénye* kellett még s ebben *A végítélet napja*, az idő legvégső pontja, hogy Jókai a múlt, jelen és jövő költője legyen egyaránt.

Az *Élet komédiásai* évtizedünk elején, a porosz és francia háború előjátékában keresi tárgyát; az ezt megelőző diplomatai fondorlatok, az érdekközösség, a pártok és emberek, sőt maga a kor is számtalan részletével játszanak le előttünk; oly színpadon, mely, amellet, hogy majd hazánkban, majd Bécsben, majd Párizsban, majd pórok, majd nagy urak légkörében változik, egyszersmind bepillantást enged a coulissák közé. Merész feladat ez, de legmerészebb benne, hogy a fő, világdöntő szerepet Zárkány Leon úr. . . Ki kérem? . . Zárkány Leon játssza. Erről a történelem nem fog tudni semmit, Jókai Mór azonban tökéletes embernek alkotta meg, mint Berend Ivánt vagy Tatrangi Dávidot.”

A továbbiakban rendkívül lecgyszerűsítve és gunyoros hangon mondja el a regény cselekményét, majd így folytatja:

„A hiányok szembeszökők. Napoleon (ki hogy képviselővé választassék, *megcsalja* Alienort, — hogy hírré tegyen szert, maga írta könyv ellen *polemisa*) mély érzésű, eszes lény, ki folyvást *jellemtelenségeket* követ el, — Etelváry herceg bír annyi befolyással, hogy Ausztria intervencióját az európai borzaldalmakban meggátolja, ezt a nép boldogságaért teszi, de csak akkor, mikor lányát az ellenpárt vezére *kikosarazza* s több ilyen. Viszont igazán ‚élet komédiásai‘, s hatalmasan rajzolt alakok a ‚vas kakadu‘, — az öreg ‚rendúr‘, — a rendúr inasa, — a vadpalatinus, — az öreg *gouvernante*: madame Corisande; — kitűnő epizodok: a ‚Jerichoi kürt emberei‘, — a követválasztási scénák, — Napoleon bérlője családjával, s a bérlőné búbánata — a párizsi komédiák, — a különöc hercegnő háztartása, és sok más.”

Aristid (Vajda János?) *Jókai ellenségei* c. cikkében (Otthon. Szépirodalmi és ismeretterjesztő havi közlöny. Szerkeszti Szana Tamás. 1876. 72—76.) a következőket írja: „A hatvanas évtizedeknek, s ha minden előjel nem csal, a hetveneseknek is egyetlen magyar elbeszélője, ki nem kizárólag a jelennek ír, s kiről föl lehet tenni, hogy művei s egyénisége iránt az érdeklődés túl fogja élni a kortársak generációját: bizonyára Jókai. Sőt tán túlzás nélkül állíthatnám azt, hogy egész irodalmunk mai művelői közül kiemelkedik ő hírnév s jelentőség dolgában, s hogy ha ez évtizedekből a magyar irodalom pantheonja

csak egyetlen alakot venne föl: a nemzeti köztudalom s a lángész eltághadhatlan ereje bizonyára őt jelölné ki ez együl." A továbbiakban megállapítja, hogy ma Magyarországon komoly bírálat nincs sehol, s Jókai irodalmi szereplését nem méltatja senki. Gyulai Pálra célozva azt írja, hogy „qualifikálhatlanul elfogult álláspontra helyezkedik.” Ezen felül néha megjelenik egy-egy könyvismertetés a lapok tárcarovatában, „de vajmi ritka ebben is a felszínen való belebb hatolás.” Jókai műveinek nem is ez a sorsa. „Ezek legtöbbszörre ignoráltak.” Legutóbbi regényei közül a *Fekete gyémántok*, az *Aranyember*, az *Enyém, tied, övé* „a magyar időszi sajtó és kritika által majd teljesen meg nem történtekül vétettek.”

„Megtörténik ugyan néha, hogy egy-egy lap vállalkozik ilyesmire. De minő irányzattal. Olvassa el bárki azokat a tárcákat, melyek legközelebb egy hírlap hasábjain Jókai *Élet komédiásairól* megjelentek, s akkor tisztában lehet a felől, minő indulatok rejtőznek nálunk a kritika leple alá, ha néha-néha mégis elég szegycnlősek s a rejtőzés szükségét érzik.

Mert legtöbbször nem érzik. A személyeskedés ilyenén kifakadásainak, oldalvágásainak, megjegyzéseinek, bántalmainak legtöbbször nincs szükségük irodalmi s kritikai mezre. Föllépnek azok a maguk credeti formájában, hivalkodva vakmerőségükkel, s nyilván érdemül róva föl pikánságukat.

S nem annyira a kritikának tapasztalt félszogsége, mint inkább az ilyesmi az, a mi ellen itt szólni akarok.

Mert ez blameirozni fog egy nemzedéket a jövő előtt, s a leggaládabb indulatok s érzelmek föltételezését fogja jogosulttá tenni.”

A REGÉNY UTÓÉLETE

Az Életképek (Napilap a szépirodalom, társasélet és művészetek köréből. Tulajdonos és lapvezér: Jókai Mór) 1877. január 13-i számában (75.) az Újdonságok rovatban írja: „Irodalmunk múlt évi jelentősebb mozzanatairól részletes ismertetést közöl Vámbéry Ármin a londoni ‚Athenaeum’ legutóbbi számában” ... „A regényirodalmat csak lángelménk: Jókai Mór képviseli. Tőle kaptuk *Az élet komédiásai*, a *Debreceni lunátikus*, az *Egészen az északi sarkig* és a *Szép Mikhál* című regényt, mely telve van érdekes részletekkel, képzelemdús leírásokkal és a karácsonyi ajándékkönyvnek való.”

A Bolond Istók 1878. aug. 11-i számában *Jókaiász* címmel három kis vers jelent meg. A harmadik:

AZ ÉLET KOMÉDIÁSAI (Írta: J. M.)

Sokáig azt hívéim könyvedről
Hogy az csupán *regény*.
Most látom csak be tévedésem,
Szörnyen csalódtam én.

Nem, nem *regény*, rideg *valóság*.
Be kell ezt vallani;
S leghívebben *magadról* írsz te:
Tanu — ,Beleznay'!

Prém József *Jókai Mór* (Kortársak. Életrajzi vázlatok. Szerkeszti Fésüs György. Pozsony, Budapest 1894) c. könyvecskéjében megállapítja, hogy *Az élet komédiásai* „kacagató humorral mondja el a jelenkori politikai és diplomáciai félszecségeket.” (22.)

Solymossy Sándor *Jókai írói egyénisége* c. cikkében (Tanulók Lapja. Szerkeszti Gaál Mózes. 1904. jún. 26.) írja: „Jókai érzelmi világa ideális, tiszta erkölcsű. Lelkesedik mindenért, ami nagy, szép, nemes és áldásos. Emiatt *regényhősei* szinte mintaképei az emberi tökéletességnek. Amely alakot képzeletében megteremt s akit aztán a kalandok és viszontagságok sorozatán végig kísér, bizonyos szeretettel övezi körül, vonzódik hozzá maga az író is s így ez alakok egyre növekszenek szemünk előtt; némelyik bizony túlságig is, annyira, hogy az emberi mértéket felülmúlja, szinte valószínűsége, hihetősége van kockára téve. Ilyen pl. Berend Iván . . . , Kárpáthy Zoltán . . . , Napóleon öcsém, az *Élet komédiásai* főhőse, a társadalmi életnek ez az ezermestere, a Baradlay fiúk . . . stb. De ha ez fogyatkozás, mégis örök hálával kell érte tartoznunk Jókainak, mert e művek ép ezen tulajdonosságuk miatt remek *ifjúsági olvasmányok*.” (203.)

Mikszáth Kálmán (*Jókai Mór élete és kora* [1907] MKRk Bp. 1960. II. k.) a Jókai-regények mellékalakjairól szólva úgy véli, hogy „nagy változatosságot és eleven vérpezsgést találunk fiskálisaiban, színészeiben, mesterembereiben, mert ezt a fajtát jól ismerte. Míg ellenben akik közt sohasem élt, legszegényebb parasztjaiban és főuraiban; azt lehetne mondani joggal, hogy tulajdonképpen csak egy parasztja van, az *Eppur si muove* deákesztű Tóth Mátéja, aki ugyanegy *Az élet komédiásai* parasztjával, de ott Nagy Jánosnak nevezik. Éppúgy hurcolja regényein keresztül egyetlen főrangú családját, mely az *Eppur si muove*-ban mozog, de él más név alatt *A fekete gyémántok*-ban is' valamint *Az élet komédiásai*-ban, a *Nincsen ördög*-ben és egyebütt.’

(85.) Mikszáthnak a parasztalakokra vonatkozó megjegyzését alá-támasztja egy érdekes tollhiba. *Az élet komédiásai* 295 : 14 sorában Nagy János helyett a Honban és az 1876-i első kötetkiadásban egyaránt Tóth János szerepel.

Zsigmond Ferenc *Jókai mesemondása c.* cikkében (It 1914. 362.) megállapítja, hogy Jókai „sokszor saját műve cselekvényét nem veszi komolyan.” . . . „Mindnyájan emlékszünk *Az élet komédiásai* befejezésére; az olvasó vagy olvasónő tetszésére bízva Jókai, hogy a kétféle vég közül válassza azt, amelyik neki jobban tetszik; ha sírni akar, válassza a tragikusast, ha nyugodtan akar aludni, akkor a másikat; öngyilkosság a Mont Blanc tetején vagy idill Japánban: valamelyik majd csak beválik; hasonlít az ilyesmi a bűvész eljárásához, aki a mutatvány végén annak az embernek az orrából veszi ki a tallért vagy annak a zsebében leli meg a kártyát, akit a közönség erre kijelöl. Szóval Jókai ahelyett, hogy megoldaná a csomót, még két új csomót köt.”

Zsigmond Ferenc *Jókai c.* monográfiájában (Bp. 1924. 305.) *Az élet komédiásainak* a korábbi tanulmányában már hibáztatott befejezését a hibás, illetőleg nem komoly motiváció példaként említi. „A szerző itt nem egy megoldást ad a cselekvény végén, hanem kettőt, egy elszomorítót és egy kibékítőt. A motiváció szempontjából az ilyen eljárás általában nem helyes, mert rontja abbeli illúziókat, hogy itt nem a szerző kénye-kedvétől függő fikcióról, hanem a valóságos élet tükörképéről van szó, ahol ilyen és ilyen okok kikerülhetetlenül vonják maguk után ezt és ezt a következtést. Jókainak mindenestre könnyű lett volna csak az egyiket közölni, a másikat mellőzni; nem igen világos azonban, hogy ez a módosítás mennyiben tenné jobbá a regényt.”

Zsigmond Ferenc könyvében (*Jókai*. Bp. 1924) több helyütt megemlékezik *Az élet komédiásairól*. Megállapítja, hogy Jókainak a legkedvesebb és leghálásabb tárgyköre mindvégig az a félszázadnyi idő maradt, melyet az 1848–49-i szabadságharc oszt két egyenlő részre. Az 1875 utáni harminc év alatt írt terjedelmesebb regényei között egy sincs, melynek cselekvénye átlépné az 1875. év idejét (kivéve a *Gazdag szegényeket*). „A legérdekesebb és legjellemzőbb Jókai-regények ebben a „századvégi” időszakban is arról a bizonyos *közelmúltról* szólnak, melyen mindig a legotthonosabb volt írónk képzelete. A kiegyezés időpontján túl még hajlandó egy-két esztendővel közelebb jönni a jelenhez, de a német-francia háborúnál (1870–71) ilyenkor is mindig megáll. Nem csoda. Ez volt a világtörténelem legutolsó nagy szenzációja, melynek Jókai tanúja lehetett. A század végének történetében nincsenek olyan mozzanatok, amelyek Jókait nagy alko-

tásokra ihletnék. Hanem az ezt megelőző félszázad: az kifogyhatatlan tárháza a nagyszerű dokumentumoknak.” Az *Enyim, tied, övé, Az élet komédiásai, Egy az Isten, Akik kétszer halnak meg, a Kis királyok, a Lélekidomár*, csupa nagyszabású és nagy terjedelmű munkák. (257.)

„Ezek a közelmúltat fölelevenítő társadalmi regények különben rendkívüli leleményességük ellenére is erősen hasonlítanak egymáshoz s korábbi testvéreikhez. . . . Ez öregkori munkák hősei: amazokéinak véréből való vér, csontjuktól való csont. Mint valami bibliai családja, úgy foglalja őket egy csomóba a közös teremtés titka. Így beszélhetnénk: Berend Iván nemzé Áldorfay Incét, Ince nemzé Zárkány Napóleont, Napoleon nemzé Adorján Manassét, Manassé nemzé Illavay Ferencet, Ferenc nemzé Tanussy Emmanuelt, Emmanuel nemzé Lándory Bertalant . . . Hát még a női alakok! Azok ám csak igazán az evangéliumi hősnők: Szeréna, Lívia, Rafaela, Blanka, Pálma, Lizandra, Godiva!” (258.)

„Szerencsére Jókai nemcsak főalakjainak túlságos eszményítése terén maradt hű korábbi énjéhez, hanem a háttérnek színes, szemléletes, sokszor valósággal remek megrajzolása terén is. Az élethű mellékszemélyeknek, hazai és külföldi pompás tájképeknek, kedves emlékeknek, a magyarság szívéhez nőtt eszméknek milyen dús tárháza van előttünk e társadalmi regényekben!”

„Valahára ismét helyreáll az alkotmányos élet s szabad a magyarnak megint — *választani!* De most már nem követet küld a megyei nemesség, hanem képviselőt választ a kerület polgársága. Megszaporodott a választók száma: vele együtt megszaporodtak a választás mizériái, furcsaságai, visszaélései, a benn szereplő alakok típusai. Jókai torzító humorának duzzadó bősége soha és sehol nem pazarolja magát bámulatosabb mértékben, mint az etelvári kerület képviselő választásának leírásában (*Az élet komédiásai*), mikor Zárkány Napoleon mint főkortes hurcolja Alienor herceg képviselőjelöltet végig a kerület közsékein s utoljára a kortes maga lesz képviselővé. A komikai képzeteknek és előadásnak orgiája tobzódik itt, mely magával ragad bennünket, úgyhogy kritizáló kesernységünk legfeljebb mint utólagos ‚katzenjammer’ jut szóhoz, ami pedig olyankor szokott jelentkezni, ha nagyon, de nagyon jól mulattunk.” (260.)

Solyomossy Sándor *Jókai és a magyar nép* c. tanulmányában (Népelet 1925. 7–9.) megállapítja, hogy Jókai elbeszélő modorában sok van a nép mesélgetésének módjából. Maga is említi, hogy neki az írás gyönyörűség, s ilyenkor nem a tárgyba mélyed, hiszen ez apróra ki van a fejében dolgozva, hanem olvasóit látja maga előtt, akárcsak a falusi esték mesemondó öregjei. Ezek is aszerint színezik mondani-valójukat, amint közönségük éber vagy álmos. „Csak így engedhette:

meg magának, hogy némely regényének két végét is kanyarít: egy kibékítőt a gyengébb szívűeknek s egy szomorút az edzettebbeknek (*Az élet komédiásai, Kis királyok*). Megemlíti, hogy a visszatérő epikus elemek közül, amelyek a népmesékre emlékeztetnek, kedvelt regényeiben „a nagyúri házaknál túrt rokonleány sorsa” (Timea, Edit). „Hasonló Livia sorsa is az *Élet komédiásaiban*.”

A *Magyar irodalmi lexikon* (Szerk. Ványi Ferenc Bp. 1926) *Az élet komédiásai* címszó alatt röviden ismerteti a regény cselekményét.

Pintér Jenő *Magyar irodalomtörténetében* (Bp. 1934. VII. k. 330.) egy mondatban foglalja össze a regény tartalmát: „Egy tehetséges szerencsevadász története az 1860-as években.”

Fábián István *Az adoma szerepe és világnézete Jókai műveiben c. tanulmányában* (Debreceni Szemle 1936. 24.) írja: „Ami igen rossznak tűnik fel, annak is lehetnek jó következményei: a véletlennek igen nagy szerepe van Jókainál. Amikor *Az élet komédiásaiban* Napóleon arra a hírre, hogy Livia megszökött Eteváryéktól, hazautazik Párizsból, otthagya csapat-papot, feláldozza szépen induló diplomáciai karrierjét. A sors szeszélye mégis úgy hozza magával, hogy éppen ez a hirtelen elutazás tűnik majd fel a legokosabb diplomáciai lépésnek.”

Zlinszky Aladár (*Művészi hangfestés és hangutánzás, Budapesti Szemle 1937. I. A magyar stílisztika útja. Bp. 1961. c. kötetben 308.*) megállapítja, hogy „Jókai kedvelt regényhőseinek rendszerint szépen hangzó nevet ad, mint Berend Iván, Lándory Bertalan, Szentirmay Rudolf, Kárpáthy Zoltán, Bondaváry Angéla, Eteváry Rafaela, Zárkány Napóleon . . .”

Sóter István (*Jókai Mór Bp. 1941.*) a Jókai-hősök nevének hangulatát vizsgálva megállapítja, hogy a név maga jól jellemzi az alakot. „Mennyi erő és akarat rejlik Zárkány Napóleon nevében! Még ha nem is olvastuk történetét, arca, jelleme, származása világos előttünk!” (165.)

Hegedüs Géza *Az élet komédiásai 1954-i kiadásának Utószavában* megemlíti, hogy Jókai „a regény írása közben kortesúton járt az országban és több helyen is tartott választási beszédeket. Ennek az élménynek szatirikus visszhangját ismerhetjük fel a regény nem egy jelenetében. Az ez időben és közvetlenül előbb írt cikkeiből tudjuk, hogy fokozott érdeklődéssel figyelte kora világpolitikai eseményeit s ezen belül a német uralkodó osztály törekvéseit. Az 1870–71-i porosz–francia háború idején a következetes antimilitarista álláspontot képviselte s ettől kezdve mindvégig kitartott amellett, hogy a világpolitika konfliktusaiban Magyarország maradjon semleges. Mindez háttérül szolgált *Az élet komédiásaihoz*.” A továbbiakban meg-

állapítja, hogy a hatvanas évek végétől a hetvenes derekáig tartó időszak Jókai alkotóerejének csúcsa. Ekkor írta három legkiemelkedőbb művét *A kőszílvú ember fiait*, *Az arany embert* és a *Fekete gyémántokat*. *Az élet komédiásai* előtt az *Enyim, tied, övét*, utána pedig az *Egy az Istent*. „Az emberábrázolásban és meseszövevényes romantikus író ezekben a művekben került legközelebb a realizmushoz. A társadalomkép ezekben — ha túlzott is — a valóság ellentmondásait leplezi le. Hősei a polgárosodás nagyszerű képviselői, akik összeütköznek a bontakozó vagy a már kibontakozott polgári társadalom embertelenségével.” Párhuzamot vonva regényünk és *Az arany ember* között úgy véli, hogy mindkét hős — Timár Mihály és Zárkány Napóleon — menekül a társadalomból. „Csakhogy míg *Az arany emberben* Jókai nem azonosítja magát mindenben Timár elfutásával, *Az élet komédiásai*val már a kiábrándulás és beletörődés korszaka kezdődik Jókai pályafutásában.” Végül megállapítja, hogy a regény „a kiegyezés utáni idők színes képsorozata, az időben játszódik, amikor keletkezett; végső jelenetei 1874-ben történnek, tehát alig hónapokkal a folytatásos megjelenés előtt. Alakjai közül nem egy korabeli közismert embe-
rekre emlékeztette olvasóit. Annyi bizonyos, hogy ha kulcsregénynek nem is mondható, a jellegzetes jelleme mintái élő emberek lehettek, amint ezt több más Jókai-regénynél is megállapíthatjuk.”

Hegedüs Géza a Magyar Nemzet Irodalmi élet c. rovatában *Jegyzetek könyvekről* c. cikkében (1954. dec. 28. 306. sz. 7.) írja: „Jókai *Az élet komédiásai* című regénye, amely most jelent meg az író válogatott műveinek sorozatában, nem tartozik legismertebb, vagy éppen a legnépszerűbb művei közé. Holott egyike a legjelentékenyebb Jókai-írásműveknek. Hőse, a különös nevű Zárkány Napóleon hideg ésszel építi ki politikai karrierjét s mennél előbbre tör, annál jobban undorodik attól az egész politikai lélettől, amelyben már a legmagasabb polcok várnak rá. S amikor már nyitva előtte minden út — elszökik a karrier elől, kimenekül a saját életéből . . . talán a halál felé . . . talán a magánélet boldogsága felé. Jókai az olvasó ízlésére és képzeletére bízta, hogy hőse melyik kiutat választotta.

Jókai derűs-optimista világában sajátos fanyar-pesszimista közjáték ez a legföljebb egyes mozzanataiban romantikus és egyes jeleneteiben humoros regény. A hetvenes évek derekának általános kiábrándultsága tükröződik belőle, amikor már egyre világosabb volt, hogy a kiegyezés nem azt hozta, amit vártak tőle. Zárkány Napóleon elfutása némiképpen rokon-magatartás Timár Mihály menekülésével, de az 'Aranyember' a maga kapitalista élete mellett módszeresen fel tudta építeni a maga idill-világát is, ahová elmenekülhetett. A saját cinizmusa elől futó Zárkány számára azonban a *talán-megtalált* magánboldogság csak

mint alig valószínű lehetőség tűnik fel a regény legvégén. Az olvasó nem a 'happy end' megnyugtató kiegyezésével teszi le a könyvet, hanem azt a fanyar kritikát veszi tudomásul, amellyel Jókai annak az évtizednek hazai és világpolitikáját szemlélte. Aki először olvassa *Az élet komédiáisait* csodálkozva fedezi fel, hogy Jókai többoldalú, gazdagabb, mint amilyenek addig ismerte."

Sötér István *Jókai útja* c. tanulmányában (Csillag 1955. és *Romantika és realizmus. Válogatott irodalmi tanulmányok* Bp. 1956.) többször említi regényünket. *Az élet komédiáisait* azt mutatja, hogy írója rádöbrent, hogy „a 67 utáni világ nem kedvező környezet az ő hőszemélyének — Zárkány Napóleont csak egy szerelmi dilemma alkalmán képes ebből a világból kiszakítani. Zárkány nem a korrallal, hanem a maga szerelmével és boldogság-igényével kerül összeütközésbe.” (366.) Egyrészt „melankóliásabb kicsengésű írásnak” tartja, másrészt *A fekete gyémántok* nyomán született „társasági” regények közé sorolja, amelyeknek „társadalomrajzán túlburjánzanak a kuriózumok.” (435.)

„Az utolsó korszak jellemző jegyei már viszonylag korán, *Az élet komédiáisaiban* (1876) is előütöknöznek. Zárkány Leon már az Adorján Manassék, a Lándoryk testvére. Nem valamely nagy eszme missiója alakítja ki hősvoltát, mint Berend Ivánnál, hanem képességeinek, tehetségeinek külön, ritka, csaknem természetfeletti mivolta. Igaz, a bonyolult cselekmény során a béke gondolatának képviselőjévé válik, de ez a szerepe mintegy csak ráadásaként tetézi meg mindazt a tarkaságot és furcsaságot, amit alakjában felhalmozott az író. Jókai lassú kiábrándulása illúzióiból és hitéből megmutatkozik abban is, hogy hősei ezentúl már inkább ríkító tulajdonságokkal, mint pátozzsal bírnak. A középrendű férfi és a főrendi lány szerelme — Zárkány Leon helyzete Rafaela hercegnő és Livia között — sablonos regényességgel kerül újból és újból elő. Jókai célja egyre inkább a meglepetés, a meghökkentés — a 80 — 90-es évek regényeiben a kaland, a misztikum útszélibb hatásai is mind tágabb teret nyernek. A különcesség többé már nem társadalmi viszonyok, körülmények kifejezője, mint Kárpáthy Jánosnál vagy Theudelinda grófnőnél — hanem csak tarkítás, a ríkító érdekeltetés eszköze, mint pl. Etelváry hercegnő külön, éjszakai életmódjában. Elhomályosulnak ezentúl az egykor oly éles és tiszta konfliktusok is. Zárkány Napoleon és Nomenstein Octavián 'fejedelem' szembenállása inkább csak szalon-intrikák, diplomáciai cselafogások, «érdekességének» hajhászására ad alkalmat.” (459.)

Érdekes megfigyelést tesz a vadpalatinus alakjával kapcsolatban: „... a rebellis, a lázadó ember, akit Baradlay Ödön vagy Jenőy Kálmán alakjával megismerhettünk, most már különccé, Don Quijote-i

vagy züllött figurává hanyatlik — mind *A lőcsei fehér asszonyban*, (öreg Ghéczy Zsigmond), mind *Az élet komédiáisaiban* (Tukmányi).” (460.)

A választási fejezetekről megállapítja, hogy azok „a humor és a realista megfigyelés ragyogó lapjaival szolgálnak.” (460.)

Barta János *Különvélemény az Eppur si muove ügyében* (It 1956. 79—84.) c. tanulmányában regényünkkel kapcsolatban két megjegyzést tesz. Kedves Jókai-motívumként figyelte meg a „köznyemes férfi és arisztokrata szépség szerelmét”, példaképpen a *Fekete gyémántokat* és *Az élet komédiáisait* említi. A másik megfigyelés szerint Jókai „a férfi-főhóst társadalmilag minél magasabbra viszi föl, hogy aztán onnan váratlanul leejtse, mint Jenőyt itt és Zárkányt *Az élet komédiáisaiban*.” (83.)

Nagy Miklós *Az arany emberről* szóló tanulmányában (It 1959) regényünkről is említést tesz. Megállapítja, hogy *Az arany ember* után a tőkés vállalkozáshoz fűzött nagy reményei lelohadnak, s „a félrevonultságban fellelhető idilli boldogság ezután a korábnál gyarkrabban jelenik meg írásaiban. Az *Egy az Isten* ugyanúgy ezt hirdeti, mint *Az élet komédiásai*, s az *Enyim, tied, övéből* is világosan kiolvasható a modern üzleti élet jellemet és erkölcsöt bomlasztó hatása.” (32.) Másfelől *Az arany emberben* a „gyermektelen apa eddig ‚kiúratlan’ érzésvilágát figyelve meg utal arra, hogy ‚mintha a hetvenes évek első felében többször tévedne szeme a kisdedek sírhantjára, mint máskor.’ Ezt tanúsítja *Az élet komédiásai Niobe parasztruhában* c. fejezete, a gidres-gödrös egyenetlen regény egyik csúcspontja, ahol egy parasztasszony kilenc gyermekét veszíti el vörhenyben egyetlen hét leforgása alatt.” (34.)

Nagy Miklós egyetemi jegyzetében (*Jókai Mór. Sőtér István és Barta János* korábbi jegyzeteinek felhasználásával Bp. 1960.) a „második vonal”-ba tartozó, de figyelemreméltó regénynek tartja *Az élet komédiáisait*. Ebben és az *Enyim, tied, övé*-ben „fokozódó hangsúllyal jelenik meg a kiegyezés korával való elégedetlenség, melyet különösen az elsőben alig csökkentenek az illúziók és túleszményített hősök. Azonban mindkettőben megmutatkoznak már a hanyatlás csírái is: a modern nagyvárosban idegenebbül mozog a költő, mint a patriarchális Magyarországon, olykor másodrendű nyugati írótól eltanult mintákhoz folyamodik (a hercegnő és köznemesi ifjú szerelme az *Élet komédiáisaiban*), s egyre többször használ szükségtelenül bizarr motívumokat. A porosz-francia háború döbbenetes élménye a világbéke őszinte hívévé teszi Jókait, aki a *Jövő század regényében* és *Az élet komédiáisaiban* nagyhatású felvilágosító munkát végez a háborús törekvésekkel szemben, s erről a későbbi évtizedek során sem mond le.” (68.)

Meseszövéseről és írói technikájáról szólva megemlíti, hogy „a romantikus költészet kissé elavult kelléktárából való a jóslat motívuma. . . . A jóslat olykor álom formájában jelentkezik, s az álom mintegy jelképes formában előlegezi a regény egész cselekményét. *Az élet komédiásaiban* Rafaela hercegnő lát álmot: koporsóban fekszik, egy hatalmas gúla tetején, s mire fölréne hozzá, a gúla összeomlik.” (105.)

A fokozó, halmozó tendencia megnyilatkozására *Az élet komédiásai*-ből vesz példát. „Az a bizonyos, önmagában elég különc alapmozzanat a következő: Egy hercegnőnek halva született a kisfia, mégpedig az anya hibájából. Az anya ettől fogva gyermekgyilkosnak tartja magát, idegbajos lesz, s azt képzei, hogy meghalt gyermekének szelleme üldözi. Az a régi népi babona, hogy ilyenkor az üldözött meg akarja valahogyan tévesztetni a szellemet, hogy az ne találjon rá. — Jókai is ezzel kezdi: a hercegnő minden éjjel más szobába megy aludni. De az alapötlet azután egy fantasztikus szövevénné burjánzik tovább: a hercegnő végül is külön kastélyba költözik és feje tetejére állítja a maga és környezetét életrendjét: nappal tartja az éjszakát és éjszaka a nappalt. Jókai aztán pontról pontra leírja ezt a fordított életrendet. A halmozás ezzel még nem ér véget: két fejezettel odébb magával a hercegnővel ismerkedünk meg, aki (többek között) anatómiai leckét ad a vénkisasszony nevelőnőnek, azután végigétet vele egy fantasztikus orvostudomány nyomán készített ebédet, amelynek Jókai minden fogását szembetűnő kedvteléssel érzékelteti.” (102.)

„Igen jelentős és eddig kellően figyelemre nem méltatott mozzanata Jókai alkotásmódjának az, amikor népi babona vagy mese valamely elemét, motívumát átveszi és önálló cselekménnyé vagy cselekményrészletté építi ki. Például van egy népi babona arról, hogy amelyik lány magát álmában holtnak látja, az nemsokára menyasszony lesz. *Az élet komédiásai* c. regényében Jókai egész regényt épít erre a babonára: Rafaela hercegnő álmában koporsóban látja magát — s az események fejlődése során valóban el is jut a menyasszonyságig. Soly mossy Sándor utal rá, hogy van Jókainak szereplő személyeinek összeválogatásában egy többször visszatérő motívuma: szegény leány, többnyire rokon leány él gazdag családnál, olykor lenézett, megvetett sorban (ismétlődik az is, hogy a gazdag vetélytársnő menyasszonyi ruháját vele varratják meg, elhitetik vele, hogy az a saját menyasszonyi ruhája) — szelidebb változatban: egy férfi szerelméért két nő küzd, egy egyszerűbb, szegényebb és egy gazdagabb, előkelőbb. Ez voltaképpen a mesék ismert Hamupipőke-motívumának regénnyé való kibővítése (*Az arany ember, Az élet komédiásai, Fekete gyémántok, A kőszívű ember fiai* stb.).

Nagy Miklós (*Magyar irodalmi lexikon* Bp. 1963. I. k. 532.) a 70-es évek regényeiről írva megállapítja, hogy Jókai „írásaiban — részben a külföldi ösztönzések nyomán is — az eddignél jóval nagyobb súlyt kapnak a szerelem és a házasság erkölcsi és társadalmi kérdései, s különösen a nem egyenlő rangúak házassága folytonosan visszatérő motívummá válik (*Fekete gyémántok*; *Eppur si muove*; *Enyim tied, övé*, 1875; *Az élet komédiásai*, 1876 stb.). Új és bizonyos fokú kiábrándulást tükröző mozzanat művészetében az, hogy főhősei nem mindig tudják közéleti hivatásukat szerelmükkel összeegyeztetni, s ilyenkor inkább a szerelem és a magánéletbe való visszavonulás mellett döntenek (*Az arany ember*; *Az élet komédiásai*; részben a *Rab Ráby*, 1879 is).

Kiadásunk *Az élet komédiásai* 1876-i első kiadásának szövegén alapul. Az első kiadástól csak a nyilvánvaló sajtóhibák esetében tértünk el. A szövegváltozatok szempontjából A Hon 1875–76. évfolyamában megjelent folytatásos közlést és az NK-t vettük figyelembe.

Szövegünk a JKK I. kötetében közölt főbb elvek és a 24. kötetben közzétett új szempontok szerint készült. Az alábbiakban csak azokról a sajátos eltérésekről adunk számot, amelyek az írásmód tekintetében jelen szövegünk és az 1876-i első kiadás szövege között fennállnak.

A következő szavak *o*-ját változtattuk *ó*-ra: *oh, ovatos, sohajt*.

A Jókainál szereplő *ó* helyett *o*-t írtunk: *árbóc, ójt, pósta, utólré, utóljára*.

Rövid *ö*-vel írtuk az első kiadásban *ő*-vel írt *jőjjön* alakot.

A következő szavak írásában az 1876-i kiadásban olvasható rövid mássalhangzós alakok helyett a ma szokásos hosszú mássalhangzós formákat alkalmaztuk: *ahoz, boszu, ehez, ép, épen, jösz, kakuk, köny, lész, szakál, szökel, vizér*.

Hosszú mássalhangzó helyett rövidet írtunk: *bakkancs, egyéb, érte, jóllét, kaszálló, lábbadozó, pakkol, pavillon, vajjon*.

Az 1876-i kiadással szemben mai helyesírással írtuk az alábbi szavakat: *egység, ellentáll, feltser, góth, higyj, higgye, igtat, itce, keztyü, kérőzik, különböző, lélekzet, lélekzik, lapda, mesgye, mozdik, szakgatott, szégyenli, tekintet, valjon*.

Néhány személynév írásmódját is megváltoztattuk: *Darvin, Don Quixote, Donna Dolores die Santamula, Gouneaud, Guttenberg, Loreley, Cleopatra, Macchiavelli, Montecuculi, Orpheus, Rouget de L'isle, Siegfried* helyett *Darwin, Don Quijote, Donna Dolores de Santamula, Gounod, Gutenberg, Lorelei, Kleopátra, Machiavelli, Montecuccoli, Orpheusz, Rouget de l'Isle, Siegfried* alakot írtunk.

Nagybetűvel írtuk a Jókainál kis kezdőbetűvel szereplő következő szavakat: *gambrius, hotel d'Espagne, marseillaise, moloch, szaturnusz,*

szent Antonius, szent Erzsébet, szent György, szent István, szent Rókus, szűz Mária, utazás a holdba, venusz.

Kisbetűvel írtuk a Jókainál nagy kezdőbetűvel szereplő következő szavakat: *Burger, Cassendirektor, Chabli(s), Dominicanus, Fáraó, Franciscanus, Klinker, Kunstuck, Mijnheer, Liebfrauenmilch, Salinenschein, Stadtpark, Staatsvisit, Treffer, Templárius* stb.

A regényben előforduló földrajzi neveket ma szokásos alakjukban szerepeltetjük: *Biaritz > Biarritz, Chicagó > Chicago, Brussel > Brüsszel, Nagy-Britannia > Nagy-Britannia, Palaestina > Palesztina, Páris > Párizs, Strassburg > Strasbourg, Szent Gothard > Szent Gotthárd, Tazmania > Tasmania, Vatican > Vatikán.*

Néhány Jókaitól hibásan írt idegen szó esetében a helyes formát alkalmazzuk: *aperçue, aplomb, aureole, basrelief, beafstek, bonbonier, bouquet, chabli, chateau, cheque, chiffre, conduit, coute que coute, dîner, échafaude, embarras des richesses, escarpe, etiquett, etre, excellenz, faute de mieux, friséé, garde des robes, gouvernant, inventárii, jawohl, Kunstuck, medaillon, mesalliance, metteur-en-pages, Mont Parnass, mynheer, napoleonodor, niebelungen, Pasasir, pompiér, porteepee, recontre, Schwarzer Péter, Skala, sportsmann, Staffirung, tabourette, tété a tété, toilette, theatre-garderobe, Tuillériák, ventre a terre, volant, vous etes, vis-a-vis.*

Egyes szereplők nevének írásmódját egységesítettük: *Falbenheim (Falbenhein, Falbenhain, Falbenhaim, Falkenhein, Falkenhaim), Octavian (Octavián, Oktavián, Oktavián).*

Lap: Sor:

- 9 12 olyan (NK: oly)
15 nem bírok (H: *el* nem bírok)
- 10 2 imakönyvére (1876: imakönyvem sh.)
9 megharagítlak (H: mcgharagítalak)
20 nap nélkül (NK: *a* nap nélkül)
25 *zsámolyra* (NK: *lábhegyre*)
- 11 10 *hisz láttad* (H: *ha látnád*)
12 eltűrhetlen (H: eltűrhetetlen)
19 csalfa, *csábító szellem* (NK: csalfa szellem)
20 *a* másikkal (H: másikkal)
26 érette (H: értte)
27 mért (NK: miért)
- 12 11 kezét (NK: *a* kezét)
19 eszményei egy nőnek (NK: eszmények egy nőben)
23 hajlamom (NK: *a* hajlamom)
28 azt nem tudom (NK: azt sem tudom)

Lap: Sor:

- 12 : 33 és ösztön (H: és *az* ösztön)
szcrettem, mint anyámat (H: szeretem, mint *az* anyámat)
- 13 15 letérdelve (NK: *letérdelve*)
17 akarok áhítatos lenni, *akarok szeretni*; de nem hiszek (NK:
akarok áhítatos lenni; de nem hiszek)
21 kielégíthetetlenek (NK: *kielégíthetetlenek*)
22 valakit magam előtt (H: magam előtt valakit)
24 hírhedt (H: *hírhedett*)
24 piánót (NK: *pianinót*)
- 14 25 lakozik (H: lakik)
- 16 9 múlhatatlanul (H: *múlhatlanul*)
12 *Alienor* (NK: nem kurzív)
22 *decolletirozott* (NK: *decolletált*)
29 macskától (H: *macskáktól*)
34 küllem (H: *kellem*; NK: *külső*)
- 17 6 Bonaparte (1876: *Bounoparte* — sh. —)
- 18 10 ha valaki hallgat (H: ha hallgat valaki)
15 lefeküdni (H: *lefekünni*)
- 19 10 ha ő meggyógyul (H; NK: ha meggyógyul)
- 20 : 9 vitt (H: *visz*)
20 szobája (H: *szobájának*)
- 21 10 mélyebben (H: *még* mélyebben)
27 a komorna a hercegnőnek (NK: a komorna *a csészét* a her-
cegnőnek)
32 előbb (H: *előbb*)
- 22 : 22 *az* a kegy (NK: *ez* a kegy)
- 23 4 teljesen (H: *teljes*)
5 előbb (H: *előbb*)
6 *kilenc* hüvelykkel (NK: *négy* hüvelykkel)
10 *luncheon* (NK: *lunche*)
28 kérdésre (H: *kérdésére*)
32 futóárkot (H: *futóárkokat*)
- 24 : 13 anyahercegnőhöz (H: anyahercegnőhez)
26 de halva. *S* a balesetnek (NK: de halva *s* a balesetnek)
- 25 1 tudatától (H: *tudatából*)
18 a kutyákat (H: a *nagy* kutyákat)
- 27 : 7 Lívia kisasszonynál.
*A hercegnő belépte megakadályozá a további beszélgetést e tárgy-
ról.*
A hercegnő toalettje (NK: Lívia kisasszonynál. *A hercegnő
toiletteje*)

Lap: Sor:

- 27 : 17 kik voltak *azok* az urak (NK: kik voltak az urak)
34 ízlctcsnek (H: ízlctcsenek)
- 28 4 *chartreuse-t* (H: *arakot*)
14 társalkodónője; egész házuknak (H: társalkodónője; *valódi
belső barát*nője; egész házuknak)
- 29 19 kielégített (H: kiségitett)
- 29 : 19 neveti (H: nevettet)
22 elveszette a perét (H: elveszette *már* a perét)
24 folyamodványt (H: folyamodást)
25 csupa (NK: csupán)
- 30 3 az a törekvés (NK: az a *bárgyú* töreckvés)
9 Hanem ő (H: új bekezdés)
33 *bornírt*ságán (H: *barátság*án)
- 31 : 21 nyersen, *s* csempészett (H: nyersen. *S* csempészett)
25 kerül a sor (H: kerül *csak* a sor)
26 tréfákkal (H: tréfával)
- 32 : 7 *s* pénzét (NK: *s a* pénzét)
12 rémületben (NK: rémültében)
16 behajthatatlan (H: behajthatlan)
18 levén (NK: lévően)
32 arca (NK: *az* arca)
- 33 31 jól (NK: *jót*)
- 35 : 14 felakasztott két oláh (NK: két felakasztott oláh)
- 36 1 aki hozzá ragaszkodik, *aki hisz neki*, aki az eszéhez bízik (H: aki hozzá
ragaszkodik, *aki hisz neki*, aki az eszéhez bízik)
2 A hercegnő is (H: A hercegnő *maga* is)
3 a jámbor (H: a *jó* jámbor)
5 megbecsülhetlen (H: megbecsülhetetlen)
25 csodakutat (1876: csodakutakat — sh. —)
29 *kiket* maga a prímás (H: maga a *prímás*)
33 leghívebb támasza (1876: leghívebb támasza — sh. —)
- 37 7 keresztény (NK: kereszt^{tyén})
22 címére (1876: címerére — sh. —)
25 keresztény (NK: kereszt^{tyén})
29 *minisztériumban* (NK: *kancellárságban*)
30 *azonnal készpénzben* (NK: készpénzben)
- 38 8 nyomtatva (H: nyomatva)
12 látogatók elolvassák (H: látogatók *előbb* elolvassák)
15 amikkel *ők* az (NK: amikkel az)
21 ez bolondság (H: *az* bolondság)
- 40 : 1 madame (NK: *a* madame)

Lap: Sor:

- 40 : 11 szerecsényeket (NK: szerecseneket)
21 árvalánhajjas (NK: árvalányhajjas)
29 monda (NK: monda)
- 41 25 kérdi (NK: kérdé)
- 43 1 ideig (NK: idejéig)
- 45 7 Hányadik (NK: Hányadik)
24 előbb (H: elébb)
- 46 2 megkísérletni (H: megkísérletni; NK: megkísérletetni)
8 a fejét (NK: fejét)
12 kézben (NK: kezében)
- 47 11 üz (NK: üt)
32 keresztény (NK: keresztyén)
- 48 : 22 Kolompi (H: Kolompi barátunk)
23 Etelvály hercegi lakában (H: az Etelvály hercegi lakban)
24 amik (NK: akik)
32 Tizenöt (NK: Tizenhét)
- 49 7 öcsém aztán segítségére (NK: öcsém segítségére)
9 szabadkőműves (NK: szabadkőműves)
16 magyarországi kőművesek (H: magyarországi szabadkőművesek)
- 50 : 8 a tenyerével (NK: tenyerével)
13 élvezhetlen (H: élvezhetetlen)
- 52 2 kapcáskodék a prépost (H: kapcáskodék belé a prépost)
16 hozta (H: hozta-e)
27 a nevetéstől (NK: a sok nevetéstől)
- 54 : 8 olyan (NK: oly)
- 55 3 az az első (NK: az első)
9 őkegyelmessége (NK: a kegyelmessége)
- 56 4 útközbe (H: útközben)
12 Kolompi úr (H: Kolompi úr, a nagy férfiú; az berekedt, úgy vallott)
18 Emlékezik ön (NK: Emlékezik-e ön)
20 szabadkőművesek (NK: szabadkőművesek)
- 57 : 16 vallatott (H: vallatott ki)
- 58 2 tengert (H: sereget)
13 néhány (NK: néhány)
15 nyomatnak (H: nyomtatnak)
- 59 21 úgy (H: így)
32 sietett (H: sietett őt)
- 60 21 otthagya (H: itt hagyja)
- 62 9 ellenlábasa (NK: ellenlábás)

Lap: Sor:

- 62 : 31 utriusque (1876: utrisque — sh. —)
64 : 15 szép *kitűzött* cél (NK: szép cél)
25 jó apám (NK: apám)
65 : 4 Ott meg kapott rajta a közönség. Agióval (H: Ott meg kapott rajta a közönség. Agióval)
5 hírhedtté (H: hirhedetté)
16 nyomdászból és szabóból is, de festőből soha még eddig. (NK: nyomdászból és szabóból *köztársasági elnök* is, de festőből soha még eddig. — E mondat végére tett csillaghoz a következő lábjegyzet tartozik: *A francia commune harca előtt.*)
22 fejemet (NK: a fejemet)
66 : 6 ismerem (H: próbáltam)
26 megközelíthetek (H: megközelítetek)
67 : 33 társalkodónéját (NK: társalkodónőjét)
68 : 13 nővel együtt (NK: nővel)
69 : 7 oly (H: olyan)
19 közül (H: közül)
26 naplemenet (NK: naplement)
70 : 25 óráütéssel (óráütésnél)
71 : 2 semmire egyébre (NK: semmi egyébre)
10 hasonlít a mostanihoz (H: hasonlít *már* a mostanihoz)
19 Akinek (1876; NK: Akiknek — sh.—)
72 : 32 be van zárva (H: bezárva van)
73 : 23 teszem föl (NK: tesztem fel)
75 : 8 *Daphne* (H: 1876: *Danae* —sh. — A következő folytatás közlésekor A Hon helyreigazította a sajtóhibát: „Sajtóhiba. Lapunk vasárnapi számában a regény 1-ső hasábján utolsó sorában e szó ‚Danae‘ ‚a nympaha‘ sajtóhibaként maradt ott ‚Daphne‘ ‚a nympaha‘ helyett.” (H: 1875. máj. 27. R. k. 2. o.) Az első kötetkiadásban (1876) benne maradt a hiba, az NK-ban javították ki.
10 eső (NK: aranyeső)
23 fölhevülés (NK: felhevülés)
76 : 23 azután meg (NK: aztán még)
26 héjastól (H: héjastul)
77 : 13 kimívelésére (NK: kiművelésére)
78 : 9 Született (NK: Kitanult)
79 : 6 az (H: ez)
17 trillázva (H:trallázva)
20 föl (H: fel)
80 : 32 előbb (H: elébb)

Lap: Sor:

- 81 8 legrejtettebb (H: a legrejtettebb)
83 22 nyúló (NK: nyúlós)
84 : 26 jóízűen (NK: jóízűn)
85 9 hogy a hideg ebéd után kilelje (NK: hogy ebéd után a hideg kilelje)
86 18 ha az az (NK: ha ez az)
87 4 *elbánsz* (NK: *bánsz el*)
88 22 olyan (NK: oly)
89 30 élettél (NK: élennyel)
90 : 6 jelezték (H: jelenték)
23 tamariszk (1876: tameriszk — sh. —)
91 14 séta *mezítláb* (NK: séta)
24 holdfénynél (NK: a holdfénynél)
27 *ezrei* (NK: *százai*)
92 17 *előállhat* (H: *előjárhat*)
94 8 mosolyodjék (NK: mosolyogjék)
14 *költi* (NK: *kelti*)
17 rejtett (1876: *rcjtet* — sh. —)
95 11 általános (H: általános)
17 hallja (H: *hallgatja*)
csodahatású (NK: csodáshatásu)
19 ez (H: az)
24 *ő* ki tudja találni (NK: ki tudja találni)
30 sem (H: nem)
98 14 zászlójából (NK: zászlójából)
23 azokban (NK: azonban)
senki (H: *soha senki*)
99 9 előbbi (H: elsőbbi)
31 — Én nagyon szeretem azt hallani. — Az egyik ösvénye (H: — Én nagyon szeretem azt hallani. — *No hát halld tovább.* — Az egyik ösvénye)
100 : 5 kiállni (H: kiállni)
101 25 elhalványult (H: elhalaványult)
26 *nekidőlt* (H: *nekidült*)
102 : 13 erdő *korhadó* emlékei (NK: erdő emlékei)
15 csükköllőtől (H: csükköllőtől)
31 szomszédságába (NK: szomszédságba)
33 Tukmányi (H: Tukmányi *Flóris*)
103 : 26 háztól. Idő jártával (NK: háztól, időjártával)
104 : 11 főtelen (NK: fővetlen)
lábасostul (NK: lábосostul)

Lap: Sor:

- 106 15 vidrasüveg (H: vidrabőrsüveg)
23 Leon odavonta (NK: új bekezdés)
- 107 12 *kutya* (NK: *vizsla*)
- 109 4 *Te! Tudod* (NK: *Tudod*)
31 Mazzini rózsájából (H: Mazzini-rózsából)
- 110 1 *rózsa* (NK: *rőzse*)
34 merd (1876: merdd — sh. —)
- 111 10 szegény (NK: *e szegény*)
19 *benne* (H: *felőle*)
28 rohanás (H: roppanás)
- 112 17 meglát bennünket, s ez őt felizgatja (H: meglát bennünket *s megtudja, hogy balesetünk történt s ez őt felizgatja*)
24 kerékre (1876: kerekre — sh. —)
- 113 6 „Menj!... (H: új bekezdés)
- 117 : 5 az én modorom valahová bekocogtatni (NK: az én modorom *ha* valahová bekocogtatok)
13 kibontogathatja (NK: kibontogatja)
16 szégyenli *ön* magát (NK: szégyenli magát)
- 119 4 őseitől (H: őstől)
- 120 5 szükségem (NK: szükségé)
21 *utódod* (H: *alakod*)
24 eddig (H: addig)
- 121 34 égbekiáltó (H: égrekiáltó)
- 122 : 14 *gaugrófjaink* (H: *genregrófjaink*)
19 birtokaik a katonai szolgálat alól fölmentetnek (H: birtokaik *minden adófizetéstől mentek maradnak s fiaik a katonai szolgálat alól fölmentetnek*)
- 123 7 nem voltak is (NK: nem is voltak)
12 maga után vonta (NK: vonta maga után)
34 mezitlábos (H: mezitlábos)
- 125 16 sine nobis épült (H: sine nobis *de nobis* épült)
22 *alul* H: *alól*)
- 127 28 belé (NK: bele)
- 128 6 férfiasságot (H: férfiasságát)
8 *Ehrenbreitstein* (H: *Quittenburg*)
- 129 5 mértföldnyi (NK: mérföldnyi)
10 behúzathatja (NK: behúzhatja)
29 önkényes (NK: önkéntes)
33 bontani (H: borítani)
- 130 : 8 halavány (H; NK: halvány)

Lap: Sor:

- 131 : 10 tudományos (H: tudományosság)
15 törtéennek (NK: történetekre vonatkoznak)
- 132 : 22 megvédeni a zászlónkat (H: megvédni; NK: megvédeni zászlónkat)
- 133 1 a felelősséget (H: a szerzői felelősséget)
- 134 12 Először is (NK: Először)
- 136 : 23 körvonalakban (H: körvonalokban)
- 137 7 bűnös-e tehát (NK: bűnös-e)
23 elárulják (H: elárulni)
- 138: 4 ismerni (1876: ismeri — sh. —)
23 gyanúsítással (NK: e gyanúsítással)
- 139 6 színházak közül a (H: színházak közül csak a)
8 *knownothingok* (NK: *chauvinisták*)
25 hajfodrozva (H: hajfodorozva)
- 140 : 23 ezer forint (H; 1876: száz forint —sh. —)
30 centiméternyi (H: decameternyi)
- 141 2 centiméterje (H: decameterje)
20 centiméterenként (H: decameterenként) — A Hon a következő folytatás közlésekor helyreigazította a tévedést: „Tollhiba. Legutóbbi tárczánkban a harmadik hasáb 2-ik és a negyedik hasáb 4-ik sorában ‚decameter‘ helyett ‚centimeter‘ olvasandó. A figyelmes olvasó mindjárt kitalálja, hogy az tollhiba, mert annak a fejnek, melyen a fül és száj közt tiz decameternyi vágást lehet tenni, legalább is száz öl átmérőjének kellene lenni s csak egy 600 öl magasságú ember viselhetné nyakán. Ekkora embereket pedig még Gulliver se látott. J. M.” (H: 1875. jul. 29. 171. sz. R. k. 4. o.)
- 142 5 szablyavívás (NK: szabályvívás)
- 143 : 29 megírtak (NK: megírták)
32 este (H: erre)
- 144 12 saját maguk tudtára csupán (NK: csupán saját maguk tudtára)
33 szedőgyerek ujjainak (NK: szedőgyerek ólmos ujjainak)
- 146 1 dőlt (H: dült)
4 körülkoszorózva (H: körülkoronázva)
12 Mátul (NK: Mától)
27 Az irodában még nem volt senki más, mint Leon. (Új bek.)
A rendúr bemutatta magát (H: Az irodában még nem volt senki más, mint Leon.) (Új bek.) *Korábban szokott felmenni, mint társai, hogy nyugodtan elolvashassa a reggeli lapokat, mert, ha egyszer azok betődülnek, megered aztán az anekdotázás,*

Lap: Sor:

- a veszekedés, hogy egy sort nem lehet miattuk elolvasni többé.*
(Új bek.) A rendúr bemutatta magát
- 149 : 13 léssz (H: lésszesz)
32 felül (H: felyül)
34 ezt (H: azt)
- 151 5 azt (H: ezt)
8 konvenciók (NK: convenientiák)
11 kísérlettétek (H: kísértettétek)
24 alásszogájuk (NK: alászolgájuk)
- 152 10 erőltetve (H: erőtetve)
lovagiasságára (NK: lovagiasságra)
12 intézni (H: intéztetni)
- 153 2 az (H: ez)
5 nevezze meg ön (H: nevezze ön meg)
- 154 1 aztán (NK: azután)
2 másnap reggel jóval (NK: másnap jóval)
3 kijelölt (H: kitűzött)
6 barátunk és segédei (NK: barátunk segédei)
14 kérdezhetem (NK: kérdezhetném)
17 szükség (NK: szükséges)
30 az (NK: ez)
32 felvilágosítalak (NK: felvilágosítlak)
- 155: 20 professionatus hencgő (H: professionatus *viadorok* hencgő)
22 foga (H: fogai)
32 mégis (1876: *megint*)
- 156 : 25 környezte (H: környékezte)
- 157 7 Ideges ellenszenve volt (H; NK: új bekezdés)
- 159 : 13 kísérlet (H: szerződés)
15 azt el is hiszem (H: azt is hiszem)
- 162 1 szándokkal (NK: szándékkal)
10 múlhatatlan (H: múlhatlan; NK: múlhatatlanul)
12 cimerei (H: cimere)
16 újonsült (NK: újdonsült)
- 163 2 azután (NK: aztán)
3 *bazilikája* (NK: lábjegyzetet fűz hozzá: „A 60-as években még nem volt Budapestnek bazilikája.”)
33 aludni (H: alunni)
- 164 : 9 *high* (1876: *chigh* — sh. —)
25 ünnepélyen (NK: ünnepélyeken)
27 *egypár* (NK: *egy-két*)

Lap: Sor:

- 165 1 közgyűlésekben (NK: közgyűléseken)
5 hírlapokból (H: hírlapokból)
6 végig mindazt (H: végig *a nemzeti színházban* mindazt)
8 találtak fel (NK: *tálatk* fel)
9 szülőiktől (H: *szüléiktül*)
10 elveszett (NK: *elvestett*)
13 alkalmával (NK: *alkalmából*)
16 torzképeket (H: *sorsképeket*)
26 érez (H: *érzek*)
- 166 : 13 Az német szépség. (NK: *A német szépség.*)
18 felváltva (NK: *fölváltva*)
- 167 : 7 ezt (NK: *aszt*)
22 ellenőrzetlen (NK: *ellenőrizetlen*)
- 168 3 alul (NK: *alól*)
14 egyértelmű (NK: *egyhangú*)
18 lejtettek (H: *léptettek*)
26 tárgyról (NK: *tárgyról*)
33 *dühbe hoz* kegyetlenségével (H: *dühtelen kegyetlenségével*)
- 169 4 öklözők (H: *öklösök*)
23 a gombostút, s összeszurkálom (H: *a gombostút és ezernyi ezer tűzéssel összeszurkálom*)
- 170 13 Pompeia nem *akarta azt mondani, hogy megártott neki a bor*: elég volt a „carte blanche”-ra céloznia (H: Pompeia nem *mondta volna ki azt a szót, hogy „leitta magát”. A „carte blanche” elég érthető volt.*)
- 171 5 Mért (NK: *Miért*)
11 journal szerint (NK: *a journál szerint*)
15 fejedelemnek (1876: *fejedelmnek* (– sh. –))
30 *Fürst* (H: *Princ*)
31 ottan (N: *ott*)
- 172 9 minisztereket (NK: *a minisztereket*)
11 bele ne *szóljon* (NK: *bele ne avatkozzon*)
12 valódi pezsgőt (NK: *valódi francia pezsgőt*)
22 ágyúdőrejtávolra (NK: *ágyúdőrejtávolba*)
26 egyik (NK: *egy*)
27 vegyen karjára (H: *vegyen ön karjára*)
- 173 1 azután (NK: *asztán*)
10 gentlemannek (NK: *gentlemannak*)
28 vigye el (H: *„vigye el”*)
- 174 : 1 Ha beleviszi (H: *ha ön beleviszi*)
- 175 5 az elválhatlanjával (NK: *elválhatlanával*)

Lap: Sor:

- 176 : 10 önkénytes káplár *extra statum* (H: önkénytes s káplár extra statum; NK: önkénytes káplár a *rezervában*)
24 ajtaját (H: ajtóját)
26 hová (NK: hova)
- 177 : 6 egyetlenegy, a „szívkirály” (H: egyetlenegy „szívkirály”)
10 előbb (H: elébb)
22 hitelművelet (NK: hitelművelet)
- 178 4 összeforrasztathatlan (H: összeforrasztatlan)
- 179 6 rendúri (1876: rendőri — sh. —)
18 hitelművelet (NK: hitelműveletek)
- 180 17 vallási (NK: vallás)
- 181 2 nyugtatá őt meg (NK: nyugtatá meg)
8 utánjární (H: utána jární)
26 kerületből (H: körületből)
- 182 10 E (NK: Ez)
13 tudományos (NK: tanulmányos)
17 kedvéért (NK: kedvéért)
- 183 : 28 plafondra (NK: plafonra)
29 felemelkedék (H: felemelkedik)
- 184 : 8 ellentmondani (H: ellene mondani)
16 kitörülhetetlen (H: kitörülhetlen)
26 asztalfőről (asztal éléről)
- 185 1 de én csak igazat fogok mondani (H: de én előre is nyilvánítom, hogy én csak igazat fogok mondani.)
- 189 14 milyen (NK: mily)
26 elnöki székét (NK: az elnöki székét)
28 elhatározását (H: elhatározást)
- 190 : 4 gyermekek (NK: gyerekek)
- 191 4 millióm (NK: millió)
18 orozslánnyal (NK: orozslánnal)
azután ebbe (H: azután *este*; NK: aztán ebbe)
23 kétfele (NK: kétfelé)
- 192 : 13 A jelöltnek igen. (NK: Jelöltnek igen.)
16 hogy valaki (H: hogy más valaki)
- 193 16 nem (H: sem)
18 nekünk (NK: nekünk)
25 szegény magyar országház (NK: magyar országház)
28 a szeme közé (NK: a főúr szeme közé)
- 194 : 3 amit az elvesztett (NK: amit az útközben elvesztett)
13 ezt (H: azt)
17 azzal (NK: ezzel)

Lap: Sor:

- 194 : 23 az egyik nő (NK: az a nő)
32 megfeddené (NK: megfeddné)
- 195 9 sietett a postára (H: sietett *fel* a postára)
- 196 9 battre (1876: pattre — sh. —)
19 e kitüntető (NK: a kitüntető)
21 üdvözlöm (1876: üdvözlőm — sh. —)
- 197 : 22 repítsenek (H: repítsék; NK: röpítsenek)
28 az (NK: ez)
- 198: 9 előkészületekről (H: előkészületekből)
15 trafiknál (H: trafikánál)
- 199 : 13 aztán kibékült (H: aztán *valahogy* kibékült)
- 200 : 9 s csak (NK: csak)
15 rájuk váró (H: rájuk *készen* váró)
- 201 9 oldódni (H: oldozni)
10 pocsótába (1876: pocsótába)
34 az (NK: ez)
- 202 4 szórul szóra (NK: szóról szóra)
14 állt elő (H: állt elé)
26 postamester úr, *patikárius úr, káplán úr, útbiztos úr* (H: postamester úr, patikárius úr, *bérlő úr, esküdt úr, ügyvéd úr, doktor úr, káplán úr, útbiztos úr*; NK: postamester úr, útbiztos úr)
30 helység (H: helyiség)
- 203 10 indulatja (NK: indulata)
el nem mozdult (NK: nem mozdult)
22 négyesével nyomakodott előre; a szekerek leszorították (H: négyesével nyomakodott előre; *egyik a másikat iparkodott elkerülni; volt szitkozódás összeakadt tengelyek miatt, az egyik szekéren daloltak, rikongattak, s másikon veszekedtek; a szekerek leszorították*)
33 Leon előre látta (NK: nem kezd új bekezdést)
- 205 : 24 kedvéért (NK: kedvéért)
33 tágos (NK: tágas)
- 206 : 3 vendégei (NK: vendége)
- 207 17 bosszús volt (NK: bosszús is volt)
fél derekán (H: féloldalán)
18 jajgatva (H: sajgatva)
20 sem (H: nem)
kefélék (NK: keféltek)
33 tréfálózék (NK: tréfálkozék)
- 208 9 megfosztatni (NK: megfosztani)
18 azt (NK: ezt)

Lap: Sor:

- 208 : 26 kipödörte (NK: kipödrötte)
210 : 27 ezt (H: azt)
211 : 8 gyerek (NK: gyermek)
9 a körülmény (NK: az a körülmény)
elválhatlanok (NK: elválhatatlanok)
22 eltávoztak (NK: eltávozó)
31 kezd érdekelni magát országos ügyekért (NK: kezd érdeklődni országos ügyekért)
212 : 16 legalkalmasabb ily szerepre (H: legalkalmasabb ember ily szerepre)
214 : 2 szétmajszoltatott (H: szétmájszoltatott)
217 : 1 monda (NK: mondá)
218 : 19 pügyellárussa (NK: bugyellárussa)
219 : 1 dombtetőről (NK: dombtetőről)
25 pulykaorr (1876: pulykavórr — sh. —)
29 szólnokot (NK: szolnokot)
220 : 8 oratiója (1876: óratiója — sh. —)
14 befejezése csak, s az (NK: befejezése s azok az)
24 vártak (1876: várttak)
34 tüsszent (H: tüsszen)
221 : 7 parfümozva (1876: partfümeozva — sh. —)
8 csizma (1876: czizma)
222 : 5 helybeli birtokos (H: helybeli földbirtokos)
19 mondá (H: monda)
29 hogy hisz az (H: hogy az hisz)
223 : 4 levén (NK: lévő)
8 jámbor volt; a közönség pedig igen jókedvű volt; beleéljeneztek (NK: jámbor volt; beleéljeneztek)
14 mondottakkal (NK: mondatokkal)
15 ha Csajkos uram (H: ha csak Csajkos uram)
21 orcával (H: arcával)
27 apró (H: apróra)
224 : 10 a mindig (NK: mindig)
11 üveget (NK: üvegét)
16 tenyerébe (H: tenyereibe)
31 másikat társa vállára (NK: másikat vállára)
225 : 9 ott áll a férje (NK: ott a férje)
11 járásában (NK: járásban)
226 : 7 a férje (NK: férje)
17 éljenezett (NK: éljenzett)
34 legcsalhatatlanabb (H: legcsalhatatlanabb)

Lap: Sor:

- 227 : 7 orcával (H: arcával)
9 azt, hogy (1876: az, hogy — sh. —)
- 228 2 néki (NK: neki)
3 mértföldet (NK: mérföldet)
5 még (NK: meg)
11 néhány (NK: néhány)
el akarja mondani (H: el akarja *neked* mondani)
17 ez (H: az)
27 faizási (H: fajzási)
- 229 6 törvényeket (1876: törvényeket)
19 indorsálta (H: indorsált)
- 230 30 neki (H: nekik)
- 231 1 elkerülhetlen (NK: elkerülhetetlen)
33 *Khíván* (NK: *Chinán*)
- 232 17 rugdalták (1876: ragdalták; H: *vagdalták*)
22 Gibraltár magasán (1876: Gibraltár magasán)
- 233 3 apját, minden ivadékát (H: apját, *nagyapját*, minden ivadékát)
6 szép és jót (NK: szépet és jót)
8 azalatt (H: ezalatt)
24 mindnyájuknak (NK: mindnyájunknak)
31 vigasztalá őt *Leon* (1876: *Alienor* — sh. —)
- 234 : 5 *fennhangon* (NK: felhangon)
15 *báró Demanx* (H: *Münchhausen*)
22 Cooper *Fenimore* (H: Cooper *Ferdinánd*)
28 *Leon* (1876: *Leo* — sh. —)
- 235 : 4 csend ... des ... sen ... (H: csend ... des ... senn)
9 mondá (H: monda)
14 ezen állításon (NK: ezen *az* állításon)
28 barangoholom (NK: barangolom)
32 megtisztelést (NK: megtiszteltetést)
- 236 : 23 szorítani (NK: szorítani)
34 *aludjál* (NK: aludj)
- 237 : 7 *fakalán* (NK: *fakanál*)
pörköltet (H: pörköltöt)
- 238 1 kerékben (NK: kerékbe)
21 találta tegnapi (H: találta *a* tegnapi)
- 239 : 6 kétfelé (1876: kélfelé — sh. —)
11 fáj (H: fáj-e)
- 240 : 9 Füge (NK: Füge)
22 tartotta (H: tartott)

Lap: Sor:

- 240 : 30 monda (NK: mondá)
241 : 33 amikor (H: amikkel)
242 : 8 szőlőkertekkel (NK: szőlőskertekkel)
243 : 14 a rézangyalatok (NK: rézangyalotok)
29 állapotját (NK: állapotát)
244 : 1 tövéből (NK: töviből)
14 amint (NK: amikor)
19 sasoktól (H: sasoktul)
33 megeredt (NK: eleredt)
34 mért (NK: miért)
245 : 18 pénz (NK: pénzt)
26 mészárszékéből (NK: mészárszékéből)
246 : 7 Hozzátok ide! *Nem* vesztek (NK: Hozzátok ide, nem vesztek)
9 tégedet (NK: téged)
13 *Meg* biz a botot! (1876: *Meg*biz a botot! — sh. —)
19 gorombáskodj (NK: gorombáskodjál)
247 : 6 kiálta (NK: kiáltá)
248 : 8 póznára (NK: a póznára)
17 másikban (NK: a másikban)
249 : 4 s hogy (NK: hogy)
22 megfürdik (H: megfürdik)
250 : 1 szűrkelméből (H: szőrkelméből)
251 : 7 hanem a félelem. A hallgatóság (NK: új bekezdés)
9 financ (NK: fináncz)
15 Miután az ellenfeleit (NK: Miután ellenfeleit)
26 természeteni (NK: termelni)
253 : 12 esze volt több (NK: esze több volt)
21 érte (H: ide)
28 szónokait is (NK: szónokait)
30 kik (H: akik)
254 : 22 ráadta a fejét (NK: ráadta fejét)
255 : 9 néhány szót szólanom. (Új bekezdés) (*De micsoda maskara ez? — dohogott Tukmányi a szószék mellett.*) (Új bekezdés)
Nem szükség magamat (NK: néhány szót szólanom.) (Új bekezdés) Nem szükség magamat
14 az öccse (NK: öccse)
15 morgás (H: mozgás)
256 : 22 tisztelt (NK: nagyon tisztelt)
26 1815-ben (1876; NK: 1816-ban)
257 : 28 nekünk nem kell magunknak (NK: nem magunknak kell)

Lap: Sor:

- 258 : 2 államadósságokat (NK: államadósságot)
5 amíg (NK: míg)
6 adósok *nem* fizetnők (1876: adósok fizetnők — sh. —)
20 egészen (H: egész)
26 kisbirtokosnak (NK: kisbirtokosoknak)
- 259 : 5 Hát mi haszna *van* (NK: Hát mi a haszna)
15 azért (NK: ezért)
16 a káposztáskertjeinkben (NK: káposztás-kertjeinkben)
21 Tudtam (H: Tudom)
30 azalatt (NK: ezalatt)
32 ne (NK: nem)
- 260 : 1 hüledezék (NK: hüledezett)
13 igen érthető és elfogadható (NK: igen elfogadható)
24 népiskolába (NK: népiskolába)
30 ártatlan, *vidám* gyermekek (NK: ártatlan gyermekek)
31 azért ujjongtok-e ti *e mai napon oly örvendezve*, hogy (NK: azért ujjongtok-e ti, hogy)
- 261 : 6 a fejről (NK: fejről)
8 volt már róla (NK: volt róla)
26 Ismertem (H: Ismerem)
27 Gyertyámosban (H: Gyertyánosban)
- 262 : 3 odamehet a jegyzőhöz (NK: az odamehet a jegyzőhöz)
11 kifiruncvancigolni (H: kifirundcvancigolni)
12 hozni haza (NK: haza hozni)
15 állítani (NK: szólítani)
23 cók móktól (NK: sok cók móktól)
- 263 : 5 eztán (NK: ezután)
6 Azok aztán mentek (NK: új bekezdés)
23 mondandóimat (NK: mondandómat)
- 264 : 22 küldeni fog *választóinak* olyan (NK: küldeni fog olyan)
23 jersey (H: verseczi)
27 amiknek (NK: miknek)
- 266 : 20 kocsi~~tól~~, lovas~~tól~~, pogg~~yászos~~tól (H: kocsi~~tul~~, lovas~~tul~~, podgy~~yászos~~tul)
- 267 : 5 se (NK: sem)
6 se (NK: sem)
8 leülhetett mellé (H: leülhetett *volna* mellé)
12 ott fejedelmi (NK: ott a fejedelmi)
18 mézédésen (NK: mézesen)
- 268 : 8 mért (NK: miért)
27 eltagadott *kontár* mestere mberek, *állandó* lakhely nélküli

Lap: Sor:

- (H: eltagadott mesteremberek, állandó lakhely nélküli;
NK: eltagadott mesteremberek, lakhely nélküli)
- 269 12 uralkodni. *Ez nem büszkeség, ez csak őrizkedés.* Ez a duhaj
(NK: uralkodni. Ez a duhaj)
21 napszámban (NK: napszámba)
24 korcsmába (H: kocsmába)
28 S ami *a* legfőbb (H: S ami legfőbb)
- 270 : 5 közmívelődés (NK: közművelődés)
14 egyházgondnok (H: egyházgondnoka)
26 fontosságot (NK: furcsaságot)
- 271 : 23 ellenjelölttel (H: ellenjelöltekkel)
25 aztán (NK: azután)
- 272 : 22 csömörlött (H: csömörödött)
27 tenyerével megdömöckölni (H: tenyerével megdömöskölni)
- 273 : 12 mért (NK: miért)
- 274 : 19 Máron (H: Móron)
- 275 : 23 állani (NK: állni)
- 276 : 6 mondá (H: monda)
34 se (NK: sem)
- 280 7 Azt ott is hagyták (NK: Azt is ott hagyták)
26 mondá (H: monda)
- 283 5 *lekötelezve* (NK: kötelezve)
- 284 : 5 *kivitte* (NK: *átvitte*)
9 *Igen* (H: *Igaz*)
15 *bőrhöz* (H: *bőrhez*)
20 *Eszerint tehát* nem (NK: *Eszerint* nem)
34 *testvére* (NK: *fivére*)
- 285 : 3 *mondjon neki* valami kellemetést, *felhozta*, *hogy* (H: *mondjon* valami kellemetést, *felhozta*; *hogy*; NK: *mondjon* valami kellemetést: *hogy*)
8 *átalános* (NK: *általános*)
10 *Leon ezalatt* (NK: nem kezd új bekezdést)
25 *sorzót* (NK: *sorozót*)
26 *búsan* (1876: *búsuan* — sh. —)
- 286 : 6 *nyomdászemélyzet* (NK: *nyomdászszemélyzet*)
- 287 : 4 *van* (NK: *lesz.*)
- 288 17 *rebegé Dumka* (NK: *rebegé Dumka úr*)
22 *Ez tekintélyes ember* (NK: nem kezd új bekezdést)
32 *ily* (*ilyen*)
- 289 : 4 *Azzal elfogta* (NK: *Azzal Leon* elfogta)
5 *tősgyökeres* (NK: *a tősgyökeres*)

Lap: Sor:

- 289 : 25 borotválva (NK: *megborotválva*)
290 : 14 *athletik* (NK: *athleta*)
27 *borzadok.* (NK: *borzadok monda Alienor.*)
291 : 30 ily *magas* megtiszteltetés (NK: ily megtiszteltetés)
292 : 4 *nehányakat* (NK: *néhányakat*)
13 *tanulta* (NK: *tanultatta*)
14 *elszavaltatta vele* (NK: *elszavaltatta*)
293 : 17 Ha egy ajtót *becsapnak*, minden *izom* (H: Ha egy ajtót *becsuknak*, minden *izom*; NK: Ha egy ajtót *becsapnak*, minden *ideg*)
22 *athletik* (NK: *athleta*)
32 *kora zsenge ifjúságodtól* (NK: *kora ifjúságodtól*)
294 : 15 Ott előbb *Leon* (NK: *nem kezd uj bekezdést*)
31 *izzadság* (H: *izzadság*)
295 : 6 *érzéke* (H: *érzékei*)
14 *Nagy János* (H; 1876: *Tóth János* — sh. —)
296 : 25 De *hisz* *uram* (NK: *De uram*)
297 : 26 *ki* (NK: *a ki*)
33 *korcsmákat* (H: *kocsmákat*)
300 : 2 *Négy nap óta* (NK: *nem kezd új bekezdést*)
27 *az már több* (1876: a III. kötet 161. lapján ezután megismétlődik egy teljes oldalnyi szöveg: „De uram! Az én magam főzte paprikásom!” mondattól a „De a mi még most akar bekövetkezni, az már”-ig. A 160. és 161. oldal között csak egy szó különbség van: a 161. oldalról a 162-re került a „több”).
34 *képviselőségeért* (NK: *képviselőségéért*)
301 : 18 *pirinc* (NK: *princ*)
29 *azt a plakátot* (H: *ez a plakardot*)
302 : 2 *nem éri többé utol* (NK: *nem éri utol*)
18 *Máron* (H: *Móron*)
26 *azokat, először Bátokon, Kopronon* (H: *azokat. Először Bátokon, Kopronakon*; NK: *kiosztotta azokat. Először Bátokon, Kopronon*)
27 *Máron* (H: *Móron*)
305 : 3 *Megválasztásod* (NK: *Megválasztatásod*)
9 *megválasztatás* (NK: *megválasztás*)
29 *vele. Nem zaklatlak* (NK: *vele, nem zaklatlak*)
306 : 8 *zászlóját* (NK: *zászlaját*)
16 *A biliárdon körül ültek a mandanellen* (1876: a billiardon körül ülték a mandanellen; NK: a *billardot* körül ülték a mandanellen; a JKK szövege a H-vel azonos.)

Lap: Sor:

- 306 : 29 A tréfa (NK: nincs új bekezdés)
307 6 erőltettek (H: erőtettek)
24 Potyási *ur* (NK: Potyási)
308 7 enyimet (NK: enyémet)
10 összecsókolóztak: az egész (H: összecsókolóztak. *Az egész*)
11 most már *szívélyesen* kezet (NK: most már kezet)
28 korcsmába (H: kocsmába)
29 magyarádi (H: magyaráti)
31 már *rá* az asszonyok (NK: már az asszonyok)
309 4 összeszólalkozni (1876: összeszóllalkozni)
8 velük, amint (H: velük, *azok* amint)
megtehetik (NK: megteheti)
9 megijeszti (H: megijesztik)
10 elcsábítja (H: elcsábítjaék)
21 A bekövetkezett (NK: nem kezd új bekezdést)
31 kíváncsi *is volt* (1876: kíváncsi *isvolt* — sh. —)
34 megnevetteték (NK: megnevetették)
310 7 — Hej ha én (NK: új bekezdés)
311 32 *a* számára (NK: számára)
azt a két (NK: a két)
312 : 14 hatását (NK: hatást)
24 Napóleon (1876: Napolon — sh. —)
313 2 megválasztatás (NK: megválasztás)
5 kérdi (NK: kérdé)
11 ezeredik (NK: ezredik)
14 tudást (NK: tudását)
15 feltételül (H: feltételül)
23 általános (H: átalános)
29 váltattott (NK: váltott)
314 : 2 poézisát (1876: poézissát — sh. —)
9 aranyalmákkal (H: aranyalmáikkal)
17 *fel-* feltámadó (NK: feltámadó)
315 7 kérdezé (NK: kérdezte)
24 szeméből (NK: szemeiből)
316 : 6 Felkelt (NK: Fölkelt)
319 : 5 hűségét (1876: hűséget — sh. —)
24 annak szólt (H: annak *is* szólt)
320 : 23 feltétel (NK: föltétel)
27 *a* kedvéért (NK: kedvéért)
321 6 végeit (H: végeiket)
8 mibe fogadjunk? Nekem (H: mibe fogadjunk? *nekem*)

Lap: Sor:

- 321 : 14 férjhezmenés (1876: férhezmenés)
nyeréshez (NK: nyereséghez)
15 férjhez ment (1876: férhezment)
17 elébbinél (NK: előbbinél)
20 aztán (NK: azután)
- 322 1 pofók (NK: pufók)
angyalkájával (NK: angyalkájának)
3 Még (H: Meg)
5 az örök (H: a mesterek)
8 meglepve (NK: meglepetve)
15 mikor (NK: a mikor)
24 Hát az (NK: Hát ez)
- 323 5 hogy princ (NK: hogy a princ)
29 a kezét (NK: kezét)
31 a távolból (NK: távolból)
35 rá (NK: reá)
- 324 4 csupa merő (NK: merő)
9 planéta (NK: plánéta)
18 nemzetiszín (1876: nemzet iszin — sh. —)
- 325 2 Lehet-e (NK: új bekezdést kezd)
3 kísérijével (NK: kíséretével)
9 tudta (NK: tudja)
21 meg régi (NK: meg a régi)
- 325 : 26 ajkáról (NK: ajkairól)
33 meg akarná (1876: megakarná — sh. —)
- 326 27 a szerepébe (NK: szerepébe)
32 udvaron (NK: udvarra)
33 nem (NK: sem)
- 327 : 13 válasszatok (1876: válasszaltok — sh. —)
25 tűzijátékosnak (H: tűzjátékosnak)
26 Kékes, zöldes (NK: Kékes)
- 328 : 11 Judás, aki (H: Judás *mi közöttünk*, aki)
15 építsünk rajta tanyai (NK: építsünk tanyai)
24 ivadékokra (H: ivadékra)
30 Brahma (1876: Brahama — sh. —)
- 329 : 2 iszonytató (1876: iszonytató — sh. —)
9 tündéri jelenetet (NK: tündérlenetet)
15 robogásai (NK: ropogásai)
23 nevetségbe fogja (1876: nevetség be fogja — sh. —)
26 tűzijátékos (NK: tűzjátékos)
27 e végjelenetnél (H: a végjelenetnél)

Lap: Sor:

- 329 : 32 végkitörése (1876: végkitűzése — sh. —)
- 330 : 1 betűket (NK: a betűket)
4 közepett (H: közepett; 1876: közepette — sh. —)
6 egyszer (NK: egyszerre)
- 331 2 anyjának (1876: atyjának — sh. —)
10 kellett hozzá (NK: kellett)
- 332 3 tálatatsz (1876: találtatsz — sh. —)
10 vagy — mondá a hercegasszony Rafaelának —, aki minden levélhez három utóiratot függeszt (NK: vagy, aki minden levélhez három utóiratot függeszt, mondá a hercegasszony Rafaelának.)
15 Óh, a szegény (H: Óh, szegény)
24 grottában (1876: gróttában)
26 bejáratánál (NK: bejáratnál)
- 333 30 akartál (1876: akártál — sh. —)
32 aztán (NK: azután)
- 334 24 megvigasztaljon (H: megnyugasztaljon)
29 Én értem őt. (1876: Én. értem őt. — sh. —)
31 többet is (NK: is többet)
34 a leány, ki kezdett (NK: a leány, kezdett)
- 335 11 üldözte (NK: üldözötte)
Fintorképeket (NK: Fintorképet)
32 s ez az (H: s az az)
- 336 : 23 kérdezem (NK: kérdeztem)
27 meg tudja ülni (1876: megtudja ülni — sh. —)
31 följebb, följebb (NK: följebb)
szemtől (NK: szemtől)
- 338 12 elérhetlennék (NK: elérhetetlennek)
- 339 : 24 szóbeszéd (H: szófiabeszéd)
- 340 13 erről a két (NK: a két)
- 341 9 levő (NK: lévő)
14 méltóságék (NK: méltóságok)
17 napjáig (NK: napjáig is)
18 hívták (H: hítták)
24 Ki is fakadt egész (NK: Ki is egész fakadt sh. —)
- 342 11 letéve jegyzői (NK: letéve a jegyzői)
14 perfidül! Saját (NK: perfidül, saját)
29 drasztikusak (H: drasticusok)
- 343 9 építtetni tanyai (NK: építtetni a tanyai)
13 mondá fejét a (NK: mondá a fejét)
15 Normenstein (1876: Normenstein — sh. —)

Lap: Sor:

- 343 : 31 mért (NK: miért)
32 *különb-különbféle* (NK: *különbféle*)
36 s (NK: és)
- 344 : 12 Uraim! alkotmányos (H: Uraim! Alkotmányos)
15 dolga hallgatás (NK: dolga a hallgatás)
- 345 : 2 Útközben (NK: új bekezdést kezd)
33 meg (NK: még)
34 „Midas (H: „*rex* Midas)
- 346 : 10 mind azon (NK: mindig azon)
13 *órajtuk* (NK: *rajtuk*)
20 *előbb* (H: *előbb*)
29 *a figurám* (NK: *figurám*)
- 347 : 11 *vállalkozásról* (H: *vállalkozással*)
- 348 : 10 megvethetném (H: megverhetném)
15 *érette* (H: *értte*)
31 *hogya a szülők* *híják meg* (NK: *híják meg*)
- 349 : 2 *azt a kedvemért* (NK: a kedvemért)
12 *Auh, auh!* (H: *Auh, Au!*)
- 350 : 11 *bírt* (NK: *birta*)
- 351 : 26 *traktáljon ön meg* (NK: *traktáljon meg*)
31 *olyan* (NK: *ilyen*)
- 352 : 6 *ön védeni a vágásaimat élcekkel* (NK: *ön vágásaimat élcekkel védeni*)
13 *Ön a karrierjét* (NK: *Ön karrierjét*)
- 353 : 12 *egyék meg egy* (H: *egyék még egy*)
21 *igazat* (H: *igazít*)
33 *nyughatatlan* (H: *nyughatlan*)
- 354 : 3 *az ügynökei* (NK: *ügynökei*)
- 355 : 16 *vizsgálat* (1876: *vizgálat* — sh. —)
18 *amely* (H: *ami*)
26 *ennyi* (H: *annyi*)
- 356 : 7 *a játékdühben* (NK: *játékdühében*)
- 357 : 16 *faragványaira* (H: *faragványára*)
- 358 : 6 *bércse bñborvörös* (H: *bércse* (*clematis*) *bñborvörös*)
- 359 : 4 *gunyhóm* (NK: *kunyhóm*)
abba (H: *abban*)
26 *útjukba* (NK: *utjukba*)
- 360 : 17 *árnyék vagy és teher és gyöngeség* (NK: *árnyék vagy és gyöngeség*)
- 361 : 5 *e fátumban.* — Hazafiúi (H: *e fátumban.* — *Az egész világ fogja azt neki parancsolni.* — Hazafiúi)

Lap: Sor:

- 361 : 7 *hogy amidőn Magyarország* (NK: *hogy mikor Magyarország*)
8 *bírhatná* (H: *magáévá tehetné*)
19 *amiknek* (1876: *amiknak* — sh. —)
22 *láthatlan* (NK: *láthatatlan*)
31 *tulipánokból* (H: *tulipánokbul*)
362 : 18 *a kisasszony* (NK: *kisasszony*)
363 : 7 *kulcsolta* (H: *kulcsulta*)
9 *veszteséget* (H: *veszteségét*)
27 *oda lesz akasztva* (1876: *odalesz akasztva* — sh. —)
364 : 1 *egyik ablakán egy szörnyű fej* (H: *egyik ablakán egy szörnyűfő*; NK: *ablakán egy szörnyű fej*)
31 *Nyisd ki az ajtót!* — *Süket disznó* (H: *Nyisd ki az ajtót!* (Új bekezdés) *Meg az ablaka került, azt verte ököllei.* — *Süket disznó*)
32 *hal-lod* (NK: *hallod*)
365 : 2 *bebombázni* (NK: *bombázni*)
16 *láthatatlan* (H: *láthatlan*)
19 *Valamit tenni akart.* (Új bekezdés) *Először életében mert tenni valamit, amivel önmagát védje.* H: (Valamit tenni akart. (Új bekezdés) *Először életében tenni valamit, a mi nem más valakinek a határozata.* (Új bekezdés) *Először életében mert tenni valamit, amivel önmagát védje.*)
22 *Az erdőszélből* (H: *Az erdő széléből*)
21 *ott hagyod. S egy* (H: *ott hagyod. Várj: majd trok hozzá egy pár sort.* (Új bekezdés) *Livia elővette tárczáját, s egy*)
367 : 7 *meghalt* (H: *megholt*)
368 : 19 *S az* (NK: *S ez*)
23 *érte* (H: *ő érette*)
369 : 4 *mondá* (H: *monda*)
15 *legrettenetesebb* (1876: *legrettenetesebben* — sh. —)
23 *csípővassal, meg ne ölje* (H: *csípővassal. Meg ne ölje*)
370 : 16 *sem* (NK: *nem*)
24 *oly* (NK: *olyan*)
30 *az arcomat* (H: *a két arcomat*)
371 : 2 *haldoklom* (H: *halódom*)
14 *ez* (NK: *az*)
27 *a műtétet* (1876: *a tétemet* — sh. —)
aztán (MK: *azután*)
33 *amiket nekem elmondott* (NK: *amiket elmondott*)
373 : 21 *Ha Leon is el fog jönni!* (NK: *Ha Leon is el fog jönni?*)

Lap: Sor:

- 374 : 3 jótevője (NK: jótevője)
5 fölszálni (1876: fölszálni — sh. —; H: felszálni)
17 felé, csillagok (H: felé. csillagok)
23 ő még maga elfutott (NK: ő maga meg elfutott)
- 375 7 Miért (H: Mért)
26 kukoricák (NK: kukoricák)
28 monda (NK:mondá)
29 a jó hercegnőnek (NK: a hercegnőnek)
- 376 1 atyjáé (1876: atyjaé — sh. — H: *atyja karja*)
2 de még nem volt feltárva a látogató közönség elé (H: de még nem feltárva a látogató közönség elé; NK: de még nem feltárva a látogató közönség számára)
19 az a bálványalak (NK: a bálványalak)
21 mennylakó (H: mennylaki)
- 378 2 nap (NK: napon)
- 380 16 XV. Lajos (1876: XIV. Lajos — sh. —)
21 papirosra (NK: a papirosra)
22 emblémákat (H: kétféjű sasokat)
29 civilizáló (NK: civilizáció)
- 381 5 nemességét (NK: nemességet)
12 közepében (NK: közepén)
a király személye melletti miniszter, a külügyminiszteri államtitkár, a közös pénzügyminiszteri államtitkár lakásai és irodái. Itt üléseznek (NK: a király személye melletti miniszter lakása és hivatali helyiségei, valamint a magyar kormány többi tagjai részére fenntartott szállások. Itt üléseznek)
- 382 : 21 rumburgi vázsongatyába (NK: vázsongatyába)
33 művészi alkotáson (NK: művészi alkotásokon)
- 383 : 20 életfeltételük (NK: életfeltételük)
- 384 : 21 földglóbus (NK: földgömb)
22 postavonalokkal (NK: postavonalakkal)
26 szemöldökpár, mely még (H: szemöldökpár, még)
- 385 2 sárgálló (NK: sárguló)
16 hogy kevesebb fa fogyjon (NK: hogy kevesebb fa fogyjon *télen a fűtésnél.*)
- 386 : 15 s (NK: és)
- 387 : 12 úgy (H: így)
17 sajnálta szegényt (NK: sajnálta a szegényt)
23 részvevő (NK: résztvevő)
- 388 : 17 s sajnálatát (NK: és sajnálatát)
24 vezérőrnaggyá (NK: altábornaggyá)

Lap: Sor:

- 388 31 nincs se kérni, se adnivalójuk (1876: nincs se kérnie, se adnivalójuk — sh. —)
- 389 26 mosolygásba (NK: mosolygásába)
33 Lipót-rend (NK: a Lipótrend)
- 390 8 táncolt együtt velük (NK: táncolt velük)
16 mentül (NK: mentől)
- 391 3 szövetségeket (NK: szövetségeseket)
12 tokjában ? (NK: tokjában !)
- 392 5 függő (NK: fityegő)
17 az uralkodók egyenesen egymás között (NK: az uralkodók egymás között)
- 393 1 ajtaján (H: ajtóján)
12 ő hazajött (NK: hazajött)
24 s hoz nekem (1876: s hoz hoz nekem — sh. —; H: s az hoz nekem)
- 394 12 rejtiszavával (NK: jelszavával)
22 mint a galvan (NK: mint galvan)
23 nem csalta még meg (NK: még nem csalta meg)
33 vendégét (NK: a vendégét)
- 396 6 Hadd (1876: az a fordítva van — sh. —)
- 397 11 ínség-szenvedő (H: ínséget szenvedő)
14 ez (NK: az)
- 398 : 21 meg-megakadva (NK: megakadva)
- 399 1 leveletem (NK: a leveletem)
- 400 15 hatványozza (H: látványozza — sh. —) A Hon 1875. nov. 3-i, 251. száma (R. k. 1. o.) helyreigazítja a sajtóhibát: „Múlt vasárnapi tárczánk harmadik hasábján a 9-dik sorban: ‚látványozza’ helyett: ‚hatványozza’ olvasandó.”
24 téríméjű (NK: teríméjű)
- 401 17 megtréfálja (H: feltréfálja)
- 402 : 1 másnap reggel várjon (NK: másnap várjon)
8 védszentképpel (H: repkénylevéllel)
26 olyan (NK: oly)
- 405 12 több félig (NK: sok félig)
21 holmiját (1876: holmiát — sh.)
- 407 : 9 múlhatlanul (NK: múlhatatlanul)
- 408 5 érkezettől (H: érkezőtől)
25 szögletben (H: szegletbe)
30 teknőnchéjű (H: teknőnchéjű; 1876; NK: teknőncz-hajfű — sh.)
- 410 : 5 vezérőrnagy (NK: altábornagy)

Lap: Sor:

- 410 10 vezérőrnagy (NK: altábornagy)
411 31 szemébe (H: szeméibe)
33 csálhatlan (NK: csálhatatlan)
412 5 öntül (NK: öntől)
32 valaki elfogadja (1876: valakielfogadja — sh. —)
33 örömet (NK: örömet)
413 24 altábornagynak (NK: táborszernagynak)
32 hogy (1876: hsgy — sh. —)
414 : 22 fiára (NK: a fiára)
28 ciánkálit még olcsóbbnak (NK: ciánkálit olcsóbbnak)
415 1 Ott vár először (H: Ott vár rá először)
2 ez (NK: az)
13 elébb tudná meg azt, hogy egy oly fordulat van készülöben, mely az ő merész vágyait valósítani ígérkezik, ha előbb tudná meg azt, mint Alienor (NK: elébb tudná meg azt, mint Alienor)
416 : 29 táskájából (H: tárczájából)
417 7 aztán majd mondja (NK: aztán mondja)
33 elhalaványul (NK: elhalványul)
418 11 énrajtam (NK: rajtam)
23 vezérőrnagy (NK: altábornagy)
419 21 írt bele nagy figyelemmel (H: írt bele figyelemmel)
420 : 14 összecücsörsített (1876: összecücsörsított — sh. —)
16 ezt (H: azt)
24 Bizony (NK: Hát csak)
421 3 díszítésnek (NK: díszítéseknek)
10 azután a környezetéről (NK: azután környezetéről)
422 : 26 e szóknál (NK: e szóra)
28 azért, hogy lemondasz (H: azért, hogy nem akarsz apáca lenni, hogy lemondasz)
423 18 Én fel fogom találni magamat (NK: Én felfogom magamat találni)
427 : 18 szép (1876: sz ép — sh.)
429 1 keblére (NK: kebelére)
2 A herceg kezéből (NK: új bekezdést kezd)
3 nem akarta (1876: nemakarta — sh. —)
13 és (1876: ès — sh. —)
22 aztán gyalog (NK: aztán ketten gyalog)
430 : 20 összedől (H: összedül)
431 : 22 évtizeden át (NK: évtizedeken át)
24 mindent (1876: minden! — sh.)

Lap: Sor:

- 432 : 8 boldogítója *a népnek*, a nyomorultaknak (NK: boldogítója
a nyomorultaknak)
- 435 : 13 hideg *haraggal* (H: hideg *hanggal*)
28 amért (NK: a miért)
- 436 : 10 sem (H: nem)
- 437 : 9 azt (NK: ezt)
- 438 : 10 beszélt *neki* közelgő (NK: beszélt *saját* közelgő)
18 maradt (1876: maraad — sh. —)
21 föltekintett (1876: föltékintett)
33 vétetni (H: vetetni)
- 439 : 9 a feladatot (H: *azt a feladatot*)
26 hogy szívgyörcsökben (H: hogy *heves* szívgyörcsökben)
- 440 : 8 szándokát (NK: szándékát)
11 elutasíthatatlan (H: elutasíthatlan)
12 kényszerűségnek (H: kényszerűségeknek)
15 amidőn (NK: midőn)
„misszióval” (NK: misszióval)
30 délszigetre (H: délszigetekre)
- 441 : 21 se (NK: sem)
- 442 : 3 ki lesz az erősebb (NK: ki az erősebb)
16 Istenben (NK: Istenbe)
20 az (H: ez)
- 443 : 3 „megnyert” (NK: megnyert)
8 Józsué (NK: Józsué)
- 444 : 12 Ön (1876: On — sh. —)
12 bevihetek (NK: bevihettek)
16 princesszel (1876: princessze — sh.)
23 kiállni (NK: kiállani)
- 445 : 9 *altábornagy* (NK: *táborszernagy*)
22 hajigálni; *ne búsulj* (NK: hajigálni.)
- 446 : 10 *legrútabb* (NK: rút)
14 szobájából (NK: *hálószobájából*)
22 Nornenstein és Ehrenbreitstein (NK: Nornenstein Ehren-
breitstein)
32 Rendelkezni fogsz (H: Rendelkekezni *is* fogsz)
- 447 : 7 szivattyúzod (NK: szivattyuzd)
11 útikészleted (NK: utikészületed)
28 *vezérőrnagy* (NK: *altábornagy*)
31 *vezérőrnagy* (NK: *altábornagy*)
- 449 : 13 *vezérőrnagyot* (NK: *altábornagyot*)
20 *vezérőrnagy* (NK: *altábornagy*)

Lap: Sor:

- 450 : 19 elvégezem (H: elvégeztem; NK: elvégzem)
24 hatalmasabb (NK: leghatalmasabb)
32 megtorlatlan (NK: megtorlatlanul)
- 451 : 3 talált (1876: találta — sh. —)
17 egyenesen (1876: egyenes — sh. —)
25 felolvasnák (NK: fölolvasnák)
- 452 : 18 szellemeivel (NK: szellemével)
- 453 : 7 esketett (NK: esket)
9 eltagadására (H: elfogadására)
18 a hatását (NK: hatását)
19 mégis (NK: megint)
32 Fauburg du Temple-ban (NK: F. du Templeben)
- 454 : 4 szétverve, s a (NK: szétverve, a)
9 „engesztelhetlenek” (NK: „engesztelhetetlenek”)
11 vasút (1876: vasútt — sh. —)
- 455 : 8 a szamojédek (NK: A szamojédek)
14 aztán (NK: azután)
- 457 : 6 küldjön (NK: küldjenek)
28 köreinek (H: körökkel)
- 458 : 12 tűzoltó készleteikkel (H: tűzoltókészletekkel)
33 vonalakon (H: vonalokon)
- 459 : 16 amelyen keresztül (NK: amelyen)
22 fehér hintóban (H: fehér béleletű hintóban)
- 460 : 14 aranyszegélyű (NK: aranyszegélyes)
34 nevezetesség (NK: nevezetesség világa)
- 461 : 5 rejtélyére (NK: rejtélyre)
- 462 : 6 nejével (H: nőstül)
- 463 : 15 enyim (NK: enyém)
16 szándok (NK: szándék)
- 464 : 9 meg akarta gyilkoltatni (H: meg akarták gyilkoltatni)
14 részlet (1876: részlete — sh.)
- 465 : 16 S nézzék önök (NK: új bekezdést kezd)
- 466 : 7 mennyibe is (1876: mennyibeis — sh.)
13 apja mégis jót tett (NK: apja jót tett)
- 468 : 4 Jerome (NK: Orleans)
8 egykorú (NK: egykori)
10 Megkerült Janus (NK: Megkerült a Jánus)
26 üdvözlendő (NK: üldözendő)
- 470 : 5 műveltség (NK: műveltség)
22 az egy (1876: egy az)
25 hátaira (NK: hátra)

Lap: Sor:

- 471 : 10 sorban (H: sorba)
21 hogy *egy* ablakmélyedésbe (NK: hogy *az* ablakmélyedésbe)
- 472 : 22 rácsappan (NK: *ránk* csappan)
31 érkezem; ha (H: érkezem; *de* ha)
- 473 : 12 mondott meg (NK: mondott még)
- 474 : 6 tète à tète-rül (NK: tète à tète-ről)
- 475 : 31 neki *régi* hálával (NK: neki hálával)
- 476 : 6 nincsen (NK: nincs)
26 néhány (NK: néhány)
- 477 : 16 mosolykísérte *lekötelező* szót (NK: mosolykísérte szót)
- 478 : 7 megérkezni (NK: megérkeznie)
24 ezzel (NK: azzal)
- 479 : 2 Az olyan (H: Az *egy* olyan)
- 481 : 3 asszonyaival (NK: asszonyával)
19 Ekkor *az* az asszony (NK: Ekkor az asszony)
28 *hogy* meg (NK: meg)
- 482 : 5 sietett ki *abból* a házból (NK: sietett ki a házból)
25 beszélünk (NK: beszélnek)
29 hitvestársra (1876: hivesztársra — sh. —)
- 483 cím A *tűzakna* fellobban. (H: ez a fejezetcím hiányzik; 1876:
A *tűzalma* fellobban. — sh. — A tartalomjegyzékben is
így van) (155. old.)
1 sietett (1876: siett — sh.)
13 olvasni (H: leolvasni)
17 szemöldei (NK: szemöldökei)
25 sem (NK: se)
- 484 : 10 kinyilatkoztatá (NK: kinyilatkoztatta)
11 kamarák (1876: kamarák — sh. —)
19 a béke érdekében (1876: a békeérdekében — sh. —)
- 487 cím A *vadonban*. (H; 1876: nem ismétli meg a VI. rész és a
jelen fejezet azonos címét)
- 488 : 2 sütötte (NK: ütötte)
12 a *hajdani* jó barátságot (NK: a *régi* jó barátságot)
32 Seregélytől (NK: seregélytől)
- 489 : 6 Szent Ilonájáig (1876: Szent Ilonájig — sh.)
7 aszalta (NK: aszalt)
31 ontja (H: osztja)
- 490 : 24 a legnagyobbik (NK: legnagyobbik)
26 képzett (NK: képezett)
- 492 : 27 begombolva (H: legombolva)
gazda ember *nem szokta nyáron a ruháját szaggatni*; — hát

Lap: Sor:

*a kezében minek az a nagy hegyetlen kés? Azzal bizonyosan
dohányt vágott. (H: gazda ember az esztendő egyik felében
nem szakgatja a ruháját. Úgy látszott, hogy éppen a dohányvágást
hagyta abba; különben minek lett volna a kezében az a nagy
hegyetlen kés?)*

- 492 : 29 hegyetlen (NK: kegyetlen)
493 9 el-elszökött (H: megszökött)
493 19 csüngött (H: csüggött)
22 zsúrolva (NK: súrolva)
494 34 méhfű (1876: méhfű — sh.)
495 : 1 rajtuk (NK: rajta)
496 : 25 magzataim (NK: magzatim)
497 : 32 megjárja (NK: megjárta)
498 1 rőt (H: sőt)
e hóban (H: a hóban)
6 „lakóval” (NK: zsellérrrel)
12 előadásait? melyik (1876: előadásait melyik? — sh. --)
17 rezidenciája (1876: rezidensziája — sh. —)
499 9 gránitfalú palota (H: gránitból épült palota)
11 páfrán (NK: páfrány)
27 bámult és bámult (NK: bámult)
500 12 jövőről (H: jövőről)
16 kényelmeit (NK: kényelmét)
501 : 17 le akart (1876: lea kart — sh.)
19 nem szokott a lábán eladni semmit (H: nem állt alkuba.
Betakarítás előtt nem szokott eladni semmit)
32 elősegítette, és aztán (H: elősegítette? És aztán)
502 10 síkon, orrryukaival (H: síkon és körülnézett, füleit hegyezve
s kitégült orrryukaival)
12 felszökelt (H: felszökélt)
504 2 lépni (NK: lépnie)
506 16 zsenírozna (NK: zsinorozná)
17 a fészket (NK: fészket)
507 26 kocsmaszegletén (NK: korcsmaszegleten)
508 18 egy olyan nyomorultat (NK: egy nyomorultat)
510 11 Szent Ilonádat (H: A Szent Ilonádat)
511 1 várd (1876: várdd — sh.)
32 pokoltul (NK: pokoltól)
512 13 kocsmaházhoz (H: kocsmaházhoz)
24 bogáccsal (NK: bogáncscsal)
28 A ház előfalán (NK: nem kezd új bekezdést)

Lap: Sor:

- 513 2 volt *az* a ház (NK: volt a ház)
514 : 22 a térdeit (H: a két térdét)
515 19 szórul szóra (H: szórol szóra)
34 parazsat (H: parazsot)
516 2 Hízeldj (NK: Hízeldjél)
9 Mit akarsz a kalászáimmal (H: Mit akarsz azokkal a kalászókkal? *Ej, ej*)
20 Mind kiraktad? egy sem maradt benn? (H: Mind kiraktad? Egy sem maradt benn?)
33 ennyit (H: annyit)
517 8 vagy még (NK: vagy)
24 össze ezt a (NK: ezt a)
519 18 senki sem (1876: senk isem — sh. —)
25 viselni (NK: vezetni)
520 19 kutyácska! Ah, milyen (H: kutyácska! *Jöjjön ide magácska!*
Ah milyen)
34 tőlem (H: magamtul; NK: magamtól)
521 6 megtisztel ön vele (1876: megtisztel ő vele — sh. —)
7 azt is (NK: azt)
12 állani (NK: állania)
29 leereszkedék (NK: leereszkedett)
522 3 Legyen *felőle* nyugodt (NK: Legyen nyugodt)
523 : 13 ki is nem (NK: ki nem)
20 Beszéljen okosan. (Új bekezdés.) — No hát mi célból (H: Beszéljen okosan. (Új bekezdés.) — *No hát okosan fogok beszélni. Szabad levelet írnom Líviához?* (Új bekezdés.) *De hát mi célból*)
524 5 tett (NK: lett)
19 egymástul (NK: egymástól)
525 16 ezért (H: azért)
helyeselem (NK: helyeslem)
526 : 4 elvinni (NK: elvenni)
527 13 Milyen (NK: Mily)
21 asszonytól (NK: nőtől)
529 : 3 Dejszen: nem te vagy már (NK: Dejszen: már nem te vagy)
5 háborítatlanul (1876: háborítatlanul — sh. —)
33 legelébb (1876: legalébb — sh.)
530 17 visszaadok (1876: visszadok — sh.)
21 No ez jó (NK: No az jó)
31 Hát nem értetted? Mit mondtam? (NK: Hát nem értetted, mit mondtam?)

Lap: Sor:

- 531 1 felkapkodta (H: felkapta)
532 : 28 állítását (NK: állását)
533 1 Németországon (NK: Németországban)
2 a személyleírása (NK: személyleírása)
5 néhány (NK: néhány)
6 melyről (NK: melytől)
23 szalicil (H: salyál)
534 : 10 vegye. (1876: vegye, — sh.)
16 sose (1876: soh se; NK: soha sem)
17 otthon mindig elég (NK: otthon elég)
535 3 kétség. (1876: kétségi — sh. —)
14 előjöhetsz (1876: előjöhetsz zs — sh. —)
31 léghajóbul (NK: léghajóból)
536 2 huszonkilenc éves daliának (1876: huszonkilenc éves daliá-
nak; H: huszonhét éves daliának)
6 No de hát én csak (NK: No de hát csak én)
30 akadályozá (NK: akadályozta)
32 felbontását (NK: fölbontását)
537 : 13 a Svájcba (NK: Sweitzba)
22 elébb (NK: előbb)
538 1 Csak ne förmedj fel! Bepecsételem (NK: Csak nem för-
medj fel: bepecsételem)
17 ablakban (NK: alakban)
539 15 férfია (NK: férfiai)
21 S e balsorsban (H: új bekezdést kezd)
25 ez vele a harci liga tagjait, hogy aztán azok (H: vele a nevetéses
tervek építőit. Azok)
540 17 sebhedő (H: sebhető)
29 óriás készült (1876: óriáskészült — sh.)
készült már rég, hogy (H: régen készült már, hogy)
30 két óriás (1876: kétóriás — sh. —)
541 5 országba (NK: országokba)
19 szemérmességét (NK: szemérmességeket)
20 körülötte (H: körülte)
31 a lábuk (NK: lábuk)
32 száraztatni (H: száraztatni; NK: szárítani)
542 16 rozsdás salakja (1876: rozsdásalakja — sh.)
543 2 azt akarod (NK: akarod)
31 levezet (NK: vezet)
544 : 15 kilenc pár cipőcske (H: kilencz cipőcske)
34 az Istennek (NK: Istennek)

Lap: Sor:

- 545 : 11 miket (NK: melyeket)
17 tekintsed (NK: tekintsd)
- 546 : 5 reggeltől (NK: reggeltől)
6 hazatért (H: tér)
11 nem *tárhette* el (NK: nem *viselhet*e el)
16 jajveszékeléseket (NK: jajveszékléseket)
10 erőtetett (NK: erőltetett)
33 *megszaporodtak* (NK: szaporodtak)
- 548 22 szóltania (NK: szóltani)
24 kérdésrc (H: kérdésére)
33 ébrestőül. (H: a mondat után pontozott sor)
- 551 14 letépte (NK: letépve)
22 hozzák (NK: hozták)
- 552 : 8 *életerejét* (NK: erejét)
14 szobájából (NK: a szobájából)
leányát (NK: a leányát)
18 *mondato*lni (NK: mondani)
23 Írd (1876: Ird — sh. —)
- 553 : 33 Feledhetlen (NK: Feledhetetlen)
- * 555 : 1 előbb (H: elébb)
18 ez (H: az)
20 csúfondároskodásra (H: csúfondáruskodásra)
23 *te a saját szádat* (H: *a te saját szájadat*; NK: *a te saját szádat*)
24 csúfondároskodásért (H: csúfondáruskodásért)
- 556 : 4 horpadt (NK: horpad)
7 az (H: ez)
29 hozott, (H: hozott *fel*,)
- 557 : 23 egyik *kerti* padján (NK: egyik padján)
- 558 12 *dolgodat* (NK: dolgot)
32 közepén (NK: középén)
- 559 3 éppen nem (NK: nem éppen)
20 folyosórul (NK: folyosóról)
- 560 17 *Éppen csak azt* (H: *Hiszen csak ezt*)
nevét (H: neveit)
32 *Azt* (H: *azt*)
33 *Két napig* (H: *Hét napig*)
- 561 2 emlékszik (NK: emlékezik)
3 lehetett (H: lehet)
kiállítani, *mi* (H: kiállítani. *Mi*)
13 *Ez* (H: *S ez*)
20 *ágyúzzák* (H: *czernirozzák*)

Lap: Sor:

- 561 22 férfién (NK: férfin)
562 8 azt (H: ezt)
12 előbb (H: elébb)
16 megfizetni (NK: megfizetnie)
29 Ez nekem könnyen fog menni. (NK: Ez nem könnyen fog menni.)
34 lámpásnál (NK: lámpánál)
563 2 szemrontó (NK: a szemrontó)
5 kényes! S a (H: kényes! s a)
10 olyan készüljön (H: olyan munka készüljön)
22 szoktak (1876: szoktunk — elírás)
29 buzdítani. Ez nyílt titok (NK: buzdítani, nyílt titok)
564 : 10 annak (H: azoknak)
17 leült s elővéve apró írószerét (H: leült az íróasztalkához s elővéve apró írószereit)
23 múlhatlanul (NK: múlhatatlanul)
24 hercegnőnek (H: hercegnő)
32 úgy (H: így)
565 33 gondolata (H: gondolatja)
566 9 tőlünk (H: mitőlünk)
21 journal könyvből (H: facturakönyvből)
31 sírhatok kedvem szerint (H: sírhatok egész kedvem szerint)
567 25 hercegnőnek egy gyászfátyolán (NK: hercegnő gyászfátyolán)
31 tetőtül (NK: tetőtől)
34 à la (1876: ala — sh.)
enfant; ej de furcsa (NK: enfant; de furcsa)
568 31 elcsudálkozott (NK: elcsodálkozott)
569 2 mondá (H: monda)
570 1 vetette (NK: vétette)
2 amire a herceg levele jogot adott (NK: mire a herceg jogot adott)
4 amely (NK: mely)
571 12 Ejh! (NK: Ejh?)
18 Ezzel átvezette (NK: új bekezdés)
26 földézetén (NK: fedézetén)
572 7 aztán (NK: ezután)
573 9 Meggondoltan (1876: Meggondoltan — sh.)
24 fáradságába (NK: fáradságba)
28 felfedezés (H: fölfedezés)
574 30 cipőcskéről (NK: cipőcskéről)

Lap: Sor:

- 575 6 mért (NK: miért)
7 „másért” (NK: másért)
8 monda (NK: mondá)
13 föltépte (NK: feltépte)
14 e fájdalomba (NK: a fájdalomba)
- 576 : 2 szállítatnom (1876: szállítatnom)
12 tükörbül (NK: tükörből)
- 577 6 vetélytársnéja (NK: vetélytársnője)
18 férfira (H: férfire)
24 mondá (H: monda)
30 gyöngéd figyelmének (NK: figyelmének)
- 578 : 15 Óh (NK: Ah)
30 födéltről (NK: fedéltről)
34 födélyzen (NK: fedélyzen)
- 579 : 20 ettül a gondolattul (NK: ettől a gondolattól)
- 580 : 19 füstvonalok (NK: füstvonalak)
- 581 2 közel engedte (NK: közelbe engedte)
4 hosszoldalával (H: hosszú oldalával)
7 födélyzen (NKE: fedélyzen)
34 a türelméből (NK: türelméből)
- 582 : 2 koporsóbül (NK: koporsóból)
hozzátév (NK: tévé hozzá)
22 Leonhoz (1876: Leonhez — sh.)
- 584 18 ne is időzzenek (NK: ne időzzenek)
- 586 : 32 Rafaela saját (NK: Rafaela a saját)
33 jelezett (NK: jelzett)
- 587 : 22 azt is egy kis (NK: egy kis)
30 kinn (H: künn)
34 s egyszer (NK: egyszer)
- 588 6 baj. Ott (1876: baj. ott)
7 esteli (NK: esti)
27 Mért (NK: Miért)
- 589 : 3 És én félreismertem (NK: Én félreismertem)
20 míg (NK: a míg)
- 591 : 21 feledni (NK: felejtteni)
22 férfihoz (NK: férfiuhoz)
- 592 : 2 jöjjön. Ó nem (H: jöjjön, nem)
13 üdvözültjévé (NK: üdvözültjévé)
14 varróleányodnál (NK: varróleányodnál)
17 férjének (NK: férjnek)
20 mikor alszol (NK: ha alszol)

Lap: Sor:

- 592 : 24 mint gyermekeit (NK: mint a gyermekeit)
593 : 16 jó szolgálataid (NK: szolgálataid)
17 megholt (NK: meghalt)
27 *Én főispán!* (NK: Főispán!)
- 594 : 2 beülök (NK: beleülök)
15 rendes *lefolyásban* (NK: *rendben*)
22 meginvitálta (NK: meginvitálja)
- 595 : 7 azért (NK: ezért)
- 596 : 13 temessétek (NK: temessék)
20 neki esni (NK: esni)
- 597 : 12 is első (NK: is az első)
26 komoly (NK: komor)
- 598 : 12 himlő ojtanyagot (NK: himlő-oltóanyagot)
18 Nagybaróthy (1876: Nagybartóhy — sh.)
- 599 : 3 benne (NK: benn)
5 csiklándozta (NK: csiklandozta)
itt már mindenki (NK: itt mindenki)
21 szegény *kis* férgekre (NK: szegény férgekre)
26 kidűlten (NK: kidűlten)
- 600 : 2 sem (H: nem)
- 600 : 22 Hisz (NK: Hiszen)
- 601 : 33 ereszkedék (NK: ereszkedett)
- 602 : 13 példálózni (NK: példálódni)
20 nincsen (NK: nincs)
- 603 : 4 széthangozni (NK: széthangzani)
9 az ajánlatát (NK: ajánlatát)
11 ágaskodott (NK: ágoskodott)
33 izente (H: idézte)
- 604 : 16 a könyvtáramban (NK: könyvtáramban — sh.)
17 mondja *el élő* szóval, miről szól a *textus* (NK: mondja *elő* szóval, miről szól a *textus*)
- 605 : 1 híva volt Budapestre (híva volt *Leon* Budapestre)
3 reá (NK: rá)
22 nem (NK: sem)
tartozó úrrá; (1876: tartozó; úrrá — sh.)
- 606 : 15 kerülőt (NK: útvesztőt)
- 607 : 17 köpönyege (NK: köpönyegje)
19 nélkül *pedig* nem (NK: nélkül nem)
- 608 : 5 Bajorországban! (1876: Bajorországban: — sh.)
7 mért (NK: miért)
17 helyt (1876: helyt)

Lap: Sor:

- 609 33 ahelyett (NK: ehelyett)
- 610 8 Pompeiát (NK: Pompeiádat)
26 nehányszor (NK: néhányszor)
- 611 4 kezd (1876: kezd — sh.)
5 oly örülésig (NK: olyan örült)
9 között (NK: közt)
10 s aztán megrázzuk s leborítjuk (NK: s aztán leborítjuk)
18 mellül (NK: mellől)
21 Akkor a baj (NK: Akkor az a baj)
27 megfogadom a tanácsodat (NK: megfogadom tanácsodat)
- 612 : 24 érzéketlen (H: érzéktelen)
- 613 30 fellovalni (NK: föllovalni)
- 614 : 1 is jöttem ide (NK: jöttem is ide)
5 homloka (NK: feje)
- 615 8 nem (NK: sem)
10 csak (NK: csakis)
11 elébb (NK: előbb)
20 ketyegé (NK: ketyegte)
26 üdvezültek (NK: üdvözültek)
33 hía (NK: hívja)
- 616 5 pedig egy rágalmazó (H: pedig rágalmazó)
14 ugyan még az (NK: ugyan az)
- 617 9 költőiségének (NK: költőiességének)
14 magányélet (NK: magánélet)
- 618 2 pedig azalatt (1876: pedigazalatt — sh. —)
24 Már én akkor kitaláltam, hogy ön kicsoda, s megjósoltam,
hogy (NK: Már én akkor megjósoltam, hogy)
27 S négy himzőnő (NK: S a négy himzőnő)
Pedig nem én voltam (NK: Pedig én nem voltam)
- 619 : 4 Itt (NK: Ez)
5 az, ahol (NK: az a hely, ahol)
6 sóhajta (NK: sóhajtá)
10 örömben (H: örömben)
16 éppen felhő mögé (NK: éppen a felhő mögé)
- 620 : 4 hogy az méltó (NK: hogy méltó)
7 gyöngéden (H: gyengéden)
önérzetét meg ne sértse (NK: önérzetét ne sértse)
10 könnyelmű (1876: könnyelmű — sh.)
16 kívánhat a legmagasabb helyeken (H: kívánhat a legmagasabb
helyeken; NK: kívánhat legmagasabb helyeken)
- 621 10 idegén (NK: idegeim)

Lap: Sor:

- 621 : 14 *a legelső* (NK: az első)
26 *elveszté* (NK: elveszté)
- 622 : 9 *aztán* (NK: azután)
- 623 : 3 *ahova* (NK: ahová)
10 *elutasítma* (NK: elutasítania)
- 624 : 6 *tajtékjából* (NK: tajtékából)
8 *halaványulni* (NK: halványulni)
15 *amit megdicsőült* jötevőd (NK: amit jötevőd)
21 *a legszerencsétlenebb* (NK: legszerencsétlenebb)
- 625 : 6 *voltál! S aztán* (NK: voltál! s aztán)
27 *óra* gondolt (H: rá gondolt)
32 *tudja őt elfelejteni* (NK: tudja elfelejteni őt)
- 626 : 6 *tőle a nőt* (NK: tőle azt a nőt)
- 627 : 11 *a boldog házasélet* (NK: a házasélet)
12 *az izgalmas* (NK: izgalmas)
18 *felülről* (1876: felyülről)
- 628 : 8 *fognak neki hozni* (NK: fognak hozni)
13 *minden egyéb* üdvözlés (NK: minden üdvözlés)
25 *költ fel* (NK: kelt fel)
- 629 : 4 *csústül* (H: csóstül)
11 *néhány* (NK: néhány)
19 *elhalaványul* (H: elhalványul)
- 630 : 5 *volt itt, a* (NK: volt, a)
28 *senki, ne* (NK: senki. Ne)
- 631 : 5 *mindannyian* (NK: mindnyájan)
10 *hogy* (1876: hegy — sh.)
15 *levők* (lévők)
- 632 : 19 *se* (NK: sem)
26 *tekinte* (NK: tekintett)
- 633 : 3 *hajdanonta* (NK: hajdanta)
17 *ott kinn* (1876: ottkinn — sh.)
20 *olybá* (1876: olyba — sh.)
27 *átadnak* (NK: átadának)
- 634 : 1 *megválasztatásakor* (NK: megválasztásakor)
19 *ötvöstül* (NK: ötvöstől)
25 *egészen* (NK: egész)
- 636 : 27 *feloldózott* (NK: feloldódott)
- 637 : 13 *Mi lehet az?* (1876: Mi lehet az? — sh.)
29 *mai nap* (NK: a mai nap)
31 *jóllétet* (NK: jólétet)
- 638 : 9 *hozzá többé senkit* (NK: hozzá senkit)

Lap: Sor:

- 638 : 18 amidőn ő egész (NK: amidőn egész)
23 perben (NK: percben)
25 parancsolt (NK: parancsol)
32 féltréfásan (NK: tréfásan)
- 639 : 1 a sok mennykő dikcióban (NK: a sok dikcióban)
29 azt előtte (NK: előtte)
- 640 : 34 imádj (NK: imádd)
- 643 : 1 érdemrendei, emlékei (NK: érdemrendei)
- 645 : 14 majd itt, vagy amott (NK: majd itt, majd amott)
25 kideríthetlen (NK: kideríthetetlen)
- 646 : 1 utóján (NK: utólján)
2 megkísérté (NK: megkísérlé)
15 kunyhóból (NK: gunyhóból)
21 méternyi (NK: méter)
24 hogy (1876: bogy — sh. —)
azt életre hozza (NK: életrehozza)
- 647 : 6 fehérrel (H: fehérről)
7 folyó kék hegyláncok (NK: folyó hegyláncok)
11 más (H: másik)
17 alunnék (NK: aludnék)
- 649 : 4 felmenjen (NK: fölmenjen)
8 akik (NK: kik)
- 650 : 17 erdőszámra (1876: redőszámra — sh.)
- 651 : 21 virágoznak, még (NK: virágoznak, és még)
27 gottójátékával: ami az ott divatos sokhúrú zongora, valami
(NK: gottójátékával az ott divatos sokhúrú zongorán,
valami)
30 a kisleányáról (NK: kis leányáról)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lap: Sor:

- 9 : 3 „à la Gobelin” — Gobelin, XV. században élt, párizsi fonalkészítő családról elnevezett, eredetileg színes gyapjúfonalat alkalmazó hímzési eljárás, később selyemfonallal is készítették
- 25 „à la kanászbojtár” — kanászbojtár módra fésült haj
- 11 7 *albina* — fehér bőrű, vöröses szemű, fehér hajú nő
- 8 *rokokó paróka* — a XVIII. században viselt fehér álhaj (vendéghaj) a homlokon magasan feltornyozva, középen kettéválasztva gazdag fürtökben hullott alá
- 22 *Lorelei haja* — a monda szerint a Rajna menti Loreleisziklán egy hosszú hajú vízi tündér lakott, aki énekével a hajósokat magához csalva zátonyra juttatta őket
- 13 : 24 *piáno* — zongora (pianoforte)
- 27 *Patti* — Patti, Adelina (1843–1919) Pesten is vendégszerepelt világhírű olasz koloratúr énekesnő
- 14 : 2 *zászlósúr* — eredetileg olyan nagybirtokos, aki külön katonai csapatot tartozott az ország védelmére kiállítani, és saját zászlaja alatt szállt táborba; a múlt században az országos főméltóságok és udvari főtisztségek viselőit nevezték így
- 4 *high life* — előkelő társaság
- 15 13 *clairvoyante* — jövőbe látó, hatodik érzékkel valamit megérző
- 16 16 „*rendúr*” (*Standesherr*), *mediatizált német uralkodó fejedelem* — mediatizált családok azok a német főúri (hercegi, grófi) házak, amelyeknek tagjai (*Standesherrren*, *Mediatizierte*) azelőtt birodalmi rendek voltak, kiknek területeit azonban a régi német birodalom felbomlásakor más német államokba bekebelezték; bizonyos előjogokat később is megőriztek: a német főnemességhez tartoztak, az uralkodó fejedelmi házakkal egyenrangúak, megilleti őket a „*Durchlaucht*”, a grófi családokat az „*Erlaucht*” cím (mediatizál: függő viszonyba helyez)

Lap: Sor:

- 16 : 22 *decolletirozott* — mélyen kivágott, dekoltált
- 30 *Rosina bravúrdráda* — Rossini (1792–1868) Sevillai borbély c. operájának II. felvonásában, az ún. éneklecke jelenetben énekelt szoprán ária
falzett hangon — fejhargon
Catalani — Catalani, Angelica (1779–1849) híres olasz szoprán énekesnő, több Jókai-regényben szerepel, pl. *Egy magyar nábob*, *Hétköznapiok*.
- 17 : 6 *Bonaparte Napóleon Lajos* — III. Napóleon, francia császár
- 19 „*Brutus*” — L. Junius Brutus, Tarquinius Superbus király hűgának fia „szabad elhatározásból ostobaságot színelte, . . . s még akkor sem tiltakozott, amikor ráragasztották a Brutus [bárgyú] melléknevet. A név leple alatt várakozott a római népnek ez a megszabadítója, míg elérkezett az ideje. Őt vitték magukkal a Tarquiniusok Delphibe inkább udvari bolondnak, semmint kísérőjeként.” (T. Livius: *A római nép története*. Ford. Kis Ferencné Bp. 1963. I. könyv 56. 79–80.) Brutus űzte el a görögös zsarnok királyt, s ő volt az első consul (i. e. 509.).
- 20 : 26 *compressek és cataplasmák* — compress: borogatásnál alkalmazott, többszörösen összehajtogatott kötszer; cataplasma: lenmaglisztes borogatás, amelynek pl. gennyes kelevény megérlelése, kifakasztása a célja
- 23 I *penitencia* — vezeklés, bünbánat
- 10 *luncheon* — villásreggeli
- 24 : 4 *repraesentansnői kvalifikáció* — helyettesi minősítés
- 30 *szemérmes pruderie* — prűdéria, álszenteskedés
- 25 : 26 *matutina* — reggeli
- 26 3 *komornok* — komornyik, belső szolga főúri házban
- 8 *remontans rózsák* — a fővirágzási időszak után keletkezett friss hajtásokon újból virágzó rózsák
- 10 *whiszteznék* — a whist nevű, francia kártyás játékot játszósák
- 27 : 15 *la duchesse és mesdames* — a hercegnő és hölgyeim
- 20 *Monsieur le Saint Arteaux* — a párizsi inas franciásította a magyar neveket; Jókai itt a francia helyesírással leírt magyar szavakkal többszörös szójátszékot űz: számtartó — Saint Arteaux — „szent ártó”; de Zárkány — Des Arcanes — (vö. a francia kifejezéssel: les arcanes de la diplomatie: a diplomácia titkos útjai); szolgabíró — Saul Gaburon — saule: fűz, gaburon: árbocgallér. E szójátszék fordítottját

Lap: Sor:

- német nevek magyar kiejtésű alakját — olvashatjuk pl. *Az új földesúrban* (Ankerschmidt — Akkorsincs JKK 69 : 29.)
- 28 : 4 *chartreuse* — növénykivonattal főzött zöldes színű, erős likőr, melyet eredetileg a Grande Chartreuse nevű kartauzi kolostor szerzetesei készítettek
- 8 *aposztrofálva* — megszólítva
- 19 *augusztus 15-én* — I. Napóleon, francia császár, aki 1769. aug. 15-én született, születése napján Párizsban, a Szajna melletti katonai gyakorlótéren, a Marsmezőn (Champ de Mars) katonai díszszemlét szokott tartani
- 27 *Zárkány de Sárkányháza* — nemesi előnévvel (predikátummal) ellátott családi név latinosa (de. . .) és régies helyesírású (Zárkány) alakja; a. m. sárkányházi Sárkány. A Sárkány család (ákosházi) egyébként régi Komárom megyei család volt.
- 29 33 *instantia* — folyamodvány, kérvény
- 7 *alakja egy Achillesé* — a legnagyobb görög hős szépségére jellemző, hogy Priamosz, a megölt Hektór apja is bámulta: „mekkora, mily gyönyörű és mennyire isteni arcu.” (Iliász XXIV. 630 Devecseri Gábor ford.)
- 30 19 *speechelt* — beszélt, szónokolt
- aplombbal* — túlzott önérettel
- 21 *kenettel perorál* — kenetteljesen, képmutató ájtatossággal szónokol
- 23 *auktoritás* — tekintély
- 27 *Stuart Mill* — angol polgári közgazdász és idealista filozófus (1806—1873). Művei magyar fordításban is közkézen forogtak.
- 29 *katedrai pedáns bölcsességgel* — iskolamesteri tudálékossággal
- 33 *a publikum bornírtsága* — a hallgatóság ostobasága, korlátoltsága
- 31 : 14 *Cacalia speciosa* — l. e helyütt — nyilván tréfából — a dohányt (*Nicotiana tabacum*), nevez. így. *Cacalia* a fészkesek egyik nemzetsége, amely Észak-Amerikában él; korábban az európai bérclaput is így nevezték. A dohány nem a fészkesek, hanem a burgonyafélék családjába tartozik.
- 15 *rászák* — ültetni való palánták (tájszó)
- 22 *horticultura* — kertművelés
- 32 : 5 *tűzszerszám* — acél, kova, lapló
- 34 : 29 *devotio* — tisztelet, odaadás
- 31 *persiflál* — kigúnyol, nevetségessé tesz
- casus* — eset

Lap: Sor:

- 35 : 26 *komoly habitus* — itt: légkör, hangulat
- 36 : 4 *oconom* — gazda
18 *orákulum* — itt: tekintélyes tanácsadó
- 37 : 3 *cridatarius* — aki csődbe jutott, hitelét veszítette
14 *Momus* — a gáncsoskodó gúny megszemélyesítője az ógörög irodalomban
18 *prosopopoeia* — itt: fontoskodás
23 *rendkívüli dolgok* — a Napóleon öcsém által kifundált képtelenségek megítéléséhez a következőkben néhány adatot közlünk:
török szultán — ez idő tájt a gyenge elméjű, tékozló Abdul Azis volt, akit 1876-ban letettek a trónról
24 *Viktória* — angol királynő (1819–1901), 1837-ben lépett trónra; férjével, Albert herceggel mintaszerű családi életet élt
26 *aranyrózsa* — gyémánttal díszített, aranyból készült rózsafa, melyet régi szokás szerint a pápa nagyböjt 4. vasárnapján szentel meg, és többnyire valamely fejedelmi személynek ajándékoz
26 *porosz király* — I. Vilmos 1861-től porosz király, 1871-től német császár. A protestáns porosz állam és a katolikus egyház közötti viszonyt ekkoriban a „kulturharc” néven emlegetett egyházpolitikai küzdelem jellemezte.
27 *Bismarck herceg* — B. kancellárt Vilmos császár 1871-ben nevezte ki örökös herceggé
29 *Rotschild-ház* — nemzetközi bankárcsalád, alapítója R. Mayer Anzelm (1743–1812), a hesseni választó fejedelem udvari bankárja. Fiai bankját továbbfejlesztették, és Európa legbefolyásosabb pénzügyi intézetévé, valóságos pénzügyi világhatalommá tették.
31 *nihilisták* — a cári Oroszországban a feudális világ megdöntésére minden eszközt jogosnak hirdető mozgalom hívei. A nihilisták, anarchisták és szocialisták forradalmi szervezkedései ekkor még nem járhattak sikerrel.
33 *Fiume ... visszacsatoltatása* — Fiume (ma: Rijeka) 1807 óta tartozott Magyarországhoz; francia (1809), majd angol (1813) megszállás után 1814-ben az osztrák kormány fennhatósága alá jutott, de 1822-ben I. Ferenc ismét visszacsatolta Magyarországhoz; 1848-ban a horvátok szállták meg, 1868-ig Zágrábhoz tartozott, s 1868-ban a magyar koronához csatolt külön testet (*corpus separatum*) képezett. Ferenc

Lap: Sor:

- József, aki 1875. máj. 14-én látogatott el Fiuméba, „magyar koronája becses gyöngyének” nevezte.
- 38 : 6 *pietas* — jámborság
17 *spácium* — itt: üres térköz a nyomtatásban
19 *extra lap* — különleges lappéldány
in usum Delphini — eredetileg a francia trónörökös (dauphin) számára szerkesztett könyv; itt: Dumka úr részére készített — képtelen rémhírekkel megtoldott — lappéldány
- 39 : 22 *Zea mais* — *Zea mays*, a kukorica latin neve; a havannensis (havannai) valószínűleg csupán tréfás jelző, ilyen kukoricafajtát J. koráig nem írtak le; a kukorica selymes bibeszálai valóban hasonlítanak a bajuszhoz
24 *infámia* — becstelenség, alávalóság
- 40 : 21 *túri süveg* — karimátlan, alacsony kalap (Vö.: *Az új földesúr.* JKK. 345.)
22 *mákrapipa* — alul szűk, felül tág, hosszú, vörös pipa
23 „*nyíri pajkosok*” — „Kik voltak a Nyíri Pajkosok? Fialat úri emberek, akiknek darab ideig nem volt tanácsos találkozni a hatósággal. Rossz fát tettek a tűzre és kereket oldottak. Vagy egyszerűen a hazafias elkeseredés űzte őket világgá, hogy álnév alatt, a gézengúz hírében, a betyár tempójában ártsanak azoknak az embertársaiknak, akik ezt véleményük szerint megérdemelték. De aljas cselekedetet sohasem követtek el, úriembernek maradtak még akkor is, amikor a zsványesztendőket szolgálták.” (Krúdy Gyula: *Egy pohár borovicska.* 1948. 221–22.) Ezek a „nyíri pajkosok” a szabadságharc utáni években otthonról el-eltűnedező ifjú gavallérok voltak, akik belekóstoltak a betyáréletbe, s „szűrőkben, fokossal, darutollas kalppal mutatkoztak”. (Krúdy Gyula: *Egy pohár borovicska.* 1948. 221–22.)
- 41 6 *csapott kalap* — laposra készített ún. léghasító kalap
10 *belső titkos tanácsos* — a német fejedelemségekben a titkos államtanács tagja, később már csak pusztá kitüntető cím
12 *cotillon érdemrend* — füzértáncban viselt jelvény
29 *lavateri tanulmányok* — Lavater, Johann Kaspar (1741–1801) svájci tudós; azt igyekezett bizonyítani, hogy az emberi arc vonásaiból, az arcjátekből következtetni lehet a jellemre
30 *háromlábú szörnyeteg* — háromlábú állványra szerelt fényképezőgép
- 43 : 15 *duráncai* — testes, kövér

Lap: Sor:

43 : 25 *refectorium* — kolostori ebédlő

44 : 6 „*búsul a lengyel*” — „A lengyelek vidámságukat hozták leigázott hazájukból, meg azt a híres búsuló nótát, mely a két magyar hazában évtizedig hangzott.” — „Búsul a lengyel hona állapotján, mert Ponyatovszky nincsen a csatáján”. (Krúdy Gyula: *Egy nemzeti rablóvezér*. 1922. 5. és *Egy pohár borovicska*. 1948. 226.) Jókai: „... az én fekete rigóm [a Svábhegyen] a veranda alatt egyre fütyölte a „búsul a lengyelt.”” (H 1875. 145. sz. e. k. I. *A jégvihar a Svábhegyen*.)

32 *Torquemada* — a spanyol inkvizíció fő irányítója, a spanyol zsidók üldözője

homoeopathia — a hasonszenvi gyógymód (homeopathia) híve; e szerint a betegségeket olyan gyógyszer kis adagjaival kell gyógyítani, amely nagy adagban az egészséges emberben a beteghez hasonló tüneteket hoz létre (Similia similibus curantur)

34 *nagy kolera* — a legnagyobb kolerajárvány 1831-ben volt; az 1850-es években újból felütötte a fejét a járvány, 1850-ben maga Jókai is megbetegedett; a legutolsó nagyobb járvány 1855-ben volt (Vö.: *Szomorú napok*. JKK 265–66.) *veratrum* — (*Veratrum album*), fehér zászpa gyökértörzse gyógyszerként szolgál. Értágítónak és állati tetűirtásra használták. A kolerát nem gyógyította.

• 45 3 *garott* — spanyol eredetű halálbüntetési nem, mely abban áll, hogy a cölöphöz kötött elítéltet a cölöphöz erősített nyakvassal megfojtják

6 *négy szemer digitalis* — a piros gyűszűvirág (*Digitalis purpurea*) leveléből készült, szívre ható gyógyszer négy szemernyi (0,0729 g) adagja; *szemer*: a grammsúlyrendszernek a gyógyszerészetben való alkalmazása (1876) előtt használt legkisebb súlymérték

11 *huszonnégy fontos gorombaság* — 24 fontos (kb. 12 kg-os) ágyúgolyó hatásához hasonló

17 *Hufeland, W. R.* — német orvos (1762–1836), a porosz király háziorvosa, berlini egyetemi tanár. Az egészséges életmódot propagáló irodalmi működése révén korának egyik legismertebb orvosa, a homeopathia híve; több műve magyarul is megjelent

23 „*Ecclesia praecedit*” — az egyházat illeti az elsőség

25 *primogenitura* — elsőszülöttség

Lap: Sor:

- 46 : 15 *bennszületett kellem* — vele született
33 *perplexitás* — megrökönyödés, hüledezés
- 47 : 14 *egzekúció* — itt: kivégzés
18 *Ábrahám* — a zsidók bibliai őse, az első pátriárka, Izsák apja
25 *demonstráció* — itt: kézzelfogható, szemléltető bizonyíték
26 *kiborotvált áll* — I. Ferenc József viselt kiborotvált állú szakállt
✓ *kipödrött bajusz* — Vö. Áldorfai Ince „kipödrötte bajuszát kurucosan.” (*Enyim, tied, övé* JKK 2. k. 134.)
28 *liliom. . . legitimizmus* — a liliom a francia királyok, nálunk az Anjouk címerében szerepel
30 *Szent Antonius* — a halálføre hivatkozásból arra lehet következtetni, hogy nem az akkoriban igen népszerű páduai Szent Antalról (megh. 1231), hanem Remete Szent Antalról (megh. 356) van szó. Ez utóbbi sokat emlékeztetett a halál órájának bizonytalanságára. Flaubert róla szóló regénye 1874-ben jelent meg.
- X 31 *Szent György-pérez* — Szent György Diocletianus császár idejében (303) vértanúságot szenvedett; a középkorban a lovagok eszményképe. Sárkányölő alakját ábrázoló érem divatos amulett volt.
- 48 : 14 „*ne csinálj te magadnak xylographiákat!*” — xilográfia: fapetszet, faszobor; vö. Mózes II. k. 20. rész, 4.: „Ne csinálj magadnak faragott képet!”
20 *szubvenció* — itt: a lap rendszeres pénzbeli támogatása
21 *jusculum* — leves, mártás, pecsenyelé; itt: lekenyerező pénzjuttatás
32 *tizenöt milliion lélek* — Magyarország lakosainak száma 1880-ban 15 739 259, 1890-ben 17 463 791 volt; az NK már 17 milliót írt
33 *praenúmerál* — előfizet
- 49 : 13 *nagy tanács* — a szabadkőműves páholyok főhatósága
nagymester — a szabadkőműves páholyok összességét megillető jogok személyes képviselője
14 *walesi herceg. . .* — a walesi hercegnek — mint az a Hon 1875. május 4-i, III. számában (r. k.) olvasható — a múlt héten ment végbe Londonban „mint az összes angol szabadkőműves páholyok nagymesterének installációja.”
15 *főmester* — a szabadkőműves páholy szabad önkormányzati jogának és ezzel a páholynak képviselője

Lap: Sor:

- 49 : 18 *makaó* — játék francia kártyával, a baccarat és a chemiⁿ hazardjátékok őse
30 *csimpolya* — bőrduda, tilinkó (tájszó)
33 *dicső druszám* — III. Napóleon
- 50 : 18 *átabotában* — összevissza, rendetlenül
24 *Au contraire!* — ellenkezőleg
26 *zélus* — buzgalom
- 51 5 „*Gyanúsítsunk!*” *mondá a nagy Széchenyi* — Széchenyi a Jelenkorban (1843) *Nyilatkozat és Gyanúsítás* c. cikkeiben a Pesti Hírlappal vitatkozva kifejtette, hogy „a politikának... életet és halált termő mezején vakon vagy könnyen is senkinek a világon ne higgyünk, s azért ne azt pengessük szünetlen, hogy egymást ne gyanúsítsuk, de e helyett gyanúsítsuk inkább egymást mennyire csak bírjuk; mert csak így fog kitisztulni minden salakjaibul a való... és csak így előleges műtétel által lehet... valódiilag nyertes a közhaza, melynek valamint egyébben úgy politikában is mindent alárendelni kötelesség. Gyanúsítsunk tehát minden kolompvivőt, minden felszólalót, hadd védelmezze magát s mutassa be ‚magas hivatási levelét’... Hadd lássa legalább a nagy tömeg mily bálványt imád...” (*Sz. I. hírlapi cikkei*. Budapest 1893. 443–44.)
- 6 *Albufeda* — helyesen Abulfeda (1273–1331) híres arab geográfus és történetíró
De insidiis — A cselszövésről
- 30 *semestris* — félév
- 33 *Gyurián és Bagó* — Gyurián József és Bagó Márton egy budai nyomda társtulajdonosai 1833–1847 között; regényünk idejében Bagó Márton és fia néven működött (*Magyar Nyomdászat*. 1923. 163.)
- 2 *kapcáskodék* — akadékoskodott, gáncsoskodott
- 52 : 17 *Palesztina* — ez idő tájt török uralom alatt volt; a zsidóságnak P-ban való összegyűjtését csak 1897-ben tervezte az az első cionista kongresszus; a „Kürt” híre kacsa
- 18 *Bismarcknak három fia*... *baráttá lett* — Bismarck Ottónak, a német birodalom megalapítójának (1815–1898) valójában egy leánya és két fia volt: Marie, Herbert és Wilhelm. Természetesen egyikük sem volt szerzetes, hiszen protestánsok voltak. A Hon éppen e folytatás közlésének hetében számolt be a kolostorokat megszüntető porosz törvényről.

Lap: Sor:

- 52 : 19 *franciscanus* — ferences: az assisi Szent Ferenc (1182—1226) alapította katolikus szerzetesrend tagja
dominicanus — domonkos; a Szent Domonkos (1170—1221) által alapított katolikus szerzetesrend tagja
- 20 *templarius* — templomos; katolikus egyházi lovagrend tagja; a rend 1312-ben feloszlott, sohasem állították helyre
- 34 *Monaco* — fejedelemség a Földközi-tenger partján; a kis városállam a Monte Carlo-i játékkaszinó jövedelméből tartotta fenn magát, forradalom sohasem tört ki benne
- 53 : 1 *ashantik* — Asanti (Ashantee) önálló afrikai ország lakói a Guineai öbölben; a múlt században sokat háborúskodtak függetlenségükért az angolokkal. 1901 óta a brit Arany-parthoz tartoztak.
Nena Sahib — az 1857-i kelet-indiai felkelés egyik vezére
- 2 *peer* — főrend, az angol felsőház élethossziglani tagja
- 5 *Per amorem Dei!* — az isten szerelmére
- 11 *excommunicáltatott* — kiközösített az egyházból
- X 12 *veres nadrág* — huszárnadrág
- 54 : 15 *Hogarth* — William Hogarth, angol festő (1697—1746) kora londoni társadalmának satirikus ábrázolója
- 26 *Felonia! Stellionatus! Larvatus!* — hűbértetés, fortélyos csalás, alakoskodás
- 54 : 28 *misdeameanour* — vétség
- 31 *corpus delicti* — bűnjel
- 55 7 *In flagranti? In facie loci?* — A tett pillanatában? A tett színhelyén?
fődeliquens — főbűnös
- 17 *égő gyertyákat a feszület mellé* — a hivatalos vizsgálat komolyságához szükséges kellékek. Vö. *Az új földesúr*. JKK 63.
- 21 *benevolum* — benevolum examen: szabad, önkéntes vallatás, önkéntes vallomás
- 23 *a hitet is le kellett tenni* — az esküt, hogy az igazat fogja vallani
- 56 : 5 *miláresz* — szivarfajta
- X 18 *dominó* — rendszerint fekete, csuklyás körgallér alakú farsangi jelmez, ill. annak viselője
húshagyón — húshagyókedden, farsang utolsó napján
- 19 *ismerlek* — ti. szép maszk
- 20 *signaculum* — jel; a szabadkőművesek egymást titkos — halható, látható és érezhető — jelekből ismerték fel

Lap: Sor:

- 56 : 21 *calabrias* (kalábriász) — játék magyar kártyával, melyben a felsők a legjobbak
23 *deponálni* — itt: vallomást tenni
- 58 9 *kabinet* — kis szoba, dolgozószoba
59 7 *rudális* — falusi
30 *töböröskői puszta* — volt ilyen Fejér megyében a Sárvíz mellett
- 60 : 4 *kalligráfia* — szépírás
32 *le kell desztillálni a maga provisióját* — leszedni a jutalékot
- 61 2 *aquisitió* — szerzemény
8 *Demosthenes* — híres athéni államférfi és szónok (i. e. 384–322)
14 *csak egyszer én kapjam a hónom alá a dudáját* — én legyek a hangadó, a dudás
- 62 : 7 *antipodes* — ellenlábás
23 *Utriusque sexus?* — mindkét nembelihez, férfihoz és nőhöz
24 *Ad interencionem!* — mindhalálig (a megsemmisülésig)
33 *hieroglyphozni* — itt: megfejteni, kideríteni
- 63 : 21 *Beálllok valami úriházhhoz lengyelnek.* — vendégnek, ingyen-élőnek; Vö. Garanvölgyi Aladár: „Az meg nem gusztusom, hogy valami úri házhoz beálljak lengyelnek.” (JKK 13. k. 209.)
- 64 4 *Sion hegye* — Sion (Cion) hegye Jeruzsálem mellett van; Mózesnek a tízparancsolatot a Sinai-félszigeten lévő Sinai hegyről nyilatkoztatta ki Isten (Mózes II. könyve 19. 20.). Jókai összetévesztette a Sinai-hegyet Sion hegyével. A szóban forgó parancsolat a biblia szerint így szólt: „Tiszteljed a te atyádat és a te anyádat, hogy hosszú ideig élj a földön, melyet a te Jehova Istened ad tenéked.” (Mózes II. könyve 20. 12.)
20 *cotillonvezér* — vezető a füzértáncban
21 *celebritás* — itt: előkelőség, híresség
- 65 1 *Cham és Nadar* — művészi álnevek; Cham: Amédée de Noé, francia karikaturista (1819–1879), a Charivari munkatársa; Nadar: Félix Tournachon, francia rajzolóművész (1820–1910), nagy feltűnést keltett Pantheon Nadar c. karikatúra-albumával.
4 *agio* — felpénz, felár, ázsió
8 *főkorlátoktség* — főkancellária
21 *suffiták* — szuffiták: a színpadi zsinórpadról lelógó díszletek

Lap: Sor:

- 65 : 22 *zsinórpad* — zsinórpadlás, a színpadnak az a része, ahonnan a díszleteket kötelek segítségével igazgatják
- 66 : 3 *felváltja a napóleonomat péterfillérekre* — szójáték; napoleon aranypénzt is jelent; péterfillér: obulus S. Petri, a katolikus hívek templomi pénzadománya a pápa (szent Péter utóda) számára. 1870-től a lateráni egyezményig (1929) ez volt a Szentszék egyetlen bevételi forrása. Hazánkból évenként egy vasárnapi perselyadományt küldtek Rómába.
- 67 : 4 *van egy védszentem* — Áldorfai Ince az *Enyim, tied, övében* hasonlóan érez
- 6 : *invocál* — megszólít
- 26 *hithű mozaíta* — mózeshitű, zsidó vallású
- 68 : 6 *Szent Ilona szigetére* — szójáték; nem Napoleon száműzetési helyéről, hanem Leon kisnemesi, Szent Ilonának nevezett udvartelkéről van szó
- 69 : 1 *Comme elle est charmante!* — Milyen bájos!
- 3 *Vous êtes mariée? Jamais?* — Férfijnél van? Sohasem (volt)?
- 5 „*arany fácán*” — Rafaelára vonatkozik (l. 71 1)
- 15 *donjon* — vártorony
- 70 : 18 *Pitaval büntörténetei* — Francois Gayot de Pitaval (1663—1743), híres francia jogtudós húsz kötetes gyűjteményt állított össze nevezetes bűntényekből (1734—43). Csakhamar több nyelvre lefordították és hasonló gyűjteményeket szerkesztettek. A múlt században több magyar fordításban is megjelent (pl. *Pitaval, az az világhírű bűnesetek tára*. 1869.).
- 23 *ismétlődő óra* — amely minden negyedkor az elmúlt órát is elveri
- 71 : 6 *Barabás* — Barabás Miklós (1810—1898) a kor legkiválóbb arcképfestője, Jókait is lefestette
- 14 *Aves vous des enfants?* — Vannak gyermekei?
- 22 *izomszálag* — izomrost (ligamentum)
- 27 *fekmentes* — vízszintes
- 29 *diagonálban* — átlósan
- 72 : 19 *primadonna assoluta* — főszerepet játszó színésznő
- 20 *egy egész olymppal felülmúlja* — egy egész „klasszissal”
- 25 *oui. . non* — igen. . nem
- 26 *Jawohl, duchesse* — igen, hercegnő
- 32 *propylaeum* — ógörög oszlopcarnok; itt: a tudományok csarnoka
- 33 *travellerirodalom* — utazásokról szóló irodalom

Lap: Sor:

- 73 : 2 *autodidaxie* — önképzés
11 *Uti figura docet!* — amint az ábra mutatja
17 *praelectio* — előadás
18 *brusque* — rideg, nyers modorú
21 *peripateticus módon* — körbe járva, sétálva s közben beszélgetve, vitázva; Aristotelész így tanított
24 *superbe* — gőgös, büszke
- 74 : 6 *corollarium. . . applicatiók* — logikai tételek; *corollarium*: egy előbbi tételből minden bizonyítás nélkül következő tétel, *applicatio*: alkalmazás
- 75 : 8 *luxurióz* — kéjsóvár
Daphne — nimfa az ógörög mitológiában, akit anyja babérfává változtatott, hogy Apollo, a napisten üldözése elől megmentse
10 *Danae* — a görög mitológiában Akrisziosz király leánya, akit atyja érctoronyba záratott, Zeusz azonban aranyeső alakjában megejtette
- 76 : 24 *ambra* — az ambrafa illatos gyantája
25 *ánizs* — a *Pimpinella anisum* illatos magva
- 77 : 2 „*étrange*” *irodalom* — különös, szokatlan témák
12 *nőnevelésünk* — Jókai támogatta Veres Pálné törekvéseit; *Felhívás a nőkhöz* c. kiáltványát közölte A Honban (1865. okt. 28.) Az Orsz. Nőképző Egyesület nőiskolája 1869-ben nyílt meg.
27 *enseigne-olja* — tanítja, oktatta
28 *a dolgok alfája* — kezdete, alapja
31 *Dieu!* — Az istenért!
galvanizáltan — felvillanyozva, élénken
- X 32 *Une dame sans habits?* — Egy nőt ruha nélkül?
- 78 : 32 *gránátos* — magas termetű gyalogos katona, aki gránátot (lőporral megtöltött golyót) vetett az ellenség közé
- 79 : 6 „*musculus buccinator*” — pofaizom
„*musculus masseter*” — rágóizom
7 „*serratus magnus*” — nagy fűrészizom a mellkason
„*pronator*” — csavaró izom
„*flexor*” — hajlító izom
8 *et caetera* — és a többi
21 *Szent Rókus* — francia származású gazdag ifjú (1295–1327), vagyonát szétoztotta a szegények között, s pestises betegek ápolásának szentelte életét. A járványos betegek védőszentjeként tisztelték a XV. sz. közepétől kezdve.

Lap: Sor:

- 80 : 1 *patológiai misztériumok* — kórtani rejtélyek
2 *reveláció* — megsejtés
hipochondriaköltő — beteges képzelődést okozó
X 8 *volan* — fodor
34 *confundálás* — itt: megtévesztés
81 5 „*le dîner est servi*” — az ebéd tálalva van
10 *contemplative* — itt: alapos szemléltetéssel
II. Lajos. . . *Macduff* — Cserei Mihály *Históriája* szerint II. Lajos király „ante diem natus (koraszülött), mert az anyja holta után metszék fel a holttestet a doktorok, s úgy vevék ki méhéből a gyermeket, s nagy mesterséggel úgy nevelték, amíg megszületésének rend szerint való ideje eljőve.” (Tóth Béla: *Mendemonádák*. Budapest, 1901. 70.) — *Macduff*: skót hadvezér; Shakespeare tragédiájában az ő kezétől esik el *Macbeth*, akinek asszonytól született nem árthat. „*Macduffot* kivágták idő előtt az anyja méhéből!” (V. felv. 7. jel. Szász Károly fordítása.).
82 : 21 *fehérnye* — fehérje; a burgonya kb. 2% nagy értékű fehérjét tartalmaz
sápkór — chlorosis, serdülőkori vérszegénység
83 7 *kengurukivonat leves* — a kengurút jóízű húsa miatt is vadásszák
23 *hospót* — kotyvalék
84 : 8 *minestra* — makarónival vagy rizzsel készült olasz leves
kínai holothur — tengeri ugorka (állat)
10 *grancevoli* — tengeri pókból készült ételkülönlegesség
11 *macedoine* — többféle zöldségből készült francia saláta
13 *melonzani* — padlizsán, török paradicsom
21 *castorkalap* — hódprémből készített kalap
85 : 2 *árpavíz, kenyérvíz* — italul használt víz, melybe árpaszemek, ill. kenyér vannak beáztatva
3 *cibere* — besavanyított korpából tormával, olajjal, tojással stb. fűszerezett böjti savanyú leves
narancsvíz, málnavíz — narancs-, ill. málnalével készített csemegeital
17 *női szív. . . férfiszív* — a női szív átlagos súlya 200–250 g, a férfiszív 250–300 g.
20 *cardiopalmus* — szívdobogás
86 : 19 *chignon* — konty X
32 *Diana* — Artemisz; Apolló isten nővére, a vadászat, a szülés

Lap: Sor:

- és a hold istennője a görög mitológiában. Híres ábrázolása az ún. versailles-i Artemisz.
- 87 : 2 egész olvasószámra — annyit, amennyi egy rózsafüzérre, olvasóra fér
- 18 Zenobia és Odenatus — palmyrai (szíriai) pár a III. században
- 90 : 9 nymphaea — vízi tündérrózsa
- 33 brunellcipő — szövetcipő? A Hon is hirdetett brünel-topánkákat lakk orral (1875. júl. 10. 155. sz. r. k. 4. o.)
- 91 : 10 Je me meus! — Majd meghalok!
- 14 séta a harmatos fűben — a Kneipp-féle vízkúra egyik legnépszerűbb eljárása
- 15 fenyér — kopár, sík terület
- 25 yukka — pálmaliliom, amerikai eredetű dísznövény
- 94 3 „halo” — fénygyűrű, fényudvar a Nap, ill. a Hold körül
- 18 chirurgia — sebészet
- 19 delejesség — Mesmer, Franz Anton (1739–1815) gyógy-módja, magnetizmus. Híres tanítványa volt az 1875-ben meghalt gróf Szapáry Ferenc, mágnesező csodadoktor, aki nemcsak itthon, hanem Drezdában, majd Párizsban is gyógyította az idegbajos, holdkóros és sápkóros betegeket. (L. Tóth Béla: *Magyar ritkaságok.* 207.) *Vö. A lélekidomár*
- 20 sympatheticus gyógyszerek — érzelmi ráhatással működő, szuggesztió útján végzett gyógy módok, ill. valamely betegség ellen titokzatos erővel bíró eszközök (amulettek)
- 96 2 egy leánynak (álmában) halottul látni magát: menyasszony-ságot jelent — népbabona, Jókai másutt is említi (pl. *Az új földesúr.* JKK 227.)
- 99 : 20 sarlatán — itt: szélhámós
- 24 a haldokló Augustus — Augustus Octavianus császárról (i.e. 27–i. sz. 14.) C. Suetonius (75–160) *Caesarok élete* c. művében azt írja, hogy élete utolsó napján megkérdezte barátaitól: „nem gondolják-e, hogy ő az élet komédiáját elég jól játszotta, s végül ezt fűzte hozzá: Játékunk hogyha tetszett, hát tapsoljatok.” (Kis Ferencné ford. Budapest, 1961. 99. cap. 105.) — Valószínű, hogy a regény címének ötlete innen származik.
- 101 8 regále — földesúri haszonvétele, mely a nemest rendes jövedelmi forrásként illeti meg (pl. italmérési, húsmérési, malomtartási jog)
- tagosztályi per — tagosítási per; tagosítás: a falu határának

Lap: Sor:

- olyan felosztása, hogy minden ember birtoka egy darabból (tagból) álljon
- 102 : 15 *csükküllő* — búzavirág
18 *szerb tövis* — xanthium
20 *papsajt* — a mályvafélékhez tartozó növény, termése sajt alakú
31 *közbirtokos* — valamely földet többedmagával bíró tulajdonos
- 103 : 8 *szolgalom* — kötelezettség, amelynél fogva a tulajdonosnak tűrni kell valamit, amit különben tulajdonjogánál fogva tilthatna; itt: a birtokán való átjárást
27 *nielungenharc* — a nielungok harca a *Nibelungenlied*-ből ismert; itt egyszerűen családi perpatvart jelent
34 *beül a malom alá* — az őrlésre váró parasztok közé
- 104 : 26 *centifolia* — rosa c., százlevelű rózsza
28 *Wellington* — angol államférfi és hadvezér (1769–1852), aki Blücher porosz hadvezér segítségével 1815-ben Waterloonál megverte Napóleont. — A rózsza névváltozásai: Wellington — Bem — Napóleon (nyilván III.) — Garibaldi és később Mazzini — jelzik a vadpalatinus radikális nézeteit.
- 105 : 9 *mastodon* — kihalt őskori ormányos óriás emlős
11 *kifítt* — dicsekedve mutat
20 *mamelon* — kerek domb
- 106 : 19 *kromatikus befolyás* — színező hatás
23 *tous les trois* — mind a három; a tarokkban a skíz (a legmagasabb lap), a XXI-es és a pagát (I-es lap) hazavitele *quint major* — öt, rangsorban egymás után következő egyszínű lap
29 *Kontra a pagát ultimónak!* — bemondás tarokkban; aki a pagát ultimót bemondja, kötelezi magát, hogy ő vagy a társa az utolsó ütést pagáttal teszi meg; a kontrát bemondó ezt igyekszik megakadályozni
- 107 : 9 *pseudopalatinus* — álnádor
- 108 : 9 *diogenesi alak* — szinópei Diogenész (i. e. 414–324), görög filozófus a monda szerint elhanyagolt külsejű volt, egy hor-dóban élt
22 *Rózsza Sándor* — szegedi betyár (1813–1878), hírneve minden előbbi társát felülmúlta. Jókai személyesen ismerte, s több helyütt írt róla (pl. *Megtörtént regék*. NK 61. k. 329.)

Lap: Sor:

- 108 : 23 *Patkó* — Patkó Bandi bakonyi betyár az 50-es években garázdálkodott. Egy dal országosan ismertté vált róla. Mikszáth is említi a Noszty fiúban (MKKrk 21. k. 15.)
Bogár Ferkó — Bogár Imre az utolsó népszerűbb betyárok közé tartozott. Egy igen szép népballada maradt fenn róla.
- 25 *Muravjeff* — Muravjev, orosz hadvezér (1794—1866), az 1831-i lengyel felkelés leverője; *Nena Sahib* — az 1857 kelet-indiai angolellenes felkelés vezére (1825—1878)
- 26 *Orsini* — olasz ügyvéd (1819—1858). Bombamerényletet kísérelt meg III. Napóleon ellen Párizsban (1858. I. 14.). A császár sértetlen maradt, Orsinit kivégezték. (Vö.: *A lélekidomár*)
guillotine — Guillotine, francia orvosról — akinek javaslatára vezették be 1792-ben Párizsban — elnevezett nyakvágó gép; a francia forradalom alatt 2625 fejet vágott le (L. Tóth Béla: *Mendemondák* 1901. 330.)
- 109 7 *vörös torony* — tébolyda a Lipótmezőn
- 10 *datum Lipótmező* — adva van, ott van Lipótmező, az 1868-ban megnyílt országos tébolyda (ma: Orsz. Ideg- és Elme-gyógyintézet)
- 27 *Garibaldi* — olasz szabadsághős (1807—1882). Az olasz egység érdekében 1857-ben megalakult „olasz nemzeti szövetség” a savoyai dinasztia uralkodása alatt akarta egyesíteni Olaszországot. Garibaldi is csatlakozott a szövetséghez.
- 29 *pecsovics* — kormánypárti, szolgalelkű, megalkuvó (L. Tóth Béla: *Szájrukról szájra* Bp. 1895. 68.)
- 30 *Mazzini* — az olasz egység megteremtéséért küzdő forradalmár (1805—1872). Az 1848-i forradalomban a római köztársaság vezetője. 1857-ben felkelést szervezett Genovában a monarchia ellen. Később szembekerült Garibaldival, mivel az az olasz egység megvalósítása érdekében elfogadta a királyságot.
- 110 13 *mutogatnánk tégedet* — Jókai bizonyára hallott a Komárom megyei Ószőnyben 1701-ben született összenőtt ikrekről, akiket Csuzi Cseh János európai körútra vitt, s a „pénzért mutogatásból tetemes vagyonna, mondják 70 000 forintra tett szert.” (Tóth Béla: *Magyar ritkaságok*. Budapest 1899. 112.)
- 14 *trogldothy* — troglodita; barlanglakó ősember
- 111 22 *Mi történt?* — Egy hasonlóan szerencsés árokbafordulás Jókaival is megtörtént. 1873-ban Hegedüs Sándorral elment

Lap: Sor:

- Zalába korteskedni. „Zánka közelében a nagy éljenzés és zenétől lovuk megbokrosodik és belefordítja őket az árokba, de szerencsére semmi bajuk nem történt.” (*Jókai és Laborfalvi Róza*. Hegedüs Sándorné Jókay Jolán emlékiratai. 267—68.)
- 112 31 *darwini ősremek* — Darwin, angol természettudós (1809—1882) elmélete hazánkban az 1860-as években vált ismertté
- 117 : cím *Fürst* — fejedelem
cím *Princ* — herceg
13 *papillot* — hajcsavaró papír
14 *peplum* — köpeny
15 *nargiléh* — vízipipa
21 „*Fürst Pratz von und zu Nornenstein*” — P. fejedelem, aki N-ből származik és ugyanott lévő ősi birtokát birtokolja
- 118 7 *singuláris* — egyes szám
10 *anticipálni* *nagykorústanti* — ebben az időben a 24 éves kor volt a nagykorúság kezdete, ezt azonban nagykorúsítási eljárással meg lehetett előzni (*anticipálni*)
14 *burkony* — köpeny, házikabát
selyemsalavári — hosszú, bő selyemnadrag
21 *anatherinvíz* — szájvíz, Dr. Popp J. G. udv. fogorvos készítménye (Lásd a Hon hirdetését 1875. máj. 16. 11. sz.)
25 *keleti szőrvesztő szer* — a „keleti” kozmetikai szerekről a hirdetések azt állították, hogy felülmúlják az európaiakat, mert „közvetlenül a Kelet növényeiből vétetnek és ezredéveken át a Serail kizárólagos titkát képezték.” (A Hon 1875. júl. 4. 150. sz. r. k.)
- 119 : 17 *epsomi és longchampi akadályverseny* — Epsom: angol város; Longchamp: Párizs környéki község; mindkettő lóversenyeiről nevezetes
20 *Schaffhausen* — svájci kanton, területén van a híres Rheinfall, a Rajna vízesése
Dhawalagiri — a Himalája-hegység egyik 8167 m magas csúcsa
23 *praetereálás* — megelőzés
24 *Abd el-Kader* — észak-afrikai arab (kabir) fejedelem (1807—1883), sokáig harcolt a franciák ellen
25 *beduin* — nomád életet élő arab pásztor
34 *bejrámi ünnep* — Bajrámi: a mohamedánok évente kétszer megtartott főünnep
- 120 : 9 *hybridum* — hibrid, különböző fajták kereszteződéséből származó

Lap: Sor:

- 120 : 11 *vend* — kis délszláv nép
13 *paralizál* — itt: gyengít, hatástalanít
20 *Mentor* — nevelő; Télemakhosznak, Odüsszeusz fiának nevelőjét hívták így
31 *Rotteck* — Karl, R. (1775–1840) német történetíró (L. 131 : 12)
- 121 4 *Brandenburgiak ... Coburgok ...* stb. — a német birodalom fejedelmi családjai
17 „*beim blauen Herrgott in Bayern*” — a kék atyaistenre Bajországbán; szitkozódás
- 122 1 *Bundesarchiv* — német szövetségi levéltár
3 *bécsi kongresszus* — 1814–15-ben a Napóleon ellenes koalíció tanácskozásai az európai egyensúly helyreállítása végett
6 *Metternich* — Klemens, M. (1773–1859) osztrák kancellár, a bécsi kongresszus vezető szelleme
13 „*rhenusi szövetség*” — rajnai szövetség (L. *Keletkezése, forrásai*)
14 *gaugróf* — tartománygróf
32 *Bundesacte* — a német államszövetség (Deutscher Bund) okmányai
- 123 : 4 *weimari színház* — Tübingia fővárosának híres udvari színháza volt
olasz stagione — vándorló operatársulat
6 *klinkerút* — nagy szilárdságú, égetett agyagtéglákkal burkolt út
15 *Moloch* — ókori föníciai istenség, amelynek emberáldozatot hoztak
18 *pater Klinkowström* — svéd származású bécsi jezsuita
22 *pairtoloncozás* — pair: főrend; a főrendek összetoborzása a szavazás sikere érdekében
29 *L'appetit vient en mangeant!* — Evés közben jön meg az étvágy!
32 *Dagon* — a filiszteusok istene (L. *Bírák* könyve 16. 23.)
34 *ballotázás* — szavazás golyókkal (ballotage)
- 124 5 *Astaroth* — Astarte, a föníciaiak szerelemistennője, Baál napisten felesége
6 *Beliál* — megrontó ördög
7 *carbonari szövetség* — olasz titkos társaság, amely az idegen elnyomás ellen és Olaszország egyesítéséért harcolt (carbonari: szénégető)
18 *heródesi rendszabály* — ti. minden lakos hadkötelezett; célzás

Lap: Sor:

- Heródesre, aki Bethlehembben minden fiúgyermeket megöle-
tett, mert féltette hatalmát az újszülött Messiástól
- 124 : 23 *potsdami fändrich* — porosz zászlós; Potsdam: a porosz kirá-
lyok székhelye; *fändrich* (Fähnrich): zászlós
- 28 *Nec civium ardor prava jubentium!* — Horatius *Az énekek* III.
könyve 3. óda 2. sora. (helyesen: *non civium . . .*). A teljes
idézet fordítása: Az igazságos elvű férfiút semmi sem rendíti
meg: *sem az aljasságot követelő polgárok dühe, sem a fenyegető*
tirannus ábrázata.
- 29 *Burger* — polgár, Horatiusnál: *civis*
- 31 *non putarem* — nem gondolnám; itt: váratlan fordulat
- 33 *gergezenusok ördögszállta disznói* — Jézus a geráziaiak földjén,
a Jordán keleti partvidékén egy ördögöktől megszállt férfiból
egy sertéskondába küldte az ördögöket (Márk 5., Lukács 8.)
konzorcium — pénzügyi szövetkezés
- 125 2 *Nornenfels* — kitalált név; Fels: szikla
- 3 *Odin isten* — germán főisten
- 7 *pasasér* — utas (paasagier)
- 11 *kriminál* — bíróság
- 12 *publikánus* — köztisztviselő
staatsanwalt — államügyész
- 16 *sine nobis* — nélkülünk
- 24 *hitbizomány* — el nem adható birtok
- 33 *pütkösi király* — rövid ideig uralkodó. Vö. *Hétköznapiok.*
JKK 18 : 3; *Egy magyar nábob.* JKK 1. k. 147:3.
- 126 13 *vasútvonalat oda tractoztattam* — tűzvettem ki
- 33 *Achilles* — Thetisz istennő, A. anyja ismerve fia végzetét nem
akarta, hogy részt vegyen a trójai háborúban; ezért Skürosz
szigetére küldte, s ott leánynak öltözve Lükomedész király
lányainak társaságában élt. A ravasz Odüsszeusz rájött a csel-
re, ékszereket hozott a lányoknak, s A.-t arról ismerte fel,
hogy nem kapott az ékszerek után.
- 127 3 *chimaera* — agyrem
- 17 *sardanapali magaviselet* — Asszurbanipal (Szardanapal) asszír
király (i. e. 668–626) elpuhult, kicsapongó uralkodó volt
- 27 *korifeus* — itt: vezér
demagóg ultramontán — lázító népcsaló szélsőséges
klerikális
- 32 *athletik klub* — hazánkban 1874-ben alakult meg az Atletikai
Klub, az arisztokraták sportegyesülete
- 33 *krikett* — angol labdajáték

Lap: Sor:

- 128 7 *liga* — szövetség, Bund
12 *per procura* — meghatalmazottak útján
32 *hypotheca* — jelzalog, ingatlan zálog
- 129 : 3 *trianoni minta* — a versailles-i parkban épült királyi kastélyok mintájára
16 *etceteráira* — itt: egyéb ingatlanaira
19 *lorettói szent szűz* — Loreto olasz búcsújáró hely a közép-olaszországi Anconától délre; a legenda szerint angyalok hozták ide Názáretből Mária házát
21 *szalamia-szesz* — szalmiákszesz; átható szagú maró, lúgos folyadék az orr nyálkahártyáját izgatva megszüntetheti az ájulást
- 130 : 14 *napoleon d'or* — Napóleon-arany, hús frankos aranypénz
- 131 4 *Buksy úr* — „beszélő név”, a. m. nagyfejű, bamba
7 *Viktor Emánuel* — az olasz egység létrejötte után Olaszország királya (1861–1878)
9 *extrabonificatióképpen* — külön juttatásként
10 *conjecturalis* — hozzávctóleges
12 *Welker és Rotteck Staatslexikona* — Welker, Karl (1790–1869) német jogtudós és politikus, Rotteck, Karl (1775–1840) német történetíró szabadelvű szellemben szerkesztett 12 kötetes lexikona (Altona, 1834–44, 3. kiadás Leipzig, 1856–66) hazánkban is el volt terjedve; Jókai könyvtárában is megvolt
14 *Stomfaksz úr* — ógörögül a. m. nagyszájú, kérkedő
24 *Tapló úr* — „taplófejű”
26 *aperçu* — ötlet, észrevétel
- 132 : 1 *sziluett* — itt: jellemrajz
2 *lőcsei kalendárium* — Lőcsén alakult ki a vegyes tartalmú, idő- és csillagjóslást, anekdotákat, egészségügyi tanácsokat stb. tartalmazó naptár népszerűvé vált formája.
4 *in spiritualibus* — lelkiekben
in spirituosus — szeszes italokban
5 *választóvíz* — hígított salétromsav, az arany ötvözetéből az egyéb fémeket kioldja, elválasztja
7 *revocál* — visszavon
10 *infestál* — gyötör, zaklat
11 *metteur en pages* — tördelő (mettőr); az a nyomdász, aki a há-
sábokban lévő szedést oldalakra osztja
23 „*oroszlánszövű Richárd*” — I. Richárd angol király (1189–1199)

Lap: Sor:

- 132 : 24 *Sámson* — az ószövetségi bibliában szereplő rendkívül erős férfi (L. Birák könyve 14. rész)
28 „*Ecclesia militans*” — harcoló, küzdő egyház; a katolikus egyház tagjait három csoportba sorolták: *ecclesia militans* (küzdő egyház) = a földön élő hívek összessége; *ecclesia patiens* (szenvedő egyház) = a tisztítótűzben szenvedők; *ecclesia triumphans* (diadalmas egyház) = az üdvözült hívek
29 „*franc maçon*” — szabadkőműves
31 *ordaliak* — istenítélet
- 133 : 8 *a kesztyűt idedobni* — a. m. párbajra kihívni
17 *ezüstkanalat loptak* — Vö. Jókai véleménye a képviselőjelöltek rágalalmazásáról a korteshadjáratok alkalmával: „Érintetlen volt a hírnevéd? Lépj fel képviselőnek, kisütik rád akkor még azt is, hogy ezüstkanalat loptál.” (Váli Mari i. m. 282.) Tóth Béla (*Szájrul szájra*. Bp. 1895. 70.) a képtelen rágalmat kifejező szállóigét az 1840-es évekből származtatja.
- 134 : 10 *desperatus* — reményvesztett, elkeseredett
29 „*Nagy Orient*” — helyesen: Magyar Nagy Oriens (Kelet) szabadkőműves egyesület, 1886-ig önállóan működött.
30 „*Mene, Tekel, Fáresz!*” — megszámláltatott, megmértetett, könnyűnek találtatott; Belsazar, babiloni király lakomáján megjelent titokzatos felirat (Dániel próféta könyve V. 25.); a. m. intő szózat
- 135 : 4 *repülő mondatok* — szálló igék
14 *filippika* — éles hangú, támadó beszéd vagy irat, Démoszthenésznek Fülöp király ellen mondott beszédei után
- 137 : 2 *esküdtszék* — hazánkban 1867–1900 között csak sajtóperekben ítélkező esküdtszék működött
9 *visum repertum* — látlelet
- 138 : 5 *habitué* — törzsvendég, bennfentes
- 139 : 8 *knownothingok* — semmihez sem értők, tudatlanok; egy múlt század közepén Amerikában működő sovíniszta politikai párt tagjait nevezték így
10 *ylang-ylang* — orchidea
24 *à la bon enfant* — jó gyermek módjára, divatosan
- 140 : 1 *retusolva* — kifestve
27 „*Istenfa*” — szójáték; üröm (*Artemisia Abrotanum*) fűszer- és gyógynövény; a káromkodásban eufémizmus
- 141 : 22 *a vista* — látásra
30 *trophaeum* — győzelmi jel
manupropria — kézírás

Lap: Sor:

- 141 : 31 *cifferblatt* — arc
„*Sculpsit Alienor*” — metszette A.; metszeteken, karcokon szokás a művész neve előtt a *sculpsit* rövidítését (sc.) feltüntetni
- 142 : 10 *en garde* — vívóállásban
13 *szekundáns* — párbajsegéd
30 *megrovás a színházban fennhangon fecsegő úrfiak és úrnők ellen* — Jókai ifjú újdondász korában maga is írt ilyen megrovó cikket a *Jelenkor* 1847. ápr. 25-i számába. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 138.)
- 143 31 *revizor* — itt: nyomás előtt a hibák kijavítását ellenőrző nyomdai korrektor
- 144 : 25 *elfogdosta a hircusokat* — sajtóhibákat, „bakikat”; hircus: kecskebak
31 *schwechati* — sör; Schwechat alsó-ausztriai városban híres sörgyár van
Gambrinus-templom — sörcsarnok; Gambrinus: mondabeli flandriai király, a sör állítólagos feltalálója
32 *papírlébbencs* — nyomdai levonat
34 *masiniszta* — itt: nyomdai gépmester
- 145 3 *itatós papiros* — a nyomdai levonatokat benedvesített szívo-papírra készítették
6 *gallimathiás* — zagyvaság
10 *kakuktktojás* — ti. Karakán becsempészett cikke
23 *24 krajcár per mille „n” betű* — ezer nyomdai betű, ill. jel („n”) szedése 24 krajcárba került, az éjjeli munkát duplán fizették
- 146 25 *recognoscálni* — itt: felderíteni
- 147 22 *hírlappetrence* — újságrakás
28 „*Szipoly*” *úr*, „*Nadály*” *úr* — élőködők; szipoly: mézmoly; nadály: pióca; az előbbi szó jelentését a „szí, szip” hatására az újabb irodalmi és köznyelv a „pióca” jelentésével cserélte fel. Az „uzsorás” jelentést már a nadálytól kaphatta, melynek volt ilyen használata. L. Jókai *Csataképek* (Nyr 33 : 373) és itt (MNY 5 : 220)
- 148 7 *Nix ungrisch!* — Nem tudok magyarul! Itt: Ne zavarj, hagyj békében dolgozni!
27 „*treffer*” — találat, nyereség
- 149 17 *foxhunting* — rókavadászat
25 *mensura* — vívótávolság
- 150 34 *quiproquo* — személycsere
- 151 6 *inconvenientia* — illetlenség, szabálytalanság
9 *journalisertés* — hírlapi cikk útján való sértés

Lap: Sor:

- 151 18 látogatójegy — névjegy
153 : 32 *conventionatus viador* — szerződtetett vívó
154 8 *konzorcium* — itt: alkalmi társaság
23 *parlamentairoz* — tárgyjal
155 17 *impromptu* — itt: azon melegében
20 *professionatus modor* — foglalkozásával (ti. a bérpárbajozással)
járó modor
156 : 16 *pour la dame* — ráadásul (tkp. a hölgy kedvéért)
31 *cartell* — kihívás párbajra
34 *spadassin* — bérelt párbajozó
157 5 *sápkór* — vérszegénység (chlorosis)
159 cím *A tragédia vaudeville-ben végződik.* — a szomorújátéknak
bohózat a vége
7 *affér* — itt: párbaj
10 *Tasmania* — Tasmánia, Ausztráliához tartozó sziget; arany-,
ezüsbányái sok bevándorlót vonzottak
15 *hajaz* — hasonlít, rávall
16 *conduite* — viselkedés
18 *per procura* — mint helyettestől
160 : 2 *befogat* — elfogat
9 *damoclesi zsebmetszőkés* — Damoklész kardja a fenyegető
veszély jelképe; itt Karakán zsarolását jelenti
19 *perfidia* — álnok hitszegés
29 „*Le duel payé*” — *A megfizetett párbaj* c. bohózat
Porte Saint Martin színház — 1674-ben emelt diadalkapu
mellett épült, ma is fennálló párizsi színház
161 25 *Szobieszky* — Sobieski János, lengyel király (1624–1696)
1683-ban segítette elkergetni a Bécszet ostromló török sereget,
s így a Habsburg dinasztia megmentője lett
162 17 *egy európai Chicago* — Chicago, észak-amerikai város párat-
lan gyorsasággal fejlődött: 1804-ben kis erőd, 1841-ben 5752,
1860-ban 112 172 s 1870-ben majdnem 300 000 lakosa volt
21 *cathedrále* — katedrális, székesegyház
163 2 *bazilika* — A budapesti lipótvárosi bazilika építését 1850-
ben határozták el. A Hild József tervei szerint épülő templom
kupolája 1868-ban összeomlott, 1873-ban kezdték meg az
újraépítést, 1905-ben szentelték fel.
8 *Altneu* — középkori eredetű, gótikus stílusban épült zsinagóga:
ma is áll
27 *dogmatikus szubtilitás* — itt: teológiai szörszálhasogatás
34 *asper* — kis értékű, török ércpénz

Lap: Sor:

- 164 : 13 *rezidencia* — a király császári rezidenciája (székhelye) a bécsi Hofburg volt
- 19 *Sadova* — csehországi község Königrätz mellett, itt aratott döntő győzelmet a porosz sereg az osztrákokon 1866-ban
- 27 *soutane* — papi ruha
- 32 *hyerei szigetek* — Iles d' Hyères, a francia Riviera előtt fekvő szigetcsoport
- 165 : 1 *feljárnak a múzeumba* — a felsőház (főrendiház) a Nemzeti Múzeumban ülésezett
- 7 *Scala* — Milano operaháza
- Covent Garden* — londoni operaház
- Théâtre Français* — a párizsi nemzeti színház (Comédie Française)
- Odeon* — párizsi színház (1797–1946)
- Varietés* — párizsi varieté-színház
- 11 *tablókat komponálnak* — élőképeket rendeznek
- 19 *nem „volt”, hanem „lesz”* — célzás Széchenyi mondására
- 26 *indigena* — honosított idcgen
- 28 *a neve után írja azt, hogy „gróf”* — Jókai másutt is ír erről. Tolnai Vilmos idézi a *Negyven év visszhangjából*: „A magyar főúr már nem is a neve elé, hanem a neve után írja azt, hogy gróf, báró, herceg, mintha elsősorban a lába, azután jönne a feje, utoljára a koronája.” (MNY 1925. 245.) — Szily Kálmán *A mágnás-cím a magyarban* c. cikkében (MNY 1905. 49.) megállapítja, hogy „A mágnás-cím előretétele nemcsak a háromszáz éves gyakorlatnak, hanem nyelvünk szellemének is teljesen megfelel, és nemcsak szabatosabb, hanem célszerűbb is, mert nem vezet oly lehetetlenségekre, mint a mágnás-cím hátravetése.” (114.)
- 32 *Sándor cár* — I. Sándor (uralk. 1801–1825), részt vett a bécsi kongresszuson. „Azt mondta Magyarországról, mikor itt átutazott, hogy ez egy ország tele királynékkal.” (Milyen demokraták vagyunk mi? *Életemből* I. NK 96. k. 339.)
- 166 : 6 *Páris* — Priamosz, trójai fejedelem fia, aki Aphroditének (Venusnak) adta „A legszebbnek” feliratú aranyalmát, s nem Hérának (Junónak)
- 8 *Juno* — Juppiter (Zeusz) főisten felesége; Rafaela júnoi termetű, magas termetű (L. 10 : 16)
- 22 *magasság* — a fejedelem megszólítása: excellencia
- 167 : 4 *fűzértánc* — cotillon, francia eredetű társas tánc, amely nagy körrel kezdődik és ugyanígy végződik. Többféle táncfigurá-

Lap: Sor:

- ból áll, amelyeknek elrendezése cotillon-vezér ízlésére van bízva. Rendszerint ezzel fejezik be a bált.
- 167 : 30 *bouquet* — bokréta, virágcsokor
- 168 1 *almaboron hízott mijnheer* — a hollandok kedvelt itala az almbor; mijnheer: úr holland nyelven
- 13 *colonne* — itt: a táncolók oszlopa
- 18 *verve* — lendület
- 169 16 *delicia* — élvezet
- 170 8 *jeges boríték* — borogatás
- 12 „*fehér lap*” „*carte blanche*” — francia pezsgő márka
- 171 32 *pitoyable début* — szánalmas bemutatkozás
- 172 7 *dynasta* — uralkodó család tagja
- 14 *Persigny* — P., Jean (1808—1872) III. Napóleon belügyminisztere
- 15 *Gladstone* — G., William (1809—1898), angol államférfi, több ízben volt miniszterelnök
- 22 *campíroz* — táboroz
- 29 *ellipsoid* — ellipszishez hasonló alakú
- 173 3 *haranguiroz* — fellelkesít
- 20 *affér* — itt: ügy (ti. a választási hadajarat)
- 29 „*coûte que coûte*” — kerül, amibe kerül
- 176 1 *à la Haynau bajusz* — „úgy eszközöltetik, hogy a bajuszhoz egy darab a kiborotvált szakállból hozzáasodortatik, mintha a kettő egy volna.” (*A tengerszemű hölgy*. NK. 76. k. 214.) Ankerschmidtnek is ilyen szakállja volt (*Az új földesúr*. JKK 37.)
- 10 *extra statum* — állományon kívüli
- 19 *burnusz* — köpeny
- capuchon* — csuklya
- 30 *entomolog* — entomológus, rovarattannal foglalkozó tudós
- 177 1 „*valet de coeur*” — kártyában veres alsó (kőr)
- 6 *kártyasziluett* — a körvonal mentén körülvágott kártyalap
- 178 7 *így jössz bele . . . ebbe a credóba* — ti. mint Pilátus a credóba (*Hiszkegy-be*)
- 14 *sanctuarium* — szentély
- 2 *Montecuccoli* — Montecuccoli (1609—1680) császári tábornagy, Zrínyi Miklós vetélytársa
- 179 15 „*cassa nemonis*” — helyesen c. neminis: senki kasszája
- 9 „*noblesse oblige*” — a nemesség kötelez
- 14 *adeptus* — beavatott
- 180 : 17 *sybillakönyv* — itt: titkos politikai program

Lap: Sor:

- 180 : 18 *oecumeni concilium* — egyetemes zsinat; az 1869—70. évi vatikáni zsinat
- 19 *encyclika* — pápai körlevél; itt az 1864. december 8-án, IX. Pius által kiadott „*Quanta cura . . .*” kezdetűről lehet szó
- 20 *index* — ti. *librorum prohibitorum*: tiltott könyvek jegyzéke; a katolikus egyház által összeállított index a híveknek tilos könyvekről
- syllabus* — a fent említett enciklika függeléke (*Syllabus complectens praecipuos nostrae aetatis errores* = Korunk sajátágos tévedéseit összefoglaló jegyzék, 1867), mely a vallásra, tudományra, politikára s a gazdaságra kiterjeszkedő 80 tévedést ítélt el
- 21 *a párizsi szeptemberi conventio, a megintési rendszer* — J. itt valószínűleg az 1835 szeptemberében hozott francia törvényre („*lois de septembre*”) utal, mely a liberális sajtótörvényt megszigorította; a megintés (*avertissement*) szintén francia eredetű, nálunk a Bach-rendszer honosította meg
- 24 *codicillus* — kiegészítő rendelkezés
- 25 *Vöslau* — alsó-ausztriai fürdőhely Baden bei Wien közelében; itt tárgyalt 1867-ben az osztrák és a magyar pénzügyminiszter
- 27 *Baden* — B. bei Wien, fürdőhely Bécs közelében
- cartell* — itt: megegyezés
- 28 *Frohsdorf* — ausztriai község Wiener Neustadt közelében
- entente cordiale reciproque* — kölcsönös baráti szerződés
- 29 *heidelbergai* — heidelbergi; Heidelberg német egyetemi város
- 31 *Gastein* — Bad G., ausztriai fürdőhely Salzburg tartományban
- entrevue* — tanácskozás
- 181 6 *punctatio* — pontokba foglalás
- resultatum* — foganat, eredmény
- 15 *topográfia* — itt: helyszín
- 17 *négyszáznegyvenhárom ülés* — A Hon 1875. aug. 29-i 197. sz. (r. k.) *Hogyan fognak ülni az új képviselők* c. cikke szerint 448 képviselőre jut 444 hely
- 182 1 *calceolaria* — papucsvirág
- 2 *komposzttrágya* — földből vagy tőzegeből és különféle növényi, ásványi és állati anyagok keverékéből álló, a kertészetben használatos trágya
- 4 „*possibilis*” emberek . . . „*disponibilis*” kerületekben — szóba jöhető emberek . . . a számba vehető választókerületekben

Lap: Sor:

- 182 : 5 *kortes* — Jókai szószármaztatása helyes. Bárczi Géza szerint: „kortes, régi alakváltozat kortesz, spanyol rendek’, ,választó’, ,választók tömege’, mai jelentése a spanyol cortes, ,rendi gyűlés’, képviselőház átvétele, valószínűleg irodalmi úton, német közvetítéssel.” (*M. szófejtő szótár.* 172.)
- 183 24 *iral* — írón, ceruza
- 184 32 „*non sum paratus*” — nem készültem fel
- 186 28 *Mózes . . . Aron* — Mózes nem volt ékeszló, maga mondta az Úrnak: „Késedelmes vagyok a szólásra, mivelhogy bántatott az én nyelvem.” Az Úr az ékesen szóló Áront rendelte melléje: „Ő szóljon te helyedben a népnek.” (Mózes II. k. 4. 10–16.)
- 188 : 20 „*Erravit pater!*” — Tévedett, atya!
22 „*Tace magister!*” — Hallgasson, mester!
- 189 : 8 *spechelek* — szpícelek, szónokok (angol)
10 *dikciózok* — szónokok (latin)
12 *korrektúráiv* — a szedésről ellenőrzés és javítás céljából készített nyomdai levonat
- 190 : 15 „*in hoc signo vinces*” — e jelben győzni fogsz; e szólás állítólag Constantinus császártól (274–337) ered, akinek Maxentiuszal való döntő ütközete előtt egy kereszt tűnt fel az égen e szavakkal. A császár a keresztet hadijelvényül használta és győzött.
- 191 8 *cassendirektor* — pénztári igazgató, akinek a névalírása a bankjegyeken szerepelt
28 *Gogol regényhőse* — Gogol (1809–1852) *Holt lelkek* c. regényében Csicsikov „holt lelkeket”: az összeírási íveken szereplő, de azóta már meghalt jobbágyokat vásárolt össze
- 192 : 25 *iccéknékt egykrajcárért* — vö. *Az új földesúrban* a csárdás 12 krajcáros bort mért (JKK 136.)
- 193 8 „*fond perdu*” — elveszett befektetés, kidobott pénz
25 *országház* — a Sándor (ma Bródy Sándor) utcai képviselőház
- 194 3 *farmatring* — a lószerszámhoz tartozó szíj, amelynek egyik végét a ló farka alá húzták
- 196 : 3 *engagement* — színházi szerződés
5 *pantallon collée-t avec beaucoup des soutaches* — feszes nadrágot sok süjtással
8 *gamin* — utcakölyök
„*Il a des bottes, il a des bottes de Bastien!* — *Pour battre les Autrichiens!*” — Nagy csizmái vannak, nagy csizmái vannak Bastien-nak! — Hogy megverje az osztrákokat!

Lap: Sor:

- 196 : 26 „*Za zwaštni űteti si držim, wám slaužití moči*” — különös szerencsémnek tartom, hogy szolgálatára állhatok
- 197 : 5 „*Primesce multiemera mea cea mai ferbinte, din launtru pentru acea*” — fogadd azért belülről jövő, legforróbb köszönetemet
- 199 2 *raubritter* — rablólovag
4 *kurrentálva* — körözve
25 *abominable* — iszonyatos, utálatos
27 *argonauták* — Az Argo nevű hajón utazó görögök, akik a görög monda szerint megszerezték az aranygyapjút; itt: sok viszontagságon átesett utasok
- 200 24 *Klapka-induló* — Egressy Béni (1814–1851) szerzeménye Klapka György, az 1849-i komáromi várparancsnok tiszteletére
- 201 12 *en-tous-cas* — szó szerint: minden esetben; ti. a minden esetben használható, nap és eső ellen alkalmas ernyő
15 *parazol* — napernyő
23 *kassai rózsa* — nem a „rosa” genusba tartozó, csak a rózsa virágához hasonló aranságra virágzatú, falusi kertekben kedvelt növény (*Tagetes erecta aurea*); Jókai a 13. sz. noteszben feljegyezte: „kassai rózsa *Tagetes perp* . . . ? (5. recto)
- 31 *honorácior* — nem nemesi származású tisztviselő
- 204 1 *ostorhegyes* — az a ló, amelyik elől jobb oldalt van befogva
15 *bas-relief* — féldombormű
32 *fél ötvenest* . . . *huszonötöt* — szójáték: 1. egy félbe vágott ötvenforintos, 2. verés
34 *ad vocem* — erről jut eszembe
- 206 2 *corset* — fűző
- 207 : 19 *pitoyable* — szálnalmas, siralmas
- 208 17 „*Attila*” — atilla, díszes, zsinóros, csípőn alul érő, testhez simuló dolmány
18 „*Zrínyi*” — hasított újjú, kifelé táguló nyakú, álló gallérú, zsinóros, díszes férfi felsőkabát
19 „*Kazinczy*” — hosszabb szabású, bélelt dolmány „*Victoria*” — világoskék posztóból, veres kihajtóval készült ólomptykés dolmány (L. JKK 13. k. 259 18.) — Nálunk a ruhákat történeti személyekről akkor kezdték elnevezni, ill. a régebbi elnevezéseket újra használni, amikor 1859-től kezdve lábra kapott a magyar divat, és sok új vagy szokatlan öltözetnek nevet kellett adni (L. Tóth Béla: *Magyar ritkaságok*. Bp. 1899. 56.)

Lap: Sor:

- 208 22 *theâtre garde-robe* — színházi ruhatár
209 3 *fatal accident* — végzetes baleset
10 *lefotografizni* — itt: lejegyezni
32 *antistes* — előljáró
213 10 *ballotál* — titkosan szavaz golyókkal (itt: bonbonokkal)
214 8 *ballotozás* — szavazás
217 4 *Atlas* — óriás a görög mitológiában, aki a vállán tartja az égboltot
24 *lion úr* — Alienor népies neve; a lion divatmajmot, arslánt jelent
219 : 5 *garád* — kerítés
24 *georgina* — dália
25 *pulykaorr* — keserűfű (*Polygonum*)
kenyérbélvirág — cickafark (*Achillea ptarmica*)
égő szerelem — kakukszegfű (*Lychnis chalcedonica*)
pézsma — pézsmarózsa vagy pézsmaboglár
boldogasszonytenyere — krizantém
22 *úrbéres* — jobbágy, aki földesúrnak „úrbérrel” tartozott
szolgalom — itt: használati jog
221 13 *essbouquet* — illatszer
15 „*Monsieur, c'est la guerre.*” — Uram, ez (ilyen) a háború.
22 „*Kerekes András nótája*” — „Nem volt párja a faluban Kerekes Andrásnak” kezdetű dal Jeteles Ignác pesti zongoratanító szerzeménye (1861)
26 „*Ördög Róbert*” — Meyerbeer (1791–1864) egykor világhírű operáját Párizsban 1831-ben, Pesten 1843-ban mutatták be
222 3 *duzma* — szóvalatlan harag
223 6 *József* — Mózes I. könyvének 43. része elbeszéli, hogy József a hét sovány esztendő beköszöntekor az éhező Kánaánból Egyiptomba jövő testvéreit megvendégelte
25 *csipedett* — csipkedve szaggatott tészta
224 20 *boa constrictor* — óriáskígyó (itt: rétestészta)
225 9 *molnárszínű dóka* — világosszürke felöltő
15 *falansz* — csatasor; itt: a táncoló asszonyok sora
25 *panyóka* — vállra vetett felöltő
33 *kopogós* — friss magyar népi tánc
227 13 *Orpheus sorsára jut* — a görög monda szerint a tráciai asszonyok darabokra tépték, mert meghalt feleségéhez annyira ragaszkodott, hogy végleg megvetette a többi asszonyok bájait, s ezzel hiúságukban sértette őket

Lap: Sor:

- 227 : 28 *mint Aeneas Anchisest Trója romjai közül* — az égő Trójából Aeneas agg édcsapját, Anchisest a vállán hozta ki (Vergilius *Aeneis* II. ének 707.)
- 228 : 27 *faizási jog* — az uraság erdejéből száraz fát elvinni
28 *szőlődézsma* — szőlőbirtok után dézsmát adó
30 *commassationalis per* — összesített per
- 229 : 9 *curialis decretum* — törvény erejű rendelet
23 *indorsálta* — az irat hátlapjára írta
- 230 : 20 „*Locus Sigilli*” — a pecsét helye
33 „*embarras de richesse*” — a gazdagság, a bőség zavara; ti. Alienor oly annyira bővében van az érdemeknek, hogy Leon zavarba jön, amikor el kell sorolnia őket
- 231 19 *rostrum* — szószék; Rómában a fórumon felállított szószék a karthágóiaktól zsákmányolt hajók sarkantyúival volt díszítve
21 *széket kért* *szószékül* — vö. Bihari Sándor ismert életképével (Programbeszéd 1891)
33 *Khlva* — török fejedelemség Afganisztán határán *Afganisztán* — ázsiai királyság; ma Irán, a Szovjetunió, Kína és Nyugat-Pakisztán határolják. Regényünk idejében ütköző állam Oroszország és az Indiát féltő Anglia között. *Nagy Péter cár testamentoma* — I. Péter, orosz cár (1672–1725) hódító politikájának célja területfoglalás és melegvízű, a világforgalomba bekapcsolódó tenger szerzése. Utódai politikai végrendeletét igyekeztek végrehajtani; Konstantinápolyt és a tengerszorosokat akarták megszerezni, de ebben a törekvésükben szemben találták magukat Ausztria–Magyarországgal. A német birodalom nem törődött az ún. „keleti kérdéssel”, a török birodalom sorsával. Bismarck meg is mondta ezt Jókainak, amikor 1874 márciusában Berlinben kihallgatáson fogadta. Szerinte Oroszország nem akar hódítani. A trónörökösnek eszébe sincs „Nagy Péter cár testamentomát végrehajtani.” (Id. Szabó László i. m. 358.)
- 232 2 *szabadkőművesség ... nazarénusság* — a nazarénusságnak, ennek a múlt században nálunk is elterjedt protestáns felekezetnek természetesen semmi köze sincs a szabadkőművességhez
8 *vízaduda* — népi hangszer: fakürt; ha kiszáradt, nem adott olyan hangot, mintha vizes volt, ezért időnként vályúban áztatták
16 *csikasz* — sovány

Lap : Sor:

- 232 : 30 *saint-simonizmus* — Saint-Simon (1760—1825) francia utópista szocialista tanítása
- 33 *jus placeti* — az uralkodó ún. tetszvényjoga (placetum regium), amelynek értelmében csak a neki tetsző egyházi határozatok kihirdetését engedélyezi; 1850-ben I. Ferenc József eltörölte, 1855-ben lemondott róla, de 1870-ben újból elrendelte, s az 1870-i vatikáni zsinat határozatainak kihirdetését megtiltotta
- 233 I *a proletariátus szép jövődjöje s az erényegyesületek szükségessége* — Mujkos uram ostoba kortesbeszédére jellemző — többek között —, hogy a proletariátus jövődjét összekapcsolja az erény (azaz: hitbuzgalmi) egyesületekkel
- 4 *Crouy Chanell család* — A Hon 1875. szept. 14-i (209. sz. e. k.) számában olvasható hírből kiderül, hogy e család ismert volt ez idő tájt hazánkban. „A magyar trónkövetelő család egyik tagja, Charlotte de Croy Chanell de Hongrie grófné, mint a Figaro jelenti, a napokban élte 66-ik évében meghalt. A lap felsorolja a család még életben lévő 8 tagjának nevét; van köztük gróf, herceg, ezredes, követ.”
- 27 *bagaria* — csizmának való erős szagú, rovátkázott bőr
- 234 : 15 *báró Demanx* — a német Münchhausen regény első magyar formájának hőse; de Manx a. m. mendax: hazudozó. *Báró De Manx lengyel . . . generálisnak a tengeren és szárazon tett utazásai és csudálkozásra méltó történetei* a múlt század első felében igen népszerű olvasmány volt. (Vö. György Lajos: *A magyar regény előzményei* Bp. 1941. 345.)
- 22 *Cooper* — a világhírű amerikai regényíró (1789—1851) *Az utolsó mohikán* c. regényében olvashatunk ilyen jelenetet
- 34 *notturmo* — éjjeli zene
barcarole — a velencei gondolások dala
- 235 : 5 *mákonyrészeg* — altatótól (mákonytól) kábult
- 236 : I *pikét* — kártyajáték (piquet); ketten játsszák magyar kártyával
- 29 *vis-à-vis* — itt: szemben táncoló pár
- 237 : 8 *anakonda* — kígyó (vö. 224 : 20)
- 238 16 „*A gárda iszik, de meg nem adja magát*”. — megváltoztatott idézet Tóth Kálmán (1831—1881) *Előre* c. költeményéből („A francia gárda meghal, Hanem magát meg nem adja.”)
- 239 : 4 *kikaptak a gyepre* — kiértek
- 241 5 *tátele* — atya
házhiu — padlás

Lap: Sor:

- 241 : 10 *tilógus* — chirurgus, sebész
11 *visum repertum* — látlet
- 242 : 7 „*kulcsos*” város — bástyákkal, erődítésekkel körülvett
32 *vándorsáska* — a múlt században hatalmas mezőgazdasági károkat okozó sáskajárás ellen „nagy lárma, lövöldözés, hangszerek s más zajt okozó eszközök”-kel meglehetősen eredménytelenül védekeztek. (Vö. *Értekezés a vándorsáskákról*. Budán 1848. 25.) Jókai újdondász korában több ízben írt a hazai sáskajárásról (*Cikkek és beszédek*. I. k. 295.)
- 33 *petek* — zűrzavar; veszekedés
- 244 : 20 *horgacsolt* — horgolt
22 *harasz* — gyapjúfonál
- 245 : 18 *elásott pénz* — az ún. népi kincsmondákban a kincs rejték-helyére rendkívüli módon szokott rájönni a kiválasztott ember; pl. Szent György-nap éjjelén vagy nagypénteken tűz vetődik fel
- 246 8 *calector* — bajkeverő (eredetileg: fűtő)
- 247 29 *spiritussa van* — itt: szerencséje van
- 248 11 *vexillifer* — zászlóvivő
- 249 1 *fascinatio* — elbűvölés
18 *kámva* — káva
30 *borjúszájú ing* — bő ujjú ing
- 250 : 17 *fáraónak a tisztartója* — Mózes II. könyvében olvashatjuk (I. rész 11–14.), hogy Egyiptomban Izrael népének sanyargatására tisztartókat rendeltek, akik kemény szolgálattal, sárkeveréssel, téglacsínálással stb. keserítették életüket
- 19 *commassáló* — tagosító
- 251 1 *antidotum* — ellenszer
26 *trafika* — a dohányárusítás állami monopóliuma
- 252 : 5 *ütemrendszer* — írástanítási eljárás a múlt század végén; lényege: a betűk elemeinek bizonyos ütemszavakra együttes és egyszerre való képzése („ütemtanmód”)
9 *a papok jószágát vegye el az állam* — az ún. szekularizációt (az egyházi javak kisajátítását) ebben az időben a szabadkőművesek és a baloldali pártok követelték
10 *az apostolok is dolgoztak* — pl. Máté vámszedő volt, János és Péter halász
14 *nemzeti bank* — az önálló magyar jegybankot nem sikerült megvalósítani. A szélsőbal felirati javaslatában „a hitelviszonyok javítására elsősorban egy önálló magyar jegybank felállítását vélte szükségesnek” (H 1875. szept. 15. 210. sz.)

Lap: Sor:

- r. k.). Regényünkkel egyidejűleg számos vezércikk foglalkozott a nemzeti bank tervével (*Hogyan alapítsunk jegybankot?* H 1875. júl. 20. stb.).
- 252 22 *polgári házasság* — a szélsőbal fent említett javaslata szerint „a kötelező polgári házasság intézményének behozásával a magyar nemzet régi óhajta fog teljesülni.” Törvénybe csak 1894-ben iktatták, 1895-ben lépett életbe.
- 254 9 *zuáv* — francia gyarmati katona
20 *tertium non datur* — harmadik eset nincs
26 *kantus* — ujjas, bő felöltő
koszperd — rövid, vékony pengéjű kard
27 *három árbocos kalap* — *tricorné*, jellegzetes háromsarkú, háromszögletű kalap
30 „*all right*” — minden rendben
„*vogue la galère*” — rajta; lesz, ahogy lesz
- 255 13 *Napóleon* — III. Napóleon, francia császár az észak-olaszországi Solferinónál 1859 nyarán legyőzte az osztrákokat
22 *Olmüc, Józsefstadt* — városok Csehországban, várbörtöneikben egykor sok magyar hazafi raboskodott
29 *Anglia* — népszerűségét annak köszönhette, hogy menedéket adott Kossuthnak, angol munkások megverték Haynaut stb. A Lengyelország felszabadításáról szóló rész természetesen nem fedí a valóságot, csupán arról volt szó, hogy Anglia oroszellenes politikája révén szimpatizált a cárizmus által elnyomott lengyelekkel.
- 256 3 *English spoken, mylord* — angolul beszéljen, uram
5 *commodore* — sorhajókapitány
6 *Victoria regia érdemrend* — szójáték: az ismert vízínövény latin neve (a. m. királyi győzelem) az akkor uralkodó angol királynő (1837–1901) nevével azonos
- 25 I. *Napóleon* — 1815. jún. 18-án verték le Waterloonál; a hadikárpótlás természetesen kortesemese
- 257 3 *Nye krics* — ne kiabálj
11 *nemzetőrség* — 1848-ban alakult önkéntes fegyveres szervezet
- 258 9 *projectum* — javaslat
- 260 1 *excommunicál* — a római katolikus egyházból kiközösít
5 *jerichói kürt* — József vezetésével a zsidók által ostromlott Jerikó falai a papok kürtjeinek harsogására omlottak össze (József könyve VI. rész.)
11 *harmincas kvóta* — Magyarország az Ausztriával közös költségvetés 30%-át viselte

Lap: Sor:

- 260 : 19 *stratagéma* — hadicsel
32 *rektor* — a falusi igazgató-tanítót hívták így
- 261 6 *agyaglövegek* — agyaglövédékek
8 „*krethi és plethi*” — szedett-vedett népség; Jókai másutt is használja (pl. *Akik kétszer halnak meg* JKK I. k. 134 : 26.)
- 26 *pipakupakoló* — pipára ált. bádoglemezből fedelet készítő mesterember
- 262 11 *kifirundvancigolni* — kitenni
24 *recitativo* — itt: szöveg
- 263 12 *legitim* — itt: egyháziilag érvényes
13 *cohors* — itt: tömeg
- 264 5 *to be, or not to be, that is the question* — Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés (Arany János ford.)
22 *egyiptomi múmiabúza* — a múlt századi reklám szerint bő termést hozó búzafajta (L. JKK 13. k. 36 : 15.)
23 *Jersey* — angol sziget, az ún. Normann-szigetek egyike
24 *yorkshire-i* — angol húsertés fajta
25 *Aargau* — svájci kanton
26 *brahmaputra* — indiai tyúkfajta
30 *medvecukor* — az édesgyökér szirupjából készített, vékony rúd alakú, fekete cukor; alakja a medve ürülékéhez hasonló
- 265 9 *Macbeth . . . Duncan* — Shakespeare *Macbeth* c. tragédiájának szereplői
18 *concert spirituelle* — műkedvelő előadás
- 266 19 *hetes* — itt: heti szolgálatos béres
- 268 20 *cenzus* — vagyon (adózás) szerinti osztályozás
34 „*gányó*” — dohánykertész
- 269 1 „*duhaj*” — betyár; Vajda János szerint duhaj és betyár között az a különbség, ami a gyalog és lovas katona között (*Összes művei* é. n. 1841.)
- 270 25 „*drôle de corps*” — különös, furcsa alak
- 271 21 *hat láb magas . . . egy rőfnyi széles* — kb. 190 cm. magas . . . kb. 78 cm széles
- 272 : 24 *megkenés* — masszírozás
25 *profilaktikus* — a betegséget megelőző, elhárító
- 273 : 26 *csalma* — turbán, süveg
- 275 18 *huszft* — uszít
szapult ruha — sulykolt ruha
- 276 1 *kunststück* — itt: mesterfogás
10 *populé* — nép
29 *árestáns . . . Illaván* — árestomban (áristom, fogház) ülő

Lap: Sor:

- 277 2 *sömlyék* — ingovány
23 *indecens pozitúra* — illetlen helyzet
- 278 14 *Pernicies tua ex te Israel* — magad vagy oka pusztulásodnak, Izrael (Hóseás próféta könyve 13. r. 9.)
- 281 33 *dobkór* — a has felpuffadásával járó marhabetegség
troikár — állatorvosi műszer: három élű kést magában rejtő rézcső, mellyel a felfúvódott marhát gyógyítják oly módon, hogy az oldalába bocsátják, és rajta keresztül távozik a bajt okozó gáz; (trokár: trois carres)
- 282 16 *dörzsgyufa* — dörzsöléssel meggyújtható gyufa
24 „szála” — terem (Saal)
tekeasztal — biliárdasztal
29 *a maga contentumára* — a maga kedvére
32 *kardforgató tablók* — kardvívó jeleneteket ábrázoló képek
- 283 2 *indikál* — javasol
4 *paskevics* — négyes kártyajáték tarokk kártyával; Paskievics cári tábornok honosította meg nálunk 1849-ben
15 *IX. Pius* — történetünk idején ő volt a római pápa
- 284 1 *celebritás* — itt: hírneves ember
13 *nagy mogul* — indiai fejedelem
15 *amerikai bőr* — műanyag bútorkhuzat
18 *Koritnyica* — felvidéki gyógyfürdő; Vajda János, aki éppen 1875-ben időzött ott, s hat év múlva a Vasárnapi Újságban számolt be róla, azt írja, hogy „valóságos ásvány-gyógyfürdő sajátlagos gyomorbetegék számára. De előnye éppen abban áll, hogy egyszersmind égalji fürdőnek is alkalmas.” (*Összes Művei* é. n. 1818. o.) — A Honban a regényfolytatásokkal egyidejűleg hirdetések jelentek meg a fürdő megnyitásáról (máj. 15.) és a koritnyicai kárpáti savanyúvízről.
- 285 9 „*elálllok!*” — ti. a beszédetől; a. m. lemondok a felszólalásról
11 *szalonkáknek az ideje* — március—április (L. JKK 13. k. 221 : 25)
13 *faktor* — itt: nyomdaüzemi művezető
25 *szorzó* — sorjázó, a kéziszedő eszköze, amelybe sorba teszi a rekeszekből kiszedett ólombetűket
29 *Moor Károly* — Schiller *Die Räuber* (A haramiák 1781) c. drámájának szereplője
31 „*verzál*” — nyomdai nagybetű
33 *a két szedés egyszerre nem „állhat”* — ti. nem lehet félretenni „forma” — itt: vaskeretbe zárt, nyomásra váró szedés
- 287 2 *a társaság sommitásai* — legfontosabb, legtekintélyesebb része

Lap: Sor:

- 287 : 10 *Moor Károly és Ferenc — A haramiák testvérszereplői.* Egy színész eljárhatna mind a két szerepet, mivel Károly csak az V. felvonás végén Ferenc halála után lép színre, bár ilyen szereposztásról nincs tudomásunk. Egressy Gábor (Ferenc) és id. Lendvai Márton (Károly) voltak legsikeresebb alakítói.
- 14 *Napóleon Lajos — III. Napóleon 1852-ben „népszavazás útján” lett császár*
- 23 *csizmadiacéh —* hazánkban a céhek 1872-ig állottak fenn
- 30 *Bentham-iskola —* B. Jeremy (1748—1832) angol jogász és filozófus, az ún. hasznossági elmélet (utilitarizmus) megalkotója. Szerinte a helyesen felfogott önrdekek a társadalom javát is biztosítják.
- 288 11 *pudli —* pult, bolti asztal
- 13 *kontemfinter —* lenézően
- 289 3 *goszpodine —* uram
- 14 *orákulum —* a legnagyobb tekintély
- 17 *Bosznia és Hercegovina —* ez idő tájt Törökországhoz tartozó, szerb és horvát lakosságú tartományok. A monarchia 1878-ban szállta meg. — A Hon 1875. szept. 29-én (222. sz. r. k.) beszámol a hercegovinai fölkelésről. A szerbek álláspontja az volt, hogy „Törökország összes szerb tartományait fel kell szabadítani.”
- 18 *omladina —* a. m. ifjúság; titkos társaság a szerbek politikai függetlenségének és nemzeti egységének kivívására
- 28 *azt hiszi, hogy nincs megborotválva —* becsapva, megkárosítva; vö. Arany János *A bajusz* c. versében: „Gondolván, hogy ökgigyelmét Egy kissé megberetválja” (ti. a cigányvajda Szűcs Györgyöt)
- 33 *professzor —* a falusi tanítót rektornak hívták ekkoriban, a professzor cím a tanárokat illette meg
- 290 6 *prolongál —* itt: a váltó fizetési határidejét meghosszabbítja
- koefficiens —* itt: tényező
- 30 *„Reh-filet à la princ Alienor” —* özsült Alienor herceg ízlése szerint
- 291 : 22 *staatsvisit —* udvariassági látogatás
- 23 *paletot —* felöltő
- 292 : 8 *„Egy országot egy lóért!” —* szállóige Shakespeare *III. Richárdjából* (V. felv. IV. szín.)
- 293 : 16 *menaszériás —* cirkuszi ketrecbe zárt
- 294 : 6 *Sidrák, Misák és Abednego —* a bibliában Dániel könyvének III. részében szerepel a három zsidó fiú története; Nabukodo-

Lap: Sor:

- nozor babiloni király által felállított arany bálványt mindenkinnek imádnia kellett. E három ifjú erre nem volt hajlandó. Ezért a király tüzes kemencébe vettette őket, nem történt azonban semmi bajuk, mert az Úr megszábadította őket.
- 294 : 12 *tremplin* — trambolin, ugródeszka
- 295 : 6 *Dahomey* — nyugat-afrikai francia gyarmat a Guineai-öböl mellett.
- 27 *saru és topány* — férfi csizma és női cipő
- 297 : 7 *reconvalescens* — lábadozó
- 16 *sakter* — metsző, aki az izraelita vallás előírásai szerint vágja le a fogyasztásra kerülő állatokat, s ő végzi a circumcisiót is
- 18 *vallási felavatás* — körülmetélés (circumcisio)
- 23 *operatőr* — itt: a circumcisiót végző személy
- chaldeai* — itt: héber
- 298 : 5 *korcsmainspiciálás* — itt: látogatás
- 300 : 3 *Bedlam* — londoni elmegyógyintézet
- 18 *pecsenyégek és kalmukok* — besenyők és kalmukok (mongolok); itt: műveletlen népek
- 304 : 9 *kalapácsshal* — pörölycápa, 3–4 m hosszú, 200–300 kg súlyú, a feje háromszor olyan széles, mint hosszú, a szeme sárga. J. Verne *Grant kapitány gyermekei* c. regénye kezdődik egy kalapácsshal-kalanddal
- 305 : 6 „*zikker*” — sicher, bizonyos
- 21 *cum benefici inventarii* — a leltár hasznóvételével együtt; itt: a 3000 forint „leltárhiányt” is bele kell érteni
- 23 *hypotheca* — zálog
- 25 *megettaksálni* — itt: megterhelni, magas árat szabni
- 306 : 16 *pagát* — a tarokk kártya 1-es lapja, 5 pontot ér (ún. kis honőr)
- 22 *in medias res* — a dolgok közepébe
- 27 *abstineál* — tartózkodik
- 307 : 2 *subtilitás* — itt: árnyalat
- 3 „*saltus in natura*” — ugrás a természetben; Leibniz (1646–1716) német filozófustól származó szállóigéből: *Natura non facit saltus* (A természetben nincs ugrás)
- 25 *partem pro toto* — egy részt az egész helyett
- 27 „*Sic vos non vobis*” — Vergiliusnak tulajdonított szállóige egy anekdota csattanója; a. m.: így nem magatoknak; Itt: célzás arra, hogy Leon munkájának Nagybaróthyék

Lap: Sor:

- veszik hasznát (L.: Tóth Béla: *Szárjul szájra*. Bp. 1895. 268.)
- 308 : 21 „a mór megtette kötelességét, a mór elmehet” — idézet Schiller *Verschwörung des Fiesco* (1783) c. darabjából (3. felv. 4. jel.)
- 23 „adj bort a szomorodott szívűnek” — szabad idézet a bibliából; Példabeszédek 31 : 6. „Adjátok a részegítő italt az elveszendőknek és a bort a keseredett szívű embereknek.”
- 29 magyarádi — Arad megyei község, ma: Măderat (Román Népköztársaság)
- 309 22 *körömpróbáig inni* — fenéki kiinni a poharat
- 311 9 *mandoletti bolt* — csemegeüzlet
- 314 13 *pelargonium* — muskátli
- 19 *échafaud* — állvány
- 319 6 *Imre király* — III. Béla idősebbik fia (uralk. 1196–1204). Öccse, Endre ellene fordult. A Dráva partján állt szemben a két tábor. „Több jelenségből láthatta Imre, hogy a vitézek innen is, túlhan is, egy haza gyermekeinek érzik magokat. ‚Maradjatok hátra’, szól híveihez, s letévén fegyvert, egyedül pálcával kezében, lassú lépésekkel az ellentáborba indul, kiáltván: ‚látni akarom, ki fogja ontani a király véréét.’ A fegyveresek néma tisztelettel hátrálnak, s Imre karjánál ragadván Endrét, őt a megdöbbsent sereg sorain keresztül saját táborába vezeti.” (Szalay László: *Magyarország története*. Pest, 1861. I. k. 289.)
- 10 *strapácia* — megerőltetés
- 320 : 18 *Murillo* — M., Bartolomé Estaban (1617–1682) spanyol festő; egyházi tárgyú képein gyakran szerepelnek jellegzetes kövér kis angyalkák
- 25 *villi* — tündér
- 322 8 *ensemble* — egyszerre, együtt
- 328 : 30 *Brahma* — a hinduk hármasszentségének első személye
- 332 : 24 *grotta* — mesterséges barlang
- 336 : 34 *bujdosó* (csillag) — bolygó
- 340 : 2 *etika, aesthesis, nemezis, religió, metafizika, pszichológia, biotica* — erkölcstan, az érzékelhető dolgokkal foglalkozó tudomány, végzet, a nem érzékelhető dolgok tudománya, lélektan, élettan
- 10 *diaetetica* — a táplálkozással foglalkozó tudomány
- 342 : 4 *douceur* — édesség, itt: „borravaló”
- 344 : 14 *duódec* — tizenkettő
- 16 *Pitt* — William P., két híres angol államférfi (apa és fia)

Lap: Sőr:

- neve; az idősebb 1708–1778, az ifjabb 1759–1806 között élt; mind a ketten miniszterelnökök voltak
Robespierre – Maximilien R. (1758–1794) francia jakobinus diktátor
- 344 : 19 *Brennus* – gall vezér; i. e. 390-ben legyőzte a rómaiakat; Livius szerint az 1000 font arany hadisarc lemérésekor nehéz kardját is a mérleg serpenyőjébe vetette és így szólt: *Vae victis!* (Jaj a legyőzötteknek!) Itt: nem a politikusok, hanem a katonák fognak dönteni
- 27 *Custozza* – olasz falu Verona közelében; az osztrákok két ízben győzték le itt az olaszokat; 1848-ban Radetzky, 1866-ban Albrecht főherceg
- 345 : 34 „*Midas habet aures asininas*” – Midásznak számárfüle van
- 346 : 6 *szuverénem* – uralkodóm
- 23 *János király* – Jókai a *Szerellem bolondjaiban* is említi (JKK 8 : 32); a *Dictionnaire de l'amourban* olvasott arról, hogy János navarrai király spirituszos pokrócba takartatta magát, hogy fokozza szerelmi élvezetét; komornyikja véletlenül meggyújtotta, s így vette el méltó büntetését kicsapongásaiért
- 25 *borlél* – alkohol
- 347 : 8 „*blinder passagier*” – potyautas
- 15 *tabouret* – párnás zsámoly
- 348 : 2 *cserkesz* – kaukázusi nép
- bojár* – román főnemes
- 9 *Circe* – az Odüsszeában szereplő tündér, aki Odüsszeusz társait sertésekké változtatja
- 349 : 1 *Antonelli bíbornok* – IX. Pius pápa bíboros államtitkára
- 9 *zeneszekrény* – egy svájci cég (H. J. Heller Bern) zenélő műveket (4–200 darabot játszókat) és zenélő szelencéket (2–16 darabot játszókat) hirdetett a Honban (1876. jan. 8.)
- 350 : 7 *Hébé* – Zeusz leánya a görög mitológiában, az istenek lakomáján nektárral kínálja a vendégeket
- 8 *breton* – Bretagne kelta eredetű lakói
- 351 : 8 *viaszfigura* – a panoptikumban kiállított élethű viaszszobor; itt: célzás a képviselőházban „kiállított” képviselőkre
- 17 „*szlúz beszéd*” – első, bemutatkozó beszéd
- 34 *boutique* – bolt
- 352 : 2 *diurnum* – napidíj
- 5 „*kikér*” – itt: a képviselőt megillető mentelmi jog felfüggesztését kéri bűncselekmény (*kriminalitás*) elkövetése miatt

Lap: Sor:

- 352 9 *Sándor utcai palota* — a régi képviselőház épülete; ma: Istituto Italiano di Cultura (Olasz Kultúrintézet) VIII. Bródy Sándor utca 8.
- 11 „*Dionysius-füleinek*” — D. siracusai zsarnok (i. e. 432–367) állítólag olyan tömlöcöket építtetett, amelyekben egy fülkéből hallani lehetett a rabok suttogását; a monda alapja egy antik kőbányában lévő üreg, amelyet „orecchio di Dionisio”-nak neveznek (Tóth Béla: *Mendemondák*. Bp., 1901. 257.)
- 13 *repülő gép* — a regény megjelenésekor még csak néhány kísérletezés volt ismeretes: Degen (1807) csapkodó szárnyú készüléke, Henson gőzrepülőgép terve, Stringfellow sárkányrepülőgépe (1848). Az 1870-es években Pénaud gumimotorral hajtott sárkányrepülőgép modellt szerkesztett; a Lilienthal testvérek is elkezdték már kísérleteiket
- 22 *hou du ju du* — how do you do? hogy van?
- 23 *faute de mieux* — jobb híján
- 24 *commis voyageur* — kereskedelmi utazó, ügynök
- 32 *Machiavelli* — Niccolo M., olasz államférfi (1469–1527), *A fejedelem* c. művében a hatalom megszerzésének és megtartásának módszereit fejtegeti; neve a gátlástalan politikus jelképévé vált
- 353 15 *léghajó* — az első kormányozható léghajó Franciaországban emelkedett fel 1852-ben (l. JKK *Az új földesúr* 15 : 13); Pesten is folytak emlékezetes kísérletek az 1850-es években (Tóth Béla: *Magyar ritkaságok*. Bp., 1899. 279.)
- 355 5 *Beszéd mód!* — façon de parler szó szerinti fordítása; a. m. ezt csak úgy mondják
- 6 *tiürlütüü* — női ruhadisz
- 27 *nagy költőnk* — Petőfi nevezi a szerelmet sötét veremnek *A szerelem, a szerelem...* (1843) c. versében
- 356 4 *gambitparti* — gyalogáldozattal történő nyitás a sakkjátékban
- 5 *molnárostya, hohlhippen* — holipni, összegöngyöltített vékony, finom ostya; Jókai *A szegény gazdagok*ban is említi (JKK 103.)
- 20 „*coeur roi*” — szójáték: kőr király (francia kártyalap) és szívkirály (itt: Alienor)
- 21 „*valet de coeur*” — szójáték: kőr alsó; itt: Pompeiának udvarló Leon
- 24 *munificentia* — bőkezűség

Lap: Sor:

- 356 : 28 *Abruzzók* — az Appennin-hegység középső része; itt: veszélyes vidék
- 357 : 22 *amerikai dió* — fekete dió, amerikai eredetű fa (*Juglans nigra*)
24 *pawlownia* — császárfa (*Paulownia tomentosa*), a tátogatók családjába tartozó díszfa
- 358 : 4 *virginiai boróka* — a ciprusfélék családjába tartozó díszfa (*Juniperus virginiana*)
5 *lobor* — piramis
6 *tuja* — a ciprusfélék családjába tartozó díszfa
bércse — iszalag (*clematis*)
- 360 : 32 *vazall* — vazallus, alattvaló
- 361 : 30 *kökörcsin* — pulsatilla; virágszíne változó, van rózsaszín is; levelei virágzaskor összehajlók
- 362 : 19 *hecsepecs* — hecsedli, csipkebogyólekvár
23 *nemzeti szín* — itt: fekete-sárga (schwarz-gelb), a Habsburg-család színei
- 363 : 14 „*Kinek mije elveszett*” — népdal (L. Gulyás József: *Jókai és a népdalok*, Népélet 1925.)
- 364 : 34 *egy fazék lúg* — itt nem marólúg, hanem olyan mosásra használt csípős víz, amely esővízből keletkezik, ha egy ideig fahamun állott
- 368 : 16 *frigyláda* — az ószövetségi zsidók, a jeruzsálemi templomban őrzött, szent ládája, amelyben Mózes két kőtábláját (a tízparancsolatot) őrizték
- 369 : 4 *affectantia* — kényeskedés
8 *bencék* — repülő poloskák; Jókai *Utolsó napjai a fürdő-idénynek* c. Balatonfüredről írt cikkében írja: „Ez rettenetes állat. Megfogni nem lehet, mert aki hozzányúl, az a kezével egy szobában nem hálhat. Ha megölik, abban a szobában ember meg nem maradhat a bűztől. Ahol eltapossák, olajfolt támad a padlón. S az első után jön tíz, jön száz, jön ezer!” Itt egy Jakli nevű szarka lakmározza a büdös fenevadakat, regényünkben pedig a hercegasszony baglya. (NK 96. k. *Életemből* I. k. 359.)
II *benedictinus* — Szent Benedek rendi szerzetes, bencés; Balatonfüred e rend birtokában volt
30 „*Sacré diable d'une punaise volante*” — Az ördögbe! egy repülő poloska
- 371 : 14 *bebalzsamozás* — ez idő tájt úgy végezték, hogy a tetem fő verőereit gondosan megnyitották, s konzerváló oldatokat fecskendeztek bele: *moschus* — a pézsmáállat mirigyvála-

Lap: Sor:

- déka; *kénapor*—kínakéregpor, kinint tartalmazó fakéregpor; *kajaputolaj* — növényi illóolaj; *mercurius sublimatus corrosivus* szublimát; *arsenicum* — arzén
- 372 3 *küteg* — kiütés
- 373 5 *ligroinlámpa* — petróleumlámpa
- 25 *Jákob* — Izsák és Rebeka fia, hazatérése idején éjszaka megjelent előtte egy angyal, „és tusakodik vala övele”; Jákob nem bocsátotta el addig, amíg meg nem áldotta őt, ekkor kapta az Izrael nevet, ami annyit tesz, mint Istennel küzdő. (Mózes I. könyve 32. rész)
- 375 18 *Wagner* — W. Richárd (1813—1883) *A nibelung gyűrűje* c. operatetralógiájának *A Walkür* a második, *Siegfried* pedig a harmadik része; az előbbi 1870-ben mutatták be Münchenben, az utóbbit Bayreuthban 1876-ban; Budapesten csak jóval később (1889, ill. 1892) adták elő.
- 19 *Niobe* — görög mitológiai alak, thébai királyné, hét fia és hét leánya volt; bűnös elbizakodottságában megsértette Létó istenasszonyt, ezért Apollón és Artemisz lenyilazta mind a tizennégy gyermekét. Niobé fájdalomában kővé vált.
- 22 *Celesztin* — Pergő Celesztin (1784—1858) népszerű vándorszínész volt
- 376 : 30 *arsenas sodae* — arzéntrioxid oldata szódával vagy nátronlúggal
- vszüveg* — nátriumsilikát, a közönséges üveghez hasonló, bevonásra használják
- 379 : 2 *Bank gasse* — ma is meglevő bécsi utca, a 4—6. számú épület, az egykori udvari kancellária, majd az „öfelsége személye körüli miniszter” palotája, hosszú ideig a magyar követség székhelye volt
- 380 : 7 „*vitam et sanguinem pro rege nostro!*” — életünket és vérünket királyunkért
- 16 *XV. Lajos* — francia király (1710—1774), 1715-ben került trónra; fia, a későbbi XVI. Lajos Mária Terézia leányát vette nőül
- 17 *Helikon* — görög hegység, a görög hitrege szerint a múzsák tartózkodási helye
- 18 *a ráma risalitja* — a gobelin keretmintájának felső középső része
- 23 *iconomachus* — képromboló
- 25 *Európa* — Európé, tyrusi királylányt Zeusz szelíd, arany-szőke bika alakjában látogatta meg

Lap: Sor:

- 380 30 *minivei rombolás* — Ninivét, az asszír birodalom fővárosát i. e. 607-ben a babilóniaiak pusztították el
- 34 „*liber regius*” — királyi könyv, mely a magyar nemesi családok névsorát tartalmazza 82 kötetből áll, 1894-ben Bécsből Budapestre szállították
- 381 16 „*avenam gouque*” — zabot is; az eredeti felkiáltásban ellenkezőleg (sed *avenam non: de zabot nem*) mondták Mária Teréziának; Tóth Béla szerint ez *mendemonda* (*Mendemondák* Bp. 1901. 103.)
- 382 : 21 *rumburgi* — Rumburg, vásznairól híres csehországi városból való
- 384 2 *mopsz* — mopszli, kis termetű kutya fajta
4 *mint Szent Péternek a kakas* — Jézus megjósolta, hogy Péter „mielőtt a kakas kétszer szól, háromszor tagadja meg őt”. Pétert a kakas szava emlékeztette mestere szavára (Márk 14. 66–72.; Lukács 22. 54–62.)
6 *deficiens* — haldokló, itt: kiveszőben lévő
21 *meridianus* — délkör
- 385 1 *névadó kakadubóbíta* — vö. a *Mire megvénülünk* c. regényben az öreg Márton „mozgó bóbítája is fehér volt, mint a kakadué.” (JKK 344.)
10 *egy adoma* — vándoranekdota: „Egyszerű megoldás”. L. György Lajos: *A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai*. Budapest, 1934. 116.
33 *tízkulacsos* — a kétkulacsos (a. m. kétszínű) fokozása
- 386 : 8 *Szibilla-könyv* — titkos jóslatok könyve
- 388 2 *Baden* — Baden bei Wien, alsó-ausztriai fürdőhely
- 389 3 *Ariadne-fonal* — A., krétai királylány Thészeusznek egy gombolyag fonalat adott, hogy kitalálja a labirintusból
17 *krach* — tőzsdekrach, gazdasági csőd; Bécsben 1873 májusában volt
33 *Lipót-rend* — I. Ferenc császár által alapított érdemrend
- 390 : 6 *Ninive* — az asszír birodalom fővárosa; *Babilon*: az ókori Babilónia fővárosa; *Sybaris*: dél-itáliai görög gyarmatváros; mind a három ókori város az egykorú felfogás szerint elpuhult erkölcsi miatt pusztult el (vö. Berzsenyi)
7 *Astarte* — a föníciaiak szerelemistennője
- 391 2 *Dagon* — a zsidó népet leigázó filiszteusok istene; az ő templomát döntötte össze Sámson (Bírák könyve 16. rész.)
- 392 16 *chiffre-olt* — sifírozott, rejtjeles
31 „*Non semper idem*” — nem mindig ugyanaz

Lap: Sor:

- 393 : 19 *Neubau ... Lipótváros* — Bécs VII., ill. II. kerülete
25 *comfortable* — konflis, egylovas bérkocsi
- 394 : 23 *galvanszikra* — villamos szikra
- 395 : 10 *sestertia* — sestertius, római ezüstpénz
- 396 : 21 „*Virtute puer*” — bátran, fiú
33 *splendide* — ragyogóan, tekintélyesen
- 397 : 20 „*ago gratias, domine illustrissime; Deus omnipotens faciat felicem summa cum benignitate dominationem vestram. Sancta trinitas et omnes beati sancti vigilent super passus vestras. In gratiam angelorum vos recommendo.*” — Hálásan köszönöm, méltóságos uram; a mindenható Isten a legnagyobb kegyességgel szerencsétlense uraságodat. A Szentháromság és az összes boldog szentek őrizzék lépteit. Az angyalok kegyébe ajánlom önt.
- 25 *O du verfluchter Eisenkakadu!* — Ó, te átkozott vaskakadu!
- 398 : 1 *majd olcsó lesz a cukornád* — a ma már nem ismert szólás a nádpálcával való verésre céloz (vö. olcsó lesz a mogyoró pej JKK 13. k. 105 12.)
2 *gummi elasticum* — kaucsuk
- 18 *Der Mann schnipft.* — Ez az ember csen.
- 399 : 6 *cabinet noir* — a Bach-korszakban szervezett külügyminisztériumi intézmény, mely a gyanús levelek ellenőrzésével foglalkozott, úgy látszik, még ebben az időben is fennállt (vö. JKK 13. k. 194 : 5)
- 400 : 1 *Tête à tête vagy recontre?* — bizalmas kettesben vagy párbaj végett
8 *Experto crede Ruperto.* — Higgy a tapasztalt R-nek. A szólás eredete *Aeneis* (XI. 283): *experto credite* (higgyetek a tapasztaltnak); a toldalékról: Tóth Béla: *Szájruul szájra*. Bp. 1895. 268.
- 24 *térime* — térfogat, itt: terjedelem
- 401 : 17 *csiklány* — csiklandozó érzés, inger
- 405 : 16 *hátukon aranykulcsot viselnek* — udvari kamarások
- 406 : 15 *Cartouche* — hírhedt francia haramia; 1721-ben kerékbe törték
- 407 : 25 *porte-épée* — kardbojt, itt: a tisztikar
× 26 *fekete frakk* — itt: diplomata
- 408 : 17 *aperçu* — megjegyzés
29 *Amalazuntha* — Nagy Teodorik, keleti gót király leánya
- 409 : 4 *kontratánc* — contredanse: a francia négyes eredetibb neve a párok szembenállásától származik

Lap: Sor:

- 409 : 15 *etabliroz* — berendez
27 *tour des mains* — táncfigura a francia négyesben
- 413 : 17 *bajadér* — itt: sál
- 414 : 3 *Judit* — az Őszövetség apokrif írásából (Judit könyve) ismert történet: a jámbor életű szép özvegy levágta az asszír fővezérnek, Holofernesnek fejét
5 *Bethulia* — héberül Bet-alijja: magas lak, vár Galileában; Jókai szómagyarázatának forrását nem ismerjük
- 415 : 10 „*qui vive*” — állj! ki vagy? (katonai jelszó)
- 417 : 32 *asteroid* — kisbolygó
- 421 14 *patrocinium* — pártfogás
- 424 : 20 *Hyères-i szigetek* — l. 164 : 32
- 428 : 11 *whist* — négyszemélyes kártyajáték francia kártyával
- 430 : 11 *balsac* — alacsony támlásszék
- 431 13 *Szent József-házasság* — a szentírás szerint József, Jézus nevelőatyja, szüzességben élt Máriaival
- 434 : 32 *tömkeleg* — útvesztő, labirintus
- 435 : 32 *najádi mulatság* — najád: vízitündér; célzás a reggeli fürdésre a tóban
- 439 : 10 *rotunda* — kör alakú virágágy
17 *virágrabatt* — egyenes vonalú virágágy
- 441 14 *chronique scandaleuse* — botránykrónika
21 *a pápa papucsát. . . megcsókolni* — a múlt században volt ilyen, nyilván az utolsó vacsora lábmosási szertartására emlékeztető szokás; az egykori iskolai szertartásokban is szó volt róla; Gárdonyi írja *Gyermekkori emlékeim* (Bp. 1951. 95.) c. írásában, hogy könyve szerint „a pápa papucsába szent ereklye van bevarrva”, atyja ezért tűzbe dobta a könyvet.
- 443 7 „*Si vis bellum, para pacem*” — Ha háborút akarsz, szerezz békét. Az ismert latin közmondás (Si vis pacem, para bellum.) megfordított alakja.
8 *Józsue* — Mózes halála után a pusztában vándorló zsidók vezére, aki népét az ígéret földjére, Kánaánba vezette. Az Úr teljesítette Józsue kérését („Nap Gibeonban állj meg...!”), megállította a napot, hogy legyőzhessék ellenségeiket (Józsue könyve 10. 12.).
- 444 14 *ventre à terre* — vágatva
19 *staffierung* — kelengye
- 445 : 3 *Hannover* — porosz tartomány, ill. a tartomány fővárosa; egykor választófejedelemség, ill. királyság volt

Lap: Sor:

- 445 : *welf* — guelf, pápapárti
4 *ordre du bataille* — itt: haditerv, hadparancs
5 *bride abattue* — lóhalálában
26 *Ehrenbreitstein* — város és vár Koblenzcel szemben a Rajna jobb partján
28 *suite* — kíséret
31 *Potz element!* — teringettét
446 1 „*hymenaeus*” — nászadal; szójáték a himnusszal
14 „*comment? Sans y être obligé?*” — hogyan? anélkül, hogy kénytelen volna vele?
33 *negotiatio* — tárgyalás
447 4 *trousseau* — kelengye
5 „*Schwarzer Peter*” — Jókai megmagyarázza a társasjátékot a 467. lapon
8 „*tékozló fiú*” — célzás a szentírás tékozló fiújára (Lukács 15: 11–32.)
15 „*váltónyargalás*” — nyargalás váltott lovakon; itt: átvitt értelmű szójátékkal: váltómanipulációkkal fenntartani magát
448 25 *point d'honneur* — becsület dolga
450 1 *cartell* — itt: kihívás párbajra
14 *Alservorstadt* — Bécs IX. kerülete: Alsergrund
451 5 *salinenschein* — sójegy
453 3 *Bonaparte Péter* — B. Napóleon Lucien nevű fivérének fia; 1870. január 10-én agyonlőtt egy újságíró, Victor Noirt, aki párbajra hívta ki egy sértő hírlapi cikk miatt. A tours-i törvényszék fölmentette a gyilkosság vádjá alól, mivel tettét önvédelemnek minősítette. (Vö.: *A lélek-idomár*. . .)
5 *oecumeni zsinat* — az 1870-i vatikáni zsinat
Daru gróf — francia külügyminiszter
7 *császári herceg* — Bonaparte Péter
11 *cassiusi chylus* — Cassius: a Caesar elleni összeesküvés egyik vezetője; chylus: nedv; itt: támadó kedv
12 *allegál* — vitatkozik
14 „*tömegszínjáték*” — III. Napóleon az új alkotmánytervezetet, mely magában foglalta a *senatus consultum* („főrendiház”) felállítási javaslatát is, 1870. május. 8-án népszavazásra (*plebiscitum*) bocsátotta. A baloldal tiltakozott a terv ellen, a kormány a császár ellen tervezett összeesküvések és merényletek hírével — amelyeket a magyar sajtó is részletesen ismertetett — igyekezett befolyásolni a közvéleményt

Lap: Sor:

A népszavazás eredménye: hét és fél millió igen és másfél-millió nem.

- 453 : 31 *vaudeville* — énekes bohózat
32 *Fauburg du Temple* — külváros Párizsban
34 *rue St. Martin* — belvárosi utca Párizsban
ouvrier — munkás
- 454 1 *Château d'Eau* — kaszárnya Párizs belvárosában
2 *chasseurs d' Afrique* — afrikai vadászezred
3 *providentialis* — előre megrendezett
escadron — lovasszáhad
4 *émeute* — felkelés, zendülés
mouchard — rendőrségi besúgó
- 10 *orleansok pettiói* — Lajos Fülöp király unokájának, a száműzött Orleansi Lajos Fülöp, párizsi gróf fiainak hazatérési kérelmei
a börze lamentója — az értéktőzsde panasza
- 11 *Szent Gotthard-i vasút* — Svájcot átszelő, 240 km hosszú, Luzerntől Milánóig terjedő hegyi vasútvonal; teljes hosszában 1882-ben adták át a forgalomnak. Svájc, Olaszország és az Észak-német Szövetség sok vita után kötöttek használatára megállapodást (1870. júl. 20.)
- 18 *vicomte* — francia főnemesi rang
28 „*hongrois*” — magyar
- 455 6 „*morjen*” — morgen, „jó reggelt” jelent a köszöntésben (guten Morgen), másik jelentése: a holnap nap
8 *Ich habe die Ehre.* — Van szerencsém.; szó szerint: nekem van becsületem
- 10 *szamojéd* — nomád nép a Jeges-tenger partvidékén
- 16 *Ollivier* — Emil O. (1825–1913) francia államférfi, 1870-ben miniszterelnök
- 25 *Galac* — Galați, román dunai kikötőváros
26 „*dix*” — tíz
27 „*je vous aime*” — szeretem önt
28 „*nix tájts*” — nichts deutsch, semmit sem tud németül
- 32 *Liszt Ferencnek ezüst kardot ajándékozni* — Lisztnek 1840. január 4-én, a Nemzeti Színházban tartott hangversenye után egy remekművű régi magyar kardot nyújtottak át; a német lapokban gúnyos cikkek jelentek meg erről
- 456 : 4 *gouillachok, chiquauchok, cannasse-ok* — gulyások, csikósok, kanászok (francia írásmód szerint)
7 „*mamelukok*” — a kormánypárti képviselők gúnyneve

Lap: Sor:

- 456 12 *Baedecker* — német könyvkiadó, neve köznévként útikönyvet jelent
- 24 *két világhíró tábornok* — az egyik Türr István a Ferenc József-csatorna Társaság elnöke volt, ő tervezte a Panama-csatornát is; a másikat nem ismerjük
- 28 *mon ami* — barátom
- 30 *Talleyrand* — Talleyrand-Périgord, Charles, Maurice (1754—1838) francia államférfi, Napóleon külügyminisztere; kora legkiválóbb diplomatája; az említett mondás Stendhal *Vörös és fekete* c. regényében a XXII. fejj. mottójaként szerepel, szerzője P. Malagrida; eredetéről l. Tóth Béla: *Szájról szájra*. Bp. 1895. 151.
- 33 *udvari szabó* — szójáték: *tailleur*: szabó
- 33 *palais royal* — királyi palota
- 457 8 *Marseillaise* — francia himnusz, a forradalom idején írta és szerezte Rouget de l'Isle hadmérnök (1792)
- 13 *Berlioz-féle mars* — Hector Berlioz, francia zeneszerző (1803—1869) hangszerelésében vált világszerte népszerűvé a Rákóczi-induló; Brancardier összekeveri a két nevet
- 17 *Robespierre*. . . „*schwarzer Peter*” — szójáték: Pierre: Peter: Péter
- 19 *Farceur va!* — Menjen, tréfacsináló!
- 20 *N'en parlons plus!* — Ne beszéljünk erről többet!
- 22 *Closerie des lilas* — párizsi mulató
- 458 8 *tilbury* — kétkerekű kocsis
- 11 *pompiér* — tűzoltó
- 13 *cuirassier* — vértess
- 17 *Montparnasse* — Párizs belvárosának egyik része
- 459 : 2 *Fontainebleau* — város Párizstól délre
- 3 *acre* — hold (területmérték)
- 20 *landauer* — lehajtott fedelű, négyülékes dízhintó, Landau bajor városról nevezték el
- 22 *bashlik* — főköttő
- 24 *beduin* — bő köpönyeg
- 460 1 *Tiens!* — Nini!
- 3 *quartier Breda* — egyik párizsi városnegyed neve
- 15 „*Mr. le prince et princesse de Nornenstein Pratz*” — Nornensteini Pratz herceg és hercegnő
- 30 *vestibule* — előcsarnok, kocsibejáró
- × 461 7 *burkony* — köpeny
- 15 *par hasard* — véletlenül

Lap: Sor:

- 461 : 23 *financiális operáció* — pénzügyi művelet
29 *Biarritz* — francia kikötőváros és világhírű fürdőhely a Vizcayai-öbölben
longchamps-i versenyek — lóversenyeiről híres Párizs melletti helység
- 462 : 14 *implicite* — beleértve
- 463 : 9 *Szent István-rend* — Mária Terézia által alapított kitüntetés; Jókai is megkapta e rend kiskeresztjét 1876. febr. 16-án
16 *Janus* — római isten; a háborúba induló hadvezér az ő segítségét kérte; a templomból való kivonulás után nyitva hagyták a templom kapuját, s csak a békekötés után zárták be
- 464 : 10 *Beary Camille* — a III. Napóleon ellen tervezett bombamerénylet egyik vádlottja; 22–23 éves katonaszökevény, aki Flourens segítségével szökött meg, s Londonban találkozott vele; a Beary-bombát l. *Keletkezése, forrásai* 670. l. és a IV. képmellékletet
21 „*Bonbonnière*” — cukorkadoboz
22 *Orsini-féle bomba* — l. 108 : 26
- 465 : 3 *nitromannit, pyroxylin* — robbanó anyagok
8 *Dieu!* — Az istenért!
- 466 : 2 *a barbár hongrois apërçuje* — a barbár magyar szellemes megjegyzése
5 *bon mot* — szellemes mondás
6 *Grandperret államügyész* — Bonaparte Péter perének egyik szereplője
9 *bombacomplott* — cselszövés, megtévesztési kísérlet a mondva csinált bombával
10 *la belle hongroise* — a szép magyar hölgy
12 *lion* — itt: a társaság középpontja, a nap hőse
- 467 : 4 *Grammont herceg* — (1819–1880) III. Napóleon külügyminisztere az Ollivier-kormányban az 1870. május 8-i plebiscitum után
7 *berlini „vasember”* — Bismarck
11 *prágai békekötés* — az 1866-i porosz–osztrák békekötés, melyet Ausztria königgrätzi veresége után kötöttek; Ausztriát kizárták a német szövetségből; egyik pontjának végrehajtása (Schleswig északi részének hovatartozása) még 1870-ben vita tárgya volt
24 *a spanyolok megunták a köztársaságot* — a spanyolok 1868-ban kiűzték a Bourbonokat, s köztársaságot alkottak. Prim

Lap: Sor :

- miniszterelnök a monarchia visszaállításán munkálkodott; egy teljesen szabadelvű országból való uralkodót kerestek. Hohenzollern-Sigmarinen Lipót herceg jelöltségét, minthogy katolikus volt, az ország kedvezően fogadta, de mikor már a dolog majdnem rendben volt, III. Napóleon ürügyet keresvén a poroszokkal való háborúskodásra, megíúsította ezt a tervet, ami az 1870—71-i porosz—francia háborúra vezetett. A spanyol országgyűlés (*cortes*) végül Savoyai Amadeust választotta királynak. (Altmann István: *A jelenkori Spanyolország*. Budapest 1911. 23—26.)
- 468 : 10 *Megkerült a Janus templomának kulcsa* — a. m. megkezdtek a háborús előkészületeket (l. 463 : 16)
- 11 *elég nekünk egy Caesar keleten* — Caesar: I. Vilmos porosz király, később császár; a francia diplomaták joggal gondolhattak védekezésre, amikor Hohenzollern hercegnek felajánlották a spanyol koronát, mert Franciaország körülzárásáról volt szó.
- 17 *tintamarre* — zajongás
- 26 *kisasszony létére* — a múlt században voltak híres női bikaviadorok, szereplésüket 1908-ban tiltották meg
- 27 „*Journal amusant*” — „Mulattató újság”
- 30 *Hotel d’Espagne et d’Hongrie* — Spanyolországról és Magyarországról elnevezett szálló; Jókai a *Nincsen ördög* c. regényében is említi (NK 85. k. 28., 40.)
- 469 : I „*ajo te Aeacidam romanos vincere posse*” — kétféleképpen értelmezhető (ezért dodonai órákulum): 1. Azt mondom, hogy te, Aeacus fia legyőzheted a rómaiakat; 2. Azt mondom, hogy téged, Aeacus fiát a rómaiak legyőzhetnek
- 11 *Pekingben ütött ki a forradalom* — Pekingben 1870. május 21-én népfelkelés volt a franciák ellen; a francia konzult, a francia papokat és apácákat meggyilkolták (H 1870. júl. 8. e. k.)
- 16 *I. N. R. I.* — *Iesus Nazarenus Rex Judaeorum*: Názáreti Jézus, a zsidók királya; a latin szöveg kezdőbetűiből alakított betűszó, ez volt ráírva a Jézus keresztjére erősített táblára (János 19. 20.)
- 17 „*Io Non Ricognosco Infallibilità*” — az olasz mondat jelentése (melynek szókezdő betűi ugyancsak az I. N. R. I-t adják): Én nem ismerem el a (pápai) csalhatatlanságot. — A római pápa csalhatatlanságáról (*infallibilitas*), vagyis tévedésmentes tanításáról szóló dogmát 1870. július 18-án hirdették ki

Lap: Sor:

- a vatikáni zsinaton. A zsinat nem egyhangúan szavazta meg ezt a dogmát, 601 főpap közül csak 451 szavazott „placet”-tal. Tóth Béla Jókai *A magyar néphumorról* c. műve alapján közül egy régi I. N. R. I. szójátékot (*A magyar anekdotakincs*. Bp. 1901. I. 360.)
- 469 : 29 két ilyen nemzet — a német és a francia nemzetről van szó; az egyik az egyházi (Luther), a másik a társadalmi (1789-i forradalom) reformációt adta a világnak
- 470 : 1 „dirák” — furiák (dirae)
12 államsférfi. . .kinek neve olajfát jelent — Ollivier (l. 455 : 16), olivier: olajfa; O. nem külügyminiszter, hanem miniszterelnök volt 1870-ben
14 a császár térden áll — l. Keletkezése, forrásai 671. l.
20 Lutetia — Párizs latin neve
27 „Rum, rum, rum, der schwarze Peter geht herum” — rum, rum, rum; a fekete Péter jár körül
- 471 17 vicomtesse — a vicomte felesége
28 Sapiienti pauca! — a. m. bölcsnek keveset: kevés szóból ért a bölcs
- 472 17 affront — sértés
22 vidravas — a vidrát vascsapdával szokták megfogni
27 kizlár-aga — a szultán háremének őre
- 473 : 30 conjectura — sejtelem
- 474 : 18 carbonarik — Olaszország felszabadítására szervezkedett titkos társaság tagjai
- 476 9 szőke haj . . . fekete szemek — Rafaela hercegnő
- 479 6 „de par le roi” — a király nevében
- 481 29 külügyérség — külügyminisztérium
- 482 22 ipja — apósa
- 484 8 följegyezték a krónikák — az 1870. júliusi eseményeket. Jókai a hírlapok közléseiből rekonstruálta (l. Keletkezése, forrásai 669. l.)
- 487 : 2 vasból csinált zsácutca — vasúti szárnyvonal
9 Gänserndorf — község Béctől északkeletre vasútállomással
23 emancipáció — a zsidók emancipációját (teljes egyenjogúsítását) 1849-ben a szegedi országgyűlés mondta ki; 1853-ban megszüntették ingatlanszerzési lehetőségüket, majd 1867-ben törvényben mondták ki egyenjogúsításukat
26 virtualitás — remélhető vagy on
- 488 : 7 ferslág — láda
8 putina — bödön

Lap: Sor:

- 490 1 *haricska* — hajdina, pohánka (*Polygonum fagopyrum*), hántolt magja élelmiszer, megőrölve lisztet ad, s kásaként használható
7 *kolnácska* — kolna, présház; nyári mulatólak
- 21 *sárga gyopárkoszorú* — a *Gnaphalium* aranyhárga virágából ez idő tájt halotti koszorút kötöttek, mivel levágva szinte fonnyadás nélkül szárad; Arany is említi az *Ének a pesti ligetről* c. versében
- 30 „*Ipsilánd. . .*” — népdal, az ún. hidasjáték szövegének részlete (l. Erdélyi János: *Népdalok és mondák*. Pest, 1846. I. k. 410.)
- 491 10 *duzmadt* — durcás
pofoék — pufók, telt arcú
szerafim — angyal
- 14 *Párius* — Párizs latinosan írt neve, ezt nem használták; a helyes latin név: *Lutetia (Parisiorum)*
- 17 *sifli* — ócskaság, semmiség
- 492 : 29 *hegyetlen kés* — tompa végű, csúcs nélküli kés, dohányvágáshoz használták
- 493 7 *Haymonfi* — francia mondahős
19 *lancasterpuska* — angol vadászpuska
- 494 15 *talma* — Talma, híres francia színészlől elnevezett díszköpeny; lebernyeg: bő köpeny
29 *szalontai fajta* — „szőre kondor veres, lábai hosszúak, mint az őzé, feje nyúlt, fülei előre hegyezettek; vad, bátor állat, mely a farkast elveri a kondójától; kemény természetű, mely soha ólat nem lát, se élelmet vályúban nem kap, felnő magától.” (Jókai Mór: *Tiszamenti élet. Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen*. Magyarország II. k. Budapest 1891. 58.)
- 495 2 *gubics* — gubacs, timárok használják bőrkészítésnél
- 497 3 „*nu me tieme da járma*” — nem félek a téltől
5 *potiron tők* — sütőtök
- 14 *Jákob pátriárka* — Jákobnak, Izsák fiának, tizenkét fia és egy leánya volt; két feleségétől, Leától és Rákheltől, és két szolgálótól, Zilpától és Bilhától (Mózes könyve I. 29. 30. rész)
- 498 1 *rőt vad* — szarvas és őz
15 *üzde* — üvegház
turbánliliom — Jókai *Flóra színháza* c. cikkében (Kertészeti Lapok 1899) írja, hogy a Svábhegy és János-hegy környéké-

Lap: Sor:

- nek primadonnája a turbánliliom (*Lilium Martagon*); maga kiásott egyet, és elültette kertjébe. (L. Moesz Gusztáv: *Jókai növényismerete*. Természettud. Közl. 1925. 111.)
- 498 8 Régi jó ismerőse volt ez a vadon erdő. — A leírás sok részletében megegyezik *A bujdosó naplójában* leírt bükkí tájjal (*Csataképek a magyar szabadságharcból*. A bujdosó tanyája c. fej. NK. 10. k. 261. skk. 1. — vö. J. M. Iróí *arcképek*. Sajtó alá rendezte Bisztray Gyula Bp., 1955. 313 l.) Ugyanez a Tardona környéki táj szerepel *A tengerszemű hölgyben* is (NK 76. k. X—XI. fej.) Vadnay Károly *Jókai Tardonán* c. 1893-i cikkében (*Irodalmi emlékek* Bp. 1905. 363—375.) Rácz Endre tardonai lelképásztor emlékező szavait idézi: „Legszívesebben rándult ki a dédesi várromhoz vagy a Bükk óriási sziklatömbjéhez, az Odvaskőhöz, honnan pompás a kilátás; vagy a Szentlélek kolostor omladékaikhoz...” (372). — Zárkány Leon Szent Ilonáját egyébként J. a Rézaljára helyezi, nyilván a Sebes-Köröstől északra emelkedő Rézhegységre gondolt
- 19 „*maison d'or*” — aranyház
- 26 *kalló* — kallómalom, víz hajtotta malomféle gép, melyben a gyapjút ütés, gyúrás által kelmévé készítik
- 499 : 5 *geszt* — fatörzs
- 7 *karthauzi* — Szent Brunó által alapított (1084) szerzetesrend ún. néma barátok; hazánkba IV. Béla telepítette őket
- 10 *bangita* — a bodzafélékhez tartozó növény (*viburnum*)
- 13 *krepin* — selyemkóró (*Asclepias syriaca*), kerti dísznövény; mint rost- és kaucsuknövénnel kísérleteztek, könnyen elvadul, nehezen irtható; termésének szőrsképletei iparilag értékesíthetők, de nehezen feldolgozhatók. (Soó—Jávorka: *A magyar növényvilág kézikönyve*, Bp. 1951. I. k. 483.)
- 19 *hársfa* — „Ha valaki azt kérdezné, hogy mely növények voltak Jókai kedvencei? akkor azt kellene felelnünk, hogy elsősorban a fák. Ezek között is elsősorban a hársfák. Ezeket említi legsűrűbben. A hársfa az erdők királya. Csupa arany és méz!” (Az élet komédiásai.” — *Hajdan, most és valaha* c. cikkében (NK 61. k. 272.) meghagyta, hogy a Svábhegyen temessék el négy fehérlevelű hársfája alá. (Moesz Gusztáv i. m. 116.)
- 500 : 5 *De itt a göcs!* — bökkenő; Vö. Kazinczy így fordította Hamlet monológját: „Elalunni? — talám álmodni is! — Ez ám a göcs!”

Lap: Sor:

- 502 18 *rigyetés* — az üzekedő őzbak riogó, bűgő hangja
- 504 : 19 *Jónás töklevele* — Jónás próféta Ninive határában figyelte a város életét, az Úr egy tököt futtatott fel hajlékára, hogy megvédje a nap forróságától, másnap meg egy férget küldött, s az megrágta a tök gyökerét és elszáradt; ezzel a példázattal magyarázta meg az Úr Jónásnak, miért kegyelmezett meg Ninivének
- 508 : 23 *camaora* — papi sapka
- 509 : 8 *Non me inducas in tentationem!* — ne vigy engem a kísértésbe; a latin nyelvű Miatyánkból két szó (ne nos) megváltoztatásával
- 19 „*sacerdos debet esse homo hospitalis*” — a papnak vendégszerető embernek kell lennie
- 510 : 23 *Monte Vierge* — valószínűleg költött hegynév, a Jungfrau példájára
- 512 6 *Deus benedicat, reverendissime pater* — az Isten áldja, főtisztelendő atyám
- 23 *aszottas* — aszat (cirsium)
- 513 12 *anglus* — angol
- pátens* — itt: szabadalom
- 27 *véka* — gabonafélék régi űrmértéke, kb. 31 liter
- 514 1 *hydrocephalus* — vízfejű, nagyfejű
- mérő* — régi űrmérték, főleg szemestakarmány mérésére, a pozsonyi mérő kb. 62,53 l.
- 11 *a németet bolonddá tenni: virtus* — Kampós uram is hasonlóképpen vélekedett Az új földesúrban (JKK 22.)
- 516 : 15 *komité* — itt: kiállítási rendezőbizottság
- 517 : 1 *mortifikál* — kínoz
- 3 *harmadik hely* — akkoriban a vasutakon három kocsiosztály volt
- 519 16 *stadtpark* — nyilvános park Bécsben
- 18 *mitrailleuse* — golyószóró (Montigny-féle), francia találmány, 37 csöve volt, s mindegyik percenként 9 lövést tudott leadni; forradalmi újítás volt a még 1866-ban is használt hátultöltő fegyverekkel szemben
- 520 : 5 *bauernfängerei* — parasztfogás, verbuválás kötéllel
- 8 *Ah, la chère madame Corysande!* — Óh, a kedves madame Corysande!
- 13 *jupon* — alszósoknya
- 521 1 *Führer durch die Stadt* — idegenvezető a városon keresztül

Lap: Sor:

- 521 : 30 *Lenormand* — híres párizsi jósnő
table moving — mozgó (táncoló) asztal
- 522 : 19 *Lemouton grammair-je* — L., Pesten élt francia nyelvemester
francia nyelvkönyve
- 523 : 16 *schutzmann* — rendőr
Basel — Karl, B., bécsi színész
- 525 : 23 *Experimentum in anima vili* — kísérlet értéktelen lelken
- 528 : 14 *harlekin* — bohóc (Arlecchino)
17 *figaró* — cylinder, kürtőkalap
18 *inexpressible* — nadrág; a. m. kimondhatatlan; finomkodó kifejezés
- 529 : 6 *Verestorony utca* — Rotenturm Strasse Bécs belvárosában
33 *chablis* — kiváló francia fehér bor; Dijontól északnyugatra, Chablis környékén termő fehér burgundi szőlőfajtából készül
34 *liebfrauenmilch* — világhírű német fehér aszúbor; elnevezésének eredete: Worms külvárosát a franciák 1689-ben elpusztították, csak a Liebfrauen Stift nevű templom maradt épen. Ennek környékén termő szőlőt — a monda szerint — a templom fala védi a szelektől és a róla visszaveődő nap-sugarak aszalták meg.
- 530 : 1 *steinheimer cabinet* — német pezsgő; a Würzburg környékén termő „Stein-Wein”-ből készül
Château Margot — francia pezsgő; champagne-i borból készül
6 *vöslauer* — a legnépszerűbb osztrák fehér bor; Vöslau: község Alsó-Ausztriában
9 *laute* — itt: zajosan, könnyelműen
30 *pagát ultir.ója a pincéreknek* — tréfás ócsárlás
34 *Ganymedes* — Zeus pohárnoka
- 531 : 17 *dispositionsfond* — titkos rendelkezési alap
- 532 : 8 *békemeeting* — békegyűlés
28 *hadi láb* — háborús létszám, keret
29 *démenti* — cáfolat
- 533 : 7 *prognosztizál* — jövendöl
22 *szalicilsav* — fertőtlenítő szer
26 *duenna* — idősebb hölgy
28 *ibi, ubi* — oda, ahova (ti. lehet)
- 535 : 13 *mozderő* — mozdító erő
21 *Sisyphus* — Korinthosz egykori királya, ki az idegeneket meredek szikláról a tengerbe lökte, halála után az alvilágban örökké visszagördülő sziklát hengerft a hegyre

Lap: Sor:

- 536 : 17 *hatos* — hat krajcáros pénzdarab
25 *Helgoland* — sziget az Északi-tengerben; 1807-ben adta el a dán király Angliának, 1864-ben alkotmányt kapott; csak 1890-ben került német kézre
- 537 : 13 *re infecta* — dolgvégezetlenül
30 *Bremerhafen* — Bremen tengeri kikötője a Weser torkolatánál
- 539 : cím *Niobe parasztruhában* — Seregély felesége
- 540 3 *kalkulus* — itt: számítás
- 541 9 *semlegesség* — a monarchia semleges maradt a francia–porosz háborúban; Vö. Jókai vezércikkét a Honban (1870. júl. 23.): *A semlegesség magyar szempontból.*
- 15 *strasbourgi dóm* — a XI–XV. sz.-ban épült gótikus székesegyház. A Hon egykorú híre szerint „mesterműve az ó-német építészetnek. A sugár áttörtművű torony (142 m) magasságát csak a cheopsi piramis múlja felül.” A dóm 1870. augusztus 26-án lángokban állt. „A Münster ég!” — írta a Hon.
- 543 : 27 *vörheny* — skarlát, heveny fertőző gyermekbetegség; regényünk idejében még nem ismerték a kórokozóját, s így nem tudtak védekezni ellene; az elbeszélte eset megtörténhetett: a betegek súlyos esetben néhány nap alatt meghalhattak
- 545 : 28 *Jób története* — Jóbnak nagy vagyona, hét fia és három leánya elpusztult, de Isten visszaadta vagyonát kétszeresen, mert a csapásokat zúgolódás nélkül viselte, s hét fiát s három leányt is adott neki (Jób könyve)
- 546 : 25 *tolvajméh* — idegen kaptárokba jár mézet lopni
- 550 : 4 *hat hét* — az 1870. júl. 15-i hadüzenettől a szeptember 3-i sedani kapitulációig
5 *ordinárius* — itt: házi orvos
7 *laurocerasus* — *Prunus laurocerasus*: babér- vagy borostyánmeggy; régebben gyógyszeralapanyagként használták
- 10 *három semleges nagyhatalom* — Olaszország, Ausztria-Magyarország és Oroszország
- 14 *Metz* — Lotharingia fővárosa a Moselle mellett
- 22 „*Utazás a holdba*” — Jules Verne regénye
- 27 *Mac Mahon* — (1808–1893) francia hadvezér, a sedani csatában fogságba került
- 31 *miért nem jutott el Mac Mahon Párizsba?* — M. Párizs védelmében hátrálni igyekezett, a császár parancsára azonban egy másik bekerített francia sereghöz kellett áttörnie

Lap: Sor:

- 551 3 *egy szeptemberi napon* — 1870. szeptember 3. a francia sereg sedani vereségének napja
16 *fehér-fekete lobogó* — porosz hadizászló
17 *leviathán* — bibliai tengeri szörnyeteg
18 *piros-fehér-kék lobogó* — francia zászló
- 552 : 31 „*anonim ország*” — névtelen ország, ti. nem saját nevéen szerepel
- 555 4 *Sedannál elfogták Napóleont* — 1870. szept. 3-án III. Napoleon is fogságba esett; magának Vilmos, porosz királynak adta meg magát; *Sedan*: francia város a Meuse mellett a belga határ közelében
6 *disagio* — pénzbeváltási (aranyból papírpénzre) veszteség
- 556 : 21 *prognosticon* — előjel
- 559 6 *fekete rózsa* — cégelnevezés
- 560 : 7 *quiproquo* — tévedés, személycsere
29 *Metternich temetése* — 1859-ben volt
- 562 : 2 *quinterno a lutrin* — ötös találat a számsorsjátékban (lottón)
14 *argent frisée* — ezüst fonal
19 *à la Savonnerie* — egy Párizs melletti község (Chaillot) régi szappangyárában (savonnerie) alapított szőnyegszövő műhely hímzési eljárása
- 564 : 3 *pseudo-boltoslegény* — ál-boltoslegény
- 565 14 *a strasbourgi dóm óraműve* — A kereszthajó déli részében levő órát 1547–80 között építették. Hamar felmondta a szolgálatot. Csak 1838–42-ben sikerült helyreállítani. „A legnagyobb műreemek egyike. A naprendszeren és ennek constellatióin kívül van planiglobóra rendszere, czenkívül sok alak mozog rajta, nevezetesen a 4 évszak és 12 apostol, mely utóbbiak 12 óraker körben járnak az úgynevezett üdvözítőt, mialatt az oldaltoronyon álló kakas kukorékol.” (H 1870. szept. 1. e. k.)
19 *etablissement* — itt: vállalat
30 *comptoir* — itt: üzlethelyiség
- 566 : 21 *journal könyv* — üzleti napló
26 *tramway* — közúti vasút
- 567 34 *à la bon enfant* — jó gyermek módjára (ti. fésült frizura)
- 570 14 *túri süveg* — karimátlan kalap ✓
- 571 9 *messing* — sárgaréz
- 573 31 *heraldika* — címertan
- 574 : 28 *öt kis sírhalom* — négy sírban két-két gyermek feküdt, az ötödikben egy

Lap: Sor:

- 579 : 1 *kajütgádor* — a hajófülke fala
580 : 33 *Neuwerk* — sziget az Északi-tengerben az Elbe torkolatával szemben
581 : 3 *fonal* — tengerészek által használt hosszmérték; 1 fonal: kb. 2 méter
582 : 28 *mercurius corrosivus* — higany tartalmú balzsamozó szer
584 : 5 *Honneur au malheur!* — Tisztelet a szerencsétlenségnek!
23 *Spree melletti Athene* — Berlin; a Spree keresztülfolyik a városon
24 *a nagy diadalhír* — a sedani győzelem híre
586 : 23 *kokolysza* — vörös áfonya
moorland — lápvidék
587 : 19 *Bodenbach* — egykori határváros Ausztria és Németország között
593 : 2 *Anchises* — Aeneas atyja, ifjúkorában Venus istennő szeretője. Kalandjával eldicsekedett, ezért Jupiter „villám szelével” le-sújtotta, s ettől fogva nyomorék lett (l. Vergilius *Aeneis*)
11 *a „nemzet bárója”* — Bizay, Balatonfüred törzsvendége „élénk szellemű, de nagyon feltűnő viselkedésű egyén, ki valósággal uralkodott a fürdőközönség kedélye felett.” E kedélyes ál-báróról Váli Mari ír (158.), de szerepel Krúdy (*Holdas este Füreden*) és Gárdonyi műveiben is (*Te Berkenye*).
14 „ugrás” a heraldikában — célzás a *Natura non facit saltus* szállóigéje
32 *fertálybankó* — negyedbankó (L. JKK. 13. k. 249 : 10 és 252 : 1, Kakas Márton versében)
594 : 5 *Sunt, qui se nequiter humiliant!* — Vannak, akik könnyelműen lekicsinylik magukat.
10 *tizenhárom próbás* — valódi, hamisítatlan; régen olyan finomságú ezüstöt jelentett, amelynek minden 16 latjában 13 lat a tiszta ezüst
12 *brahmin* — a legfelső kaszthoz tartozó hindu
33 *I tempi passati* — elmúlt idők
595 : 11 *Johannes sine terra* — Földnélküli János
597 : 18 *familialiter excipiálta* — bizalmasan fogadta
598 : 2 *a közigazgatást az igazságszolgáltatástól elkülöníteni* — a vármegyei tisztviselőknek (pl. Zárkány Napóleon főszolgabírónak) közigazgatási és bírói jogköre volt
5 *retardatum* — restancia, elintézetlen ügy
7 *preferáncparti* — kártyajáték magyar kártyával
24 *antichambriroz* — az előszobában várakozik

Lap: Sor:

- 599 2 *obsittól . . . a visum repertumig* — a katonai elbocsátó levéltől a látéletig
- 602 16 *Nemesis* — a bosszúállás istennője
17 *Ad animam* — lelkemre (ti. mondom)
26 *aut-aut* — vagy, vagy
- 603 30 *pelargonium* — muskátli, számtalan változata van
34 *Qui bene distinguit, bene docet.* — Aki jól különböztet, jól tanít.
- 604 13 *Sámuel X. könyve* — helyesen: Sámuel I. könyvének 10. részében; Tóth Béla két anekdotát közöl ezzel a bibliai passzussal kapcsolatban (*A magyar anekdotakincs* Bp. 1901. VI. k. 50—51.)
15 *Hirsch Daenemark* — (1808—1888) zsidó hittudós
- 606 2 *guttapercha fű* — kaucsukfaj
- 607 1 *Rómát elfoglalták az olaszok* — a franciák, akik az egyházi államot megszállva tartották, 1870 augusztusában kivonultak Rómából; az olaszok szeptember 20-án vették be a várost
29 *Vezúvtól elborított város* — Pompeji; szójáték
- 608 16 „*pro aris et focis*” — „az oltárokért és a családi tűzhelyekért”, idézet Cicero *De natura deorum* c. művéből
28 *a párizsi katonai kormány* — Trochu tábornok kormánya
- 609 19 *arról hegedült Szent Dávid* — szólás: a. m. semmi sem lett belőle
- 610 15 *a curia . . . a „si clandestinus” alapján* — a római szentszéki bíróság a „ha titkos” (ti., ha titokban kötötték a házasságot) kezdetű paragrafus alapján
- 611 18 *harangozópénzzel a szájában* — szólás: a. m. halófélben lévén (ti. nála van a temetési harangozásért járó pénz)
- 612 18 „*strof*” — büntetés (Strafe szóból)
- 621 33 *carillon* — harangjáték
- 624 6 *a hullám tajtékjából születve* — célzás Aphroditéra (Venus), aki a tenger habjaiból született
30 *kanonizál* — szentté avat; a római katolikus egyház szentté avatási perciben az „advocatus diaboli” az ellenérveket felsorakoztató „ördög ügyvéde”
- 626 9 *horoszkóp* — itt: jövő
10 *Endor* — palesztinai helység, itt lakott az a jövőmondó asszony, akitől Saul tanácsot kért; az asszony elébe idézte a halott Sámuelet, aki megjósolta a filiszteusok győzelmét; Saul a vesztes csata után kardjába dőlt (Sámuel I. könyve 28—31. rész)

Lap: Sor:

- 627 : 24 *Szent Móric-rend* — I. Viktor Emánuel, Szardínia királya által alapított érdemrend
- 631 8 *papírnnyiradékös iroda* — célzás arra, hogy a „Jerichói Kürt”-be más lapokból kiollózott cikkeket vettek be
- 632 14 „*Sohase lesz ebből gállickő!*” — szólás: a. m. nem fog sikerülni
23 *legfainabb* — legfájintosabb, legnagyobbyszerűbb
- 634 : 29 *pislaszempár* — ferde szemvágás
- 637 : 3 *amalgamázva* — amalgámozva, itt: (különböző jellemvonások) keverve
- 638 32 *cerberus* — itt: a hajdú, akinek Leon meghagyta, hogy ne engedjen be hozzá senkit
- 639 : 8 *galanteriabolt* — díszmű-, ajándékbolt
30 *Torquemada* — spanyol főinkvizitor (1420—1498)
- 640 : 10 *Doré bibliája* — Gustave D. (1833—1883) francia grafikus illusztrált szentírása; Jókai könyvtárában is megvolt
- ✓ 12 *mode journal* — divatlap
15 *Szulamith* — a bibliai *Énekek énekében* szereplő menyasszony neve
- 642 12 „*Dominus vobiscum!*” — az Úr legyen veletek; a hívek üdvözlése a misében
- 645 9 *vendetta* — vérbosszú
- 649 : 2 *Sainte Croix* — svájci helység, közel a francia határhoz, a Mont Chassaron és Mont Suchel lábánál
- 650 : 21 *escarpé* — meredek, itt: a meredek hegyoldal vízszintesre levágott művelhető része

A jegyzetek összeállításában adott szíves segítségükért szerkesztőimen és a lektoromon kívül köszönetet mondok Fábíán Jánosnak, Hegedüs Gézának, Karoliny Gyulának, Lovasi Teodórának, Polgár Gizelának, Scheiber Sándornak, Soó Rezsőnek, D. Szemző Piroskának, Sente Péternek, Tagányi Imrének és Zibolen Endrének.

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Jókai Mór Erzsébet királynénál (Egy bécsi újság illusztrációja, megjelent a Jókai albumban)
- II. Korteskocsmá (Szemplér Mihály rajza, 1880. Történeti Múzeum Képcsarnoka)
- III. Kortések (Szemplér Mihály rajza, 1880. Történeti Múzeum Képcsarnoka)
- IV. A Beary-féle bomba leírása és rajza a *A Honban* (1870. máj. 8.)

NÉVMUTATÓ

- Abd el-Kader 745
 Abdul Azis 732
 Abulfeda 736
 Albert herceg 732
 Albrecht főherceg 663, 767
 Altmann István 778
 Amalazuntha 772
 Andrássy Gyula 663–64
 Antonelli 767
 Arany János 762, 764, 779
 Arisztotelész 740
 Asszurbanipal 747
 Augustus Octavianus 742
- Baedeker, Karl 776
 Bagó Márton 736
 Barabás Miklós 739
 Bárczi Géza 755
 Barta János 686
 Beary, Camille 670, 777
 III. Béla 766
 IV. Béla 781
 Beleznay [?] 680
 Bem József 743
 Bentham, J. 764
 Beöthy Zsolt 676
 Berlioz, Hector 776
 Berzsenyi Dániel 771
 Beust, osztrák kancellár 663
 Bihari Sándor 758
 Bismarck, Otto 665, 732, 736,
 758, 777
- Bisztray Gyula 660, 781
 Bizay 786
 Blasel, Karl 783
 Bogár Ferkó (Imre) 744
 Bonaparte Péter 774, 777
 Borovy, Frantisek 661
 Brábek, F. 661
 Brennus 767
 Brentzenheim, Alfonz 673
 Brentzenheim, Ferdinánd 673
 Brutus, L. Junius 730
- Cartouche 772
 Cassius 774
 Catalani, A. 730
 Cicero, Marcus Tullius 787
 Conctantinus 755
 Cooper, Fenimore 759
 Crouy Chanell 759
- Csanády Sándor 666
 Cserei Mihály 741
 Csuzi Cseh János 744
- Daru Napóleon gróf 774
 Darwin, Charles 745
 Deák Ferenc 663, 675
 Degen, J. 768
 Demeter Tibor 661
 Demosthenes 738, 749
 Devecseri Gábor 731
 Diocletianus 735

- Diogenész 743
 Dionysius 768
 Doré, Gustave 788

 Egressy Béni 756
 Egressy Gábor 764
 Erdélyi János 780
 Erzsébet királyné 675

 Fábíán István 683
 Fábíán János 788
 I. Ferenc 732, 771
 I. Ferenc József 732, 735, 759
 Ferenczi Zoltán 661
 Fésüs György 680
 Flaubert, Gustave 735
 Flourens [?] 777
 Fülöp király 749

 Gaal Mózes 680
 Gál János 661
 Gárdonyi Géza 773
 Garibaldi Giuseppe 743, 744
 Gladstone, William 753
 Gobelin Jean 729
 Gogol, Nyikoláj Vasziljevics
     755
 Goldzieher Géza 673
 Grammont herceg 777
 Grandperret 671, 777
 Guillotine J. I. 744
 Gulyás József 769

 György Lajos 759, 771
 Gyóry Miklós 660
 Gyulai Pál 679
 Gyurián József 736

 Halász Imre 664
 Haynau, Julius 753, 761
 Hegedüs Géza 660, 673, 683,
     788
 Hegedüs Sándor 663, 666, 744
 Heller, H. J. 767
 Henson 768
 Hild József 751
 Hirsch Daenemark 787
 Hogarth, William 737
 Hohenzollern-Sigmarinen Lipót
     778
 Homérosz 731
 Horatius, Flaccus 747
 Horn Ede 662, 666
 Hufcland, W. R. 734

 Imre király 766

 Jagicza Lajos 669
 Janke Otto 661
 János király 767
 Jávorka Sándor 781
 Jekteles Ignác 757
 Jókainé Laborfalvi Róza 663,
     676
 Jókay Jolán 662–63, 666, 676,
     745

 Karácsonyi Guidó 676
 Karoliny Gyula 788
 Kazinczy Ferenc 781
 Kis Ferencné 730, 742
 Klapka György 756
 Klinkowström 746
 Kneipp, Sebestyén 669
 M. Kondor Viktória 663
 Kossuth Lajos 761
 Kőrösi László 669
 Krúdy Gyula 733, 734, 786
 Kuhn Ferenc 664
 Kulcsár Adorján 673

 XV. Lajos 770
 XVI. Lajos 770
 Lajos Fülöp 775

- Lajos Fülöp, Orleansi 775
 Lavater, Johann 733
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 765
 Lemouton [?] 783
 Lendvay Márton 764
 Lenormand 783
 Lilienthal, Otto 768
 Liszt Ferenc 775
 Livius, Titus 767
 Lovasi Teodóra 788
 Luther Márton 779
- Mac Mahon, Patrice de 784
 Machiavelli, Niccolo 768
 Malagrida, P. 776
 Mária Terézia 770, 771
 Maxentius 755
 Mazzini, Giuseppe 743, 744
 Mehner Vilmos 675
 Mesmer, Franz Anton 742
 Metternich, Klemens Lothar
 von 746, 785
 Meyerbeer, Giacomo 757
 Mikszáth Kálmán 663, 680,
 744
 Milton, John 662
 Moesz Gusztáv 781
 Montecuccoli, Raimondo 753
 Montigny [?] 782
 Muravjev Sz. J. 744
 Murillo, B. E. 766
- Nagy Miklós 686, 688
 Nagy Sándor 669
 Nagy Teodorik 772
 I. Napóleon 664, 731, 743,
 761
 III. Napóleon 730, 736, 743–44,
 761, 764, 774, 777–78, 785
 Nena Sahib 737, 744
 Noé, Amédée de 738
 Noir, Victor 774
- Odenatus 742
 Ollivier, Emil 671, 775, 777,
 779
 Orsini, Felice 744
- Patkó Bandi 744
 Patti, Adelina 729
 Paskievics, Ivan 763
 I. Péter 758
 Petőfi Sándor 768
 Pénaud, A. 768
 Pergő Celesztin 770
 Persigny, Jean Gilbert 753
 Pintér Jenő 683
 Pitaval, François Gayot 739
 Pitt, William 766
 IX. Pius 754, 763, 767
 Polgár Gizella 788
 Popp, J. G. 745
 Prém József 680
 Prim, Juan 777
- Rácz Endre 781
 Radetzky, Joseph 767
 Radocza János 665
 I. Richárd 748
 Robespierre, M. 767
 Rossini, Gioacchino 730
 Rotschild, Mayer Anzelm 732
 Rotteck, Karl 664, 746, 748
 Rouget de l'Isle 776
 Rózsa Miklós 673
 Rózsa Sándor 743
- Saint-Simon 759
 I. Sándor 752
 Savoyai Amadeus 778
 Scheiber Sándor 788
 Schiller, Friedrich 763, 766
 Shakespeare, 741, 762, 764
 Simon, Julius 671
 Simonyi Ernő 667

- Ślaski, Jan 661
 Sobieski János 751
 Solymossy Sándor 680, 682
 Soó Rezső 781, 788
 Sötér István 683, 685, 686
 Stendhal 776
 Stringfellow 768
 Stuart Mill 731
 Suetonius, Caius 742

 Szabó László 758
 Szalay László 766
 Szana Tamás 678
 Szapáry Ferenc 742
 Szász Károly 741
 Széchenyi István 736, 752
 Szemlér Mihály 789
 D. Szemző Piroška 788
 Szent Antal 735
 Szent Brunó 781
 Szent Domokos 737
 Sente Péter 788
 Szent Ferenc 737
 Szent György 735
 Szent Péter 771
 Szent Rókus 740
 Szily Kálmán 752

 Tagányi Imre 788
 Talleyrand 776
 Talma, F. J. 780
 Tarquinius Superbus 730
 Tisza Kálmán 663, 664
 Tolnai Vilmos 752
 Torquemada, Thomas de 734

 Tóth Béla 741–42, 744, 749,
 756, 766, 768, 771–72, 776,
 779, 787
 Tóth Kálmán 667, 759
 Tournachon, Félix 738
 Trochu, L. J. 787
 Türr István 776

 Vadnay Károly 781
 Vajda János 678, 762, 763
 Váli Mari 666, 749, 786
 Vámbéry Ármin 679
 Ványi Ferenc 683
 Veres Pálné 740
 Vergilius, Publius Maro 758,
 765, 772, 786
 Verne, Jules 765, 784
 I. Viktor Emánuel 748, 788
 Viktória királynő 732, 761
 I. Vilmos 732, 778, 785

 Wagner, Richard 770
 Welcker, Karl 664, 748
 Wellington, A. 743
 Willardt, [?] 668
 Windischgrätz-Dessewffy herceg-
 nő 669
 Windischgrätz Lajos József 673

 Zenobia 742
 Zibolen Endre 788
 Zlinszky Aladár 683
 Zrínyi Miklós 753

 Zsigmond Ferenc 672, 681

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ: NAPÓLEON ÖCSÉM

Amit két leány beszél egymás közt	9
Amit a harmadik leány beszél a kettőnek	20
Az albumból	43
Amit egy nő beszél egy leánynak	69
A védszent, aki leszáll	93

MÁSODIK RÉSZ: A RENDŰR

A „Fürst” és a „Princ”	117
A „Jerichói Kürt” gépezete	131
Karakán barátunk tragédiája	139
A tragédia vaudeville-ben végződik	159
Pompeia	162
Haditervek	179
A hadjárat előkészületei	190
A készülő zászló	196

HARMADIK RÉSZ: ALKOTMÁNYOS HARC

A hívek tábora	217
Az ellenfél táborában	238
Nagy János	266
A közönyösek tábora	280
A nő segélye	299
A váratlan ellenség	304

NEGYEDIK RÉSZ: POMPEIA

Az elkészült zászló	319
Livia feladata	331
Csatavesztés után	341

A jótékony bazárban	350
A rózsza csipkebogyói	357
A megtalált könnyek	367
Magyarország Bécsben	379
A vaskakadu	384

ÖTÖDIK RÉSZ: LÍVIA

A Lorelei	405
Ragyogó veszély	421
Az oroszlán, akit megütnek	437
Most jövök én!	443
Tánc a vulkán felett	452
A „schwarzer Péter”	467
A tűzakna fellobban	483

HATODIK RÉSZ: A VADONBAN

A vadonban	487
Az Isten szolgája és az istentagadó	506
A harmadik nyom	519
Bolond szerencse	528
Niobe parasztruhában	539
Az utolsó szívdobbanások	549
A hercegnő gyászfétyola	555
Az én atyám	570
A gúla magasán	590
Mindenféle auspiciumok	597
A rejtély kulcsa	605
A kinn rekedt férj	606
Vigasztalás	612
Bűbájos éjek	617
Töprengés	623
Légy üdvöz!	627
Mi lett a vége?	644
A francia utazó vázlata	646
Rafaella kísérlete	649
A német utazó vázlata	650
Jegyzetek	653
Rövidítések	654

Kiadások, fordítások	655
Keletkezése, forrásai	662
Irodalom	675
A regény fogadtatása	675
A regény utóélete	679
Szövegváltozatok	689
Tárgyi és nyelvi magyarázatok	729
A képmelléletekről	789
Névmutató	790

A kiadásért felel
az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős:
SZIGYÁRTÓ GYÖRGYNÉ

Műszaki szerkesztő
VIDOSA LÁSZLÓ

A kötésterv
KECSKEMÉTI ANNA
munkája

A kézirat beérkezett: 1966. X. 27.

Példányszám: 6.500

Terjedelem: 40 (A/5) lv + 4 old. melléklet

AK 185 k 6771

Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György

